Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

El publica Moss. Antoni M.ª Alcover

per promoure i dur a cap la formació del Lèxic

d'aquexa llengua

TOM VI

(1910-1911)

1911

Estampa de N'Amengual y Muntaner

CIUTAT DE MALLORCA

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[1]*

¡Endevant les atxes! (1-2)

Avuy comensam el tom VI del *Bolletí* i l'any IX de la seua existència.

Com comensàrem, no mos ho crèyem viure tant.

I no es que mos sentiguem gens cansats ni acabats.

Mos sentim ab mès coratje i delit que may per dur endevant la nostra *Obra* nacional, l'*Obra del Diccionari*.

Aquest *Bolletí* reflexa feelment la via que va fent aquesta *Obra*.

Ella viu del *Bolletí* i el *Bolletí* viu d'ella.

¿Que n'hi ha que'ns han abandonats sense haver cumplida casi cap de les moltes promeses que'ns feyen esbojarradament la primeria?

¿Que son relativament pocs els qui dins les diferents comarques de llenga catalana ens repleguin el cabal llingüístic que adhuc s'hi conserva?

¿Que son moltíssims desgraciadament els colaboradors que una sòn rabiosa los té agarrotats i no'ls-e dexa moure peu ni cama?

Res d'axò ens atura ni'ns acovarda ni'ns fa venir gens de funestedat.

Per Deu i per Catalunya i per la nostra llenga emprenguérem l'*Obra del Diccionari*, i per Deu i per Catalunya i per la nostra llenga la durem endevant mentres Deu ens conservi la vida i el delit, com fins ara mos ha

* T. VI. —Janer de 1910. —N. 1.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conservada una cosa i altra com a pocs, de lo que li rendim milions de gràcies.

Traballant per Deu i per la Patria, no porem perdre may.

Aquesta es la nostra bandera.

¡Hala qui n'es ab nosaltres! [2]

Comprenem que no convé a cap publicació mensual com la nostra passarse mesos i mesos sense sortir. Es evident que'ls suscriptors hi prenen més interés, si reben la revista periòdicament. Per això hem resolt dispondre les coses de tal manera d'avuy endevant, si Deu ho vol, que surta sempre cada més el *Bolletí*, lo menys de vuyt o de quatre planes, en el cas estrem d'haver de publicar cap traball gros que no'l puguem xapar en via neguna.

Esperam qu'ab això farem contents l'inmensa majoria dels nostres suscriptors.

****

El català devant els filòlecs estranjers (2-9)

§ 4

Relació sobre la filologia catalana durant l'any 1906

El Dr. Schädel seguex donant dalt *Kritischer Jahresbericht* del Dr. Vollmöller de Dresden la seua relació critica de tot lo que surt cad'any referent a filologia catalana. Aquest estiu passat sortí la relació corresponent a 1906, i la mos envia traduida en català.

Segons costum, en donarem un estracte.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I. HISTORIA ESTERNA I ESTENSIÓ DE LA LLENGA. Retreu el sermó de Mn. Pou i Batlle a la Seu de Girona el dilluns sant de 1904, com una defensa del català en l'oratòria sagrada.

1906. Parla del Congrés Internacional de la Llenga Catalana que celebràrem aquest any, i diu que fou «una fita orientadora per la consolidació de l'idioma literari com també per la investigació científica de la llenga ab totes ses varietats dialectals». Retreu la *crònica* que posàrem del Congrés dalt aquest *Bolletí* (T. III, p. 135-254) i l'article que li dedicà lo Rt. Juli Cejador. —Posa que, segons *Anuario Estadístico de Barcelona* a n-aquesta ciutat hi ha el 42 per 100 d'analfabets; i se llamenta que no s'indiqui quants de barcelonins parlen i escriuen sols el català i quants sols el castellà, i quants el català i el castellà. Referent a les llistes que posa l'*Anuario* dels qui viuen a Barcelona i son nadius d'altres bandes, diu que s'hauria d'indicar quants n'hi ha de mallorquins, valencians, alicantins i rossellonesos, perque serviria això per conèxer «les varies corrents de la llenga que, procedents de totes les encontrades, se topen a n-aquest centre grandiós (Barcelona), s'hi reunexen i transformen, i p'els camins de l'espansió econòmica son portades a totes les províncies orientals». —Cita el volum de la *Biblioteca de l'Avenç: Catalunya a Grecia, estudis històrics i literaris*, del Dr. Rubió i Lluch. Diu qu'es una obra «atractiva». —Diu que «l'investigació de l'història local, la geografia topogràfica i la toponímia» «té encara molt qu'aclarir i molts de problemes a resoldre», sobre tot «a l'Oest, en les comarques Pallaresa i [3] Ribagorsana». «Un pas en aquesta direcció» ha tractat de donar Mn. Coy i Cotonat ab la seua obra *Sort y Comarca Noguera-Pallaresa.* Barcelona. 1906. —Diu qu'es un'obra «feta ab molta diligència», pero «no ab la crítica històrica necessària». Se llamenta que sols dediqui mitja plana a l'arxiu de la Seu d'Urgell, tan ric de manuscrits antiquíssims, i que «passi per alt el folk-lore i la llenga d'aquesta part tan interessant del Pirineu». —De qui fa un elogi ben expressiu i merescut es de *La Vall d'Aran: guia monogràfica de la comarca*, d'En Juli Soler i Santaló; i puny i escita el *Centre Excursionista de Catalunya* que fassa sortir, segons aquest model, més

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

monografies» de les altres regions pirenenques més asprives i arreconades qu'encara no han trobat cap Soler i Santaló. Alaba molt aquest perque posa dins la seua obra el *Vocabulari del dialecte aranès* (gascó), ja qu'encara n'hi ha que's creuen que la llenga nadiua de la Vall d'Aran es la catalana. —Retreu la monografia geològica-geogràfica de Mn. N. Font i Sagué *Lo Vallès*. Barcelona, 1904, —perque «inclou gran nombre de clarícies interessants per la geografia històrica de Catalunya», «d'importància p'el filòlec». —Retreu l'estudi que H. Schuchardt publicà l'any 1906 dalt *Zeitschrift für die Romanische Philologie* del Dr. Gröber sobre l'existència del català a la Florida, aont també dona enquestes de l'obra de N'Antoni Josep Cavanilles: *Observaciones sobre la historia natural, geografía, agricultura, población y frutos del reino de Valencia. — Madrid. 1795. 2 vol*. —aont hi ha clarícies sobre l'estensió de la llenga en la frontera valenciana-castellana.

II. GRAMÀTICA. Parla de la 2a edició de la *Gramàtica de la Llenga Catalana* del P. J. Nonell. Diu que servintse'n «degudament», «se'n poden treure moltes informacions útils sobre l'estructura de l'idioma literari..., com també dels treballs anteriors del metex autor. En general no s'ocupa gens de les variants dialectals. La divisió i descripció dels sons, com també la terminologia, no manifesten encara cap influència de la moderna fonètica científica. —D'una edició que la Casa-Salvat ha feta de la *Gramàtica de la Llengua* Catalana de N'A. de Bofarull i N'A. Blanch, sens indicació d'any, diu que «disposició i contingut son anticuats». —Del nostre *Dietari d'una escursió filològica* p'els Pirineus, la de l'any 1906, diu que hi donam «una sèrie de notícies sobre'ls dialectes casi inesplorats encara del Pirineu català, axi com precioses informacions sobre la terra i els habitants, que poden ser d'utilitat p'els futurs investigadors en aquest domini dialectal». —Retreu la *Grammatica del dialetto algherese moderno*, —Sassari, 1906. —d'En J. Palomba. Se llamenta de que la transcripció adoptada dins aquexa obra només sia fonètica a redols, i «que l'autor no haji provat de distingir bax d'un punt de vista fisiològic tots els sons de la seua llenga mare i desprès classificarlos i transcriurelos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'una manera llògica i rigurosa ab una grafia fonètica, tal com se pronuncien. Sense axò l'obra porà esser molt bona p'els algueresos; ara per tots els qui no hu sien, resulta molt deficient per mancarhi la pronúncia. Posa una llista de paraules entravessades de català i d'italià, axò es, *italianades*, qu'es natural, pero ben dolorós que hi sien dins Alguer. —D'un article de N'Antoni Tallander (A. Bulbena): *breus observacions ab motiu del primer congrès de la llenga catalana*, diu que no tè [4] «interés científic». —De l'obra de N'Aladern: *Los misteris de la llengua catalana esbrinats. Estudis filològichs sobre l'origen, formació y significació d'algunes paraules y frases catalanes fins avuy inexplicades* (Barcelona, 1900) diu: «Quins misteris s'esbrinen aquí, no hu sabem». —Retreu un article *Le Catalán occidental* que sortí dalt *Bulletin Hispanique*, —1906, —sens nom d'autor, ab notícies fragmentàries sobre'ls dialectes del Pirineu català, sens transcripció fonètica».

a) ORTOGRAFIA: Pega una fregada forta demunt aquest punt, dient: «Els representats de les diferents tendències recomanen ja una grafia que'n diuen etimològica, ja un'altra qu'hauria d'esser fonètica, referintse més a la pronunciació actual, ja una ortografia arcayca, fundada en les tradicions gràfiques de l'edat mitja, ja una barreja de tot». Demana que per bé de la llenga s'establesca un sistema uniform d'escriure perque diu qu'avuy es necessari, i que fomentaria entre'ls indígenes l'escriure en català i facilitaria son estudi i conexement entre'ls estranjers. Per conseguir axò creu que serviria més un *diccionari ortogràfic* que no *tractats ortogràfics*. Per nosaltres es evident que no es possible fer un bon *diccionari ortogràfic* sense un bon *tractat ortogràfic*. Aquí està el rè.

b) FONÉTICA, FONOLOGIA. SUPLEMENT **1905**. —Cita'ls dos articles d'En P. Fabra *Les tres preteses lleis d'escursament, de distinció y d'eufonia*, publicats dalt *Poble Català* de 1905, contra'l P. Nonell. Diu que tals lleys les inventà aquest Pare i les defensa Mn. Grandia, i que son «fantàstiques» i «contràries a la llingüística romànica», i que admet tot lo que'n diu En Fabra.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1906. Diu qu'es molt d'agrair qu'En Fabra dalt *Revue hispanique* de Paris haja provat de descubrir la raó històrica de la [e] i la [ε] tòniques de llatí vulgar. Diu que «regoneix perfectament el valor» de tal «treball, encara més quant no'ns venen casi may de Catalunya investigacions sistemàtiques d'aquesta mena». Fa un enfilay d'observacions a les teses d'En Fabra, contradient n'hi una pila, a n-el nostre entendre, ab fonament; i li censura que concedesca tal predomini a n-el català de Barcelona, que fassa del barceloní el català per antonomàsia, i que no regonega a n-els altres dialectes catalans llur llegítima i evident importància. —Passa revista llavò a l'estudi del Dr. J. Hadwiger. *La* A *tònica dins el mallorquí (Das haupttonige a im Mallorkinischen),* publicat dalt *Romanische Forschungen* (any 1906). A n-aquest estudi «seria de desitjar una disposició més clara». «La illa de Mallorca posseex una variació dialectal molt considerable relativament a la seua petita estensió. En molts de casos un s'ha de guardar de parlar a la bona de Deu del *mallorquí*. Un estudi llingüístic de cada poble seria molt de desitjar». Llavò's plany de que H. Hadwiger no més doni la manera de tractar la A que tenen Manacor, Sóller, Sineu, Lloseta, Alaró, Capdepera, Son Servera, Felanitx. Per lo metex falta aclarir com tracten l'A els altres pobles. Més envant rebutja algunes teories del filòlec austriac. —Fa memòria de l'estudi de H. Wendel, tesis doctoral de l'Universitat de Tübingen, —Halle a. S. —1906: —*Die Entwicklung der Nachtonvokale aus dem Lateinischen ins Altprovenzalische* (*El desplegament de les vocals postòniques del llatí fins o [sic] l'antic provenzal*). Per les nombroses coincidències que hi ha entre [5] l'antic provensal i el català, molts dels «fenòmens estudiats detalladament per l'autor, pertanyen també a n-el domini català», de manera que «el qui més tart vulgui ocuparse de les vocals postòniques del sur dels Pirineus, no podrà prezindir d'aquex traball».

c) MORFOLOGIA I FORMACIÓ DE LES PARAULES. Retreu la comunicació d'En J. Gelada, sortida dalt el *Bolletí*, sobre'l llenguatje d'Olot

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i els casos que encara s'hi conserven de l'article *ipse* (*es, sa*), i califica d'*interessants* les claricies d'En Gelada. —Posa que també oferexen interés p'el català: *a*) l'obra de H. P. Skok: *Die mit den Suffixen* -ACUM, -ANUM, -ASCUM, UND, -USCUM, *debildeten südfranzösischen Ortsnamen*: —Halle a S. 1906 (*Noms de lloc del sur de France, formats ab los sufiys* –ACUM etc.); *b*) i l'obra de E. Philipon: p*rovençal* –ENC; *italià* -INGO, -ENGO: publicada dalt *Romania* de París, l'any 1906.

d) LEXIC: ETIMOLOGIA. Dona conte de les observacions que la primeria de 1906 férem a n-el *Diccionari Popular de la llengua catalana* de N'Aladern, que deya que duya les «variants de Mallorca», i, sols cercant una mica, trobàrem **389** paraules, just de les que comensen en *A* o *B*, usadíssimes a Mallorca i que no figuren dins tal *Diccionari*. —¡Quina llàstima que l'amic N'Antoni Bulbena no enviàs a n-el *Jahresbericht* de Dresden el seu preciós *Diccionari català-francés-castellà, o sia, prontuari d'aquelles veus e locucions més propiament usades del poble e autors catalans tan antichs com moderns... contenint alguns milers de vocables d'ayre vulgar catalanesch, no encloses en ningún dels diccionaris fins ara publicats*. —Barcelona, 1905. En diu qu'es «un llibre escel·lent, el millor diccionari català p'els estranjers, el qual ha enriquit considerablement la lexicografia de l'idioma literari». —D'En P. Meneu, cita un articlet: *Algunas palabras marroquies que se hablan en Valencia*, publicat dalt *Revista de Aragón* l'any 1905.

III. TOPONÍMIA. Retreu el nostre article *Espigolada Toponímica* (T. III, 15-22) i les llistes de *noms de lloc* acabats en *-ac* que posarem dins el T. II, p. 364-378, i dins el T. III, p. 16-17, 71-73, 106-108; i les observacions sobre dits noms que ens envià Mn. J. Segura i publicàrem en temps oportú; i el *Repertori*, de N'Àngel Aguiló, *dels noms propis i geogràfics citats en la crònica d'En Jaume I* dalt la *Revista de Bibliografia Catalana* de l'any 1903.

IV. DOCUMENTS; FONTS LINGUÍSTIQUES. Diu qu'es «importantíssim» l'estudi d'En Miret i Sans dalt *Revista de Bibliografía Catalana*, estampada l'any 1906: *El més antig text literari escrit en català,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

precedit d'una colecció de documents dels segles XIe, XIIe y XIIIe. De tals documents n'hi ha ONZE del sigle XIe i TRENTA del XIIe. Se plany de que no s'indiqui bax de cada document aont es que's conserva. «Publicacions d'aquesta mena no son... p'els dilettantis..., sino p'els historiayres i filòlecs que voldrien sebre aont poden trobar i estudiar els originals». Posa després En Miret i Sans la *Capitulació del Castell de Llorens*, de 1211, el document en català més antic que's conex de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (perg. 404 d'En Pere I); i llavò el testament d'En Pons de Castelló, de l'any 1237, senyor de Ribagorça, «llingüísticament preciós». Pero lo que fa més interessant l'estudi d'En Miret es la publicació del fragment d'un [6] llibre d'Homilies, trobat a la Rectoria d'Organyà, de la derreria del sigle XII o primers anys del XIII.

«Per lo que toca a la fixació del temps del manuscrit, seria bó que s'apoyés també en rahons llingüístiques. Pot ser, aquexa fixació resultarà més segura, quant la fonologia, morfologia y el lexic del manuscrit siguin estudiats. En general aquest text oferex un caràcter purament català, però hi aparexen també grafies y formes que's troben o may o poques vegades dins el català mes antich, especialment en els documents procedents del Sur de la frontera catalana-llenguadociana. Com un de mos dexebles prepara una publicació crítica sobre aquestes homilies, desistexo d'estudiar en aquesta curta ressenya els detalls interessants de la llengua que presenten, els quals s'aclaririen en gran part solsament per la geografia dels moderns dialectes pirinencs.

«Aprofito l'ocasió, per esposar, com a filòlec, una série de consideracions que si's tenen en compte, podràn aumentar el valor de tal publicació y d'altres per son género, que's fassin ab un fi llingüístic, y per fer al matex temps algunes observacions referents a-n aquest bell traball d'En Miret i Sans, axò es, no sols als estrets de documents dels sigles X, XII y XIII, sino també a la manera com va publicar les homilies.

«I. No n'hi ha prou, que's citin formes catalanes d'un temps determinat, sino també es necessari, que, si axò es possible, poguem constatar a quina comarca partenexen. No el poble de procedencia de les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

persones qu'han clos un conveni, ni tampoc la situació geogràfica del castell, del feu, del convent, al qual se referex el contingut del conveni, sino la situació del lloc en el qual han fet l'escriptura, es el criteri, segons el qual molt sovint se poden localisar aproximadament les formes de la seva llengua. Per consegüent, tots els datos que podrien ser útils per determinar el lloc ahont se va fer l'escriptura, s'han de facilitar al filòlec.

«2. Es en gran manera desitjable que's digui per cada document, publicat esclusivament o en part ab un fi llingüístic, si el manuscrit es l'original o no, ja que solsament en el primer cas les seves formes se poden utilisar per la cronologia dels fenòmens llingüístics.

«3. Tots els mapes de Catalunya qu'existexen avuy, son miserables. La geografia mitjeval està encara més a les fosques. Un català matex que's troba en el cas de haver d'identificar una localitat de temps enderrera, moltes vegades s'hi veu embarrassat. Per un estranjer molt sovint es del tot impossible. Per axò seria bó qu'un autor, citant localitats rares o desconegudes y que, com En Miret y Sans, està tan enterat de la geografía de l'edat mitja de Catalunya, se prengués la molestia d'indicar en quina vall, provincia o partit judicial s'ha de buscar la localitat citada per ell. Estalviaria ab axò molt enuig y mal temps.

«4. Un editor que publiqui textes per les investigacions filològiques, deuria anotar exactament totes les minuciositats paleogràfiques. Estich segur qu'En Miret y Sans ha reproduit els seus textes ab tota fidelitat (vegis però, p. e., pl. 42, ratlla 14: non in solo pane uiuit homo *s. i. o. u. q. p.* d. o. dei. Ms*.: ī. oi. u. q.* p. o. *dī*. —pl. 43, ratlla 7: *satana*. Ms.: *satanas*), però en els estractes dels documents no'ns diu res, y en el [7] text literari tan important solsament poca cosa del esterior paleogràfic en general y de les particularitats de l'escriptura en determinats casos. Axò son coses que pels filòlecs tenen una capdal importancia y que pels facsímils afegits al fi se poden veure nomes d'una manera imperfecta.

«5. En Miret y Sans ha resolt casi totes les abreviatures dels manuscrits, però ha olvidat, lo qual es comú y indispensable en tals casos, d'indicar per caràcters diferents (*cursius*), quines lletres del text

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

imprès no's troben en el manuscrit, sino que son afegides de l'editor, quan feya la resolució de les abreviatures. No es lo matex p'el filòlec, si p. e. En documents d'una tal antiquitat s'escriu *cuaranta nuitz* o *cuarante nuitz*. Llegint la plana 42 de l'edició, *el dejuna XLª dies. XLª nuitz*, el lector suposa que l'*a* se troba en el manuscrit. Pero aquesta *a* es un afegiment arbitrari y no pas del tot fonamentat de l'editor, com se pot veure en al fotografia d'aquest full. O: (plana 42) *en aixi com lo cors mor*. Ms.: *car enaixi cōlo cors mor*. Qu'avuy s'escrigui *com lo cors*, no es rahó qu'en aquex indret *cō* s'hagi d'interpretar *com*. No sabem si l'escrivent volia representar la consonant dental nasal o la consonant billabial nasal devant de *l* dental inicial emprant el signe—, esceptuat que'l matex manuscrit oferexi altres casos semblants, ahont la *m* final devant *l* inicial sigui representada realment per la lletra *m*. Per consegüent sempre que un no sap certament segons les particularitats del dialecte d'un manuscrit, de quina manera's deu resoldre una abreviatura, val mes dexarla sensa resoldre que fer caure en error el filòlech. El matex pot dirse de la forma *seīor* del ms. (pl. 43, ratlla I, 7 etc.), resolta per En Miret en *seinor*, de la qual no podem jutjar tot d'una, perque podria interpretarse també per *senior*. Després: quan un resol abreviatures, s'ha de fer segons principis constants, pl. 51, ratlla 9, *fili đđ* del manuscrit se representa per *fili d. d.,* però en la ratlla 10 *fil đđ.* se representa per *fil de dauid*. Si, com es el cas de la ratlla 10, *dauid* es segur, ¿perque, no ho hauria de ser en la ratlla 9? —No es lo metex si el número de la nova plana del manuscrit es intercalat en lloc just, o algunes paraules abans o després. En la plana 42 el numero està colocat malament. En la plana 43, en un passatje dificil d'interpretar per una taca, el fet de que s'hi troba dugues vegades *portar portar* pot deduirse de que'l segon *portar* està en la nova plana, lo que l'edició no fa conexer, perque'l numero de la nova plana està malament.

«6. No es pràctich imprimir textes, dels quals el filòlec ha de citar centenars de paraules, sense indicar sucesivament la ratlla cinquena del número corresponent.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«7. No es pràctich emprar signes, dels quals no s'indica la significació. En Miret y Sans intercala molt sovint en el text un (?). No's sap, si aquest significa: «la transcripció de la paraula anterior es dubtosa» o «la transcripció de varies (quantes?) paraules precedents es dubtosa» o «el sentit de la paraula anterior es obscur» o «el sentit d'algunes paraules precedents es obscur».

«Tot axò son desitjos, que si's tenien en compte, reportarien moltes utilitats en les publicacions esdevenidores de monuments de l'antich català, preciosos bax l'aspecte llingüístic. Es hora ja de que la gramàtica [8] y el lexich de tals documents s'estudiin tenint en compte les variants comarcals. Voldria doncs afegir un'altre desitj, que d'aquí en devant no's publiquin senzillament els textos nuus, sino que'ls acompanyi l'estudi de la fonologia, morfologia, sintaxi y del lexich, sobre la base de la investigació històrica de les llengues romàniques. Axi matex no podràn olvidarse els index dels noms de lloch y de persones.

«El període en que'ls monuments de l'antich català foren editats per dilettantis ab grafies més o menos modernisades, ab arbitraries desfiguracions y faltes de tota [sic] menes, ha passat ja avuy. La trista consecuencia d'aquest descuyt es que la filologia romànica està molt mal orientada sobre'l desenrotllo del català en els primers sigles, infinitivament més desorientada que sobre la historia de la llengua vulgar en la major part de les regions de França y d'Itàlia. Que tots aquells qu'estimen de cor l'estudi científic de la seva llengua mare, tinguin compte de que tant aviat com se pugui, se fassin a mans dels filòlechs materials autèntics, si es possible de cada encontrada y de totes les èpoques de la llengua. En Miret y Sans ha donat un gran pas en aquesta materia ab la seva publicació, qu'ens allegra molt y li'n donem grans mercès.

«Segons una noticia de la revista «Empori», el ms. de les homilies d'Organyà al principi de 1907 l'adquirí el Museu de Barcelona.»

—Dona conte de la «edició de luxe, hermosissima» d'«En Fost de Dalmases», feta a Barcelona l'any 1906 de *Ceremonial statuit per los*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

honorables pahers de la insigne vila de Ceruera per raho d la festa e professo del çors d'Jhu Xpt.ē lany MCCCCXXVI. Se plany de lo poc que servexen aquexes «edicions cares», que «en general no's troben en el comerç», «impreses en tiratje reduit, que nexen i moren com les mosques efimeres.» «No's comprèn per qu'aquests *Statuts*, interessants per les clarícies referents a la cultura d'aquell'època, que contenen, ha d'esser accessibles només a n-els senyors bibliofils». —Li sobra la raó a n-el Dr. Schädel part-demunt les espal·les. No comprenem com no hu veu la *Societat de Bibliofils* que tants de diners se gasta ab edicions axí, absolutament sens cap profit per les nostres lletres. —Passa llavò a parlar de la segona edició de les nostres *Rondayes Mallorquines*, axò es, del T. I. de dita edició, sortit l'any 1906; i fa una defensa de l'autenticitat de tals *Rondayes* contra els emperons infundats que hi posaren Pitré dalt *Archivio delle tradizioni popolari*, 1897, p. 449-50, i J. Hadwiger dalt *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie*, 1906. Pitré troba massa llargues les nostres *Rondayes*, i no creu en la procedència popular de les que mos arribaren per via de preveres, «distingides senyores» i «nobles senyors». Qualsevol que conega una mica Mallorca, veurà que tals objeccions no tenen cap fonament. Les *Rondayes* que posam llargues, es perque'l poble les hi conte, i no es duptós que allà ont se son conservades més íntegres moltes de *Rondayes* mallorquines, es a les cases de la nostra noblesa, aont hi havia criades velles y criats vells, qu'eren vertaders arxius i fonts genuines de tals contarelles populars. En quant a lo que diu el Dr. Hadwiger si nosaltres no mos subjectam en la manera de contar a lo que fa'l poble, el desafiam a que mos citi una sola frase, un sols modisme que hi hàjem posat nosaltres que no sia ben genuinament popular [9] de Mallorca. —Diu llavò el Dr. Schädel que «resulta l'exigencia urgent de conservar per la ciencia i la posteridat les belleses i particularidats fonètiques dels dialectes locals de Catalunya i les Balears publicant textes populars segons una grafia fonètica uniform.»

—Diu que no pot donar relació de lo qu'ha fet el *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana* de Palma per donar a conèxer el català antic i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

modern, «perque es impossible» «llegir» tal *Bolletí* «en Alemanya». Que dispens el Dr. Schädel: no hi ha cap alemany que, si vol, no puga lletgir tal *Bolletí*. En suscriure-shi i pagarlo, estiga segur de que'l rebrà i el porà llegir tant com vulga.

V EDICIONS. Dona conte del volum del Bt. Ramon Llull que la Comissió Editora publicà l'any 1906, contenint: *Doctrina Pueril. Libre de l'Orde de Cavalleria. Libre de Clerecia. Art de Confessió... ab pròlech, variants y notes bibliogràfiques den M. Obrador y Bennàssar*. En fa un gros elogi, tant de la part tipogràfica com de tota la resta. Fixantse en el sistema de transcripció qu'emprà N'Obrador, «respectant de la manera més rigurosa» «la forma de les paraules i tot lo que té caràcter de dialecte local», com «també en lo que's referex als sons», diu que «un pot conformarse completament ab aquests principis». Parla llavò de l'edició del *Libre de l'Orde de Cavalleria*, *Libre de Clerecia* i *Art de Confessió*, i acaba dient: "Per son bell traball podem dar a N'Obrador totes les gràcies".

Acaba la ressenya registrant l'estudi del metex Dr. Schädel: *Un Art poétique catalan de XVI*^{e} *siécle*, publicat del *Mélanges Chabaneau* l'any 1906, axò es, l'*Art de trobar* d'En Francesc d'Olesa, manuscrit avuy del nostre bon amic el bibliòfil En Jaume Garau. «La grafia d'una serie de paraules es important bax del punt de vista dialectal, i ens permet fixar ja en aquell sigle algunes particularidats de la parla mallorquina».

Notes Bibliogràfiques (9-14)

El | **Auxiliar del Maestro Catalàn** | *en la enseñanza de la lengua castellana* | *Obra destinada à las escuelas de Cataluña* | *compuesta por* | **D. Salvador Genís** | *Maestro Superior* | *Aprobada por Real Orden de 26 de febrero de 1906.* **Parte segunda** | *para la enseñanza del lenguaje castellano escrito* | *Quinta edición* | *y*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Comprende Diferencias de Sintaxis entre ambos idiomas, con multitud | de temas de traducción acerca de ellas, así como sobre dificultades | ortogràficas y verbos; completando la obra un **Vocabulario catalàn-castellano** | *que contiene más de 10.000 voces | y abundantes secciones de modismos, frases adverbiales y refranes catalanes | con sus equivalentes castellanos.* | —Barcelona. | —Imp. J. Horta, Méndez Núñez, 3 y 5 (1909). —Un volum de 424 planes de 18 x 12 cm.

Devem a l'amabilidat de l'autor, el nostre benvolgut amic, En Salvador Genís, un exemplar d'aquesta obreta, que, per veure i coletgir si es interessant, basta notar qu'ha alcansada ja la [10] cinquena edició. Prou que n'es digna i de més encara, per lo ben feta qu'està, per l'esment esquisit que hi ha posat l'autor per que fos tot lo clara, tot lo pràctica que calia. La revista que passa a les diferències de sintaxis entre'l català i el castellà, està ben observada, ben preparada, si bé la trobam una mica deficient per lo que's referex a l'us de l'aussiliar *esser* en los temps composts de la veu activa de certs verbs; i a la concordansa del participi passiu ab lo complement o terme d'acció. No sols dins les Balears, sino també dins Catalunya continental l'us d'aquexes dues propiedats característiques de la sintaxis catalana es més estès i general que no lo que indica l'autor. No comprenem com els moderns escriptors i gramàtics catalans son tan prontes en renunciar a n-aquexes característiques de la nostra sintaxis, de que mos va despullant la ominosa influència castellana.

Els nombrosos temes de traducció del català al castellà i el polent vocabulari que du l'obreta, van molt ben endressats, i proven una volta més l'indiscutible competència de l'autor en questions pedagògiques.

Ja'ns faria un bon servey qualsevol colaborador que s'encarregàs de buydar en cèdules tot el cabal lecxicogràfic qu'inclou l'obra d'En Genís, a n-e que enviam la més coral enhorabona i grans mercès de l'exemplar ab que'ns ha favorits.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tarragona Prehistorica | Protohistorica | *per* | *Agustí M.ª Gibert* | *individu corresponent de les Reials Academies de Medicina i Cirugia; de ciencies i arts* | *i Bones Lletres, de Barcelona;* | *Soci de mèrit de l'Academia d'Higiene de Catalunya, i corresponent de l'Associació* | *Artístico-Arqueològica Barcelonina, de l'Arqueològica Luliana, de Palma de Mallorca, etc., etc.* | —Barcelona | Tipografia «L'Avenç». Rambla de Catalunya, 24 |1909. —Un volum de 264 planes de 20 x 14 cm.

Agraim de tot cor a n el bon amic Dr. Gibert l'exemplar d'aquesta darrera obra seua ab que'ns ha obsequiats, i n'hi donem la més coral enhorabona. El tema es envitricolladíssim per la fosca feresta que reyna encara desgraciadament dins els dominis de la prehistòria i protohistòria. Hi ha qu'anarhi paupa qui paupa i obrir tanta flor d'ull per afinarhi els brins de llum que hi llambreguen i els rastres llunyans i les insignificantíssimes relliquies que romanen d'aquells temps remotíssims, d'aquelles generacions, primeres habitadores del planeta. El Dr. Gibert dins la seua obra ha replegat pacientment, sabiament gran part de lo aplicable a Catalunya que la ciència ha aclarit més o menys, gran part de lo que la ciència conjectura o imagina, més o menys [11] fundadament, en matèria de prehistòria o protohistòria europea occidental. Ab això l'autor ha feta una obra apreciabilíssima, ha merescut bé de la Pàtria.

Un capítol del llibre del Dr. Gibert ens interessa de ben aprop: *Escriptura i parles primitives* (p. 84-104). ¿Que diu el Dr. Gibert de les *llengues primitives* de Catalunya? De tots els fets, clarícies i raonaments qu'al·lega, deduex, com-e conclusió final (p. 97) que «la llengua que parlaven els aborígens o autòctons catalans dolicocèfals de la raça silura o ibera, així com els del restant de la península pirenenca, de la Gàl·lia i la Gran Bretanya als començaments del periode neolític, era parenta de la raça camítica, a la qual està vinclada antropològicament; i el dialecte

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

camític, el més apropat de la llengua ibèrica, era'l de les inscripcions númides.

«La llengua esmersada pels Celtes de Cèsar o Ligurs braquicèfals dels etnòlecs moderns era èuscara, la cual degué pertànyer antigament a la mena ural-altaica. Es la llengua que usaven els invasors que empenyeren als Ligurs o Ibers ençà dels Pirineus i, entrats a Catalunya, s'amalgamaren fins a cert punt amb ells, i més forts i menys barbres, els imposaren llur llenguatge, que bilingüe durant cert temps, amb certes modificacions fonètiques, però que a la fi suplantaria infaliblement a l'altre. El cambi seria obra de segles; i aixi pogué la llenga ibérica deixar en la nova un gran posit dels seus termes.

«Als Celtes o Ligurs de l'Etnologia i de l'Història, a poc a poc, els anà expulsant de la Galia belga, envers les acaballes del període neolític o potser més tart, una raça braquicèfala de gran talla i cabells roigs, provinenta del nord del Sambre i del Meuse, de tipu úgric i que parlava una llengua ariana que'ls filòlecs anomenen cèltica.

«En la França central els Ligurs s'apropiaren la llengua ariana de llurs conqueridors, mentres que al sud del Garona servaven llur propria parla, que anomenen basca, però que Sulpici i Cèsar apel·len cèltica. Sembla, doncs, que'ls autóctons catalans, com a Ibers, esmersarien una llengua camítica parenta de númida; que'ls Ligurs parlaven una llengua ural-altaica, l'èuscar, i que la cèltica, l'ariana, l'usaven els Gals.

«Cap, doncs[,] de les llengues dels dos pobles neolítics de Catalunya pot indentificar-se amb la de la raça ariana primitiva. Això'ns explica la confusió i oposades opinions que sustenten nostres cronistes i filòlecs.»

Pero ¿qu'era aquexa llenga camítica dels silurs o ibers primitius? ¿qu'era la llenga dels ligurs, invasors dels silurs? ¿qu'era la [12] llenga de la rassa braquicèfala, dominadora dels ligurs de la Gàl·lia central, «envers les acaballes del període neolític», llenga «que'ls filòlecs anomenen cèltica»? ¿Que se'n sap de tals llengues? ¿Se'n conex gens l'estructura gramatical? ¿que se'n sap en net? Casi res. Ens ne queden noms de lloc. Pero ¿sabem ni ha sabut negú fins ara distingir els qui pertanyen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

precisament a una o a altra d'aquexes llengues? Trist es haver de contestar negativament; trist es haver de confessar que'ns trobam completament a les fosques.

Per acabar, en quant a n-aquesta questió de la llenga primitiva de Catalunya, ens remetem a lo que esposàrem i conclogùerem dins el llargarut estudi que hi dedicàrem l'any 1904 demunt aquest metex *Bolletí* (T. II, p. 65-103; 146-176).

La Lliga del Bon Mot *per Ivón l'Escop. —Lluís Gili,* llibreter-editor, Balmes 83, Barcelona 1910. Un volum de 114 planes de 165 per 115 mm.

Es un llibret ben-presentadoy: paper doble, gran marje, caràcters llampants, netíssims. Si garrida es la clovella, més ho es el bessó. Es la quinta essència de tot lo qu'han dit els primers escriptors de Catalunya contra'l *Mal-Mot* i a favor del *Bon Mot*, la quinta essència de tot que'n va dient l'heroyc Ivón l'Escop en conferències, sermons, escrits i converses particulars, esposat tot ab molt de mètode, ab molt d'enginy, ab agradosa, efusiva i sovint sobirana eloqüència. Arreu la paraula de Ivón l'Escop té la vibració i l'escalf propis d'un apòstol, i brolla de la seua boca pura, brunent, llampagant, etsisadora.

Ara lo que interessa que'l llibret de l'apóstol correga d'un cap a l'altre de Catalunya i que doni tots els fruyts de bendició que voldria l'autor i que seria una de les glòries més grans de Catalunya: l'esveiment, l'estirpació, la mort del *Mal-Mot*, de l'inmunda, la nefanda, la satànica blasfèmia.

Grans mercès a l'autor per l'exemplar ab que'ns ha obsequiats i l'enhorabona més coral per la seua obra meritíssima.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El Nòstre Estat Social. | *—Comentari a la Revolució de Juliol.* | *Conferències* | *per lo* | *P. Ignasi Casanovas, S. J.* | *Ab llicència* | Gustau Gili, Editor, Carrer de l'Universitat, 45 | Barcelona | —MCMX.

Agraim de tot cor a n-el nostre estimadíssim amic R. P. Ignasi Casanovas l'exemplar de les seues derreres conferències ab que mos ha obsequiats, i n'hi donam la més coral enhorabona. [13] Bé la se merexen aquexes fondes, aquexes admirables i a redols terribles conferències, aont l'humil Jesuita dona tan sobiranes mostres del seu privilegiadíssim enginy i de la seua solidíssima formació filosòfica i teològica, i de lo bé que conex l'estat actual de la sociedat i les rels i causes de tots els mals, errors i desgavells que mos duen através, i que ocasionaren els horribles atentats de la derrera setmana de juliol a Barcelona i a altres ciutats catalanes.

Tot això estudia'l P. Casanovas admirablement, senyalant ab tota claredat, i sense gens de pietat devegades, els mals i els remeys, els camins que duen a perdre i els qui mos poren dur encara a bon port.

¡Quina llàstima que tothom no les lletgesca aquexes *Conferències*, sobre tot, aquells qu'estàn especialment ferits del mal qu'ocasionà la esplosió formidable de la setmana tràgica, i que, si no s'hi posa remey, n'ocasionarà d'altres de més ferestes, Deu no hu permeta!

Merex el P. Casanovas especial enhorabona per lo net i llampant que manetja la nostra llenga estimadíssima tant dins aquexes *Conferències* com dins totes les altres obres seues.

Documents en langue catalane, | *Haute vallée du Sègre, XI.e XII.e siècles.* Autor: en Joaquim Miret i Sans. Estract de la *Revue Hispanique,* tom XIX. —New York, Paris, 1908 —18 planes de 254 x 167 mm.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Devem a la amabilidat esquisida del nostre benvolgut amic En J. Miret i Sans un exemplar d'aquex interessant estudi, sobre antiquíssims monuments de la nostra llenga.

N'Alart havia dit dalt *Revue de Langues Romanes* (1872-77) dins son estudi *Documents sur la langue catalane des anciens Comtés de Roussillon et de Cerdagne* que'l document més antic, tot en català, que's conexia, era de 1250. En Milà i Fontanals l'any 1876 es trobà i en publicà un, també en català, de l'any 1239. Llavò vengué, l'any 1900, En Miret i Sans ab la seua *Investigación histórica sobre el Vizcondado de Castellbò,* posantne un que n'havia trobat de l'any 1211. Seguint els seus escorcolls, va esser tan sortat que dins el setembre de 1904, regirant a la Rectoria d'Organyà els papers i pergamins de l'estingida col·legiata de dita vila, fundada p'els senyors de Caboet en el sigle X, trobà un quadern de tres fulles en doble, escrites a cada cara. Es un fragment d'un llibre d'homilies en català. P'el caràcter de la lletra, classe del pergamí, certes formes de llenguatje i altres particularidats, se veu que's tracta d'un monument de la derreria del sigle [14] XII o primers anys del XIII. En Miret el publicà dalt la *Revista de Bibliografía Catalana* de 1904. —No's donà encara per satisfet ab axò el meritíssim historiograf, i ha tenguda la bona sort de trobarne una altra de document en català molt més antic que tots els anteriors dins el magnífic cartoral *Dotaliarum* de la Seu d'Urgell. Encara que'l monument no duga data, es un jurament de treva entre'l Comte de Pallars, Pere Ramon, i el Bisbe d'Urgell. Ara bé, aquest comte comensà a reynar l'any 1100, i l'any 1123 ja era mort. Per lo metex se tracta d'un monument de la primeria del sigle XII. Pero En Miret ha seguit tenint bona sort, i entre la partida de documents de l'antiga col·legiata d'Organyà que va porer adquirir, n'hi ha un que, p'els personatjes que hi figuren, que coexistiren entre'ls anys 1080 i 1095, se veu qu'ha d'esser d'aquexa època. Dins aquex aplec d'Organyà n'hi ha d'altres de monuments catalans, axò es *a*) una relació de derreria del sigle XI de les rendes de l'esglèsia d'Organyà dalt la vila de Fontanet; *b*) un'altra relació de la primeria del segle XII de rendes de N'Arnau de Montcenis dalt la vila

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'Estimariu; *c*) un acort de 1092 entre Guitart Isarn, senyor de Caboet i son veguer; *d*) una llista de la primera mitat del sigle XII, de rendes qu'un tal R. Aguilar percebia dalt Peramola; *e*) i un altre document de 1115 mitj en llatí i mitj en català.

Aquests set documents derrers constituexen la base de l'estudi derrer d'En Miret i Sans qu'estam examinant, i que sortí en francès dalt *Revue Hispanique* de París l'any 1808. En Miret s'hi demostra el crític de sempre, eruditíssim, ple de seny, llampant.

Ab aquest nou estudi ha prestat un nou servey, senyaladíssim, a l'Història de la llenga catalana.

Seguiu, amic estimadissim, els vostres escorcolls, i Deu fassa qu'encara en trobeu d'altres de monuments de la nostra llenga, molt més antics. Deu ho fassa, qui pot.

---

†

Illm. i Rdm. Dr. D. Juan Maura, Bisbe d'Oriola (14-15)

Aquest gran bisbe, un dels primers teòlecs espanyols dels nostres temps, mallorquí de rel, es mort a Oriola dia 24 d'aquest més (janer), de xixanta nou anys d'edat. Dexa publicades una partida d'obres teològiques, filosòfiques y socials. Era un gran talent i un pou de ciència.

Com iniciàrem l'*Obra del Diccionari*, ens envià coralment la seua [15] benedicció; i, quant anàrem a còrrer la part valenciana de la seua diòcesi per estudiarhi la llenga, ens donà una recomanació molt espressiva per tots els Rts. Srs. Rectors de les poblacions qu'havíem de visitar, que'ns reberen amabilíssims.

Era estat catedràtic nostre de teologia, i ens distingia ab una amistat coral.

¡Que'l Bon Jesús l'haja trobat en estament de gràcia; i si encara estigués entretengut a les penes del purgatori, que'l trega i l'admeta a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'etern descans de la santa Gloria, i doni a n-els seus parents (l'Escm. D. Antoni Maura era cosín germà seu) molts d'anys de vida per pregar per ell i el conhort i la conformasa que tant necessiten per suportar una pèrdua tan grossa com es aquexa mort. ¡Al cel lo vegem! Amén.

---

†

D. Miquel Amer i Servera (15)

Aquest bon amic nostre, de Manacor (Mallorca), suscriptor desde'l primer nombre del *Bolletí*, entusiasta de la nostra *Obra*, catòlic fervent, consagrat tota la vida a la tasca gloriosíssima de defensar la Religió ab les armes de la Ciència, un dels primers filosofs escolàstics moderns, autor d'una refutació brillantíssima del materialisme, *Dios y el Cosmos*, i d'altres obres apologètiques, passà d'aquest mon a l'altre dia 17 de janer d'enguany.

Que'l Bon Jesús l'haja trobat en estament de gràcia; i, si encara estigués entretengut a les penes del purgatori, que'l trega i l'admeta a l'etern descans de la santa Glòria, i doni a la seua honorable familia i especialment a son germà, D. Joan, amic nostre estimadíssim, molts d'anys de vida per pregar per ell, i el conhort i conformansa que tant necessiten per suportar una pèrdua tan grossa com es aquexa mort. ¡Al cel lo vejem. Amém!

Llista de col·laboradors del Diccionari per orde cronològic

(15-16)

1564 En Pere Salom i Morera. —Terrassa.

1565 En Joaquim Callicó. —Barcelona.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1566 En Joan Riutort i Lliteres. —Petra.

1567 Mn. Martí Jampy, vicari. (Conflent-Rosselló). —Prada.

1568 Na Maria Bassa i Rocas. (província de Girona). —Llofriu.

1569 Na Catalina Albert (Víctor Català). província de Girona. —L'Escala.

1570 Mn. Lluís Illa, vicari (Per Vic). Folgueroles.

1571 En Blazy, Rector. (Per Prada). —Noedes.

1572 N'Amador Romaní. (província de Barcelona). —Capellades.

1573 En Josep Giné y Gené, perit agrícol. —Linyola. [16]

1574 Mn. Josep Fuster. —Pedra plana. —Artà.

1575 En Joan Puntí i Collell, seminarista de Vic. —Manlleu.

1576 N'Antoni Mestres, seminarista de Vic. —Argençola.

1577 En Joan Puig i Puig. —Mas Dalmau (província de Barcelona). —Rajadell.

1578 En Llorenç Mas i Mora. —Artà.

1579 En Miquel Morey i Femenies. —Artà.

1580 N'Andreu Femenies i Caselles. —Artà.

1581 En Bartomeu Alzina i Font. —Artà.

1582 En Joan Sastre, seminarista. —Felanitx.

1583 Dr. Isidro Villà. —Granollers.

1584 En Martí Niepage. —Magdeburg.

1585 N'Emerencià Roig i Raventós. —Claris, 34. —Barcelona.

1586 En Marian Burgués, terrisser. —La Bisbal.

1587 En Bonaventura Casadevall. —Canonge, 6. —La Bisbal.

1588 En Josep Lleonart. —Lauria, 18. —2a —2a —Barcelona.

1589 Mn. Ignasi Rovira —Casa Saleta. —Sant Hilari Sacalm.

1590 En Peric Ginebra , seminarista. —Plassa Major, 37. —Vic.

1591 En Josep Traveria. —Plassa Major, 37. —Vic.

1592 En Gaspar Puigneró. —Plassa Major, 37. —Vic.

1593 Mn. Francesc Porta, Rector de Fulleda, (província Lleida).

1594 Dr. D. Guillem M.ª de Brocà. —Canuda, 43. 3r —Barcelona.

1595 En Rafel Cantó i Llopis. —Alcoi.

1596 Mn. Tomàs Miró i Pascual. —Alcoi.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1597 Rt. P. Ramon Colomer, OSB. —Monestir de Montserrat.

1598 Rt. P. Florenci Fabrega, OSB. —Monestir de Montserrat.

1599 Rt. P. Plàcit i Canals. OSB. —Monestir de Montserrat.

1600 En Carles Magrinyà i Solé. —Carrer de l'Escribania. —Valls.

1601 N'Albert Sans i Fargas. —Carrer de Lladó. —Valls.

1602 En Joan Rosselló i Villalonga. —Roser. —Ciutadella.

1603 En Guillem Llabrés i Pons. —Maria Aussiliadora, 6. —Ciutadella.

1604 En Bernardí Juanico. —Seminari Consiliar. —Ciutadella.

1605 En Josep Ruiz i Menent. —Roser, Ciutadella.

1606 Mn. Silvestre Soler. —Sant Hilari Sacalm.

1607 En Josep Garreta, Mestre d'Escola. —Falset.

1608 Dr. Mn. Ramon Pinyes Morlà, Rector. —Rocallaura. [17]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1910

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Butlletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[17][*]

Quina gramàtica catalana cal a n-els rossellonesos (17-20)

Tracta aquest punt el professor de l'Universidat de Montpeller, En Joan Amade, dalt *Revue Catalane* de Perpinyà dins els nombre de desembre passat. Funda la seua tesis en lo deficients que son *Grammaire catalane-française* que publicà l'any 1852 En P. Puiggarí i la *Grammaire catalane* de N'Albert Saisset de l'any 1894. Fa notar que «la gran preocupació» d'En Puggarí «era» «sobre tot» «fixar i purificar la llenga catalana del Rosselló; l'enfadaven els síntomes de descomposició que hi afinava, i volia restituir la llenga a la seua primitiva gentilesa, i, si fos possible, rejovenirla». «Ab una paraula, volia capturar la corrent» bordissenca, «en lloc de seguirla o de deixarse dur d'ella». Tot lo contrari de N'Albert Saisset; el qual, si bé regonex a la llenga rossellonesa grans condicions d'energia, originalidat i justesa d'espressió, i que no hi ha perill de que per ara's muyra, «li nega una de les qualidats essencials de tot llengatje, digne d'aquest nom, es a dir, la facultat d'espressar les idees estractes i generals». Creya En Saisset «prestar qualque servici» ab la seua gramàtica a n-el rossellonès. En realidat li feu «un flac servici»

[*] T. VI. —Febrer de 1910. —N. 2.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

perque «fixà» «ab regles i principis» «el català *tal com se parla a n-el Rosselló*, que p'En Saisset» «es just el català de Perpinyà i de la plana, es a dir, el català més dolent de tot el país». Es ben ver que, en tota la Catalunya francesa, en lloc està tant tirada a perdre la llenga com a Perpinyà. «També feu un flac servici» a n-el rossellonès «el sistema ortogràfic» qu'introduí En Saisset. Això d'escriure vgr. *oun bòou* per *un bòu*, no pot anar ni en rodes. Per lo que servex l'obra d'En Saisset, es per conèxer algunes deformacions que la llenga ha sofrides en certs endrets bax de l'influència francesa».

N'Amade «recomana» «ab preferència» «a n-els amadors de [18] la llenga catalana del Rosselló» «la gramàtica d'En Puiggarí». No trobantse'n casi cap exemplar, considera que seria molt avengut ferne una nova edició, i millor encara si componien un'altra gramàtica bax del metex patró, «pero d'un caràcter més modern». Troba qu'hauria d'esser «veritablement *catalana*, i veritablement *rossellonesa*». La d'En Puiggarí devegades «s'allunya» de tal manera del «dialecte del Rosselló», que no resulta «utilisable per un rossellonès». «Va esser un error d'alguns catalanisants» rossellonesos «de la primeria», segons els quals, perque el dialecte no era sempre prou pur i perque a un moment donat s'era confús ab el català d'Espanya, calia sistemàticament acostarlo a n-aquest. Avuy trobam que sols s'ha d'apellar a n-això quant no hi haja altre remey, en estar segurs de que'l dialecte rossellonès no'ns pot donar el mot que cercam».

Retreu llavò N'Amade *Leçons pratiques de grammaire* d'En J. Mattes, publicades l'any 1866, donades a l'escola d'adults de Perpinyà per «ensenyar» «la llenga» i «l'ortografia» «francesa» «per via de la llenga catalana». Dins aquexes *Leçons* se troben degudament corretgides «les frases franceses vicioses», això es, els catalanismes que corren entre'ls catalans de França. Acaba N'Amade sentant la conclusió següent: «Caldria que la gramàtica catalana del dialecte rossellonès respongués a les dues necessidats que's senten vivament, això es, que, d'un costat, oferís a n-els amadors del català, o en general a n-els rossellonesos, totes les clarícies

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que les son indispensables per posseir aquesta llenga i porerse'n servir bellament; i que, d'un altre costat, permetés a les persones, encarregades entre nosaltres (els rossellonesos) de l'ensenyansa del francès, utilisar el català ab els alumnes de les escoles com s'utilisa el llatí dins els col·legis i liceus».

Estam completament conformes ab aquesta conclusió. Ab lo que no hi estam tant, per no dir gens, es en que «fos» «un error» dels catalanistes primerencs del Rosselló el «creure» que «calia acostar sistemàticament» el rossellonès «a n-el català d'Espanya». A certs rossellonesos los ne pren com a certs valencianistes, que volen mantenir allunyat llur dialecte del català del *Principat*: els esvera, els esglaya, els-e subleva l'idea de que hajen de fer gabella aquests tres dialectes, de que hi haji gent que los vulgui aplegar i los suposi formant una sola llenga. N'Amade se dexa dur una mica d'aquex esfereiment, d'aquex esglay. ¿Que'l «rossellonés a un moment donat s'es confús ab el català d'Espanya»? ¿«A un moment donat»? Sí, «un moment» de... vuyt o nou sigles! Si a mitjàn sigle XVII el Rosselló, Vallespir, Conflent i mitja Cerdanya no entren a formar part de França, ¿passaria el dialecte rossellonès [19] d'esser un de tants de dialectes pirenencs «del català d'Espanya»? ¿Estaria reblit el rossellonès, com hi està ara, de galicismes, que son la característica principal d'aquell dialecte? Que's comparin, sino, els monuments rossellonesos, anteriors a la dominació francesa, ab llurs contemporanis d'Espanya, veyam quines diferències hi destriarà l'ull més fi i penetrant! De manera que, des que's constituí la llenga catalana devers el sigle IX fins a mitjàn sigle XVII, el rossellonès no fou més que català pur, genuí, vitenc, una de tantes de variedats de català; i de mitjàn sigle XVII ensà es, ni més ni pus, una de tantes de variedats catalanes, farcida desgraciadament de galicismes, que li son un mal-bossí que no la dexen xorar. ¡Pobre dialecte rossellonès! Lo únic que't pot treure la xètiga que dus, lo únic que't pot tonificar y ferte posar popes, i retornarte a lo qu'eres un temps, es estrènyer els vincles ab el català d'Espanya, es fer gabella ab aquest, es ferte tot una cosa ab ell. I d'axó't volen decantar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

alguns que's diuen defensors teus; d'això't volen allunyar, com si't fos pesta, essent així que t'es vida, i l'única garantia i penyora de vida que't queda.

Ja n'hi poren donar, N'Amade i tots els qui'l seguexen, de voltes: no faràn que'l rossellonès no sia un dialecte català, una variedat de català. Essent així, es evident que lo que convé a n-el rossellonès, es estrènyer els vincles, tant com puga, ab els altres dialectes catalans, ab les altres variedats de català. Uns ab altres s'han de comunicar llurs tresors, llur vocabulari, per vigorisar llur vida i funcionament orgànic; uns ab altres s'han d'ajudar a viure, s'han de defensar, han de triunfar de tots llurs inimics, sien quins sien. Dins Espanya l'inimic es el castellà; dins França l'inimic es el francès.

¿Que'ls catalans de França, francesos de cor, troben cruu aquest llengatje? Serà tot lo cruu que vulguen, pero es la pura veritat.

El perill de tota llenga es qu'un'altra no l'invadesca i acabi per ferla desparèixer o bé l'arribi a des·sustar i a despullar de tal manera, que's quedi, com aquell qui diu, just ab la pell y els ossos, sense fesomia pròpia. ¿Quines llengues del mon tenen avinentesa de fer això a la catalana més que'l castellà dins Catalunya espanyola i el francès dins Catalunya francesa? En aquest sentit i sols en aquest sentit sostenim que'l castellà i el francés son els nostres inimics, qu'hem de combatre a tota ultransa, això es, no hem de permetre en via neguna i hem d'impedir ab totes les nostres forces que mos invadesquen el català, que'l vajen despullant i des·sustant fins a dexarlo sense fesomia. Així i sols així hem de combatre'l castellà i el francès, en tant en quant ens vulguen invadir i fermos mal-bé el català. [20]

¿Que la llenga francesa es una gran llenga? Prou que sí, com també hu es la castellana. Així com may aprovarem que cap català d'Espanya odiy el castellà, tampoc aprovarem que cap català de França odiy el francès. Aquí no's tracta d'odiar res, sino d'estimar lo propi, lo nostre, lo qu'es una part, gens petita, de la nostra vida nacional, de la nostra ànima com-e poble.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per això, amics catalans de França, germans nostres de rassa i de llenga, estimau, tot quant volgueu, el francès; però may per may dexeu d'estimar molt més el català, perque es una part de la vostra personalidat ètnica, de la vostra metexa vida. Si heu de viure com-e poble dins l'història, ha d'esser parlant català, estimant el català tal com la pròpia vida. Si no hu feys axí, sereu uns renegats, que com-e tals dexaparexereu del llibre de la vida. ¿Vos voleu vigorisar a vosaltres metexos? Vigorisau la vostra llenga; i sapigau que per vigorisarla, per rejovenirla, per analtirla, no hi ha altre camí que acostarla tot lo possible a n-el català d'Espanya, estrenyent tot lo possible'ls vincles ab totes les altres variedats de català existents. Sols ben unides, ben aplegades totes, poràn recobrar tot quant han perdut, poràn tornar a lo que un temps foren, honor dels propis i enveja dels estranys, constituint una sola llenga, l'antiga, la polent, la melíflua, l'enèrgica, l'estrènua, la gloriosa llenga catalana.

Una gramàtica catalana, inspirada i informada d'aquest ideal, es lo que us cal, amics catalans de Francesa [sic per França], germans nostres de rassa i de llenga.

Com cal tractar el rossellonés (20-21)

En Josep Pons, que colabora sovint dalt *Revue Catalane* de Perpinyà, dins el nombre de desembre ha posat un article *Pour les mots nouveaux*, aont demostra un criteri sobre'l manetx de la llenga rossellonesa, molt més avengut, a n-el nostre entendre, que'l de N'Amade.

Comensa per defensar els escriptors rossellonesos de que s'amaguin bax d'un pseudònim; però demana qu'aquest sia escayent. Llavò'ls-e defensa de l'acusació de que usen «termes ininteligibles», això es, que no'ls entenen els qui no estimen gayre el llenguatje rossellonès, i, en treurelos qualque mot d'aquells més purs, refugiats dins les muntanyes,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

diuen de cop i boley que no l'entenen. Aquesta toxarrudesa no es esclusiva del Rosselló; n'estan tocats desgraciadament molts de mallorquins, valencians i catalans del Principat. —Retreu després alguns mots de poesies [21] del *Pastorellet de la Vall d'Arles*, que les hi ha criticats, i fa veure que casi tots son perfectament llegítims. —Llavò diu que «cal anar a beure a bona font». «Per conservar a n-el rossellonès la puresa, lo natural es anar a n-els mots de formació popular». I diu més En Pons: «Creym que la nostra poesia ha de guardar devegades el ritme i l'ayre de la cansó popular». «Piadosament hem de pellucar tots els termes vivents. L'obra ens aparex més bella encara. No porem pretenir que'l rossellonès romanga inmòvil. Desitjam que, per l'empenta de les obres, entri dins un període de plena vida llingüística. Volem una llenga-literària. Volem mantenir el foc qu'hem atiat. A les corrents llengadociana i francesa que'ns invadexen, oposarem una corrent venguda d'allà-d'assà les Alberes.[1] Feym avinent que'l nostre esfors no s'endressa sols a n-el poble, sino més tost a n-els desarrelats, a n-els *mandarins*... Volem ans que tot dur a cap un'obra de reconstitució... Els rossellonesos en aquesta obra de reconstitució, per omplir els buyts, tenim una reserva, una mina natural: el català d'Espanya. No apellam a cap llenga estranjera, sino a una llenga que, després de tot, es la nostra, car les lleys fonètiques[2] son les metexes a Catalunya que a n-el Rosselló. —Es cert que no desitjam une invasió brutal d'aquests termes. Per això tenim duaners a la frontera. La nostra empresa es delicada; ens calen per ella qualidats de gust i d'amor... Cal esser artistes, i cercar fluides armonies i lleujeres orquestacions... No volem una llenga ravascosa i que l'hajen de torturar. Les roses no's desclouen dins cap garriga. Volem una llenga clara, amable, dòcil a la inspiració...».

¡Molt bé, amic Pons! ¡Ben dit! ¡Axí'ns agraden els rossellonesos! ¡Fora gens de por a n-el català d'Espanya! Es ab ell que s'ha de salvar el català

---

[1] Nota (1) de l'original: La serra que separa'l Rosselló d'España.
[2] Nota (2) de l'original: I les morfològiques i les sintàctiques. Les divergències que hi haja, no passen de galicismes, que cal esveir i estirpar sense gens de pietat.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vostre! ¡Es tots units, tots plegats, fent tots un cos, que'ns porem salvar! ¡Sols axí mos salvarem!

¡La llenga catalana a la Sorbona! (21-22)

Prenim del bon confrare *Catalunya Nova* de Tarragona de 13 del corrent una notícia, que sens dupta alegrarà el cor de tots els fills de la Pàtria. Velataquí:

«*L'Institut d'Estudis Catalans* s'ha compromés a publicar una obra de crítica literaria escrita per Mr. Amadée Pagès sobre'l poeta Ausiàs March, seguida d'una edició complerta y ben [22] espurgada de les seves poesies. En ella s'estableix la lectura definitiva, cotejada ab tots els manuscrits coneguts, de les obres del cavaller valencià.

«Mr. Amadée Pagés volia presentar a la Sorbona'l seu estudi com a Tesi de Doctorat, però com les tesis han de presentarse impreses, demanava a *l'Institut* que li permetés la publicació en francés de la part que havia de servirli per esser admès com a doctor de l'Universitat de París.

L'Institut d'Estudis Catalans admet en el seu Anuari els treballs en qualsevol llenga romànica o saxona, però ha entès fins ara que les publicacions en volum separat havíen de ferse en la nostra llenga. Devant d'aquesta dificultat y tenint en compte que no fa molt s'havía admès una tesi escrita en provensal, Mr. Amadée Pagés va gestionar que la Sorbona rebés a la censura'l seu estudi escrit en català.

«Després de molt de temps de negociarho Mr. Amadée Pagés ha conseguit que la Sorbona incluís la llengua catalana entre les que seràn oficialment admeses per la redacció de les tesis doctorals. De tot cor felicitem a Mr. Amadée Pagés, y li agraim com a patriotes lo que ha fet per la llengua que'ns es comuna, ja que ell es fill del Rosselló, aont es parlada pel poble y conreuada literariament.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«¿Fins a quant haurém de passar aquí per la vergonya de que la llengua catalana tingui tancades les portes de l'Universitat de Barcelona?»

¿Que dirien els burócrates de Madrid i de casi tot Espanya si'ls-e demanàvem l'us de la llenga catalana per l'estil d'axí com l'ha concedit la Sorbona de París?

¿Quant cobraràn seny i se posaràn a coses de raó els nostres burocràtes? ¿Quant s'enteraràn de l'alta consideració que'ls grans centres científics estranjers van concedint, cada dia més, a la llenga catalana? ¡Es una misèria que no hi arribi a entrar casi res de bo dins el carabassot d'aquella gent!

Museus catalans (22-24)

Devem a la fina amabilidat de l'*Institut d'Estudis Catalans* de Barcelona un exemplar, qu'agraim de tot cor, del lluminós INFORME *que* l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS *va trasladar al Excelentíssim senyor* PRESIDENT DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA, *sobre l'estat d'alguns arxius de Catalunya y la conveniencia de la seua millor instalació.* Fascicle de 28 planes de 268 x 194 mm.

Firmen aquest *Inform* els nostres amics benvolguts, En [23] Joaquim Miret i Sans i En Jaume Massó i Torrens, i es una mostra irrefragable de la meravellosa erudició arxiuenca d'aquests dos meritíssims bibliografs. Ells passen revista a tots els arxius notables de Catalunya i especialment a n-els barcelonins, donant les fites netes de com s'hi troben els milenars de documents que s'hi guarden, i per ont paren els que'n sortiren en mal'hora, víctimes de la incúria i incultura de governants i governats. — Sempre es oportuníssim fer notar que aquests casi may dexen d'esser responsables en gran part dels desbarats d'aquells. Proposen que tornin a Catalunya els preciosíssims arxius de les Abadies de Santes Creus i Poblet, que, per dexadesa vergonyosa dels catalans, passaren després de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1835, primer a l'*Acadèmia de l'Història* i després a l'*Arxiu Històric Nacional* de Madrid, aont se guarden, com qui no diu res, 27.762 documents de Poblet i 940 de Santes Creus. —Lo qu'es interessantíssim d'aquest *Inform* es la relació a pedres menudes que's fa de tot el contingut nombrosíssim i preuadíssim de: *a*) *l'Arxiu Municipal* de Barcelona; *b*) l'*Arxiu del Gran Priorat de Catalunya* de l'orde relligiosa-militar dels Sanjuanistes, aont anà a parar l'arxiu dels Templers, quant el Concili de Viena los suprimí; *c*) l'*Arxiu de la Junta Provincial d'Agricultura, Indústria i Comerç* de Barcelona, que guardava gran part de la documentació dels antics mercaders catalans, tan famosos en l'edat mitja, i que tot se'n anà a rodar com-e peperum inútil durant la època vergonyosa de la Setembrina; *d*) l'*Arxiu de la Delegació d'Hisenda*, aont anaren a parar els arxius de molts de convents, reblits de documents interessantíssims, sense la instalació i clasificació degudes, perque l'Estat no's cuydà més que de posarlos les mans demunt, i gràcies que no n'han fet foc o altres coses pitjors; *e*) l'*Arxiu de la Batllia del Reyal Patrimoni,* que inclou dos fondos importantíssims: el de les rendes i bens del Reyal Patrimoni (documents desde'l sigle XIII fins al XIX), i el del *Mestre Racional*, o sia la documentació de l'Administració pública i de la Casa Reyal de Catalunya-Aragó. Per coletgir l'importància escepcional d'aquest derrer fondo, basta dir que consta de VUYT MIL VOLUMS cosits i VUYTCENTS VUYTANTA PLECS de papers a lloure; *f*) i l'*Arxiu de la Corona d'Aragó*, un dels més notables d'Europa, que conté més de 18.000 pergamins, 6.330 volums cosits de diplomes reyals i molts d'altres documents; aont anà a parar l'arxiu de la *Generalidat* o *Diputació* de Catalunya, també notabilíssim. —L'*Inform* demana per tots aquests arxius «una bona instalació y conservació», i que's «fomentin» «els traballs d'invastigació directa en les fonts». Aquest *Inform* es de 13 de juny de 1908, i derrera du una nota aont se fa avinent que a [24] consequència de tal *Inform* i per intervenció de l'Escm. N'Enric Prat de la Riba, President de la Diputació, dia 2 de juny de dit any, se va lograr de l'Intendència del Reyal Patrimoni l'autorisació per trasladar los referits arxius de la *Batllia* i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del *Mestre Racional* a un estatje adequat de la Diputació de Barcelona; i, acabat i enllestit aquest local a la Diputació metexa la derreria d'aquest any passat, dia 11 de janer d'enguany comensà la traslació de dit grandiós *Arxiu.* —Bé estàn d'enhorabona la Diputació, de Barcelona, l'*Institut d'Estudis Catalans* i tots els amants de la ciència històrica.

Merexen una felicitació ben coral els dos firmants de l'*Inform*, sobre tot, En Miret i Sans, la mà del qual creym veure en casi tota l'obra, que suposa moltíssims d'anys d'estudis dins tots aquests arxius, puys les clarícies tan especificades que'n donen, sols ab moltíssims d'anys d'estudiarhi se poren aglapir i atényer.

Escusat es dir l'importància fora mida que té la conservació i estudi dels arxius per l'*Obra del Diccionari*. ¿No son tal volta els arxius una de les fonts més abundoses i polents de la nostra llenga? ¿Se concep un bon *Diccionari* ni un bona *Gramàtica* sense anar a beure principalment a n-els arxius?

¡Quina llàstima que a n-els milenars i milenars de desenfeynats que hi ha a Barcelona, que no saben, com aquell qui diu, aont han de fermar l'ase, no los pegui la curolla, la *ceba*, com diuen allà, d'anar a n-aquells arxius a buydar documents demunt cèdules per la nostra *Obra*. ¡Amèn que'ls emboliqui aquexa curolla, aquexa *ceba*!

El Centenari del naxement d'En Balmes (24-25)

Va a celebrarse ab gran solemnidat a Vic la derreria d'agost i primeria de setembre.

Escusat es a dir si voldríem que a Catalunya i tot'Espanya hi prengués tota la part qu'es de rigurosa justícia.

Es En Balmes una de les glòries més pures i més altes de Catalunya i d'Espanya. Tot lo que's fassa en honor d'ell, es poc.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A n-el *Centenari* aquest tenen son lloc d'honor tots els fills de la Pàtria. ¡Que no n'hi falti cap!

Els vigatans no dormen; fa mesos que *Gazeta Montanyesa* de Vic i *Somatent* d'Igualada publiquen articles sobre'l gran filosof per remoure la opinió pública, per fer atmósfera a favor del *Centenari*. Ara p'el janer ha comensat a sortir a Vic metex un *bolletí mensual* de setze planes de 278 x 197 mm., bon paper i molt ben imprès, consagrat esclusivament a preparar dit [25] *Centenari*, i anuncia la celebració en dites festes d'un *Congrés Internacional d'Apologètica*, del qual se donen totes les clarícies per lo que respecte a *inscripció*, *temes* i *comunicacions*, aont cal qu'acudesquen tots els qui senten l'entusiasme de la ciència i de la cultura. —Encapsala'l *Bolletí* una magnífica *Pastoral* del gran bisbe d'aquella Seu, Dr. Torras i Bages, convidant la gent a prendre part en el *Centenari*.

Establim de tot cor el canvi ab lo nou confrare, desitjantli un èxit complet.

La llenga mallorquina escrita (25-32)

Ja saben els nostres lectors, per haverlosho anunciat diferents vegades, que'l jove estudiant de l'Universidat de Halle, En Martí Niepage, nadiu de Magdeburg, escullí aquest tema per la seua dissertació del Doctorat. Va prendre aquest grau fa devers un any, i per axò hagué de publicar una part del seu estudi, que forma un fascicle de VIII-86 planes de 225 x 165 mm. Bax del títol següent: LAUT- UND FORMENLEHRE DER MALLORKINISCHEN URKUNDENSPRACHE. —*Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Hohen Philosophischen Fakultät der vereinigten Friedrichs-UniversitätHalle-Wittenberg vorgelegt von* MARTIN NIEPAGE *aus Magdeburg.* —Halle a. S. Druck von Ehrhardt Karras, 1909. Que vol dir: *Doctrina dels sons i de les formes de la llenga mallorquina*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

escrita (documental). —Disertació-inaugural que per conseguir la dignidat de Doctor presenta Martí Niepage de Madgeburg a la alta Facultat de Filosofia de l'Universidat unida de Frederic Halle-Wittenberg. —Lo publicat es just la *primera part,* la *doctrina sobre'ls sons o fonética.* La *doctrina sobre les formes* no estarà gayre a sortir.

No es gens duptós que l'estudi del nou Dr. Niepage es avuy per avuy lo més notable i complet que hi ha escrit i publicat sobre la fonètica del dialecte mallorquí escrit, axò es, el català escrit a Mallorca. Negú, que sapiguem, ha tractat aquest tema ab l'estensió i l'intensidat i competència que'l nostre amic estimadíssim, el jovenívol Dr. Niepage, nat a Magdeburg dia 12 de novembre de 1886, i que, per lo metex, té ara 23 anys. De manera qu'acabà aquest magnífic estudi com cumplia 22 anys, axò es, la derreria de l'any 1908. Qui a n-aquexa edat fa un'obra filològica tan important, ¿que no hi ha qu'esperar d'ell? Per nosaltres es evident que, si Deu li conserva la vida i li restablex la seua salut, un poc des·sustada, però gràcies a Deu ja convalescent, està cridat a esser un filòlec de cap de brot, un romanista de casta grossa.

Dins el nostre *Dietari de l'exida a Alemania* (p. 15, 19, 23, 31) contàrem el comensament de la nostra conexensa ab En Niepage a Halle, el juliol de 1907. Fou un dels dexebles del Dr. Schädel ab qui canviàrem llissons d'alemany-català-castellà. A-les-hores va concebre l'idea de fer la seua disertació doctoral demunt el mallorquí dels documents antics. Naturalment que ab lo Dr. Schädel li donàrem l'empenta, proporcionantli el Dr. Schädel i nosaltres totes les fonts i obres de consulta que poguérem. Li [26] foren cent cavalls, tenir a Halle a-les-hores, no sols el Dr. Schädel, sino el nostre dols amic, Dr. Isidro Villà, de Granollers, Metje-Assistent de la Clínica de Psiquiatria d'aquella Universidat, entusiasta catalanista, ab qui va poder exercitarse en la conversa i fonètica catalana; i recordant les llargues conversades ab nosaltres i lletgint les nostres *Rondayes Mallorquines* i altres llibres catalans del continent, pogué ferse càrrec de l'especialidat mallorquina, de la variedat catalana de Mallorca, del *mallorquí* pròpiament dit.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Comensa'l seu estudi ab unes *Vorbemerkungen* (observacions preliminars), aont dona un brevíssim resum de l'història de Mallorca per lo que respecte a idioma. Fa notar que, apoderats de l'illa els romans l'any 123 abans de Crist, dependi ella en lo civil de Tarragona, i posants'hi Bisbe devers el sigle V, i essent ell sufragani de dita metròpoli, se crearen nous vincles entre Mallorca i el continent ibèric. Es verosímil, diu, que la conquista dels romans i el propagars'hi de bon'hora el cristianisme favoriren l'introducció de la cultura romana, i especialment del llatí literari i del vulgar, que ja no s'hi esveiren, maldement en passassen més envant els Wàndals i els Gots, i hi capllevassen cinc sigles els sarrains. Lo que sabem, que a n-el sigle X els bisbats de Mallorca i Menorca, qu'existien al menys de nom, estaven units a n-el de Girona primer i després a n-el de Barcelona ab anuència dels amirs que hi dominaven. No devien esser gayre'ls cristians que hi quedaven, quant vengué el rey En Jaume l'any 1229 a restituir l'illa a la Creu, puys dins les cròniques que's conserven de la conquista, que conten les coses tant per menut, no resen en res ni per res de que la població cristiana s'unís ni ajudàs a l'exèrcit llibertador, ni aparexen més pobladors cristians que'ls venguts de Catalunya i de la costa llengadociana fins a Marsella, després de la conquista.[3] De manera que poc porem apreciar quina influència exerciren demunt la llenga dels nous pobladors catalans els elements llingüístics, tal volta subsistents, de l'època romana, salvats a través de la llarga dominació sarraina; i axi hu hem de fer, allà ont ens consta que formaven part dels dialectes continentals alguns dels fenòmens llingüístics qu'avuy passen com-e característics del mallorquí, per exemple l'article *ipse* (*es*, *sa*) i la *e* tònica enfosquida (ə́), que tal volta qualcú pretendria atribuir a l'influència del llenguatje que trobarien aquí els nous pobladors catalans. —No hi ha qu'admirarse si el mallorquí d'avuy presenta un segell especial molt acentuat: representa el dialecte d'una població insular, vivint durant

[3] Nota (1) de l'original: Sols parlen les cròniques dels cristians catius que hi havia dins les presons de la Ciutat, com el rey En Jaume la tenia sitiada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sigles per si metexa, llingüísticament aillada per la mar, qu'es una barrera tan forta i mala de contrapassar. —Els monuments de llenga vulgar escrits a Mallorca, més vells, aprofitats per aquest estudi son de la derreria de sigle XIII i primeria del XIV, axò es, un testament de 1282, una *lletra missiva* de 1299, cartes del Rey ab el Comanador del Temple i del Governador de Mallorca ab el Bal·le de Pollença, i llavò relacions de contes de fusters, picapedrers i jardineria per obres fetes a n-el palau de l'Almudaina (any 1309-1311). —Les poques paraules que's retreuen [27] dins aquest estudi, com exemples, tretes de *Franqueses y Privilegis del Regne* de 1 de mars de 1230 (copia de 1295), son monuments duptosos, perque la versió catalana de tals documents reyals no es segur que fos feta a Mallorca. —Lo escrit anteriorment a 1282 que poguéssem haver, prezindint d'algunes inscripcions sepulcrals que du *Cronicón Mayoricense* d'En Campaner, tot està en llatí, i en llatí estàn igualment les introduccions de moltes d'ordinacions esglesiàstiques i civils, escrites en la part dispositiva en llenguatje popular. —Diu que no li cal fer la descripció del cabal llingüístic posterior qu'estudia, casi tot ordinacions, actes del sessions corporatives i cartes particulars; i llavò fa notar com a n-el sigle XVIII se generalisa l'us del castellà per les coses oficials. I acaba ab una observació molt aguda i escayent: «En la llenga dels documents mallorquins, diu, no trobam precisament el dialecte qu'un sent parlar a n-els pagesos de Mallorca o veu trascrit fonèticament p'els filòlecs d'ara. Els qui'ls escrivien aqueys documents, malavetjaven escriure el català del continent; sols a la falta de formació literària i a descuyts i distraccions de l'escrivent se deu que poguem aglapirhi p'el nostre estudi tot un enfilall de mallorquinismes».

Després d'aquestes observacions preliminars, tan avengudes i lluminoses, posa les obres de consulta qu'ha aprofitades i les fonts aont ha begut per compondre la seua *Disertació*; i nosaltres les retreym aquí per donar una idea de com fan llurs estudis els alemanys, lo qual haurien de sebre i practicar tots els espanyols i especialment els catalans que's dediquen a escriure. Son del tenor següent:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

B. J. Alart, *Documents sur la langue catalane des anciens comtés de Roussillon et de Cerdagne,* Paris, 1881.

Archiv. f. Lat. Lexicographie (Arxiu per la lexicografia llatina), que publica E. Wölffin, a Leipzig desde 1883.

Schultz-Gora. *Altprovenzalisches Elementarbuch* (Elements de vell provensal). Heidelberg, 1906.

Amengual (Joan Josep), *Gramàtica de la lengua mallorquina,* 2a ed. Palma, 1872.

B. Schädel, *Un art poétique catalan de XVI*[e] *siècle.* Erlangen, 1906, *Bericht über die Katalanische Philologie* (1905) (Relació sobre la filologia catalana de l'any 1905), publicat dalt *Krit. Jahresbericht* de Vollmöller de Dresden. Veyaune l'estracte dins el *Bolletí* (T. IV, 141-152).

Mundartliches aus Mallorca (questions dialectals de Mallorca). —Halle a. S. 1904.

Bulbena (Antoni). *Diccionari català-francès-castellà.* Barcelona. Est. de Fr. Badia. —1905.

Torra (Pere). *Dictionarium seu Thesaurus Catalano-Latinus.* Barcelona. 1683.

Fr. Diez. *Grammatik der Romanischen Sprachen.* 3a ed. Bonn, 1870.

Forteza (Tomàs). *Gramática Catalana:* impresa a Palma, sense portada. Un volum de 392 planes de 250 x 172.

Gustau Körting. *Lateinisch-Romanisches Wörterbuch* (Diccionar [hi ha un espai en blanc] nic). 3a ed. —Paderborn, 1907. [28]

Labèrnia i Esteller (Pere). *Diccionari de la llengua catalana.* Barcelona.

P.Fabra. *Les E toniques du catalan,* Extrait de la *Revue Hispanique,* T. XV.

Fr. Mistral. *Lou Tresor dóu Felibrige.* Diccionari dels dialectes provensals i llengadocians. —Aix de Provença. Dos toms (el I de 1196 planes, i el II de 1165). Publicat devers l'any 1878. Tamany dels dos toms: 315 x 237 mm.

Meyer-Lübke. *Grammaire des Lengues Romanes,* traducció francesa. París, 1894.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Nonell i Mas (P. Jaume). *Gramàtica de la llenga Catalana.* 2a ed. — Barcelona, 1906.

C. Olleric. *Ueber die Vertretung dentaler Konzonanz durch* U *im katalanischen.* (Sobre la representant de la consonant dental per via de *u* dins el català). Diss. —Bonn.,1887.

Romanische Forschungen (enquestes romàniques): revista de filologia que's publica a Erlangen desde 1883.

Revue Hispanique, de Paris, que tracta sovint de filologia.

Antoni M.ª Alcover: *Aplech de Rondayes Mallorquines.* Ciutat de Mallorca, 1904. T. IV.

Romania: revista de París, consagrada a la filologia romànica.

Morel-Fatio i Saroïhandy: *Grammatik der Katalanischen Sprache* (Gramatica de la llenga catalana). *Grundriss* de Gröber, T. I, 2a ed — Estrasburg, 1906.

Miret i Sans Joaquim: *Sempre han tingut bech les oques.* 1a serie. Barcelona, 1905. (Aplech de documents de procesos pornogràfics mitj-evals).

A. Mussafia. *Die catalanische Version der sieben weisen Meister (Sete sabis)* Publicat per l'Acadèmia de ciències de Viena. 1876.

Zeitschrift für romanische Philologie (Revista per la filologia romànica) del Dr. Gröber. Estrasburg-Halle.

Sumari de les obres que contenen els documents mallorquins, aprofitats per aquest estudi.

Bolletí de la Sociedat Arqueològica Luliana. Palma de Mallorca, Toms V-X (1893-1904).

Codice Çagarriga: diligencias practicadas por el gobernador Francisco de Çagarriga para normalizar el uso de las aguas de la fuente de la Villa y documentos presentados por los usuarios. Manuscrito del siglo XIV publicado por D. Pedro Antonio Sancho y Vicens y Don Benito Pons y Fàbregas. Palma. 1898.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Codice Lagostera. —Recopilación de documentos referentes a las aguas de la Fuente de la Villa: manuscrito del siglo XV, publicado por D. Benito Pons y Fàbregas. Palma. 1898.

Campaner y Fuentes (Alvar). *Cronicón Mayoriecense.* 1881.

Lletra missiva de l'any 1299 (copia remessa d'En Mateu Obrador).

Rotger y Capllonch (Mateu). *Historia de Pollensa.* Palma de Mallorca. — 1897 i 1898. Toms I i II.

Rullan (Josep). *Historia de Soller en sus relaciones con la general de Mallorca.* Palma, 1875. Dos toms. [29]

Villanueva (Jaime). *Viaje Literario á las Iglesias de España.* València, 1821, Toms XXI i XXII, referents a Mallorca.

Això son les fonts i obres de consulta qu'ha emprades el Dr. Niepage per lo seu preciós estudi, qu'ha tenguda l'amabilidat de dedicarmos, estampant devant de tot la següent dedicatòria que li agraim de tot cor: *Al Iltre.* | *Dr. Mossen Antoni M.ª Alcover* | *Vicari General del Bisbe de Mallorca* | *Director de l'Obra del Diccionari de la Llengua Catalana* | *gran promotor dels estudis filològics* | *de la seua llengua materna* | *com a testimoni* | *de la meua coral gratitut.*

L'obra del Dr. Niepage consistex en l'estudi de totes les tramudanses i canvis qu'han esperimentats els sons catalans desde'l llatí vulgar fins a l'època present, i posa per exemple de cada tramudansa i canvi enfilalls de paraules tretes dels documents antics mallorquins, la major part continguts dins els toms V-X del *Bolletí de la Sociedat Arqueològica Luliana, Historia de Pollensa* del M. I. Mn. Mateu Rotger i *Historia de Soller* de Mn. Josep Rullan. No es duptós que negú, ni mallorquí ni no mallorquí, havia estudiades aquexes obres i aquells volums del referit *Bolletí* ab tant d'esment com demostra haverles estudiades al jovensell Niepage. Els exemples que posa, no son a centenars, son a milenars, i tots paraules tretes d'aquelles documents antics.

Per que vejin els nostres lectors com tracta els múltiples problemes fonètics de la nostra llenga, i la manera com ho esmenussa tot, posam

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquí traduida i una mica ampliada la taula de matèries de la Disertació. Velataquí:

Doctrina dels sons (fonética)

VOCALS

Capítol I. Vocals que duen l'aczent principal; els canvis qu'han sufrits dins el mallorquí les tòniques llatines vulgars: *a*, *[ε]* (uberta), *[e]* (tancada), *i, [ɔ]* (uberta), *[o]* (tancada), *u.* La *au* llatina i la germànica. La grega υ.

Capítol II. Vocals aczentuades devant la tònica: canvis de les llatines vulgars *a, [ε], [e], i, o, u, au.*

Capítol III. Les vocals no aczentuades devant la tònica. Llur desaparició; llur conservació; tramudanses de sò (Klangfarbe.)

Capítol IV. Les vocals postòniques dels proparoxitons (esdrújuls). Paraules aont la vocal intermèdia (*vert* < *virIde)* se pert. Proparoxitons romànics. Formacions erudites de mots.

Capítol V. Vocal final dels proparoxitons. La vocal final, derrera una consonant senà. Vocal final, derrera un boldró de consonants. Vocal final, devant consonant. Vocal final, derrera aplecs ab hiatus, axò es, derrera *i*. Vocal final, inmediatament derrera vocal aczentuada. [30]

CONSONANTS

Capítol VI. Consonants senàs: les llabials *b, p, v*; les germàniques *w, f. ph*. —Les palatals [c], [ɟ] (el sò que'ls de Palma, Manacor, Felanitx, Pollença i altres pobles donen a la *c i g* devant *a* i a la *qu* devant *e, i), k, g.* —Les líquides *l, r.* —Les nasals *m, n.*

Capítol VII. Consonants + *j*: —*Bj*: *pj*, *vj*. —*Dj*, *tj*, *sj*. —*Gj*, *cj*. —*Lj*, *rj*. —*Uj*, *nj*.

Capítol VIII. Aplec de consonants: Aplec ab llabials: ab *b*, ab p, ab *v*. — Aplec de dentals: ab *d,* ab *t,* ab *s*. Aplec de velars i palatals: ab *g,* ab

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

c. —Aplecs de líquides: ab *l,* ab *r.* —Aplecs de nasals: ab *m,* ab *n.* La *h* germànica.

Capítol IX. Diferents fenòmens fonètics: consonants que s'afegexen a un mot. —Metatesi. —Vocals que s'afegexen a un mot. —Vocals que's perden. —Sons que's tramuden. —Mots molt abreviats a causa de llur atonicidat.

Doctrina de les formes

Capítol X. Sustantiu. —Adjectiu. Numerals. —Pronoms: personals, possessius, demostratius, article, relatius, interrogatius, indefinits.

Capítol XI. Desinències verbals: Desinències del present d'indicatiu, de l'imperfet, del perfet, del present conjuntiu, de l'imperfet conjuntiu, de l'imperatiu, del participi present, del participi perfet, de l'infinitiu, del futur, del condicional. Verbs de conjugació entremesclada.

Capítol XII. Tramudanses associatives dins el verb. Observacions sobre la gradació vocàlica i consonàntica de les rels, això es, les gradacions que presenten les vocals i consonants dins la rel o soca de les paraules. Altra espècie de tramudanses associatives. Llista alfabètica dels verbs més interessants.

Per la formació de paraules

Lo notable es l'enginy i l'enfilall d'exemples, trets tots de documents mallorquins, ab que Niepage esposa i esplica totes les tramudanses, canvis i alteracions dels sons llatins vulgars, tan vocals com consonants, i en totes les posicions de pretòniques, tòniques i postòniques; inicials, medials i finals i àtones —que hi ha hagudes, resultantne el català de Mallorca, el dialecte mallorquí. S'hi veu el talent claríssim de l'autor i l'alta disciplina científica qu'ha rebuda dels seus professors de l'Universidat d'Halle, un d'ells, el Dr. Schädel.

Pero per que no's crega qualcú que només sabem posar part-demunt els estels l'obra del jovensà doctor alemany, anam aferhi algunes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

observacions sobre coses que diu, que no acaben d'esser exactes. Velestassí:

1. —Respecte de la *o* pretònica diu (§ 42) que a Mallorca sols se conserva *o* a Palma i a Manacor, i que en tota la resta de l'illa torna *u* si la sílaba subsegüent du *i* (cusI < cosI). No es sols a [31] Palma i a Manacor que's conserva sempre tal *o;* lo metex succeex a S'Arracó, Inca, Manacor, Campanet, Búger, Sa Pobla, Pollença, Alcúdia, Sineu, Sant Llorenç des Cardassar (veyau *Bolletí*, T. IV, 235).

2. —Respecte de la *o* postònica final no fa menció (§ 65) d'una tramudansa que, si no trascendex a la llenga escrita, es ben viva dins la llenga parlada, i es que tal *o* sona *u* a Artà, Capdepera, Son Servera, Costitx, Caimari, Deià, Estellencs i la gent vella de l'*Arraval* de Maria. A n-aquests pobles, pronuncien: *sOpà*, *trObà*, *tOmà*, pero diuen *m[ɔ]n[ʒ]u, [ɔ]mu, f[ɛ]rru, ajgu, [e]gu, [ʎe]gu, [ʎe]ngu, p[á]zul*, etc. en lloc de *monjo, homo, ferro, aygo, llego, llengo, pèsol*, etc.

3. —Respecte de la *l* mullada o *[ʎ]* (ll) diu (§ 107) que dins el mallorquí ja a n-el sigle XIII era tornada j (y). Això no acaba d'esser ver. No, no era tornada *j* tota *[ʎ]* dins Mallorca a n-el sigle XIII ni hi es tornada després, sino sols en determinats casos, que senyala lluminosament En Tomàs Forteza, al cel sia, dins la seua preciosa *Gramática Catalana* (§ 141, p. 71) dient qu'es la *[ʎ]* «provinent dels aplecs llatins, *-le-*, *-li-*, *-cl-*, *-dl-* i *-pl-*, que dins molts de pobles de Catalunya i dins les Balears sona *j* (y), mentres que la *[ʎ]* originària de *l* inicial, doble *–l-, -bl-, -tl- i –pl-,* conserva son propi sò». Aont fins a n-aqueys derrers casos la *[ʎ]* sona *j*, es a Maó i a Sant Lluís de Menorca, aont, en lloc de *k[ə]va[ʎ]* (cavall), *[ɔʎə]* (olla), *[ʎ]um* (llum), *[ʎe]t* (llet), *m[ɔʎ],* etc. diuen *k[ə]vaj, [ɔjə], jum, [je]t, moj,* etc. (veyau *Bolletí*, T. IV, p. 268).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

4. —Respecte de l'aplec *-bl-* posa (§ 111) que *retaula* vè de *Restabile.* No estam conformes: per nosaltres es evident que vé de *retrotabula,* mot que's troba ben sovint dins inventaris d'adressos d'esglèsies, en llatí mitj-eval.

5. —Dins el § 113 diu que la conservació de la *d* dins el mot *peDra,* que primitivament era *pera (*Cap-de-PERA, nom de vila) pot provenir de l'influència castellana; pero ell metex posa qu'ha trobat el mot *pedra,* ab *d,* dins documents del sigle XIV (el Còdic Çagarriga, una crida de l'any 1392 d'En Francesc Çagarriga, i altres documents: un de l'any 1374 que du la *Hist. de Pollensa,* I, 135, i un altre de l'any 1335 que du el C*ronicón Mayoricense* d'En Campaner, p. 46). ¿Influència castellana demunt el mallorquí a n-el sigle XIV? No hi creym. ¿Per ont mos havia de venir? Consideram que la presència de la *d* dins *peDra* s'esplica perfectament per la sonorisació de la *t* medial de *peTra,* sonorisació qu'es una lley general de la fonètica nostra.

6. —Dins el § 131 posa que dins el dialecte actual la *[ʎ]* (ll); si li seguex inmediatament una consonant, torna *l,* i que per lo metex se diu: *[ə]n [ə]k[e]l kas,* en lloc de *[ə]n [ə]ke[ʎ] kas;* pero afitg que tal tramudansa no trascendex dins els documents, aont indistintament, [32] per representar el sò de *[ʎ]*, se posa *l* i *ll:* v. gr. *aquels qui* i *aquells que, consel* i *consell.* Aquest canvi de *[ʎ]* ab *l* no es generalment dins el dialecte d'avuy, axi com el posa el Dr. Niepage, prenent per ver, sens dupte, lo que diu Mr. Saroïhandy dins *Grundriss* de Gröber T. I, 2a ed. *Das Katalanische,* § 43, p. 859). Ja férem veure entany dins el *Bolletí* (T. IV, p. 269) que tal canvi de la *[ʎ]* ab *l* sols l'hem trobat a Manacor, Santanyí, Campos, Felanitx, Llucmajor, Calonge, Randa, Algaida, Pollença, Montuïri, Pina, Llorito, Costitx, Petra, Ariany, Vilafranca. De manera que Palma, el principal nucleu de població i tota la regió de la *Muntanya,* que diuen, inclús tots els pobles de la via férrea de Palma a Sa Pobla, mantenen sempre ben neta la *[ʎ],* li seguesca o no cap consonant.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

7. —Dins el § 135, fent veure que l'aplec *-lc-* intervocal, torna en boca del poble *-lg-* diu que de *fulica* (gallina d'ayga) se feu *folga* i no *fotja*, ja qu'aquest mot *fotja* no té cap sentit (sinnlose); i, si's troba dins un document de l'any 1361, que du *l'Hist. de Pollensa,* I, ap. 115, s'ha de lletgir *folga.* —Que'ns dispens el Dr. Niepage. Aquest animal d'ayga, que's fa a la Bufera d'Alcúdia, may l'hem sentit anomenar *folga,* sino *fotja (f[ɔdʒə]),* i p'el document qu'ell metex posa, se veu que l'any 1361 ja l'anomenaven axí els mallorquins. Per lo metex cal esplicar d'altra manera la tramudansa de *fulica* en *fotja.*

Lo imprès fins avuy de l'obra del Dr. Niepage es just la primera part, la *Doctrina dels sons* (Lautlehre). Ab axò se contentà la Facultat de Filosofia de l'Universidat de Halle per donarli'l grau de Doctor ab la calificació més alta que la Facultat acostuma. La segona part, la *Doctrina de les Formes* (Formenlehre), sortirà, si Deu ho vol, dalt *Revue de Dialectologie romane* que publica el Dr. Schädel, orgue de la *Sociedat Internacional de Dialectologia Romànica.* En frissam ferm de que surta, p'el pler de poderla ensaborir.

I ara posam punt a n-aquesta nota bibliogràfica donant a n-el novell Doctor, En Marti Niepage, grans mercès per la dedicatòria de la seua obra ab que'ns ha honrats, i la més coral enhorabona per lo magistralment que se'n ha sabut desfer del dificilíssim tema de la seua disertació doctoral, que resulta una contribució magnífica a l'obra de la gramàtica catalana i l'estudi més acabat que tenim fins avuy del dialecte mallorquí documental. No hi duptam gens d'afirmarho: el qui d'avuy endevant vulga escriure la gramàtica catalana i sobre tot la del dialecte mallorquí, tendrà qu'haver de consultar la disertació doctoral d'En Martí Niepage de Magdeburg. [33]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1910

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Boletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[33][*]

VARIANTS DE LA LLENGUA CATALANA parlada a les Borges d'Urgell y pobles veins de la Plana (33-40)

[RAMÒN ARQUÉS I ARRUFAT]

Observacions preliminars

Lo present petit assaig te la explicació o rao de ser següent. Quant a principis de l'estiu de 1906, Mossen Alcover escampà entre sos colaboradors de tota la terra catalana aquella carta circular demanant que li preparessin material lexicogràfic pera poder ab la major llestesa possible aprofitar tot lo temps en l'excursió filològica que's proposava fer ab lo Dr. Schädel; vaig ser jo en aquesta població l'encarregat de fer les llistes de paraules y de formes verbals de conjugació, més freqüentment usats. Malgrat tots los preparatius, lo temps curtejà a Mossen Alcover, y bon número de poblacions, entre elles la de Borges d'Urgell, quedaren

[*] T. VI. —Mars de 1910. —N. 3.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fora del itinerari seguit. Llavors pera que'l treball fet aci no restes del tot inutil al proposit de Mossen Alcover, basantme en los materials reunits, vaig sintetisar les observacions que a mon entendre se'n despreniem, y vaig enviarles a Mossen Alcover, qui degué rebreles en vigilies del magne aconteixement del primer Congrés internacional de la llengua catalana. En algun dels números del «Bolletí» se donà la noticia d'haverse rebut aquest treball ab altres de similars d'altres poblacions. Los altres s'hi estractaren, pero no aquest que jo vaig oblidar tota vegada que no l'havia pas escrit pera esser publicat sencer ni en estracte, sino per si podien en mes o en menys servir les seues observacions als desitjos de Mossen Alcover de coneixer tota la llengua catalana.

Esdevinguda després la publicació del *Manual de Fonètica* del Dr. Schädel, me sorprengué un dia Mossen Alcover enviantme [34] el meu ja oblidat assaig, demanant-me que hi posés los exemples en transcripció fonètica segons lo sistema de dita obra. He obeit ab tota bona voluntat, pero no deixant de comprendre que, malgrat ella, no avesat ni tant sols iniciat en l'art de reduir a conciencia clara los fenomens ordinariament subconscients de la pronunciació popular, ni les explicacions escrites pel Dr. Schädel per senzilles y facils que semblin, hauran problablement evitat del tot les errades de la transcripció, degudes a la meua poca pericia en el destriament dels fonemes. Feta la indispensable confessió, qui mes hi sapiga que mes hi diga.

La observació directa de la manera ordinaria de pronunciar, no s'ha fet aposta, mes que a les Borges d'Urgell (principalment) y a les poblacions veines de la Plana, en especial Juneda y Torregrossa; si be crec que donaria un resultat molt semblant en tot lo Pla d'Urgell.

Pera la fixació de les varietats de pronunciació, principalment per notar les diferencies en la obertura de vocals, s'han pres com a punt de comparació les indicacions que's fan en lo «Diccionari català-francès-castellà» del Sr. Bulbena.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I
Vocals

I. *A tónica o prosodicament accentuada.* Son molt lleus en aquesta comarca, si es que en realitat n'existeixen, les diferencies de tò entre les *aa* tòniques. No crec que en la seua pronunciació hi hagen variants locals, fora d'excepcions tan poques que sols m'he sabut adonar de les paraules *-pantaix- (pạntạ[jʃ]),* d'aont deriva *-pantaixar- (pạntạ[jʃ]a),* enlloc de *panteix, panteixar,* d'En Bulbena; y *-batzac- (bạdzak)* d'ahont deriva *-batzacada- (bạdzạka[ðə]), -batzacar- (bạdzạka),* enlloc de *batzegada, batzegar.* S'usen indistintament per un mateix significat dues pronunciacions ab tot y tractar-se de silaba tònica en les paraules *-traure- (trạwr[e]) -treure- (tr[ɛ]wr[e]); naixer (nạ[jʃe]) y -neixer- (n[ɛjʃe]); -jaure- ([dʒ]awr[e])* y *-geure- ([dʒɛw]r[e]); -haure- (awr[ẹ])* y *([ɛw]r[ẹ]); -jac-* (part del vestit, americana) *([ʒ]ak) y -gec- ([ʒɛ]k).*

2. *aa* y *ee àtones, o prosodicament no acentuades.* Per regla general se distingeixen perfectament en aquesta comarca los uns dels altres, los fonemes representats ab la grafia usual *a,* dels indicats ab la grafia *e;* per mes que ab cada una de les dues grafies s'hi representin fonemes quelcom distints entre ells. Aixis no crec que ningu confongui lo sò de vocal mitjana relaxada ab que's pronuncia la grafia a final de les paraules *-tia- (ti[ə]), amiga* [35] *(ạmig[ə]), -casa- (kaz[ə]),* ab lo so de vocal anterior no arrodonida ab obertura petita tambe relaxada ab que's pronuncia la grafia *e* final de les paraules *-pare- (par[ẹ]), -mare- (mar[ẹ]), -jove-* igualment pronunciant en masculi que en femeni lo *-jove-* que la *-jove- ([dʒoßẹ]),* i perfectament distint de *-jova-* nom ab que encara se significa la prestació personal al municipi designada tambe ab lo rodeig de «feynes de vila», la primera denominació de la qual recorda

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la del antic tribut senyorial del mateix nom que's pronuncia *([dʒɔßə]).* La proba mes evident de tal distinció, es la clara diferencia entre'l so de la grafia *a* dels femenins singulars que es de (*[ə]*), y el de la grafia e de la silaba final de les meteixes paraules en plural que es de ([ẹ]). Aixis se diu *-dona- (d[ɔ]n[ə]), -porta- (p[ɔ]rt[ə]), -cadira- (kạ[ð]ir[ə]), -bona- (b[ɔ]n[ə]), -fosca- (f[o]sk[ə]);* y en canvi se pronuncia *-dones- (d[ɔ]n[e]s), -fosques- (f[o]sk[ẹ]s)* etc. De manera que la célebre qüestió de les *as* y de les *es* en los plurals femenins no hauria pogut ser may qüestionada ni discutible atenent a la manera de parlar d'aquesta comarca. Sonen tambe ([ẹ]), o quant menys ([e]), a mon entendre lo primer, o sia ab obertura petita, les desinencies verbals que acaben en -n- o -s-. Aixis se diu *saltes (sa[ɫ]t[ẹ]s), salten (sa[ɫ]t[ẹ]n), saltaves (sa[ɫ]ta[ßẹ]s), saltaven (sa[ɫ]ta[ßẹ]n), saltaries (sa[ɫ]tari[ẹ]s), saltarien (sa[ɫ]tari[ẹ]n), saltesses (sa[ɫ]tes[ẹ]s); saltessen (sa[ɫ]tes[ẹ]n).* Lo mateix so te la vocal final de les terceres persones de singular del present e imperfecte d'indicatiu, y condicional, ben distint del de la vocal final del de la primera persona de singular dels mateixos dos ultims temps y del optatiu. Aixis ningú confon lo so final de *ell- done - donave - donarie - (d[o]n[ẹ]; d[o]na[ßẹ]; d[o]nari[ẹ]),* ab el tambe final de *jo - donava - donaria - donessa - (d[ọ]na[ßə]) (d[ọ]nạri[ə]) (d[ọ]n[e]ss[ə]).*

Falla no obstant la sobredita distinció, constituint excepció de la regla general, en los següents casos de vocals inicials que s'acostumen escriure ab la grafia -e-, pero la pronunciació dels quals es ben be de ([a]).

I. Paraules que la generalitat dels autors escriu començant ab la silaba *-en-* o *-es-*, y que lo Sr. Bulbena en son Diccionari les escriu començant en -a-; exemples: *-encaputxar-* segons Bulbena *acaputxar* que's pronuncia *(*[ạ]*nk*[ạ]*pu*[tʃ]*a);* y respectivament *-encartronar-, acartronar, (*[ạ]*nk*[ạ]*rtr*[ọ]*na); -encavallar-, acavallar, (*[ạŋ]*kạb*[ạʎ]*a); -*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

encoplar-, acoblar, ([ạŋ]*kup*[ɬ]*a); -esfullar-* en lo sentit directe y en lo que Bulbena escriu *-afollar- (*[ạ]*sfu*[ʎ]*a); esfonzar, afonzar, (*[ạ]*sf*[ọ]*nza); esvalotar, avalotar, (*[ạ]*z*[βạ]*l*[o]*tạ)* etc. ab sos derivats.

II. Paraules la silaba inicial de les qual s'acostuma escriure *–em –com* les posa lo Sr. Bulbena; exemples: *-emba- (*[ạ]*mba); -embafar- (*[ạ]*mb*[ạ]*fa); -embargar-* ([ạ]*mb*[ạ]*rga); -embutir- (*[ạ]*mbuti);* [36] *–emmidonar- (*[ạ]*mmi*[ðọ]*na); -empapar- (*[ạ]*mp*[ạ]*pa); -emparaular- (*[ạ]*mp*[ạ]*r*[ạw]*la)* etc. y derivats.

III. Paraules de silaba inicial *-en-*, que aixis mateix escriu lo Sr. Bulbena; exemples: *-encallar- (*[ạŋ]*k*[ạʎ]*a); -encendre- (*[ạ]*ns*[e]*ndr*[e]*); -endanyar- (*[ạ]*nd*[ạɲ]*a); -engravar- (*[ạ]*ng*[ạβ]*a), -enllaçar- (*[ạ]*n*[ʎạ]*sa); -enrabiar- (*[ạ]*nr*[ạβj]*a); -ensenyar- (*[ạ]*ns*[ẹɲ]*a)* etc. y derivats.

IV. Paraules de silaba inicial *–es-* en lo Diccionari del Sr. Bulbena; exemples: *-esborrar- (*[ạ]*z*[βọ]*ra); -escabellar- (*[ạ]*sk*[ạβẹʎ]*a); -esgarrifar- (*[ạ]*zg*[ạ]*rifa); -espantar- (*[ạ]*sp*[ạ]*nta); -estendre- (*[ạ]*st*[e]*ndr*[ẹ]*); -estrenar- (*[ạ]*str*[ẹ]*na)* etc. y derivats.

V. Paraules que'l Sr. Bulbena inicia ab *–s-* y ordinariament s'escriuen començant en *-es-;* exemples: *-escudellar-,* que en lo Diccionari Bulbena se diu *-scudellar-,* y's pronuncia *(*[ạ]*sku*[ðẹʎ]*a);* y aixis respectivament *–esforçar- sforçar- (*[ạ]*sforsa); -esllomar- sllomar– (*[ạ]z[ʎọ]*ma); -esquerdar- squerdar- (*[ạ]*sk*[ẹ]*rda); -establir –stablir- (*[ạ]*st*[ạ]*bb*[ɬ]*i); -esvair- svahir- (*[ạ]*s*[βạ]*i)* etc. y derivats.

VI. Les paraules següents, la sílaba inicial de les quals lo Sr. Bulbena escriu *–e-* seguida de *–x-* representativa del so prepalatal fricatiu sord, y en les que en aquesta comarca se percebeix lleument lo so de *i* abans del prepalatal, y son: *-exam- (*[ạjʃ]*am); -examplar- (*[ạjʃ]*amp*[ɬ]*a); -exarrancar-* o *–exancarrar- (*[ạjʃ]*ạrạ*[ŋ]*ka); -exida- (*[ạjʃ]*i*[ðə]*); -exugar-*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

([ạjʃ]uga): y *–exovar- ([ạjʃ]o[β]a);* essent d'advertir que en los dos exemples *–examplar- exarrancar-* ab mes frequencia que ab lo so prepalatal fricatiu transcrit, sona ab lo so prepalatal africat equivalent a la *-ch-* castellana, y llavors no's percebeix lo so de *-i- ([ạtʃ]ạmp[ɫ]a), [ạtʃ]ạrạ[ŋ]ka);* en los altres exemples sona sempre lo so prepalatal fricatiu transcrit.

En algunes paraules, la vocal final se pronuncia indistintament ja ([ə]) ja ([ẹ]) sens variar en res la seua significació, y aixis se diu *-basa- (baz[ə]), y -base- (baz[ẹ]); -febra- (f[eβ]r[ə]),* y *-febre- (f[eβ]r[ẹ]); -llebra- ([ʎeβ]r[ə]), y -llebre- ([ʎeβ]r[ẹ]); -tarda- (tard[ə]) y -tarde- (tard[ẹ]); -pesta- (p[ɛ]st[ə]) y -peste- (p[ɛ]st[ẹ]); -lo pinte- (l[o] pint[ẹ]),* y *-la pinta- (l[a] pint[ə]),* indicant en aquesta darrera paraula camvi de genero lo camvi de pronunciació.

Variants en la pronunciació de les *-aa-* y *-ee-* no accentuades prosodicament, en aquesta comarca, respecte de la forma indicada en lo Diccionari Bulbena.

I. Se pronuncia -[a]- per -e- en mitg de paraula, en les següents: *-adelerar-* de Bulbena se pronuncia *([aðạ]l[ẹ]ra); -arguedells- ([ạ]rg[ạðeʎ]s), -apaybegar- ([ạpạjβạ]ga); -batedor- (b[ạtạðo]); -batzegada-, (b[ạ]dz[ạ]ka[ðə]); -becayna- (b[ạ]k[aj]n[ə]), -berret- ([βạ]r[e]t);* [37] *-cefallós-, ([tʃạ]fa[ʎo]s); -ebenista- ([ạβạ]nist[e]); -embalsemar-, ([ạ]m[βạ]ls[ạ]ma); -esfereir-, ([ạ]sf[ạ]r[ạ]i); -esterroçar- ([ạ]st[ạ]r[ọ]sa); -esterrufar- ([ạ]st[ạ]rufa); -ferrer-, (f[ạ]r[e]); -llençol-, ([ʎạ]ns[ɔɫ]); -llevor- ([ʎạo]); -melich- (m[ạ]lik); -meravella- , (m[ạ]r[ạβeʎə]); -penadó-, (p[ạ]n[ạðo]); -pantexar- (p[ạ]nt[ạjʃ]a); -pepida- (p[ạ]pi[ðə]); -esternudar-, ([ạ]st[ạ]rnu[ð]a); -terroç-, (t[ạ]r[ɔ]s), -teulis-, (t[ạw]lis); -verniç- (b[ạ]rnis); -grehelles- (gr[ạeʎe]s), -Genis-*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

([dʒa̰]*nis); -menejar- (m*[a̰]*n*[ejʒ]*a); -meteix- (m*[a̰]*t*[ej]*s); -arquebisbe- (*[a̰]*rk*[aβ]*isb*[e]*); -xerrar- (*[tʃa]*ra);* y en general ab totes les formes verbals y derivats directes d'aqueixes paraules.

II. Se pronuncia -ə- per la grafia -*e*- en fi de paraula en les següents: *are- (ar*[ə]*); -encare- (*[a̰ŋ]*kar*[ə]*); -die- (di*[ə]*); -mitgdie- (mi*[ʒ]*di*[ə]*).*

III. En tornes sona -[ę]- per -*a*- en mitg de paraula, en les següents: *-damunt- (d*[ę]*mun); -davall- (d*[ęβ]*a*[ʎ]*); -davant- (d*[ęβ]*an); -assassinar- (*[a̰]*s*[ę]*sina); -camparol- (k*[a̰]*mp*[ę]*r*[ɔɫ]*); -clavaguera- (kl*[a̰βę]*g*[e]*r*[ə]*); -davantal- (d*[ęβa̰]*nt*[a̰]*l); -gavarnera-, (g*[a̰βę]*rn*[e]*rə); -granallada- (gr*[a̰]*n*[ęʎ]a[ðə]*); -llamench- (*[ʎę]*m*[eŋ]*); -llaminer- (*[ʎa̰]*min*[e]*); -mandraria- (m*[a̰]*ndr*[ę]*ria); -oracio- (*[a̰w]*r*[ę]*si*[o]*); -panelló- (p*[e]*ri*[ʎo]*); -racança- (r*[ę]*kans*[ə]*); -racar- (r*[ę]*ka); -ranch- (r*[eŋ]*); -rancor– (r*[ęŋ]*ko); -trascolar- (tr*[ę]*sk*[o̰]*la); -trasponti- (tr*[ę]*sp*[o̰]*nti); -xarol- (*[tʃę]*r*[ɔɫ]*); -axarop- (*[tʃę]*r*[ɔ]*p),* y en general totes les formes verbals y derivats directes d'eixes paraules.

IV. Sona també –[e] per -*a*- en fi de paraula, en les següents: *-arrera- (*[a̰]*nr*[e]*r*[ę]*); -darrera- (r*[a̰ðe]*r*[ę]*); -esma- (*[e]*sm*[ę]*);* y en totes les significatives d'opinió o professió la desinencia de les quals es -*ista-;* aixis: *-artista- (*[a̰]*rtist*[ę]*); -Baptista-, (b*[a̰]*tist*[ę]*); -carlista- (k*[a̰]*r*[ɫ]*ist*[ę]*); -socialista- (s*[o̰]*si*[a̰]*list*[ę]*); -trampista-, (tr*[a̰]*mpist*[ę]*),* etc.

V. Substitueix lo so de -[a̰]- al d'altres vocals distintes de la *e* segons la grafia del Diccionari Bulbena, en les següents paraules: *-guinyolar- (g*[a̰ɲo̰]*la); -bombolla- (b*[a̰]*mb*[oʎə]*); -borboll- (*[a̰]*mb*[a]*r*[βɔʎ]*); -otorgar- (*[a̰]*torga); -singlot- (s*[a̰ŋ]*g*[ɫo]*t); -singlotar- (s*[a̰]*ng*[ɫo̰]*ta); -segolós- (s*[a̰]*g*[ę]*l*[o]*s); -monyoch- (m*[a̰ɲo]*k); -morfuga- (m*[a̰]*rfug*[ə]*);*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

y alguna vegada en *(*[ą̥ŋ]*ki*[ę̥]*ta)* per *-inquietar- (*[ą̥]*ns*[ę̥]*nsa);* per *-incensar-,* y poques mes que comencen *-in-.*

VI. Per ultim, se pronuncia -[ę̥]- per -[o̥]- en les següents: *-rostoll- (r*[ę̥]*st*[oʎ]*); -rostollar- (r*[ę̥]*st*[o̥ʎ]*a); -rodo- (r*[ę̥ðo]*); -rodona- (r*[ę̥ðo]*n*[ə]*); -rodolar- (r*[ę̥ðo]*la); -fonoll- (f*[ę̥]*n*[oʎ]*); -fonollar- (f*[ę̥]*n*[o̥ʎ]*a); -segol- (s*[e]*g*[ę̥ł]*);* y en fi de paraula en *–bronzo- (br*[o]*nz*[ę̥]*); -cotxo- (k*[otʃę̥]*); -colzo–, (k*[oł]*z*[ę̥]*); -porxo- (p*[ɔ]*r*[tʃę̥]*); -onclo- (*[oŋ]*k*[łę̥]*); -motllo- (m*[oʎʎe]*);* si be aquest ultim alguna volta tambe sona *(m*[oʎʎo̥]*).*

3 *-e e- tòniques o prosodicament accentuades.* Son les vocals tivantes anteriors no arrodonides. Se distingeixen desseguit en la pronunciació d'aquesta comarca les que s'emeteixen ab obertura [38] petita de la boca, usualment anomenades tancades, y les que s'emeteixen ab obertura aixamplada, ordinariament dites obertes. En algun cas, encara que molt poc freqüent, sembla que alguna se pronuncia ab un so entremitg o sia ab obertura mitjana. May s'usa la *e* mallorquina ab obertura molt aixamplada. Sens dupte la caracteristica capital de la llengua catalana tal com se parla en aquesta comarca, que de primer entuvi ressurt y atrau la atenció dels forasters, es la extraordinaria abundancia de *-ee-* tòniques tancades, o pronunciades ab obertura petita de la bocà *(*[e]*)* , que redueixen extraordinariament, lo número de les *-ee-* obertes, o pronunciades ab obertura aixamplada *(*[ɛ́]*)*. En contraposició al us freqüentíssim de les ([ɛ́]) en lo català oriental y prenent per base les indicacions del Diccionari Bulbena, he observat l'us de *([e])* en aquesta comarca en los casos següents:

I. En la silaba tònica final dels ordinals, y en sos femenins; aixi enlloch de *-primèr- (prim*[e]*); -tercera-, (t*[ę̥]*rs*[e]*r*[ə]*); -sisè-, (sis*[e]*); -vintèna-, (bint*[e]*n*[ə]*); -centèna-, (sęnt*[e]*n*[ə]*);* etc.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

II. En la dels demostratius; aixi enlloc de *-aquèt-, -aquèixa-, -aquèlls-,* se diu: *(*[ạ]*k*[e]*t), (*[ạ]*k*[eʃə]*), (*[ạ]*k*[eʎ]*s), etc.*

III. En los possessius, sos femenins y plurals: aixis enlloc de *mèu, tèua, sèus,* se diu: *(m*[ew]*), (t*[ewə]*), (s*[ew]*s), etc.*

IV. En lo relatiu *-que-,* encara que's consideri aton o enclític, que's pronuncia: *(k*[e]*).*

V. En les categories de verbs següents: A. aussiliars *-havèr-, sèr o èsser-* que's diuen: *(*[ạβe]*), (s*[e]*) o (*[esẹ]*).* —B. compostos del antiqüat *metre,* aixis enlloc de *admètre, comètre, promètre, etc.* se diu: *(*[ạ]*dm*[ɛ]*tr*[ẹ]*), (k*[ọ]*m*[e]*tr*[ẹ]*), (pr*[ọ]*m*[e]*tr*[ẹ]*), etc.* —C. los acabats en *-ényer-.* Aixis per *-estrènyer-, -empènyer-,* se diu: *(*[ạ]*str*[eɲẹ]*), (*[ạ]*sp*[eɲẹ]*), etc.* —D. Los terminats en *-èixer-* aixis en lloc de *-merèxer-, -conèxer-, -crèxer-,* etc. se diu: *(m*[ẹ]*r*[e]i[ʃẹ]*), (k*[ọ]*n*[e]*i*[ʃẹ]*), (kr*[e]*i*[ʃẹ]*),* no savent altra excepció que la de *-nèxer-,* que's diu: *(n*[ɛ]*i*[ʃẹ]*).* —E. Los en *-endre-;* aixis enlloc de *-entèndre-, -encèndre-, -pèndre-, -ofèndre-, -vèndre-,* se diu: *(*[ạ]*nt*[e]*ndr*[ẹ]*), (*[ạ]*ns*[e]*ndr*[ẹ]*), (p*[e]*ndr*[ẹ]*), (*[ạw]*f*[e]*ndr*[ẹ]*), (b*[e]*ndr*[ẹ]*), etc.* —F. Los verbs oxitons o aguts en *-er-;* aixis enlloc de *-volèr-, -podèr-, -sabèr-,* se diu: *(b*[ọ]*l*[e]*), (p*[ọðe]*), (s*[ạβe]*), etc.* —G. Lo verb *-rèbre-,* que's diu *(r*[e]*br*[ẹ]*).* —H. Los verbs *-crèure-, -bèure-, -dèure-,* que's pronuncien: *(b*[ew]*r*[ẹ]*), (kr*[ew]*r*[ẹ]*), (d*[ew]*r*[ẹ]*),* com excepció dels demes acabats en *-eure-* que's pronuncien oberts o ab obertura aixamplada de la *-e-* tònica com en lo català oriental, com *vèure, trèure, (b*[ɛw]*r*[ẹ]*), (tr*[ɛw]*r*[ẹ]*),* etc. Tots los verbs indicats s'han d'entendre ab totes les seues formes derivades.

VI. Totes les sílabes ab *e* tònica de les desinencies verbals; aixis en lloc de *–parlèm-* se diu: *(p*[ạ]*r*[łe]*m);* per *-corrèu- (kor*[ew]*);* [39] per *-anèssa-, (*[ạ]*n*[e]*s*[ə]*);* per *-batèsses-, (b*[ạ]*t*[e]*s*[e]*s);* per *-jo prenía-, (yo*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pr[ę̥]*n*[e]*ya);* per *-mereixies-, (m*[ę̥]*r*[ę̥]j[ʃe]*y*[ę̥]*s);* per *-ell ofenia-, (e*[ʎ][ą̥w]*f*[e]*n*[e]*y*[ę̥]*),* etc.

VII. Diminutius y demés paraules acabades en *-et-, -eta-;* exemples: de *-agrèt-, (*[ą̥]*gr*[e]*t);* de *-fèt-, (f*[e]*t)*; de *-faldetes-, (f*[ą̥ł]*d*[e]*t*[ę̥]*s);* de *-net-, (*lo mateix significant en castellà *limpio* que *(nieto) (n*[e]*t);* de *-petitet-, (p*[ę̥]*tit*[e]*t);* de *-beta-, (b*[e]*ta);* de *-poeta-, (po*[e]*ta);* de *-llet-, (*[ʎe]*t) etc.*

VIII. Paraules acabades en *-es-, -esa-, -en-, -eça-* y plurals exemples: per *-abadèssa-, (*[ą̥βą̥ðe]*s*[ə]*);* per *-brèç-, (br*[e]*s);* per *-devèsa-, (d*[ę̥βe]*z*[ə]*);* per *-gès-, (*[dʒe]*s);* per *malentès* – (mą̥lę̥nt[e]s), per *mestrèssa* – (mę̥str[e]s[ə]); per *-metgèssa-, (m*[ę̥ʒʒe]*s*[ə]*);* *-naturalèsa-, (n*[ą̥]*tur*[ą̥]*l*[e]*z*[ə]*);* per *-marquès-, (m*[ą̥]*rk*[e]*s);* per *-marquesos-, (m*[ą̥]*rk*[e]*z*[o]*s), etc.*

IX. Les paraules acabades en *-er-, -era-, -ers-, -eres-;* exemples: de *-cèra-, (s*[e]*r*[ə]*);* de *-arèra-, (*[ą̥]*r*[e]*r*[ə]*);* de *-femèr-, (f*[e]*m*[e]*);* de *-cabellèra-, (k*[ą̥βeʎe]*r*[ə]*);* de *-fuster-, (fust*[e]*);* de *-calaixèra-, (k*[ą̥]*l*[ą̥]*i*[ʃe]*r*[ə]*)* etc.

X. Les paraules acabades en *-é-, -ena-,* y plurals, com los ordinals; exemples: per *-serè-, (s*[ę̥]*r*[e]*);* per *-alè- (*[ą̥]*l*[e]*);* per *-pèna-, (p*[e]*na);* per *-arèna-, (*[ą̥]*r*[e]*n*[ə]*);* per *-béna-* y *-vèna-, (b*[e]*n*[ə]*);* per *-dèna-, (d*[e]*n*[ə]*):* etc.

XI. Les acabades en *-ench-, -enca-*, y plurals; exemples: de *-mucienchˍ,* (certa classe de sabor de *vins, magranes, etc.), (musi*[eŋ]*);* de *-trènch-, (tr*[eŋ]*);* de *-rogènch-, (r*[o̥]*i*[ʒeŋ]*);* de *-blavènch-, (b*[łą̥βeŋ]*);* de *-tenca-, (peix), (t*[eŋ]*k*[ə]*);* de *-pènca-, (p*[eŋ]*k*[ə]*);* de *-llènca-, (*[ʎeŋ]*k*[ə]*),* etc.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

XII. Les acabades en *-esch-, -esca-,* y plurals; exemples: per *-èsca-, (*[e]*ska);* per *bresca (br*[e]*sk*[ə]*);* per *-burlèsch-, (bur*[ɫe]*sk);* per *-grèsca-, (gr*[e]*sk*[ə]*);* per *-llesques-, (*[ʎe]*skes);* per *-vèsch-, (b*[e]*sk),* etc.

XIII. Les acabades en *-ent-, -enta-,* y plurals: exemples: de *-Vicènt-, (bis*[e]*n);* de *-Vicenta- (bis*[e]*nt*[ə]*);* de *-vènts-, (b*[e]*ns);* de *-tinent-, (tin*[e]*n);* de *-vinents-, (bin*[e]*ns)* etc.

XIV. Les acabades en *-eda-,* y plurals; exemples: de *-arbrèda-, (*[ạ]*r*[ʝ]*r*[e]*d*[ə]*);* de *-clèda-, (kl*[e]*d*[ə]*;* de *-sedes-, (s*[eð]*es);* etc.

XV. Les acabades en *-ell-, -ella-,* y plurals, exemples: per *-abèlla-, (*[ạʝeʎə]*);* per *-anyèll-, (*[ạɲeʎ]*);* per *-estèlles-, (*[a]*st*[eʎe]*s);* per *-budèll-, (bud*[eʎ]*);* per *-canèlla-, (k*[ạ]*ne*[ʎa]*);* per *-cuniell- (kuni*[eʎ]*);* per *clivelles (kli*[ʝeʎẹ]*s);* per *graelles (gr*[aeʎẹ]*s):* per *niella (ni*[eʎə]*);* per *sella* axís de montar com dels ulls *-cella- (s*[eʎə]*),* etc.

XVI. Les acabades en *-ema-* y plurals; exemples: de *tema* [40] (*t*[e]*ma*); de *-poema- (p*[ọe]*m*[ə]*);* de *-problemes- (pr*[ọʝ]*l*[e]*m*[ẹ]*s),* etc.

XVII. Les acabades en *-eig-;* aixis de *-bateig- (b*[ạ]*t*[etʃ]*),* de *-fangueig- (f*[ạŋ]*g*[etʃ]*);* de *-lléig- (*[ʎetʃ]*)* y plurals.

XVIII. La terminació *-ment-* aixis per *-bonamènt- (bon*[ạ]*m*[e]*n);* per *-malament- m*[ạ]*l*[ạ]*m*[e]*n);* per *prudentment - (prud*[e]*nm*[e]*n);* etc.

Y fora de les anteriors regles, en les paraules seguents: *-céquia o acequia- (s*[e]*ki*[ə]*);* per *-aplèch- (*[ạ]*p*[ɫe]*k);* per *-esbufech- (*[ạ]*s*[ʝạ]*f*[e]*k);* per *-arrère- (*[ẹ]*nr*[e]*r*[ẹ]*);* per *-arrèu- (*[ạ]*rr*[e]u*);* per *-assamblèa- (*[ạ]*s*[ạ]*m*[ʝleə]*);* per *-ballèsta- (b*[ạʎe]*st*[ə]*);* per *-benéyt- (b*[ẹ]*n*[e]*it);* per *-brètol- (br*[e]*t*[ọɫ]*);* per *-brèvol- (br*[eʝọɫ]*);* per *-cafè- (k*[ạ]*f*[e]); per *-cèba- (s*[eʝə]*);* per *-cèp- (s*[e]*p);* per *-cèrcol- (s*[e]*rk*[ọɫ]*);* per *-clènxa- (kl*[e]*n*[tʃə]*);* per *-comènç- (k*[ọ]*m*[e]*ns);* per *-deixèble-*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(d[ę]*i*[ʃebłę]*);* per *-condeixeble- (k*[ǫ]*nd*[ʃejbbłę]*);* per *-consèrva- (k*[ǫ]*ns*[e]*r*[bə]*);* per *-crèsta- (kr*[e]*st*[ə]*);* per *-curènya- (kur*[eɲə]*);* per *-duènyo- (dw*[eɲǫ]*);* per *-exèmple- (*[ę]*gz*[e]*mp*[łe]*);* per *-hèrm- (*[e]*rm);* per *-èrt- (*[e]*rt);* per *-èsme- (*[é]*sm*[ę]*);* per *-quaresma- (kw*[ą]*r*[é]*sm*[ə]*);* per *-èter- (*[é]*t*[ę]*r);* per *-èura- (*[e]*ur*[ə]*);* per *-fèrm- (f*[e]*rm);* per *-ferrèny- (f*[ę]*r*[eɲ]*);* per *-florèsta- (fl*[ǫ]*r*[e]*st*[ə]*);* per *-ganapè- (g*[ą]*n*[ą]*p*[é]*);* per *-gèya- (*[dʒé]*y*[ə]*);* per *-gleva- (g*[łéβə]*);* per *-grènya- (gr*[éɲə]*);* per *-honèst- (*[o]*n*[é]*st);* per *-idèa- (i*[ðéə]*);* per *-encens- (*[ą]*ns*[e]*ns);* per *-mèstre- (m*[é]*str*[ę]*);* per *-pèbre- (p*[éβ]r[ę]*);* per *-pèga- (p*[é]*g*[ə]*);* per *-pènya- (p*[éɲə]*);* per *-rèm- (r*[é]*m);* per *-remey- (r*[ą]*m*[e]*i);* per *-sègol- (s*[e]*g*[ęł]*);* per *-sèmbra- (s*[é]*mbr*[ə]*);* per *-sèny- (s*[eɲ]*);* per *-sènya- (s*[éɲə]*);* per *-tè- (t*[é]*);* per *-tèrbol- (t*[é]*r*[βǫł]*);* per *-frèd- (fr*[é]*t);* per *-sèch- (s*[é]*k);* per *-rèn- (r*[é]*n);* per *-reu- (r*[é]*u);* per *-très- (tr*[é]*s);* per *-blè- (bl*[é]*);* per *-plèch- (pl*[é]*k);* per *-créu- (kr*[é]*u);* per *-négre- (n*[é]*gr*[ę]*);* y algun altre.

Ab tot y la tendencia tan accentuada a pronunciar ab obertura petita les *ee* tòniques en aquesta comarca, tal vegada per errada d'imprempta, lo Sr. Bulbena nota com a tancades en son diccionari les tòniques de les paraules *-precèpte-, -prèssech-, -prospecte-,* que en aquesta comarca sonen ab [ε] tivanta ab obertura aixamplada o obertes com usualmen sol dir-se; aixis se diu *(pr*[e]*s*[ε]*pt*[ę]*), (pr*[ε]*sik), (pr*[o]*sp*[ε]*kt*[ę]*).*

Se pronuncia *(*[ε]*)* per *(*[ɔ]*)* en *(p*[ε]*r*[tʃę]*)* per *-porxo-.*

(Seguirà).

RAMÒN ARQUÉS I ARRUFAT. [41]

****

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Aquesta gelosia dels alemanys, senyors francesos! (41-43)

Ja recordareu lo que diguérem dalt el *Bolletí* d'agost-setembre sobre la llissó setmanal qu'anava a donar a l'Universidat de Montpeller el docte professor rossellonés, En Joan Amade, sobre'l poema *Canigó* de Mn. Cinto. Preníem la notícia de *Revue Catalane* de Perpinyà. Doncs ara resulta que dalt aquesta (nombre de novembre) un tal Lluís Vernede, que no conexem per menys de servirlo, per més que s'anomèn amic nostre, mos censura fort perque diguérem lo que diguérem sobre l'eficàcia que porien tenir les llissons del docte professor de Montpeller si s'havien de limitar a lo que deya *Revue Catalane.* Lo bo es que, després de sortir en defensa En Vernede d'aquest «cours de langue catalane» de N'Amade, llavò mos conta que no hi ha tal «cours» a l'Universidat montpelleriana, sino que sols «se tracta» «per aquests estudiants» (s'entèn, els catalans) «d'aprendre el francès per via del català». Vetassí les seues metexes paraules: «il s'agit, pour ces étudiants d'apprendre le français par le moyen de la langue catalane». ¿En que quedam, amic Vernede? ¿Qu'es que dona N'Amade a n-aquella Universidat? Veyam ¿es un *curs de llenga catalana* o bé de *llenga francesa, apresa per via* del *català?* Lo que sí ens assegura l'amable Vernede, que ab «l'examen filològic» del *Canigó* «aprendràn» els estudiants catalans «de conèxer els origens i l'evolució de llur pròpia llenga». I a-les-hores l'amic Vernede se creu a n-el cas d'afegir ab un to que apreciaràn els nostres lectors: «No es pas indispensable, diu, haver d'anar a n-el fondo d'Alemanya per iniciarse en la fonètica provensal i catalana; i, si'ls professors francesos no van a reclutar personalment a Catalunya llurs estudiants, no son per axò menys capaçes de dirigirlos com cal, tant en llurs estudis literaris com en llurs escorcolls filològics». —Se veu qu'encara certs francesos no han pogut pair que la Diputació de Barcelona enviàs tres joves a estudiar a Halle filologia romànica. ¿Que hi farem si l'any 1907 no teníem notícia que a cap Universidat francesa s'estudiàs la filologia romànica ab aplicacions a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la especialidat catalana en la estensió i l'intensidat ab que's feya a Halle? I ¿per que, abans que'l Dr. Schädel tengués la pensada de proposar a la Diputació de Barcelona tot un pla d'estudis romanistes per formar joves catalans que poguessen alsar la filologia catalana a l'altura que li cal, no li ocorregué a cap professor francès proposar lo metex a la Diputació de Barcelona? ¿Tenim nosaltres la culpa de que'ls francesos no hi pensassen i hi pensàs un alemany? Lo que agrairíem [42] de tot cor a l'amic Vernede, que's dignàs indicar les obres de filologia romànica que'ls professors universitaris del mitj-dia de França hajen escrites o els cursos de tal filologia que donin a n-aquelles Universidats. També li agrairíem que'ns donàs noves de les obres de fonètica romanista qu'haja publicades el docte professor montpellerí N'Amade. No n'hi conexem cap; pero si n'hagués publicades, desd'ara deym que serien ben interessants. ¿Es que no's pot sebre fonètica romanista sense haverne publicada qualqu'obra? Prou que sí, pero els homes se donen a conèxer per les obres; i com N'Amade no ha uberta càtedra dins Catalunya, que sapiguem, ni hem haguda la bona sort d'assistir a les qu'ha tengudes i té dins França, resulta que només el porem conèxer per les obres qu'haja publicades. N'hi conexem de crítica literària, ben apreciables; ara de fonètica romànica, cap. ¡Deu fassa que a n-el «curs», anomenat de «llengua catalana» que dona a l'Universidat de Montpeller, s'ocupi de qualque cosa més que de fer «aprendre el francès» a n-els seus dexebles catalans «per via de la llengua catalana»! —Per lo demés, ens crega l'amic Vernede: per adquirir els joves catalans, enviats a Halle, la formació científica que'ls exigex el pla d'estudis que'ls-e senyalà la Diputació de Barcelona, no basta una llissó setmanal sobre'l poema Canigó, maldement el professor sia tan discret i exerit com es N'Amade. Ens creg(u)a l'amic Vernede, just ab un llissó setmanal de filologia romànica durant un ni dos ni tres anys, anirem ben primets de roba, ben primets de lloms en matèria de filologia els estudiants que axí haguessen de sortir filòlecs. No serien gayre més que filòlecs de pan-fonteta, *pour rire,* que dirien els francesos. A Halle els-

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

e donen qualque cosa mès qu'una llissó setmanal: en tenen diferents cada dia, i d'aquelles pitjades.

En quant a lo que diu l'amable Vernede que'ls «professors francesos no venen a Catalunya a reclutar personalment llurs dexebles», li hem de dir que tampoc no sabem que cap professor alemany sia vengut a fer cap recluta per l'estil. Si ell en sap cap, que hu diga. D'altre vent, enque n'hi hagués hagut qualcún que hu hagués fet, ¿que tendria axò de lletx ni d'incorrecte? De totes maneres, si la Diputació de Barcelona ha enviats a Halle tres joves per estudiar filologia, no es perque sia vengut cap professor alemany a Catalunya a reclutar dexebles.

Vaja, amics francesos, no exagereu la nota patriòtica, treyentla del seu lloc. ¿Que vosaltres teniu questions pendents ab Alemanya? No mos hi hem de ficar nosaltres. Perque vosaltres mirau ab cert mal ull els alemanys ¿els hi hem de mirar nosaltres? ¿Aont treu cap tot axò? ¡No mescleu cols ab caragols! ¡No [43] emboliqueu les questions científiques, les questions filològiques ab les polítiques i patriòtiques! Una cosa es una cosa, y una cosa es l'altra. ¡Vaja, no acaben d'estar bé aquexes gelosietes que demostrau ab axò contra'ls alemanys! ¿Com no hu compreneu vosaltres que us teniu per mestres en *politesse,* y ho sou sens dupte?

«El Calasancio» (43)

Aquesta revista mensual, orgue de la *Associació Calasancia* de Vilanova i la Geltrú, ha visitada la nostra *Redacció,* demanantmos el canvi. Le hi concedim de bona gana desitjantli bona sort en tot i molts d'anys de vida.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'estudi filológic de N'Arqués i Arrufat (43)

Fins avuy no hem pogut comensar a publicarlo perque ens mancaven alguns signes fonètics qu'entren dins tan interessant traball.

Que no sia el derrer que'ns envieu, amic Arqués, i que prenguin exemple i llum de vos els altres amics de les diferents comarques catalanes, que no poren estar tranquils de conciència si no fan lo que vos heu fet tan ayrosament.

P'el Dr. Barberà i els valencianistes (43-45)

El nostre estimadíssim amic i ferm i ardit valencianista, Dr. D. Faustí Barberà acaba de publicar un opuscle bax d'aquest títol: «DE REGIONALISME Y VALENTINICULTURA. Discurs llegit al inaugurar les sessions de la Sociedat Lo Rat Penat en la vel·là solemne celebrada el dia 7 de Dehembre [sic] de 1902, y COMENTARIS al mateix discurs per lo Il·lustrissim Sr. Dr. En F. Barberà Martí, Vispresident de la mentada Sociedat valencianista, Membre actiu de la *Societé Internationale de Dialectologia Romane,* Ex-president de la Societat regionalista de Valencia y corresponent de varies societats científiques per concurs de premis. — València, 1910». —Fascicle de 88 pàgines de 244 x 165 mm.

El nostre bon amic ha tenguda la amabilidat, que li agraim ab tota l'ànima, d'enviarnos un exemplar d'aquest opuscle, ple de sustància, de saba i de briu nacionalista. El *Discurs,* fet a n-el *Rat Penat* l'any 1902, ja es ben atesat i afuat, pero llavò venen els *Comentaris* a rebatre'l clau, a clavatetjar ben clavatetjat tot lo que's diu dins el *Discurs.* El *Discurs* es una proclama de nacionalisme valencià, ben llampant, sense revolteries, a pit ubert, axí com han d'esser les proclames, axi com cal defensar les causes justes, les causes nobles, les causes santes. Proclames com la del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dr. Barberà han mester els valencians que'ls-e fassen ben sovint, per activa i per passiva, *opportune et importune,* per axicarlos una mica l'esperit a favor de llurs coses, per qu'estimin més llur llenga, llur tradició, tot lo que'ls-e dona caràcter i personalidat ètnica entre'ls pobles [44] espanyols. No hu haurien d'oblidar, ho haurien de tenir sempre ben present qu'ells, per viure, per seguir figurant com-e poble dins el llibre de la vida, entre'ls altres pobles civilisats, hi han de figurar, hi han de viure com-e valencians, això es, ab llur llenga pròpia, ben feels, ben confegits ab llur tradició. Sols així se salvaràn de romandre disolts i esborrats com-e poble inepte i indigne de la vida.

La tenen ben llarga els valencianistes la tasca llur. Ha d'esser a forsa de propaganda, a forsa de discursos i d'articles periodístics, escampats per tot arreu, que arripiin a fer reaccionar de bon de veres la gent valenciana a favor de la propia llenga. ¡Com està tan acastellanada aquella gent! ¡Ho duen dins el moll dels ossos! ¡Molt, moltíssim hi ha que fer per dignificar, per enaltir la llenga valenciana devant els valencians! El dia que conseguesquin els valencianistes que'ls seus compatricis comensin a estimar de ver la llenga pròpia, aquell dia comensarà llur triunf definitiu. —Així hu han comprès el Dr. Barberà i els seus amics, que ja formen tot una colla, un boldró de joves ardits i coratjosos, alta esperansa de la Pàtria, i per això se son donats ab cos i cordes a n-aquexa propaganda gloriosa, el camí que'ls ha de dur tot dret a la victoria.

L'opuscle del Dr. Barberà oferex filològicament un interés particular perque son autor ha tengut el bon sentit d'escriure'l en pur valencià, aficanthi moltes de les formes característiques i peculiars del llenguatje vivent d'aquelles regions. Axi hu haurien de fer tots el escriptors valencianistes: fogir de tot castellanisme; conservarse ben valencians de llenguatje i d'esperit; refer i suplir les deficiències de mots i de formes acudint a n-els tresors imponderables de llurs clàssics, que son l'honor de la literatura catalana. No, no'ls-e demanam que catalanetjin, això es, que copiin el català de Barcelona. No, no han de catalanetjar; han de *valencianetjar;* han d'estudiar d'aprop tot lo qu'encara els-e queda de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llengatje, no sols a la capital, sino a totes les comarques de l'antic reyne; i ab això i llurs clàssics han de restaurar la llenga, la qu'han d'escriure, la qu'han d'enaltir, l'amor de la qual han de despertar per tot arreu, de Santa Pola a Vinaròs i a Morella. No, no's tracta de fermos escolans d'amèn dels catalans de Barcelona ni de tirar a un recó les nostres especialidats de llengatje per sometremos servilment a les barcelonines. Res d'això. No's tracta més que d'esser feels a la nostra tradició, cadascú la seua; els balears a la balear, els valencians a la valenciana, els catalans de les diferents comarques a la llur respectiva; fer reviure cadascú la seua tradició llingüística, restaurar aquexa tradició genuinament, sense abdicacions de cap classe a favor de cap veí, mantenint, consolidant lo propi, lo verament propi, rebutjant tot lo illegítim sobrevingut, tot lo bordissenc, tot lo no escayent. —Alsada i estesa axí la bandera nostra, tant a València com a les Balears, no comprenem com cap valencià ni cap balear qu'estim de cor la seua terra, les seues coses, puga considerarse humiliat de batallar per lo propi al costat dels catalans. Som tots germans que cada u defensa lo propi, en profit i honor propi, resultantne el profit, l'honor de tots ab la victoria i la gloria de tots. Tots units porem triunfar; separats, ja es més difícil. L'unió no es confusió ni disolució d'uns dins els altres. Res de confusions ni de [45] disolucions de cap de tals elements, sino recobrament, restauració, depuració, reconstitució, reintegració de tots en tot i per tot.

¿No es això, germans de Catalunya continental, lo que volem, lo que demanam p'els germans de València, i p'els germans de les illes Balears?

Aquest es el sentit de l'*Obra del Diccionari.* A n-aquesta tasca vos cridàrem a tots. Aquesta es ara, i es estada sempre, la nostra bandera.

Germans valencianistes, estimadíssims amics, fills prous de la Pàtria, ¿no es ver que us agrada aquest mot? ¿No es ver qu'es aquesta la tasca que voleu?

¡Doncs endavant, i fora son! ¡No hu es gens hora de dormir!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Notes Bibliogràfiques (45-46)

Del cor de la terra. –Classes passives. —*Noveletes menorquines* de N'Àngel Ruiz i Pablo. —Barcelona, Biblioteca popular de «L'Avenç». 1910. Un volum de 96 planes de 163 x 115 mm.

L'autor ha tenguda l'amabilidat, que li agraim de cor, d'enviarmosne un exemplar. Es un dels volums, el que fa 104 dels publicats a «L'Avenç», i inclou dues novel·letes de la vida menorquina, això es, una de la vida pagesa, i l'altra de la vida vilana o ciutadana. Son totes dues delitoses i saboroses, i En Ruiz no tendria perdó de Den si no seguia per aquest carrerany, qu'ara ha pres, de pintar la vida menorquina en menorquí, això es, presentant tots els mots i formes gramaticals característiques de Menorca, clavanthi ben net el dialecte menorquí, que dins aquest volum surt una mica desfressat de català de Barcelona, que no hi escau gens. Ara no sabem si això's deu a n-En Ruiz o a n-els amics de «L'Avenç», massa afectats sovint de ferho tot barceloní. Els de «L'Avenç» haurien de respectar una micoya més les variedats dialectals de les diferents comarques catalanes, i conservarles dins els volums que publiquen dels diferents autors, nadius d'aquelles. Hem sentides quexes d'això dels meteys autors. —De totes maneres, els de «L'Avenç» han feta una bona obra de publicar aquest volum d'En Ruiz, i aquest està d'enhorabona, i la hi enviam de bon cor. Que mos crega l'amic Ruiz: que sia ben menorquí, tant com puga, en pintar la vida menorquina.

Es Feudalisme a Ivissa. —*Anotacions històriques* de Mn. Isidor Macabich i Llobet. —Barcelona. 1909. —Un opuscle de 28 planes de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

230 x 148 mm. —Estret de *Memòries del Congrés d'Història de la Corona d'Aragó* (1908).

També devem a l'amabilidat de Mn. Isidor Macabitx (*Macabich* es una grafia falsa, castellanisada, que no pot anar) un exemplar d'aquest curiós estudi que presentà l'autor a n-el Congrès d'Història fet a Barcelona l'any 1908 per solemnisar el centenari del naxement del rey En Jaume I. Es un estudi interessant, que cridà l'atenció del Congrès perque es fet tot dalt documents dels arxius d'Eivissa. Que seguesca Mn. Macabitx la [46] seua gloriosa tasca de fer documentalment l'història de l'illa veynada, que tant de falta mos fa. L'enhorabona de cor que li enviam per aquest preciós escapoló, Deu fassa qu'aviat la hi hàjem d'aumentar per la totalidat de dit estudi, qu'esperam ab bona devoció que promte sia un fet.

Bolletí Dominical de les parroquies de Mallorca (46)

Ha comensat a sortir enguany cada setmana. Son quatre planes ben aprofitades, escrites en mallorquí llampant, ben saboroses ordinàriament. Du les *festes de la setmana*, *l'epistola i l'evangeli* de la missa del diumenje respectiu, ab quatre reflexions ben avengudes demunt aquells texts sagrats, llavò la vida d'un dels sants de la setmana, després una secció de *Catecisme i liturgia,* sempre oportuna, i finalment el *Calendari d'Indulgencies* de la setmana. Aquest *Bolletí* hauria d'entrar a totes les cases de Mallorca i aprofitarse'n tots els qui saben lletgir; seria la manera d'esveir l'ignorància relligiosa que tan fort mos patxuca i que fa més mal que la pesta.

Deu fassa qu'aquest *Bolletí* tenga la bona sort que li desitjam de tot cor.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La llenga catalana a la Diputació Provincial de Barcelona (46-48)

Dia 15 de febrer se discutiren les proposicions del diputat per Sabadell, En Folguera i Duran, la segona de les quals, diu axí:

«L'abaix firmat proposa els següents acorts:

«Primer. La Diputació Provincial de Barcelona, tot just després de la seva constitució pera l'exercici de 1909 a 1911, acorda solemnement que, dintre lo consentit per les lleys vigents, se consideri la llengua catalana com a co-oficial de la castellana en aquesta corporació.

«Segòn. Pera donar efectivitat a l'acort anterior, queda autorisat explícitament l'us de la llengua catalana per part de tots els diputats en les sessions de la corporació, tant en sos parlaments com en ses proposicions escrites, memories, dictàmens, etc. y en tots els actes públichs en que la lley no s'hi oposi. Aixímateix se declara públicament que seràn acceptades, cursades y contestades en català totes les comunicacions que en tal idioma se li adressin.

«Tercer. De tota la documentació del Cos Provincial que ineludiblement degui cursarse y arxivarse en llengua castellana, se'n farà desde ara en avant la duplicació en català, a fi de que la Diputació servi el seu historial desde aquesta data en la llengua propia del poble que administra.

«Quart. Pera facilitar la execució dels acorts anteriors, resol la Diputació que al tractarse de la provisió de nous càrrechs en son personal, s'exigeixi als ingressants el coneixement de la llengua catalana, sabentla parlar y escriure ab la correcció que s'estimi proporcionada a la classe de funcions que hi deguin desempenyar; y

«Quint. Que's remeti trasllat dels anteriors acorts a les Diputacions [47] Provincials del reste de Catalunya, pera son coneixement y demés efectes.»

Presentades diferents esmenes a n-aquesta proposició, foren rebutjades, i la proposició transformada en dictamen del Departament Central, que fou aprovat per 21 vot contra 9, i es del tenor següent:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«El Departament Central té l'honor de proposar l'adopció dels següents acorts: Primer. Se reconeix el dret d'usar indistintament la llengua catalana y la castellana, en tot allò en que no s'hi oposin les lleys, en els actes y documents de la Diputació, y, per tant, seguirà la pràctica establerta de poder fer us de la llengua catalana tots els senyors diputats en les sesions, de presentar en aquest idioma proposicions, escrits, memories, dictamens, etc., y en tots els actes públichs en que la lley no s'oposi, y seràn acceptades, cursades y contestades les comunicacions que en català se li dirigeixin. —Segón. Pera que pugui extèndres en català la documentació que s'hagi d'arxivar y estigui escrita en castellà, se procurarà tenir el personal a propòsit per això, y mentres no sia possible carregar el presupost ab aquest nou gasto, cuidarà'l quefe del personal existent de que, en quant les atencions del servey ho permetin, se practiquin alguns empleats en l'idioma català, a fí de que lo més aviat possible els més importants documents de son historial puguin ésser també arxivats en dit idioma. —Tercer. En la provissió de les places que siguin de lliure nomenament de la Diputació, se seguirà la pràctica ja establerta d'exigir el coneixement del idioma català en la manera y forma que pera cada cas s'estimi convenient.»

A certs diputats caygué molt tort que no fos admesa íntegra la proposició Folguera, i han mogut un rebumbori ferest contra En Prat de la Riba i els de «La Lliga», acusantlos de traydors y desertors de la causa de Catalunya i de la llenga catalana. Nosaltres, serem francs, no sabem veure ni colombrar en via neguna tal traició, tal deserció. Per nosaltres es evident que tota la sustància de la proposició-Folguera, favorable a la llenga catalana, se troba ben llampant dins el dictamen del Departament Central, ab la ventatje qu'aquex no regonex, con venia a regonèxer aquella proposició, la *oficialidat* de la llenga castellana, *oficialidat* que només existex de fet, pero no de dret; i es ben clar que demanant, com En Folguera, la *cooficialidat* del català, era demanar dues *oficialidats*, la del català i la del castellà. Per lo metex, cap amador, cap entusiasta de la nostra llenga, si procedex just per amor, per entusiasme envers d'ella, té

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

motiu per clamar contra En Prat de la Riba i els seus amics. Sols la passió política, sols l'odi personal poden esplicar i motivar tals clams i tals inculpacions. —I lo bo es que'ls diputats provincials que mogueren aquell rebumbori perque's modificà la proposició-Folguera, que si l'haguessen admesa íntegra, hauria gravat el presupost provincial per 100.000 pess. anyals, ja que, havent de posar tota la documentació en castellà i català, haurien hagut d'aumentar un 50 per 100 del personal, —doncs aquest meteys senyors, no fa gayre que s'oposaren que la Diputació de Barcelona seguís donant 250 pess. p'els Jocs Florals, fundantse en que l'estat de l'erari provincial no permitia tals llergueses. ¿Qui'ls entén a n-aquests senyors? ¡Aquexa passió política del dimoni! [48]

I encara hi ha un'altra cosa. ¿Qui no sap que la Diputació no's pot dirigir oficialment a negú en no esser per via del Governador? De manera que si's vota la proposió d'En Folguera, no hauria tengut efecte més que a l'interior de la Diputació; perque ¿quin Governador dins la burocracia actual hauria volgut firmar la documentació oficial en català?

Una altra cosa ben diferent seria estat si els esquerrans no haguessen contribuit a fer anar a fons el primer ensatx d'autonomia catalana, axò es, el *Projecte d'Administració Local i Provincial,* arrambantse a n-els periòdics del *Trust* i a n-En Moret contra En Maura. Si aquell *Projecte* fos arribat a esser lley, la Diputació hauria tengudes facultats pròpies, i hauria pogut obrar i dirigirse oficialment a qualsevol, deslligada completament del Govern Civil.

¡I veure que casi tots els periòdics catalanistes de l'esquerra, de les diferents regions catalanes, se fan eco de les inculpacions tan ferestes com infundades i injustes contra els regionalistes i sobre tot contra En Prat de la Riba, presentantlos com uns traydors a la causa de Catalunya i de la llenga catalana! ¡Veure que hi ha tant d'apassionament i tanta falta de criteri propi i una ausència tant absoluta de seny i sindèresis entre certs catalanistes!

Per nosaltres, amadors com el qui mès de la llenga catalana, mos es un clau a n-el cor veure que succeexen aquexes coses entre'ls qui's diuen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i's proclamen amadors i defensors a tota ultransa d'aquesta llenga gloriosíssima.

---

†

Rt. P. Francesc Sellarés, S. P. (48)

Ens arriba la tristíssima nova de qu'aquest amic benvolgut, activíssim colaborador nostre i ornament de la benemèrita Orde de St. Josep de Calassanç, entregà l'ànima a Deu dia 8 de febrer a l'edat de 71 any, a n-el Col·legi de les Escoles Pies de Sabadell. Allà'l coneguèrem l'any 1902, ja vell i sense vista, pero brollant d'entusiasme jovenívol per la Pàtria i per la llenga catalana. S'oferí a esser el nostre corresponsal, i hu es estat fins el dia de la seua mort, haventmos enviades quatre o cinc mil cèdules, tot un tresor, tretes dels documents qu'inclou En Capmany dins les seues *Memorias* sobre'l comerç i navegació dels catalans. Rendit de tant de traballar tota la vida per la Relligió i per la Pàtria, servintse de joves entusiastes que li lletgien, puys ells ja no hi veya, ens va fer aquella feynada, sens dupte una de les millors qu'enriquexen la nostra Calaxera. ¡Quina falta que'ns farà l'alè encoratjador de la seua vida de dies plens devant Deu i els homes! ¡Que'l Bon Jesús l'haja trobat en estament de gràcia; i si encara estiguès entretengut a n-el purgatori, que'l trega, i l'admeta a l'etern descans de la santa Glòria, i doni a la seua familia i a sos germans d'hàbit molt d'anys de vida per pregar per ell i el conhort i conformansa que tant necessiten per suportar una pèrdua tan grossa com es aquexa mort. ¡Al cel lo vejem. Amèn! [49]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1910

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Butlletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[49][*]

Variants de la llengua catalana

parlada a les Borges d'Urgell y pobles veins de la Plana (48-56)

[RAMÒN ARQUÉS I ARRUFAT]

Observacions preliminars

(*Continuació*)

4. *–ee- prosodicament no accentuades de paraules o formes derivades procedents de -ee- tòniques de les respectives paraules o formes primitives.* En elles se nota comprobada una volta mes la tendencia general de pronunciar en aquesta comarca les *-ee-* ab obertura petita. En efecte, totes les procedents de (-[*é*]-*)* tivantes, continuen ab obertura petita *([ẹ])* al pasar en formes o paraules derivades, a relaxades; aixis de *-net- (n[é]t), -netissim- (n[e]tisim), -netejar- (n[ẹ]t[ẹ́]i[ʒ]a).* En tornes totes les *-ee-* tòniques que's pronuncien

[*] T. VI. —Abril de 1910. —N. 4.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tivantes ab obertura aixamplada, al passar en paraules o formes derivades a àtones, que's pronuncien relaxades, may sonen ab obertura aixamplada, sino a mon entendre petita, o tot lo mes mitjana. Aixis per exemple de *-verd- (b[e]rt), -verdor- (b[ẹ]r[ðo]);* de *-peu- (p[ɛ]u); -p[ẹ]u[e]t- (peuét);* de *-perdre- (p[ɛ]rdr[e]), -perdut- (p[ẹ]rdut);* de *-gel- ([dʒɛɫ]l), -gelada- ([ʒẹɫ]a[ə]);* de *-cel- (s[ɛ]l), -encelat- ([ạ]ns[ẹ]lat);* de *-nen- (n[ɛ]n), -nenet- (n[ẹ]n[é]t);* de *-mel- (m[ɛɫ]), -meló- (m[ẹ]lo);* de *-cert- (s[ɛ]rt), -certesa- (s[ẹ]rt[é]z[ə]);* etc. Com a uniques escepcions d'aqueixa regla general de que m'he sabut adonar, hi ha los adverbis acabats en *-ment-* procedents d'adgetius ab *e* tònica que's pronuncia tivanta ab obertura aixamplada, la pronunciació dels quals a mon entendre no s'altera gens, continuant tivanta ab obertura aixamplada; aixis: de *-obert- ([ạ]u[ßɛ]rt), -obertament- (ạu[ßɛ]rtạmen);* de *-complert- (kump[ɫɛ]rt), -completament- (kump[ɫe]rtạmen),* etc. En tal cas, sembla com si en la pronunciació se fessen dues silabes tòniques en cada paraula, circunstancia que [50] tal vegada esplica racionalment aquelles escepcions. Encara hi ha un altra paraula ben típica en que també ocorre parcialment la mateixa escepció y a mon entendre pel mateix motiu de ferse en sa pronunciacio dues silabes tòniques. Es la derivada de *-mel- (m[ɛɫ]), -melmelada- (m[ɛɫ]m[ẹ]lada);* en la qual es d'advertir que la primera *-e-* conserva sa pronunciació tivanta ab obertura aixamplada, y en tornes en la segona *-e-*, ab tot y derivar també de la mateixa paraula primitiva, s'observa la regla general de convertirse la primitiva *-e-* tònica oberta, en relaxada ab obertura petita. No crec que en aquesta comarca ocorri cap cas de *-e-* relaxada ab obertura aixamplada.

5. *Vocal i, tònica o àtona.* La vocal anterior no arrodonida, ab obertura mes petita, sia tivanta o relaxada, no té variants de pronunciació y queda fonèticament ben representada per un sol signe.

No obstant en aquesta comarca s'han de remarcar com a variants, les paraules que's pronuncien en *-i-* en lloc d'altres vocals. Com a regla

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

general s'ha de dir que totes les paraules planes y esdrújoles, o sia paroxitones y proparoxitones acabades en *-ech-* o *-ec-* en la ortografia y pronunciació ordinaria, en aquesta comarca se pronuncien en *-ic-,* aixis per exemple: per *-anech-, (anik),* per *-esparrech-, (ạsparrik);* d'aont per *-Esparraguera-* se diu vulgarment *([ạ]sp[ạ]rig[e]r[ə]);* per *-carrech-* ab sos derivats *-descarrech- encarrech-* etc., *(karrik, d[ẹ]skarik,* etc.); per *-ferestech- (fr[ɛ]stik);* per *-manech- (manik);* per *-mastech- (mastik);* per *-pressech- (pr[ɛ]sik);* per *-rafech- (rafik);* per *-ronech- (r[ɔ]nik);* per *-rossech-, (r[ɔ]sik);* per *-rustech- (rustik);* per *-tabech- (ta[ß]ik);* per *-trafech- (trafik);* per *-xabega-* de *-xabech-*, ([a]i[ʃaß]ig[ə]); per *-xafech-, ([tʃ]afik);* per *-astrolech-* ([ạ]*str[ɔ]lik);* per *-teolech-, (t[eɔ]lik);* y similars; aquest so de *-i-* se conserva en los femenins de les paraules que'ls tenen, y plurals.

També se pronuncia en aquesta comarca *-i-* en lloc d'altres vocals en les paraules següents: per *-entremaliat-* ([ạ]*ntr[ẹ]miliat);* per *-despesa, despeser- (disp[e]z[ə]) (disp[ẹ]z[e]);* per *-arengada-* ([ạ]*ri[ŋ]gad*[ə]*);* per *-manega-, (manig*[ə]*);* per *-encèrt- (ins*[ɛ]*rt)* y a voltes *(*[ạ]*ns*[ɛ]*rt);* per *-xerigot- (*[tʃ]*irig*[ɔ]*t);* per *-Janer-* (mes del any) *(*[dʒi]*n*[e]*);* per *-llacsó-, (*[ʎ]*iks*[o]*);* y tal vegada alguna altra.

6. *-oo- tòniques o prosodicament accentuades.* No conec exemple en aquesta comarca de pronunciació tivanta de vocal posterior arrodonida ab obertura molt aixamplada que sovint ocorre a Mallorca. Ben distintes y sens possible confusió ocorren los casos en que dita vocal se pronuncia ab obertura aixamplada y ab obertura petita. No's nota respecte de les *-oo-* tòniques en aquesta [51] comarca, la preponderancia de la pronunciació ab obertura petita, sobre la ab obertura aixamplada, com respecte de les *-ee-* he fet remarcar en son lloc, y com passa en alguns indrets de la provincia de Girona. Entenc que mirant-hi prim algun sons de *-o-* tònica,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

haurien de calificarse de ab obertura intermitja i mitjana; aixis per exemple se diu *-yo-* (per *-jo-*), *(y*[o]*);* a Lleida diuen *(yo): -pobre-(po*[β]*r*[ẹ]*)* y algun altre.

Se pronuncien ab obertura petita *(*[o]*)* les sílabes finals tòniques, de les paraules que acaben en *-o-, -ona-, -or-, -os-, -osa-, -oll-, -oix-,* y plurals: aixis: *-funció- (funsi*[o]*); -bufó- (buf*[o]*); -minyona-(mi*[ɲo]*n*[ə]*); -vergonya- (berg*[oɲə]*); -toll- (t*[oʎ]*); -capoll- (k*[ạ]*p*[oʎ]*); -amor- (*[ạ]*m*[o]*r); -os-* (animal) *(*[o]*s); -rabós- (r*[ạβo]*s); -rabosa-(ra*[βo]*z*[ə]*); -moix- (m*[o]*i*[ʃ]*); -congoixa- (k*[ọ]*ng*[o]*i*[ʃə]*).* S'esceptuen –*òs- òssos- (*[ɔ]*s* - [ɔ]*s*[ọ]*s); -flor- (fl*[ɔ]*); -clòs- (kl*[ɔ]*s); -desclòs-(d*[ẹ]*skl*[ɔ]*s)* y algunes altres.

En cambi, se pronuncien ab obertura aixamplada ([ɔ]) les silabes finals tòniques de les paraules que acaben en *-ot-, -ota-, -oc-, -oca-, -ota-, -ol-, -ola-, -ori-, -oy-, -olt-* ab sos femenins y plurals; exemples: *-grandòt- (gr*[ạ]*nd*[ɔ]*t); -cabota- (k*[ạβɔ]*t*[ə]*); -broc- (br*[ɔ]*k); -troca-(tr*[ɔ]*k*[ə]*); -carxofes- (k*[ạ]*r*[tʃɔ]*f*[ẹ]*s); -cols- (k*[ɔɫ]*s); -bunyol- (bu*[ɲɔ]*l); -carderola-* (per cadernera) *(k*[ạ]*rd*[ẹ]*r*[ɔ]*l*[ə]*); -cimbori- (simb*[ɔ]*ri); -bocoy- (b*[o]*k*[ɔ]*i); -noy- (n*[ɔ]*i); -disolt- (diz*[ɔɫ]*t); -mòlt-* (de moldre) *(m*[ɔɫ]*t).* S'esceptuen l'adgectiu *-molt - molta - (m*[oɫ]*) (m*[ɔɫ]*t*[ə]*); -bót-* contraposat a *-vòt- (b*[o]*t)* y algunes mes.

Se pronuncien ab vocal tivanta posterior arrodonida ab obertura petita ([o]) les següents paraules, que Bulbena indica com si deguessin pronunciarse ab obertura aixamplada ([ɔ]); aixis de *-absort- (*[ạβ]*s*[o]*rt);* de *-alfombra- (*[ạɫ]*f*[o]*mbr*[ə]*);* de *–amaçona- (*[ạ]*m*[ạ]*s*[o]*n*[ə]*);* de *-bota-* (entre dos sentits) *-(b*[o]*t*[ə]*);* de *-canoa- (k*[ạ]*n*[oə]*);* de *–catorze-(k*[ạ]*t*[o]*rz*[e]*);* de *-corona- (c*[ọ]*r*[o]*n*[ə]*);* de *-crosta- (kr*[o]*st*[ə]*);* de -

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

docte- (d[o]*kt*[e]*);* de *-filosa- (fil*[o]*z*[ə]*);* de *-fossa- (f*[o]*s*[ə]*);* de *-idioma- (idi*[o]*m*[ə]*);* de *-regolf- (reg*[oɫ]*f);* de *-rosta- (r*[o]*st*[ə]*);* de – *sopte- (s*[o]*pt*[ẹ]*).*

Al contrari se pronuncien ab obertura aixamplada les següents paraules que, segons indicació de Bulbena, deurien pronunciarse ab obertura petita: aixis per *-trómpis- (tr*[ɔ]*mpis);* de *-tórtora- (t*[ɔ]*rt*[ə]*);* per *-tóç- (t*[ɔ]*s);* per *tóba (t*[ɔ]*b*[ə]*),* per *sóta (s*[ɔ]*t*[ə]*),* per *frónt (fr*[ɔ]*n),* per *-ómbra- (*[ɔ]*mbr*[ə]*);* per *-adób- (*[a]*d*[ɔ]*p);* per *-jóva- (*[dʒɔβə]*).*

Se pronuncia [o] per *(u)* en *(*[ɔ]*ns*[ə]*)* per *-unça-;* y en *(*[e]*mb*[o]*s),* per *-embús-;* y al revés se pronuncia *(u)* per [o] en *(k*[ạ]*rtui*[ʃə]*),* per *-cartóixa-.*

7. *-oo- prosodicament no accentuades de paraules o formes derivades, procedents de tòniques de les respectives paraules o formes* [52] *primitives.* Si les tòniques primitives se pronuncien tivantes ab obertura petita, les derivades corresponents se pronuncien relaxades també ab obertura petita; aixis de *-bufó- -bufoneta- (buf*[o]*) (buf*[o]*n*[e]*t*[ə]*);* de *-temór- temorós- (t*[ẹ]*m*[o]*) (t*[ẹ]*m*[ọ]*r*[o]*s);* de *-rabós- rabosot- (r*[ạβo]*s) (r*[ạβọ]*z*[ɔ]*t).* Al contrari si les tòniques primitives se pronuncien tivantes ab obertura aixamplada, les àtones derives corresponents se pronuncien relaxades ab obertura mitjana o petita. No he observat en aquesta comarca cap cas de vocal relaxada posterior arrodonida ab obertura aixamplada. Aixis per exemple: de *-coll- (k*[ɔʎ]*),* deriva *-collada- (k*[ọʎ]*a*[ðə]*);* de *-mos- (m*[ɔ]*s),* deriva *-mossada- amossar– (m*[ọ]*sa*[ðə]*) (*[ạ]*m*[ọ]*sa);* de *-pont- (p*[ɔ]*n),* deriva *-pontet- (p*[ọ]*nt*[e]*t);* de *-tros- (tr*[ɔ]*s),* deriva *-trocet- (tr*[ọ]*s*[e]*t);* etc. S'esceptuen les paraules *-coliflor-* derivada de *-col-, (k*[ɔ]*lifl*[ɔ]*)* de *(k*[ɔɫ]*);* y *-colabror-* enlloc de *-coragror-* derivada de *-cor- (k*[ɔ]*l*[ạβ]*r*[o]*)*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de *(k*[ɔ]*r);* tal pronunciació, com queda indicat, a mon entendre, com en cas analech, s'ha remarcat respecte de les *-ee-,* formades tals paraules per simple juxtaposició, en la pronunciació semblen servar los dos accents tònics.

8. *-oo-* y *-uu- àtones, o no accentuades prosòdicament.* Sa pronunciació respectiva es sempre ben distinta en aquesta comarca. Tal vegada la única escepció es la conjugació disjuntiva *-o-* que mes freqüentment sona *-u-,* a vegades fins seguint consonant. Entenc que no ocorre cap cas de vocal relaxada posterior arrodonida ab obertura aixamplada, y'm sembla que alguna vegada ocorre ab obertura petita, per mes que lo mes freqüent sia ab obertura mitjana. En relació ab la grafia del Diccionari Bulbena s'usen cambiades, en los casos seguents:

I. *-o-* per *-u-*: per *-amussar- (*[ạ]*m*[ọ]*sa);* per *-embussar- (*[ạβo]*sa).*

II. *-u-* per *-o-:* per *-aborrir- (*[ạβ]*uri);* per *-acollir- (*[ạ]*ku*[ʎ]*i);* per *-afollar- (*[ạ]*sfu*[ʎ]*a);* per *-agropar- (*[ạ]*grupa);* per *-jogar-* y derivats *(*[ʒ]*uga);* per *-botifarra- (butifar*[ə]*);* per *-bòll- (bu*[ʎo]*);* per *-cartotxera- (k*[ạ]*rtu*[tʃe]*r*[ə]*);* per *-cohet- (ku*[e]*t);* per *-collita- (ku*[ʎ]*it*[ə]*);* per *-complir-* y derivats *(kump*[ɫ]*i);* per *-conill-* y derivats *(kuni*[ʎ]*);* per *-conyat- (ku*[ɲ]*at);* per *-correig- (*[ạ]*skur*[etʃ]*);* per *-cosir-* y derivats *(kuzi);* per *-moçol- (mus*[ɔɫ]*);* per *-moeca- (mu*[ɛ]*k*[ə]*);* per *-mostatxo- (musta*[tʃo]*);* per *-patollar- (p*[ạ]*tu*[ʎ]*a*); per *-plantofada- (pl*[ạ]*ntufad*[ə]*);* per *-podrir- (pudri);* per *-somanta- (sumant*[ə]*);* per *-sotscriure- (suskriur*[e]*);* per *-sotscripció- (suskripsi*[o]*);* per *-sotspedrar- (susp*[r]*dra);* per *-tolit- (tulit);* per *-tonyina- (tu*[ɲ]*in*[ə]*);* per *-tormentar- (*[a]*nturm*[e]*nta);* per *-rosella- (ru*[eʎə]*);* per *-refondicio- (r*[ẹ]*fundisi*[o]*);* per *-sortir- (surti);* per *-sortida-* [53] *(surtid*[ə]*);* per *-alloçar- (*[ʎ]*usia);* per *-acoblar- (*[ạ]*nkubb*[ɫ]*a)* y tal volta alguna altra.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

III. Substituex la [o̥] a la *-a-* o *-e-* ordinaries, en los casos següents: per *-arracerar-*, o *-arrecerar- ([ḁ]r[o]sera);* per *-arremangar- (ar[o]m[ḁŋ]ga);* per *-ergull, ergullós- ([o]rgu[ʎ], [ɔ]rgu[ʎo]s).*

IV. Substitueix la *(u)* a altra vocal en *(sum[a]l[e])* per *-samaler-; ([ḁβ]ug[ɔ]t)* per *-abegot-; ([ḁ]sbuf[e]k)* per *-esbufec-.*

9. *U tònica.* No he trobat que ofereixi cap dificultat, variació ni cambi, remarcable en aquesta comarca, corresponentse ab la vocal tivanta posterior arrodonida ab obertura mes petita. Se diu en lloc de *-martiri- (m[a]rturi).*

10. *Vocalisació de consonants.* Se vocalisa la *-l-* en *-u-* en la pronunciació de les paraules següents: per *-albercòch- ([ḁ]u[βe]rk[ɔ]k);* per *-albercoquer- ([ḁ]u[βe̥]rk[o̥]k[e]);* per *-alba- (au[βə]);* per *-albada- ([ḁ]u[β]ad[ə]);* per *-albat- ([ḁ]u[β]at);* per *-Albages-* (nom de poble) *([ḁ]u[βḁʒ]es);* per *-albarda- ([ḁ]u[β]ard[ə]);* per *-albardà- ([ḁ]u[βḁ]rda);* per *-alber- (au[β]i);* per *-alberginia- ([ḁ]u[βe̥]rgini[ə]);* per *–alforja– ([ḁ]uf[ɔ]r[ʒə]);* per *–almosta– ([ḁ]um[ɔ]st[ə]);* per *–balb- (baup);* per *–balma– (baum[ə]);* per *–palpar– (p[ḁ]up[ə]);* per *–palpons– (p[ḁ]up[o]ns);* per *–talp– (taup)* y alguns altres. Se pronuncien vulgarment de dues maneres les paraules següents: *-calma-, (ka[ɫ]m[ə]) y (kaum[ə]); -calmós-, (ka[ɫ]m[o]s) y (kaum[o]s); -espalme– ([ḁ]spa[ɫ]m[e̥]) y ([ḁ]spaum[e̥]); -espalmar– (asp[ḁɫ]ma) y ([ḁ]sp[ḁ]uma).*

En la paraula *–escalfar–* que s'acostuma pronunciar *([ḁ]sk[o̥]fa),* se vocalisa la *-l-* en *-u-* y aixis encara a voltes ocorre sentir pronunciar *([ḁ]sk[ḁ]ufa),* y's transmuda lo diptong resultant en sa vocal corresponent *-o-,* en sentit invers a la descomposició de la *–o–* en *–au–* que desseguit observarem.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Se vocalisa la *-b-* en *-u-* en les paraules *(*[ạ]*uz*[e]*n),* per *-absent-; (*[ạ]*uzensi*[ə]*)* per *-absencia-* y derivats.

II. *Diptongació de vocals.* Los gramatics indiquen com a característica del català la poca frequencia que en ell ocorre la diptongació. En la pronunciació d'aquesta comarca se n'observen los casos següents:

Sona *-au-* per *-o-*, advertint que a vegades s'iniciava ja en *-au-* la corresponent paraula llatina, en les paraules, per *–orella– (*[ạ]*ur*[eʎə]*);* per *–oroneta– (*[ạ]*ur*[e]*n*[e]*t*[ə]*);* per *–obach– (*[ạ]*u*[ß]*ak);* per *–obrir–* ab totes ses formes de conjugació *(*[ạ]*uri);* per *–obertura– (*[ạ]*u*[ßẹ]*rtur*[ə]*;* per *–ofegar– (*[ạ]*uf*[ẹ]*ga);* per *–oferir– (*[ạ]*uf*[ẹ]*ri);* per *–ofendre–* ([ạ]*uf*[e]*ndr*[ẹ]); per *–ofendós– (*[ạ]*uf*[e]*nd*[o]*s);* per *–oliva– (*[ạ]*uli*[ßə]*);* per *–oliver– (*[ạ]*uli*[ße]*);* per *–oració– (*[ạ]*ur*[ẹ]*si*[o]*);* per *–orelleta–* (coca) *(*[ạ]*ur*[ẹʎe]*t*[ə]*);* per *–orellana– (*coca) *(*[ạ]*ur*[ẹʎ]*an*[ɔ]*);* per *–orellera–* (part del aladre o arada com diuen en altres comarques) [54] *(*[ạ]*ur*[eʎerə]*);* per *–ovella– (*[ạ]*ub*[eʎə]*);* per *–orinar– (*[ạ]*urina);* per *-orinal– (*[ạ]*urina*[ɫ]*);* per *–ofegar– (*[ạ]*uf*[ẹ]*ga),* per *–ofec– (*[ạ]*uf*[e]*k).* No es lo mes general, per si que a vegades se sent pronunciar per *–obeir–* enlloc de *(*[oßẹ]*i), (*[ạ]*u*[ßẹ]*i);* per *–oblidar–* enlloc de *(*[oß]*li*[ð]*a), (*[ạ]*u*[ßɫ]*i*[ð]*a);* per *-obligar-,* enlloc de *(*[oßl]*iga), (*[ạ]*u*[ßɫ]*iga);* per *–ofici–* enlloc de *(*[o]*fisi), (*[ạ]*ufisi);* per *–oficina–* enlloc de *(*[o]*fisin*[ə]*), (*[ạ]*ufisin*[ə]*);* per *–olor–* enlloc de *(*[o]*l*[o]*), (*[ạ]*ul*[o]*);* per *–olorar–* enlloc de *(*[o]*l*[o]*ra), (*[a]*ul*[o]*ra);* per *–ovirar–* enlloc de *(*[oß]*ira), (*[ạ]*u*[ß]*ira);* y en algun altre cas.

Se diu per *–ametlló– (*[ạ]*um*[eʎʎo]*);* y per *–ammetller– (*[ạ]*um*[eʎʎe]*).* Se pronuncia per *–goret– (g*[ọ]*r*[e]*t)* y *(gw*[ạ]*r*[e]*t);* per *–gornir–* y derivats *(gw*[ạ]*rni) y (g*[ọ]*rni);* per *–goytar– (gw*[ạ]*ita);* per *–resgordar– (r*[ẹ]*sgw*[ạ]*rda).*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Totes les paraules, la forma catalana pura de les quals alguns gramàtics sostenen que es finalisant en *-ança -ença-,* se pronuncien en aquesta comarca en *-ancia -encia-:* aixis *(*[a]*pstin*[ɛ]*nsi*[ə]*) (k*[o̥]*mp*[e̥]*t*[ɛ]*nsi*[ə]*);* y no *–abstinença , competença,* etc. Com pronunciades ab l'acabament *–ança –ença–* sols conec en aquesta comarca les següents: *-avinença– (*[ḁβ]*in*[ɛ]*ns*[ə]*); -creixença– (kr*[e̥]*is*[ɛ]*ns*[ə]*); -desavinença– (d*[e̥]*z*[ḁ]*bin*[ɛ]*ns*[ə]*); -deslliurança– (d*[e̥]*s*[ʎ]*iuransa); -coneixença– (k*[o̥]*n*[e̥]*i*[ʃɛ]*ns*[ə]*); -prometença– pr*[o̥]*m*[e̥]*t*[ɛ]*ns*[ə]*); -retirança– (r*[e̥]*tirans*[ə]*); -valença– (b*[ḁ]*l*[ɛ]*ns*[ə]*), -volença– (b*[o̥]*l*[ɛ]*ns*[ə]*); -sobrevivença– (s*[o̥β]*r*[e̥]*bib*[ɛ]*ns*[ə]*);* y *–temença– (t*[e̥]*m*[ɛ]*ns*[ə]*).*

12. *Adicions y supressions de vocals.* S'afegeix o no se suprimeix la vocal inicial de les paraules següents: per *–barzer– (*[ḁ]*z*[βḁ]*rz*[e]*);* per *–bastida– (*[ḁ]*mb*[ḁ]*sti*[ðə]*);* per *–borboll– (*[ḁ]*mb*[ḁ]*r*[βoʎ]*);* per *–correig– (*[ḁ]*skure*[tʃ]*);* per *–xabega– (*[ḁ]*i*[ʃ]a[β]*ig*[a]*).*

No se suprimeix o s'adiciona en mitg de paraula en les següents: per *–carbaça– (k*[ḁ]*r*[ḁβ]*as*[ə]*);* per *–kargol– (k*[ḁ]*r*[ḁ]*g*[ɔɫ]*);* per *–vritat– (beritat);* per *–sparver– (*[ḁ]*sp*[ḁ]*r*[ḁ]*b*[e]*).*

Se supremeix la *–a–* inicial de les paraules següents: per *–abarrotar– (b*[ḁ]*r*[o̥]*ta);* per *–abarrotada– (b*[ḁ]*r*[o̥]*ta*[ðə]*);* per *–abastonejar– (b*[ḁ]*st*[o̥]*n*[e]*i*[ʒə]*);* per *–abotonar– (b*[o̥]*t*[o̥]*na);* per *–alcamfora– (k*[ḁ]*mf*[o̥]*r*[ə]*);* per *–acarxofa– (k*[ḁ]*r*[tʃɔ]*f*[ə]*);* per *–acarxofera– (k*[ḁ]*r*[tʃo̥]*f*[e]*r*[ə]*);* per *–acavallonar– (k*[ḁβḁʎo]*na);* per *–acequia– (s*[e]*ki*[ə]*);* per *–acer–* (*s*[e]*r*); per *–acera–* (enllosat), *(s*[e]*ra);* per *–aclivellarse– (klibe̥* [ʎ]*as);* per *–afita– (fita);* per *–afumat– (fumat);* per *–afusellar– (fuz*[e̥ʎ]*a);* per *–aguaytar– (gw*[ḁ]*itar);* per *–allevar– (*[ʎe̥β]*a);*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per *–alloçar– ([ʎ]usia);* per *–amenar– (m[ę]na);* per *–ametlla– (m[ę]t[ʎə]);* per *–anivellar– (ni[β]e[ʎ]a);* per *–apostema– (p[o̧]st[e]ma);* per *–assafata– (s[ą]fat[ə]);* per *–assosegar– (s[o̧]s[ę]ga),* per *–aventatge– (b[ę]nta[ʒʒę]);* per *–avellana– (b[ęʎ]an[ə]);* per *–avellaner– (b[ęʎą]ne);* per *–axafar– ([tʃą]fa);* per *–axafada– ([tʃą]fa[ðə]);* per *–axarop– ([tʃe]r[ɔ]p);* y alguna altra. [55]

No's pronuncia may *-a-* inicial en les paraules següents: *(nou),* y no *-anou-; ([ʎ]ark),* y no *–allarch–; (fins),* y no *-afins-; ([ʎ]u[ɲ]),* y no *–alluny-.* Se diu indistintament *(pr[ɔ]p)* y *([ą]pr[ɔ]p).*

Se suprimeix una vocal en mitg de paraula, en les següents: per *–ferestech– (fr[ε]stik);* per *–carrega– (karg[ə]);* per *–embaraç– ([a]mbras);* per *–embaraçar– ([ą]mbr[ą]sa);* per *–verèma– (br[e]ma);* per *–veremador– (br[ę]m[ąðo]).*

II

Consonants

La pronunciació sorda o sonora de les consonants esplossives, ja sien billabials *(p.b.),* linguodentals *(t. d.),* o velars *(c = q. ga.),* la de les linguodentals fricatives *(s=ss=ç. s=z.),* y potser la d'algunes altres, en silaba inversa, o essent final de silaba o de paraula que's pronuncii enllassada o sens pausa intermitja ab la paraula següent, y en general sempre que en la pronunciació vagin seguides inmediatament, sense pausa interposada d'altres consonants, —tal pronunciació, tant si les respectives consonants queden representades graficament per signes ordinariament representatius dels sons sonors, com dels sons sords, resulta sorda o sonora segons la naturalesa sorda o sonora de la consonant següent: la quiescencia o no pronunciació en certs casos dels

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sons ordinariament representats pels signes – *l – p - r – t -,* encara que'ls tals signes continuin escrivint-se: les observacions sobre'ls casos en que los sons nasals, ja billabials *(m),* ja linguodentals *(n)*, qualsevol que sia lo signe que'ls representi, se pronuncien en una forma o altra, segons la naturalesa de la consonant que'ls segueixi inmediatament: y les demes regles de pronunciació de consonants que's solen indicar en los tractats gramaticals mes autorisats, s'observen en aquesta comarca sens alteració. Y com en aquest petit assaig no's tracta de fer una completa y sistemàtica fonologia, sino senzillament d'anotar variants observades, d'aqui que no sigui oportú fer referencia a aqueixos trencacolls principals de la llengua catalana respecte a fonètica y grafia de les consonants.

I. *Consonants prepalatals.* Les mes importants variants d'aquesta comarca en la pronunciació de consonants, son les referents als sons prepalatals, ja africats ja fricatius, y en un y altre cas, sords o sonors. Entenc que les regles que's poden induir de son us, son les següents:

1. Us del so prepalatal africar sord, o sia equivalent al representat per la *tx=ch* castellana: Ocorre en los següents [56] casos: 1r En silaba final la paraula, qüant ordinariament representat per *-tx-,* conserva lo mateix so y signe en les formes derivades de la mateixa paraula en les que's trova en silaba medial. Aixis *–despatx–* d'ahont deriva *despatxar, (d*[ę]*spa*[tʃ]*); -safretx-* d'ahont deriva *safretxet, (s*[ą]*fr*[etʃ]*).* En tals casos, conserva lo mateix so, encara que en la pronunciació vagi enllassat ab la paraula següent y aquesta comensi per vocal. Axis se diu *–despatx obert– (d*[ę]*spa*[tʃ] [ą]*u*[βε]*rt); -safretx aixuf– (s*[ą]*fr*[etʃ] [ą]*i*[ʃ]*ut).* 2n En silaba final de paraula, en los casos que indistintament representat per *– tx – tg – tj – ig – g -,* segons lo sistema ortografic que cada hu segueix, en les formes derivades de la mateixa paraula, en les que's trova en silaba medial, resulta so prepalatal africat o fricatiu sonor. Aixis *– desitx – desitg – desitj - o – desig -,* d'ahont *–desitjar–,* sona *(d*[ę]*zi*[tʃ]*); -boig–* d'ahont *–bogeria–* sona *(b*[ɔtʃ]*); -mitg–* d'ahont *–mitger–* sona *(mi*[tʃ]*).* En aquets casos al enllassarse la pronunciació, sens pausa intermitja, ab

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

paraules següents iniciades en vocal, sona ab so prepalatal africat sonor. Aixis *–desitg hermos– (d*[e]*zi*[dʒdʒ]*ẹrm*[o]*s); -mitg or, mitg plata – (mi*[dʒdʒ] *or, mi*[tʃ] *p*[ɫ]*at*[ə]*).* 3r En silaba medial, representada la manera de pronunciar per *–tx-:* aixis *–butxaca– (bu*[tʃ]*ak*[ə]*); -matxucat– (ma*[tʃ]*ukat).* Es d'advertir que en aquesta comarca les paraules que Bulbena escriu *–remolatja – torratja-,* se pronuncien *(r*[e]*m*[ọ]*la*[tʃə]*) (t*[o]*ra*[tʃə]*)* y per tan deuen grafiarse *–remolatxa – torratxa-.* 4t En silaba medial de paraula representat per *-x-* precedida de *-n-* o *-r-* y que en altres comarques sol sonar ab so prepalatal fricatiu sort. Aixis la paraula *–porxo-* que a Barcelona pronuncien *(p*[ɔ]*r*[ʒ]*u),* en aquesta comarca sona *(p*[ẹ]*r*[tʃe]*);* e igualment *–carxofa–* se diu *(k*[ạ]*r*[tʃɔ]*f*[ə]*); -arxiu– (*[ạ]*r*[tʃ]*iu); -punxa– (pun*[tʃə]*); -ganxo– (gạn*[tʃo]*); -pinxo– (pin*[tʃo]*)* etc. 5t En silaba inicial de paraula comensant en *–x-,* ab tot y que en general en altres comarques se pronuncia en tal cas ab so prepalatal fricatiu sord. Aixis *–xic–* se diu *(*[tʃ]*ik); -xerrayre– (*[tʃạ]*rrair*[e]*), -xerada-* significant flamarada, *(*[tʃẹ]*ra*[ðə]*), -xopar– (*[tʃọ]*pa); -xulla– (*[tʃ]*u*[ʎə]*);* etc. De la mateixa manera se pronuncien en aquesta comarca la cognoms *–Xammar– (*[tʃạ]*mma); -xifré– (*[tʃ]*ifr*[e]*); -ximenos– (*[tʃ]*im*[ɛ]*n*[ọ]*s);* de manera que va sovintejant cada vegada mes, l'escriure-ls ab *–ch–* castellana per part dels poc o gens instruits en gramàtica catalana. Es d'advertir que algunes paraules que Bulbena inicia per *-x-* representativa del so fricatiu sort, se pronuncien en aquesta comarca ab *-s-* representativa del so linguodental fricatiu sort. Aixis per *–xerrampió–* se diu *(s*[ạ]*rr*[ạ]*mpi*[o]*);* per *–xurriaca – xurriacada–* etc., se diu *(surriak*[ə]*) (suri*[ạ]*ka*[ðə]*).* En canvi se diu enlloc de *–cefallós – xafallós– (*[tʃạ]*f*[ạʎo]*s).*

(Seguirà)

RAMON ARQUÉS I ARRUFAT. [57]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Abril. —Dia 19

Cap a Alacant

Mos embarcàrem a mitx dia, ab bon temps ferm, gràcies a Deu, i ide d'allà cap a ponent, encalsant el sol!

Dia 20

Estudis a Alacant

De l'any 1902 no havíem visitada aquexa delitosa ciutat. La trobàrem tan adormissada com sempre, i tan axuta de lo únic que la faria reviscolar i donarli dies de gloria: l'amor a la própia llenga, ab totes ses consequències.

Pocs amics desgraciadament tenim a Alacant. Un n'hi ha de coral, lo M. I. Mn. Manuel Galbis, canonge de la Col·legiata de Sant Nicolau. El trobàrem xaravel·lo i ardit com sempre. Com sentí que hi érem anats per estudiar la conjugació alicantina, i que lo que'ns calia, era una escola aont trobàssem cinc o sis xicotets d'onze a dotze anys que fessen el cap viu, mos menà a n-el *Col·legi La Educació*, dirigit fa coranta dos anys per D. Leopold Morató Garcia, un fervent, un entusiasta, un apóstol de l'ensenyansa, a la qual ha consagrada tota la seua vida ab gran profit i lluiment de sos dexebles. Ens rep amabilíssim; i, enterat de nostr objecte, ens posa a la nostra disposició sis o set *xiquets*, que diuen allà, el floret de la seua escola, els noms dels quals posam tot seguit: Ferran Muñoz Royo, Antoni Pastor Nadal, Daniel Rios Fuster, Josep Iborra Macià, Rafel Serrano Pascual i Joan Gadea Gomis. Foren el dianxa per ferse càrrec pronte de la cosa, i ja foren partits a conjugar verbs a la alicantina, i eren com-e rossinyols. Els-e feya moltes de rialles las nostra pronúncia mallorquina, tantes com les ne faria a n-els al·lots de Mallorca la pronúncia dels alicantins.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La conjugació d'Alacant resulta interessantíssima. Es casi la de València i retira molt a la eyvissenca.

Mos hi pegàrem un'hora i mitja al matí i més de tres al capvespre, i encara no la poguérem esclovellar de tot.

Dia 21

Seguexen els estudis. — Cap a Alcoi

Vàrem tornar a n-el col·legi del bon amic Morató García, i aquells xicotets tornaren estar ben de saba, i ab una horeta i [58] mitja ja acabàrem d'aglapir la conjugació dels setanta dos verbs que'ns interessaven.

De més a més, Mn. Galbis ens posà ab comunicació ab altres alicantins ben autèntics, i poguérem aumentar considerablement el cabal d'observacions i notes sobre aquell dialecte.

Dinam ab quatre grapades, mos despedim de Mn. Galbis, i ab lo tren de las dotze y coranta icap a Alcoi, manca gent! Dins el metex departament anaven un senyor i una senyora, parlant en castellà, ell ab aczent estranjer, ell com si fos nada a Espanya. I resultà qu'eren de Berna, de la Suïssa alemanya. Ella mos va fer una observació curiosa: va dir que, com vengué a Espanya, li va esser mot més fàcil entendre el català i el valencià que no el castellà, que li costà prou.

Arribam a Alcoi, devers les vuyt del vespre, atapits com arengades per motiu de la gran gentada qu'acudia a Alcoi per les festes de Sant Jordi, que comensaven lo endemà.

Tot devallant del tren, mos trobàrem dins els brassos dels amics del cor Mn. Tomàs Miró i D. Rafel Cantó i Llopis, entusiasta com el qui més de la llenga valenciana.

Mos ne menaren a casa-llur, i comensàrem a l'acte l'estudi de l'interessantíssim dialecte alcoyà.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

DIA 22

Les festes de Sant Jordi. — Estudis de l'alcoyà

Aquestes festes son per conmemorar la victòria que'ls alcoyans conseguiren per intercessió de Sant Jordi, la segona mitat del sigle XIII, contra'ls sarrains, que'ls envestiren de mala manera. A n-aquestes festes els alcoyans tiren la casa per la finestra; s'hi aplega una gentada fora mida de totes les regions veynades, perque es una cosa molt de veure. Aquestes festes son l'espressió vibrant, casi fins al deliri, del sentiment patri i relligiós d'aquex gran poble; duren tres dies, i els umpl ben bé el simulacre seguit de *moros* i *cristians*, aont prenen part centenars i centenars de persones, distribuits en *filaes* (*filades*) o estols, vestits tots ab preciosos trajos de l'època, alguns riquíssims.

No es d'aquest lloc fer la descripció fil per randa d'aquestes festes. Cal just donarne clarícia demunt demunt.

Per ferse càrrec de lo arrelades qu'estàn aquestes festes a Alcoi, basta dir que, ab tot i enguany haverhi una estrenyedat d'aygua tan feresta, que fa més d'un any que no ha plogut, i lo que no's rega, tot es sec i els arbres mitx morts, les festes se fan, si importa, ab més solemnidat que'ls altres anys, Hi prenen part [59] 515 alcoyans vestits de *moro* i 180 vestits de *cristià*, formant 25 *filaes*, totes ab trajos diferents, acompanyades de 25 bandes.

Tota la gent va fora corda; els carrers bullen de gernació. De bon matí, devers les sis, comensa la *diana*, això es, un boldró de cada *filà* (*filada*), tots puro en boca, acompanyats de llur respectiva banda sonant, recorrent els principals carrers, devant els *moros*, derrera els *cristians*. Axó només ja escita de tal manera l'atenció de tots els alcoyans, sobre tot de la gent menuda, que no son capaços d'atendre a cap altre cosa. —Es per demés cercar *xicotets* per estudiar la conjugació alcoyana. ¡Bons estàn els alcoyanets per conjugar verbs a n-aquestes hores!

Devers les onze entren tots els *cristians*, formats i ab llurs bandes sonant, i al capvespre els moros lo metex, aplegantse a tots aquests

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

actes una gentada fora mida. Els moros entren ab guardes de cans encoblats, ab ases algerins, ab quatre camells, duyts aposta de l'Àfrica enguany, i llavò un elefant colossal de cartó. La gentada que s'aboca a veure axò, es una cosa may vista.

Aprofitam els moments possibles per l'estudi de la conjugació i fonètica d'Alcoi. No haventhi xicotets disponibles, mos hem de servir dels amics estimadíssims D. Rafel Cantó i Llopis, la seua senyora i les seues filles i un cunyat seu, llavò Mn. Tomàs Miró i alguns pagesos i pageses que's presenten, i també Mn. Remigi Vicedo, que coneguérem de Vicari d'Ibi l'any 1902, un entusiasta de l'*Obra del Diccionari*, per la qual té estudis fets de fonètica, morfologia i toponímia, molt interessants, i que seràn un preciós tribut a la nostra *Obra*. Qui també mos té replegades llistes llargarudes de noms y frases alcoyanes, es el ferventíssim D. Rafel Cantó. Mn. Miró també en té un bon ratx, i es ademés poeta esquisit. — Aquests bons amics armen les grans discussions sobre lo que's diu o no's diu a Alcoi, sobre si's diu axí o axí-dessà. Com es discussió, just filla de l'amor a la llenga, en brolla la llum, i nosaltres l'aglapim, i escriu qui escriu.

Entre *dianes* i *entrades* de *moros* i *cristians* i pretxes i discussions sobre'l dialecte alcoyà, com mos ne temem, el dia es passat.

DIA 23
Seguexen els estudis d'alcoyà

Avuy es la gran diada de Sant Jordi. De bon matí les *filaes* de *cristians* i de *moros* van a missa ab bona devoció; un *moro* fa de escolanet, i ab molt de tranc.

Entre les nou i les deu clero i feels van en processó a cercar Sant Jordi a la seua esglesieta, i el duen a Santa Maria, la parròquia [60] principal, aont diuen un ofici solemníssim, i s'hi sol fer un sermó de pinyol vermell. Enguany ho es estat. Al capvespre es la gran processó que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tornen Sant Jordi a la seua esglesieta. Dura hores; hi prenen part *moros* i *cristians* en rigurosa formació, i tot lo més granat d'Alcoi. Es una cosa solemníssima.

Avuy tornam aprofitar tots els moments que les festes dexen disponibles pe seguir els estudis de fonètica i conjugació, i això encara es sols practicable donat el gran entusiasme per la nostra llenga que vibra dins els amics Mn. Miró i el Sr. Cantó ab sa estimadíssima família.

DIA 24

Els trons. — S'acaba la tasca de l'alcoyà

Avuy es pròpiament el simulacre o lluita entre'ls *moros* i els *cristians*. De bon matí uns i altres se tiren a n-el carrer com-e coloms d'escampadissa, i se'n van despara qui despara escopetes, carabines, espingardes, axordant la gent, omplint els carrers de fum, fent por a la gent menuda.

Allò només es per entrar ab olivetes. —Devers les deu, entimant els *moros* a n-els *cristians* la rendició i negants'hi aquests, comensa la batalla, desparant a dreta i a esquerra totes les *filaes*, reculant els *cristians* i avensant els *moros* desde l'entrada de la població fins a la plassa major, aont s'alsa'l castell, que cau a la fi en poder dels sarrains. Allò sí que hu sembla una batalla de bon de veres per l'esclat esglayador de trons, qu'axorden de mala manera, umplen els carrers de fum, rompen molts de vidres de les finestres si estàn tencades sense persianes. ¡Vaja quin rebumbori! ¡quin terrabastall! I no'ls-e toqueu això a n-els alcoyans. Es per demés recordarlos que tal simulacre ab armes de foc, tractantse d'un combat de la segona mitat del sigle XIII, es un anacronisme, un contra-sentit ferest. Volen els trons, i foris. ¡I no'ls entra dins el cervell que lo propi seria fer un simulacre ab armes i ab el sistema de combatre del sigle XIII, lo qual resultaria molt més pintoresc, més interessant, més civilisat, menys africà!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vençuts els *cristians*, se'n va tothom a dinar ab sana pau, com si res fos estat, fins que devers les quatre se presenten els *cristians* a l'entrada de la població ab gran envestida; i ells avensant i els *moros* reculant, i desparant totes les *filaes* a la dreta i esquerra, repetintse el ferestíssim rebumbori i terrabastall del matí, i la fumassa acubadora i la gentada que tot ho umpl: carrers, finestres i balcons, acaben, ja entrada la nit, els *cristians*, sortintlos Sant Jordi dalt la cresta del castell, vencent i foragitant els [61] *moros*. I axí s'acaben las grans festes, dexant la gent aglassada, acabada de tot.

Per seguir avuy els estudis filològichs mos hem haguts de tancar dins habitacions sense finestres a n-el carrer, per entendremoshi. Hem feta feyna a rompre, dexant, hora baxa de tot, ben esclovellada la conjugació i tots els punts de la fonètica alcoyana que'ns han ocorreguts. Mn. Remigi Vicedo mos ha mostrada la feyna que du entre mans per la nostra *Obra*; en som romasos satisfets ferm. ¡Deu fassa que promte la tenga llesta i que la mos enviy! Amèn. Tant D. Rafel Cantó con Mn. Miró queden més animats que may i tots plens de coratje per dur endevant la replega de mots alcoyans, i conten trobar altres amics qu'els ajudin, i els-e fassin costat. ¡Deu vulga que sia axí! Amèn.

DIA 25

Cap a València. — Nova tasca comensada

Pres comiat dels bons amics d'Alcoi, que mos han tractats esplèndidament, amabilíssimament, li estrenyem ab el tren de les cinc i tres quarts del matí cap a València, aont trobam, brassos uberts, rebentmos ab paumes d'or, els amics corals Srs. Comtes de Ròtova, el M. I. D. Roc Chabàs, i el Dr. D. Faustí Barberà, cap dels regionalistes volentins. Aquí posam forqueta per vuyt o nou dies per estudiar l'ortografia dels còdics valencians dels sigles XIV i XV i els incunables, això es, els llibres impresos aquí abans de l'any 1500. Esposat el nostre objecte a n-els Drs. Barberà i Chabàs, se posen tots dos a la nostra

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

disposició incondicionalment. El qui hi pot fer més es el Dr. Chabàs, Arxiuer de la Seu, encarregat de la notabilíssima biblioteca Capitular, que conta a dotzenes els còdics i incunables, uns bons i els altres millors, bona part d'ells en valencià. L'amabilidat sens terme del Dr. Chabàs i el seu entusiasme per tot lo que fassa olor de ciència i cultura, ens facilita i aplana meravellosament la nostra tasca, fentmos possible porer estudiar dits còdics i incunables totes les hores del dia que volguem.

DIA 26

Tasca de còdics i incunables. — D. Josep Nebot i Pérez

Comensam l'estudi per un còdic de 1453 del celebèrrim Fr. Eiximenis, *Regiment de Princeps*, axò es, les parts V-VIII, ab quaderns de paper i altres de pergamí, escrit a València metex, segons s'indica a n-el final. ¡Vaja si hu es interessant! [62]

Ab el Dr. Barberà anam a veure D. Josep Nebot i Pérez, bibliotecari de la Facultat de Medicina de l'Universitat, el meritíssim autor de *Apuntes para una Gramàtica Valenciana Popular*, i del *Tratado de Ortografia Valenciana clàsica* i d'altres obres, per qui fa temps sentíem fonda simpatia, per mès que no tenguem desgraciadament els metexos punts de vista respecte d'alguns punts gramaticals. Ens rep amabilíssim, ple de bondat i d'alta consideració, axí com es ell. Feym una conversada lo més coral.

DIA 27

A la Biblioteca de l'Universidat. — D. Josep Rodrigo Pertegàs

Seguim engolfats dins la lectura del còdic del Fr. Eiximenis, trobanthi molt de recapte.

Feym una escapada ab el Dr. Barberà a la biblioteca de l'Universidat, aont trobam totes les facilidats imaginables per mirar tots els còdics i incunables valencians que s'hi guarden. Recorrem una partida de planes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'un còdic d'En Roís de Corella, de la primeria del XVI i un altre del sigle XV, qu'es un recull de diferents tractats de medicina popular, entre altres, el *Macer*, i un «tractat de menjars» d'un coc, «lo qual estava ab lo rey d'Anglaterra», i l'escrigué l'any 1124. Mos hi hem passades unes quantas hores. El Dr. Barberà publicà bona part dels *Macer* l'any 1906 dalt *Revista Valenciana de Ciencias Médicas*. ¡Quina llàstima que no's publiquin tots els tractats d'aquest còdic!

El Dr. Chabàs ens ha fet conèxer el notable erudit valencià, D. Josep Rodrigo Pertegàs, avuy el primer paleograf de València, ple d'entusiasme i d'abnegació per la nostra llenga i per tot lo que sia cultura. La fonda simpatia que tot ell brolla, ens es entrada endins de tot. L'hem convidat a colaborar a la nostra *Obra del Diccionari*, recullintnos cabal lexicogràfic dins els monuments valencians antics, i mos ha promès ferho. Confiam molt d'ell.

També hem vist el Rt. Fr. Lluís Fullana, Provincial de la primera Orde Franciscana de València, ferventíssim, com saben els nostres lectors, de la llenga valenciana, a l'estudi de la qual fa temps que consagra tots els moments lliures que l'Orde li dexa. Seguex més coratjós que may, dispost a dur endevant sos estudis valencianistes ab tota l'ànima. Beníssim.

DIA 28
Més estudis de còdics

El dematí mos hem passades quatre hores a la biblioteca de l'Universidat, traent notes d'aquell códic, recull de tractats populars de medicina, del sigle XV, que ahir guipàrem. [63]

Mos passam tot el capvespre estudiant un altre còdic de la biblioteca de la Seu, del sigle XV també, d'un canonge d'allà, Dr. Francesc Pertusa, axò es, un tractat de teologia en valencià, aont se tracta de l'existència de Deu i de la Divinidat i Humanidat de Jesucrist i del seu caràcter de vertader Mesies, i del judici final i pecat original, d'una manera molt moderna. No sembla a redols un'obra del sigle XV, sino d'ara. ¡Quina

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llàstima que no hi haja cap teòlec a València que s'animi a ferne un estudi p'el proper Congrés d'Apologètica de Vic! Es que l'obra del canonge Pertusa es una vera apologia contra'ls sarrains i els jueus. Com-e monument de llenga, es una preciosidat. ¡Que s'hi conservava de bé encara la llenga nostra a València a mitjàn sigle XV! Per les questions ortogràfiques hem trobada prou llum dins l'obra de Mn. Pertusa.

Hora baxa comparexen a ca'l Dr. Barberà els regionalistes D. Josep Puig i Torralba, poeta i prosador de retxa, D. Manuel Oller, diputat provincial, D. Josep Amorós, D. Daniel Martínez Ferrando, D. Miguel Duran i Tortajada, D. Francès Costell i Ferrer, President del *Centre Regionalista Valentí*. La reunió es per fermos conexents. ¡Quin pler de l'ànima'ns dona aquest ajust d'entusiastes i fervents valencianistes! sostenedors de l'unitat de la rassa i de llenga de València ab Catalunya i Balears. Feym ab ells una conversada llarga, animantmos a traballar ab totes les nostres forses per procurar el triunf definitiu dels nostres ideals. Ens prometeren ajudarmos en l'*Obra del Diccionari*, tan mancada de colaboradors dins el reyne de València.

DIA 29

Més estudis de còdics i incunables

Un altre magnífic còdic de la Biblioteca de la Seu ens vé a les mans, del sigle XIV: els *Furs de València*, en fol major. Mos hi passam casi tot lo dia.

Hora baxa envestim un preciós incunable de la metexa Biblioteca, imprès a València l'any 1484, la primera Part, primer volum, en fol major, del XII^{en} *Llibre apellat crestià*, de Fr. Eximenis. ¡Quina delícia de prosa es la d'aquest heroyc poligraf, un dels primers llumenars de les nostres Lletres!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

DIA 30
Seguexen els còdics i incunables

Mos passam tot lo sant dia demunt el còdic de Mn. Pertusa i els primer volum del XII^en^ *Llibre* de Fr. Eiximenis i el còdic dels *Furs de València*. ¡Quina gaubansa de recórrer aquells grandiosos [64] panorames d'idioma que's despleguen dins aquestes obres! ¡Quina llàstima que fan els qui desjecten la nostra llenga, calumniantla de pobre i d'aspra!

Matx. Dia 1
Seguex el tall a n-esl còdics i incunables

Casi tot lo sant matí i part del capvespre fonem ab l'estudi de Mn. Pertusa, de Fr. Eiximenis dels *Furs de València*. —També espigolam fort ferm dins la multitut de fragments que D. Roc Chabàs va estreure dels sis volums manuscrits del sigle XV, dels sermons de Sant Vicent Ferrer. Aquests fragments umplen més de cent planes en quart major, impreses per un estudi magistral de dits sermons.

DIA 2
Encara còdics i incunables

Seguim estudiant les normes ortogràfiques i ensems les formes gramaticals del Dr. Pertusa, de Fr. Eiximenis, dels *Furs de València*, dels *sermons de Sant* Vicent Ferrer, d'un còdic de l'Arxiu General del Reyne de València, de l'any 1437, axo es, un tractat de Química, segons còpia de l'amic estimadíssim Sr. Rodrigo Pertegàs. També treym bones notes del *Regiment preservatiu de la pestillència*, tractat de medicina d'En Lluís Alcanyís, metje valencià del sigle XV, inclós dins *Historia de la Medicina Española* de D. Anastasi Chinchilla. —València, 1846, t. IV, p. 223-247.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

DIA 3
A la biblioteca de l'Universidat

Mos hi passam tot el matí ab l'amic Rodrigo Pertegàs, repassant capítols de la primera edició de *Tirant lo Blanc* d'en Joanot Martorell, feta a València l'any 1490. Aquell bon amic per aprofitar més el poc temps que'ns queda, mos llitx de correguda un ratx de capítols d'un códic de la primeria del sigle XVI, valencià sens dupte, que du per títol *Libre d'animals de caçar*, axò es, un tractat de la manera de criar i cuydar, bons i malalts, els *esparvers*, *astors*, *falcons* i altres animals de ploma per l'estil, aont surten a forfollons els mots especials, característics, tot un tresor de la llenga. En quedàrem astorats; i l'amic Rodrigo Pertegàs s'hi entusiasmà, i ens va prometre que mos ne faria el vocabulari per la nostra *Obra*. Serà interessant de tot. Beníssim.

Prenim comiat dels amics estimadíssims Srs. Comtes de Ròtova, Drs. Chabàs i Barberà i Sr. Rodrigo Pertegàs, fent a tots grans mercès per les moltes d'atencions que'ns han prodigades i [65] per les grans facilidats que mos han donades per dur avant la nostra tasca. A las set i cinquanta mos aficam dins el tren, i icap a Barcelona manca gent!

DIA 4
Biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans

Arribam a Barcelona devers les vuyt i mitja, i ja som partits a veure'ls amics corals qu'havíem mester. Celebram una conferència ben íntima ab l'egregi Prat de la Riba, el gran President de la Diputació de Barcelona, la columna de la cultura catalana actual, mostrantmos ell metex l'esplèndida instalació qu'ha donada a n-els opulentíssims arxius del *Mestre Racional* i del *Batlle del Reyal Patrimoni* dels Reys d'Aragó, aquells milenars de volums que fins ara estaven tirats de qualsevol manera dins una mala sala de l'administració pública. —Passam després a la biblioteca i demés oficines de l'*Institut d'Estudis Catalans*, tot endressat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

magníficament. La biblioteca es ja un tresor inmens per la nostra venerable i benvolguda llenga catalana; l'aplech de còdics i d'incunables que hi ha, es notabilíssim. Hi afinam un incunable estampat a València l'any 1493, anomenat *Confessional* sense nom d'autor: es una instrucció per confessarse axí com cal. Mos hi abordam com un moix a una rata, i venga un capítol i un altre i un altre, i els-e miram casi tots. Prop de sis hores hi fonem.

DIA 5

Un vocabulari valencià del sigle XV. — Cap a Mallorca

Celebram una entrevista ab el nostre dolcíssim amic, Dr. Antoni Rubió i Lluch, el sabi President de l'*Institut d'Estudis Catalans*, glòria de l'Universidat de Barcelona i de les Lletres catalanes. El trobam més sà i més coratjós que may, gràcies a Deu, traballant a les totes per la nostra cultura.

A la biblioteca d'*Estudis Catalans* trobam un incunable, estampat a Venècia l'any 1489, *Liber elegantiarum*, d'En Joan Esteve, notari reyal de València. Es un vocabulari de mots i frases valencianes ab llurs correspondències llatines. Encara que no sia pròpiament un diccionari, es de totes maneres un aplec nombrosíssim de mots i frases de la nostra llenga, d'un interés major per tractarse del sigle XV. Mos hi passam unes cinc hores estudiant tal llibre i treyentne bones notes per la nostra *Obra*.

Pres comiat dels bons amichs de l'*Institut* i altres no menys estimats, noms aficam, hora-baxando, dins el *Balear*, i ¡cap a Mallorca!

Hi arribam lo endemà dematinet, sans i forts i plens de [66] coratje per dur sempre avant l'Obra nacional del Diccionari i la Gramàtica.

¡Be mos es anada aquexa nova exida! ¡Que no sia la derrera! No hu serà, si Deu ho vol.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En honor d'En Prat de la Riba (66-67)

Corresponent a una patriòtica escitació de la redacció de «LA CATALUÑA» i després de fetes algunes consultes que han cregut necessàries i de celebrades vàries reunions prèvies, s'es publicada la adjunt alocució, redactada per un altíssim poeta i avalat ab la firma d'ilustres personalitats i entusiastes patricis, que segurament mereixerà l'aprobació i adhesió de tots els bons catalans.

*
**

La discussió que fa poch hi hagué a la Diputació Provincial de Barcelona sobre l'us de la llengua y la bandera catalanes ha deixat en els cors un malestar que convé esvahir desseguida. La lluyta se concretà al cap d'avall a posar en dupte la llealtat catalanista del President Don Enric Prat de la Riba; y com que per demunt dels apassionaments promoguts ab tal ocasió hi ha l'interés suprem de Catalunya en servar els prestigis capdals de la seua causa, sian del costat que sian, es menester que'ls homes que, solent intervenir menys en l'ardència dels combats polítichs, ens sentim més lliures d'aquells apassionaments, ens ajuntem en nom de la puresa d'aquesta causa Santa; y fent ostentació de la multitut que som, recordem als polítichs més apassionats ahont està la essència y la virtut del catalanisme, y convidantlos a fondre les passions naturals de cada moment en l'amor ferm e inmutable a Catalunya, procurem unirlos ab tot lo poble a nosaltres en un acte reparador del mal que a la pàtria poguès pervenir de les internes batalles.

Aquest acte ens ha semblat que, pel cas, podria esser la reimpressió per suscripció popular de la obra de D. Enrich Prat de la Riba «LA NACIONALITAT CATALANA» perque ab ella principalment donà fé el seu autor de la altesa de son amor a Catalunya; perque per ella tota una generació ha après d'esser conscientment catalanista; y perque un tal homenatje, retrotrayent les coses a la puresa sentimental y doctrinal del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

seu origen, a ningú pot ofendre, a tothom pot ajuntar, fins a n'aquells qu'en lo circunstancial de la política catalana més diferentment pensin del homenatjat, y ha d'esser per ell més agradós tribut a la seva [67] valiosa llealtat catalanista que, formalment —poseus tots la mà demunt del pit— ningú té per que dubtarne. Això fora ademés d'una gran exemplaritat pel nostre poble, qu'està molt necessitat d'acostumarse, en interés de tots, a veures unit més sovint per l'amor que per l'odi, y a respectar y a honrar els seus homes, sian del color que vullan, mentres aquest color se composi ab l'arch del cel de Catalunya.

CATALANISTES: si havem lograt moure el vostre cor, vullau honrarnos unint els vostres noms als nostres en aquest homenatje que os proposèm sols a fi de bé per Catalunya.

Barcelona, Mars de 1910.

Joan Maragall. —Ramón Picó y Campamar. —Francesc Matheu. —Jacinto Laporta. —Narcís Oller. —Eusebi Güell. —Albert Rusiñol. —Francisco Romaní y Puigdengolas. —Y. L. Rivera y Rovira. —Joan Alcover. —J. Massó Torrents. —A. Rubió y Lluch. —Lluís Millet. —R. Miquel y Planas. —Claudi Omar y Barrera. —Sebastià Farnés. —Bartomeu Amengual. —Gustau Gili. —Cèsar August Torres. —Manel Folch y Torres. —Carles Jordà. —R. E. Quintana. —Josep Roig.

*
**

Queda oberta la llista d'adhesió y suscripció al local de la revista «La Cataluña» de Barcelona.

Els periòdichs y societats de Catalunya y demés terres de llengua catalana que s'adhereixin al homenatje y desitjin obrir llista, podran ferho, pero previament deuràn solicitarho y rebre instruccions de la Comissió.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Les oficines de la Comissió executiva queden instalades a la redacció de «La Cataluña», carrer de Fernando, 57, entressol, ahont deuràn dirigirse totes les adhesions y comunicacions. Les hores d'oficina son de 5 a 7 de la tarde dels dies feiners y de 11 a 12 dels festius.

La Comissió prega als periòdichs que vulguin ajudarla en sa patriótica tasca, se serveixin reproduir en llurs pàgines tots els documents y noves referents a n'aquest homenatje a l'ilustre autor de «La Nacionalitat Catalana» y meritíssim fundador del «Institut d'Estudis Catalans».

Cansons catalanes d'En Juan de Valterra (67-68)

Mr. H. R. Lang, filòlec de l'Universidat de Yale (Canadà) ha tenguda l'amabilidat d'honrarmos ab un exemplar, que li agraim coralment, de [68] *Communications from spanish* CANCIONEROS (un fascicle de 35 planes de 233 x 154 mm. —Reprinted from the transactions of the Connecticut Academy of arts and sciences, Vol. XV, July, 1909). Una d'aquestes *Communications* versa sobre les poesies del poeta Juan de Valtierra o Valterra, nadiu de Navarra, del sigle XV, conservades esclusivament dins un *Cancionero* de la Llibreria Reyal de Madrid, bax de la signatura 2-F-5 (antic VII-A-3) en nombre de *deu,* es a dir, *set* de catalanes i *tres* de castellanes. H. R. Lang les copia totes, fora una de catalana, que sembla qu'es d'un altre poeta, com indicarem més avall. Les catalanes ocupen els fols 68-70, i comensen respectivament ab aquest vers: IV) *Pau sia ab vos e ab tot lo: V) Via fora sagramental; VI) O domine per vostra fe; VII) Qui-n pert son temps en ben amar; VIII) Ja no puch cobrir, trist de mi; IX) Res en lo mon.* La qu'ha omesa H. R. Lang, es una que no més té una *tornada* i una *estansa,* que figura dins el *Cancionero Catalán de la Universidad de Zaragoza,* publicat per D. Marià Baselga i Ramírez a Saragossa l'any 1896, fols 108 i 109, bax del nom

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'En Lluís de Vilarasa, i comensa axí: *Per ben amar-io pas lo derrer dan, i té vint i vuyt* versos. En Milà i Fontanals dins sos *Antichs poetes catalans* (*Obras completas*, III, 174-75) atribuex també aquexa poesia a n-En Vilarasa. —Derrera les poesies d'En Valterra n'hi ha un'altra de catalana també: *No siau tal pux conoxeu*, d'En Pere de Santa Fé, aragonès, representat dins aquell *Cancionero* per 36 poesies castellanes i 2 de gallegues, i ja hi ha pus poesies catalanes dins tal aplec. H. R. Lang posa derrera aquexes set poesies catalanes quatre planes de notes ben encertades i instructives.

Hi ha qu'agrair de tot cor a H. R. Lang la bon'obra qu'ha feta de publicar aquests monuments de la nostra llenga, desconeguts fins qu'ell los ha tret a rol·lo. Que Deu le hi pagui, axi com le hi agraim els fills de la Pàtria.

Crónica de la Guerra de Àfrica (68)

Seguex publicantla D. Albert Martín de Barcelona. Ja n'hem rebut 26 cuaderns, i 7 de l'*Atlas Geográfico y pedagógico de España.* Grans mercès de l'obsequi. Son dues obres ben recomenables.

Advertencia (68)

Haurem de dexar p'el nombre vinent el donar conte de la mort del nostre amic estimadíssim Mn. Norbert Font i Segué, ocorreguda a Barcelona dia 19 d'aquest mes, com també de vàries obres que mos han remeses ab espresives dedicatòries.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aquest BOLLETÍ surt una mica retrassat per amor de la *exida* feta a n-el continent per la cosa lexicogràfica. [69]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1910

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Boletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[69][*]

Variants de la llengua catalana parlada a les Borges d'Urgell y pobles veins de la Plana (69-75)

[RAMÒN ARQUÉS I ARRUFAT]

(Continuació)

II. *Us del so prepalatal africat sonor, equivalent al representat per (tg = tj) y (g= j) en certs casos, y que no té equivalencia castellana.* Ocorre en los següents: 1r En sílaba final de paraula, encara que's pronuncii sord, si la paraula acaba frase o va seguida de paraula que comensi per consonant; si'l so corresponent de les formes derivades de la mateixa paraula trovantse en mitg de vocals es unit, ho es també en fi de paraula que's pronuncii enllassada ab la següent que comensi ab vocal; com ja s'ha indicat y posat exemples en el cas 2n del paragraf anterior. En tal cas se pronuncia en forma prolongada com en mitg de paraula. 2n En mitg de paraula, sempre que ocorre la representació gràfica tg = tj,

[*] T. VI. —Matx de 1910. —N. 5.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

entre vocals, sona en forma prolongada. Aixis se diu: *-llenguatge- ([ʎe̥ŋ]gwa[dʒdʒ]e); -metge- (m[edʒdʒe̥]); -carruatge- (k[ḁ]rrua[ʒdʒde̥]),* etc. Es d'advertir que en aquesta comarca sona consonant prepalatal africada sonora prolongada, en moltes paraules de les que Bulbena escriu en *=g =j* = intervocàliques, que s'acostumen representar lo so prepalatal fricatiu sonor. Aixis se diu: *-mitja- (mi[dʒdʒə]);* y no *-mija-; -desitjar- (d[e̥]zi[dʒdʒ]a);* y no *-desijar-; -mitger- (mi[dʒdʒe]),* y no *-miger-; -rebutjar- (r[e̥β]u[dʒdʒ]a),* y no *-rebujar-; -pitjor- (pi[dʒdʒo])* y no *-pijor-* 3r En mitg de paraula representat per *=g =j=* precedida de consonant generalment *-n- o -r-.* Exemples: *-penja- (p[e]n[dʒə]); -monja- (m[o]n[dʒə]); -argent- ([ḁ]r[dʒe]n); -targeta- (t[a]r[dʒe]t[ə]).* 4t Inicial de paraula. Aixis *–germa– ([dʒe̥]rma); -gipo- ([dʒ]ip[o]), -jutge- ([dʒ]u[dʒdʒe̥]).* Es d'advertir [70] que en aquesta comarca se diu: *-giscle- gisclar* – y derivats, *([dʒ]isklẹ), ([dʒ]iskla)* etc.; y no *xiscle, xisclar,* com indica Bulbena.

III. *Us del so prepalatal fricatiu sord, representat per -ix- -x-, que no té equivalencia castellana.* No ocorre en aquesta comarca mes que en mitg de paraula entre vocals, y en fi de paraula; ja que com he indicat abans es principi de paraula, y en mitg d'ella precedit de *–n – r–* sona ab so prepalatal africat sord. En tots los casos que ocorre, sembla precedit de so intercalat de *–i–* a no ser que ja sia aquesta la vocal precedent. Exemples: *-aixerit- ([ḁ]i[ʃe̥]rit); -amoixar- ([ḁ]m[o̥]i[ʃ]a); -guixa- (gi[ʃə]); -biaix- (biai[ʃ]); -feix- (f[e]i[ʃ]); -gruix- (grui[ʃ]); -Flix- (Fli[ʃ]).* Aixis en noms propis de pobles y cognoms familiars, ningu deixa d'escriure y sentir-hi tal *i* intercalada, diguent-se: *-Vinaixa- (binai[ʃə]); -Aixalà- ([a]i[ʃḁ]la); -Teixidó- (t[e̥]i[ʃ]i[ðo]).* Sembla corroborar mes y mes tal observació, la circunstancia de sovintejar los casos en que se suprimeix en la pronunciació, la vocal propia e indubitada que deuria precedir al so

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

prepalatal fricatiu sord, quedant unicament lo so clar y distint de la *i;* y aixis se pronuncia: *-mixó- (mi*[ʃo]*),* y no *-moixó-; -quixal- (ki*[ʃ]*a*[ɫ]*),* y no *–caixal– o -queixal-; -esquixar- (*[a]*ski*[ʃ]*a),* y no *-esqueixar-; -sixanta- (si*[ʃ]*ant*[ə]*),* y no *-seixanta-;* y a voltes *–dixar – dixat– (di*[ʃ]*a) (di*[ʃ]*at),* enlloc de *–deixar – deixat-.* Si be tal vegada obeeix a altra causa, sembla no obstant corroborar també la mateixa observació, lo fet de que los verbs que fan la primera persona de singular del present d'indicatiu en *-eix-,* y son de la tercera conjugació en *-ir-,* (no'ls de la segona conjugació en *-xer-)* se pronuncien en aquesta comarca vulgarment suprimint la *-e-;* diguent-se per exemple: *-servixo-* de servir, *(s*[ę̥]*r*[β]*i*[ʃ]*o̥),* per *-serveixo-; -afeigixes-* de afegir, *(*[ą̥]*f*[ę̥]*i*[ʒ]*i*[ʃę̥]*s),* per *-afegeixes-; -patix-* de patir, *(p*[ą̥]*ti*[ʃ]*),* per *-pateix-; -cumplixen-* de cumplir, *(kump*[ɫ]*i*[ʃę̥]*n),* per *-cumpleixen-;* etc. En canvi se diu: *-mereix- (m*[ę̥]*r*[e]*i*[ʃ]*),* de meréixer, *-creixo- (kr*[e]*i*[ʃo]*),* de créixer; etc.

IV. *Us del so prepalatal fricatiu sonor, representat per =g =j = que tampoc té equivalencia castellana.* Sols ocorre entre vocals y en mitx de paraula, semblant també sentir-se iniciat per *i,* (encara que no tan netament com succeeix devant lo so prepalatal fricatiu sort) quant menys en les paraules usuals. Aixis se diu: *-sovinteijar- (s*[o̥β]*int*[ę̥]*i*[ʒ]*a); -pluija- (plui*[ʒə]*);* etc. Com es natural tal so intercalat no sona si la vocal precedent a la consonant prepalatal fricativa sonora, es ja una *–i-,* com en *–rigidesa– (ri*[ʒ]*i*[ðe]*z*[ə]*),* lo qual casi may ocorre tota vegada que en mitg de paraula despres de *-i-,* si hi ha so prepalatal, casi sempre es africat sonor prolongat. [71]

Es facilíssima la distinció entre'ls sons prepalatals de que s'acaba de tractar, excepte en quant al so prepalatal africat sonor no prolongat y'l fricatiu sonor, que's distingeixen tan lleument, que si no fos lo so de *-i-* que sempre sembla intercalar-se devant lo fricatiu, dificilment se percibiria la diferencia per qui no tengui especial pericia fonològica.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

2. *Altres variants generals en la pronunciació de consonants.*

I. Se pronuncien clarament, sens intercalar la consonant mediopalatal fricativa sonora, dues vocals seguides formant silaba diferent. Aixis: *-paella-* se pronuncia *(p*[ạeʎə]*),* y no *(p*[ạyɛʎə]*); -real-, (r[ẹał])* y no *([rẹyał]); -teatre-, (t[ẹ]atr[ọ]),* y no *(t[ẹ]yatr[u]);* etc.

II. Se pronuncia sempre clarament ab son so propi, la consonant mediopalatal lateral, sorda o sonora, sens substituir-se may per la mediopalatal fricativa sonora. Aixis se diu: *-rella-, (r*[eʎə]*); vella, (b*[eʎə]*); -bells-, (b*[eʎ]*s); -celles- (s*[eʎẹ]*s); -ulls- (u*[ʎ]*s);* etc. May se diu: *-uys – veya –* etc.

III. No's pronuncia may la *-t-* ab que alguns defensen que deu reforsar-se lo so linguo-dental fricatiu sonor de la silaba final dels numerosos verbs en *-sar-,* corresponents als castellans en *-zar-.* Se pronuncien per exemple: *-autorisar- (*[ạ]*ut*[ọ]*riza),* y no *-autoritzar-; -gargarisar- (g*[ạ]*rg*[ạ]*riza),* y no *-gargaritzar-; -realizar- (r*[eạ]*liza),* y no *-realitzar-; -martirisar- (m*[ạ]*rtiriza),* y no *-martiritzar-,* etc.

IV. No ocorre en aquesta comarca lo so propi de la consonant llabi dental fricativa sonora, pronunciant-se sempre lo so representat per lo signe *-v-* com a billabial. Aixis lo mateix se pronuncia: *-bell-* que *–vell– (b*[eʎ]*); -vot- (b*[ə]*t),* y *–bot– (b*[o]*t);* etc.

V. Se pronuncia *-ny-* y no *-yn-* en les paraules següents: *-enya- (*[eɲ]*a),* per *-eyna-, -cunya- (ku*[ɲə]*),* per *-cuyna-; -fenya- (f*[eɲə]*)* per *-feyna-; -venya- (b*[eɲə]*),* per *-veyna-;* y derivats.

3. *Mutacions escadusseres en la pronunciació de consonants.* En relació ab la que indica la grafia adoptada en lo diccionari Bulbena, s'han notat les següents:

I. Adició de consonants: Enlloc de *–abiaxar–* se diu: *-asbiaixar– (*[ạ]*zbi*[ạ]*i*[ʃ]*a);* enlloc de *-allomar-* se diu: *-asllomar- (*[ạ]*s*[ʎọ]*ma);* per *-amorzar-, -asmorzar- (*[ạ]*sm*[ọ]*rza);* per *-barzer-, -esbarzer-*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

([ạ]zb[ạ]rz[e]); per *-falcia-, -falcilla- (f[ạł]si[ʎə]);* per *-afosquir-, -emfosquir- ([ạ]mf[o]ski);* per *-bastida-, -embastida- ([ạ]mb[ạ]sti[ðə]);* per *-borboll-, -embarboll- ([ạ]mb[ạ]r[βoʎ]);* per *–atollar-, -antollar– ([ạ]nt[ọʎ]a),* per *-malviatge-, -malvinatge- (m[ạł]bina[dʒdʒ]ẹ);* per *-anella-, -arnella- ([ạ]rn[eʎə]);* per *-esvinçar-, -esvrinçar- ([ạ]z[β]rinsa).* [72]

II. Supressió de consonants: Enlloc de *-enagües-,* se diu: *-enaues- ([ạ]nau[ẹ]s);* enlloc de *-llodrigar- -llodrigada-,* se diu: *-llorigar- -llorigada- ([ʎọ]riga) ([ʎọ]riga[ðə]);* per *-b[ạ]gu[ł]- -bagulayre-, -baul- -baulayure- (baul) (bạulairẹ);* per *-alcamfora-, -càmfora- (kamf[ọ]r[ə]);* per *-alcarxofa- -alcarxofera- -cartxofa- -cartxofera- (k[ạ]r[tʃɔ]f[ə]) (k[ạ]r[tʃọ]f[e]r[ə]);* per *–llavor- -llaor- ([ʎạo]);* per *-olm-, -om- ([o]m);* per *-carnsalada- -cansalada- (k[ạ]ns[ạ]la[ðə]);* per *-cers-, -cés– (s[e]s);* per *–ors- -os– ([o]s);* per *-sotscavar- -sotscriure-,* y demes compostos de *–sots-, -suscavar- -suscriure– (susk[ạβ]a) (suskriur[ẹ]).*

III. Camvis d'unes consonants per altres: Enlloc de *-euga-, -euca- ([e]uk[ə]);* per *-menjugar-, -menjucar- (m[ẹ]n[dʒ]uka);* per *-algorfa-, -asgorfa-* o *–angorfa– ([ạ]zg[ọ]rf[ə]) o ([ạ]ng[ọ]rf[ə]);* per *-liberal- , -lliberal- ([ʎ]i[β]era[ł]);* per *-libert-, -llibert- ([ʎ]i[βɛ]rt);* per *-licencia- , -llicencia- ([ʎ]is[ɛ]nsi[ə]);* per *-alquitranar-, -anquitranar- ([ạŋ]kitr[ạ]na);* per *-llinyol-, -ninyol- ([ɲ]in[ɔł]);* per *-filosof-, -filosop- (fil[ọ]z[ɔ]p);* per *-assaig-, -ensaig- ([ạ]nsa[tʃ]);* per *-farbalà-, -farfalà (f[ạ]rf[ạ]la);* per *-estuva- , -estufa- ([ạ]stuf[ə]);* per *-vlincar-, -vrincar- (bri[ŋ]ka);* per *-Juliol-, -Juriol- ([dʒ]uri[ɔł]);* per *-empenta-, -espenta- ([ạ]sp[e]nt[ə]);* per *-empényer-, -espényer- ([ạ]sp[eɲẹ]);* per *–nespla-, -nespra- (n[e]spr[ə]);* per *–sobrefluytat – sobrefruytat– (s[ọβ]r[ẹ]fruitat);* per *-conna-, -corna-*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(k[o]*rn*[ə]*);* per *-brandó-, -blandó- (b*[łạ]*nd*[o]*);* per *-fadiga-, -fatiga- (f*[ạ]*tig*[ə]*);* per *-galleda-, -galleta- (g*[ạʎe]*t*[ə]*).*

IV. Altres canvis y desfiguraments de paraules. Se diu enlloc de *-coragror-, -colabró- (k*[ɔ]*l*[ạβ]*r*[o]*);* per *-correig-, -escurreig- (*[ạ]*skur*[etʃ]*);* per *-darrer-, -rader- (r*[ạðe]*);* per *-darrera-, -radere- (r*[ạðe]*r*[ẹ]*),* per *-darreria-, -raderia- (r*[ạðẹ]*ri*[ə]*);* per *-pàmpol-, -pampa- (p*[a]*mp*[ə]*);* per *-platera-, -plat*[ə]*- (plata);* per *-squitx-, -esquetxic- (*[a]*sk*[etʃ]*ik),* per *-squitxar-, -esquetxigar- (*[a]*sk*[ẹtʃ]*iga);* per *-xameneya-, -ansuminia- (*[ạ]*nsumini*[ə]*).*

III

Parts de la oració no verbals.

I. *article.* L'article definit masculí se pronuncia sempre *–lo – los– (lo), (los),* may *-el- -els-.* No obstant com a paraula enclítica, elideix la vocal si'l mot que l'antecedeix o segueix acaba o comensa en vocal; y ademes contraguent-se ab les proposicions [sic] *-a- -de- -per-,* resultant *-al- -del- -pel-* ([ạł]) (d[ẹł]) (p[ẹł]), y en plural *-als- -dels- -pels-* ([ạł]s) (d[ẹł]s) (p[ẹł]s).

No s'usa may en aquesta comarca l'anomenat article propi *-En- -Na-,* usant-se en son lloc l'article definit ordinari.

Pel mateix motiu lo nom *–casa–* se contrau ab l'article [73] definit ordinari, resultant *–cal- -cala– (kal) (kala);* y no ab l'anomenat article propi, ab lo qual resultaria *–can-.*

2. *Noms y adjectius calificatius y numerals.* Los noms l'últim fonemen dels quals es la consonant prepalatal africada sorda, al formar lo plural, continuen ab lo mateix so, que sembla privar la percepció del so de la *-s-* afegida, a no ser que la paraula s'enllassi en la pronunciació ab la següent que comensi en vocal. Aixis: *-los goigs- (l*[ọ]*z g*[ɔtʃ]*),* pero *–Vostres goigs*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ab gran plaher– ho canten encara los confrares del Roser d'aquesta població *(b*[ɔ]*str*[ę]*z g*[ɔtʃ]*z* [a]*m gran pl*[ą̊e]*r).* Contra lo que observa lo P. Nonell, may en aquesta comarca se camvia en dit cas lo so prepalatal africat sort, pel so linguodental explosiu sord, no sentint-se en consequencia *-goits-.* No obstant l'us mes general fa los plurals d'aqueixos noms, afegint la silaba *–os-,* ja conservant lo so prepalatal africat sort, ja convertintlo en so prepalatal africat sonor, o en so prepalatal fricatiu sonor, dient: *-despatxos– (d*[ę]*spa*[tʃo]*s) –lletjos– (*[ʎedʒdʒo̯]*s); -bojos– (b*[ɔ]*i*[ʒo̯]*s).* Los plurals de *-altar- -collar- -sofar– (*[ą̊ł]*ta) (k*[oʎ]*a) (s*[o̯]*fa)* se diuen indistintament *-altàs- -collàs- -sofàs- y -altans- -collans- –sofans– (*[ą̊ł]*tas) (*[ą̊ł]*tans)* etc.

Se pronuncia *–dillums– (di*[ʎ]*ums)* per *–dilluns-;* y *–dimats– (dimats)* per *-dimars-.*

Pera fer intensius o superlatius es freqüent valdre-s de la paraula *–forsa-,* y de les locucions *-un pam-, de valent.* Aixis se diu: *-ha cullit forsa gra-; -ha cullit un pam de gra-; -ha plogut un pam-, -ha plogut de valent-* en lloc de *–molt-, -moltíssim-,* que no obstant s'usen.

Respecte als numerals se diu: *-dues- (dues)* y no *–dugues- (dugas);* y's compta en centenes fins a dos mil y a voltes fins a tres mil, distinguint-se: *-onze cents- -divuyt cents- -veinticinc cents-.*

3. *Altres adgectius y pronoms.* Los possessius no's pronuncien may ab so billabial ni llabidental sonors, conservant sempre lo so de *-u-* en los femenins y plurals; dient-se, doncs, *-meua-* y no *–meva-, -teues-* y no *–teves-; -seua-* y no *-seva-;* etc. No s'usa may *-llur- -llurs-.*

No s'usa la forma senzilla dels demostratius *-est- -esta– -eix– -eixa-,* pero si *–asso- -això-.* En la forma composta se pronuncia: *-aquet– (*[ą̊]*k*[e]*t),* per *-aquest-;* y alguna vegada *–aquets– (*[ą̊]*k*[e]*ts)* per *–aquestos-.*

No s'usen los indeterminats *-quiscun-, -quelcom- -algom-.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Se pronuncia *–yo– (yo)* y no *–jo-.* Encara que no sovint, se diu: *-a yo- -de yo– -per yo-,* en lloc de *–a mi-, -de mi-, per* [74] *mi.* Se diu sovint; *-mantres-, -nantros-,* y *-naltres-, -naltros-* per *-nosaltres-;* y *–valtres- -valtros-* per *–vosaltres-.* També's pronuncia devegades: *-mos-* per *-nos-.* Devant del verb may s'usa la forma metatisada o invertida: *-em- -et- -es- -el- -els- -ens–* per *-me- -te- -se- -le- -les- -los- -nos-.* Tampoc se diu may: *-se-* en lloc de: *-nos- -vos-* en locucions com: *-se diem-* per *-nos diem- -se dieu–* per *-vos dieu-.*

Raríssimes vegades s'usen les partícules pronominals: *-hi- -ne-* despres d'infinitiu; sino gayre be sempre abans d'ell; y aixis se diu: *-hi vay anar-* per *-vaig anar-hi-; -ne vuy parlar-* y no *-vull parlar-ne-.*

4. *Partícules.* No s'usen may los adverbis negatius: *-pla- -pu.*

Tampoc s'usa *-pas-* tot sol, y poques vegades *-re- o -res-* també sol.

Se diu ordinariament: *-no pas-, -no re– o –no res-.*

Los adverbis de lloc que enclouen la proposició *-de-*, la repeteixen del sustantiu, dient-se; *-devant de casa-, -dalt del campanar-* etc.

Se pronuncia: *-ya-,* y no *-ja-.*

May s'usa la proposició *-a-* devant del completament directe cosa. Alguna vegada s'usa ab lo complement directe persona. Exemples: *-escric una carta-, -amo a Deu-, -estimaràs la Rosa-.*

La proposició *ab* casi sempre se pronuncia: *-am- o -amb-* segons segueixi consonant o vocal. May se li afegeix com lletra eufónica *-a-* ni *-e-*, fent *-amb-a- -ni- -amb-e-.*

S'usa y pronuncia ab totes ses lletres la proposició de datiu: *-pera-.*

Sol dirse: *-sense-* per *-sens-,* a no ser que segueixi paraula que comensi per *-e-.*

No's diu: *-anc que-, -en que-,* sino *-encara que-.*

Sempre's diu: *-doncs- (d*[oŋ]*s), -donques – (d*[oŋ]*k*[ę]*s),* pero may *-dos-.*

5. *Lletres eufòniques -e- -n-.* S'usen poquíssimes vegades en aquesta comarca. La *-e-* sols l'he observada entre pronoms proclítics

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

després de verb, es a dir, semblant formar amb ell una sola paraula. Aixis per exemple: *-guardemoseles-* per *-guardem-nos-les-; -partiusela-* per *-partiu-vos-la-.* La *-n-* sols l'he notada devant del interrogatiu *-qui- -quin-;* per exemple: *-¿a n qui crides?–* per *-¿a qui crides?-;* y devant d'alguns demostratius, suprimint la *–a-* inicial d'aquests; per exemple: *-a n aquells-* per *-a aquells-, -a n aquets-* per *-a aquests-.* May se diu devant de verb *-ens e- els e-* sino *–mos- o –nos-* y *-los-.* May se diu [75] tampoc: *-a n'En-,* sino *-al-; -a n'el-,* sino *-al-; -a n'els–;* sino *–als-; -a n'algu-,* sino *-a algu-, -a n'ell-, -a n'ella-,* sino *-a ella-;* etc. Sobre tot se tenen en aquesta comarca per ridícules les expressions *-a n a la-, -a n a mi-, -a n a tu-,* per *-a la-, -a mi-, -a tu–* i, quals expressions son sovint objecte de burles.

(Seguirà).

RAMON ARQUÉS I ARRUFAT.

---

†

Mn. Norbert Font i Sagué (75-77)

Pocs dies abans d'embarcarmos cap a Alacant, ens arribà, per un amic vengut de Barcelona, la greu nova de que Mn. Font estava gravíssim d'una pútrida i que l'havien viaticat. Ens embarcàrem; i fins que fòrem a València, set o vuyt dies més envant, no vérem cap periòdic de Barcelona. De manera que, com sabérem que Mn. Font mos havia dexats, ja feya set o vuyt dies qu'havíem patida aquexa pèrdua.

Molt, però molt ha perdut la ciència i la causa catalana ab la mort de Mn. Font. El pensarhi només, fa plorera de ver. ¡Quin home qu'era Mn. Font, tan benemèrit de l'Esglèsia, de Catalunya, de la Ciència! A n-els trenta sis anys de la seua edat era ja tot una celebridat en ciències naturals, tot una autoridat regoneguda i acatada per tot hom. La seua

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

actividat i fecundidat literària era meravellosa; comensà ben jove a fer suar la prensa. Basta veure la bella partida d'obres que dexa publicades, totes en català, com se suposa. Ventassí la llista, i no cregueu que sia completa, i axó sense contarhi els sens fi d'articles que posà dalt diaris i revistes de tot arreu de Catalunya:

L'any 1898, axò es, a n-els 24 anys d'edat ja havia publicat tot axò:

Estudi sobre'l Regionalisme (un volum); *Datos per la historia de les creus de pedra de Catalunya* (un volum); *Lo Palau episcopal de Barcelona,* opuscle premiat a n-els Jocs Florals de 1895; *Estudi sobre'l caràcter del poble català en ses tres manifestaciones literaria, artística y intel·lectual,* opuscle fet ab colaboració de Mn. Clascar i premiat a n-els Jocs Florals de 1896; *Catàlech Espeleològich de Catalunya* (opuscle); *Excursió espeleològica a les Barbotes, Bancó y Singles de Berbé* (opuscle); *Les gàrgoles de Barcelona* —Barcelona. 1898, —Un volum de 115 planes de 255 x 175 mm., ab molts de gravats. [76]

Brollant la seua vena tot seguit, anà publicant: *Compendi de la Historia de Catalunya,* qu'ha obtenguda segona edició; *La Fi del comte d'Urgell* (Biblioteca de *La Veu de Catalunya), Catalana justicia contra les castellanes armes* (id. de id.), *Llealtat catalana purificada d'envejoses calumnies* (id. de id.), *¡Via fora als adormits!* (id. de. id.); *Memoria en defensa de la llengua catalana pera que's predique ab ella,* opuscle de 57 pàg., estampat a Barcelona l'any 1901; *Un descubriment espeleològic: téoria de la Font d'Armena* (opuscle); *Sota terra,* tres opuscles que descriuen la baxada a diferents avencs de Catalunya; *Lo Vallés: circunstancies naturals e històriques que determinen aquexa comarca,* estudi premiat ab 500 pess. en el *Certamen de Granollers* de 1896); *Curs de Geologia Dinàmica y Estratigràfica aplicada a Catalunya.* —Barcelona, 1905 —un volum de 484 planes de 181 x 124 mm. ab 305 gravats; *Quadros del Sahara,* Barcelona, 1904, un opuscle de 85 planes de 186 x 104 mm. ab nombrosos gravats; *Notes científiques* —Barcelona, 1909, —opuscle de 46 planes de 195 x 144 mm., recull d'articles posats dalt diaris i revistes durant els any 1905-1908; *La Càtedra de Geologia Catalana a la*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

reunió extraordinaria de la societat Geològica de França. —Barcelona, 1907 —opuscle de 26 planes de 246 x 178 mm., *Historia de les Ciencies Naturals a Catalunya del sigle IX al XVIII,* —Barcelona, 1908, un volum de 266 planes de 224 x 158 mm., premiada a un certamen dels *Amics del País* de Barcelona.

De més a més, colaborà a n-els diccionaris Espasa i Salvat i Montaner i Simón. El Bisbe Morgades, veent la seua vocació estraordinària per les ciències naturals, l'envià a Madrid a pendre'l doctorat en tals ciències. Havent conegut i acompanyat el gran esplorador d'evencs, Mr. Martel, se posà a esplorar per conte seu els principals de Catalunya, trobant aviat companys tan coratjosos com Mn. M. Faura, En Puig i Oliveres, En Colomines i Roca, En B. Serradell, En J. M. Co de Triola, En J. Llongueres, N'A. Ramírez i altres, ab els quals tan bona feyna ha feta, introduint dins Espanya la ciència espeleològica. Ell va promoure i fundar, ajudat de l'Ajuntament de Barcelona, el *Museu Petrografic Municipal de Ciències Naturals.* Quant els *Estudis Universitaris Catalans* tractaren de fundar una càtedra de Geologia, Mn. Font va esser el designat per ocuparla ab aplaudiment general, i se'n va desfer tan sobiranament com ho demostra el text que'n va escriure, sens dupte l'obra caporal seua, qu'honra Catalunya. ¿Té cap regió d'Espanya un'obra com aquesta? No'hu creym, ni'n tenim noves.

Com-e catalanista Mn. Font s'era demostrat sempre un [77] entusiasta de la Patria i de la Llenga, i el trobaven sempre dispost a batallar les glorioses batalles d'aquests grans lemes. Era un devot fervent de la nostra *Obra,* i ens havia promesa tota la seua cooperació per quant seria hora de comensar la elaboració del grandiós cabal lexicogràfic qu'anam replegant.

Una de les seues grans cualidats era sebre interessar fort ferm els seus oyents en lo que'ls esplicava; era trempat de tot per despertar grans entusiasmes, sempre endressats a n-el bé, profit i enaltiment de la Patria i de la Ciència. Era un conferenciant de primera forsa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Com-e naturalista consumat, era destre fora mida per afinar i trobar fonts i venes d'aiga. Moltes eren les persones i corporacions que'l cridaven per això, y grans serveys que prestà per tot arreu en tal ram de la ciència natural.

Sobre tot, es estada una pèrdua grossa per la Esglèsia, per Catalunya i per la Ciència la mort de Mn. Norbert Font Sagué; i no'n parlem de la seua apreciabilíssima família, de la qual era l'únic estaló i redòs.

¡Quina llàstima, a n-el nostre veure, que'l Bon Jesús el mos haja pres ara que's trobava a n-el ple de la seua actividat i ab tota la preparació i maduresa convenient per produir tots els grans fruyts qu'eren d'esperar del seu talent estraordinari! ¡Quines esperanses més grosses i més fundades hi teníem tots els qui'l conexíem d'aprop! Sols mos ne porem aconhortar pensant qu'es Deu qui'l mos ha pres, i Ell sap que fa i no pot errar. ¡Es l'unic conhort que'ns queda!

Sobre tot, ¡que'l Bon Jesús l'haja trobat en estament de gràcia; i si encara estigués entretengut a les penes del purgatori, que'l trega i l'admeta a l'etern descans de la santa Glòria, i doni a sos pares i a tota l'altra família seua, i a tots els seus amics també, molts d'anys de vida per pregar per ell i el conhort i conformansa que tant necessitam per suportar una desgràcia i una pèrdua tan grossa com es la mort de Mn. Norbert Font i Sagué! ¡Al cel lo vejem. Amèn.

Notes Bibliogràfiques (77-84)

I

Obres de Ramón Lull | **Libre de Contemplació** | **en Deu** *escrit a Mallorca* | *e transladat d'aràbic en romans vulgar* | *devers l'any MCCLXXII* | *Transcripció directa* | *ab facsimils y variants del més vells manuscrits —Proemí, notes i glosari* | *den* | *M. Obrador y*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bennàsar. —Tom II. —Palma de Mallorca. —Comissió Editora Luliana. | 1906 (acabat l'any 1910) Un volum de 274 planes de 245 x 164 mm.

La Comissió Editora dels textes originals del Bt. Ramon Llull, [78] després de plorar de cor la mort d'En Mateu Obrador, posà en lloc seu un de sos dexebles més benvolguts i que ja li ajudava en la tasca luliana, En Miguel Ferrà, jove tan esquisit i de tanta d'empenta; i axí la tasca, fexuga sí però gloriosa, de seguir l'estampació d'aquells textes originals ja va endavant, i itant com hi va, gràcies a Deu! Aquest nou volum n'es una prova, si bé N'Obrador el dexà casi llest; i en tenim un altre de ben envant, que no's torbarà gayre a sortir, si Deu ho vol. Aquest volum II, ab lo metex paper de fil preciós i ab els meteys caràcters claríssims dels altres volums, resulta ben plaent i ben interessant, estampat ab tot esment, ab variants i confrontes dels còdics millors que's conserven de la gran obra luliana. Aquest volum val 7'50 pess. Cal que figuri a la llibreria de tot bon fill de la Pàtria.

II

Llisons | **d'Agricultura Moderna** | *(Agullana)* | son autor: Joan Torrent y Boschdemont | Figueres. Imprempta de La Veu de l'Empordà | Carrer del forn, n.º 5 —Opuscle de 68 planes de 214 x 137 mm.

El nostre bon amic i actiu colaborador, En Joan Torrent d'Agullana, ha tenguda l'amabilitat, que li agraim de tot cor, d'enviarmos ab una dedicatòria ben coral, un exemplar d'aquest opuscle seu, escrit ab vera fluidesa de frase, claredat i naturalidat d'estil, ple de competència i d'un gran sentit pràctic i en bon català d'Agullana. Fa estona que vèyem articles agrícoles seus dalt periòdics de la regió gironina, ben interessants. Aquest opuscle ho es també prou, i no porem manco de recomenarlo de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tot cor a tots els conradors catalans i balears. —Obres axí, per instruir la gent en tots els rams de la vida, es lo que necessita especialment la nostra renaxensa literària. No n'hi ha prou ab poesies, novel·les i discursos; obres científiques i d'aplicació de la ciència a n-els diferents mesters de la vida, es lo que'ns cal com el pa de cada dia.

¡Enhorabona, amic Torrent, i ¡endavant p'el bon camí qu'heu pres!

III

Notes Biografiques | d'En | Pere Salvatje y Fr. Romeu Sa-Bruguera | *ab mostres de la Biblia Catalana Rimada* | *de la XIIIª Centuria* | *per* | *Joaquím Miret i Sans* | .Barcelona —1908. —Un opuscle de 23 planes de 272 X 189 mm. —Estret del volum dels traballs del Congrés d'Historia de la Corona d'Aragó, dedicat al rey En Jaume I, celebrat en la ciutat de Barcelona en lo més de Juny de 1908.

El bon amic En Joaquim Miret i Sans seguex, gràcies a Deu, en plena actividat literària. Aquest nou estudi sobre'n Pere [79] Salvatje i Fr. Romeu Sa-Bruguera n'es una bona prova. Ens ha honrats enviantmosne un exemplar, que li agraim de tot cor, i n'hi donam l'enhorabona.

Son curioses i interessants les clarícies que dona del trovador familiar del rey en Jaume I i de son fill En Pere III, En Pere Salvatje, de qui tan poca cosa sabíem, just el fet d'haverli el rey En Pere dedicada una cansó contra'ls francesos. D'obres d'ell no mos n'es arribada cap desgraciadament, ni n'ha trobada cap En Miret. Mes sortats som respecte de Fr. Romeu Sa-Bruguera, mallorquí, segons sembla, del sigle XIII, dominic, Provincial d'Aragó, professor uns quants d'anys de teologia a l'Universidat de París. D'ell se conserva una versió catalana del Psaltiri de David dins un còdic de la Colombina de Sevilla, de la derreria del sigle XIV o primeria del XV, juntament ab una versió rimada dels llibres historials i alguns sapiencials de la Bíblia, que hi ha fonament per atribuir a n-el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

metex Fr. Sa-Bruguera. En Miret dona de tot axò fites netes, fundat en documents, fixant la data precisa d'aquesta versió rimada, demostrant qu'es posterior a l'any 1282 i anterior a 1307; i dona mostres ben interessants de la part rimada i de la prosa, axò es, del Psaltiri. Lo que no comprenem, es com posa en dupte que siga ver lo que cita del nostre mallorquí Bover, axò es, que tal versió rimada de la Biblia «es un monument digne de conservarse». Com-e monument del català del sigle XIII es apreciabilíssim, i caldria ferne una bona edició; més direm, el ferla es una deute que té Catalunya envers de Fr. Sa-Bruguera.

IV

La tomba del escriptor català | **Fra Anselm Turmeda** | *en la* | *ciutat de Tuniç* | *Son autor: En Joaquím Miret i Sans.* —Barcelona, 1910 — Opuscle de 30 planes de 233 x 164 mm.

Axò sí que hu es un estudi interessant qu'acaba de publicar En Miret, i mos ha obsequiats ab un exemplar que li agraim coralment. Aquest estudi aclarex ab resplandor crua i terrible lo que va esser realment el célebre autor dels *Bons Ensenyaments, Disputa de l'Ase, Cobles de la Divisió del Regne de Mallorques i Profecies.* En Torres Amat dins sa *Biblioteca de escritores catalanes,* resumint lo que'n deyen els cronistes Sayol, Serra i Postius, i Finestres, donà Fra Anselm de l'orde franciscana com-e natural de Montblanc, que era fuyt ab Fra Marginet, apostatant de l'Orde l'any 1411 i del Catolicisme a Tuniç l'any 1413, aont se feu mahometà; i convertit més envant, el rey d'aquexa ciutat li feu tallar el coll devers l'any 1419. —Adolf de Castro (pròlec a [80] *Obras escogidas de filosofos,* T. LXV de la Biblioteca de Rivadeneira, —Madrid—1873) ja va provar amb unes paraules de la *Disputa de l'Ase* que Fra Anselm era mallorquí, i p'el to d'algunes obres seues donà per duptosa la seua apostosia de la Fe; En Menéndez Pelayo *(Heterodoxos Españoles,* Madrid,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1880. —T. I, pàg. 646) la donà per certa; i el nostre bon amic i colaborador, N'Estanislau Aguiló *(Museu Balear,* 2a Epoc. T. I, pàg. 9, 58 i 126) sostengué que no estava demostrada tal apostasia; i ab un testament de 1375 d'un tal Pere Silvestre que «llega vint sous a Fra Anselm Turmeda, de l'Orde de Frares Menors, son fillol per que prec Deu per ell», prova que Fra Anselm havia d'esser nat entre'ls anys 1350 i 1360; i per lo metex havia de tenir de cincuanta a xixanta anys quant suposen que fogi del convent per viure a la bordellesca, edat gens avinent per tals capbuytades. —L'oncle de N'Estanislau, el gran Mestre En Marian Aguiló, dins lo seu *Cançoneret d'Obres Vulgars* i com apèndic a les *Cobles de la divisió del Regne de Mallorques* de Fra Anselm, que tregué a llum abans de 1880, publicà un guiatje o salvaguarda que'l rey N'Alfons V d'Aragó envià l'any 1423 «ad fratem Encelmum Turmeda, alias Alcaidum Abdalla», (Fra. Anselm Turmeda alias Alcayt Abdalla), qu'era'l nom qu'aquest bo de frare havia pres com se feu mahometà. I diu N'Alfons V: «donam guiatje» a vos dit Turmeda «per que ab les vostres dones, fills i filles, criades i criats sarrains i cristians pogueu venir i anar per espay de dos mars», «no obstant que segons, hem sabut, heu renegat i heu comesos molts de crims vos i les vostres dones, fills i filles, criades i criats sarrains». El document està en llatí, el transcriu En Miret, i aquí just en donam la sustància. Es terrible lo que's desprèn d'aquest guiatje; resulta que Fra. Anselm, no sols havia renegat, sino que s'era casat, i no amb una dona només, sino ab vàries ensems i que'n tenia fills i filles. —Pero En Miret rebat més el clau encara, presentant altres documents més esplícits i perentoris de l'apostasia de Fra Anselm. —Conta En Miret que ab motiu d'un viatje que va fer aquests anys derrers p'el nort d'Àfrica, pegà a Tunis; i, sabentho el Dr. Antoni Rubió i Lluch, li endressa una lletra urgent per que cercàs la tomba de Fra Anselm, enterrat allà a n-el *souk* dels Sellers, i que'n tregués fotografies i en fés la descripció ben espinzellada. El Dr. Rubió havia vist dins un llibre publicat a París que a dit *souk* de Tunis estava enterrat un sacerdot mallorquí apóstata, per nom Abdallah-ibn-Abdallah, precisament el nom que velles edicions dels *Bons*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ensenyaments deyen qu'havia pres Fra Anselm. En Miret, [81] cerca qui cerca, troba dita tomba, no al mitx del *souk,* sino dins una plasseta d'allà devora, objecte de la veneració dels sarrains, i aclarex qu'un tal Mr. Spiro, antic professor del col·legi Sadiki de Tunis i avuy catedràtic de llengues semítiques de l'Universidat de Lausanne, l'any 1884-85, dalt *Revue de l'histoire des Religions,* publicà, traduida de l'aràbic, un'obra d'aquest Abdallah-ibn-Abdallah, axò es, Fra Anselm, bax del titol *Lo Present de l'home lletrat per refutar los partidaris de la Creu,* es a dir, una impugnació de la Fe catòlica, aont conta ell metex que nasqué a Mallorca, que estudià a Lleida i Bolonya, aont trobà un vell catedràtic molt sabi, Nicolau Myrtil, que li digué un dia ab tot secret que Deu li havia revelat que la religió vertadera era la mahometana; i a-les-hores diu que se'n vengué a Mallorca, i després passà a Sicília, i d'aquí a Tunis, aont se presentà a n-el Soldà Abou-l-Abbas Ahmad, dientli que's volia fer musulmà (tenia llavò, diu ell, 35 anys), i s'hi va fer ab gran escàndol dels mercaders cristians que hi havia allà, que «se senyaren la cara i digueren: —Solament el desitx de contraure matrimoni l'ha portat a semblant acte, puix entre nosaltres els clergues no's casen». El Soldà li donà per muller la filla de Hadji Mohammad Assafar i grans riqueses, i el feu director de les Duanes. Més envant hi anà un clergue, conegut seu, de Sicília, per veure si'l tornaria a la Fe cristiana, pero tot va esser debades, puys seguí més fort que may defensant el mahometisme, i combatent ab furor la Fe cristiana. —Se sap qu'aquell Soldà se morí l'any 1394; per lo metex Fra Anselm arribà a Tunis abans d'aquex any, i tenia a-les-hores 35 anys, lo qual coincidex ab lo testament aduit per N'Estanislau Aguiló. D'altres coses que diu l'apòstata, se desprèn qu'escrigué la seua obra contra la Fe nostra l'any 1420. Se sap que's morí devers l'any 1433. —Cita ademés En Miret l'autoridat d'un aràbic lletrut, membre de «l'Institut de Cartago», M'hamed bel Khodia, que l'any 1906, dalt la *Revue Tunisienne,* n.º 58, posa un article *La tombeau d'Abdallah ben Abdallah,* confirmant qu'aquest Abdallah era estat cristià i qu'escrigué aquexa obra que Mr. Spiro traduí i publicà en francès. Posa llevò En Miret que l'any 1873 o 1874 ja's publicà

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

el text aràbic d'aquexa obra, sense data ni lloc marcat, i que l'any 1895 el tornaren publicar a n-el Cayro. —Tots els indicis son de que l'apòstata franciscà morí apòstata i musulmà, i per axò la seua tomba fou i es venerada encara p'els musulmans com-e sagrada. —De tot axò se deduex que no's pot sostenir lo que conten els vells cronistes que Fra Anselm fogí de l'Orde l'any 1411 i que no se'n anà a Tunis fins l'any 1413, sino molt abans, puys ja hi [82] era l'any 1394, i hi escrigué l'any 1398 els *Bons Ensenyaments,* segons se diu dins una de les estrofes. Per tot lo qual, després de l'estudi lluminós i decisiu d'En Miret i Sans, ja no hi ha manera hàbil de negar l'apostasia de Fra Anselm. Queda provat fins a l'evidència que no sols renegà de la santa Fe, sino que va escriure un'obra combatentla furiosament, i que's va fer mahometà per atiparse de *carn, sicut equus e mulus quibus non est intellectum.* ¡Qu'es de feresta i horrible la llum qu'acaba de fer En Miret demunt Fra Anselm Turmeda ab aquest nou estudi! Es ver, ¿I que hi ferem? *Amicus Plato, sed magis amica veritas.* —De totes maneres l'enhorabona, amic Miret! Seguiu aclarint punts i més punts de la nostra història! La patria vos ho agrairà i tots sos bons fills.

V

Vocabulari de Paraules | **Tècniques textils** | *Son autor: Pere Prat y Colomar.* –Sant Martí de Provençals (Barcelona). Tipografía *La Moderna.* –opuscle de 32 planes de 227 x 160 mm.

En Pere Prat mos obsequia ab un exemplar, que agraim de tot cor, d'aquest estudi que meresqué un premi a n-el Concurs lexicogràfic que va fer aquests anys passats el *Centre Catalanista* de Sant Andreu del Palomar per ajudar a l'*Obra del Diccionari,* i el publica *La Unión Industrial.* Bona idea es estada el publicar aquest *Vocabulari* per mostrar com qualsevol pot colaborar a la nostra *Obra,* si sent l'entusiasme de la cosa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿Qui no conex les eynes de son ofici, les feynes que fa, les diferents operacions ab que les fa? ¿Qui no'n sap dar una esplicacioneta a un amic que la hi demani? Doncs axò es lo que demanam nosaltres a cada entusiasta de la nostra llenga: que'ns replegui les paraules pròpies del seu ofici o professió, i que mos ne doni una mica d'esplicació escrivintla dalt una célula. Axò es lo que fa En Pere Prat dins el seu *Vocabulari,* i, ben re-bé que hu fa! i i tant! N'hi donam l'enhorabona més coral!. ¡Seguiu, bon amic, per tan bon carrerany! ¡Endevant les atxes! ¡A veure quant mos n'enviau un altre de *Vocabulari* per l'estil d'aquest!

VI

Sota terra | *Ressenya ilustrada* | *de les escursions espeleològiques* | *verificades durant l'any 1907* | pel *Club Montanyenc* | *de Barcelona* |. –Vilanova y Geltrú, 1909. —Un volum de 176 planes de 203 x 151 mm., ab nombrosos gravats ilustratius.

El President del *Club Montanyenc* ha tenguda l'atenció, que li agraim de bon de veres, de dedicarmos un exemplar d'aquex volum, qu'honra per lo ben estampat la casa-Oliva de Vilanova [83] i la Geltrú, i sobre tot els coratjosos espeleòlecs que l'han escrit i fetes les ilustracions: Mn. Marian Faura, En J. Co de Triola. En J. i En T. Colomines, En J. Llongueres, En J: Puig i Oliveres, N. A. Rifà, Dr. J. Matheu, En C. Escofet, En J. Morell i En B. Serradell. Sia a tots l'enhorabona més coral. Es un llibre que, si un el comensa, no'l pot dexar que no l'acabi. ¡Que seguesca el *Club Montanyenc* publicant volums per l'estil, contant, a pedres menudes, les seues escursions espeleològiques, els seus escorcolls d'avencs, tan pintorescs, tan interessants. El llengatge es de lo més pur i opulent qu'hem vist dins llibres catalans moderns; lo qual ha fet que'n treguéssem una bona partida de mots per la *Calaxera* del Diccionari. ¡Que seguesquen els simpàtics espeleòlecs engastant dins llurs contarelles tots

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

els mots vius, llampants, ballugadissos que puguen aglapir en les exides que fassen per les diferents comarques catalanes. ¡Si n'hi brollen de preciosíssims per tot arreu! Lo que'ns ha agradat també fora mida, son les tradicions o rondalles que posen referents a alguns avencs. ¿Per que el *Club Montanyenc* no'n fa un recull d'aquexes rondalles publicantne tot un volum? Ens crega que té'l dever de ferho. Seria un llibre delitosíssim i d'un gran interés. El ram de rondalles, tan interessant per la ciència etnogràfica, el tenen un poc descuydat els escursionistes catalans. Si just de Mallorca, i nosaltres tot sols, hem pogut replegar rondalles per més de set volums d'unes tresentes planes (en tenim cinc de publicats, i, en porer, publicarem els altres, si Deu ho vol); si just de rondalles referents a punts i coses de Mallorca i tradicions primitives de la de la creació del mon, n'hem pogut omplir un volum de 359 planes, i encara en surten ratx seguit que no les teníem ¿que no's poria fer dins tot Catalunya? ¿Que de centenars de rondalles i tradicions no's troben dins la serralada pirenenca, de Cadaqués fins a les Muntanyes Maleïdes, dins les Guilleries, dins la Segarra, dins el Priorat, dins els Lluçanès, dins el Vallès, dins el Penedès, etc. etc. etc.? ¿No son les rondalles i tradicions un bocí ben gros, ben etsisador, ben llampant de l'ànima catalana dels temps passats? ¡Escursionistes catalans, bons amics del *Club Montanyenc,* fixauvoshi, teniuho en conte! i obrau en consequència.

VII

Regionalistas; pero valencians | **Alocucio** | *als* | *germans de Patria* | *llegida en el Centre Regionalísta Valentí* | *en la* | *velada celebrada el dia 19 de febrer de 1910* | *per Francesc Costell Ferrer.* | *President de la mentada Sociedat Regionalísta* |. —València ––Imp. de Antoni López y campª. —Isabel la Católica, 3. —Un opuscle de 30 planes, de 157 x 108 mm.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

També hem d'agrair de tot cor a l'amic Costell que'ns haja [84] obsequiats ab un exemplar del seu agradós discurs, vibrant, flametjant d'amor i entusiasme per València i la seua dolsa llenga, qu'es la nostra metexa, aont escita tan fort i ardorosament els valencians a estimarla i a no avergonyirse d'ella, i a estendre ben estesa tal bandera, i defensar a tota ultransa llur regió per enaltirla i dignificarla, i ab axò metex enaltir i dignificar l'Espanya. Es molt consolador veure com ben sovint s'alsen a València veus generoses senyalant a n-els valencians l'unic camí que'ls-e pot tornar a lo que un temps eren: un gran poble ab llegislació, llenga i cultura pròpies. Aquest camí es l'amor i l'entusiasme per València i per la seua llenga, llevor fecundissima de progrés, prosperidat i glòria.

¡Enhorabona, amic Castell, p'el vostre avengut discurs! ¡Endavant per tan bon camí! ¡Axí feys Pàtria!

Preniu llum de Na Pintora (84)

El bon amic En Francesc Mestre i Noé, de Tortosa, ab tot i trobarse ben malament de la vista fa temps, ens ha enviat tot un vocabulari tortosí, axò es, centenars de mots característics de la delitosa regió tortosina. ¿Quant porem dir lo metex de tantes i tantes de comarques catalanes qu'encara no mos han enviat res res per la *Calaxera del Diccionari?* ¿O se figuren els amics de tals comarques que'l *Diccionari* s'ha de fer tot sol? I ija es segur que molts d'ells hauràn dit cent vegades: Pero ¿que fa aquest Mn. Alcover que no arriba may a publicar el *Diccionari* que'ns té promès? Perque solen esser els que no'ns han enviat res res, els qui solen sortir ab aquex ciri trencat.

¡Vaja, amics de la llenga catalana, demostrauvoshi una mica més, i enviau pertret per la nostra *Calaxera*! ¡No tengueu ànsia d'apurarmos si mos enviau concert i cabal a rompre! ¡Hi ha més de setze calaxos buyts

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

encara! ¡Hala idò! ¡Venga material lexicogràfic! ¡Preniu llum d'En Francesc Mestre i Noé!

¿Que esperau? (84)

Sí, tots vosaltres que teniu cèdules plenes, i passa temps i temps, i no les arribau a enviar, ¿qu'esperau a enviarlesmos? ¿Com no hu veys que vos esposau a que's fassen malbé per una cosa o altra? ¡Hala! ¡no fotjeu pus! Enviaulesmos més que depressa! ¡Fora vessa! [85]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1910

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[85][*]

Variants de la llengua catalana

parlada a les Borges d'Urgell y pobles veins de la Plana (85-94)

[RAMÒN ARQUÉS I ARRUFAT]

(Acabatall)

IV

Conjugació dels verbs

Sens entrar en esplicacions que foren repetició de les de qualsevol gramàtica, posaré les conjugacions senceres, remarcant les variants numeroses y notables que s'estilen en aquesta comarca.

I. Present indicatiu.

1a conjugació en *-ar-.* Verb *–saltar– (s*[aɫ]*ta).* Se pronuncia: *-salto- (sa*[ɫ]*t*[o]*), -saltes- (sa*[ɫ]*t*[ę̥]*s), -salte- (sa*[ɫ]*t*[ę̥]*), -saltem- (sa*[ɫ]*t*[e]*m), -salteu- (sa*[ɫ]*t*[e]*u), -salten- (sa*[ɫ]*t*[ę̥]*n).* Verbs irregulars: *-anar- (ana),*

[*] T. VI. —Juny de 1910. —N. 6.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

diu: *-vay- (bai)* en lloc de *–vaig–* y *-vàreig-, -vas-, -va-, -anem-, -aneu-, -van-.* Com aussiliar per la formació dels pretèrits, en lloc de *-anem-, -aneu-,* se diu *-vam- -vau-,* y no *-varem-, -vareu-.* Verb *-dar- -donar-:* se conjuga com si *-donar–* fos regular, y sols en les dues primeres persones de plural se diu també, encara que en poca frequencia, *-dem-, -deu-*. Verb estar ([a]sta): diu: *-estic-* ([a]*stik*), *-estàs-*, *està-*, *-esteu-, -estàn-.* Los vells acostumen encara a terminar en *-am-, -au-* les dues primeres persones de plural, *-saltam-, -saltau-, -anam-, -anau-* etc., formes que's van perdent de cada dia.

2a conjugació en *–er-* o *-re-.* Models *–temer– (t*[e]*m*[ę̥]*), -batre- (batr*[e]*).* Se pronuncia: *-t*[e]*m*[o̥]*- (temo), -t*[e]*ms- (tems), -tem- (t*[e]*m), -temem- (t*[ę̥]*m*[e]*m), -temeu- (t*[ę̥]*m*[e]*u), -temen- (t*[e]*m*[ę̥]*n);* y *–bato–* [86] *(bat*[o̥]*), -bats- (bats),* etc. Alguns verbs com *–correr– (k*[o]*r*[ę̥]*), -véncer- (b*[e]*ns*[ę̥]*), -tòrcer- (t*[ɔ]*rs*[ę̥]*),* y'ls acabats en *-xer-,* fan la segona persona del singular en *-es-,* dient-se *–correr– (k*[o]*rr*[ę̥]*s), -vences-, -coneixes- (k*[o]*n*[e]*i*[ʃę̥]*s), -creixes-* etc., forma que també alguna vegada se sent en los models, dient *-bates- -temes-.* En lo verb *–conèixer– (k*[o̥]*n*[e]*i*[ʃę̥]*),* sovinteja mes dir: *-conec- (k*[o̥]*n*[e]*k),* que *-coneixo-;* y en lo verb *–merèixer– (m*[ę̥]*r*[e]*i*[ʃę̥]*),* alguna vegada se diu *–meresc– (m*[ę̥]*r*[e]*sk),* per *-mereixo- (m*[ę̥]*r*[e]*i*[ʃo̥]*),* que es mes usada. Tambe rares vegades se diu *-coneguem- (k*[o̥]*n*[ę̥]*g*[e]*m), -conegueu-,* per *-coneixem-, -coneixeu-.* Los verbs en *-ldre-* y *-ndre-* fan la primera persona acabada en *-lc-, -nc-,* aixis de *-moldre- (m*[ɔɫ]*dr*[ę̥]*), -molc- (m*[ɔɫ]*k);* de *–entendre– (*[ą̥]*nt*[e]*ndr*[ę̥]*), -entenc- (*[ą̥]*nt*[eŋ]*);* suprimint la *-d-* en les demes formes, dient-se *-mols-, -entén-, -molem-, -enteneu-, -molen-.* Los verb *–pendre– (p*[e]*ndr*[e]*),* intercala *-r-* y diu, *-prenc- (pr*[eŋ]*), -pr*[e]*ns- (prens), -pren-, -prenem-, -preneu-, -prenen-.* Los verbs en *-aure-, -eure-, -iure-, -oure-,* fan la primera persona de singular

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

substituint la *-u-* per *-e-;* aixis de *–jaure– (*[dʒ]*aur*[e]*), -jac- (*[dʒ]*ak);* de *–creure– (kr*[e]*ur*[ę]*), -crec- (kr*[e]*k);* de *–riure– (riur*[ę]*), -ric- (rik),* de *-moure- (m*[ɔ]*ur*[ę]*), -moc- (m*[ɔ]*k);* no obstant *–caure– (kaur*[ę]*),* fa *–cayc– (kaik),* y *–veure– (b*[ɛ]*ur*[ę]*),* fa *–vey– (b*[ɛ]*i),* y alguna vegada *–vec– (b*[ɛ]*k),* y no *-veig-.* En la primera y segona persona de plural, se distingeixen los verbs procedents de radical llatina billabial que converteixen en *-u-* del infinitiu en *-v-,* dels demes, que la converteixen en *-y-;* aixis *–beure– (b*[e]*ur*[ę]*),* del llatí *–videre–* fa *–veyem– (b*[ę]*y*[e]*m), -veyeu-;* y aixis mateix en *–escriure–* de *-escribere- -escrivim-,* pero de *–caure–* derivat de *-cadere-, -cayem-* etc. En tots los verbs en *–ure-,* en les dues persones de singular del present d'indicatiu, tant o mes que les formes dites, s'usen en *-g-,* aixis *-beguem-, -rigueu-, -escriguem- (*[ą]*skrig*[e]*m), -mogueu-.* Lo verb *–viure– (biur*[e]*)* fa: *-visc- (bisk),* y alguna vegada *-visco- (bisk*[ǫ]*), -vius-, -viu-, -vivim-, -viviu-, -viuen-.* Entre *–haure– (aur*[ę]*)* y *–heure– (*[ɛ]*ur*[ę]*),* fan lo present d'indicatiu següent; *-hec- (*[ɛ]*k), -haus-* o *-heus-, -hau-* o *-heu-, -havem-* o *-haguem-, -haveu-* o *-hagueu-, -hauen-* o *-heuen-.* Lo verb *–dur– (du)* fa: *-duc– (duk), -dus-, -du-, -duem-, -dueu-, -duen-,* y algunes vegades *–duguem-, -dugueu-.* Lo verb *–fer– (f*[e]*),* diu: *-fay- (fai),* y no *-faig-, -fas-, -fa-, -fem- (f*[e]*m), -feu- (f*[e]*u), -fan-.* Lo verb *–poder– (p*[ǫðe]*)* fa: *-puc- (puk), -pots-, -pot-, -podem-, -podeu-, -poden-.* Lo verb *–voler– (b*[ǫ]*l*[e]*),* que també's diu *–vulguer– (bu*[[ɫ]*g*[e]*)* fa: *-vuy- (bui),* poquíssimes vegades *–vull– (bu*[ʎ]*), -vols- (b*[ɔɫ]*s), -vol- (b*[ɔɫ]*), -volem- (b*[ǫ]*l*[e]*m), -voleu- (b*[ǫ]*l*[e]*u), -volen-* [87] *(b*[ɔ]*l*[ę]*n).* Lo verb *–s*[ąβe]*– (sabe)* diu: *-sé- (s*[e]*), -sabs- (saps), -sab- (sap),* etc. Lo verb *–ser– (s*[e]*),* que raríssimes vegades se pronuncia *-esser-,* fa *–soc– (s*[o]*k),* y com aussiliar en forma composta: *-so– (s*[o]*),* may *-som-, -ets- (*[e]*ts), -*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

es- ([e]s), -som-, -sou-, -son- (s[o]m, s[o]u, s[o]n). Lo verb *–haver– ([ạβe])* fa: *-hay- (ai),* algunes vegades com aussiliar en temps compost: *-he- ([e]),* may *-haig-;* y successivament *-has-, -ha-, -ham-* o *–hem- ([e]m),* poquíssimes vegades *-havem-, -hau-,* o *-heu- ([e]u),* poquíssimes vegades *-haveu-, -han-.*

3a conjugació en *–ir–* model *–dormir– (d[ọ]rmi).* Se diu *–dormo– (dorm[o]); -dorms- (dorms); -dorm- (dorm); -dormim- (d[ọ]rmim); -dormiu- (d[ọ]rmiu); -dormen- (dorm[ẹ]n).* Lo verb *–cusir– (kuzi),* y algunes altres, fan la segona persona de singular *–cuses– (kuz[ẹ]s),* forma que alguna vegada s'usa també ab lo model, dient *–dormes– (dorm[ẹ]s),* per *-dorms-.* La major part dels verbs d'aquesta conjugació usen forma incoativa en les tres primeres persones o sien les de singular, y en la tercera de plural, y diuen com *–vestir– (b[ẹ]sti), -vestixo- (b[ẹ]sti[ʃọ]) –vestixes– (b[ẹ]sti[ʃẹ]s), -vestix- (b[e]sti[ʃ]), -vestixen- (b[ẹ]sti[ʃe]n);* casi may *–vesteixo– (b[ẹ]st[e]i[ʃọ]), -vesteixes-, -vesteix-, -vesteixen-.* S'usa mes sovint que *–obrir– ([ọβri]),* que's conjuga com *–cusir-,* son homonim *–aurir– ([ạ]uri),* que's conjuga igual que *-vestir-.* Lo verb *–lluir– (l'ui)* fa igual que *–vestir-.* Lo verb *–eixir– ([ẹ]i[ʃ]i)* fa *–ixo– (i[ʃ]ọ), -ixes- (i[ʃẹ]s), -ix– (i[ʃ]), -eixim- ([ẹ]i[ʃ]im), -eixiu- ([ẹ]i[ʃ]iu), -ixen- (i[ʃẹ]n).* Lo verb *–dir– (di)* se conjuga com si acabés en *-iure-,* igual que *-riure-.* Los verbs *–tindre–* que també's diu *–tenir– (tindre) = (t[e]ni),* y *–vindre–* que també's diu *–venir– (bindr[ẹ]) = (b[ẹ]ni),* usen les desinencies dels verbs en *–ndre–* en les persones de singular y tercera de plural, y les dels verbs en *–ir–* en la primera y segona de plural, dient *–tinc– (ti[ŋ]), -vens– (b[e]ns), -té- (t[e]), -venim– (b[ẹ]nim), -teniu– (t[ẹ]niu), -venen- (b[e]n[ẹ]n).*

II. Pretèrit imperfet d'indicatiu.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1a conjugació. Se diu, *-saltava-* *(s*[ạł]*ta*[βə]*), -saltaves-* *(s*[ạł]*ta*[βẹ]*s), -saltave-* *(s*[ạł]*ta*[βẹ]*), -saltavam-* *(s*[ạł]*ta*[βạ]*m), -saltavau-* *(s*[ạł]*ta*[βạ]u*), -saltaven-* *(s*[ạł]*ta*[βẹ]n*).* Sovint encara que ab menys, frequencia, se diu *–saltaya–* *(s*[ạł]*tay*[ə]*), -saltayes-, -saltaye–* etc. Lo verb *–anar–* fa *–anava–* y *–anaya-, -donar–* fa *–dava- -donava– y –daya- -donaya-; -estar–* fa *–estava–* y *–estaya-.*

2a conjugació. Se diu *-temeya-* *(t*[ẹ]*m*[e]*y*[ə]*), -temeyes-* *(t*[ẹ]*m*[e]*y*[ẹ]*s), -temeye-* *(t*[ẹ]*m*[e]*y*[ẹ]*), -temeyam-* *(t*[ẹ]*m*[e]*y*[ạ]*m), -teméyau-* *(t*[ẹ]*m*[e]*y*[ạ]*u), -temeyen-* *(t*[ẹ]*m*[e]*y*[ẹ]*n);* y sols ab molta menys frequencia se diu també *-temia- -temies–* etc. Del verb *–batre–* se diu *–bateya–* *(b*[ạ]*t*[e]*y*[ə]*),* casi may *–batia–* etc. Y aixís mateix se diu *–coneixeya–* [88] *(k*[ọ]*n*[ẹ]*i*[ʃe]*y*[ə]*, -moleya-, -enteneya-, -preneya–* y semblants, mes sovint que *-conexia-, -molia-* etc.; conservant tots com se veu, en la forma mes usada, la *-e-* dels infinitius, pronunciant-se tivanta ab obertura petita. Los verbs en *–aure–* converteixen la *-a-* temàtica en *-e-* suprimint la terminació; aixis de *-caure-, -queya-* *(k*[e]*y*[ə]*),* de *–jaure–* y *–geure–* sols *–geya–* *(*[dʒe]*y*[ə]*);* de *–traure–* y *-treure–* sols *–treya–* *(tr*[e]*y*[ə]*);* de *–haure– y –heure–* sols *–heya–* *(*[e]*y*[ə]*),* etc. Los verbs *–beure–* y *–veure–* *(b*[e]*ur*[ẹ]*) (b*[ɛ]*ur*[ẹ]*),* fan *–beya–* y *–veya–* *(b*[e]*y*[ə]*)* pronunciantse abdos iguals. Lo verb *–riure-* fa *–reya–* *(r*[e]*y*[ə]*)* convertint la *–i–* temàtica en *-e-.* Los verbs *–moure–* *(m[ɔ]ure*ẹ*), -coure–, -ploure–* etc., fan *–moya–* *(m*[o]*y*[ə]*), -coya–* *(k*[o]*y*[ə]*), -ploya–* *(pl*[o]*y*[ə]*),* etc. Dels verbs en *-aure-, -eure-, -iure-, -oure-,* los que procedeixen de verbs llatins ab radical billabial, tenen una segona forma de imperfecte d'indicatiu, en aquesta comarca molt menys usada que l'altra, dient-se algunes vegades *–bevia–* *(b*[ẹβ]*i*[ə]*), -movia–* *(m*[ọβ]*i*[ə]*), -plovia-* *(pl*[ọβ]*i*[ə]*),* etc. No obstant lo verb *–escriure–* fa –

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

escria– ([ạ]skri[ə]), -escries- etc., y menys sovint *–escrivia–* etc. Lo verb *–viure–* no fa mes que *–vivia-, -vivies–* etc. *–Plaure–* y sos compostos, no gayre usats, fan sols *–plavia-, -complavia–* etc. *–Cabre-,* fa sols *–cabria- (k[ạ]bi[ə]). –Dur–* fa *–duya-.* Dels verbs oxitons s'aquesta conjugació, *-poder-, -saber-, -voler-* y *-haver-* son del tot regulars, fent *–podia– (p[ọð]i[ə]), -sabia-, -volia-, -havia-.* Lo verb *-fer–* segueix la regla ordinaria d'aquesta comarca, conservant la *-e-* del infinitiu, dient sols *–feya-, -feyes-,* etc *(f[e]y[ə]).* Lo verb *–ser–* fa *–era– ([e]r[ə]), -eres–* y mes sovint *–erets– ([e]r[ẹ]s), ([e]r[ẹ]ts), -ere– ([e]r[ẹ]), -éram- ([e]r[ạ]m), -érau- ([e]r[ạ]u), -eren- ([e]r[ẹ]n).*

3a conjugació. Se diu *–dormia– (d[ọ]rmi[ə]); -dormies– (d[ọ]rmi[ẹ]s), -dormie– (d[ọ]rmi[ẹ]), -dormíam– (d[ọ]rmi[ạ]m), -dormíau– (d[ọ]rmi[ạ]u). –dormien– (dormien).* No hi ha altra excepció mes que la del verb *–dir–* que fa *–deya– (d[e]y[ə]),* com si fos de la segona conjugació, dient-se *–vestia-, -obria–* y *–auria-, -tenia-, -venia–* etc. Los dos ultims no tenen en aquest temps formes de la segona conjugació, y aixis se distingeix *–venia–* de *vindre* o *venir,* de *–veneya–* de *vendre.*

III. Pretèrit perfecte.

1a conjugació. S'usa poquíssimes vegades en sa forma simple o propia. May l'he sentit usar en la primera persona. Se pronuncia; *-saltares- (s[ạł]tar[ẹ]s) -saltà- (s[ạł]ta), -saltàrem- (s[ạł]tar[ẹ]m), -saltàreu- (s[ạł]tar[ẹ]u), -saltaren- (s[ạł]tar[ẹ]n).* No hi ha altra excepció que la del verb *estar,* que fa *-estigueres- -estigué–* etc. *([ạ]stig[e]r[ẹ]s) ([ạ]stig[e])* etc.

2.ª conjugació. Es també raríssima en sa forma senzilla y [89] may usada en la primera persona. Se pronuncia; *-temeres- (t[ẹ]m[e]r[ẹ]s), -temé- (t[ẹ]m[e]), -temérem– (t[ẹ]m[e]r[ẹ]m), -teméreu- (t[ẹ]m[e]r[ẹ]u),*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

-temeren- (t[ę̥]*m*[e]*r*[ę̥]*n);* y *-bateres- -baté-* etc. *Córrer,* fa també *–corregueres- -corregué-,* mes sovint que *-correres- -corré-* etc. Los verbs en *–xer–* usen dues formes, aixís *–cresqueres– (kr*[ę̥]*sk*[e]*r*[ę̥]*s)* y *–creixeres– (kr*[ę̥]*i*[ʃ]*er*[ę̥]*s)* etc.; o *-conegueres-, -coneixeres-,* etc. Los verbs en *-ldre- -ndre-,* fan *–molgueres-, -entengueres–* etc., intercalant com sempre la *-r- -prengueres-* etc. Los verbs en *–ure–* fan *–cregueres-, -mogueres-,* etc.; no obstant *–caure–* fa *–caygueres-*; *-veure–* fa *–vegeres-;* pero alguna vegada *–vegueres–* o sia la forma ordinaria; *-viure–* fa *–visqueres–* etc. Lo verb *–cabre–* fa *–capigueres–* etc. Lo verb *–dur–* fa *–dugueres–* etc.; *-dir-* fa *–digueres–* etc.; *-poder-* fa *–pugueres– (pug*[e]*r*[ę̥]*s); -saber-* fa *–saberes-* y *-sapigueres-; -voler-* fa *-vulgueres-; -haver-* fa *–hagueres–* etc. Lo verb *-ser-* fa *-fores- (f*[o]*r*[ę̥]*s), -fos- (f*[o]*s), -forem- (f*[o]*r*[ę̥]*m), -fóreu- (f*[o]*r*[ę̥]*u), -foren- (f*[o]*r*[ę̥]*n).*

3a conjugació. De tan escàs us com les anteriors en sa forma simple. Se pronuncia; *-dormires- (d*[o̥]*rmir*[ę̥]*s), -dormí- (d*[o̥]*rmi), -dormirem- (d*[o̥]*rmir*[ę̥]*m), -dormíreu- (d*[o̥]*rmir*[ę̥]*u), -dormiren- (d*[o̥]*rmir*[ę̥]*n),* sens escepció fora de la de *-dir-,* ja posada entre'ls de segona conjugació, y la de *–tenir–, -venir–* que's conjuguen aquest temps com si fossin *–tendre-, -vendre–* regulars de la segona, *-tengueres-, -vengué–* etc.

Casi sempre s'usa la forma composta d'aqueix temps anteposant a l'infinitiu de cada verb les formes del present del verb *–anar–,* o sia *–vay– (bai), -vas– (bas), -va– (ba), -vam– (bam), -vau– (bau), -van– (ban).*

IV. Futur y condicional.

1a conjugació. Se diu; *-saltaré- (s*[ạł]*tar*[e]*), -saltaràs- (s*[ạł]*taras), -saltarà- (s*[ạł]*tara), -saltarem- (s*[ạł]*tarem), -saltareu- (s*[ạł]*tareu), -saltaran- (s*[ạł]*taran);* y *-saltaria- (s*[ạł]*t*[ạ]*ri*[ə]*), -saltaries- (s*[ạł]*t*[ạ]*ri*[ę̥]*s), -saltarie- (s*[ạł]*t*[ạ]*ri*[ę̥]*), -saltaríam- (s*[ạł]*t*[ạ]*ri*[ạ]*m), -*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

saltaríau- (s[ạł]*t*[ạ]*ri*[ạ]*u), -saltarien- (s*[ạł]*t*[ạ]*ri*[ẹ]*n).* Sols s'esceptua –*anar*– que fa *-aniré-, -aniria-* etc.

2a conjugació. Se diu *–temeré– (temere), -temeria– (temeria);* y *-batré-, -batria-* etc. ab iguals desinencies que la primera. Respecte a la conservació del radical, ja que no en les desinencies, s'esceptuen *-fer-,* que diu *-faré-, -faria-; -poder-,* que diu *-podré- -podria-; -saber–* que diu *–sabré-, -sabria-; -voler–* que diu *–voldré-, -voldria-; -ser–* que diu *-siré-, -seria–;* y *–haver–* que diu *–hauré-, -hauria–* etc.

3a conjugació. Se diu *–dormiré-, -dormiria–* etc. ab les mateixes desinencies que les altres dues. No hi ha escepció, ab la [90] salvetat de que *–tenir–* y *–venir–* lo formen de *–tindre-, -vindre-,* dient *–tindré-, -vindria–* etc.

V. Imperatiu.

S'acostuma usar en totes les persones fora la primera de singular. No obstant com a forma propia sols la té en la segona persona singular. En les demes s'usen les corresponents persones del present de subjuntiu, advertint que si la primera y segona persona de plural de tal temps se distingeixen de les corresponents del indicatiu, s'usa l'imperatiu en les dues formes, si be sovintejant mes en eix cas, les de subjuntiu. Me limitaré, doncs, a esmentar la segona persona de singular.

1a conjugació. Se diu *–parla– (parl*[ə]*);* sens altres excepcions que les dels verbs *-anar-,* que fa *–ves– (b*[e]*s);* y *–estar–* que, ademes de *–esta– (*[ạ]*sta),* diu també *-estigos- (*[ạ]*stig*[ọ]*s).*

2a conjugació. Se diu *–tem– (t*[e]*m), -bat– (bat).* Los verbs en *–ldre- -ndre–* suprimeixen la *-d-,* fent *-mol- (m*[ɔ]*l), -entén- (*[ạ]*nt*[e]*n),* etc. Son excepcions *–corre– (k*[o]*rr*[ẹ]*)* de *-correr-; -pren- (pr*[e]*n)* de *-prendre-; -dus– (dus)* de *-dur-; -fes- (f*[e]*s)* de *-fer-; -sapigos- (sapig*[ọ]*s),* y alguna vegada *–sapigues– (sapig*[ẹ]*s),* ademés de *–sab–*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(sap) de *–saber-; -sigos– (sig*[o̯]*s),* alguna vegada *–sigues– (sig*[e̯]*s)* de *–ser-.*

3a conjugació. Se diu *–dorm– (d*[ɔ]*rm).* Los verbs incoatius fan la segona persona del imperatiu com la tercera del present d'indicatiu, y aixis se diu: *-vestix-te- (b*[e̯]*sti*[ʃ]*t*[e̯]*), -servix-lo- (s*[e̯]*r*[β]*i*[ʃ]*l*[o̯]*)* etc. Son escepcions: *-ix- (i*[ʃ]*)* de *-eixir-; -obre- (*[ɔβ]*r*[e̯]*)* y *–aurix- (*[a̯]*uri*[ʃ]*)* de *obrir* y son homònim *-aurir-; -dis- (dis), -digos- (dig*[o̯]*s)* y alguna vegada *–digues– (dig*[e̯]*s)* de *-dir-; -té- (t*[ɛ]*)* y *–tin–* de *–tenir–* o *–tindre-;* y *–vine– (bin*[e̯]*)* de *-vindre o venir-.*

VI. Present de subjuntiu.

1a conjugació. Se diu; *-salta- (s*[a̯ɫ]*t*[ə]*), -saltos- (s*[a̯ɫ]*t*[o̯]*s), -salto- (s*[a̯ɫ]*t*[o̯]*), -saltem- (s*[a̯ɫ]*t*[e]*m), -salteu- (s*[a̯ɫ]*t*[e]*u), -salton- (s*[a̯ɫ]*t*[o̯]*n).* Del verb *anar* se diu *–vaja– (bai*[ʒə]*), -vajos- -vajo-, -anem-, -aneu- -vajon-.* Del verb *–estar–* se diu *–estiga– (*[a]*stig*[ə]*), -estigos-, -estigo-, -estiguem-, -estigueu-, -estigon-.*

2a conjugació. Les desinencies tenen los mateixos fonemes que en la primera, dient-se: *-tema-, -batos-, -bato-,* etc. Dels verbs en *–xer–* ademes de la forma *–creixa– (kr*[e]*is*[ə]*), -coneixos- (k*[o̯]*n*[e]*i*[ʃo̯]*s)* etc. s'usa també menys sovint *-cresca-, -crescos– -conega-, -conegos–* etc. ab les mateixes desinencies. Los verbs en *-ldre-* y *-ndre-* fan com *-molga-, -molgos-; -entenga-, -entengos-;* etc. Los verbs en *-ure-* fan com *-bega-, -begos-; -riga-, -rigos-;* etc. esceptuant *–caure–* que fa *–cayga-, -caygos-; -vèure–* que fa *–veja-, -vejos-; -viure–* que fa *–visca-,* [91] *–viscos-;* y *–haure–* que fa *–hega-, -hegos-;* etc. Lo verb *–cabre–* fa *–capiga-, -capigos-.* Lo verb *–voler–* fa *–vulga-, -vulgos-;* etc. Lo verb *–ser–* fa *–siga-, -sigos-;* y també alguna vegada *–sia– (si*[ə]*), -sies– (si*[e̯]*s), -sie– (si*[e̯]*), -siam– (siam), -siau– (siau), -sien– (si*[e̯]*n);* en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

salutacions y formes o locucions antigues. Lo verb *–haver–* fa *-haja-, -hajos- (ai*[ʒo]*s)* etc.

3a conjugació. Té iguals desinencies que les altres dues, fent *-dorma-, -dormos-* etc. Los verbs incoatius fan *-vestixa-, -vestixos-* etc., molt poques vegades *-vesteixa-, -vesteixos-* etc. Los verbs *–eixir–* fa *–ixa-, -ixos-, -ixo-, -eixim-, -eixiu-, -ixon-,* poquíssimes vegades *–isquem-, -isqueu-.* Lo verb *–dir–* fa *–diga-, -digos–* etc. Los verbs *-tenir o vindre-,* y *-vindre o venir-* fan *-tinga-, -vingos–* etc.

En salutacions s'usa la forma *–guard–* per *–guardo–* de *-guardar-;* y rares vegades se camvia en *–e–* [ẹ] la vocal *-o-* de les desinencies, per exemple: *-digues-* per *–digos–* etc. Gracies a les relacions cada dia mes freqüents ab Barcelona, y a la lectura de periòdics, se van introduint paulatinament entre les persones influenciades per eixes causes, les formes en *-i-* com *-parli-, -llegeixis-, -corri-* etc.

VII. Imperfecte de subjuntiu, equivalent a la forma castellana en *-ra-.*

No l'he pogut sentir usat en cap cas en la conversació usual, escepció feta dels verbs aussiliars *–ser–* y *–haver–* que'l fan aixis: *-fora- (f*[o]*r*[ə]*), -fores- (f*[o]*r*[ẹ]*s), -fore- (f*[o]*r*[ẹ]*), -fóram- (f*[o]*r*[ạ]*m), -forau- (f*[o]*r*[ạ]*u), -foren- (f*[o]*r*[ẹ]*n);* y *-haguera- (*[ạ]*g*[e]*r*[ə]*), -hagueres-, -haguere-, -haguéram-, -haguérau-, -hagueren-.* En un joc infantil he sentit usar *–diguera– (dig*[e]*r*[ə]*)* de *-dir-.*

VIII. *–Optatiu -.*

1a conjugació. Diu; *-saltessa- (s*[ạł]*t*[e]*s*[ə]*), -saltesses- (s*[ạł]t[e]*s*[e]*s), -saltés- (s*[ạł]*t*[e]*s), -saltéssam- (s*[ạł]*t*[e]*s*[ạ]*m), -saltéssau- (s*[ạł]*t*[e]*s*[ạ]*u), -saltessen- (s*[ạł]*t*[e]*s*[ẹ]*n);* may *-saltàs-, -saltasses-,* etc.; y sens excepcions.

2a conjugació. Usa invariablement les mateixes desinencies que la primera, fent *–temessa-, -batesses-,* etc. Los verbs en *-xer-* usen dues formes *–cresquessa–* y *–creixessa-; -coneixessa–* y *–coneguessa-,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

indistintament. Los verbs en *–ldre-, -ndre-,* fan *–molguessa-, -entenguessa–* etc. Lo mateix los en *-ure-* com *–riguessa-, -beguessa–* etc. escepte *–cayguessa–* de *–caure-, -vegessa–* de *–veure-, y –visquessa–* de *–viure-. –Cabre-* fa *–capiguessa-. –Dur-* fa *–duguessa-. –Poder–* fa *–puguessa-. –Saber–* fa *–sapiguessa–* y ab igual freqüencia *–siguessa-. –Haver–* fa *–haguessa-.* [92]

3a conjugació. També sens cap excepció usa les mateixes desinencies fent *-dormissa-, -vestisses–* etc. *–Dir–* fa *–diguessa-. –Tenir–* o *–tindre–* fa *–tinguessa-. –Venir–* o *–vindre–* fa *–vinguessa-.*

IX. Gerundis y participis.

Respecte als gerundis y participis de present, no he notat en aquesta comarca cap variant respecte de les que ja senyalen o llegislen les gramàtiques catalanes. Sols per seguir la tendencia general de la pronunciació peculiar, la *-e-* de la sílaba final dels indicats gerundis y participis que la tenen, se pronuncia ab obertura petita, y no aixamplada com en la generalitat de les comarques, dient-se per exemple: *-sabent-(s*[aβe]*n)* y no *(s*[aβɛ]*n),* y aixis mateix *–tement– (t*[e]*m*[e]*n), -batent-(b*[a]*t*[e]*n)* etc. Lo mateix pot dir-se dels participis de pretèrit, notant-se no mes algunes vegades en l'us vulgar la tendencia a pronunciar com regulars participis que llegislen com irregulars; aixis per exemple se sent dir a voltes: *-planyut- (pl*[ạn]*ut),* per *-plangut-; -aurit- (*[ạ]*urit),* per *-obert-; -sufrit- (sufrit),* per *-sofert-; -ofert- (of*[ẹ]*rit),* per *–ofert–* etc.; lo qual no vol dir que no s'usin també ab freqüencia les formes més gramaticals y generals.

Ab lo participis de pretèrit se formen: la veu passiva dels verbs que la tenen, mitjansant l'ausiliar *-ser-;* y'ls temps compostos de la veu activa, mitjansant l'ausiliar *-haver-,* tant si'l verb es actiu com si es neutre o intranzitiu. Del ausiliar *–ser–* sols queda l'us de la primera persona *–so–* que s'usa indistintament ab *-hay-* o *-he-*, qualsevol que sia la naturalesa del verb. També es general fer concordar lo participi de pretèrit ab lo subjecte y no ab lo complement directe de la acció en los

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

temps compostos. De tots modos ni l'us del ausiliar –*ser*– ni la concordancia del participi ab lo complement directe, sonen ab repugnancia en les orelles dels comarcans.

Observacions finals

Al intentar fer la transcripció fonètica segons lo sistema del Dr. Schädel, dels exemples posats en l'assaig anterior, desseguit m'han saltat a la vista dues classes de signes: uns, representatius de fonemes dels quals la distinció o individualisació es facilment observable per tothom ab una mica d'atenció que presti al escoltar la emissió dels sons; y altres, representatius de fonemes dels quals la distinció de sos similars es ben dificil, quan menys per qui com jo, es llec en tal classe d'estudis. Y he de confessar ab franquesa que sovint he duptat seriament quin era lo signe a escriure pera representar alguns dels fonemes darrerament aludits, y fins [93] potser alguna vegada m'han decantat a usar un signe o altre, mes que la percepció neta y distinta del so respectiu, algunes regles estrinseques a la pronunciació per sí sola. Perque en efecte, a mida que un s'esforça mes y mes pera arrivar a una perfecta diferenciació de sons, segons la pauta marcada en lo «Manual de fonètica catalana» del Dr. Schädel, li sembla observar, mes aviat que la clara distinció en la parla ordinaria dels sons que califiquem de diferenciació dificil, la circunstancia de que la tal diferenciació obeix a regles fixes potser invariables, derivades de les petites modificacions accidentals produides en los sons ordinaris de naturalesa facilment distingible, pel topament, concurrencia o combinació en una sola emisió de veu ab altres sons. Ara bé, si això fos aixis, sembla evident la conveniencia de reduir lo sistema grafic ab que s'han de representar fonéticament les paraules per part de persones no especialistes en estudis d'aqueixa classe, a n-els signes representatius de sons facilment diferenciables, encara que alguns dels tals signes comprenguessin duplicitat de sons de la mateixa naturalesa essencial, pero ab lleus variants endevinables pels entesos en virtut de regles

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

prefixades y segures. Aixis sembla que convindria fer-ho indicant ab lo sol signe de la consonant billabial esplosiva sonora *(b)* fins y tot la billabial fricativa sonora *(*[β]*);* ab lo de la linguodental explosiva sonora, lo de la linguodental fricativa sonora *(*[ð]*);* y representant per un sol signe les billabials nasal sorda y sonora *(m-m);* les laterals, sien linguodentals o velars, sordes o sonores *(l-l-* -[ʎ]-[ʎ]-*);* les linguodentals nasals sorda y sonora *(n-n);* les linguoalveolars vibrants sorda y sonora *(r-r);* les mediopalatals laterals, sorda y sonora *(n-*[ɲ]*);* les velars nasals, sorda y sonora *(*[ŋ]*-n);* y les bilabiovelars fricatives, sorda y sonora *(w-w).* Potser també fora possible un xic de simplificació o reducció en los signes vocals. Tal vegada se tingui això com heretgia filològica intolerable, pero sembla evident la seua necessitat, si algun dels colaboradors de l*'Obra del Diccionari,* no especialista en estudis fonètics (com som casi tots), ha de fer us de tal transcripció, com sembla indispensable o al menys convenientíssim, al fer les cèdules del llenguatge parlat o vivent en cada comarca.

Y passant ara a un altre ordre de consideracions, vull remarcar, encara que no sembli necessari, que al esposar les formes de conjugació, lo mateix que al anotar qualsevol variant de conjugació, y fins a voltes tractant de sistematisar o sintetisar tals variants, en aquest estudi, se fa purament treball de mera observació, no de crítica; no's tracta de rebutjar ni de preferir unes formes en relació ab altres; no mes hi ha lo desitg, de que en [94] los estudis filològics y lexicològics fonamentals que sobre la llengua catalana s'estàn fent, s'hi tenga en compte la veu y'l vot d'aquesta comarca.

Borges Blanques d'Urgell, 25 de Setembre de 1906. (Acabada la transcripció fonètica y les observacions a ella referents dia 25 de juny de 1909.)

RAMÒN ARQUÉS I ARRUFAT.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

==========

Curiosidats filologiques (94)

I

Les actes del Capítol de la Seu de Mallorca les escrivien en llatí fins que dia 4 de desembre de 1630 se posaren a escriureles en mallorquí; i llavò dia 5 de setembre de 1768 comensaren a escriureles en castellà.

Els dos novells *Mestres* en Gay Saber (94)

Mn. Llorenç Riber i En Josep Carner, jovensans de 28 anys quiscún, son sortits *Mestres en Gay Saber* en els Jocs Florals d'enguany. Tant un com l'altre s'ho tenen ben guanyat; son de lo milloret que té avuy la poesia catalana. ¡Tot los sia enhorabona! I ¡que'l nou títol els-e servesca, no per adormirse a l'ombra dels llorers aglapits, sino per aglapirne de nous i més alts! ¡Aucells de gran volada, eus cal fervos molt més amunt encara! ¡aposta teniu les ales que teniu! ¿Per que les vos ha donades Deu més que per volar ben amunt?

A Barcelona, poc després dels Jocs Florals, els nombrosos amics d'En Carner li feren un gran dinar per celebrar el seu *Mestratje,* i els de Mn. Riber de Mallorca dia 9 d'aquest més n'hi feren un altre a Ca'n Tomeu de lo més saborós. Posaren peus devall taula tots els significats regionalistes de Palma, i s'hi feren discursos i s'hi lletgiren poesies de pinyol vermell en honor del novell *Mestre en Gay Saber.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A alguns impacients (94-97)

Alguns amics benvolguts ens escriuen demanantmos per que no comensam a publicar el nostre *Diccionari.* Diuen que no es cosa de perllongarho pus, i que, si no comensen aviat a sortirne [95] d'entregues, tenen por de que tot l'entusiasme que hi havia per tal *Obra,* se'n vaja enorri.

¡Ja hu val aquests bons amics, tan nirviosos, tan impacients! ¡I lo bo que's creuen tenir tota la raó!

Ja diguérem dins el BOLLETÍ d'agost-setembre d'entany per qu'era que no sortia encara el *Diccionari.* En donàrem, creym, les fites ben netes, i parlàrem ben estirat. No sabem que negú se sia atansat a rebatre ni a desfer lo que al·legàrem. Els que'ns escrigueren demunt això, mos donaren la raó, ni més ni pus, perque la teníem.

¿No's tracta aquí tal volta de fer, com hem dit sempre el *Diccionari de la llengua catalana* tot lo mes complet possible? Per això ¿no diguérem tal volta ja dins la *Lletra de Convit* que era indispensable recullir dins els arxius i vells monuments catalans tot el cabal lexicogràfic escrit, i dins totes les comarques que parlen la nostra llenga (Catalunya espanyola i francesa, reyne de València, Balears) el cabal lexicogràfic vivent? ¿Se son fetes aquexes dues replegues axí com calia per comensar a sortir l'obra?

Nosaltres desgraciadament no'n tenim noves; nosaltres no hem rebudes tals replegues. I es a nosaltres que'ns increpen perque'l *Diccionari* no surt.

Nosaltres no'ns comprometérem a fer tot sols tals replegues, sino que cridàrem tots els fills de la Pàtria a ferles, i que mos enviassen tot lo replegat axí com ho anassen replegant. Molts acudiren a la nostra crida; molts ens feren, plens d'entusiasme, grans promeses; de tot d'una hi hagué a diferents comarques colles d'entusiastes que traballaren de valent, i ens remeteren milenars i milenars de cèdules plenes; pero l'acció

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no fou general; moltíssimes comarques no han respost a la crida ni han enviada mitja cèdula; l'escorcoll dels monuments escrits no està ni a mitjes astes.

Suposat tot això, qu'es la pura veritat, ¿com es possible comensar a publicar el *Diccionari* que prometérem? ¿Aont ni quant hem donada may paraula a negú de que'l publicaríem axí com ara n'hi ha que volen que'l publiquem, sense haver feta la replega del llenguatje escrit dins els monuments vells i del llenguatje vivent dins totes les comarques de Catalunya espanyola i francesa, reyne de València i Balears? May hem promesa ni poríem prometre una tal cosa.

¿Qui té la culpa de que una i altre replega no estiguen fetes? ¿La tenim nosaltres? ¿Qui s'atrevirà a sostenirho?

¡Que hi pensin, que s'hi fixin tots els qui's senten amadors i entusiastes de la nostra llenga benvolguda! [96]

Sobre tot, no mos dexem dur de nirviosidats irreflexives. No hauríem de perdre de vista la realidat de les coses. ¿Es ver que calia a l'hora d'ara haver publicat ja el *Diccionari*? ¿Quin temps fa que iniciàrem la idea? Nou anys mal contats. *La Lletra de Convit* sortí a la tardor de 1901. ¿Sobren nou anys per fer el *Diccionari* que prometérem desd'un principi, qu'hem dit sempre que faríem? Els qui diguen que sí, demostraràn que no hi entenen en matèria de diccionaris, que no saben fins i tot per ont e-hi van.

¿Saben aquests tals quin temps posà l'Acadèmia francesa en fer el seu diccionari?

L'Acadèmia va brollar de la tertúlia literària del conseller Valentí Conrart. Per iniciativa de Boisrobert la fundà'l cardenal Richelieu dia 22 de febrer de 1635 i el Parlament la registrà l'any 1637. S'imposà l'Acadèmia la tasca de fer el diccionari de la llenga francesa, i s'hi posà l'any 1638. Com no hi feya tota la via que'ls impacients de llavò volien, lo metex qu'ara, la comensaren a posar en solfa, i no hi mancaren fisconades i sàtires fins i tot verinoses! Això no obstant l'Acadèmia feu son camí a pas de bou, ab seny de bístia vella, com cal anar en feynes d'aquestes. I

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿sabeu quant el publicà el seu *Diccionari?* Idò il'any 1694! Això es, hi posà la misèria de CINQUANTA SIS ANYS![4] ¿Que los sembla a n-els nostres impacients?

La Reyal Acadèmia Espanyola, fundada el juny de 1713 p'el Marqués de Villena (D. Juan Manuel Fernández Pacheco) per fer el diccionari de la llenga castellana,[5] aprobada p'el rey D. Felip V i presa bax de la Reyal Protecció dia 3 d'octubre de 1714,[6] dotada dia 22 de desembre de 1723 ab 60.000 reyals cad'any per imprimir l'obra,[7] comensada tot just l'agost de 1713,[8] ¿quant posaren fil a l'agulla per estamparla? El mes d'octubre de 1724,[9] concedint el Rey, a petició de l'Acadèmia, vint anys de termini per imprimir l'obra.[10] Sortí el primer volum l'any 1726 i el sisè i derrer l'any 1739.[11] Se posà llavò l'Acadèmia a la Gramàtica, i no la tengué llesta fins l'any 1771.[12] S'acabà la [97] primera edició del *Diccionario,* i se comensà la segona per inclourehi les correccions fetes, pero aviat va comprendre l'Acadèmia qu'allò d'un *Diccionari* de sis volums *in folio* no era pràctic, i qu'era indispensable reduirho a un volum, suprimint les *autoridats* de la primera edició, conservant emperò totes les paraules, posantlos una esplicació abreviada.[13] ¿Quant sortí aquexa edició? Veyau lo que diu la portada: *Diccionario* | *de la Lengua Castellana* | *compuesto* | *por la Real Academia* | *Española,* | *reducido à un tomo* | *para su uso màs fàcil.* | Madrid. | Por D. Joaquin Ibarra, etc. any MDCCLXXX. —¿Que los sembla de tot això a n-els nostres impacients?

A Portugal se fundà l'any 1779 una Acadèmia per fer el diccionari de la llenga portuguesa, i s'hi posà totd'una a ferlo. L'any 1793 donà a llum

---

[4] Nota (1) de l'original: Veyau Kr. Nyrop, *Grammaire historique de langue française.* – Paris, 1904, T. I. p. 72-78.
[5] Nota (2) de l'original: *Diccionario de la lengua castellana,* 1a ed. T. I, *Hist. de la Real Acad*. p. IX
[6] Nota (3) de l'original: Id. ib. p. XX-XXII.
[7] Nota (4) de l'original: Id. ib. p. XXXIV.
[8] Nota (5) de l'original: Id. ib. p. IX i ss.
[9] Nota (6) de l'original: Id. ib. p, XXXIX
[10] Nota (7) de l'original: Reyal Cèdula de 12 d'octubre de 1724 a la capsalera del volum I.
[11] Nota (8) de l'original: Veyau la portada de dits volums.
[12] Nota (9) de l'original: *Diccionario de la Lengua Castellana,* edició de 1780, *Prólogo.*
[13] Nota (1) de l'original: Id. ib.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

un tom, que contenia les paraules que comensen per *A,* i aquí romangué enrocada l'obra.[14] L'any 1591 comensà l'Acadèmia *della Crusca* el seu cèlebre diccionari de la llenga toscana. ¿Sabeu quant l'acabà? L'any 1612.[15] ¡VINT I UN ANY!

I aquestes Acadèmies contaven ab tots els elements que calien; no's veyen reduides a la fretura de medis que fins ara ens ha capturats. I ab tot i això ihi posaren tant de temps en la composició de llurs diccionaris!

Una cosa porem dir nosaltres: que desde'l dia que cridàrem la gent a l'*Obra del Diccionari,* no hem parat may de traballarhi a les totes i de sacrificarmoshi, tal volta més de lo qu'era regular, fent costosos viatjes per totes les regions de la nostra llenga i per l'estranger, comprant llibres caríssims aont estudiar i prepararmos per dur a cap la gran obra, escitant per tot arreu els amadors i entusiastes de la llenga catalana a ajudarmos. Això hem fet, això feym, això seguirem fent, mentres Deu ens conservi la salut i el delit, fins qu'hàjem duyt a terme la nostra tasca.

¡Amics de Catalunya i de la llenga catalana, no treguem les coses de pollaguera! ¡Siguem reflexius! ¡No mos dexem dur de nirviosidats desvaritjants! ¡Seny per l'amor de Deu! [98]

Notes Bibliogràfiques (9-100)

I

Grammaire | **Catalane-française** | *à l'usage des Français* | *obligés ou curieux de connaitre le Catalan* | *par Pierre Puiggarí.* | Deuxième Edition | avec une Préface de M. Pierre Vidal, | bibliothecaire de la ville de Perpignan. | Perpignan. Barrière et Cie.—I, Rue des trois-

[14] Nota (2) de l'original: Grober, *Grundriss der Romanischen Philologie,* 2a ed. T. I, p. 52; Diez, *Grammaire des Langues Romanes,* T. I, p. 92.
[15] Nota (3) de l'original: Grober, ib. p. 17; Diez, ib. p. 73.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Journées, I. —1910. —Un volum de XV-137 planes de 181 x 118 mm.

Devem a la fina amabilidat del prologuista un exemplar d'aquesta obreta ab una dedicatòria ben afalagadora, qu'agraim coralment. Bé ha fet la casa de Barrière d'enllestir una segona edició de la primitiva *Grammaire* del patriarca Puiggarí, i de comanar el pròlec a una persona tan docta com el nostre benvolgut amic En Pere Vidal de Perpinyà, sens dupte el primer escriptor avuy del Rosselló. A pesar dels cinquanta vuyt anys que ja conta aquexa gramàtica, no ha perduda la seua actualidat; no n'es sortida cap altra que li passi devant ni que li arrip. ¡Tant de bo que s'en fossen aprofitats més els rossellonesos! Més bona cara faria llur català. Molt hi ha que fer encara a n-el Rosselló per dur la gent a estimar, a no avergonyirse, a treure cara per la llenga llur.

Aquesta nova edició de l'obreta d'En Puiggarí es una bona senya, ben esperansadora: indica que no mancaba, gràcies a Deu, dins el Rosselló, sino que hi reprèn l'amor a la llenga nadiua. Beníssim! i ¡endavant les atxes!

I ¿que diu En Pere Vidal dins el seu pròlec? Trassa ab vives pinzellades la vida honorable i fruytera del meritíssim Puiggarí i el seu zel i entusiasme filial per la seua llenga catalana, que per ell no era just el rossellonès, sino la llenga de tot Catalunya, la d'allà d'essà i la d'aquí d'essà'ls Pirineus; no la volia xapada ni escorterada; no'n volia sols una branca, la rossellonesa; sino que la volia ab totes les altres branques, brollant de la única soca, la soca cent voltes gloriosa de la catalanidat. En Puiggarí envers d'això era just, gràcies a Deu. En Pere Vidal vol la seua llenga nadiua axí com Deu l'ha feta, no just rossellonesa, sino catalana, completament una ab la de Catalunya espanyola, reyne de València i Balears. En dona un breu resum històric, prou exacte; posa a n-el sigle XV la seua edat d'or, i senyala com-e punt de partida de la seua decadència dins Catalunya, València i Balears l'unió de la corona d'Aragó

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ab Castella, i dins el Rosselló, Vallespir, Conflent i Cerdanya l'incorporació a França l'any 1659. [99]

Incorre En Vidal ab una inexactitut allà ont diu que'l castellà «s'aficà» més fort dins el català de Mallorca i lo metex dins el de València que no dins el de Catalunya. Respecte del reyne de València es ben ver que'l català que s'hi parla, se *castellanisà* més prest i més fort que no dins Catalunya; lo que no es ver, que succeís lo metex Mallorca. Sols desconexent d'aprop el català de Mallorca, se pot afirmar qu'estiga més *castellanisat* que'l de Catalunya. Es evident que a Mallorca conservam millor no sols el vocabulari, sino sobre tot la sintaxis genuinament catalana, de l'edat d'or de la llenga. La concordansa del participi ab el terme d'acció, l'us de l'aussiliar *esser* en los temps composts de la veu activa dels verbs reflexius i de certs intransitius que denoten moviment local, el terme directe de l'acció sense la preposició *a,* al posar el pronom terme directe de l'acció devant el pronom terme indirecte (LA TE *daré la carta,* en lloc de TE LA *daré*), característiques de la sintaxis catalana en front de la castellana, que's troben dins tots els monuments escrits a Catalunya i reyne de València abans del sigle XVI, han desaparescut casi de tot a n-aquexes regions, mentres que's conserven ben polents a Mallorca, gràcies a Deu. Lo qual fa que qualsevol valencià o català dels sigles XIV i XV sembli més mallorquí que no català ni valencià, es a dir, està més aprop d'ells el mallorquí d'avuy que no'l valencià ni'l català d'ara. També la variedat mallorquina guanya d'un bon tros a la valenciana i catalana en puresa i abundor en materia de *sufixes* per la formació de derivats, axò es, d'intensius i col·lectius i rebrolls. Creym haverho demostrat ab la llargaruda llista de paraules que comensen en *Ca...* usades a Mallorca i que no figuren dins el novell diccionari de la Casa-Salvat, en curs de publicació, que posàrem dalt el BOLLETÍ de octubre-desembre d'entany.

Tampoc no porem estar conformes en lo que diu En Vidal: que'l català ha patit menys del francès a n-el Rosselló i a la Cerdanya que del castellà a València i a Mallorca. No es ver que'l castellà haja obrat dalt el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

català de València i de Mallorca ab més «forsa i degradació» que'l francès dalt el català de Rosselló i la Cerdanya. Basta comparar els escrits catalans que surten a n-aquestes regions i sobre tot sentir els qui conserven català a n-aquestes regions. No hi resulta menys afrancesada que no acastellanada la llenga. I sobre tot, no parlem de Mallorca, aont tothom infaliblement parla sempre *mallorquí.* A n-el reyne de València metex la gent no s'avergonyx tant del valencià com a n-el Rosselló del català o rossellonès. Desgraciadament l'estimen poquet la nostra llenga dins el reyne de València, pero encara [100] l'estimen molt menys a n-el Rosselló. Nosaltres que hem trescades de cap a cap totes aquexes regions, en porem donar testimoni i proves si es precís.

En lo que sí estam conformes es que, per trobar, com diu En Vidal, la llenga catalana natural, no han d'anar a Perpinyà ni dins la plana de l'entorn, aont se troba malmesa de tot, sino dins les regions muntanyoses, com més allunyades de la capital, millor. Dins aquestes aparex ben llampant que la diferència entre'l català d'Espanya i de França no es gayre, i que no passen de variedats dialectals del metex idioma. Aquí En Vidal cita per provar axò una pila d'autors rossellonesos dels sigles XVII i XVIII, que, comparats ab llurs contemporanis de Catalunya espanyola, se veu que escriuen la metexa llenga, sens diferenciarse casi en res.

I acaba En Vidal sentant que'l català que parlen avuy els rossellonesos, no es més que «lo català qualque poc degradat i corromput, que cal esporgar de les deformacions que'l desfiguren, i filtrarlo i clarificarlo, *il·lustrarlo,* ab una paraula, i tornarlo a la vera tradició per unirlo de bell nou ab lo català d'Espanya» ja que son una matexa soca. I clou En Vidal el seu pròlec afirmant que en rigor llingüístic no's pot sostenir que hi haja pròpiament un dialecte *català-rossellonès*».

I nosaltres clovem aquesta nota bibliogràfica, felicitant En Pere Vidal ab tota la nostra ànima per lo calenta i vibrant nota catalanista que dona dins el seu pròlec i per la esponerosa manifestació d'ingeni i opulència

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'estil que ab aquest *Pròlec* ha brollat de la seua sempre ben trempada ploma.

¡Uey! (100)

¡O amics colaboradors que teniu cèdules, plenes de paraules recullides de llibres o llenguatje vivent, no perlongueu pus d'enviarlesmos! ¡Enviaules, com més prest, millor, per amor de Deu! que les esperam ab bona devoció! ¡Encara tenim més de quinze calaxos de la *Calaxera* buyts! ¡I creysme que ploren de la seua desolada buydor! ¡ Teniune pietat!

¡Hala, idò, fora vessa! ¡fora sòn!

¡Fills de la Pàtria, fora badar pus! [101]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1910

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[101][*]

Pio X i Frederich Mistral (101-102)

Prenim del nostre benvolgut confrare vigatà *Gazeta Montanyesa* lo següent:

«El gran poeta de Provença envià a Sa Santedat el poema *Nerto,* per medi del rector de Maillane, Mr. Celse, qui fou rebut en audiència p'el Cardenal Secretari i tot seguit p'el Papa. Pío X li ha enviada una magnífica medalla d'or ab la seva efigie i un retrat ab la següent benedicció autògrafa que traduim del llatí:

«A nostre estimat fill l'ilustre Frederich Mistral, felicitantlo de cor per les seves admirables obres poètiques i demanant per ell al Senyor tota mena de prosperitats i benhaurances encara per molts anys, en testimoni de nostra benvolença, li enviam ab particular afecte la Bendicció Apostòlica.

«Vaticà, 24 de Maig 1910. —Pío Papa X.

[*] T. VI. —Juliol de 1910. —N. 7.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Al trametre aquest suprem homenatge al gran felibre, l'Em. Sr. Merry del Val hi afegí una carta laudatòria ont diu que l'obra de Mistral *«el posa a primera fila dels autors qui més d'honor fan a les lletres humanes i cristianes».*

«I el gran poeta, profundament impressionat d'aquest doble testimoni de simpatía, ha dirigides al Cardenal Secretari d'Estat i al Sant Pare les cartes següents que revelen l'ànima noble i cristiana dels escels cantor de *Mireio.*

Maillane (Provença), 4 Juny 1910.

«A Sa Eminència el Cardenal Merry del Val, Secretari d'Estat de Sa Santedat Pío X.

MONSENYOR:

«Jo vos don les més grans mercès per la magnífica carta que dec a Vostra Eminència, benèvol intèrprete de Sa Santedat Pío X. [102]

«El bon Rector del meu poble, M. Celse, m'ha referit ab tots els detalls la meravellosa acullida que ha rebut de Vos, i gràcies a Vos, devant del Sant Pare. Jo estich satisfet de veure que nostra Renaixensa literària i regional es coneguda i apreciada al Vaticà, i que avuy com sempre, segons ja ho he dit en mon poema de Nerto: «Si la mar ha de reebre totes les aygues, l'Iglèsia també ho ha de saber tot»

«Jo vos suplic, Monsenyor, que tingau a bé trametre a Sa Santedat, ab la carta de gràcies que jo os confiy i tinc el goig d'enviar a Vostra Eminència, l'espressió de mon agraiment i de mos sentiments els més devots.

F. MISTRAL.

A SA SANTEDAT PÍO X.

SANTÍSSIM PARE:

«Jo estich sumament impresionat p'els preciosos testimonis de paternal simpatía que Vostra Santedat m'ha volguts dirigir.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Vostra benedicció apostòlica me portarà benhaurança i m'ajudarà fill i creyent de l'Iglèsia, Catòlica, Apostòlica, Romana, a morir dins la fe de mon baptisme i de mos pares.

«La carta solemne que m'ha fet endreçar per Sa Eminència el Cardenal Merry del Val, l'esplèndida medalla que porta una efigie de Vostra Santedat i el retrat acompanyat d'un text autògraf, que'm venen del Vaticà, son la més alta recompensa de la meva obra literària i dels esforços de tota ma vida per la conservació de les tradicions de ma Provença i de sa llengua popular.

«Profondament emocionat, jo m'inclín humilment devant del Sobirà Pontífic qui s'es dignat beneir son agraidíssim i devotíssim.

F. MISTRAL.

Mos alegram ab tota la nostra ànima d'aquesta altíssima distinció qu'ha alcansada el gran Mistral i la literatura provensalesca del suprem Jerarca de l'Esglèsia Catòlica, del Vicari de Deu demunt la terra.

¡La nostra enhorabona més coral a n-el gran Mestre de la llenga d'Oc!

Tota la terra catalana ¡O Mestre escels! se'n alegra i mira com-e propi aquest triunf vostre, i vos felicita ab tota l'ànima.

El Papa beneex la nostra Renaxensa en la persona d'En Mistral.

¡Beníssim! [103]

Concurs lexicogràfich

de la llenga catalana (103-107)

Ja n'hi ha un altre més. Comensà'l de Sant Andreu del Palomar, seguí el de Olot, ara publica'l cartell del seu *el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de l'Industria* de Barcelona. ¡Ben vingut sia! i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Deu fassa que hi acudesquen molts de *concursants* i bons, i que mos duguen tot un esplet de cèdules dels rams que a n-el Cartell s'espinzellen. Amèn.

¡Hala, joves entusiastas de la llenga catalana! ¡fora son! ¡Esbravau el vostre entusiasme per la Pàtria ab aquexa obra positiva, constructiva, que'ns vendrà, estaune segurs, com un bunyol dins la mel! ¡Hala, jovensans *catalanistes* dels centres fabrils de per tot arreu, esplayau el vostre fervor llingüístic cassant, aglapint, guipant, embarriolant, assolint els termes propis de totes les indústries que teniu per mà. Vos pertany de ple a vosaltres aquexa tasca gloriosa. Si hi fèyeu anques enrera, si no acudíeu a n-aquexa crida patriótica del *Centre de Dependents del Comerç i de l'Industria*, merexeríeu... ¡Oh! no hu volem dir la que merexeríeu, perque es massa lletx, i no porem creure que hu arribeu a merèxer.

Doncs escoltaulo a n-aquest rossinyol del *Centre*. Es ell qui parla:

«De l'*Obra del Diccionari Català*, que ab tant de zel du a cap el distingit filòlech Dr. Antoni M.ª Alcover, apòstol de la nostra llenga, be pot dirse qu'es la més importanta escomesa en el present despertar d'aquella parla. Sa necessitat es innegable y la seua utilitat serà, sens dupte, tant major com més complertament continga'l vocabulari industrial, genuinament català, esmerçat en la pràctica de les industries, arts y oficis que's conreuen entre nosaltres.

«Entenentho aixís, es que la Societat «Centre Popular Catalanista, de Sant Andreu» tingué ja temps enrera y portà a bon terme, la bella pensada de celebrar un Concurs Lexicogràfich aplegador d'aquell vocabulari, pera ab ell colabora a l'obra demunt dita y actualment està anunciada la molt propera publicació del encoratjador resultat d'aytal certàmen.

«El *Centre Autonomista de Dependents del Comerç y de l'Industria* que ja de ben entubi havia previst aquesta darrera circunstancia, amatent sempre a pendre part en tot lo que signifiqui resorgiment de la personalitat catalana y desitjant, per [104] consegüent, contribuir, en lo possible, a l'*Obra* magna esmentada al comensament de les presents

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ratlles, s'ha vingut preparant ab temps pera esser continuador del procediment aplegador que tan acertadament establí sa amiga Societat de Sant Andreu, y a n'aquest fi, y ab la cooperació de conegudes Sociedats y particulars, ha organisat un nou *Concurs Lexicogràfich*, destinat a impulsar l'ampliació y'l millorament dels trevalls ara en publicació; aixís com aplegar també el lèxich mercantil català, objecte aquest darrer, que, si be no n'havía sigut del concurs anterior, es igualment molt important qu'estiga ben representat en el diccionari, y a la nostra Societat li pertoca, per son caràcter, el procurar que aixís sía.

«Avuy, donchs, convidem a tota la gent entesa en el lèxich vulgar o en el tècnich català d'alguna de les professions compreses en el comerç, arts, oficis o industries, a concórrer en el Concurs quals premis y bases s'esmenten en el present

CARTELL

«Pel mes de Novembre prop-vinent y en la data qu'oportunament s'anunciarà, se repartiràn solemnialment els premis, tots en metàlich, que's detallen a continuació, als qui hagin presentat les coleccions més complertes de mots, modismes y giros catalans, ja sien els tècnichs, ja els vulgars, ja uns y altres, d'alguna de les avant dites professions y industries practicades a Catalunya.

PREMIS

I. —De l'*Agrupació Catalanista del Cassino Mercantil*: Setanta cinch pessetes. —Tema: Banca y Borsa.

II. —Dels senyors *Viuda y fills de Francisco Cabot*, industrials: Cinquanta pessetes. —Tema: Joyería y platería.

III. —Dels Senyors *Caralt y Companyía*, fabricants: Cent pessetes. Tema: Industries textils de llí y cànem.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

IV. —Del *Centre de Dependents del Comers y de l'Industria*, de Sabadell: Cinquanta pessetes. —Tema lliure.

V. —Del *Colegi del Art major de la Seda*: Duescentes pessetes. —Tema: Industries de la seda, comprenent en aytal denominació, la filatura, torció y tint de la seda, més el tissatge y acabat de les sederíes.

VI. —Del *Gremi de Fabricants*, de Sabadell: Cinquanta pessetes. —Industries textils de la llana.

VII. —De Don *J. Joaquím Horta*, industrial: Cinquanta pessetes.—Tema: Imprempta.

VIII. —De Don *J. Macià*, industrial: Cinquanta pessetes. —Tema: Joyería y platería. [105]

IX. —De Don *Joan Màs Bagà*, fabricant: Cinquanta pessetes. —Tema: Manyería.

X. —Dels Senyors *Matas y Companyía*, fabricants: Cent pessetes. —Tema: Fabricació de teixits elàstichs.

XI. —De la Senyora *Viuda de Josep Miquel y Rius*, industrial: Cent pessetes. —Tema: Relligat de llibres.

XII. —De Don *Nicolau Miralles*, industrial: Setanta cinch pessetes. —Tema: Litografía.

XIII. —De Don *N. N.*: fabricant: Cent pessetes. —Tema: Industries textils de llana.

XIV. —De Don *Joan Tarascó*, industrial: Cinquanta pessetes. —Tema: Picatge de cartons Jacquard.

XV. —Dels Senyors *Torras y Companyía*, de Olot, fabricants: Setanta cinch pessetes. —Tema: Fabricació de productes ceràmichs.

XVI. —Del *Concell Directiu del Centre Autonomista de Dependents del Comers y de l'Industria*, de Barcelona: Cinquanta pessetes. —Tema: Comers y comptabilitat.

XVII. —De la *Secció Permanenta d'Educació y Instrucció*, del Centre Autonomista de Dependents del Comers y de l'Industria: Cinquanta pessetes. —Tema lliure.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

XVIII. —De la *Secció Permanenta de Propaganda Autonomista*, del Centre Autonomista de Dependents del Comers y de l'Industria: Cinquanta pessetes. —Tema lliure.

BASES DEL CONCURS

I. —Els trevalls poden presentarse en forma de llistes de noms en ordre rigorosament alfabètich, com en els diccionaris, o millor encara pel sistema de cèdules o papeletes, seguint les instruccions que dona'l Dr. Alcover en la «Lletra de convit». Cada nom haurà d'anar acompanyat de sa definició y dels diferents sentits en que s'esmerci dins d'una mateixa professió.

II. —Tots els trevalls hauràn d'esser inèdits, anònims y portar un lema; però no aniràn acompanyats de plech clòs que continga'l nom del autor. Quant aquest s'enteri, pel veredicte, de que ha sigut premiat, enviarà'l seu nom, just ab la copia de les cinch primeres definicions del trevall presentat.

III. —L'autor que no hagi recullit el premi dintre'ls trenta dies següents al de la festa del repartiment, s'entendrà que'l renuncia.

IV. —En el cas, que sembla quasi segur, de que abans de finir el plas fixat per la següenta base V, hagi ja tingut lloc l'anunciada publicació resultanta del Concurs celebrat l'any 1908 [106] pel Centre Popular Catalanista de Sant Andreu, ab igual fi que'l present, els trevalls qu'en aquest darrer se presentin, sobre algun dels mateixos termes que's trovin desenrotllats en l'avans dita publicació, no deuràn contenir cap de les definicions en ells estampades, a menys que sía pera corretgirne o millorarne les que tal volta puguin necessitarho.

V. —Els trevalls y la correspondencia de tot lo referent al Certàmen, hauràn d'anar dirigits al Secretari del Jurat, y entregats en l'hostatge de la Societat organisadora, per tot el dia 31 d'Agost prop-vinent.

En el mateix lloch se donaràn, tots els dies feyners de 10 a 11 de la nit, tota mena de detalls a qui ho soliciti.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

VI. —El Jurat calificador estarà format per: M. I. Sr. Dr. D. Antoni M. Alcover, Pvre., *President*. —D. Josep Arañó, D. Domingo Aumatell, D. Joan B. Berenguer, D. Joaquim Cabot, D. Eudald Canibell, D. Manel Folguera y Duran, D. Joan Mas Bagà, D. Josep Puig y Esteve, D. Rossend Serra y Pagès, D. Joan Tarascó y D. Manel Urgellès, *Vocals*. —D. Rafel Pons Ferreras, *Secretari*.

VII. —Per més que s'ha fet de manera de qu'en aquest Jurat sigui representat el major nombre d'industries y oficis possible, si's donés el cas de rebres trevalls que no fossin de la competencia del mateix, s'assessoraría, el día del repartiment de premis.

Fou firmat el present Cartell a Barcelona, als 30 díes del mes de Maig de 1910. —Per la Comissió Organisadora: *El President*, JOSEP BORDAS. —*El Secretari*, RAFEL PONS.

PRINCIPALS INSTRUCCIONS QU'HAN DE TENIR EN COMPTE'LS REDACTORS DE CÉDULES.

«*Com han d'esser les cèdules*. —Lo primer de tot, l'únich sistema prenidor, l'única manera acceptable de fer aquesta gran replega, aquest nombrós y quasi interminable inventari de paraules, frases y formes en que ha de consentir el diccionari, es el sistema de *paperetes* o cèdules, això es, replegar les paraules, frases y formes, posantles a un troçet de paper quadrangular de 105 milímetres de llarch y 75 d'ample, escrivint per llarch.

«Cada paraula, accepció o forma ha d'anar escrita al bell mitx de la cèdula.

«*Manera com les seccions han de trevallar*. —Per els perteneixents a les seccions d'oficis mecànichs, D. Pere de A. Penya proposa un sistema de cercar les paraules y modismes de cada secció.

«Lo que importa —diu— es que cada secció en les seves [107] investigacions segueixca un ordre establit d'abans y'l vaja esplotant per graus.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

»Aquest ordre podría esser el següent: Primer pas: Preguntar els noms de totes les branques dependents d'aquell ofici o carrera que investiga aquella secció.

»Segon pas: Preguntar els noms de totes les castes de persones que dins cada branca intervenen, ja directa, ja indirectament.

»Tercer pas: Noms de les materies primeres que cada persona d'aquesta empra, sòlides, líquides o aeriformes, y totes elles en referencia als tres regnes animal, vegetal y mineral.

»Quart pas: Noms dels instruments, eynes, màquines, etz. de que se val per adquirir la materia primera, desprès per netejarla, per prepararla, per trevallarla, per refinarla, per comprovarla o contrastarla, per posarla en estat de constituir un producte nou, que va prenent noms diferents aixís com varía d'estat; per donarli després sortida o per tenirla guardada.

»Quint pas: Noms que poden pendre aquests productes ab el temps per variació d'aspecte o per alteracions d'altres castes.

»Sisè pas: Noms que prenen o se donen als desperdicis.

»Setè pas: Noms dels punts ahont se guarden, se troben, se tenen, se elaboren, se venen, se amagatzemen.»

Llibres rebuts (107)

Bons amics mos n'han enviats una partida, de que encara no hem pogut donar conte. Ho farem en els propers nombres, si Deu ho vol. Tals son: *Tratado de Ortografia Valenciana Clásica* d'En Josep Nebot i Pérez, *Oratjes de Tardor* d'En Ferran de Querol i Bofarull; *La Genesi' traducho en provençau* del gran Mistral, *Anuari de MCMVIII* de l'Institut d'Estudis Catalans, *L'Orfebreria en l'exposició hispano-francesa de Saragoça* de Mn. Josep Gudiol, *Traducció dels Usatjes, les més antigues constitucions de Catalunya y les costumes de Pere Albert* del metex Mn. Gudiol, *L'Opera del Vocabulari della Svizzera Italiana* del Dr. Salvioni de Milà, *Le Voci*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sarde ZURPU*,* TURPU-*cieco,* PAPERU *ed altre*, del Dr. Tit[o] Zanardelli, i la conclusió de la *Disertació doctoral* del Dr. Martí Niepage sobre'l *Mallorquí dins els documents*.

Tasca filológica (107-108)

La seguexen ab viu ardor a Halle els tres joves pensionats per la Diputació de Barcelona. Ab el benemèrit Dr. Suchier han donat venim enguany a n-el provensal, estudiant els antics trovadors, especialment el mès famós de tots, En Bertran de Born. Son, ademès, membres del *seminari romànic* de dit doctor, qu'ha comanat a n-En M. Montoliu un [108] estudi sobre les *Troves d'En Fabrer*, a n-En P. Barnils sobre les versions catalanes de *Breviari d'Amor*, i a N'A. Griera sobre les *Homilies d'Organyà* (sigles XII i XIII). —En Griera, per porer esser més útil a la nostra *Obra*, conta l'any vinent fer un curs a l'Universitat de Zuric ab l'altre famós romanista, Dr. Lluís Gauchat, professor de filologia d'aquella Universitat i Redactor en cap de *Glossaire de la Suisse Romande*.

Fa mesos que'ls tres pensionats enviaren a la Diputació de Barcelona un estudi qu'han fet tots tres plegats sobre *La Frontera catalana-llengadociana*.

Sapigauho (108)

Aquest *Bolletí* només es de vuyt planes. Rescabalarem las altres vuyt el més qui vé o l'altre, que las haurem mester prou p'els estudis que hi hem de publicar, si Deu ho vol i Maria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Exida filologica (108)

N'ha comensada una N'Antoni Griera. Sortí de Halle la primeria d'aquest més cap a Lüttich, aont hi ha les oficines de l'*Obra del Diccionari General de la llenga wallona*, que ha visitades, trobanthí 400.000 cèdules traballades filològicament, dins 262 carpetes. Dirigex l'*Obra* el benemèrit romanista Dr. Doutrepont. —De Lüttich ha pegat En Griera a Lieja i a París i cap a la Vall d'Aran per estudiar la frontera llingüística del català ab l'aragonès desde Benasc fins a Mequinensa. —L'altre colaborador nostre, En Pere Pujol, seminarista de Ribes, ha publicats cinc articles dalt *El Diario de Lérida* (28 matx, 3, 5, 9 i 23 juny) per fer veure l'importància dels estudis que va a fer En Griera dins aquelles regions i per que les persones il·lustrades d'allà li fassen costat i li facilitin la feyna. Per això recorda la nostra insistència d'anys enrera per promoure per tot arreu de Catalunya l'escorcoll filològic de la llenga catalana, el Congrés Internacional que'n celebràrem l'any 1806 [sic per 1906] i les *Pensions* que la Diputació fundà l'any 1907 per anar joves a estudiar filologia a Alemanya, un dels quals es En Griera, que's presenta ara a n-els Pirineus, manades fetes, per demostrar que va de bo i qu'es una realidat que ja tenim filòlecs catalans ab formació científica.

Les regions que va a estudiar En Griera, son la ribera de l'Éssera fins a Graus, la de Isàvena fins a les Paules, cap a Noals i ribera Ribagorsana fins a Àger, seguir el Litera fins a Benavarri i Barbastre, altes valls del Cinca i cap a Jaca i Monsó, i llavò la plana fins a Mequinensa.

¡Que Deu lo guart de perill a n'En Griera, i trobi per tot bones ànimes que li fassen costat, i en trega unes bones messes d'aquexa exida. Amèn!

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1910

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Butlletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[109][*]

¿Com estam, gent frissadora? (109-111)

¿Per ont paren aquells bons amics que frissen tant de que'l *Diccionari* surta prest, que's quexen perque encara no es sortit, que escampen p'el llevant i p'el ponent que ja no sortirà? ¿Que fan aqueys bons amics, fora de llamentarse i esclamarse i acongoxarse, per fer sortir el *Diccionari*? ¿Que fan? ¿Qu'han fet fins aquí? Qualcún (lo qu'es seu donarlehi) ens ha enviat un brassat d'alguns milenars de cèdules plenes, ben replegades, selectes, que li agraim ab tota l'ànima. Pero ¿i'ls altres? ¿O només son bons per quexarse i fer navegar la garrova? ¿Per que no hi posen les mans i els brassos i les cames i tot? ¿Aont hem promés may nosaltres tirar al mitx el *Diccionari*, caygut, com aquell que diu, de l'ayre del cel, o tret de qualque coval o de devall cap penyalar per art d'encantament? ¿Aont es que se'n hi fan axí de *diccionaris de la llenga catalana*? El qui hu sapia, que hu diga, i mos hi esquitxarem com-e llonzins, maldement que, per aglapir tal *Diccionari*, fos precís anar a cap paratje desolat a la mala hora de la nit a esperar que sortis cap serpetota, cap drac o cap cuca-

[*] T. VI. —Agost de 1910. —N. 8.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fera, que mos hagués de prendre de dalt el front, boca i pit les tres llesques de pa, torrades ab oli verjo, ajeguts nosaltres d'esquena, segons establien les velles rondalles per anar a treure'ls amagats tresors d'encantament, esclatant la mala fera ab dobles de vint de carassa, d'aquelles més grogues, una volta cumplits tots els *èts* i *uts* de la rondalla.

Ah bons amics! no hu es cap tresor encantat el de la llenga catalana, el nostre venerant vocabulari, escampat desde Salses (cap d'allà del Rosselló) fins a Santa Pola, desde Calaceit i l'Isàvena (alt Aragó) fins a les Balears i Alguer. Aquest tresor se troba dins l'ànima de totes les comarques catalanes, dins el cor de tots els catalans. No, per treure aquest tresor, no importa anar a la mala hora de la nit a cap paratje desolat ab tres llesques de pa torrat ab oli verjo a esperar cap serp, drac ni cuca, que mos [110] hajin de posar tal tresor dins les mans, esclatant de la manera més aborronadora. No, no es cap serp, drac ni cuca, que'ns ha de donar tal tresor. Es la bona voluntat de cada fill de la Pàtria que'ns replegui la seua parauloya cada dia, que no dex setmana, ni més ni any sense replegarmos qualque coseta; i que la mos enviy cada temporada la tasca qu'haja feta. Lo que cal, es l'entusiasme per la Pàtria i per la llenga, pero no un entusiasme de gran escuma i renouer i avalotador, que només mou rebumbori i alderull i no pus, i no's cuyda de les obres, i li passa per alt que les paraules sens obres no servexen més que per posar en ridícul la causa que's defensa. Acusam sovint els castellans de *verbalistes*. Cal anar molt alerta, però molt, de no esser uns altres *verbalistes* tan toxarruts i bobians com els qui caplleven devers Castella. —No, no hi ha qu'esperarho que's fassa'l *Diccionari* just rallant, embuyant fil, dient que s'hauria de fer, i fins pegant alguna costerada a Mn. Alcover perque ab tants d'anys de remenar les cireres ab axò del *Diccionari*, el *Diccionari* no arriba a sortir ni un fòtil mort. No, no's farà'l *Diccionari* censurant Mn. Alcover perque encara no'l fa sortir... trot trot o de quatres, com si's tractava d'un cavall. L'única manera pràctica de ferlo sortir prest el *Diccionari*, es ajudar a Mn. Alcover a replegar el vocabulari català, quiscú

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

el de la seua respectiva comarca. L'única manera pràctica de contribuir a que surta'l *Diccionari*, es aplegarse tots els entusiastes de cada comarca, i, donantse les mans ab un sol cor i una ànima sola, l'amor a la llenga, emprendre resolts la gloriosa tasca, i no dexarla fins a tenirla a port, i icap a la nostra calaxera! —¿Quantes de vegades no hu hem dit això ben clar, tan clar com hem sabut? No, no'l porem fer nosaltres tot sols el *Diccionari*. May ens ho proposàrem; may ho prometérem; may mos hi vàrem comprometre. Sempre hem dit qu'havia d'esser una *obra nacional*, aont prenguessen part tots els bons catalans, tots els qui's senten bategar el cor ab l'amor santa de Catalunya i de la nostra llenga. Si no fos un'*obra nacional*, no fora'l *Diccionari* que sempre hem somiat, la nineta dels nostres ulls, la meta que'l primer dia de la nostra sortida a l'arena de la publicidat, ja'ns fixàrem, ja prenguérem per blanc esclusiu de la nostra tasca. —¡Hala, doncs, catalans, demostrauho ab les obres, i no just ab la llenga, que voleu el *Diccionari*; demostrauho, replegant el vocabulari de totes les comarques, quiscún el de la seua comarca pròpia. —I el qui diga que va a donarvos cop en sec el *Diccionari* complet de la nostra llenga, per alt i autorisat que siga, si no han colaborat ab ell totes les comarques catalanes, si previament no ha feta la replega del vocabulari de totes i cada [111] una de les comarques, —¡o catalans! no'l cregueu, vos engana, vos donarà gat per lletra, figues per llenternes, cometrà contra vosaltres un frau abominable.

¡Fills de la Pàtria, no es cosa de dormir ni de badar! ¡Es cosa de treurevos la son i la vessa, i de traballar a la desesperada en l'*obra nacional* del nostre *Diccionari*. —¿Serà aquesta la darrera amonestació que hàjem de fer sobre això? Mare de Deu Santíssima, ¡quina sort si fos així!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Preniu llum! (111-112)

Sí, preniune io bons colaboradors de l'*Obra del Diccionari*! vosaltres que cent vegades heu promés i re-de-promés que faríeu cèdules, que n'ompliríeu a roys ab les paraules que vos vendrien a la llenga, que les cercaríeu arreu, com qui cerca de nit ab un llum doblers perduts, tantes i tantes de paraules pròpies, llampants, vitenques que'ns brollen de la boca sense donarmosne conte; si, tots vosaltres, plens, com deys, de bona voluntat per l'*Obra del Diccionari*, —preniune de llum del nostre benvolgut amic, l'humil, lo digníssim sacerdot de Mancor (Mallorca) Mn. Bernadí Mateu. Mancor i els pobles de l'entorn el conexen prou com-e sacerdot exemplar. Mos ho perdoni la seua modéstia; ho volem fer constar, per més que veym que se'n ha de ressentir. Els seus condexebles recorden massa bé el talent llampant i l'aplicació acorada ab que feu sos estudis a n-el Seminari. Ens va sorprendre anys enrera ab una apreciable monografia històrica del seu poble nadiu. Com alsàrem la bandera del *Diccionari*, fou un dels primers que acudí a la crida; i no fou com tants d'altres que'ns ompliren, ens taparen de promeses de que mos aydarien a fer la gran replega de tot el vocabulari vivent i de l'escrit de les respectives comarques; i no han arribat a fer res pus, no son passats de les promeses. Ell no mos ne feu gayre; digué que'ns aydaria. I hu ha fet tenir ver. Mos ha enviats milenars i milenars de cèdules plenes, plenes de paraules replegades totes a Mancor, brollades dins aquell reconet de l'*illa daurada*, dins el cor d'aquella *muntanya*, d'aquella serra estupenda que corre d'Andratx fins al cap de Formentor arrecerant maternalment, gloriosament Mallorca. Ara ens demanà Mn. Bernadí mil cèdules en blanc de bell nou, qu'aviat ens remetrà plenes, si Deu ho vol; i a-les-hores ja n'haurà omplides DEU MIL. ¡DEU MIL PARAULES de llenguatje vivent a Mancor! ¡Beníssim, Mn. Bernadí! ¡Ah! ¡I vos may vos sou quexat de que ja no hàjem publicat el *Diccionari*! En lloc de quexes mos enviau [112] milenars de paraules. Si tots els colaboradors ho haguessen fet axí,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'altra manera se trobaria l'*Obra del Diccionari*. Si no hi hagués un o dos volums publicats, ja's trobarien ben envantet d'estarhi.

¡Sí, d'un reconet de Mallorca com Mancor DEU MIL PARAULES replegades p'el *Diccionari*! ¡Quants n'hi ha que's proclamen, fa anys i anys, amadors i entusiastes de la Pàtria i de la llenga, que's presenten aont se vulla com-e tals, i no han demostrat esserho realment com s'hi ha demostrat Mn. Bernadí Mateu, replegant sense sortir de Mancor i enviantmos DEU MIL PARAULES de llenguatje vivent! Això, i no paraules que'l vent se'n du, es amar la Pàtria i la llenga. Això es fer Pàtria; això es el regionalisme efectiu, no'l *verbalista*, tant baladrer, tant penjador, tan cremador com el *centralisme*. ¡Deu mos ne guart d'un i altre! ¡Que'l dimoni los se'n duga abans de tocar hores! ¡No se'n durà res que no sia seu!

¡Endavant, Mn. Bernadí Mateu, amic estimadíssim! ¡No dexeu may tan bon quest com heu pres! ¡Endevant!

Una gran idea en là (112-113)

Si, a l'ayre, en là, espera qui espera, està aquella idea qu'anunciàrem, fa devers dos anys, de fer primer una edició provisional del *Diccionari*, això es una edició de prova, d'un milanar d'exemplars per repartir entre els colaboradors de totes les comarques de llenga catalana, perque vejen quines paraules de la comarca respectiva hi faltin, i les mos posin a les planes en blanc que hi haurà, una part-altra, a fi de completar la cosa fins allà ont es possible qu'una obra d'homes sia completa.

Quant mos hajin remesos tots aquells exemplars ab tots els afegitons i aments que hi hajen encletxats, llavó porem fer l'edició definitiva.

¿Per qu'es que encara no hem feta tal edició de prova? ¿Qui en té la culpa de que no l'hàjem feta?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La tenen els colaboradors que tant i tant ens prometeren que'ns replegarien el cabal llingüístic de llurs comarques respectives, i no hi han pensat pus, ni's son cuydats gota de ferho. I nosaltres espera qui espera el *sant adveniment*, ... que no acaba de venir may. Prou que d'en tant en tant mos ne venen de cédules, gràcies a Deu; prou que'ls calaxos de la calaxera se van omplint. Pero es massa poc a poc. Seria un desbarat fer tal edició de prova sense un cabal llingüístic regular de la major part de les comarques de llenga catalana. Això es lo qu'encara no ens han [113] enviat els colaboradors. Per això no hem feta aquella edició de prova. Per això aquella gran idea està en là, com la jaya Miquela.

Escursió d'En Griera
(P'els qui's diuen amadors de la llenga catalana) (113-114)

Ja sabeu qui es En Griera, un d'aquells tres joves pensionats desde octubre de 1908 per la Diputació de Barcelona per estudiar filologia romànica a Halle (Alemanya). Dins el nombre de juliol vos diguérem qu'anava a fer una escursió p'els Pirineus per estudiar la frontera llingüística del català ab l'aragonés. En Griera es estat tot un home; ha cumplit lo promès; ha feta l'escursió tal com l'anunciàrem dins el nombre de juliol, recorrent un sens fi de pobles, penjats dalt muntanyes que's perden dins els núvols, per ressingles i barrancs que no son anadors, desafiant les ferestes, les fibladores soleyades de juliol i agost, potoyant per camins de cabres aont el dimoni hi perdria un ànima (tant fort com ell les sap embarriolar), prenent soplutx a n-aquells hostals i posades de mala mort dins aquells pobletxos i redolinoys de cases, tirats dins les malanades riberes de Ribagorça, Éssera, Isàvena i Cinca; pelegrinant d'assí i d'allà, un cop bax d'un sol caponador, un cop ab trons i llamps i barrumbades; ara suant, suara tremolant, arreu pantaxant.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I tot axò ¿per que? ¿per que tot aquest batre?

Ah! es qu'En Griera es un entusiasta autèntic, no de boca, sino de fets, de la cent voltes benvolguda llenga catalana. No, ell no l'estima, com tants d'altres, just de boca, just estones; ell l'estima de cor. N'es un enamorat, tan com ho puga esser d'una noya gentil de devuyt anys el donzell més ardit i avalotat. L'amor a la llenga catalana ha feta passar a n-En Griera tot aquexa calamarxa, i l'ha passada ab gust, xalanthi a les totes, com-e bon amant. Se tractava d'estudiar, d'escorcollar, d'aclarir, d'aglapir les formes característiques, els fenòmens específics que presenta'l català en les comarques de la frontera aragonesa.

¡Ben haja En Griera que patex la sanitosa, l'enaltidora, la vivificant passió de la llenga catalana! ¡Quina llàstima qu'això no se prengui, que no s'encomani entre tants i tants que's diuen i's proclamen *amadors* i *entusiastes* d'aquella llenga! ¿Com no us agafa enveja, o colaboradors de l'*Obra del Diccionari*, més carregats de son i de vessa qu'un ase vey de mosques, que no vos basta cor d'allargar la mà per cullir l'arbre esponerosíssim de la nostra llenga, que ab les seues beneides rames sopluja tan maternalment totes les comarques de Catalunya, Rosselló, [114] Balears i reyne de València? ¿Com no us agafa enveja d'En Griera, i no allargau la mà a n-aquex arbre gloriosíssim que teniu tan avinent, que ab les seves fulles vos frega les galtes i vos fa pessigolles a n-el nas i a les orelles? ¿Com no allargau la mà, i no feys ambostes i més ambostes de mots per la nostra *calaxera*, que dona tan a forfollons aquell arbre esponerosíssim? ¡A veure si vos n'agafa una mica d'enveja vosaltres que fins ara no heu tengut més que sòn, vosaltres que tot-d'una vos bategàreu qualque poc, pero que tant prest vos retéreu, no fent la tasca promesa ni de gran eyòs! ¿I trobau qu'encara es hora de dormir, quant els nostres contraris van tan ulls espolsats i corren la gandayna tan peus alts, tan falaguers, per capficar, per arronsar, per envencar, per enfonsar la nostra llenga. ¡Senyor, per l'amor de Deu i de la Mare de Deu, una mica, una miqueta, una micoya, una micoina, una miqueua, una micoinoya, una micoineua d'amor a la nostra llenga estimadíssima! ¿Aont

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

s'es vist may els fills, els qui's tenen per bons fills, no estimar de bon de veres llur mare, i una mare tan bona, tan dolsa, tan corprenidora com aquesta que io catalans! vos crida tan rabent i tan llampant: ¡Fills meus, demostrauho, no ab paraules sino ab obres, que m'estimau, qu'estimau la vostra mare! ¡No tenc encara'l *Diccionari* que'm cal, que'm pertoca! ¿Per que me feys estar sensa? ¿Voleu que's fassa tot sol? ¿Esperareu que'l me fassen els meus inimics, que'm voldrien veure morta i soterrada i feta pols com la de l'era? ¿No hi ha qui ha alsada la bandera de l'*Obra* del meu *Diccionari*? ¿Com no vos hi arremolinau? ¿com no hi ajudau de valent? ¿Per que hu dexau p'els altres? Si sou fills meus, demostrauvoshi una micoineua més!

Ganes de fer feyna (114)

En demostren moltes, gràcies a Deu, a favor de l'*Obra del Diccionari* En Griera i els altres dos pensionats a Halle, els bons amics En Manel de Montoliu i En Pere Barnils. Ens escriuen que aprofiten bé'l temps per porer tornar a Catalunya, ben amerats de filologia romànica (acaben llurs estudis l'any qui vé) i porer entregarse ab cos i cordes a l'estudi científic de la nostra llenga i traballar de valent en l'*Obra del Diccionari*. Sí, estàn ben resolts a traballarhi a-les totes. Ells millor que negú poràn ferho; ab ells tenim posades totes les nostres esperanses. Aposta'ls envià la Pàtria a les Universidats alemanyes per que adquirissen la formació científica indispensable per una obra tan capdal com es el diccionari d'una llengua tan polent, com la catalana. [115]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Notes Bibliogràfiques (115-116)

ORATJES DE TARDOR | per | *Ferran de Querol y de Bofarull*. | Reus | Imp. Sanjuan Germans. 1909. Un volum de 366 planes de 121 x 123 mm.

El bon amic tarragoní, benemèrit en alt grau de les lletres catalanes, En Ferran de Querol, ens ha obsequiats ab un exemplar, que li agraim de tot cor, de la seua derrera novel·la *Oratjes de Tardor*, que sembla que té més d'història que de novel·la, això es, l'ambient i el fondo aont se mouen les figures i se desplega l'acció i fins l'ànima de l'acció es història pura, un de tants d'episodis de la revolució de setembre, de tristíssima, de vergonyosa recordansa. En Querol ha acreditada una volta més la seua destresa en imaginar un'acció i desplegarla humanament, enginyosament, fentse lletgir de cap a cap, asserenant no avalotant no destrempant l'esperit del lector. No ens porem estendre en consideracions de pura crítica literària perque no hu ama'l nostre *Bolletí* i sols direm que En Querol ab aquesta derrera novel·la seua ha feta una bona obra a la novel·lística catalana, merexent bé la de nostra llenga per la puresa del llengatje, per l'ayre i posat ben auténticament catalans de l'estil i de l'endonsada i tarannà de l'estil. N'hi donam l'enhorabona del bon català que brolla de la seua ben trempada ploma. Moltes de cédules hem fetes demunt *Oratjes de Tardor* per la nostra *calaxera*; i lo que li demanam per favor a n-En Querol es que de cada dia sia més tarragoní ab lo seu escriure. No, no hu ha de disimular gens qu'es d'aquella comarca, tan vigorosament catalana. Ha d'empedregar de tarragonismes el seu estil. Con més tarragoní sia, més interessant, de més relleu serà, i més apreciat i encarit dels vers amadors de la nostra estimadísima llenga catalana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

DIE | FELSENFESTEN | MALLORCAS | GESCHICHTE UND SAGE — Prag. 1910 | Druck und Verlag von Heinr. Mercy Sohn. —Un volum de XVIII-493 planes de 221 x 145 mm.

Es una preciositat bibliogràfica aquest llibre que acaba de publicar i d'enviarmosne un exemplar Sa Altesa Reyal i Imperial l'Arxiduc D. Luis Salvador d'Àustria. Tot es gentil i senyorívol dins aquexa obra: el paper, els caràcters, els nombrosos gravats, mapes il·lustratius, l'encuadernació. Tracta, com ho indica'l titol, de les *Fortaleses roqueres o castells de Mallorca (Alaró, Santueri i castell del Rey de Pollença)*, axò es, llur *història* i *rondalles*, que nosaltres recullírem dins el tom V de l'*Aplec d'En Jordi des Racó* i que [116] enviàrem amatents a Sa Altesa i ell les ha aprofitades prou bé, posantles en alemany. El pla de l'obra es sencill, clar i ben engarbullat: fa primer l'història dels tres referits castells, relacionantla ab la de Mallorca, fundantse en nombrosos documents, uns ja publicats i altres inèdits, del nostre Arxiu Històrich i de l'Arxiu del Reyal Patrimoni. Després en capítols apart fa l'història de la construcció i la descripció ben espinzellada de cada un dels castells, aduint també curiosíssims documents, de gran valor per l'història de la vida íntima mallorquina d'altre temps. Els plans dels tres castells i els detalls de les construccions qu'encara hi queden, son obra del nostre estimadíssim amic, colaborador i arquitecte provincial En Guillem Reynés. Hem fulletjat el llibre de cap a cap i ens ha feta una impressió ben delitosa. Dels documents que s'hi transcriuen, contam treure'n moltes de cédules per l'*Obra del Diccionari*. Devant de tot, segons la bona costum dels alemanys, va una llista de les fonts i obres consultades, aont figuren(,) casi tots els escriptors que's son ocupats d'història balear. L'escorcoll dels arxius i dels monuments publicats referents a n-aquests *Castells roquers (Felsenfesten)* se deu a diferents escriptors. Sa Altesa dona les gràcies en tal concepte (pàg. 8, 9)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a D. Pere Antoni Sanxo, D. Estanislau Aguiló, D. Jordi Veny i Maimó, D. Antoni M.ª Alcover, D. Pere Sampol i Ripoll.

Una bona obra ha feta Sa Altesa publicant aquest llibre, pero ¡ay! que seràn poquíssims que se'n puguen aprofitar perque està en alemany. Nosaltres, contant ab la magnanimitat de Sa Altesa ens atreviríem a suplicarli que acabàs, que completàs la seua obra, fentne una versió en català, a fi de que tots els bons mallorquins la poguessen ensaborir i aprofitarse dels tresors que conté. Feysho, ¡o Altesa Reyal i Imperial! i Mallorca vos ho agrairà!

Un'altra cosa també li demanaríem, si no li hagués de sebre greu, que, en publicar cap altra obra sobre coses de Mallorca, no posàs els noms propis en castellà, sino en català tal com son, tal com cal dirlos. Els noms que no haja de posar en alemany, els que vulga posar com e característics del país, que les pos en mallorquí, qu'es axí com aquí les deym. Ja sé qu'es una costum dels escriptors alemanys qu'escriuen de coses de Catalunya o Balears posar tals noms en castellà, pero es una costum dolenta, vitanda, que no deu haver de seguir.

De totes maneres, rèpiga Sa Altesa el Sr. Arxiduc grans mercès de l'exemplar ab que'ns ha honrats i obsequiats i la més coral enhorabona per aquesta la seua derrera gentilíssima publicació. ¡Que no sia la derrera! [117]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1910

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[117][*]

¡Fora son! (117-119)

¿Com estam aquí, amadors de la llenga catalana, entusiastes de la nostra estimadíssima llenga catalana? ¿Que feym, espantats com el blat de l'any tretze? ¿Ab que pensau, bona gent, que, en veure Mn. Alcover, l'envestiu ab aquesta descàrrega, qu'ell ja hi està avesat i ja hi ha posat call: —¿I encare no surt el *Diccionari*? ¿Quant en veurem la primera entrega? —I mos diuen axò lo més frescs del mon; i nosaltres les mos miram ab mirada indefinible, i els-e contestam ab tota l'urbanidat possible, no axí com sovint se merexerien.

¡O gent sortada aquella que's diu i's té per regionalista i autonomista i nacionalista, i per amadora i entusiasta de la llenga catalana i de l'*Obra del Diccionari*, pero que's creuen que basta dirse axò per haver cumplit com-e bons catalans, com-e bons fills de la Pàtria! sense tenir en conte que no basta dirse una cosa, sino que hi ha que ferne, que hi ha que demostrarho ab obres, i no just ab qualque obra ensà i enllà, sino ab totes les obres que sien mester, ab totes les que bonament poguem fer.

[*] T. VI. —Setembre de 1910. —N. 9.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ja dins la *Lletra de convit* diguérem, i hu hem repetit cent vegades per activa i per passiva, que l'*Obra del Diccionari* ha d'esser un'obra nacional, que hi ha de prendre part tots els bons catalans, tots els qui's diuen i's tenen per bons fills de la Pàtria. Tothom hi pot i hi deu haver d'ajudar. Haventhi voluntat de bon de veres, ¿qui es que no pot replegar paraules, les paraules de la vila o ciutat aont un caplleva? ¿qui es que no pot, si vol, replegar les paraules pròpies, característiques del seu ofici o professió? ¿Qui no pot reunir els noms, per exemple, de les eynes dels oficis més coneguts i de les feynes i artefactes que ab aquelles eynes se fan a la pròpia vila o ciutat? ¿Qui no pot replegar els noms dels aucells, de tots els animals de ploma i de pel de la comarca aont un habita? A les viles ran de mar ¿quants [118] n'hi ha que, si volien, porien cercarmos tots els noms dels pexos que corren per aquelles aygues? —De manera que tothom pot bellament ajudar a la nostra *Obra*. Es questió de voler. Basta la bona voluntat per esser un gran col·laborador del *Diccionari*. —I de col·laboradors axí en necessitaríem a totes les comarques aont se parla català, axò es, de Catalunya espanyola i francesa, del reyne de València i de les Balears. Sense col·laboradors axí a totes aquexes comarques, poques passes pot donar la nostra *Obra*, no's pot fer gayre envant, ha d'anar sorrera per forsa. —Es ver que'n tenim molts de col·laboradors, més de mil cinccents; pero, ¡quants n'hi ha, Deu meu, que només ho son de nom! N'hi ha un centenar que'ns han ajudat i ens ajuden com tot uns homes, que'ns han omplides i enviades milenars i milenars de cèdules. May los agrairem prou a tan bons amics llur cooperació, tan entesa com copiosa i resolta. Pero ¡ay! que lo que deym d'ells no hu porem dir de la major part dels altres. ¡O si tots els col·laboradors que tenim, mos haguessen feta just una cèdula cada dia, més poc, just una ceduloya cada setmana, ab los anys que fa qu'alsàrem la bandera, ¡quants de milenars de cèdules no haurien fetes ja! ¡No'n tendria tants de calaxos buyts la nostra *Calaxera*! ¡Ja faria estona qu'hauríem hagut de posar fil a l'agulla! i ¡Deu sap si ja tendríem l'impressió a mitjes hastes!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Desgraciadament no ha succeit axi. Molts de col·laboradors no han feta ni mitja cèdula; altres que totd'una prengueren la fua i duyen tal envestida, que com que Catalunya les fos petita per cercarhi paraules, i que montaven oficines de l'*Obra del Diccionari*, anunciant dalt els periòdics les hores de despatx, a poc a poc anaren desmayant, i al punt foren com un llum qu'acaba d'oli, i acaba per apagarse totsol. Sí, tots sols s'apagaren aquells entusiasmes primerencs d'aquells tals; i es per demés donarlos pitja ni ponyidor, ni enviarlos mots de lletra afuats, fulminants, perque s'arredossen derrera aquell maleyt: *contra'l vici d'escriure hi ha la virtut de no contestar i tirar la carta dins el covo dels papers dolents*. Trist, ben trist es haverho de confessar: moltíssims de col·laboradors no han fet per la nostra *Obra* tot lo que bellament porien haver fet; no han fet la mitat, ni la decena ni la centena part de lo que bonament porien haver fet.

Es que'ls ha agarrotats una sòn rabiosa, una sòn feresta, que no los dexa moure peu ni cama, ni hi veuen de cap bolla, ni s'aguanten drets ni a un recó ab tres puntals. La sòn los té abacuats, rendits, que no's poren valer de llur cos. I ja les poreu cridar, ja les poreu estemenetjar i sondroyar i sodrogar; ja les poreu cornar ab un corn a l'orella tant fort com volgueu, —no's [119] desperten, no's desxondexen. Alguns obriràn qualque mica els ulls, pero les tornen aclucar totd'una. Alguns pussetjaràn una micoya, provaràn d'alsar el cap i fins i tot semblarà que volen engegar la maleida sòn; pero ica! al punt tornen dormir tan arreu com abans, com un pex dins l'ayga, com-e troncs, com-e saulons.

Sí, aquexa es la situació de moltíssims que's diuen catalanistes respecte de tot lo que sia traballar d'una manera efectiva i eficaç a favor de l'enaltiment de la llenga catalana. Per axò la nostra *Obra* fa tan poca via; per axò no surt el *Diccionari*, per axò està tan enrera l'*Obra del Diccionari*. No es per culpa dels centralistes, no es per culpa dels inimics de Catalunya, no es per culpa dels inimics de la llenga catalana; es per culpa dels qui's diuen i's proclamen amics seus i entusiastes amadors seus, i casi no pensen esserho més que de boca i no ab les obres; ho son

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de paraula, pero no de fets; en teoria, pero no a la pràctica. Son els catalanistes a mitjes, son els catalanistes a redols, que tenen la culpa de que l'*Obra del Diccionari* no estiga llesta. ¡I n'hi ha tants desgraciadament de catalanistes a mitjes! ¡N'hi ha tants i tants que només ho son a redols, a estones, just com les pica la mosca! La nostra dis-sort es que la mosca les pica massa clares vegades, i encara just una micoyina. ¡Quina llàstima que tal mosca no tenga unes bones mordales i un fibló ben afuat que los ho clavàs tall de mànec, fins a la carn viva! ¡Veyam si axí s'arribarien a desxondir! ¡Amèn que la mosca los piqui axí a tants i tants de col·laboradors, de molta, de massa sòn, com(,) tenim per la nostra desgràcia!

Congrés d'Apologética en honor del Dr. Mn. Jaume Balmes

(119-126)

Ancque no afectàs aquex Congrés directament a la nostra *Obra del Diccionari*, no hi poríem estar indiferents. Ens calia veure'l ab simpatia i ferhi costat a les totes. Aquexa era l'obligació dels bons catalans. ¿No fou tal volta En Balmes una de les manifestacions més altes i esplendoroses de l'esperit català, un dels talents caporals qu'ha tenguts may Catalunya? Es ver que va escriure molt poca cosa en català: el temps no hu duya. Si hagués assolida la nostra renaxensa, no es gens duptós que s'hi seria tirat ab cos i cordes. Si les seues obres meravelloses no son escrites en català, son ben catalanes p'el fondo, per la sustància, p'el bessó. Si tots els qu'avuy se diuen catalanistes, tenguessen [120] de catalans la mitat, la desena, la centena part de la catalanitat que tenia En Balmes dins el moll dels ossos, maldement no escrigués en català, ¡ja mos hi aniria bé! ¡d'altra manera estaria la causa de Catalunya! ¡afinaríem una mica més el fil de les neules! ¡feriríem més en el viu! ¡No's porien riure tant de nosaltres els inimics de la nacionalidat catalana!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per tot axò recomanàrem coralment demunt el BOLLETÍ de febrer a tots els nostres amics aquex Congrés d'Apologètica, i emprenguérem diferents companys a que hi presentassen estudis, i nosaltres vàrem resoldre presentarn'hi un sobre'l gran dexeble i amic d'En Balmes i hereu universal del seu esperit, D. Josep M.ª Quadrado; i no mos n'ha duyta poca de feyna ab tant i tant com va escriure aquest egregi poligraf mallorquí en defensa de la Relligió sacro-santa.

Per axò, com va esser l'hora, dia 5 d'aquest més prenim vapor cap a Barcelona, i dia 6 mos espitxam a Vic, aont ens reberen ab paumes d'or amics tan corals com Sa Ilma. lo Dr. Torras i Bages, Bisbe d'allà, lo M. I. Mn. Jaume Collell, canonge d'aquella Seu i D. Josep Cirera i Mas des Pla del Rey, del qual fórem hostes set dies rodons.

Cal confessar que'ls vigatans en general se demostraren dignes d'En Balmes.

Es una espècie de prodigi qu'una població d'unes deu mil ànimes poguès fer un Congrés tan lluit, tan esplendorós, tan magnífic.

Vic es una ciutat antiga, i en té tota la trassa: una plassa com no n'hi ha cap d'antiga tan gran en tot Catalunya; moltes d'esglèsies i cases relligioses de lo més interesant; molts de casals senyorívols, d'aspecte monumental; un amplíssim passetx desde la plassa fins a l'Estació del Ferro-carril, nova de trinca, sense dupte la més important de la línia; els vigatans, amables, amatents, senyorials.

Per coletgir lo qu'es Vic basta dir que, haventhi acudit centenars de congressistes, per tots e-hi hagué hostatje preparat o bé a cases relligioses o ab famílies de qui fa fer. A cases axí s'hostatjaren els Arquebisbes de Tarragona i València, els Bisbes de Barcelona, Girona, Solsona, Lleida, Tortosa, Lleó, Calahorra, Ciudad Rodrigo, Ciudad Real, Sa Altesa la Sereníssima Sra. D.ª Elisabet de Borbon, Infanta d'Espanya, lo Exm. Sr. Ministre de Gràcia i Justícia (Valarino), lo Illm. Dr. D. Enric Reig, Auditor del Tribunal Suprem Esglesiàstic de la Rota, i altres personatjes de qui hi ha dalt.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tota la ciutat estava endiumenjada d'arcs de triunf, [121] enramades, taringues de llenternes i aranyes elèctriques i a la veneciana, endomassats casi tots els balcons i finestres, i banderes i banderoles dingolendetjant, majestàtiques, a tots els vents.

Totes les fondes i hostals i despeses, plenes d'en gom en gom; atipats tots els carrers d'una gentada may vista; haventhi dia, com el diumenge, 11 del corrent, que's calculà que hi acudiren a Vic unes coranta mil persones de fora.

Les funcions totes del Congrés d'Apologètica i tots els números de les festes, foren un èxit que superà totes les esperanses, gràcies a Deu, i resultaren un homenatge esplendidíssim a la memòria gloriosíssima del gran Balmes.

No'ns cal descriure fil per randa tot lo que's va fer a n-el Congrés, perque no hu ama'l demble del BOLLETÍ. Sols en donam un curtíssim resum.

DIA 8

EL MATÍ. —Gran Ofici Pontifical a la Seu. Oficia lo Exm. Sr. Arquebisbe de Tarragona, ab assistència dels altres Illms. Prelats, la Sereníssima Sra. Infanta, lo Exm. Sr. Ministre de Gràcia i Justícia, gran estol de Congresistes i una gentada fora mida que umpl tota la Seu. Canten admirablement la missa l'incomparable *Orfeó Català* bax de la sàbia batuta del Mestre Millet, i el poble, dirigit per l'altre mestre de cap de brot, lo Rt. P. Sunyol, benedictí de Montserrat. Sa Illma. el Sr. Bisbe de Ciudad Real se dexa caure un sermó d'aquells de primera sobre les obres d'En Balmes.

EL CAPVESPRE. —Devers les cinc se fa la solemníssima inauguració del Congrés d'Apologètica. Presidexen els Rdms. Srs. Arquebisbes i Bisbes; l'Infanta i el Ministre i demés gent oficial de cap de brot ocupen una tribuna de distinció. —Surt al mitx el Ministre de Gràcia i Justícia, i ab paraula correctíssima i molt citada i posada fa l'elogi d'En Balmes com-e

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

teòlec, filosof, polític, patriota, escriptor i apologista de la Relligió Catòlica, dient que'l Rey i el seu Govern s'interessaven i s'adherien de cor a n-aquell homenatje a n-En Balmes, i declara ubert el Congrés d'Apologètica. —Mn. Collell llitx un enfilall d'adhesions a n-el Congrés, entre altres les dels Cardenals Mercier i Gibbons i de l'Arquebisbe de Quito. —Se'n puja a la tribuna el Bisbe de Vic, i llitx un discurs notabilíssim sobre l'acció de la fe i de l'Esglèsia demunt els enteniments i els cors, i els caràcters qu'ha de reunir l'apologista de la Relligió, fent veure qu'En Balmes los reunia en grau eminent. Es una de les vegades qu'hem vist més alt i més sublim el Dr. Torras, i això qu'ell sempre vola ben amunt ben amunt. — [122] El seguex a la tribuna el P. Levreton, jesuita, catedràtic de La universitat catòlica de París, jove, ben playent desxondit. Parla un francès gentil, ben estil·lat, llampant; s'estén en fondes consideracions sobre'ls orígens de l'apologètica cristiana, fent veure com els primers apologistes, això es, els apòstols i llurs inmediats sucessors oferexen un caràcter especial: son just un eco fidelíssim de la primera apologia que's va fer demunt la terra, es a dir, les predicacions del Verb de Deu fet home.

DIA 9

EL MATÍ. —El P. Levreton seguí i acabà la lectura del seu preciós estudi: *primer període de l'Apologètica*; i puja a la tribuna el Dr. Rauschen, Catedràtic de la Facultat catòlica de Teologia de l'Universitat de Bonn. No parlà alemany, la seua llengua, perque casi negú l'hauria entès, sino en llatí, pero un llatí d'aquell rimat, comensant per rendir un homenatje de simpatia i respecte a n-el seu Emperador, En Guillem II, segons costum dels catòlics alemanys en llurs aplecs i congressos. Tractà de l'Apologètica de l'època dels Sants Pares, fixantse en Orígenes, Sant Ciprià i sobre tot Sant Agustí, fent un anàlisis lluminosíssim de la magna *Civitas Dei*; el Dr. Rauschen feu la retxa molt molt amunt. —Munta després a la tribuna un frare dominic, i llitx una ben notable disertació del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conegut P. Lozano, de la metexa meritíssima Orde, sobre l'Apologètica entre'ls escolàstics, que demostrà conèxer d'aprop, fent veure lo molt i molt que feren ells par la defensa de la Relligió. —Després puja a parlar el P. Nebreda, Missioner de l'Inmaculat Cor de Maria, polent de paraula i de llecor científica, tractant de l'Apologètica desde'l sigle XVI ensà, fentne una pintura ben moguda, ben interessant.

EL CAPVESPRE. —Se'n puja a la tribuna el nostre dolsíssim amic el Rt. P. Ignasi Casanovas, S. J. a donar conte dels estudis especials d'apologètica presentats a n-el Congrés, que no hi havia temps de lletgir, donantne un d'escrit en català com el més notable. Se'n entra després a l'obra apologètica d'En Balmes i en fa una esposició notabilíssima, acreditantse el P. Casanovas una volta més de teólec i filosof de cap de brot. —El seguex a la tribuna son company d'hàbit lo Rt. P. Dudon, redactor de la famosa revista parisenca *Ètudes*, i fa en correcte i pintoresc castellà una pintura magistral dels dos grans apologistes Balmes i Lamennais, tan diferents per llur talent i formació científica i sobre tot per la manera com acabaren: En Balmes com un sant, En Lamennais dins l'apostasia més horrible. —Se'n puja llavò a la tribuna lo Rt. Juan Antoni Bosio, sacerdot italià, director de la [123] *Revista d'Apologetica Cristiana* de Treviso (devers Venècia), i se dexa caure un dels discursos més eloqüents que may hàgem sentits, proposant que a la *Internacional rotja* oposin els catòlics una *Internacional blanca* per fer tots un cor en la defensa de la Relligió, única manera de ferla triunfar per tot arreu.

DIA 10

EL MATÍ. —Se'n puja a la tribuna lo Ilm. Dr. Sanromàn, Bisbe de Calahorra, i llitx ab viva entonació un discurs de prop de dues hores sobre l'Apologètica en relació ab los descubriments de les ciències naturals. Demostrà posseir a fondo aquexes ciències, i donà un gran encals a n-els sabis de per riure que fa temps caplleven p'el mon. Ocupa després la tribuna'l Rt. P. Juan Abadal, S. J., catedràtic de Sagrada Escritura del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Col·legi Màxim de la Companyia, de Tortosa, disertant sapientíssimament sobre'l criteri divers que tenen d'estudiar la Biblia els sabis catòlics i els sabis racionalistes, posant de manifest lo lluny d'osques que van els positivistes, contradintse de la manera més flagrant no admetent, negant la possibilidat del miracle, allà ont santen com-e principi fonamental la negació de l'orde metafísic, de l'orde intelectual. També s'hi va fer ben amunt el P. Abadal.

CAPVESPRE. —Ocupa la tribuna lo M. I. Sr. Dr. Isidre Gomà, canonge de la Seu Metropolitana i catedràtic de la Sagrada Escriptura del Seminari de Tarragona, parlant un'hora i mitja de la tradició i crítica en la exegesis i de les orientacions de l'Apologètica bíblica moderna. Fou un estudi re-de-ple de ciència, demostrant el Dr. Gomà que sap aont té la man dreta i que hi sap ben bé les tresques dins la sagrada hermenèutica. —Ocupa després la tribuna lo Exm. D. Rafel Rodríguez de Cepeda, Senador del Reyne i catedràtic de l'Universidat de València, tractant ab la seua competència indiscutible i ab gran conexement de causa de l'Apologia de l'Esglèsia Catòlica p'el concepte cristià del travall i la seua progressiva realisació en l'orde de la vida intel·lectual i de la social. —Finalment parlà, en correcte castellà, l'abat Anfós Lugan, missioner d'Albi (Mitj-dia de França), sobre En Balmes i la sociologia moderna. Fou un estudi interessantíssim, lluminosíssim, demostrant ab cites de diferents obres d'En Balmes qu'aquest molts d'anys abans de congriarse l'actual ciència sociològica ja sentà la major part de les conclusions d'aquexa ciència sobre l'envitricollada questió del capital i el treball.

Degut a l'estensió fora mida del discurs del Bisbe de Calahorra i del Dr. Gomà, lo Rt. Mn. Josep Gudiol, [124] Conservador del Museu Diocessà de Vic, sens dupte un dels primers arqueòlecs d'Espanya, no pogué lletgir la seua ponència sobre la ciència arqueològica com aussiliar de l'Apologètica, aont estracta doctíssimes memòries del Comanador Horaci Marucchi i del trapista P. Sixt Scaglia, i fa un estudi notabilíssim del tema. Aquesta ponència de Mn. Gudiol està escrita, com tot lo que publica ell, en català. Per axò fou tant de dolre que no's poguès lletgir. Figurarà de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

totes maneres dins el volum del Congrés, i a-les-hores el porem ensaborir.

DIA 11

SESSIÓ DE CLAUSURA. —El M. Rt. P. Calasans Rabassa, Provincial de les Escoles Pies de València, lletgex una memòria eruditíssima sobre l'Esglèsia i l'Ensenyansa popular, presentant un brevíssim resum de tot lo que ha fet la nostra Relligió a travers dels sigles per l'ensenyansa del poble, i acaba posant dalt els núvols l'obra pedagògica d'En Balmes i especialment *El Criterio*. —Ocupa llavò la tribuna lo Rt. P. Colomer, de l'orde de Sant Benet, de l'Abadia de Montserrat, donant conte de diferents estudis especials d'Apologètica presentats a n-el Congrés, que no hi havia temps de lletgir, pero qu'aniràn dins el corresponent volum qu'es publicarà. —Passa llavò el Rt. P. Echevarria, dels Missioners de l'Inmaculat Cor de Maria, a tractar de la lliga internacional d'apologètica catòlica que convé establir dins tot lo mon, axò es, el metex pensament qu'esposà el Rt. Juan Antoni Bosio ab tan sobirana eloqüència. El P. Echevarria sostengué la seua tesi ab gran ingeni i d'una manera llampant i contundent, fentse seu tot lo qu'havia dit lo Rt. Bosio. Allà metex lo Ilm. Sr. Bisbe de Vic digué que tots els Prelats presents acceptaven tal idea i que ab el Comité del Congrés y els Rts. Bosio i Echevarria formularien les bases de tal Lliga i la durien endavant. —Puja llavò a la tribuna'l Dr. D. Josep Daurella, Catedràtic i Degà de la Facultat de Filosofia i Lletres de l'Universidat de Barcelona, i llitx l'admirable, el colossal discurs del Dr. D. Marcel·lí Menéndez Pelayo sobre la personalidat científica i literària d'En Balmes, presentantlo ab tota la seua grandesa escepcional dins la filosofia, dins l'apologètica, dins l'alta política. Una volta més demostrà En Menéndez Pelayo el seu talent de crític superior a tota ponderació, dexant esglayat i entusiasmat tothom, donantse tots els congresistes l'enhorabona de que'l Congrés d'Apologètica hagués tengut unes acaballes tan magnífiques. [125]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

DIA 12

SESSIÓ DE COMIAT. —Ens tocà a nosaltres pujar el primer a la tribuna per donar una idea de l'obra apologètica del gran amic i dexeble d'En Balmes, D. Josep M.ª Quadrado. Fèrem un resum de tot lo que publicà aquest gran poligraf en literatura, història i arqueologia, i sobre tot en apologètica, lo estretíssimament unit de cor i d'enteniment qu'estigué ab En Balmes, sostenint la gloriosa bandera d'aquest fins a la mort; i, com-e mostra de com feya l'apologia de la Relligió, lletgírem el capítol que dins el nostre estudi dedicam a la *Continuació* que feu En Quadrado del *Discurs sobre l'Historia Universal* de Bossuet, demostrant que'aquest només arribà la seua obra fins a Carlemany perque no's trobava en estat de seguirla i acabarla, per no conèxer gens l'edat mitja com-e palacià qu'era de Lluís XIV, i qu'En Quadrado reunia totes les condicions que mancaven a Bossuet per seguir i acabar l'obra i que per això la *seguí* i l'*acabà* tant bé com la *comensà* Bossuet. El discurs va esser en català, lo qual ens va valer grans aplaudiments. —Puja llavò a la tribuna lo Rt. Dr. Mn. Frederic Dalmau, Catedràtic de Psicologia de l'Institut de Logronyo, i se dexa caure una magnífica disertació sobre Balmes filosof, demostrant fondos conexements i gran competència en questions de filosofia i esposant fil per randa l'entrebaulament i la solidesa de les idees filosòfiques d'En Balmes. —Després ocupà la tribuna'l Rt. Dr. Mn. Joan Lladó, Catedràtic de filosofia del Seminari de Vic, presentant En Balmes com-e sacerdot. El Dr. Lladó ha publicada una interessant sèrie d'articles sobre En Balmes i totes les seues obres, contribuint molt a despertar viu interés a favor del Centenari i del Congrés, demostrant gran erudició teològica i filosòfica i un ull crític ben viu i penetrant. La descripció que feu de l'esperit fondament sacerdotal d'En Balmes, de la seua sòlida piedat i altres virtuts cristianes qu'embelliren i brodaren tota la seua vida, va esser eloqüent i corprenidora de bon de veres.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Entrepol·lades ab aqueys discursos se lletgiren inspirades poesies del Rt. P. Tomàs Vinyes de les Escoles Pies de Roma, del Rt. P. Ramon Costa i del M. Rt. P. Calasanz Rabassa (la primera en llatí, la segona en català, la derrera en castellà) i la *Schola Cantorum* de la Seu bax de l'entesa batuta del seu director Mn. Lluís Romeu cantà diferents cansons, que feren les delícies dels oyents.

Axò va esser en poques paraules el Congrés d'Apologètica de Vic en honor al nostre Balmes. [126]

Deu fassa que doni fruyts de bendicció a l'Esglèsia i a la Pàtria, i qu'aviat estiguen estampats els volums qu'han de incloure'ls traballs presentats i lletgits a n-el Congrés a fi de porerlos ensaborir millor i aprofitarmos axí com cal de les altes ensenyanses que la major part d'ells contenen. Axí sia.

¡Les devem, i les pagarem! (126)

Sí, setze pàgines devem a n-els nostres suscriptors: vuyt del més de juliol i vuyt de l'agost. Les devem, i les pagarem relligiosament, i no estarem gayre, si Deu ho vol. No'ns agrada el deure: tendrem foc dins les sabates, fins qu'estarem cabals. Esperam de l'amabilidat dels nostres lectors que mos faràn suport d'aquex deure fins i tant que los ho hàjem pagat fins a dobler i malla.

Un colaborador de primera (126-128)

Ho es de ver el nostre bon amic D. Josep Rodrigo Pertegàs de València.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dins el BOLLETÍ d'abril ja'n férem la presentació i espressàrem les grans esperanses que hi teníem posades. Les esperanses no han fallat, gràcies a Deu. El vocabulari d'aquell preciós còdic *d'animals de caçar* que trobàrem a la Biblioteca de l'Universitat de València, que l'amic En Rodrigo Pertegàs ens va prometre fer, ja està fet i enviat cap a Mallorca i ben estojat dins la nostra *Calaxera*. Son prop de vuyt centes cèdules, fetes magistralment, un ver tresor de llenga. Perque vos ne pogueu fer càrrec millor, vetassí la carta metexa ab qu'aquell bon amic ens envia la delitosa replega. Que'ns ho perdoni la seua cristiana modèstia. ¡Quantes de vegades resulten més interessants les cartes no escrites p'el públic que moltes que s'hi escriuen. Axí succeex ab la d'En Rodrigo Pertegàs. Veyaula:

València 12 Setembre 1910

M. I. Sr. D. Antoni Alcover.

Palma.

Caríssim senyor y amich: Prop d'un mes més tart de lo que me proposava, comencí la tasca a que'm comprometí y després de començada tinguí que dexarla per un viage que me se oferí fer, pero ya, gràcies a Deu, puch enviarli les cèdules que he fet, les quals exiran en este mateix correu.

El còdich en qüestió sab vostè que porta per títol, escrit en les tapes en lletra relativament moderna, «Llibre de animals de caçar», y sab també que està incomplet per mal conreu y descuit [127] segurament. Este llibre es una còpia d'altre original que sens dubte era ya antich o estava mal tractat, perque en el foli 86 hi ha una nota marginal que diu: «faltava en lo llibre una carta» y està sens terminar l'asunte de que parla. Este libre crech que deu ser valencià perque en un del pasages del fol. 85 nomena la *alma* que es la antiga unitat lineal valenciana, pero respecte a este estrem ningú millor que vostè podrà jutgar. Per los caràcters paleogràfichs pot dirse que este llibre data del primer terç o primera mitat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de la XVI centuria, aço se corrobora per la filigrana del paper (el calc del qual li envie), que es, com vorà, el guant y la flor de cinch fulles.

Per si li aprofita, li diré que este llibre procedeix de la selecta llibreria de l'antich bibliotecari D. Vicent Hernàndez; que està enquadernat en pergamí, molt arrugat per el mal conreu, sense tapes de cartó, y es de 0'31 x 0'21 metre, que comença en el foli 4, pero pareix que sols ne falten dos perque, contant els fulls del primer quadern, era el primer lo que com a guarda queda encara; que tè sancer fins al fol. 31, y que després de este n'hi han tres més que estàn desgarrats, quedant sols un fragment de cascú.

A vostè pertany l'aclarir si l'original de este llibre es molt més antich o no, puys d'aço sols podrà jutgarse fentne un estudi filològich detingut.

Cal que li diga, pera terminar, com he fet les cèdules: Primerament n'he fet de les paraules que pera mi son rares o desconegudes; 2n n'he fet també de les conegudes quant oferien una accepció no corrent; 3r dels verbs quant he cregut que, per la conjugació empleada, se requeria; y 4t en general de totes aquelles que per la ortografia me ha paregut necessari.

En els verbs he posat l'infinitiu subrallant la paraula en el text, y en els adjetius el singular en terminació masculina.

Tinch per segur que tindrà vostè que desgarrar moltes de les cèdules que li envie, pero si n'hi ha alguna que li aprofita, ya estich content y satisfet.

Huí vullch vore un vocabulari llatí-valencià antich que m'han dit que hi ha en lo archiu de la ciutat. Si pense que pot ser util pera els estudis de vostè, ya li donaré conte.

Perdone, caríssim senyor i amich, lo llarch d'esta carta; disponga com vulga de son affm. y coral amich que molt l'aprecia.

JOSEP RODRIGO PERTEGÀS

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Grans mercés a l'amic En Rodrigo Pertegàs. ¡Que Deu nostre Senyor i la seua Santíssima Mare, la Reyna de cels i terra, li paguin la sàbia cooperació qu'ha prestada i seguex prestant a la nostra *Obra*! —¡Per l'amor de Deu i de la Mare de Deu, o amic del cor, buydaulomos en cèdules aquex *vocabulari llatí-valencià* que deys que us han acusat de l'arxiu de la vostra ciutat, i que'l voleu anar a veure! ¿Es un *vocabulari llatí-valencià* antic? Doncs, no hu dupteu: ens convé a caramull, ens fa pessa [128] de tot per la nostra *Calaxera*. Creysme: totd'una que vos llega, feune les cèdules, axí com les heu fetes del *llibre d'animals de caçar*.

¡Endevant, dolsíssim amic i company acorat de la gloriosa tasca lexicogràfica, a n-e que tants fan morros i anques enrera, i vos vos hi sou donat ab cos i cordes! ¡Beníssim!

La llengua catalana al V Congrés d'Electrología y Radiología

(128-129)

Vetaquí lo que'n diu *La Veu de Catalunya* de 18 d'aquest més:

«En la sessió del dematí d'ahir, del Congrés Internacional d'Electrologia, el doctor don Geroni Estrany se dirigí previament, y ab molta atenció, als congressistes reunits en sessió, demanantlos, en llengua castellana, que anava totseguit a llegir una comunicació seva escrita en català. Ningú hi va fer cap manifestació en contra y el doctor Estrany va començar la lectura, y l'acabà, essent saludada ab forts picaments de mans. Aleshores demana la paraula'l doctor Castelu, vascongat, y prega que consti la seva màs enèrgica protesta per haver parlat en llengua catalana un senyor congressista. Diu que ell no l'ha entès de rès, y que pera'ls espanyols deu emplearse la llengua oficial; que ell, com a vascongat, era regionalista y parlava la llengua vasca entre'ls seus paisans, y, fora d'això, ho feya en espanyol (no digué en castellà):

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que podria haver parlat en el Congrés en vasch, peró que per consideració à tots, no ho havia fet, y que considerava una desatenció envers els espanyols allí reunits que no ho hagués fet el doctor Estrany en la llengua que tots conexien.

«Aleshores la presidencia, confiada al doctor Cirera y Salse, fa observar al doctor Castelu la improcedencia de la seva protesta sobre haverse espresat en català'l doctor Estrany, perque en els estatuts del Congrés s'havia tingut prou mirament de no imposar cap idioma, sinó que cada hú ho fés en la llengua que tingues mes familiar ó que millor expressés sa manera de pensar. En sa consequencia, que la proposició del doctor Castelu no era procedenta y no podria acceptarla la taula. Se creuen paraules durant aquestes manifestacions, entre'l que les expressa y el doctor Castelu, y en això s'axeca'l correcte y seriós doctor Doumer (de Lille), que ocupava un lloc en la taula presidencial, y en francès claríssim y ben intensionat, fa compendre al doctor Castelu lo improcedent de la seva protesta, comentant la argumentació en parescuts conceptes als de la presidencia y remarcant que, quan se determinà a Amsterdam fer el cinquè Congrés a Espanya y escullint Barcelona, se feu ab mires de que fossin els espanyols els honrats en aital distinció, preszindint de la diversitat de maneres de pensar en questions d'idioma y que aquí s'havia vingut a fer ciencia y res més; i que pregava al doctor Castelu que retirés totes las paraules dites, ja que estava segur que, passat aquest moment, regonexeria la poca oportunitat de la seva protesta. [129]

«El doctor Castelu, un xich més reposat després d'aquest xàfec, digué: »Retiro mi protesta»... y es saludat pel públich ab una llarga salva d'aplaudiment. També ho foren abans el doctor Cirera y el doctor Doumer, que sapigueren donar la veritable significació de l'actitut del doctor Estrany. Passat aquest incident, el propi doctor Estrany va comensar a llegir una altra comunicació seva y aquest cop ho feu en francès.»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Notes Bibliogràfiques (129-131)

Nomenclator histórico | *de las iglesias parroquiales y rurales* | *santuarios i capillas* | *de la* | *provincia y diócesis de Gerona* | por | D. Francisco Monsalvatje y Fossas | Olot— | Imprenta y libreria de Sues. de J. Bonet | calle mayor, núm. 3 | 1910. —Un volum de 260 planes de 223 x 154 mm.

El bon amic i meritíssim patrici gironí, En Monsalvatje, no para en la seua gloriosa tasca d'il·lustrar la seua terra nadiua. No fa gayre que donàvem conte d'un nou volumen seu d'estudis d'història gironina; doncs ara ens sorprèn ab un altre, el XVIII de la seua colecció, i el IV dels *Monastirs i Esglesies* del bisbat de Girona. Es interessant de bon de veres aquest inventari qu'acaba de cloure de tots els llocs sagrats d'aquella diòcesi. ¡Quina cosa més avenguda no fora tenir el meteix inventari de totes les diòcesis de Catalunya i d'Espanya! El tendríem si hi hagués més cultura i més entusiasme per la ciència i les lletres. Les esglèsies, abadies, monestirs, ermites, capelles i cel·les son un aspecte de la vida relligiosa d'un poble, que donen una idea molt vitenca, molt intensa de l'ànima, de la cultura i de la manera d'esser d'aquell poble. Per això oferex un gran interés l'estudi d'En Monsalvatje. I n'oferex un de ben especial per l'*Obra del Diccionari*: inclou el volum qu'estam examinant centenars de *noms de lloc* i *de casa* (llinatjes), que presenten formes llengüístiques ben pintoresques i d'alt valor filològic, qu'hem tengut bon esment de buydar en cédules per la nostra *Calaxera*. Se tracta d'alguns centenars. Ademés s'inclouen dins el volum fragments dels *Goigs* dels Sants Titulars d'aquells santuaris i ermitatjes que s'hi inventarien, que son preciosos monuments de llengua, encara que dels sigles XVII, XVIII o XIX, sempre fites de la evolució del llenguatje. Aquests fragments demostren una volta

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

més qu'es relativament modern el canvi de *-am*, *-au* en *-em*, *-eu* de les primeres i segones persones plurals del present dels verbs de la primera conjugació, canvi obrat per analogia ab els verbs de la segona conjugació, que fan *-em -eu*, del llatí *monEMUS*, *monETIS* com *-am*, *-au* surten del llatí *amAMUS*, *amATIS*. Se veu que tal canvi s'obrà a n-el sigle XVIII i primeria del XIX dins el bisbat de Girona. Vetaquí els casos d'aquex canvi analògic que hem trobats dins el volum d'En Monsalvatje:

«Vos reclam*am* advocada | mir*au* tots los pescadors | defens*au*los dels torments» (Goigs de Santa Elena del Port de la Selva). —«Continu*au* ioh Roch ditxós» (Goigs de Sant Roch d'Olot). —«Guard*au*nos, sempre [130] la vista» (Goigs de Santa Llúcia de Tonyà). —«Accept*au*, puix, los seus vots» (Goigs de Santa Magdalena d'Olot). —«Deslliur*au*nos del pecat» (Goigs de Sant Salvador de Pujalder). —«Preserv*au* est Principat» (Goigs de Sant Sebastià de Palafrugell). —«Preg*au* a Jesús per nos» (Goigs de Sant Ferriol). —«Alcans*au*los aquex do | alcans*eu*nos lo perdó» (Goigs de Santa Anna d'Argelaguer). —«Alcans*au*los prest favor» (Goigs de Santa Catalina de Torruella). —«En tal perill ajud*au*» (Goigs de Sant Grau de Begudà). —«Guard*au*nos, Quiteria santa» (Goigs de Santa Quitería de Campmajor). —«Alcans*au*los bon tornar» (Goigs de la Mare de Deu de Bon Tornar d'Arenys de Munt). —«Alegr*au* los afligits» | «els pobres aconsol*au*» (Goigs de Sant Ciprià de Fogàs). —«Deslliur*au* al qui os aclama» (Goigs de Sant Corneli de Fogàs de Tordera). —«de qu'ajud*au* als devots» (Goigs de Sant Martí d'Arenys de Munt). —«...Dispos*am*, orden*am* y man*am*...» (Decret de Visita de 1743 del bisbe de Girona, fet a Lledó).

Ab una paraula, el derrer volum d'En Monsalvatje no desmerex gens dels anteriors; es una obra bona feta a la Pàtria i a tots els amadors de la nostra història. Seguesca l'autor donantmos noves mostres del seu alt enginy, escorcollant ben arreu l'història de la terra que'l va veure néxer. Per quelque cosa li ha donat Deu el seu talent especialíssim per aqueys estudis.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per la nostra banda, li enviam la més coral enhorabona i grans mercès de l'exemplar d'aquex volum XVIII ab que'ns ha honrats i favorits.

Reliquias Literarias | **de Balmes** | *Recogidas y publicadas* | *por el* | *P. Ignacio Casanovas S. J.* | *Recuerdo del Centenario.* | Eugenio Subirana Edit. y Lib. Pontificio | Puertaferrisa, 14, Barcelona, 1910. — Un volum de XIV —410 planes de 193 x 125 mm.

Devem a la fina amabilidat del nostre estimadíssim amic Rt. P. I. Casanovas un exemplar, qu'agraim de tot cor, de la seua derrera producció que ab el títol qu'encapsala aquexa nota, acaba de publicar. Se compòn tota *a*) d'*escrits* d'En Balmes, *inédits* o *poc coneguts* per no esser estats inclosos en els aplecs que's son fets de les seues obres; *b*) *escrits privats* del metex Balmes que contribueixen eficaçment a donarlo a conéxer més i més i a completar la seua fesomia d'home, sacerdot i escriptor, c) i *cartes dirigides a n-En Balmes* per personatjes i escriptors famosos i per amics íntims; tot lo cual servex per enrodimir meravellosament i posar ben de relleu la figura del gran filosof cristià.

No afecta, es ver, aquex llibre del P. Casanovas directament a n-els fins de la nostra *Obra*, pero no'ns pot esser indiferent, tractantse d'enaltir una glória catalana tan alta i sobirana com es En Balmes. La nostra enhorabona mès coral a n-el benemèrit autor d'aquexes delitoses *Reliquias Literarias*.

Rdo. Dr. Norberto Font y Sagué, *Presbítero (noticia necrológica) por Mariano Faura y Sans*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dalt *Boletín de la Real Sociedad española de Historia Natural-Mayo-1910* ha publicada Mn. Marian Faura una nota necrològica y bibliogràfica de [131] Mn. Font i Sagué, al cel sia, ben apreciable. Mn. Faura era un gran amic i un dexeble aprofitat de Mn. Font, i ell millor que cap altre poria donar a conèxer el gran naturalista, el gran patrici, la mort del qual ploram tots els seus amics, tots els amadors acorats de la terra catalana. Bé fa Mn. Faura de posar de relleu fora de Catalunya la gran personalidat científica i literària de Mn. Font; bé ha fet de reunir la llista de les publicacions de l'eminent naturalista. —Lo que convendria a caramull, aplegar tots els seus articles i estudis dispersos i formarne un o dos o més volums. Els amics de Mn. Font li devem aquex homenatje. Que's posi al cap d'això el qui siga més indicat, i conti ab la nostra més entusiasta cooperació. —No voldríem equivocarmos; pero un dels mès indicats per capdevanter d'això creym que seria Mn. Marian Faura. Doncs ¡endevant les atxes!

La conjugació de Vich (131)

Prou que aprofitàrem la nostra estada a n-aquexa ciutat per estudiarhi la conjugació d'aquella comarca, tan interessant com es. Cridàrem els entusiastes que hi tenim, casi tots seminaristes, alguns ben tendres, i ens passàrem tot un dia donant ventim a n-els verbs tal com se balluguen a Vic. Ens hi passàrem devers set hores de no badar gens, de ferho de tot per aglapir totes les formes i fenòmens que presenta la conjugació vigatana. Els seminaristes tendres, d'onze o dotze anys ens conjugaven els verbs i els més granats intervenien i contrastaven i aclaraven lo que brollava, viu i llampant, de la boca jovenívola de llurs companys. En romanguérem contentíssims d'aquella bona gent. Allà comprovàrem una volta més la diferència que hi ha entre la pronúncia del jovent menor de dotze o tretze anys i la del jovent més empès i de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gent granada. El jovent tendre no té la pronúncia influida en cap sentit, sino pura, neta, broxa, vitenca, llampant, pròpia i característica de la comarca nadiua. Aquest fet l'hem constatat a totes les comarques de Catalunya, Balears i reyne de València.

Ab lo que tenguérem una satisfacció fora mida, fonc que tocàrem ab les mans els grans progressos qu'ha fets N'Antoni Griera, que'ns acompanyava en tal estudi, els seus grans progressos en fonètica i en tots els rams de filologia. Se veu que'ls ha aprofitats bé, gràcies a Deu, aqueys dos anys d'estudiar a l'Universidat de Halle. Ja es tot un mestre en lo de distingir, apreciar, aglapir i definir fins a la derrera til·la tots els sons que brollen falaguers, brunents, com-e llampons, de la boca del qui parla. ¡Bè mos va, gràcies a Deu i a la Mare de Deu!

Més noms de lloc i llinatjes en *-ac*[16] (131-132)

310 **Thesarach** (Mateu), notari català. *Manual de Novells Ardits*, Vol. I—1390—1466—, pàg. 407.

311 **Castanyach** (Mestre Galceràn), de l'orde dels carmelitans (ib. Vol. III—1478—1533, pàg. 456. [132]

312 **Gansacs** (Miquel).— Notícies necrològiques de *La Veu de Catalunya* de 6 octubre 1908, 4a p., col. 4.

313 **Masaracs**: poble del bisbat de Girona-Comtat de Peralada. *Nomenclator histórico* d'En Monsalvatje, p. 102.

314 **Morasacs**: vehinat del terme parroquial de Sant Martí de Peralada. Id. ib. p. 268.

315 **Vandellac**: nom de lloc del Comtat de Besalú. Id. ib. p. 278.

316 **Ponac**: llinatje. *Diario de Barcelona*, 27 matx de 1908.

[16] Nota (1) de l'original: Veyau T. II, p. 364; T. III, p. 16, 71, 94, 106; T. IV, p. 39, 95, 134, 334.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

317 **Oniac**: afluent de la vora dreta del riu Mogent, qui desemboca a n-el Besòs. *Geografia de Catalunya*, *Prov. de Barcelona*, p. 37.

318 **Manac**: llinatje. *Diario de Barcelona*, 1 matx 1909, p. 6272.

319 **Huniac**[17] (Joan): beneficiat de l'esglèsia de Sant Joan de Valls, any 1396.

320 **Granollachs** (Bernat): astròlec català, de Vic, del sigle XV. Font i Sagué *Història de les ciències naturals a Catalunya*. —Barcelona— 1908, p. 8.

321 **Antillac**: llinatje català.

322 **Dunyach**: llinatje català. *Veu de Catalunya*, 8 desembre, 1909, plan. 1, col. 6.

323 **Serrach**: llinatje mallorquí, de Sa Pobla.

324 **Xuriach**: llinatje català.

¿I no'us agafa gens gens d'enveja? (132)

Amadors de la llenga catalana de les diferents comarques de Catalunya, ¿a quants vos ha agafada enveja de l'estudi del bon amic En Ramon Arqués i Arrufat sobre les particularidats del català de Borges Blanques i la Plana d'Urgell que publicàrem, mesos enrera, demunt aquest *Bolletí*? ¿I a cap no n'hi ha agafada gens d'enveja, per empendre un estudi per l'estil sobre'l català de la seua pròpia comarca? Ab lo llibret del Dr. Schädel, *Manual de Fonètica Catalana* ¿qui, per poc suc de cervell que tenga, no pot fer tal estudi, que seria sempre un tribut preciós a la nostra filologia? ¡Això es lo que'ns fa falta: l'escorcoll fonètic complet de totes les nostres comarques! ¿O esperau que venguen els estranjers a ferho? ¿Trobau que's gayre digne ni honrós això? ¡Vaja, homes sants de Deu!

[17] Nota (2) de l'original: Fins aquí son enviats del bon amic En Fidel de Moragas de Valls. Els altres son trobats assí i allà.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡fora vessa! ¡Tiraula la peresa a la paret, que no es bona més que per anar a robar! [133]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1910

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[133]*

¡Hala si vos moveu! (133)

Alguns amics se son temuts de les ponyides i aglapits qu'hem pegats demunt els derrers *Bolletins* a la mala fi de colaboradors de massa sòn i d'oprobiosa vessa. Se senten ferits i carregats de culpa, i mos escriuen, penedits, qu'han resolt a la fi fer bonda i posar fil a l'agulla i fer cèdules a la vela. *Benedicamus Domino!* ¡en nom de Deu! —Ara lo que interessa, es que fassen tenir vers tan bons propòsits. Merexerien tirar fanc i coses pitjors per la cara, si tornaven romandre en là com la jaya Miquela, i espantats com el blat de l'any tretze. No esperam una tal cosa per l'amor de Deu!

¡Hala, doncs, bona gent, carregada de bons propòsits, carregauvos... de bones obres! Ja hu sabeu que'ls bons propòsits tot sols de poc servexen i que l'infern n'està empedregat. ¿No teniu la *Lletra de convit* o perque la perdéreu o qualque amic baldraga la vos ha feta mal-bé, o perque no arribàreu a demanarlamos? Posaumos un mot, i ¡que mos tirin d'una passa si a l'acte no la vos enviam! Feys la prova per un gust, i veureu si hi farà gayre la torniola p'el camí la bona de *Lletra*.

* T. VI. —Octubre de 1910. —N. 10.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Si'n tenim un munt que's cruxen, que's grifen de veure que negú les demana de noves ni les diu: i*feste enllà* ni *feste ensà*! ni les paupen gens les costelles, vull dir, les fulles, per veure si son esquerdes o molsoses, des·sustades o revengudes! ¡Hala, no les meneu por, que no mosseguen! ¡Pobres *Lletres de convit*, tan frissoses com estàn de que mans amigues, mogudes per cors plens d'amor a la nostra llenga, les òbriguen i les lletgesquen, per empeltar l'entusiasme sagrat per l'*Obra del Diccionari*! ¡A veure si aviat no mos ne romandrà ni una per nat senyal de les ditxoses *Lletres de convit*! i que n'hàjem de fer la quarta edició! ¡Amèn que l'hàjem de fer, i aviat! [134]

Prec coral (134)

El feym a tots aquells colaboradors que hi ha estona que tenen centenars i centenars, i alguns molts de milenars, de cèdules plenes, i no les mos arriben a enviar. ¿Pero que esperau, bona gent? ¿Per que les féreu tantes de cèdules? ¿per que les omplíreu? ¿Per l'*Obra del Diccionari*? Doncs no hu tengueu pus ensofronyat; no hu tengueu pus tancat ab set panys o abandonat de qualsevol manera, en perill de qu'una bufada de vent se'n ho duga o que la gent de servici no hu arregús i no hu destín a mesters massa baxos. No hu tengueu pus enrocat ni embassat. Feysli prendre la fua cap a la nostra bona i pacient *Calaxera*, a fi de que no'n diga tantes de verdes i de madures d'aqueys colaboradors que tenen tan poca compasió de la buydor desoladora de més de la mitat dels seus calaxos.

Ab una paraula, tots vosaltres que teniu cabal lexicogràfic reunit, si passa de docentes o trecentes cèdules, no les tengueu pus entretengudes. ¡Per amor de Deu i per la Mare de Deu enviaulesmos depressa, sense pus perllongues! que ja mos n'heu fetes massa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Quantes de vegades no us ho hem dit que les mos encaminàsseu! ¡Sortiguemne d'una vegada!

---

†

D. Jaume Mas i Noguera (134)

Aquest bon amic i constant suscriptor del BOLLETÍ, meritíssim de la causa de *Deu*, *Pàtria* i *Rey*, catòlic fervent i pràctic, Mestre d'Escola de Sant Joan durant molts d'anys, fentse estimar de sos alumnes com un pare, interessantse vivament per l'*Obra del Diccionari* i celebrant els seus triunfs, amatent ab tothom, ple d'anys i de mèrits devant Deu i els homes, passà d'aquex mon a l'altre, confortat ab los Sants Sagraments, a la vila metexa de Sant Joan la derreria del passat setembre.

¡Que'l Bon Jesús l'haja trobat en estament de gràcia; i si encara estiguès entretengut a les penes del Purgatori, que'l trega i l'admeta a l'etern descans de la santa Glòria, i doni a la seua respectable i distingida família molts anys de vida per pregar per ell, i el conhort i conformansa que tant necessita per suportar un cop tan terrible com va esser aquexa mort. ¡Al cel lo vejem! ¡Amèn! [135]

¡Una mica de paciencia! (135)

La demanam a n-els nostres suscriptors si encara no comensam a pagarlos les setze planes que les devem. No mos hem pogut girar derrera de feynes aquest més, i mos es vengut tan just tan just porer fer les setze planes que pertocaven. Entre'l novembre i desembre ho rescabalarem, si Deu ho vol i Maria. ¡No'n mancaria altra?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Pius X i En Mistral (135)

Prenim de *La Veu de Catalunya* de 22 de setembre lo següent:

«Entre les nombroses proves de simpatía que En Mistral ha rebut ab motiu del seu 80 cap d'any de sa naixensa, n'hi ha una que tots els seus amichs y admiradors llegiràn ab satisfacció y orgull. Es el telegrama que'l Sant Pare ha enviat al venerable cantor de la Provença. Diu aixís:

«*Roma 7 setembre 1910, 2 h. 45 tarda. —Al distingit poeta Frederich Mistral, que celebra el 80 cap d'any de sa naixensa el Pare Sant li envia de tot cor com a prova de sa especial benevolensa la bendiccio Apostólica com a penyora dels més preuats favors celestials.*

«*Hi afegeixo mes sinceres felicitacions,*

«*Cardenal R. Merry del Val*».

«Agrait a n'aquesta delicadesa del Pare Sant, tan amich de la llengua provensal, en Frederich Mistral, li ha respost desseguida escrivint en l'idioma de la Provença:

«*Maiano (Prouvenço), 7 setembre 1910.*

—«*A Sa Santetà Pie dès moun gramaci courau é respectous per la Benediccioun Apoustoulico emai que mai preciouso que vén de me manda au moument qu'intre dins mi vuetanto an.*

«*Vivo Dieu e soun Grand Préire!*

«Maiano (Prouvenço), 7 setembre 1910.

F. MISTRAL

«*Nascu lou bèu jour de Nosto-Damo de setèmbre.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El Dr. Salvioni i l'afitx -*ariu* (-*er* en català) (135-138)

Aquest bon amic, notable professor de Milà, romanista de nota, que forma part de *La Comissione de Redazione dell'Opera del Vocabulario della Svizzera Italiana*, i demostra un gran interés a favor de la filologia catalana, ens va demanar enquestes sobre l'estensió del sufitx llatí -ARIU (-ER en català), sobre tot en los [136] adjectius formats demunt noms de poblacions. N'hi enviàrem una bona llista, i prou que l'ha aprofitada dins un estudi filològic, titulat *Spigolature Siciliane*, publicat dalt RENDICONTI *del Real Istituto Lombardo di Scenza e Letteratura, serie II, vol. XLIII, 1910*. Aquest *estudi* versa, com ho indica'l títol, sobre particularidats del dialecte *sicilià*, relacionantlo, naturalment, ab els altres dialectes italians i ab les altres llengues romàniques.

Bax del nombre 164 (p. 611), diu lo següent: «CATRINARU. — L'abitante di S. Caterina (v. Lombardo, Dial. nisseno, p. 36). —E bell'esempio siciliano di nomi di patria in -*ariu*, da mandarsi con quelli sardi studiati nelle mie Bricciche sarde, numero 84. —E da soggiungere che secondo informazione gentilment favoritemi de Monsignor Alcover, tal modo de derivazione é assai frequente nell'isola de Mallorca (*MarsalER*- *St. Marsal*, *InquER*- Inca, *LlobinER*- *Llobí*, *VilafranquER*- *Vilafranca*, ecc. ecc. L'Alcover me ne da una lista di trenta).» (Es un bon exemple sicilià de noms de pàtria en -*ariu*, que cal aplegar ab aquells sarts, estudiats e dins les meves *Bricciche Sarde*, n. 84. —Hem d'afegir que, segons informació que gentilment m'ha enviada Mn. Alcover, tal manera de derivació es també prou freqüent dins l'illa de Mallorca.)

Agraim de tot cor a n-el Dr. Salvioni els termes honorífics que dedica a la comunicació que li enviàrem sobre aqueys derivats en -ER ab que's designen sovint els naturals de les poblacions. A Mallorca es vivíssim aquex sufitx; es el més freqüent de tots per formar adjectius. N'hi ha de ben curiosos. Ventassí un ratx:

Aglanera: auzina, que fa *aglans*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Anyeller: el pastor qui guarda *anyelles*.

Ayguera: la dona que du *ayga* i càrritx a n-els segadors.

Animaler: un afectat de cuydar *animals*.

Al·loter: afectat de ferse ab *al·lots* (< *adlutu* < *adultu*?).

Arrosser: afectat d'*arròs*.

Bessoner: comerciant de *bessó* (de mel·la).

Bassiver: el pastor qui guarda les ovelles *bassives* (que no crien).

Bassiner: el qui capta ab una *bassina*.

Blater (terreny): qu'es bo per fer *blat*.

Cama-rotjera: dona qui cerca *cames-rotjes*.

Caxaler: dentista, qu'arrabassa *caxals*.

Cabaneter: el qui habita a la *Cabaneta* (Petra).

Ca-rotjer: el qui habita a la *Ca-rotja*.

Crespiner: el qui habita a So'n *Crespí*.

Cirialer: escolà que du'l *cirial*.

Civader: molta de *civada*. [137]

Doblerer: molt aferrat a n-els *doblers*.

Erer: un qui lloga un'*era* per llogarla llavò a altres.

Esclata-sanquer (terreny): que s'hi fan *esclata-sancs*.

Escarader: el qui fa feyna a *escarada*.

Endioter: el qui guarda *endiots* o galls d'Indi.

Ferratjer: el qui sega *ferratje*.

Faver (terreny): bo per *faves*.

Fideuer: afectat de *fideus*.

Figueraler: el qui cull figues (figueral).

Filotjer: el qui's cuyda d'esveir la *filotxera*.

Formiguerer: el qui fa *formiguers*.

Graver: un qui ven *grava*.

Girgoler (terreny): que fa *girgoles*.

Garbayoner: un qui ven *garbayons*.

Gual·larer: el qui cassa *guàl·lares*.

Jorneter: el qui habita a *Jornets* (Sencelles).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Llanter: l'escolà que's cuyda de les *llànties*.

Llumer: un qui fa *llums*.

Llebrer (terreny): que s'hi fan moltes de *llebres*.

Merdacaner: femater.

Marraner: amoxador, afalagador: de *marrà*.

Masclera (< *masculu*): dona afectada d'haverles ab homos.

Matanser: el qui es a *matanses*.

Mendier: el qui habita a *Mendia* (Manacor).

Parayguer: el qui fa o compòn *paraygos*.

Puater: el qui fa, axò es, aplega *puu*.

Paliera: caxa per posar *palis*.

Perlera: la dona qui fa *perles*.

Perdiuer (terreny): bo per *perdius*.

Questioner: afectat de moure *questions*.

Rater: niu de *rates*.

Raver (terreny): bo per *raves*.

Rebosillera: una dona que fa *rebosillos*.

Sancrister: el qui fa *Sancristos*.

Sindier: el qui ven *síndries*.

Seyoner: el llaurador qui fa *seyons* (solcs ensà i enllà per servir de guia a n-els altres llauradors).

Soper: afectat de *sopes*.

Suaver: el qui habita a So'n *Suau* (Manacor).

Titiuer: un qui ven *titius* (aucellons).

Xinxer: multitut d'una cosa: de *xinxes*.

Xexer (terreny): bo per *xexa*.

Vinater: el qui navega ab *vi*.

No'n posam pus de derivats ab lo sufitx -ER (-ARIU) per no allargar massa. Basta dir que casi no hi ha cap sustantiu en català del qual no's puga fer un derivat ab lo sufitx -ER. [138]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Opera del vocabulario della Svissera Italiana (138-141)

Ja's sap que a Suïssa hi ha quatre llengues *oficials*: l'alemany, el francès, l'italià i el romanx o ladí, axò es, cada *Cantó* té per *oficial* la llenga que's parla a n-el país; i, com hi ha *Cantons* que parlen aquexes quatre llengues, per axò totes son *oficials*. Ab tot i axò Suïssa es un dels paissos més progressius d'Europa, un dels qui van més endevant. ¿Ho sentiu, Srs. Centralistes, que vos posau fets uns Neros com sentiu que'ls catalans demanam l'*oficialidat* de la nostra llenga, figurantvos que, si la mos concedien, l'Espanya a n-aquell metex moment s'esveiria com un terròs de sucre dins un tassó d'ayga? Idò sí, Srs. Centralistes, li va de primera a Suïssa ab ses quatre llengues *oficials*, una micoyina millor que no a l'Espanya, que només en té una, desde fa dos sigles. Primer en tenia tantes com se'n parlaven en tota la Nació; i precisament llavò era quant Espanya se *feya roba*, i arribà a esser la primera nació del mon. No, l'*oficialidat* de la llenga castellana no mos n'ha duyta gens de salut; no mos ha duyt més que ronya.

Doncs el doctíssim professor milanès i gran romanista, Dr. Carles Salvioni, ens afavorí, mesos enrera, enviantmos una aplec de documents curiosíssims per enterarmos d'aquexa gran *Obra del vocabulari de la Suissa italiana*, de qu'ell es redactor principal. Fins avuy no'ns havia llegut gens mirarmos aqueys papers; i, ara que'ls hem mirats, creym del cas, io lectors benvolguts! enterarvosne fil per randa d'aquexa *Obra*, tan consemblant a la nostra, i que per forsa ha d'esser simpàtica a tots els nostres colaboradors.

Comensà aquexa *Obra del vocabulari de la Suissa italiana* l'any 1907. Dins la sessió primaveral de dit any el *Gran Consell* del Cantó de *Ticino* o *Tessinès* votà una lley i un crèdit a favor del *Vocabulari dels dialectes de la Suissa italiana*, i el *Consell d'Estat* anomenava una *Comissió de Redacció* per dur endevant l'*Obra*, figuranthi'l Dr. Salvioni. La *Comissió* se reuní a Bellinzona dia 14 de setembre (1907) bax de la Presidència del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Conseller Sr. E. Garbani-Nerini, assistinthi l'Inspector de les Escoles del *Cantó* i de la Mesolcina i altres persones benemèrites dels estudis dialectals de la Suïssa italiana; i s'hi trassaren les línies generals de tal *Obra*, i's designaren persones de totes les municipalidats que fossen trempades per posar els dits a tan bella tasca com-e *corresponsals*, establintse l'*Oficina Central del Vocabulari* a Lugano. I dit i fet, la *Comissió* i els *Corresponsals* posaren fil a l'agulla, i endevant les atxes!

La Suïssa, axò es, la *Confederació de Cantons*, subvenciona fa temps, ab la gens despreciable cantidat de 25.000 francs cad'any, la formació del *Vocabulari* de la Suïssa alemanya, francesa i reto-romanxa, aont traballen a l'uf una bona partida de sabis; i també ha volgut favorir la formació del *Vocabulari* de la Suïssa italiana, com l'han favorida i la favorexen, segons la mida de llurs forses, els Municipis i altres entidats morals de tota la regió.

Aquesta regió, o sia, la Suïssa italiana la mos descriu a pedres menudes el Dr. Salvioni dins un article de *Dictionnaire géographique de la Suisse*. No forma el territori cap unidat geogràfica, sino que's dividex en [139] tres comarques de grandària diferent, separades per territoris del reyne de Itàlia, sensa relació elles ab elles. Totes tres pertanyen a les vertents meridionals dels Alps, a la Llombardia occidental. La més gran se compòn de la *Mesolcina* superior (Vall de *Mesocco*) i de l'inferior (*S. Vittore*) i llavò de la conca del *Ticino* o *Tessin*, que forma el *Cantó* del seu nom, constant de 140.000 ànimes; la segona comarca es la vall de *Bregaglia*, qu'envia ses aygues al *Lario*, de l'alta conca de l'*Adda*, i conta unes 1.700 ànimes; i la tercera se compòn de la vall de Poschiavo, d'unes 4.300 ànimes, pertanyent també a la alta conca de l'Adda. Per lo metex, sumen entre totes les comarques 146.000 ànimes. I ¡per 146.000 ànimes hi ha una llenga *oficial*! ¡Perque hi ha 146.000 ànimes que parlen italià dins Suïssa, l'italià es una de les llengues *oficials* de Suïssa!... Com a Espanya, ¿no es ver? ¿Que hi deys a n-axò, Srs. Centralistes?

Els dialectes d'aquexes comarques son dotze, com qui no diu res, i formen dues grans clapes: els dialectes *llombarts* pròpiament dits i els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dialectes *alpins*. Els *llombarts* son: 1) el qui's parla a *Mendrisio*, 2) el de *Lugano*, 3) i el de *Locarno*, ribera esquerra del *Ticino* i de *Lago-Maggiore* dins els districtes de *Bellinzona* i de *Locarno*. Els *alpins* son: 4) el de *Verzasca*, *Centovalli* i *Onsernone* que confronten a *Locarno*, 5) el de *Valle Maggia*, 6) el de *Bellinzona*, 7) el de *Riviera*, ribera esquerra del *Ticino* cap a Bellinzona, 8) el de la vall de *Blenio*, 9) el de la vall de *Leventina*, ran-ran *Ticino*, 10) el de Mesolcina (Vall de *Mesocco* i *S. Vittore*), 11) el de la vall de *Bregaglia*, 12) i el de la vall de *Poschiavo*. —Tots aquests dialectes pertanyen al typ llombart, a la variedat, a l'especialidat llingüística que's parla a Llombardia, que no es ni d'un bon tros l'italià literari, dels llibres, ja qu'aquest es propiament lo que's parla a Toscana, i que, per l'inmensa influència del gran triumvirat Dante, Bocaccio i Petrarca, tots tres toscans, acabà per arreconar de la literatura totes les altres variedats i especialidats d'italià que's parlen a n-el nort, centre i mitj-dia i illes adjaents d'Itàlia. El llombart, que té'l seu domini entre'ls Alps (al nort) i els rius *Adda* (a llevant), Po (a mitj-dia) i Sesia (a ponent), forma ab el *piamontès*, el *ligurienc* o *genovès* i l'*emilianenc* (regions de Parma, Mòdena i Bolonya) la familia especial de dialectes anomenats *galo-itàlics*, tan discordants dels altres dialectes d'Itàlia, per lo molt que s'acosta llur fonética a la provensal i a la francesa.

La literatura dialectal de la Suïssa italiana es curta, però no obstant té algunes produccions ben antigues. A n-el sigle XVI ja's constituí a Milà un'espècie d'acadèmia de gent delitosa, que prengué per entreteniment el conrar i enaltir la llenga de la Vall de *Blenio*, un afluent del *Ticino* que hi desemboca a *Biasca*. Part de lo qu'escrigué aquesta gent, sortí dins un volum, bax del títol *Rabisch* (verbes, potxes) *dra Academiglia dor compà Zavargna, Dadad dra val de Bregn ed tucch i su fidigl soghitt* (1a edició, Milà, 1589; 2a ed. 1627). L'*Antologia Moneghiana*, modernament, ha reproduides algunes d'aquexes composicions. En Carles Martignoni, de *Lugano* (1824-1903), il·lustrà a la seua manera desde 1873 ab poesies en dialecte *luganès* les coses polítiques qu'anaven succeint. Avuy estàn aplegades aquexes gloses dins un volum (*Raccolta delle poesie in*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vernacolo [140] *luganese* di C. M. 208 planes. Locarno, 1903). D'altra banda, les cansons de Cèsar Mariotti (1852-1891), nadiu de *Giubiasco*, devora Bellinzona, no son de coses de política (*Poesie in vernacolo giubiaschese* di C. M., 57 planes, Bellinzona, 1900). Aqueys dos reculls son un mostiy reflectiment de les poesies del milanès En Carles Porta, el millor poeta dialectal d'Itàlia; tots dos representen el dialecte *tessinès* de pur typ llombart. En dialecte *alpí* només hi ha les poesies anònimes que's publicaren dalt *Archivio glottologico italiano* (vol. XVI, planes 550-588: *Poesie in dialetto di Cavergno, Val Maggia*). —*Bregaglia* es mès sortada que'l *Tessinès*, car trobà una digna representació de les costums d'una època interessantíssima de la seua història, la gran lluyta entre catòlics i protestants, dins l'obra de Juan Maurizio de Vicosoprano (mort l'any 1885), que s'anomena *La Stria ossia i stinqual da l'Amur. Tragicomedia nazionale bargajota. Quädor dii costum da la Bragaja ent el secul XVI*. — 188 planes, Bergamo, 1875 (La bruxa o'ls embuys de l'amor. Tragi-comèdia nacional de la Bragaglia. Retaule de costums e Bragaglia a n-el sigle XVI). La frèvola producció literària de Poschiavo se reduex casi a n-els ensays que retreu el llibre de Michael *Der Dialekt des Poschiavotals*, Halle, 1905. —Acaba el Dr. Salvioni aquexa interessant enquesta ab una llista d'estudis científics sobre'ls *dialectes* llombarts i alpins de la Suïssa italiana, figurantn'hi de seus, 10; d'altres italians, 10; d'alemanys, 3. — Notau com els alemanys posen sempre llur dita en tot. Veyam si sou capaçes de trobarne cap de questió científica o literària que no l'haja tractada un o més alemanys. Son el reverent dimoni.

Hem posat tot axò perque vejen, els qui mos lligen, l'importància que's dona fora d'Espanya a l'estudi de totes les variedats dialectals. Passetjauvos per França, Itàlia, Alemanya, Suïssa, Anglaterra, Bèlgica, veyam si sereu capaçes de trobarhi cap dialecte que no tenga'ls seus estudis fets per homes competents, i la seua bibliografia. En camvi dins Espanya hem de passar per la vergonya i l'ignomínia de no tenir casi cap dialecte, ni castellà ni català, estudiat, ni pensaments. Les úniques escursions filològiques per estudiar demunt el terreny els dialectes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

espanyols son sabis estranjers que les han fetes, i llavò Mn. Alcover i N'Antoni Griera, també dels nostres. ¿Aont son les altres *escursions filològiques* fetes d'espanyols? El qui las sàpia, que les mos diga, per un gust.

La Commissione de Redazione dell'Opera del Vocabulario della Svizzera italiana ha anat donant circulars a n-els seus *Corresponsals*, plenes d'instruccions concretes per dur endevant llur gloriosa tasca, i periòdicament els envía *Questionaris*, per que dins un temps determinat li enviin tal classe de paraules, axò es, els mots propis de tal i tal ofici o professió, de tal i tal ram. Es un sistema molt pràctic aquex, i no seria gens estrany que l'arribàssem a adoptar nosaltres. D'aqueys *Questionaris* mos n'ha enviats ja el Dr. Salvioni **40**.

Axò demostra que l'*Obra* aquexa va endevant, que no tenen gens de sòn per llur llenga aquella bona gent de la Suïssa italiana, ben diferent de moltíssims de colaboradors nostres, que la sòn los té agarrotats i no los dexa bategar. [141]

¡Ja hu val ab tants de catalanistes de per riure com caplleven per tot arreu!

Després de tot, hi ha que regonèxer que fa més bon traballar ab subvencions de la Confederació, del Cantó i del Municipi respectiu, que tenen a la Suïssa italiana, que no sense cap subvenció ni un salabre de res, com traballam nosaltres fa prop de deu anys.

Lo que es seu, donarlehi.

Notes Bibliogràfiques (141-147)

Vida de | **Sant Cayetano** | *Fundador dels Clerics Regulars* | *anomenats també teatins* | *pel P. Rafel M.ª Personé C. R.* | *y traduhida a la nostra llengua* | *pel P. Juan Llabrés C. R.* | *(Amb les llecencies*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

necessaries) | Palma | Estampa d'En Sebastià Pizà-St. Cristo, 20) 1910.— Un volum de VI-166 planes de 146 x 100 mm.

Bona idea es estada la qu'han tenguda els Pares Teatins, recent establerts a Mallorca, de propagar la vida gloriosa del seu seràfic Fundador, girada de l'italià en català, per que la gent senzilla, qu'avuy es casi la única qui llitx, l'entenga, i l'ensaboresca, i s'enamor de les virtuts estupendes d'aquella meravella de caridat, d'aquell prodigi poques vegades vist d'amor de Deu, Sant Gaietà, Confessor i Fundador. El P. Llabrés s'es lluit ab la seua traducció, aont brolla la llenga catalana, neta, rabent, llampant, ballugadissa, corprenidora.

Ah! que se'n pert i que se'n pert de temps i de diners escrivint i escampant per dins les Balears, Catalunya i reyne de València llibres de devoció en foraster. La llenga hi surt esveuvada i contrafeta, i llavò'ls pobres lectors i lectores només ho mitx-entenen, i no'n treuen casi res en net. ¿Quant serà que hu arribaràn a entendre i a ferse'n càrrec els *escriguedors en foraster* de Balears, Catalunya i València.

Per axò hu han fet molt bé'ls Pares Teatins de Mallorca publicant i estampant escrita en català la vida del seu egregi Fundador Sant Gaietà. Les ne donam l'enhor-bona més vitenca i sobre tot a n-el P. Llabrés, el traductor, i grans mercès de l'exemplar ab que mos han honrats.

Una observació ens han de permetre. El mot qu'usen de *clerics* en lloc de *clergues*, no mos acaba de fer. Es ver que les paraules tècniques o erudites se formen demunt la rel llatina pura, inmutable (*còmplic* < *complic*-e, *indic* < *indic*-e, *còdic* < *codic*-e, etc.), pero axò es quant el poble no ha formada la paraula corresponent demunt la rel, sometent aquesta a una sèrie d'alteracions dels seus sons (*doblegar* < *duplicare*, *replegar* < *replicare*, *bisbe* [142] < *episcopo*, *capdal* < *capitali*, *pebre* < *pipere*, *quebre* < *capere*, *dir* < *dicere*, etc.). De les rels que'l poble n'ha treta una paraula, no es regular que'ls erudits en formin un'altra, tornant a la rel pura, intacta. Per lo metex, si'l poble de *clericu* feu *clergue*, no acaba de pegar ni procedex fer *clèric*, que sobra haventhi *clergue*, la qual

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no es d'un bon tros tan estranya com *clèric*. Que hi pensin bé'ls Rts. Pares Teatins de Mallorca, i veuràn com lo millor es arreconar aquex neologisme, del que no passam gens de fretura.

L'Angel | **de Nazaret**. | *Mn. Juan Aguiló* | Felanitx | Estampa de Barthomeu Reus | any del Senyor MCMX. —Un volum de 124 planes de 200 x 116 mm.

Una bon'obra ha feta publicant aquest llibret el nostre benvolgut amic Mn. Aguiló de Manacor, que sempre ha conrada ab amor filial la nostra estimadíssima llenga. Pura i llampant i axerida brolla ella de la ploma del benemèrit sacerdot, i espiretja d'amor i de devoció infantívola i ablamada a n-el Minyonet Jesús. Les proses i les cansons que componen aquex llibre, son una sèrie de flamades d'amor divinal i de batuts de cor enamorat del Bon-Jesús i la seua Mare Santíssima. Va endressat a les Filles de la Puríssima, i les escau bé de tot.

Crida l'atenció dins aquex llibret la puresa i la frescor del llenguatje; es sovint una mostra ben vitenca del dialecte de Manacor, que Mn. Aguiló, com-e bon manacorí, conex d'aprop i n'ha fet un estudi detengudíssim.

¡Endevant, bon amic! ¡feyne sortir més de llibrets com aquest! ¡No estanqueu, no talleu aquexa vena vostra, tan pura, tan dolsa, tan playent!

Grans mercès de l'exemplar ab que'ns obsequiàreu i l'enhorabona més coral d'aquexa serie de *proses i cansons* ab qu'heu fet parlar tan delitosament *L'Angel de Nazareth*.

Vocabularis | **tecnic-industrials** | *procedents del* | *Primer concurs lexicografic* | *de la* | *Llengua Catalana* | *organisat pel* | *Centre*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Popular Catalanista de St. Andreu del Palomar | *l'any 1908*. | Barcelona | Imp. J. Horta; Méndez Núñez, 3 y 5 | 1910. | Un volum de 164 planes de 195 x 133 mm.

¡Sí qu'ha tenguda una idea de primera el *Centre Catalanista* de Sant Andreu de Palomar de reunir dins aquex xamós volum els *vocabularis tècnics-industrials* qu'obtingueren premi a n-el Concurs Lexicogràfic qu'aquell meritíssim *Centre* va celebrar l'any 1908! Resulta un aplec interesantíssim, una magnífica contribució a [143] l'*Obra del Diccionari*. Basta considerar que d'*indústries textils* hi ha **767 termes** propis, ben esplicats fil per randa, ab tots els *ets* i *uts*; d'agricultura i *indústries derivades* n'hi ha **855**; de l'*ofici de flaquer*, **166**; de les *indústries d'estampar, blanqueig i tintoreria*, **505**; de la *indústria de productes refractoris*, **55**; de les *indústries mecàniques i metalàries*, **374**. *Total:* **2.722 termes**, propis de totes aquexes indústries, esplicats, espinzellats, esmenussats, per pràctics de tals indústries, per persones enteses, que saben que duen entre mans.

¡Quin cabal més preciós! ¡quin tresor més robador per la nostra *Obra*! ¡Ja mos hi ha fets ben contents el *Centre* de Sant Andreu publicant aqueys *Vocabularis*! ¡Que Deu le hi pagui! ¡O quina cosa que seria que's fessen *Concursos lexicogràfics* de tots els rams de l'actividat humana a fi de reunir tots els *termes* propris de totes les arts, oficis i professions dins altres tants de *Vocabularis*! ¡Mos serien ells cent cavalls per la nostra *Obra*! ¿Pot esser complet el Diccionari sense axò? En via neguna. Ho hem mester com el pa de cada dia.

Per axò feym una crida, ben repicada, a tots els amics de l'*Obra del Diccionari*, a tots els que's diuen amadors de la nostra estimadíssima llenga catalana, a fi de que promoguen per tot arreu *Concursos* d'aquexa classe, i que fassen costat a tots els qui'n publiquin. ¡Fills de la Pàtria! ¡amadors de la llenga catalana! ¡amics de l'*Obra del Diccionari*! ¡Fora sòn! ¡Badau els ulls! ¡Desperta ferro! ¡firam! ¡firam!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La Gènesi | *traducho en prouvençau* | *pèr* | *Frederi Mistral* | *emé lou latín de la Vulgato* | *vis à vis* | *e lou francès en dessouto* | *pèr* | *J. J. Brousson* | *E, en tèsto, lou retra dou felibre*. | Paris | Librairie ancienne Honoré Champion, Éditeur | 5 Quai Malaquais, 5 | 1910. — Un volum de XI-303 de 227 x 142 mm.

El gran Mestre de Provença, l'incomparable Mistral no té barrera. Ha doblegats els vuytanta anys, i encara no s'atura de dotar de llibres i més llibres la seua heroyca llenga payral. Es un cas estraordinaríssim de longevidat literària. Es qu'es un home sà de cos i encara més sà d'ànima. Es i fou sempre un home sencer en tots conceptes i en tota l'estensió de la paraula. ¡Que Deu el conservi molts d'anys a l'amor de la seua família nobilíssima i a l'afecte, entusiasme i admiració fervent de Provença i de Catalunya i de tots els qui tenen gens ubert el cor a les emocions de la bella literatura. Sí, tots en son admiradors i amadors entusiastes del gran Patriarca de Provença, i d'una manera especialíssima [144] ho som els catalans. Per nosaltres En Mistral es cosa nostra; el tenim per nostre i ben nostre. ¿Que son el provensal i el català més que dues tanyades, més que dos rebrolls nats tot just de la metexa soca, ran ran un de l'altre, de la gloriosa soca de la llenga d'oc?

Doncs el gran Patriarca de Provença ha volgut celebrar el cumpliment dels seus vuytanta anys publicant una versió provensal del primer dels llibres sagrats i inspirats per Deu metex, el *Gènesi*. ¡O quina gran cosa fora que Deu li donàs temps per dur endevant i capitar l'obra comensada, això es, per posar en provensal tots els Llibres Sagrats, tota la Sagrada Biblia! ¡Deu ho fassa, qui pot! Amèn.

I ¿per que ha escullit En Mistral el *Gènesis* per la seua darrera tasca? Ell metex ho espressa bellíssimament dins el primer paragraf del seu *Avans-prepaus* (pròlec), dient: «La gran coumparitudo de la vido biblico e da sa lengo pastouralo em'aquelo di pastre e gardian de Prouvenço, i'a long-tèms que nous avien douna idèio e goust de tradurre en prouvençau

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

lou libre de la *Genèsi*» (La gran consemblansa de la vida bíblica i de la seua llenga pastoral ab la dels pastors i guardians de Provença, fa llarc temps que'ns havia feta venir l'idea i el gust de traduir en provensal el llibre del *Gènesis*). Efectivament, per tocar ab les mans aquexa consemblansa que diu el gran Mestre, basta lletgir el seu poema inmortal *Mireio*. Ho semblen personatjes de la Bíblia aquells pastors i guardians i pagesos de l'incomparable poema mistralià. Bé ha fet, idò, el Mestre de posar en provensal el primer dels nostres Llibres Sagrats. I ide quina manera que hu ha fet! ¡Quina delícia, quin encant, quina emoció més intensa no causen aquells capítols suprems en prosa mistraliana descrivint els panorames grandiosos de la creació del mon, de les primeres passes del genre humà demunt la terra, la vida dels primitius patriarques, rels i soques de tots els pobles, tribus i llengues!

¡Bé! molt bé! io Mestre venerable! ifeys ab els altres llibres de la Biblia lo qu'heu fet ab el Gènesis! ifeys ho per Deu, i per Provença, i per la llenga d'oc!

L'enhorabona més entusiasta per aquesta obra meritíssima qu'acabau de publicar, i grans mercès de l'exemplar que'ns enviàreu, i sobre tot de la dedicatòria coral que'ns hi escriguéreu dalt la primera plana. ¡Que Deu vos ho pagui axí com nosaltres vos ho agraim. Amèn. [145]

Sur | **la tombe de Raymond Llulle** | *par* | *Jules Leclercq de l'Acadèmie royale de Belgique* | Bruxeles | Hayez, imprimeur des Acadèmies royales de Belgique | Rue de Louvain, 112 | 1910. —Un volum de 18 planes de 222 x 143 mm. Extrait des *Bulletins* de l'Acadèmie royale de Belgique (classe des lettres, est.), n.º 7 (juillet), 1910.

Mr. Juli Leclercq ha tenguda l'amabilidat, qu'agraim coralment, d'enviarmos un exemplar, ab dedicatòria autógrafa, d'aquest bell opuscle, aont conta que, trobantse a Mallorca, visità dins l'esglèsia de Sant

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Francesc de la nostra Ciutat el sepulcre del Bt. Ramon Llull i llavò Miramar, aont fundà el nostre poligraf el col·legi de llengues orientals per les Missions d'infaels. Mr. Leclercq fa un gros elogi del Bt. Ramon Llull i de les seues tasques apostòliques. Es molt d'agrair que'ls escriptors estranjers el donin a conèxer el nostre escels apòstol mitj-eval a llurs respectives nacions. Ab axò fan un'obra de caridat i de justícia. Un d'aqueys es Mr. Juli Leclercq, si bé es de llamentar que encara se fassa eco d'algunes coses inadmisibles que certs admiradors irreflexius i indoctes del Benaventurat contaven sense cap fonament històric, per exemple, allò de que, abans de convertirse, entràs un dia a cavall dins Santa Eulària per seguir la gentil dona que li feya perdre'l seny. ¿Aont consta tal fet del gran Llull? La crítica fa estona que demostrà qu'axò no passava d'una rondaya sense cap ni peus. —En diu d'altres de coses del Bt. Llull Mr. Leclercq sense cap fonament. Diu que la veu de Deu qu'el convertí, el va fer *arquitecte*. Vetassí una notícia que ignoràvem completament. —Diu també que, fent penitència a Randa el Bt. Ramon «va rebre una il·luminació tal, que, d'ignorant com era, tornà cop en sec un dels homes mès sabis d'aquell sigle; rebé'l do de llengues; sans haverlo estudiat may, sabé l'aràbic, que li servi per evangelisar els sarrains». —¿Aont consta que'l Benaventurat rebés may tals dons? Ho conta ell dins cap de les seues obres? ¿consta dins cap monument contemporani? Lo qu'ell diu i lo que's desprèn dels altres monuments, es qu'hagué d'estudiar i traballar molt, peró molt, per escriure lo qu'escrigué, que's passà algún temps a París per estudiar a la Universidat, i qu'hagué d'aprendre la llenga aràbiga d'un esclau sarraí i a forsa d'aplicarhi tots els cinc sentits. La *Vida anónima*, que's considera escrita poc temps després de mort el Beat, inèdita encara en català, conta les seues pelegrinacions i estudis ab que's preparava per escriure'ls seus llibres, qu'aprengué l'aràbig ab aquell esclau sarraí, i que rebé dalt Randa una repentina «il·lustració divinal, donantli orde e forma de fer los dits llibres». ¿Vol dir axò que, essent primer un ignorant qu'era, cop en sec quedàs fet un dels homes mès sabis d'aquell sigle? En via neguna. La

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«il·lustració divinal» se concretava a «l'orde i forma de fer los dits llibres». De manera qu'això de *Doctor iluminat* que s'aplica a n-el gran poligraf mallorquí, no passa d'una candorosa *hipérbole* de certs admiradors seus i entusiastes, que no s'ha de prendre en el sentit de que rebés per *iluminació* ni *revelació* de Deu la seua sabiduria ni'l seu sistema científic, com Salomó o nostre pare Adam. Seria una greu equivocació prendre ab aquest sentit estricte aquelles paraules del Beat dins el poema [146] *Desconhort*: «Encare us dich, que port una *Art general* | que novament es *dada per do espirital*», ni aquelles altres que seguexen de l'*Ermità*, son interlocutor: «... de vostre Art no siats consirós, | car pus *Deus l'haus ha dada*, justicia e valors | la multiplicaràn en leyals amadors». ¿Aont treuria cap coletgir d'això tal *iluminació* ni *revelació* de Deu? —No's pot admetre tampoc lo altre que posa Mr. Leclercq, que, com el mercader genovès Esteva Colom duya ab la seua barca de Bogia *Mestre* Ramon, tot copetjat de les pedres dels sarrains i mitx mort, cap a Mallorca, «li revela» el màrtir de Crist «que creu en l'existència d'una terra oposada a n-el nostre continent, i li profetisa la missió d'En *Cristófol*, que anirà a fer resplandir la creu demunt les riberes misterioses». Indica llavò que aquexa tradició se degué conservar dins la familia de N'Esteve Colom, i un dels seus descendents, En Cristòfol Colom, l'aprofità per «descubrir el nou mon». Tot això no son més que rondayes: ni consta en lloc que'l Beat fés tal *revelació* ni *profecia* a n'Esteve Colom, ni En Cristòfol Colom se serví de res d'això per descubrir el «nou mon», per la senzilla raó de que may el va cercar ni va sebre may que l'hagués trobat. Ell lo que cercava era un camí més curt que'l que llavò conexien per anar a les Índies orientals, a l'altre cap d'Àsia. Això i res pus qu'això cercava ell i no cap «nou mon» ni «continent» nou; això i res pus qu'això se creya i va creure sempre haver trobat: les costes estremes de les Índies orientals o Àsia. Es això un fet que la crítica històrica ha comprovat, i es ben estrany que no hu haja tengut en conte Mr. Leclercq. —Es també inexacte lo que diu aquest senyor que «l'oratori» que hi ha avuy a Miramar «ab sos magnífics retaules» sia el «sol vestigi que subsistex de l'escola de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llengues orientals» que hi fundà *Mestre* Ramon. No'n queda res de l'edifici ni adrès de tal escola. «L'oratori» que hi ha avuy «ab sos retaules» es una construcció dels nostres dies, feta fer per Sa Altesa Imperial lo Sr. Arxiduc D. Luis Salvador. —I ¿que'n direm de lo altre que diu Mr. Leclercq, que l'«hosteria» de Miramar «es tan antiga com la conquista»? Ens agradaria sebre a n-e quins monuments històrics se funda Mr. Leclercq per sostenir tal afirmació. —Es també una rondaya lo que conta aquest senyor «qu'un dia» el Bt. Ramon, trobantse a Randa «assegut devall una mata», «va romandre esglayat de veure que dalt les fulles de l'arbust s'eren estampades cop en sec lletres hebrayques, caldees, aràbigues, gregues i llatines». Y lo bo es que Mr. Leclercq diu que'l Beat metex ho conta. ¿Aont es que hu conta? No hu diu Mr. Leclercq. Se veu que hu ha aglapit de qualque *lulista irreflexiu* í poc escrupulós. Repetim qu'això no es més qu'una rondaya. Hi ha a n-el puig de Randa, es ver, una mata que's diu *sa mata escrita* ab una classe de fulles plenes de rimetes, consemblants a lletres, però que no hu son de cap alfabet conegut. Això sens dupte sugerí a la musa popular la tradicio de que aquexa *mata* es del temps del Bt. Ramon, i que per un miracle, per demostrar lo molt qu'ell sabia i que li venia de Deu, quedaren repentinament *escrites* ses fulles i qu'*escrites* seràn totes les que trega tal *mata* a través dels sigles.

Ab una paraula, Mr. Leclercq ab lo seu opuscle de divulgació de la vida del Bt. Ramon ha feta una bona obra que li hem de agrair ab tota [147] la nostra ànima, encara que llamentant qu'haja incorregut en les inexactituts qu'hem apuntades, no ab mal fel negún, sino just per l'amor a la veritat, qu'es i ha de esser sempre lo primer de tot.

Le Nom de Belgique | *Essai de philologie nationale* | *por* | *Albert Counson* | Extrait de la *Revue Générale*, Juillet 1910. Bruxelles | J. Goemaere, Imp. du Roi, Editeur | 21, rue de la limite | 1910. —Un opuscle de 28 planes de 242 x 158 mm.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ya [sic] feya estona que no havíem sabudes noves del nostre benvolgut amic el Dr. Albert Counson, catedràtic de l'Universidat de Gant (Bèlgica), fins que l'altre diassa rebérem d'ell, ab coral dedicatòria, qu'agraim de tot cor, l'opuscle el nom del qual encapsala aquexa nota. Es un estudi curiosísim i que representa una feynada feresta. Figurauvos, agafa el Dr. Counson el *nom* de BELGICA tal com se troba per primera vegada dins Juli Cèsar *de bello Gallico* (*Gallia* BELGICA), fa veure com d'un *adjectiu* qu'era primer, acaba per tornar un *sustantiu*, un *nom de lloc*, el nom de la regió nort de l'antiga *Gàl·lia* (França); pero no un *nom* fet del poble, sino tret per la via erudita de l'adjectiu llatí. Per això, en lloc de *Beauge* que, segons les lleys fonètiques, hauria dit el poble, resultà *Belgica*, això es, la rel llatina intacta, qu'es la característica dels noms *erudits*, sabis. I ¿per que no fou el poble, sino'ls sabis, que formaren tal nom? Perque no's formà quant aparegué la llenga de Bèlgica, sino que la gent *instruida* el va treure dels llibres quant les circunstàncias polítiques en l'edat moderna feren necessari aquex nom per designar l'Estat que's constituia a n-el cap nort de l'antiga *Gàl·lia*. Doncs el Dr. Counson, estudiada la morfologia del *nom* de BÈLGICA, emprèn una tasca esglayadora: ab una paciència de Job, ab un esment i una constància de benedictí seguex i retreu tots els monuments històrichs desde Juli Cèsar fins el sigle XIX aont consta i figura el *nom* de BÈLGICA, distribuint aquexa enreviscladíssima investigació, aquex envitricolladíssim escorcoll en quatre capítols, aboldronant axí els centenars de monuments històrics que inclouen el *nom* objecte de l'estudi, i que provenen dels quatre elements particularment conservadors del «*nom* de BÈLGICA», això es, «l'organisació de l'Església romana; Guillem d'Orange, el *Callat*, i els rebumboris del sigle XVI, l'humanisme universitari; l'erudició monàstica del vell Règim; i l'ensenyansa dels Jesuites.»

El Dr. Counson ha feta una bona obra a la seua pàtria, fent l'història del *nom* d'ella. Tot lo de la Pàtria té una importància escepcional per tots els qui senten de bon de veres l'amor de Pàtria. Per això enviam a n-el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nostre dols amic Dr. Counson l'enhorabona més entusiasta per la seua investigació i escorcoll científic i històric del nom de la seua Pàtria, i demanam a Deu que posi dins el cor de qualsevol dels molts de catalans desenfeynats, que les sobra competència per ferho si volien, l'idea de fer ab el *nom* de CATALUNYA lo qu'ha fet ab el *nom* de BÈLGICA el jove catedràtic de Gand el Dr. Albert Counson. [148]

En Griera a Zürich (148)

Ya diguérem dalt el *Bolletí* que N'Antoni Griera, en lloc de tornar a Halle a seguir els seus estudis de filologia romànica ab els altres dos joves pensionats, els bons amics En Manuel de Montoliu i En Pere Barnils, se n'aniria a Zuric a ferhi dos semestres de lexicografia ab el Dr. Gauchat. Ens demanà una recomenació per aquest meritíssim romanista, catedràtic de filologia romànica de l'Universidat de Zuric i Redactor *en cap del Glossaire des patois de la Suisse Romande*, obra degudament subvencionada p'el *Govern Federal* de aquella nació i p'els *Cantons* que parlen dits dialectes romans (francès), aont tots els qui traballen, tenen llur sou corresponent. Férem ab gran pler de l'ànima la recomenació a n-el nostre estimadíssim amich Dr. Gauchat, que tan coralment ens va rebre i ens omplí d'atencions quant l'any 1907 el visitàrem a Zuric metex, i ara ens escriu En Griera, dia 22 del corrent, que ja es a Zuric, i matriculat a n-aquella Universitat, i que'l Dr. Gauchat l'ha rebut amabilíssimament. «M'ha donada, ens diu, la millor acullida que podia esperar. Un dia d'aquestos me portarà a la Redacció del *Glossaire*. Estic dintre'l *Seminari* que vostè ja conex... Se veu que per geografía llingüística es tot un home (el Dr. Gauchat). La Suïssa es la terra espressa per la dialectologia».

Ja hem esplicat altres vegades lo que son els *seminaris* d'aquelles universidats estranjeres: sales adjuntes a las càtedras, aont s'apleguen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

els alumnes aprofitats per estudiar i perfeccionarse bax de la direcció del Catedràtic, anostrantlos aquest a l'estudi, orientantlos en llurs escorcolls i tasques, menantlos per la mà cap a la cuculla sagrada de la ciència. Aquestes sales estàn dotades d'una biblioteca especial, tot d'obres que versen sobre aquell ram de la ciència que'ls alumnes estudien i an-e qu'està dedicada la càtedra.

Es ver que l'any 1907 visitàrem aquex *seminari* de filología romànica de Zuric. El mos mostrà el Dr. Gauchat metex, i per cert que hi havia un estudiant ben exerit que n's parlà dels estudis filològics del nostre bon amic En Pompeu Fabra.

No res, amic Griera, que teniu tan avinent el Dr. Gauchat i que no teniu altres mal-de-caps que l'estudi de la filologia, aprofitauvosne de bon de veres, donaun'hi de ventim a la filologia i a la lexicografia, a fi de porer tornar a Catalunya ben armat, ben amerat i ben proveit per traballar en la nostra *Obra del Diccionari*.

¿Qui deu esser? (148)

Un dels nostres suscriptors tenguè aquest juliol passat la ocurrència d'enviarmos la quota de suscripció, hem de suposar qu'era això, dins un *sobre-monedero*; i mos arribà dia 25 de dit més, pero sense indicació de nom ni un fòtil mort. De manera que no sabem qui es que mos ho envià. ¿Aont treu cap enviar diners axí? Hem de creure que fou un descuyt. Sia lo que sia, convendria que *l'interessat* ens posàs un mot dient: *Eren meues aquelles dues pessetes, i eren per tal cosa*.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1910

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Butlletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[149][*]

¿Per tenir lectors escriure en castellà? (149-154)

Un amic nostre estimadíssim, qu'està facultat per fermos qualsevol advertència i sap que no li hem de prendre en mal res que mos diga, sino que le hi hem d'agrair de tot cor, mos va mitx-renyar perque escriguérem en català el nostre estudi sobre *D. Jusep M.ª Quadrado com apologista de la Fe catòlica*, que tenguérem l'honor de presentar a n-el Congrés d'Apologètica fet a Vic en honor del gran, de l'egregi, de l'escels Dr. Jaume Balmes. I mos va mitx-renyar aquell amic benvolgudíssim precisament per lo que'ns estima i per lo que s'interessa a favor nostre i p'el seu entusiasme vivíssim p'En Quadrado de qui era amiguíssim; eren, com aquell que diu, dues ànimes dins un cos. Doncs volia tal amic qu'haguéssem escrit en castellà aquex estudi per que pogués tenir més lectors, no sols dins Espanya, sino dins Amèrica, i sobre tot que'l poguessen lletgir a Madrid i vessen els d'allà si's feya justícia a n-aquell gran amic d'En Balmes i hereu universal del seu gran esperit, l'eminent director del famós diari madrileny *El Conciliador*, colaborador de *El*

[*] T. VI. —Novembre de 1910. —N. 11.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Pensamiento de la Nación, autor de cinc toms de *Recuerdos y Bellezas de España*, de *Forenses* y *Ciudadanos* i tantes i tantes d'altres obres, D. Josep M.ª Quadrado. A tot això s'afegia qu'En Quadrado, fora de dues o tres coses ben curtes, havia escrit sempre en castellà. ¿No era per lo metex una caparrudesa, una xifladura nostra escriure tal estudi en català? En via neguna. Donada la nostra manera de veure i d'apreciar les coses i certs exemples que hi ha p'el mitx, un d'ells, En Quadrado metex, nosaltres no poriem fer sino escriure la cosa en català. —Això de que, escrivint en castellà, haventhi tants i tants de milions de gent a Espanya i a Amèrica que parlen castellà, l'escriptor té un públic més gros que no escrivint en català, que'l parla tan poqueta gent, —es una ilusió llamentable que molts [150] patexen; i nosaltres hem tocat ab les mans que no passa d'una ilusió infantívola. Per un escriptor una cosa es que n'hi haja molts que'l puguen lletgir, i un'altra cosa es ben diferent que n'hi haja molts que de fet el lletgesquen. ¿Qui hu dupta qu'una cosa escrita en castellà la poren lletgir o entendre dins casi tota Espanya, l'Amèrica del Centre i del Sur, les Antilles i les Filipines; pero, ¿això vol dir que la hi lletgesquen efectivament? Lo que succeex a l'inmensa majoria de balears i catalans qu'escriuen en castellà, que, per tota paga i agraiment, a Madrid les desprecien com-e malanats *escriptors de províncies*, i a les metexes *províncies* les desprecien també perque no conceben res de bo ni acceptable, sino lo que les vé de Madrid, lo que a Madrid diuen: *això es cosa bona*; i no hu diuen casi may de cap *escriptor de províncies*. Del públic d'Amèrica, de les Antilles i les Filipines re-de-poquíssim poren esperar els escriptors balears i catalans que *hu fan* en castellà, casi tant poc com els escriptors castellans meteys. Per Amèrica lletgirà les grans obres de la literatura clàssica castellana i qualcún dels escriptors moderns, ben qualcún. D'els altres ni'n saben pelada, ni'n volen sebre. Bé que ja no hi arriben per allà bax. No, si'ls escriptors castellans d'Espanya n'haguessen de viure del mercat d'Amèrica, ¡ja hi anirien prims de lloms! ¡le hi durien el ca ben magre! això els qui de fam no haguessen batuts els peus i no se'n fossen anats, passant per l'hospital, a veure Sant Pere.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ho saben massa'ls escriptors castellans que de la llecor que les puga venir del mercat d'Amèrica, se'n poren fer un nuu a la coa; es un tres i no res. De manera que s'han de contentar ab el públic castellà d'Espanya. Ara bé, ancque hi haja tants de milions que parlen castellà dins la península, ¿es molt gros el públic dels llibres? ¿son molts els qui lletgexen llibres? Demanauho a n-els meteys escriptors castellans, i vos ne donaràn unes noves ferestes, que dexen ab l'ànima a n-els peus. —Però entre tots els escriptors no castellans qu'escrigueren en castellà, entre tots els *escriptors de províncies*, ab cap el públic castellà es estat tan injust com ab En Quadrado. Escoltau lo que diu sobre aquest punt un'autoridat tan indiscutible com En Menéndez Pelayo dins la superba *Introducció* que va escriure per encapsalar l'aplec d'escrits relligiosos, polítics i literaris del gran poligraf mallorquí: «... El nombre de Quadrado, aunque se pronuncie con veneración por los pocos fieles que entre nosotros conservan la buena y sólida literatura, dista mucho de ser un nombre popular. El caso no es único, pero rara vez se ha presentado con circunstancias tan agravantes... La historia literaria del siglo XIX en España está [151] mal sabida y mal entendida por casi todos, y además llena de injusticias y de olvidos que es preciso reparar... Una sarta de nombres, invariablemente los mismos, han adquirido no se sabe porqué, el valor de tipos representativos de la cultura española moderna, y fuera de ese catálogo ó *canon* (que no es el de Alejandría), no hay redención para nadie, aunque sea un literato tan consumado y cabal como Quadrado. Nunca habrá más poetas que A. B. y C., más pensadores que F. y H., más historiadores y eruditos que G. y R., más novelistas que Z. y X. Los demás, á lo sumo, serán aficionados de provincias que tienen el mal gusto de emborronar papel, en vez de postrarse en supersticiosa adoración ante ciertas celebridades aparatosas y rimbombantes, que llenan con sus nombres las columnas de la prensa periódica»... «Sería curioso hacer el catálogo de las historias de provincias y ciudades, y monografías arqueológicas que se han compaginado á expensas de Quadrado. Pero aun en ésto le ha perseguido la mala fortuna. Unos no le citan, y otros suelen hacerlo de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

esta peregrina manera: «como dice *Parcerisa*» «según la respetable opinión de *Parcerisa*». Parcerisa fué un excelente dibujante, que *no dijo nada* en letras de molde: suya fué la idea de los *Recuerdos y Bellezas de España*, y suya la brillante ejecución artística; pero en la parte literaria no tuvo ni pudo tener parte alguna». «Y hé aquí como Quadrado después de haber hecho la historia y la descripción arqueológica de media España; después de haber escrito en *Forenses y Ciudadanos* uno de los más notables estudios de historia social que tenemos; después de haber continuado el *Discurso de Bossuet sobre la Historia Universal*, y haber refundido á Shakespeare; después de haber combatido al lado de Balmes en las grandes batallas políticas de 1843 á 1848; después de haber redactado él solo periódicos y revistas con cuyos artículos puede formarse un cuerpo de doctrina sólida y perenne, se encuentra, al fin de su vida[18] tan aprovechada y fecunda, con que se le escatima su personalidad, como si fuese sombra ó fantasma, y se le confunde con el dibujante que hizo las ilustraciones de sus libros! No conozco caso igual en la historia literaria».

¿Que'ls-e sembla a n-els amables balears i catalans que's figuren que, escrivint en castellà, les han de lletgir dins tota Espanya, l'Amèrica del Centre i del Sur, les Antilles i Filipines, ah! i llavò les illes Canàries. ¿Quins lectors hi té En Quadrado, [152] que va escriure en castellà tant i tant, i tan magistralment, i de coses tan interessants i atrayents? Fora de la Península, ens atrevim a dir que'ls qui'l lletgesquen, les poràn contar ab els dits; dins la Península, dins les terres castellanes ¿seràn molts els qui'l lletgesquen ni's recorden d'ell? En Menéndez Pelayo en dona raó; i per cert que fa angúnia, es un clau dins el cor per tots els qui coneguen una mica el mèrit estraordinari dels escrits d'En Quadrado, axò que diu el primer dels crítics espanyols del poquíssim cas que's fa dins Espanya de les obres notabilíssimes del gran poligraf mallorquí. No, no es En Quadrado cap exemple bo per convéncer els balears i catalans de

18 Nota (1) de l'original: En Menéndez Pelayo escrivia axò l'any 1893, qu'En Quadrado encara vivia, puys no's morí fins el juny de 1896.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

qu'escriguen en castellà per tenir molts de lectors, per que les coneguen per tot arreu, i tothom se'n enteri de lo que diguin. Per vosaltres es evident que, si En Quadrado hagués escrit lo que va escriure, no en castellà, si no en la seua llenga materna, en català, tendría avuy més lectors i més entusiastes, no just a Mallorca, con es natural, sino en tot el domini de la llenga (Catalunya, Balears, reyne de València, Rosselló), que no en té avuy en tots els territoris de llenga castellana, aont no es duptòs que n'hi ha moltíssims, milions, que'l *porien lletgir*; pero ¿que n'hem de fer si de fet no'l lletgexen? D'aquella *possibilidat* de que los lletgesquen, no'n posaràn cap tros dins l'olla els escriptors, ni'ls aprofita de res si no's *realisa*, si no passa a vies de fet. I no hi passa p'En Quadrado desgraciadament en tot l'inmens domini de la llenga castellana. —No, no es ver que un no tenga lectors si no escriu en castellà; no es ver qu'un balear o català, escrivint en català, se tanqui la porta per esser conegut i s'axelli les ales de tal manera que'l seu nom no puga prendre gens de volada dins el mon de les lletres. No, no es ver res d'això, sino tot lo contrari. Escrivint nosaltres en castellà, no passarem may d'*escriptors de províncies*, tot lo més ab lo calificatiu d'*apreciables*, que'ns donaren per compasió o per fisconada. En canvi, escrivint en català, serem més apreciats a casa, entre la gent balear i catalana, perque ens entendràn millor, i perque veuràn en nosaltres una cosa pròpia, llur metexa sustància, i per afegitó serem més apreciats a fora casa perque serem una cosa característica i espressiva de la nostra privativa manera d'esser, de la nostra nissaga; no serem una còpia ni una imitació d'un altre mentalidat ètnica, sino l'espressió vitenca, inconfundible, llampant, d'aquexa mentalidat, que sempre tendrà un valor real, que sempre treurà un pes positiu dins la balansa ab que's pesen i s'aprecien avuy les mentalidats ètniques, les fesomies dels pobles. Demostra qu'això es axí el fet de que'ls escriptors catalans i balears, salves contadísimes escepcions, que [153] naturalment confirmen la regla, no s'han fet parlar dels seus cabells fora de Catalunya i Balears ni negú n'ha fet gayre cas a Madrid ni dins les altres *provincies* ni a fòra d'Espanya, fins que's son posats a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

escriure en català. Mentres escrigueren en castellà, negú les se mirava, i feyen tan de paper com En Palou a la Pobla, que feya set anys que hi era, i negú se'n era adonat. No, no'n feyen gens de nom a Madrid ni fora de Madrid. Quant comensaren a ferne, fonc quant se posaren a escriure en català. Sí, escrivint en català els escriptors catalans i balears, lluny de romandre reclosos dins Catalunya i les illes, han traspassades les fronteres, no sols regionals, sino les nacionals, i molts d'ells son coneguts a França, a Itàlia, a Suïssa, a Bèlgica, a Alemanya, a Àustria, a Anglaterra, fins a Rússia i les altres nacions del nort, i alguns fins a n-els Estats units i a l'Amèrica del Sur. —Per no anar mès lluny, les nostres *Rondayes Mallorquines*, en mallorquí rònec, no sols son estades i son lletgidíssimes, com pocs llibres, a Mallorca, i prou lletgides a Catalunya, sino qu'han passada la frontera regional i nacional, i n'han parlat revistes d'Anglaterra, França, Alemanya, Suïssa i Itàlia. No es en to d'alabansa que hu deym, sino per consignar fets. I ¿que'n direm d'aquest *Bolletí*? ¿Tendria més sortida escrit en castellà? ¿Tendria la metexa sortida que tenim, un bolletí per promoure l'*Obra del diccionari castellà*, qu'està casi tan enrera com la nostra per vergonya i confusió de la *Reyal Acadèmia de la Llenga espanyola*? El nostre *Bolletí*, escrit en català, tè suscriptors i lectors no sols a Madrid i altres ciutats castellanes, sino que'n té a França, a Bèlgica, a Suïssa, à Alemanya, a Itàlia, fins i tot a les costes de Síria, gràcies a Deu.

Per lo metex, ¡fora tenir por els escriptors balears i catalans de que no tendràn lectors escrivint en català! ¡fora creure pus que'n tendrien més escrivint en castellà! Els fets diuen tot lo contrari. El fet d'escriure en català, esposantse a no tenir tants de lectors com escrivint en castellà, es un acte de generosidat i d'abnegació filial que la Mare Pàtria remunera i agraex maternalment, generosíssimament. Sí, com-e bons fills de la Pàtria cerquem primer *el reyne de la Pàtria i la seua justícia*, axò es, rendiguem culte a n-el seu dret, fassem per ella lo qu'*es just*, no'ns avergonyiguem d'ella ni de la seua llenga, i estiguen segurs, tots els balears i catalans, de rebre abundosament tots els *afegitons* que'ns poren

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

omplir el nostre cor de fills d'una mare tan bona i magnànima com es Catalunya.

Per totes aquexes raons escriguérem en català el nostre estudi sobre *En Quadrado com apologista* p'el Congrés [154] d'Apologètica de Vic en honor d'En Balmes, i estam segurs de que no'ns ne penedirem, i que'ns dirà molt millor que si l'haguéssem escrit en castellà. A la cullita se veurà'l fesol.

Notes Bibliogràfiques (154-164)

Le voci sarde | «**zurpu**», «**turpu**» —*cieco*, «**paperu**» (?) *ed altre* | *In risposta al Signor M. L. Wagner* | *per* | *Tito Zanardelli* (Supplemento alla Punt. VII degli *Appunti lessicali e toponomastici*) | Bologna | Ditta Nicola Zanichelli | 1910. —Opuscle de 16 planes de 242 x 165 mm.

Fa temps que'l professor italià Dr. Tit Zanardelli, tan ventajosament conegut dins el mon de la filologia romànica, tengué la fina atenció, que li agraim coralment, d'enviarmos ab respectuosa dedicatòria un exemplar d'aquest estudi seu, que fins ara, per massa feynes que teníem, no hem pogut lletgir; i per cert que hi hem passat un gust fora mida. Versa tal estudi, com ho indica'l títol, sobre la etimologia i formació dels tres mots *zurpu*, *turpu* i *paperu* del dialecte de Sardenya. El dialecte sart es neo-llatí, molt consemblant a n-el català, que poseex com les Balears l'article *ipse*, axò es, *su (so)* p'el masculí i *sa* p'el femení.

El Dr. Zanardelli ha escrit aquest opuscle per defensarse de les objeccions que sobre tals etimologies li presenta el doctor alemany Max Leopold Wagner. Casi tot l'opuscle versa sobre *zurpu* i *turpu*. Aqueys dos mots, el primer del dialecte *meridional* i el segón del dialecte *logudorés*, signifiquen lo metex: *cec* (CAECUS); i el Dr. Zanardelli pretén que surten

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del llatí *orbus* (mancat de vista), i hu esplica dient: 1r que les inicials *z* i *t* son protètiques, axò es, un afitx sobrevingut per devant a n-el mot, lo qual es corrent en morfologia, —2n que la *o* tònica llatina, com-e *breu* qu'era, tornà *u*, de lo qual també hi ha prous casos; i 3r que la *billabial esplosiva sonora* (b) se va *ensordir*, perdé sa *sonoridat*, o sia, el sò de la glotis (la nou), i tornà *p*, es a dir, *billabial esplosiva sorda*.

A n-el primer punt s'hi atura molt poc; just fa l'afirmació de que tal *z* i tal *t* son un afitx protètic. Més envant fa veure ab una partida d'exemples que a la *t* inicial de *logudorès* correspòn una *z* dins els dialectes meridionals, axò es, aduex un enfilall de paraules que dins aquell dialecte comensen en *t* i dins aqueys altres comensen en *z*; i cita un document grec del sigle XI aont la *th* dels vells monuments *logudoresos* se transcriu per τζ=*tz*, lo qual demostra que la *th* (=ϑ grega) evolucionà molt prest tornant *tz*, per fixarse més tart, dins un dialecte, en *t*, dins altres en *z*. La [155] prova que dona de tot axò el Dr. Zanardelli la consideram concloent.

En quant a n-el punt 2n, axò es, que la *o* tònica de *orbus*, com-e breu, poria tornar *u*, al·lega el Dr. Zanardelli una pila de paraules de diferents dialectes de Sardenya aont la *o* tònica llatina en posició (devant dues consonants), breu, torna *u*, lo qual succeex també en català, v. gr. *kuʎk* i *kuʎ* (*cullc*, *cull*) < *colligo*; *kuʎs* (*culls*) < *colligis*), etc., *fuʎ* (*full*) < *folium*, *ʎuʎ* (*Lull*, llinatje mallorquí) i *ʒuj* (*juy*, erba) < *lolium*. —

No veym com se puga rebutjar raonablement la prova que presenta sobre axò el Dr. Zanardelli.

Allà ont s'estén més ell, es en la demostració del punt 3r, axò es, que la *b* de *orbus* pogué tornar *p*, *ensordintse*. Per provarho presenta un bon enfilall de paraules dels diferents dialectes sarts aont la *b* llatina es devenguda *p*; i sostén, i, a n-el nostre entendre, prova que tals canvis no's poren esplicar per *analogia* ni *contaminació*, sino que son rigurosament *fonètics*, axò es, vera tramudansa de so, independent de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tota circunstància i condició particular del mot aont se fa la tramudansa. Per reforsar la prova aduex una bona partida de casos d'*ensordiment* de *v* en *f* i de *d* en *t*, axò es, paraules de diferents dialectes sarts aont s'esdevenen tals *ensordiments*, que sovintetjen també en català; i fa veure que devegades la *f* surt d'una *v*, sortida d'una *b* i aquesta d'una *p*, seguint tot aquest procès: *p* > *b* > *v* > *f*. En català tenim exemples a l'uf de tals tramudanses. Ventassí uns quants: *a*) *de* B *en* P: *putʃakə* (< *putxaca*: trobat a Ceret de Vallespir) (< *butxaca*); —*b*) *de* V *en* F: *bafor* (trobat a Benissa de la província d'Alacant) < *bəvó* [*bavor*: Mallorca] < *vapor*; *əndəfiná* (Fornalutx) < *endevinar*; *əsklufuʎa* [*esclufullà*: Barberà: llevar l'*esclofolla* o *pell de la fruyta*] < *əsklovəjá* (Mallorca: *llevar la clovella*); *profəsó* [*professó* = *processó*) < *provesó* [*provessó*: Benissa i Verger, de la província d'Alacant); kətɛjfə [*Cateyfa*: ciutat de Mallorca] < kətɛ́rvə; —*c*) *de* P *en* F: *əskləfá* [*esclafar*: Mallorca] < *esclapà* (provensal: *rompre*, *fer estelles*, *engrunar*) < **exclappare* (veyau Körting, 3a ed. n. 5282); *əskləfí* [*esclafir*: Mallorca: *esclatar*, *rompre-se vidre o test posat a n-el foc*] < *clapir* (francès: *fer brugit, renou*) < rel germànica *klapp-*: *fer brugit* (veyau Körting, 3a e. n. 5282). —*d*) *de* B *en* F: *fləstomá* [*flastomar*: Mallorca: *dir blasfèmies, imprecacions*] < *blastemar* (reto-romanx, provensal, català. Veyau Körting, 3a ed. n. 1462); —e) *de* T *en* D: *domátigə* [*domàtiga* a Palma i altes pobles de Mallorca] < *tomátigə* < *tomatl*, d'Amèrica (veyau Dörting, 3a ed. n. 9578); *əntanə* [*andana* (Llucmajor-Mallorca): faxa de terra que romàn sense [156] llaurar a n-el cap de la llaurada o tornay] < *əndanə* [*andana*: Manacor].

El Dr. Wagner pretenia que *turpu* sortia de *turpis*. El Dr. Zanardelli el rebat, a n-el nostre entendre, victoriosament.

La discusió sobre'l mot *paperu* es mès curta, i versa sobre'l sentit d'aquexa paraula, sobre si surt de *pauperu* o de *pabulu* (pasturatje), i a la fi dexa la cosa a l'ayre.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es molt instructiu aquest estudi del Dr. Zanardelli, i n'hi donam la més coral enhorabona.

Institut | **d'Estudis Catalans** — **Anuari** | MCMVIII | Barcelona | Palau de la Diputació | (Sense indicació del punt ni de la casa aont s'es feta l'estampació). Un volum de 648 planes de 317 x 230 mm.

Aquest *Anuari* per la seua redacció honra altament la corporació que'l publica, i per la seua brillantísima factura honra la casa que l'ha estampat. Aquest *Anuari* es una fita gloriosa de l'actual cultura catalana. En donarem un brevíssim resum perque massa s'ho merex.

Comensa per les «Memories y Documents dels treballs fets per l'Institut d'Estudis Catalans durant l'any MCMVIII», aont se veu ben clar que la corporació no ha dormit gayre ni ha feta gens la torniola, sino qu'ha feynetjat de bona manera i ab viu entusiasme patriòtic. —Ens encoratja molt la promesa que'ns fa l'*Institut* (p. 14) d'un edició de cinc volums de totes les versions catalanes que's conexen dels diferents llibres de la Sagrada Biblia, obra aont traballa'l benemèrit catalanòfil de París i bon amic nostre Mr. Foulché-Delbosc, havent de sortir el primer volum enguany. Deu ho fassa que sia axí. Encara hi ha temps. —Ens alegram molt de la comissió que l'*Institut* donà a Mn. Serra i Vilaró per anar a escorcollar els arxius de la Pobla de Lillet i de Bagà, que son tot un tresor, i aont sembla que'l comissionat feu molta i bona feyna. ¡Que hi ha de molt i de molt que fer dins el nostres arxius, tant per la nostra història en sos diferents rams com per la gramàtica i lexicografia de la nostra llenga!

Causa també vivísima satisfacció la nova que dona l'Anuari d'una bona partida de còdics catalans que l'*Institut* ha salvats de la fuyta a l'estranjer, i guarda relligiosament dins la seua ja notabilíssima biblioteca. —Es molt interessant i lluminosa la *Memória* que l'*Institut* presentà a l'Ajuntament de Barcelona la derreria de 1907 esposant i especificant el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pensament trascendental de que dita Corporació i la Diputació creassin la *Biblioteca Nacional Catalana*. Tan bell pensament seria estat un fet si les passions polítiques i l'inconciència de certs elements no haguessen tirat abax el famós *presupost de cultura* de l'Ajuntament de Barcelona, que posava 500.000 pessetes per dita Biblioteca. —Es també d'un gran interés la *Memòria* presentada a la Diputació de Barcelona proposant l'adquisició del gran tresor de còdics i llibres catalans que replegà a forsa de poca sòn i de sacrificis durant tota la seua vida el patriarca [157] del renaxament català, En Marian Aguiló. Dins la *Memória* s'especifiquen quins son aquells còdics i llibres qu'avuy ja pertanyen, gràcies a Deu, a la *Biblioteca* de l'*Institut*, puys la Diputació els adquirí per devers 100.000 pessetes. —També'ns fa a sebre l'*Anuari* que l'*Institut* s'es encarregat d'estampar la preciosa edició que prepara, fa tants d'anys, l'erudit N'Amadeu Pagès, català de França, de les obres de N'Ausiàs March, servintse de tots els còdics i edicions conegudes fins avuy, edició que té tot l'aspecte d'asser la definitiva. Deu ho fassa, i que sia prest! —Posats tots aqueys informs i altres aont se reflecta la polent vida de l'*Institut* durant els anys 1907 i 1908, obri'l magnific volum la secció arqueològica, qu'abrassa desde la plana 43 fins a la 262, es a dir 219 planes, reblides de nitidíssims gravats il·lustratius dels sis estudis que formen tal secció, axò es, *a*) un en castellà de D. Manuel Cazurro sobre *Las Cuevas de Serinyà*, *b*) un altre també en castellà, de D. Manuel Gómez Morero sobre *Pictografias andaluzas*, c) un en català d'En Puig i Cadafalch sobre *Les excavacions d'Empuries*, aont el meritíssim arquitecte s'acredita una volta més d'arqueòlec de cap de brot; *d*) un, també en català, d'En Josep Pijoan sobre *La ceràmica ibèrica d'Aragó*, estudi també qu'honra reyalment l'autor; *e*) un en alemany del Dr. August Frickenhaus sobre *Griechische Vasen aus Emporion*, *f*) i un altre en català, de Mn. Josep Gudiol. Tot[s] aqueys estudis son notables i molt ben presentats. Hem de fer especial menció del de Mn. Gudiol, el conegut i benemèrit *Conservador* del *Museu Episcopal de Vic*, sens dupte un dels primers arqueòlecs d'Espanya. Ha tenguda la finesa, qu'agraim coralment, d'obsequiarmos ab un exemplar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

del tiratje apart qu'ha fet de dit estudi, que du per titol *L'Orfebreria en la Exposició Hispano-francesa de Saragoça* i que'l va escriure per donar conte a l'*Institut* de la visita que feu per encàrrec d'aquest a'n-aquella esposició ab l'objecte d'estudiarhi i catalogar tot lo que hi hagués de monuments d'*orfebreria* procedents de Catalunya o que poguessen interessar per l'història de l'art de la nostra terra. Mn. Gudiol menava un dibuxant i un fotograf que li treyen tots els dibuxos i còpies que ell creya del cas i que van esplendidament gravades dins l'estudi, reblint les gran[s] pàgines del text, il·lustrantlo fora mida les sàbies, agudes, llampants i ben espinzellades descripcions que fa Mossen Gudiol d'un sens fi de meravelles d'art antic, com caxetes de rellíquies, custòdies, creus processonals, capses d'hòsties, calzes, relliquiaris, porta-paus, tríptics, retaulets, jerros, busts de sants per rellíquies, barquetes d'encens, etc. L'estudi de Mn. Gudiol se distingex especialment, com tots els seus escrits, per la puresa de llenguatje. Se tracta bé ell ab la llenga catalana i ella ab ell. —Tot vos siga enhorabona ¡o benvolgut amic! i ¡endevant sempre p'el bon camí que duys, servint i enaltint tan gloriosament l'arqueologia, l'Esglèsia i la Pàtria! Vos que vos heu passats per les mans tants i tants d'inventaris i tantes i tantes d'escriptures d'artistes ab aquells que'ls-e comanaven obres d'art fixant les condicions i forma qu'aquexes havien de tenir, ¿qui millor que vos conex el nostre vell llenguatje artístic? qui millor que vos ens poria fer el vocabulari de les belles arts antigues? ¡Empreneu, home sant de Deu, aquexa patriòtica tasca! ¡Vaja, ho heu de fer! ¡Prou que trobareu joves entusiastes que vos [158] ajudin! ¡Tota una colla en trobareu, sols que'ls-e peguen un siulo! ¡Coratje i fil a l'agulla, Mn. Gudiol!

La *Secció Històrica* abrassa 160 planes i inclou tres estudis ben interessants: un d'En J. Miret i Sans: *Negociacions diplomàtiques d'Alfons III de Catalunya —Aragó ab el Rey de France per la croada contra Granada (1328—1332)*; un altre de Giuseppe La Mantia: *Documenti su la relazioni del re Alfonso III di Aragona con la Sicilia (1285-1291)*; i l'altre del Dr. Rubió i Lluch: *El castells catalans de la Grecia continental*. —En

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Miret i Sans fa patents una volta més dins son interessant estudi ses grans dots d'historiador i d'escorcollador d'arxius, i merex bé de la nostra llenga, reblint la seua obra de trossos ben sucosos de documents de l'època d'or del català, transcrivintne desset de sencers per via d'apèndic. ¡Quina llàstima que no hi haja cap catalanista, d'aquells tant desenfeynats com n'hi ha, que no li pegui la mosca de buydar en cèdules per l'*Obra del Diccionari* aqueys desset documents, aont ratja tan pura i polent la nostra llenga! ¡Hala, catalanistes desenfeynats! ¡feys aquexa obra bona per demostrar que no sou catalanistes just de per riure! —L'estudi del docte italià La Mantia es ben interessant, però du pocs documents catalans. Sols n'hi ha dos i encara ben curts bax dels nombres XVII i XXI; tots els altres son llatins. —Ara lo interessant es l'estudi del Dr. Rubió i Lluch, que suposa una feynada feresta, no sols de girar i repassar fulles de molts de llibres, sino d'esser anat a potoyar per les llunyanes regions de Grècia, treyent fotografies, copiant inscripcions, replegant clarícies i contarelles sobre'ls antics castells catalans de que romanen ruines i recordanses, per refer l'història de la dominació catalana a Grècia, tema importantíssim que fa anys vé il·lustrant el Dr. Rubió i Lluch, prodiganthi tresors de constància, erudició i ciència, arribant dins aquest estudi fins a trassar un mapa de la Grècia mitj-eval, marcanthi els diferents dominis que la se dividien, i la toponomàstica de cada un d'ells, axò es, la que llavò tenien, relacionantla ab la actual.

La *Secció Jurídica* es la més curta; umpl sols dotze planes. L'unic traball que la constituex, del bon amic Dr. Guillem M.ª de Brocà: *Jurisconsults catalans dels segles XI, XII y XIII, fonts dels seus coneixements i trascendencia que exerciren*. No es gayre llarc aquest estudi, però ben sustanciós, demostrant que'l Dr. Brocà conex ben a fondo l'història del dret català. Son prou interesants les clarícies que dona del celebèrrim compendi de Dret Romà que's va fer en provensal a mitjàn sigle XII ab el nom de *Lo Codi*, del qual se feren traduccions en llatí, en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

català, en francés,[19] en castellà. Sembla qu'era un compendi molt ben fet i molt pràctic. La gran acceptació que tengué dins tot lo mon civilisat ho demostra. [159] Es una de tantes glóries de la llenga d'oc: *Lo Codi* fou la primera obra jurídica en llenga vulgar. —Aquest estudi resulta una acusació tremenda contra'l Dr. Brocà si no s'anima a publicar l'història del Dret Català, puys se veu qu'es l'home cridat de Deu per fer tal història. Si no cumplia aquexa alta missió, merexeria... un càstic molt gros. ¡Doncs, fil a l'agulla, amic estimadíssim! ¡Fora pus perllongues!

La *Secció Literària* abrassa 97 planes i la constituexen tres estudis: un del Rt. P. Josep M.ª March, S. J.; *En Ramón Martí i la seua «Explanatio simboli Apostolorum»*; un altre del Dr. P. E. Guarnerio: *Contributo agli estudi lulliani*; i l'altre de Mr. A. Jeanroy i P. Aubry: *Huit chansons de Berenger de Palazol*. L'estudi del jesuita P. March es de lo més atractiu per versar sobre un personatje tan estraordinari com el dominicà Fra Ramón Martí, glòria altíssima de Catalunya, de l'orde de Predicadors i d'Espanya, i per la nostra confusió casi del tot desconegut entre nosaltres, ab tot i esser un dels mès grans apologistes de la Fe catòlica que produí l'edat mitja en tot lo mon. El P. March clou la seua obra trascrivint la *Explanatio* de Fra Ramón Martí, que umpl coranta sis planes de l'*Anuari*, tan grosses com son, i de lletra ben atepida. —També es molt molt menjívol l'estudi del catedràtic de l'Universitat de Pavia i famós romanista i gran amic de la llenga catalana Dr. Guarnerio, sobre'l còdic lulià de la *Doctrina dels infans* de la biblioteca ambrosiana de Milà. Aquest còdic sembla del sigle XV, escrit dalt paper; el Dr. Guarnerio en fa una descripció ben espinzellada, i diu que's veu qu'es un llibre de notes de qualque clergue, que hi posava lo que primer li venia devant o li entrava per l'ull dret. Comensa per l'*Art breu* del Bt. Ramon Llull, seguex un altre tractat *de la regla de B.*, llavò una cinquantena de proverbis encapsalats

19 Nota (1) de l'original: Consta l'existència d'aquexes dues versions, diferents de la provensal, per l'inventari dels llibres del rey En Martí d'Aragó, obrant dins l'Arxiu de la Corona d'Aragó, aont figuren: *un altre libre apellat LO CODI en CATHALA; un altre libre apellat LO CODI en FRANCÈS; un altre libre apellat LO CODI en THOLOZA.* A-les-hores *tolosà* i *provensal* eren sinònims a Catalunya, axò en la primeria del sigle XV.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ab lo nom de *Ramon Llull*, i després *Doctrina dels Infans*, qu'umpl només deu fols, desde'l 67 fins al 76, i seguexen llavó altres tractats. El Dr. Guarnerio, comparant capítol per capítol i retxa per retxa la *Doctrina Pueril*, induptablement del Bt. Llull, ab la *Doctrina dels Infans*, que no es més qu'un compendi rònec i esquert de *Doctrina Cristiana*, deduex ab perfecta llògica i demostra clarament que tal compendi no es cap obra del gran poligraf mallorquí. ¿De qui serà idò? Per aclarirho emprèn el Dr. Guarnerio un esplugament ben arreu del llenguatje de tal obreta, comensant per l'ortografia que s'hi usa; llavò recorre i examina tots els sons ab tots el fenòmens que els mots d'aquexa obreta presenten; desprès repassa fil per randa totes les formes dels mots, axò es, els *noms*, *nombre* i *genre* d'ells, els *articles*, *pronoms* (*possessius*, *demostratius*, *relatius*, *numerals* i els altres), *conjugacions* (*infinitiu*, *gerundi*, *participi*, *present*, *imperfet*, *perfet*, *conjuntiu*, *imperatiu*, *imperfet de conjuntiu*, *futur* i *condicional*, *verbs irregulars*), *preposicions*, *adverbis*, *conjuncions*. ¿Que'n treu en net el Dr. Guarnerio? Que la *Doctrina dels infans* prové de Catalunya oriental (província de Barcelona i Girona). — Donam a n-el nostre dols amic Dr. Guarnerio la més coral enhorabona d'aquest bell estudi, aont demostra una volta més els seus fondos conexements de la llenga catalana i'l viu entusiasme que per ella sent, entusiasme d'obres, no just de paraules que se'n du'l vent i que son la ronya de tants de catalanistes. [160]

Hi ha qu'agrair de tot cor a n-el Dr. Guarnerio que haja tret a llum aquest nou monument de la nostra llenga, fins avuy desconegut. I per cert que la seua lectura ens fa l'efecte de que no's tracta de cap obra del sigle XIII ni fins del XIV, sino, tot lo més vell, del sigle XV. Es casi el català que's parla encara a Mallorca fora de les característiques del dialecte mallorquí. ¡Vaja si té raó el Dr. Guarnerio de negar que siga cap obra del Bt. Llull! No presenta casi cap dels arqueismes i giros de frase lulians, propis dels autors del sigle XIII. Com obra de devers el sigle XV es ben apreciable, i el Dr. Guarnerio ha merescut bé de la nostra llenga

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

publicant tal monument. Que Deu le hi pagui axí com nosaltres le hi agraim. Amèn.

L'estudi de Mr. Jeanroy i de Mr. Aubry es també prou interessant per tractarse de donar a conèxer vuyt cansons d'un *trobador* com En Berenguer de Palazol; i no sols la *lletra* ens donen a conèxer els dos apreciables escriptors francesos, sino també la *tonada*, brodantho i endiumenjantho ab notes i comentaris de sana crítica literària i musical. Acaben reproduint fotogràficament tres planes del *chansonnier* R de la Biblioteca Nacional de Paris, ms. franç. 22.543, fols 36 girat, 37 i 39 g., d'ont son tretes les tals cansons d'En Palazol.

Ab axò se clouen les quatre *Seccions* ab que dividex l'*Institut* la seua actividat i feynada, i vé llavò la *Crònica* o relació de lo capdal que s'es fet durant l'any 1908 respecte de *arqueologia, història, jurisprudència* i *literatura* que tenga qualque cosa que veure ab Catalunya; i axí's dona conte: *a*) de *monuments megalítics* de la regió de Sant Feliu de Guíxols, *b*) d'una *destral* de l'*edat de bronzo*, *c*) de les *pintures rupestres* (dalt penya) de Cogul, *d*) d'un brau *ibèric* a Elx, *e*) de *fragments de vasos ibèrics d'Ampuries*, *f*) d'*excavacions d'Ibiça*, *g*) d'*excavacions de Numància*, *h*) d'*adquisicions del Museo de Girona*, *i*) d'*adquisicions del Museo episcopal de Vich*, *j*) d'*adquisicions del Museo de Barcelona en 1908*, *k*) i de la *contribució extrangera als estudis arqueològichs*. Vé llavò la secció de *Bibliografia* aont se retreuen obres dels Srs. Ramon Mèlida, Lamperez y Romea, J. Gudiol, O. Schubert, Cartailhac, Breuil, Rocafort. — La *crònica* de la *secció històrica* dona una relació de *a*) la *missió històrica a l'Arxiu de Bagà* de Mn. Serra i Vilaró, qu'es molt sustanciosa, *b*) del *Congrés d'història dedicat al rey En Jaume el Conqueridor* (juny de 1908), *c*) del *Congreso histórico Internacional de la Guerra de la Independencia y su época* (1807-1815), tengut a Saragossa dins octubre de 1908, *d*) de N'*Antoni Aulèstia y Pijoan*, el meritíssim historiayre català, mort dit any, *e*) de *Publicacions importants d'interés per la nostra historia*, *f*) de la *colaboració extrangera a* l'*història de Catalunya*. Vè llavò la *bibliografia* d'aquexa *secció*, que retreu obres de Moise Schwab, Giménez Soler,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

William Miller, Heinrich Finke (*Acta Aragonensia*). Aquexes quatre notes bibliogràfiques les firmen: les dues primeres En Joaquim Miret i Sans, i les altres dues el Dr. Rubió i Lluch, totes quatre ben acertades. —La *Crònica* de la *secció jurídica* dona relació del *Moviment Corporatiu* (*Acadèmia de Jurisprudència i Legislació* i *Col·legi d'Advocats*), *Revistes* i *altres publicacions*. —La *Crònica* de la *Secció Literària* inclou la relació que donà a l'Institut el may prou plorat Mateu Obrador de la seua exida a Munic i Milà per escorcollar aquelles biblioteques [161] cercant obres del Bt. Llull i tota altra classe de monuments de la nostra llenga. Aquexa relació umpl prop de quinze planes. N'Obrador dugué de Munic i Milà tant de cabal, que no tengué temps de condensarho per donarne conte a l'Institut a causa de la seua greu malaltia i mort (al cel lo vegem). Aquexa feyna l'ha feta admirablement, axí com acostuma, l'altre amic coral N'Estanislau Aguiló. Es una de les coses singularment interessants de l'*Anuari*. Venen llavò notícies del *Setè Centenari de la naixença del rey en Jaume I a Montpeller*, de l'*Homenatje a D. Manuel Milà y Fontanals*, i del *Sr. D. Joan Fastenrath*. —Sobre *Estudis filològichs* se dona conte dels exercicis literaris que hagueren de fer els tres joves que obtengueren les pensions de la Diputació per anar a estudiar filologia romànica a les Universidats d'Alemanya, i llavò del *català de l'Alt-Aragó*. Referent a n-axò trascriu l'*Anuari* lo que'n diu el Sr. Tomàs Navarro, un jove filòlec castellà, ben apreciable, que dins una *Memòria*, impresa a Madrid l'any 1908, dona les clarícies seguents de l'alt-Aragó: *Arxiu de la Seu de Jaca*. El document més vell es de 1058. Fins a 1255 tot es llatí. De 1255 fins a 1312 els documents son en català. L'any 1312 s'acaben en sec els catalans, per fer lloc a n-els aragonesos i castellans. Una cosa per l'estil succeex a n-els arxius de *Summo Portu*, *Benedictines de Sta. Creu* i *St. Juan de la Penya* (tots tres dins l'*Arxiu Històric Nacional* a Madrid). Mès a n-el Sur, a Montearagòn, Alquezar i Osca (arxiu Municipal) no hi ha casi res de català. Cap a orient, a St. Victorià, devora Ainsa, Notaris de Graus especialment, se troben escriptures en català fins ben entrat el sigle XV. —*Arxiu Municipal de Jaca*. El *llibre de la Cadena* es un preciós cartulari;

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sols un document hi ha en llenga vulgar, de 1238, i es en català, un *Acta del Consell*. —A l'arxiu de la Seu d'Osca hi ha també un *llibre de la Cadena*: conté 1048 documents; en llenga vulgar només n'hi ha *set*, i els dos més antics son en català. —Passa llavò l'*Anuari* a donar conte del moviment de biblioteques, comensant per la de l'*Institut*, avui ja una de les més interessants d'Espanya. Se parla també de la biblioteca del benemèrit N'Isidre Bonsoms, de la de l'altre benemèrit En Pau Font de Rubinat, de L'*Adició de la Letra de Reyals Costums del Petrarca*; i finalment vé la *bibliografia*, aont hi ha notes sobre obres de Rudolf Bear (*Die Handschriften des Klosters Santa María de Ripoll*, Wien, 1908), del Dr. Menéndez Pelayo, i publicacions d'En Gabriel Llabrés, d'En Ramon Miquel i Planes, d'En Joseph Anglade, de Mn. N. Font i Sagué, del tom I del *Libre de Contemplació* del Bt. Llull, del *Manual de Fonètica Catalana* del Dr. Schädel, de Mn. Jaume Bofarull, de N'Antoni Bulbena i Tosell, i del volum del *Primer Congrés Internacional de la llengua catalana*. Darrera de tot va una llista de les *Revistes* que durant l'any 1908 han posat res referent a Catalunya, i llavò un *index alfabètich* dels autors de qui's parla dins l'*Anuari*.

Axò es l'*Anuari* de l'*Institut d'Estudis Catalans* de 1908.

Lo primer, agraim coralment les diferents mencions que s'hi fan des nostre BOLLETÍ, i que mos hajen honrats enviantmos un exemplar de l'*Anuari*, com ho feren ja aquest any passat.

Lo que sí seria de desitjar qu'aqueys magnífics *Anuaris* no anassen [162] tan enrera. Axò d'anarhi dos anys no pot esser, i oferex massa inconvenients. Ja sabem que tal obra du una feynada feresta; pero axò no vol dir qu'haja d'anar tan enderrerida.

Ademès, allà ont hem alabat tant l'*Anuari*, no per res sino perque s'ho merexia, que'ns permetin els amics que componen l'*Institut* unes petites observacions: —1a ¿Per que posen (pàg. 11 i a altres endrets) *absís* i no *absis*? Tant en grec com en llatí la sílaba tònica d'aquest mot es la primera. ¿Perque'ls francesos diuen *absís*, nosaltres hem de mantenir servilment aquesta desfiguració de la fonètica francesa? I encara seria

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

millor dir *àbside* femení, com la hi han feta els picapedrers mallorquins, ja que'ls mots catalans casi may se formen del *nominatiu*, sino de l'*ablatiu*. —2a ¿Per que han de posar *Alcalde* i no *Batlle*? ¿Aont treu cap admetre aquell mot tan castellanenc i desterrar el nostre clàssic *Batlle*? ¡Caldria a l'*Institut* donar exemple sobre això! —3a ¿Per que han de dir (p. 13) *cisterciense* i no *cistellenc*? ¿No anomenen molts dels nostres documents antics *els monjes del Cistell*? ¿Aont digué negú may *cisterciense* a Catalunya fins a l'època de la castellanisació? —4a ¿Per que *Informe* i no *Inform*? ¿No es tal volta aquest mot castellà la tercera persona singular del subjuntiu? Doncs cal sustituirlo per la metexa persona i temps del català *informar*, i per lo metex dir *Inform*. —5a La partícula pronominal *hi* cal posarla sols per suplir un adverbi o nom anteriorment espressat (v. gr. *¿Es AQUÍ ell? No HI es, — ¿Vatx BÉ? No HI vas*) o per espressar la major intensidat que's sol dar a n-el verb a n-e que's refereix l'adverbi o l'adjectiu (v. gr. *no HI es aquí! No HI VAS dret*). Sols ab els verbs *esser* i *haver*, com l'adverbi *there* ab el *be* (esser) inglès, cal posar la partícula *hi* espressant l'*adverbi* o el *nom* a n-e que's refereix tal partícula, quant se tracta d'espressar l'existència o presència d'una cosa a un lloc o concepte determinat (v. gr. *AQUÍ no hi ES; ALLÀ no HI ha negú; a CATALUNYA HI ha moltes de questions, ¿AONT no HI ha hagudes miséries sempre?; allà no HI HAVIA gent.*) Ara bé, usar, fora d'aqueys casos, la partícula *hi* quant s'espressa'l *nom* o *adverbi* que *hi* suplex, es una redundància de mal gust, que'ls bons escriptors, en no esser quant bequen, quant los esdevè allò de *aliquando bonus dormitat Homerus*, no usen may ni's troba dins els monuments de la bona època de la nostra llenga. Deym això perque'ns ha feta pena trobar dins l'*Anuari* frases axí: «si an el *Tinell* s'*hi* celebraven»... (p. 33); «... existex un *document*... aont s'*hi* diu...» (p. 32). «En el gran *saló* del Tinell s'*hi* reunia...» (p. 33). —6a ¿Per que *saló* (p. 33) i no *gran-sala*? El sufitx -[ó] (< *-one* llatí: v. gr. *llissó* < *lectiONE*), que en castellà té sentit d'*aumentatiu* (*noticiÓN, hombrÓN*), en català l'ha tengut sempre de *diminutiu* (*Miquel* > *Miqueló*, *destral* > *destraló*, *cala* > *caló*, *tassa* > *tassó*, etc.). Per lo metex un *saló* no es estat may en bon

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

català una *sala-gran*, com en castellà, sino una *sala petita*. Estam ben segurs que cap dels digníssims i competentíssims membres de l'*Institut* duptarà de la veritat d'aquexa doctrina qu'acabam de retreure. —7a També ens permetem cridar l'atenció sobre la grafia *calzer* (p. 115). La *r* hi es sobrera. ¿Per quines cinc centes li hem d'enflocar tal *r* a n-aquex mot? ¿No surt del *calice* llatí? Per lo metex es *calze* i no [163] *calzeR*, per més que dins escriptures antigues sovinteji *calzer*. També les ne prenia com a Homer a n-els antics; també becaven devegades. Ja's sap que un cop escrivien d'una manera i un cop de l'altra. —8a ¿Per que *Alfons* (p. 266), i no *Anfós*? ¿Per que hem de desterrar aquex *nom propi* tan nostre, qu'umpl totes les nostres cròniques i monuments antics? ¿Quant a n-els nostres reys *Anfosos* els-e digueren may *Alfonsos* els nostres majors? Si'ls ho deyen, valdria la pena d'aduir les cites corresponents. —9a Llamentam que dins la pàgina 432 no corretgissen a la retxa 36 aquell alemany *Zusamhang*, mot que no existeix i que no es més qu'una *desfiguració* de *Zusammenhang*; lo metex que dins la retxa 37 de la metexa pàgina dexassen aquell altre mot *Mitheilungen* sense afegirli la *t* que li manca, puys se tracta del mot *Mittheilungen*. I ho llamentam precisament perque dins aquexa retxa 37 els havien escapades dues altres desfiguracions: *Oesterreichische Geschistsforschung* i posaren a la *fe d'errates* lo que pertocava: *Oesterreichische Geschichtsforschung*. Havent corretgides aquexes dues errades, ¡quina llàstima que les passassen per alt aquelles altres dues, que tenien tan avinent! —10a ¿Per que usar *toro ibèric* (pàg. 550), i no *brau* o *bou*? ¿No son tal volta aquestes dues paraules les corresponents a n-el *tauru* llatí i *toro* castellà? ¿Per que hem d'arreconar el mot *brau* o *bou*, que'ls-e tenim a casa, per anar a ca-d'altri a cercar el *toro*, que gens de falta'ns fa ni hem de mester per res? —11a ¿Per que *Museo* (pàg. 563, 568, 570) aplicat a n-els de Girona, Vic i Barcelona? ¿No tenim nosaltres una forma ben nostra d'aquest mot grec-llatí: *Museu*? ¿Per que li hem de pegar cossa per aferrarmos ab el *Museo* castellà? —12a Senyors de l'*Institut*, benemèrits tots de les Lletres i de la Pàtria, amics nostres estimadíssims, vosaltres estau en una de les millors

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

situacions per depurar i enaltir la nostra llenga catalana. Aqueys preciosíssims, aqueys monumentals *Anuaris* vostres estàn destinats a còrrer per tot lo mon i a esser mirats per propis i per estranys com-e fonts i normes de bon català. Cal doncs posarhi tots els cinc sentits i les tres potències per que surtin ben espinzellats, ben pentinats, ben encitronats, a fi de que siguen uns miralls de bon català aont tots puguen prendre llum i bon exemple. ¡No hu prengueu tort per l'amor de Deu tot això que us acabam de dir! ¡No hu deym per mal i molt menys per molestarvos gens gens! Ho deym just duyts de l'amor fervent a la nostra llenga i a Catalunya! ¡No hu creym que d'aquexes petites *observacions* que us hem fetes, n'hàjeu de romandre gens engronyats ni mal-axamussos! ¡No esperam una tal cosa de la vostra magnanimidat, tantes de voltes bellament acreditada!

Camperes | **Quatre fulles** | **Poesies** — Autor: Pere d'Alcàntara Mulet Reinés. | —Inca—1910—Mallorca | Imprenta de «Ca-nostra». Un volum de 92 planes de 196 x 118 mm.

El nostre bon amic i colaborador En Mulet-Reinès ha tenguda l'atenció, que li agraim de bon de veres, d'obsequiarmos ab un exemplar [164] del ramell de flors camperoles i vilanes, d'aroma sanitós i confortant, qu'acaba d'oferir a n-els afectats de bona literatura, bax del nom de *Camperes*. Ho son la major part d'elles *flors del camp*, de saba ben mallorquina. Ens ha sorpresos En Mulet-Reinés. Havíem vista qualque mostra del seu enginy poètic demunt qualque periòdic, pero no sabíem que'n fos tan devot de les Muses. Dexant de banda la crítica de la seua obra poètica, que no es alou nostre, i fixantmos en la part del llenguatje, se recomana per la puresa i netedat; hi ha belquena de mots escayents, qualque neologisme una mica atrevit i pocs castellanismes, gràcies a Deu. El castellanisme més gros que hi trobam, es que fa diptoncs certs aplecs

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de vocals, procedents del llatí, que sols dins el castellà son diptoncs, pero no dins el llatí ni dins el català o mallorquí. Vetassí alguns exemples: *abans que la parla* | *sufrís confusIÓ*, pàg. 53; *i que en holocauste* | *de llurs peticIONS*, ib.; *i tants que n'inventa* | *la supersticIÓ*, ib.; *que clamen a Deu pIEtat*, pàg. 60; *i's veu l'efervescencia* | *de tots els cors patrIÒtics*, pàg. 61; *pels rics i pels pobres* | *la santa oracIÓ*, pàg. 64. Tots aqueys aplecs de vocals que posam en versaletes, El Sr. Mulet les fa diptoncs, i no ho son en català, ni'l Sr. Mulet metex, conversant familiarment, fora del cas de versificar, ha pronunciades may tals vocals fent diptonc, sino fentme dues sílabes, axí: *con*|*fu*|*si*|*ó*, *pe*|*ti*|*ci*|*ons*, *su*|*pers*|*ti*|*ci*|*ó*, *pi*|*e*|*tat*, *pa*|*tri*|*ò*|*tics, o*|*ra*|*ci*|*ó*. Axí les pronunciem a Mallorca, a Catalunya, a València, a n-el Rosselló; axí les pronunciaven els llatins. Ab això el català conserva fidelíssimament la tradició llatina, i el castellà se'n es decantat completament. Qu'es axí com deym, ens ho confirma el metex Sr. Mulet-Reinés, posant ensà i enllà mots ab aplecs de vocals com aquells sense ferhi diptonc. Ventassí uns quants: *aquells antics TercIAris*, pàg. 60; *tocant a la vinya per llurs varIAnts*, p.54; *li sembla estar delicIOsa*, pàg. 47; *fent per allà la turnIOla*, ib.; *avuy que recorden* | *els bons cristIAns*, pàg. 54. Aquí aqueys aplecs de vocals sonen axí com cal, no fent cap diptonc, com no pertoca ferne.

I no vajen a creure'ls nostres lectors que l'equivocació del Sr. Mulet de fer diptoncs aqueys aplecs de vocals contra lo qu'ama'l català, sia cap cosa may vista entre'ls poetes catalans, ans bé es molt frequent per desgràcia, per lo fluxos que solen estar els nostres poetes en prosòdia genuinament catalana, per la gran incultura gramatical que reyna entre'ls nostres literats. En quant a n-això dels diptoncs els nostres poetes se dexen dur massa de l'influència castellana. De manera que cap d'ells pot tirar la primera pedra a n-el Sr. Mulet-Reinés. Deym això per que no's crega negú que ab lo qu'acabam de dir d'ell, tractem gens de desjectarlo ni rebaxar en res ni per res el mèrit reyal i positiu de l'obra poètica del nostre bon amic, puys ab ella ha merescut bé de la nostra llenga, i n'hi donam l'enhorabona de tot cor.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Toponímia de Sitges (165)

El bon amic i colaborador N'Antoni Torres i Tomàs ens ha enviat un *Ensaig de Toponímia de Sitges*, posats els *noms de lloc* per orde [165] alfabètic, de lletra molt clara, i que presenten formes de llenguatje curiosíssimes. N'hi ha de *noms de lloc* **305**, i resulten una *contribució* importantíssima a l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica*. Prou que n'hi ha de mots primitius i de formes de derivació molt notables per llur autenticidat i llegitimidat i perque ja no s'usen gens en el llenguatje corrent.

Grans mercès a l'amic Torres i Tomàs i l'enhorabona més coral per la seua preciosa feyna. ¡Que no sia la derrera que'ns enviy! ¡Seguiu, o bon amic, la bella, la patriòtica tasca comensada! ¡Replegaune de *noms de lloc* de la comarca sitgetana; i, no sols *noms de lloc*, sino *sobrenoms* o *malsnoms* de persones o famílies, que també son una mina, un tresor de llenga! No, en filologia no hi ha res despreciable; tot té'l seu interés per la ciència. Allà ont l'indocte no hi veu res, el filòlec troba meravelles.

¡O amics de l'*Obra del Diccionari*, de totes les comarques catalanes! ¿i ara no us agafarà enveja d'En Torres i Tomàs de Sitges? ¿Per que no us animau a prendre llum d'ell? ¿per que no mos heu de replegar cadascú els *noms de lloc* i *de casa* (llinatjes) de la vostra respectiva comarca? ¡Feysho per Deu i per Catalunya! ¿Com no hu veys qu'aquests *noms* inclouen tresors de la nostra llenga benvolguda, axò es, milenars de paraules primitives i derivades que ja només se conserven en tals *noms de lloc* i *de casa* (llinatjes)? ¡Hala, idò, si posau fil a l'agulla! ¡Depressa! ¡Fora sòn! ¡Deixau el dormir i el badar per quant siga l'hora! ¡Ara no hu es! ¡Ara es hora de fer feyna a-les-totes!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Crónica de la Guerra de Àfrica (165)

Seguex publicant la casa de Barcelona Albert Martín *Crónica de la guerra de Africa*, que mos envia puntualment, lo qual li agraim de bon cor. Hem rebut fins al quadern 42. Recomanam l'obra de bell nou.

Un codic català dels sigles XIV i XV (165-167)

El nostre bon amic i colaborador efectiu Rt. Fr. Pere Riera, dels *Frares Menors*, avuy del Convent de la Bisbal, ens ha escrites dues cartes molt corals recordantmos que'ns va conèxer l'any 1893, molts d'anys abans d'emprendre això del *Diccionari*, i que, des que hu moguèrem, sempre seguí el curs de la cosa ab viu entusiasme, encara que li mancàs lleguda, no ganes ni delit, de posarhi les mans. «Mentres vatx tenir salut, ens escriu ab data de 1 d'octubre, m'ocupaven el temps els Ministeris encarregats per l'obediència; més ara que la tinch molt trencada, llargues temporades casibé no'n puch mòure de la cèlda, ajudant Deu, confio que podré dedicar algún moment a fer cèdules per cooperar a èixa òbra tan lloable. D'avuy a demà volia escriure a V. pregantli'm senyalés algún dels pochs llibres catalans, que hi han en est Convent, per buydar els termes; cuant veliaqui que vaig saber que l'honorable Senyor D. Francesc de Foixà, descendent dels Comtes de Foixà i posseidor de llur castell, un bon amic nostre, tenia un llibre [166] català manuscrit molt antich. Sense pèrdre temps li he manllevat, y molt amable me l'ha deixat pel temps que vulgui. Es grós com un missal, té uns 266 fulls de paper groixut, y es incomplet, puig hi manquen varis fulls al comensament y a la fi, que foren violentment arrancats, per lo qual no té portada y hi manca també l'index, pertanyent als 60 primers fulls. Acabat l'index, qu'està al principi,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

segueix la primera plana del text, encapsada ab tinta vermèlla, y ab la mateixa tinta estàn escrits els títols de cada article o ofici y les xifres romanes de la compaginació, algunes de les quals estàn casi esborrades.

«Comença aixís la primera plana: —*ORDINATIONS fetes per lo molt alt Senyor, en Pere terç (IV) Rey Daragó sobre lo regiment de tots los oficials de la sua Cort.*

«Sota d'aqueix capçal hi ha una cenèfa rectangular que devalla pel marge interior de la plana, y al fons del àngul comença'l document.

«*Nos en Pere per la gracia de Deu Rey Daragó de València de Mallorca,* etc., y seguéix a guisa d'introducció o ordinacions generals fins a la meytat de la 3a plana, y acaba fetxantla en llatí, aixís: *Dal Barchinone Quintodecímo kls. Nombris Anno domini Millesimo Trecentesimo Quadragesimo Quarto*.

«D'aquí en avant hi falta la 1a lletra majúscula del article o paragraph; se conèix que volien ferli de motllo o d'adorno, perque hi ha'l buit disponible, però les llètres quedaren sense fer.

«Seguéixen les ordinacions per cada oficial, començant: —*Dels Majordomens* —y'ls hi dedica pròp de 3 fulls. —*Dels Copers* —prop d'un full —*Dels Botellers maiors* —etc.; y ocupen 200 fulls y busques les *ordinacions* del Rey En Pere. A continuació venen les ordinacions dels Reys En Joan, En Martí y En Fernando, qu'ocupen pròp de 40 fulls. Desprès a mòdo d'apèndix, puig no consten en l'index o taula, hí han en llatí una *Declaració* d'En Pere y *Ordinacions* d'En Martí; y d'En Fernando altres *Ordinacions* en català incompletes, perquè a la fi hi manquen no sé quants fulls. També està en llatí el ritu de consagració y coronació dels Reys y Reynes, y tot manuscrit».

Ab data de 27 d'octubre ens escriu el P. Riera qu'ha sabut que'l meritíssim arxiuer de la Corona d'Aragó D. Pròsper de Bofarull publicà aquexes cèlebres *Ordinacions* del rey En Pere dit *de les cerimònies*, III de Catalunya i IV d'Aragó; pero, comparada l'edició aquexa ab el còdic del senyor de Foxà, aparex allà desfigurada l'ortografia, havent sustituida la *ç* per la *z* i tramudades altres lletres.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El P. Riera ens demanà si'ns convendria que'ns buydàs en cèdules aquex còdic. Prou que li contestàrem que'ns convenia a caramull, i, com més aviat, millor; i ell tan amatent ens escriu dia 27 d'octubre que ja'n tè 500 de fetes. A l'hora d'ara es segur que ja passen de MIL.

Beníssim! ¡Axí'ns agraden els homes i els colaboradors! ¡Paraules totes les que vulguin; pero fets, molts i bons!

¡Endavant, idò, P. Riera! ¡fora vessa! ¡fora sòn!

¿I encara no us agafarà enveja del P. Riera a vosaltres, tants com sou, més adormissats qu'un sauló, que sentiu les nostres crides com si vos tiraven palles de Menorca? ¿Com voleu seguir fent el paper de [167] bobians i de babaluets devant la Pàtria? ¡Ah grans dormilegues! ¡Mal vos tocassen... ganes de fer feyna! ¡Amèn!

El Dr. Guarnerio (167)

Aquest amic del cor, doctíssim catedràtic de l'Universidat de Pavia i gran romanista, ab data de 10 del corrent ens escriu, agraintmos que demunt el BOLLETÍ d'octubre donàssem aquelles clarícies sobre l'*Obra del Vocabulari de la Suissa italiana*, per quant ell pertany a la *Commissione de Redazione* encarregada de dur endevant dita *Obra*; i que a ell li comanaren l'escorcoll del *Canton Ticino*, axò es, *Locarno* i *Vallemaggia*, lo qual l'ha tengut enfeynadíssim fins ara i es estat causa de que no ha pogut dedicar gayre temps a n-els altres territoris neo-llatins ni tenir l'esment qu'hauria volgut del «seu estimat *català*» (*ed è perciò che dovetti anche trascurare il mio diletto CATALANO*). Que no l'oblida gens n'es una prova el magnífic estudi que li ha dedicat dins l'*Anuari* de l'*Institut d'Estudis Catalans* de 1908, de que donam conte més amunt.

Sí que'n som molt contents de que l'*Obra del Vocabulari de la Suissa italiana* conti entre sos redactors, ademés del Dr. Salvioni, un romanista de tanta de talla, tant de cap de brot, com el Dr. Guarnerio.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

—Traballau io estimadíssim Dr. Guarnerio! tot lo que vulgueu a l'*Obra* magna d'aquex *Vocabulari*; pero ino oblideu may la causa de la nostra llenga cent voltes benvolguda, i aydaumos sempre a enaltirla i exaltarla científicament fins allà ont li pertoca!

¡O germans nostres en romanidat i llatinidat, fassem tots un cos per defensar, enaltir i exaltar les nostres llengues respectives! ¡Som cimals d'una metexa soca, vivim de la metexa saba, xuclam la llecor del metex ayre i de la metexa terra! ¡siguem tots germans de cor axí com ho som de sanc, i fassem tots plegats la causa de les nostres llengues, que son l'espressió mes vitenca de la nostra personalidat ètnica respectiva, i que, si hem de viure com-e poble, per elles i sols per elles viurem i tendrem un nom entre'ls pobles civilisats i a travers dels sigles! ¡Ho va dir el gran Mestre En Marian Aguiló: *poble que sa llengua cobra | se recobra a sí metex!*

Mr. Jules Leclercq (167-168)

L'autor de l'opuscle *Sur la tombe de Raymond Lulle*, de qui parlàrem demunt el BOLLETÍ passat, ens escriu desde Brussel·les ab data de 12 del corrent qu'ha lletgit el judici que donàrem de la seua producció; i referent a les inexactituts que li apuntàrem, no s'hi fa gens fort, sino que confessa que's va fiar massa de l'obra de Mr. Marius André *Le Bienheureux Raymond Lulle*, de la qual sortí a París la 2a edició l'any 1900. De manera qu'aquelles inexactituts de l'obra de Mr. Leclercq estàn preses de l'obra de Mr. Marius André. Sí qu'es una llàstima que succeesquen aquexes coses. Els francesos devegades son massa promtes d'escriure llibres. Sí, n'hi ha d'escriptors francesos que no s'hi comanen [168] gayre a Deu ni a Santa Maria per enllestir llibres; i llavò les resulten cocòrums llamentables. Hi ha que beure a bones fonts, i sospesar molt lo que s'escriu, per no embuyar mès la cosa en lloc d'aclarirla. —Mr. Leclercq acaba per dir que'ns agraex

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que li hàjem fetes notar aquelles errades i que tendrà en conte les nostres observacions. Aquexa sinceridat de Mr. Leclercq es molt d'alabar i dona la mida de la seua noblesa, ingenuidat i integridat de caràcter.

Quatre retxes d'En Mistral (168-169)

Vetassí lo que'ns escriu l'heròyc, l'incomparable autor de *Mireio* a propósit de lo que diguèrem demunt el BOLLETÍ passat sobre la seua saborosa versió provensal del *Gènesis*:

«*Feys ab els altres llibres de la Bíblia lo qu'heu fet ab el Génesis*». *Mai, bèl ome, óublidas*[20] *qu'ai vuetanto*[21] *an? e que per tradurre la Santo Biblo en lengo grèco fauguè*[22] *70 vièi judieu! Mai gramaci*[23] *pèr lou conto-rendu de vosto Revisto e pèr lis amistanço tan toucanto*[24] *que me temougnas,*[25] *e glòri à Maiorco emai*[26] *i mantenèire*[27] *dóu parla maiorqui!*

F. MISTRAL

A Mossèn Alcover

9 novembre, 1910

Grans mercès, io Mestre escels! p'els mots corals que'ns dedicau. Prou que hu sabem que, desgraciadament ja teniu *vuytanta anys*, pero los duys, io Mestre benvolgudíssim! com molts, ben molts no duen els cinquanta ni'ls coranta. ¡O si tots els catalans i provensals de cinquanta i de coranta anys traballassen per la nostra llenga com traballau vos a n-els vuytanta, d'altre manera se trobaria el català i el provensal! Ah! Deu

[20] Nota (1) de l'original: oblidau.
[21] Nota (2) de l'original: vuytanta.
[22] Nota (3) de l'original: calgueren, foren necessaris.
[23] Nota (4) de l'original: Gràcies.
[24] Nota (5) de l'original: Que toca'l cor, coral.
[25] Nota (6) de l'original: Testimonietjau.
[26] Nota (7) de l'original: Ab, juntament.
[27] Nota (8) de l'original: Mantenedors, defensors.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nostre Senyor vos ha feta la gràcia, donada a tants pocs, d'una perenne jovintut d'enteniment i de cor! Sí, ¡o Mestre venerable! sou un jove a la flor del mon; i hu demostrau no ab fullaca de paraules, sino ab obres, ab fruyts tan dolsos, tan saborosos, tan garrits, tan gallarts com la *versió* del Gènesis qu'acabau de publicar a n-els *vuytanta anys*. ¿I qui us ha dit que no hàjeu d'arribar a n-els *noranta*? ¿No va arribar el gran papa Lleó XIII a n-els *noranta tres*? I s'hi arribàveu ab bona sanitat (¡Deu ho fassa que hi arribeu! ¡amèn!), ¿qui hu dupta que, si no tota la Bíblia, al menys una bona pila dels seus llibres podríeu bellament i gentilment girarlos en vostre delitosíssim provensal? Massa hu sabeu vos qu'això del morir, ho hem de dexar en les mans de Deu. Tenir, això sí, els contes clars per quant ens arribi l'hora tremenda, i malavetjar que no'ns agafi desprevenguts ni mans buydes; i per lo demés, ¡a traballar per Deu i per la Pàtria, mentres tenguem un alè de vida! Per lo metex insistim en proposarvos ab tota la nostra ànima que seguigueu la [169] traducció de la Bíblia sense gens de por a n-els vostres *vuytanta anys*, qu'esta vist que's porten admirablement ab vos. No, no vos ne poreu quexar, gràcies a Deu!

¡Endevant, escels, venerable, estimadíssim Mestre! ¡Per Deu i per la Pàtria, i fora por!

A la *Veu de Catalunya* i altres (169)

Li agraim de tot cor lo que vé fent, d'algún temps ensà, de donar conte de cada BOLLETÍ que surt, cridant l'atenció demunt els diferents punts que hi tocam per esperonar els colaboradors a fer bona feyna en la gloriosa tasca de l'*Obra del Diccionari*, per il·lustrar els entusiastes de la nostra llenga en quant ho hajen mester a fi de que llur entusiasme no siga just foc d'encenalls, just un'envestida, just una pujada de la sanc i res pus, sino que's traduesca ab obres, ab fets, que tenga conseqüències

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

profitoses, ab una paraula, que sia un entusiasme no borrer, sino fruyter, que floresca, que grani, que capiti bé, que doni un esplet gros gros gros, l'esplet que necessita la llenga catalana: *el Diccionari fet i acabat*.

La Veu de Catalunya ab aquexes ressenyes i clams d'atenció que fa ab motiu de cada BOLLETÍ que surt, ens ajuda fora mida en la nostra *Obra*, ens fa un bon costat. ¿Per que no han de fer lo metex els altres periòdics catalanistes ab qui tenim camvi: *La Cataluña* de Barcelona, *Lo Sometent* d'Igualada, *La Costa de Llevant*, *La Gazeta Montanyesa* de Vic, *La Veu de l'Empurdà* de Figueres, *L'Avenç de l'Empurdà* de la Bisbal, *El Pensament Marià* de Mataró, *Nova Catalunya* de Tarragona, *Sembra* de Terrassa, *Catalunya* de Sabadell? ¿Per que no'ns han de fer aquex costat tots aqueys bons confrares que tan bella feyna fan en el sementer de la Pàtria? ¿Per que no'ns han d'ajudar just anunciant la sortida de cada BOLLETÍ i donant un resum del seu contengut, escitant, esperonant la gent a fer feyna de bon de veres per l'*Obra del Diccionari*? ¡Que hi pensin tots aqueys bons confrares una mica! ¡que s'hi fixin un'estona per l'amor de Deu i de Catalunya, per l'amor que tenen a la llenga catalana! Per poc que hi pensin, per mica que s'hi fixin, n'estam segurs de que's convenceràn de que no'ls-e demanam res que sia fora de lloc, sino una cosa ben posada en raó i ben justa. ¡Ajuda, doncs, a l'*Obra del Diccionari*, o bons confrares de la prensa catalanista! ¡Feysvos eco, d'avuy endevant, de cada BOLLETÍ que surta, doneune conte, i feysvos vostres les escitacions que nosaltres feym a n-els colaboradors i a n-els amants de la nostra llenga; i feysles vosaltres a n-els vostres lectors a fi de que l'empenta sia més grossa i més forta, a fi de que l'*Obra del Diccionari* vaji endevant, no ab passes de formiga ni de tortuga ni de cranc, sino ab passes de gegant, com un cavall a n-el cós, com un estel p'el cel.

¡Confrares de la prensa catalanista, una maneta a l'*Obra del Diccionari*! ¡Feysho per Deu, per Catalunya, per la llenga catalana!

¡¡¡Fora sòn!!! [170]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Revue» i «Bulletin de Dialectologie Romane» (170-171)

D'aquexes dues publicacions que fa'l benemèrit Dr. Schädel per la *Sociedad Internacional de Dialectologia Romànica*, es sortit el nombre primer de cada una, corresponent a n-els sis mesos primers d'enguany.

La *Revue* du'ls següents estudis: *a*) La segona part i conclusió de la disertació doctoral del Dr. Niepage sobre'ls *sons i formes de la llenga mallorquina escrita (Laut-und Formenlehre der Mallorkinischen Urkundensprache*). Aquesta part tracta de les *formes* i abrassa tres capítols. A n-el proper BOLLETÍ en donarem fites netes, si Deu ho vol. —*b*) *Din Sufixele romînesti* (sufixes rumens), de G. Pascu. Ja's sap que a la Romania (al nort de Sèrbia i Bulgària i Mar Negre, cap a Rússia) parlen una llenga neollatina. —*c*) *Un exemple de selection morphologique: l'indicatif prèsent de FACERE dans le gascon des Landes*, de Mr. G. Millardet. —*d*) *Spigolature venete*, del Dr. Salvioni. Hi ha molt qu'*espigolar* dins el dialecte de Venècia. —*e*) *Passagio di r + cs > s + cs e viceversa in dialetti logudoresi*, axò es, la tramudansa de *r + cs* en *s + cs*, i de *s + cs* en *r + cs*, estudi de M. L. Wagner. —*f*) Estudi de O. Nobiling sobre'ls mots brasilenys-portuguesos; *deixe eu vêr*. —*g*) *Zu einer Untersuchung der Mundart von Celerina-Oberengadin* (per una enquesta o revisió del dialecte de Celerina-Engadina) de J. Jud. *Celerina* cau a la vora del riu Inn, no gayre lluny de Samaden, capital de l'alta-Engadina, que forma la frontera de Suïssa ab l'alta-Itàlia i el Tirol. Allà parlen el *reto-romà* o *romanx*. —*h*) Nota bibliogràfica, ben avenguda, del Dr. Menéndez Pidal sobre l'obra de E. Staff *Etude sur l'ancien dialecte Léonais, d'après de chartes du XIIIe siècle*. —*i*) *Lothringen. Kritischer Rückblick bis 1907* (ullada crítica retrospectiva fins a l'any 1907 sobre'l dialecte de Lorena) p'el filòlec H. Urtel. —*j*) *Chronique etymologique des langes romanes* de P. Barbier, fill. Es una llista d'etimologies romàniques, ben puntada i comada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Axò es el contengut del primer nombre de la *Revue* d'enguany; forma un fascicle de 180 planes.

Lo *Bolletin* en té 104, i inclou els següents articles: *a*) *B. Schädel, Ueber Schwankungen und Fehlergrenzen beim phonetischen Notieren* (sobre fluctuacions i aproximacions en l'anotació fonètica). Fa veure el Dr. Schädel les ventatjes i ensems les dificultats i emperons que du la transcripció dels mots ab signes fonètics, especials per cada sò, per quant els sons presenten molts de matissos i graus, i un los aglapex més o menys segons tinga les orelles més fines i millor anostrades. Ab tot i axò el sistema de transcriure fonèticament els sons, axò es, ab signes especials, es lo únic pràctic en filologia. —*b*) *G. Panconcelli-Calzia, Le applicazioni degli apparechi fonautoglifici (fonografo e grammofono) nella lingüística.* Prou que hu es interessant aquex punt de l'*aplicació dels aparells fonautoglifics (fonograf i gramofó)* per guipar, per assolir, per fixar els sons de la llingüística. —*c*) *Notes bibliogràfiques* sobre totes aquexes obres (El nom de l'autor va devant de tot; el del qui li fa la crítica, va entre parèntesi): —1. F. N. Nicollet, *Etymologie et origine de ROCCA, ROCHA, ROCHE* [171] (P. Barbier, fill). —2. O. Pianigiani, *Vocabulario etimológico della lingua italiana* (P. Barbier, fill). —3. A. Panzini, *Dizionario moderno, supplemento ai dizionari italiani* (P. Barbier, fill). —4. J. B. C. Cerlongne, *Dictionnaire du patois valdôtain* (J. Huber). —5. G. Wissler, Das schweizerische Volkfranzösisch, axò es, el francès popular de Suïssa (H. Urtel). —6. E. Schwan, *Grammatik des Alfranzösischen*, axò es, Gramàtica del vell francès (W. Suchier). —7. E. Fabre, Manuel élémentaire de la langue française (J. M. Meunier). —8. H. Rabe, *Die Inversion des Subjekts im französischen des XIX Jahrhunderts*, axò es, l'inversió del subjecte dins el francès del sigle XIX (C. Bauters). —9. E. Herzog, *Lexikalisches aus Macé de la Charité*, axò es, cosa de diccionari de Macé de la Charité (P. Barbier, fill). —10. E. Leclerc, *Origine des noms de communes du départemen de la Haute Marne* (J. M. Meunier). —11. M. A. Tissier, *Histoire de Saint Germain-des-Champs* (Yonne) (J. M. Meunier). —12. Tissier, *Quelques expressions* Mervandelles

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(J. M. Meunier). —13. A. Déresse, *Dictionnaire Etymologique du Patois* Beaujolais (P. Barbier, fill). —14. F. Dosdat, *Die Mundart des kantons Pange*, axò es, el dialecte del kantór Pange (P. Rechnitz). —15. J. E. Choussy, *Le patois bourbonnais* (J. Huber). —16. F. Pérot, *Folk-lore bourdonnais* (J. M. Meunier). —17. D. Roche, *Contes limousins* (B. Schädel). —18. J. Miret i Sans, *Documents en langue catalane* (B. Schädel). —19. B. Schädel, *Manual de Fonètica catalana* (J. Huber). —20. Jordi des Recó (A. M.ª Alcover), *Aplech de Rondaies Mallorquines* V. (B. Schädel). —21. L. Conill, *Botanique catalane* (B. Schädel). —22. F. Baraibar, *Nombres vulgares de animales i plantas usados en Alava* (P. Barbier, fill). —23. B. Ilg u. Stumme. *Maltesische Volkslieder*, axò es, cansons populars de Malta (M. L. Wagner). —*d*) *Chronique de la Societé. Avis aux membres de la Societè.* —*e*) *Nouvelles.* —*f*) P. Barbier fils et B. Schädel, *chronique étymologique des langues romanes.* —*g*) *Abreviations bibliographiques.* —*h*) *Bibliographie.* —*i*) L. Gauchat, *Sprachforschung im Terrain*, axò es, *escorcoll llingüístic a Terrain*, vila del Cantó del Valais (Suïssa). Es un estudi ben sucós del benemèrit catedràtic de filologia romànica de l'Universidat de Zuric.

Ab tanta cosa com conté aquex nombre del *Bulletin*, resulta interessant de bon de veres.

¡Axó son colaboradors! (171-172)

Aquexa esclamació ens escapà aqueys dies que rebérem un nou paquet de **943** CÈDULES qu'acaba d'omplir i d'encaminarmos el nostre estimadíssim D. Josep Rodrigo i Pertegàs de València, i no cèdules qualsevols, sino de documents valencians dels sigles XIV i XV, quant brollava més pura, polent, fruytera, llampant i ardida la nostra llenga estrènua dins aquelles terres tan afavorides sempre de dons i de gràcies.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ens escriu En Rodrigo Pertegàs que no ha resultat ver lo que en carta de 12 de setembre, publicada demunt el BOLLETÍ de dit més, ens contava que li havien dit que dins l'*arxiu de la ciutat* hi havia un [172] vocabulari llatí-valencià antic, qu'aniria a veure, i en treuria els mots aprofitables per la nostra *Obra*. Hi anà el nostre bon amic, i no i trobà altre vocabulari antic qu'un de 1329, procedent d'un canonge de Tortosa, pero just llatí sense res de correspondències valencianes ni catalanes.

Vetassí com descriu En Rodrigo Pertegàs les fonts del brassat de cèdules que'ns envia. Diu que llur «majoria estàn tretes d'apoques (cartes de pagament) dels sigles XIV y XV que se guarden en l'Archiu general del Reyne com a comprobants de cónters de la Bailia. Pera la redacció d'estes cèdules he triat els documents de les centuries XIV y XV que es quant més floria en València nostra llengua y quant esta se parlaria en més purea y correcció, dexant a una hora totes les que son posteriors per estimarles ara menys interesants. En elles vorà vocables de peces d'armadura y d'armes de aquella època y altres que son propies dels diferents oficis y profesions.»

«Pense pera l'esdevenidor regirar protocols notarials ahon segurament trovaré inventaris pera traure de ells les paraules propies de ferramentes y aines (eynes) dels diferents oficis, les dels mobles y arreus de casa y les de les peces de vestir.»

«Tinch copiats alguns d'estos inventaris que pronte m'aprofitaràn pera la tasca que m'impose. Pot-ser que també m'aprofite dels procesos que se conserven y que tinch també el propòsit d'escorcollar.»

«Per si en algunes de cèdules les que li envie no hi ha prou datos pera traure en net el significat de les paraules li envie còpia de la part precisa de algunes apoques...»

No sabem com agrair a n-En Rodrigo Pertegàs el gran zel, la fervent actividat i poca sòn ab que cumplex la promesa que'ns va fer d'ajudarmos, de cooperar a l'obra magna que duym entre mans. Es una gran actividat i una inteligència preclara i una competència paleogràfica indiscutible lo que posa En Rodrigo i Pertegàs a n-el servey de la causa de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la nostra estimadíssima llenga. ¡Beníssim, amic benvolgut! ¡Beníssim de tot, de tot! ¡Deu vos ho pagui axí com nosaltres vos ho agraim ab tota l'ànima! ¡Endevant p'el camí heroyc qu'heu pres! ¡N'estam ben segurs de que no'l dexareu may! ¡Quin estau vos per faltar ni desmayar cap paraula qu'hàjeu donada!

¡O colaboradors carregats de sòn maleida, agarrotats de sòn feresta, que sou tants i tants, que feys un estol esglayador! ¿i encara no us agafaré gens, gens, gens d'enveja de veure aqueys altres germans vostres que vos donen tan bon exemple d'amor vera, d'entusiasme reyal, de bona voluntat efectiva envers la llenga catalana? ¿Que esperau a envestir, a prendre la fua, a escometre la tasca lexicogràfica, que vos espera fa tants d'anys? ¿Que esperau, homes sants de Deu? ¿Que l'ase siga mort de rialles?

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1910

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[173][*]

Quant cou, cura (173-175)

Axò deym en bon mallorquí, quant un remey patxuca una mica, pero fa l'efecte que's volia. Axò ha succeit ab la partida d'arrefolls qu'hem enflocats a n-els colaboradors de massa sòn que dexen pasar anys i anys sense moure peu ni cama per l'*Obra del Diccionari*, sense durhi ni un granet d'arena, qu'es un granet. A forsa de patxucarlos i d'atabuxarlos, alguns se son arribats a moure, i mos escriuen penedits de la seua mala-cura passada, anunciantmos que han posat fil a l'agulla i aficada l'arada a n-aquest o a n-aquell tornay, que cerquen tal o qual classe de mots, qu'escorcollen tal o qual llibre o manuscrit vell, i per axò mos demanen *Lletres de convit*, que o havien perdudes entre altre paperum o dexades a qualque amic tan jà-jà com ells, que'n degué embolicar qui sap quines coses o qui sap que'n va fer. Nosaltres prou aviats que som d'enviarlos totes les *Lletres* que'ns demanen, i d'encoratjarlos tan pitjat com sabem.

Ademés d'haver conseguit fer fogir la sòn a n-aquexa partida que dormien massa, en son compareguts un'altra partida de nous, ben

[*] T. VI. —Decembre de 1910. —N. 12.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

xaravel·los segons sembla i ben axarmats, i ab més ganes de feyna qu'un guinavet nou de tallar. D'aqueys tenim més coratje de que sien efectius perque es la reflexió que'ls ha fets venir, no com la primeria que molts venien per allò de *¿aont vas, Climent? —Aont va la gent*; i llavó romangueren espantats com el blat de l'any tretze i *en-là* com la jaya Miquela.

Ja es fort axí metex a Catalunya el sentiment de Pàtria; pero necessita reforsar i intensificar molt encara dins moltíssims de cors catalans. Dins moltíssims axò de la Pàtria encara té tan poc alè com un llum qu'acaba l'oli; té poqueta poqueta forsa, entenguemmos, en tractarse, no just de paraules, sino d'obres. De paraules en tenim a roys, a carretades, a carreranys de carrerons, per més que tirem aquex vici demunt les costelles dels castellans [174] i sobre tots dels andalussos. En matèria de conversar molt i obrar poc, no porem dir lletx a casi negú, ni tirar la primera pedra. Sí, l'energia, el briu de la nostra voluntat ha mester un adob gros, unes mitjes soles, mà de mestre; s'es mester alsurar més, intensificar més l'amor a la Pàtria i a les coses de la Pàtria, la primer de les quals es sens dupte la llengua. Ja l'estimen llur llengua'ls catalans més que tots els altres pobles d'Espanya i d'altres bandes que no son Espanya; pero s'es mester que de fet i ab obres l'estimin més, s'hi destexinin més; es precís posarla uns quants claviers més amunt; es precís no oblidar que, si negú a n-el mon està en el cas de fer el *Diccionari*, no han d'esser els nostres inimics, els contraris, els inimics de Catalunya; hem d'esser nosaltres. Seria la major de les estupideses esperar que'ls contaris els mos fessen. Hem d'esser nosaltres, negú més que nosaltres. Per lo metex, treys conseqüències, gent dormilega, gent mal-curosa, gent moya, gent qu'estau esperant mans fentes i com-e badolins i babaluets que Mn. Alcover vos tiri per la cara el ditxós *Diccionari*; i desiara vos arrabassau aquesta: *—Pero ¿que fa aquex bo de Mn. Alcover, que no arriba may a donarmos el DICCIONARI, que fa tants d'anys que'l mos té promès? ¡El mos deu! ¡el mos deu! ¡No'l mos 'gués promès!*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ja està clar que'l vos havíem promès, i estam a les metexes; pero bax d'una condició *sine qua non*, que vosaltres, grans dormidors, grans mandragolins, no heu cumplida poc ni gens; bax de la condició de que'ns havíeu d'aydar a replegar les paraules de totes les comarques, endrets i encontrades del domini català; i això es lo que no han fet encara la major part dels qui's diuen amadors de la llengua catalana a n-aquelles comarques, endrets i encontrades. ¿Quant se resoldràn tots ells a esserho tals *amadors* ab obres i no just de boca? El dia que s'hi resolguin, prometem desd'ara fer cantar un *Te-Deum* de lo més alt de punt i fer una *festa d'altar fumat i missa de tres*. ¡Amèn que sia aviat quel'hàjem de fer!

¿Que tot això que deym ara, ja hu hem dit i re-dit cent vegades, i que fa mesos que no sortim de la parada de les cebes, i que no mos sabem treure més qu'aquex cantussol? Es ver, pero ¿qui'n té la culpa: nosaltres qui cuydam a esgargamellarmos cridant la gent per que venga a donar una maneta, a fer costat a l'*Obra del Diccionari*, o els *cridats* que fan el sort, que fan orelles de cònsol, que mos senten com qui ben arrecerat sent ploure, sensa que li vaja ni li venga si fa torrentada o només quatre bavalles? Està clar que no'n sortim de la parada de les cebes, i que un i altre cop deym i re-deym lo metex; pero no [175] som nosaltres que'n tenim la culpa; son els fills de la Pàtria, son els qui's diuen amadors de la nostra llengua, que tenen vessa de respondre, i que molts, si diuen *ja va*, llevò hu perllonguen una mica, i acaben per *no venir*. ¿Per que's fundà'l BOLLETÍ? ¿per que's publica'l BOLLETÍ, més que per cridar la gent a l'*Obra del Diccionari*, per esperonar i encoratjar tots els bons catalans a traballarhi de valent fins que la tenguem llesta i a punt de *pastora mia*? Si no fos pe'l BOLLETÍ, que no s'atura de *sucar els alls*, ¿qui se'n recordaria ja de l'*Obra del Diccionari*? Faria temps que no'n cantarien galls ni gallines; seria morta i soterrada, i tot lo més se'(e)n recordaria qualque desenfeynat o tocat del bolet de les coses antigues.

¿Sabeu, idò, fins quant *sucarem els alls*? fins quant cantarem la metexa cansò de *¡Hala si veniu a traballar*? fins quant cridarem, *¡fora sòn, gent dormidora*? Idò, mentres n'hi haja tants i tants que'ls-e pertoca

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

traballar i *no traballen*; mentres n'hi haja tants i tants que no haurien de *dormir* i *dormen* com un pex dins l'aygua, com un tronc, com un sauló; mentres els inimics de la Patria i de la Llengua no dormen gota i se treuen el fret de peus trescant contra ella, per no dexarla xorar, per estrenyerli més i més el dogal que fa sigles li passaren p'el coll, no per ferli cap afalagadura, moxonia ni xicotina, sino per... estrengolarla.

I ara, fills de la Pàtria, si trobau qu'es hora de badar o de dormir, no espereu de nosaltres que'us dexem en pau. No afluxarem de cridar mentres poguem tornar alè, sien molts, sien pocs els qui'ns escoltin i venguen. Sí, estam ben disposts a fervos el cuc d'orella malalt a tots vosaltres vessosos i dormidors! ¡O vendreu o n'haureu de sentir de verdes i de madures! ¡vos costarà del pebre! ¡vos hi posareu la mà! ¡Mentres aneu tan adormissats, mentres badeu tant, vos donarem matadura!

El Dr. Salvioni (175-176)

Aquest benvolgut amic nostre de Milà, redactor ab l'altre bon amic el Dr. Guarnerio de l'*Obra del Vocabulari de la Suissa italiana*, tan benemèrit de la filologia romànica, ens escriu ab data de 27 de novembre, ratjant afecte coral i agraint la relació que dalt el BOLLETÍ d'octubre donàrem d'aquella *Obra*, aont ell tan sabiament, tan fruyterament traballa. «Les vostres simpaties, ens diu, mos son precioses, i desitx que trobeu devant les Autoridats del vostre país la generosidat de les Autoridats suisses» envers l'*Obra del Vocabulari* de les diferents llengues [176] que's parlen dins Suïssa. ¡Ja mos hi aniria bé qu'aquest bell desitx del Dr. Salvioni fos, no just un bell desitx, sino una realidat! ¡O si l'Estat Espanyol i les Diputacions i Ajuntaments de les regions que parlen català, subvencionaven la nostra *Obra*, ancque no fos més qu'una modesta subvenció, ¡prou que faríem hora per llegua! ¡prou que'ns en aniríem com un cavall a n-el cos, com un estel p'el cel, cap a dexar acabat i enllestit el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diccionari! De qualque Diputació i Ajuntament ¡prou en tenim esperansa de que'ns donaràn una maneta! Desde l'estivada de 1908 té acordat la meritíssima Diputació de Barcelona ajudar eficaçment l'*Obra del Diccionari*! L'han aturada de ferho certs entrebancs que en mala hora sortiren i que no estigué en la mà de la Diputació decantar ni resoldre. No hu duptam gens de que totd'una que sien desapareguts aquells entrebancs, ens ajudarà la Diputació ab tota la seua proverbial generosidat i altesa de mires de sempre. ¡Ah si l'Estat Espanyol i les altres Diputacions i els Ajuntaments de territoris catalans, estiguessen tan ben animats a favor de l'*Obra del Diccionari*, com hi està la Diputació de Barcelona, ¡ja mos hi aniria en popa! Aviat seria un fet el bell desitx del Dr. Salvioni.

¡Ell que hu véssem! va dir el cec.

Més sobre el sufitx: *-er (-ariu)* (176-177)

Ja recordareu lo que'n diguérem demunt el BOLLETÍ d'octubre. Doncs el Dr. Salvioni ens diu que li ha cridada l'atenció tot allò, i que ell creu que dit sufitx, «en quant es derivador de noms de patria» (*manacorER < Manacor; artanER < Artà; campanER < Campos; murER < Muro; poblER < Sa Pobla; santamariER < Santa Maria; randER < Randa; lluquER < Lluc; lluchmajorER < Llucmajor; santanyinER < Santanyí; felanitxER < Felanitx; marratxinER < Marratxí; alaronER < Alaró; sensellER < Sencelles; campanetER < Campanet; costitxER < Costitx; petrER < Petra; arianyER < Ariany; santjuanER < Sant Joan; conseyER < Consell,* etc.) «es una particularidat de les illes mediterrànies». Dins els estudis del Dr. Salvioni a que'ns referíem demunt l'esmentat BOLLETÍ, se demostra l'abundància de noms de pàtria que's troben dins Sicília i Sardenya aont entra com-e terminació el sufitx *-ariu*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

No es sols aquesta la coincidència especial de llenguatje de les Balears ab el de les grans illes veines d'Itàlia i l'Itàlia metexa. N'hi ha d'altres de coincidències de que no participa el català [177] continental, v. gr. la conversió de *c* i *p* en *t* devant *t*, que té lloc dins el mallorquí i dins l'italià: de *aCTu, reCTu, perfeCTa, doCTu, doCTrina*, etc. el mallorquí fa: *attə, rɛ́ttə, perfɛ́ttə, dɔttə, dọttrinə*; i l'italià fa: *atto, retto, perfetto, dotto, dottrina*. De *aPTu, diPHTongu, adoPTre, oBTendere, oPTimo, oBTusu*, etc. el mallorquí fa: *attə, dịttonk, ədọttà, ọttəní, ɔttịm, ọttús*; i l'italià fa: *atto, dittongo, adottare, ottenere, ottimo, ottuso*.

Si hu anàven a esplugar i escorcollar ben arreu, isabeu que n'hi trobaríem de coincidències especials del català de les Balears ab els diferents dialectes italians! Desenganauvos: per qualque cosa les Balears son més aprop d'Itàlia que no Catalunya continental.

Notes Bibliogràfiques (177-178)

Saggi Folklorici | *in* | *Dialecto de Badi* | *(Appennino bolognese)* | *con Glossario* | *per Tito Zanardelli* | *Prezzo L. 3.* | Bologna | Dita Nicola Zanichelli | 1910. —Un volum de 90 planes de 244 x 166 mm.

Bax d'aquex títol acaba de publicar el Dr. Tit Zanardelli de Bolonya un llibre qu'es ben interessant. Per formarse'n una mica d'idea, basta fixarse en el *sumari* dels punts que s'hi toquen, que son els següents: *Dedicació preàmbul* (s'hi trassen els principals trets característics del dialecte de Badi, que *toscanetja*). —*Signes gràfics*. —*Faules, contarelles, anècdotes, potxes (barzellette)*, etc. —*Glosats (Stornelli), semblanses (rispetti), cansons (canzonette), fil-a-bollir (filastrocche)*, etc. —*Vou-veri-vous (Ninne-Nanne)*. —*Endevinalles*. —*Enganalles (acchiaparelli)*, —*Discursos a*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les bísties, de les bísties i sobre les bísties. —Jocs d'infants. —Epigrames contra'ls paissos i llurs habitants. —Proverbis. —Glosari.

Escorcollats tots aqueys punts dins aquella regió bolonyesa per un professor com el Dr. Zanardelli, ha de resultar i resulta un llibre ben interessant. ¡O i que mos agradaria de molt i de molt que totes les comarques de llengua catalana tenguessen escorcollats i tractats degudament dins altres tants de llibres tots aqueys punts que tracta el Dr. Zanardelli! Tenim qualque cosa consemblant en català, axò es: *a*) la *Ethologia de Blanes* per D. Josep Cortils i Vieta (Barcelona, 1886); —*b*) un estudi per l'estil sobre la Vall d'Àger del bon amic i colaborador en Juan de Porcioles i Gispert; —*c*) *Meteorologia y Agricultura populars ab gran nombre de confrontacions* per D. Cels Gomis (Barcelona, 1888); —*d*) *Botànica Popular* per D. Cels Gomis (Barcelona, 1891); —*e*) *Lo* [178] *llamp y'ls Temporals* per D. Cels Gomis (Barcelona, 1884); —*f*) *Miscelànea folk-lórica* per los Srs. Almirall, Arabia, Bosch de la Trinxeria, Bru, Cortils y Vieta, Gomis, Maspons i Labrós, Roca y Cusi, Segura (pre.), Vidal y Valenciano (G.). (Barcelona, 1887). Tots aqueys estudis son ben apreciables, pero sols la *Ethologia de Blanes* s'acosta a l'obra del Dr. Zanardelli. Una cosa axí, feta segons les exigències de la ciència filològica, com lo del Dr. Zanardelli, haurien de tenir totes les comarques de llengua catalana. Axò serien cent cavalls per l'*Obra del Diccionari*. N'hi trobaríem de cabal a carretades tant p'el *Diccionari*, com per la *Gramàtica*. Per tenir tals estudis ens caldria una cultura filològica que desgraciadament no tenim. ¡Deu fassa que ab el temps la tenguem! ¡Que sia prest! ¡Amèn! —I a vos ¡O Dr. Zanardelli! milions de gràcies de l'exemplar d'aquexa obra vostra que tan generosament mos heu enviat, i mil enhoresbones, les més corals, per aquest preciosíssim estudi folklòric ab que acabau d'il·lustrar el *Dialetto* de *Badi* i d'enriquir la ciència filològica italiana. ¡Prou que dins aquest estudi vostre hi espigolarem per l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* de la nostra llengua, per les nombrosíssimes coincidències de fenòmens fonètics i morfològics que resulten entre aquell dialecte bolonyés i diferents dialectes catalans! ¡Seguiu endevant sempre,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

il·lustrant la vostra filologia, tan germana de la nostra, que casi tot lo qu'es guany per una, ho es per l'altra!

Disertació Doctoral del Dr. Martí Niepage (178-185)

Bé recordaràn els nostres lectors que dalt el BOLLETÍ de febrer d'enguany donàrem una idea de lo qu'era aquexa *Disertació sobre la llengua Mallorquina escrita (Laut-und Formenlehre der mallorkinischen Urkundensprache)*, ab la qual son autor conquistà el grau de Doctor en Filologia romànica a l'Universidat de Halle. Pero llavò només poguérem parlar de la primera *Part*, que versa sobre la Fonètica o tractat dels sons del *Mallorquí escrit*, perque sols axò era estampat. Devers el juny sortí la segona *Part*, axò es, el *tractat de les formes (Formenlehre)* demunt *Revue de Dialectologie Romane*, corresponent a janer-juny d'enguany, i abrassa tres capítols, que tracten de la *declinació, conjugació* i *tramudanses associatives dins el verb*.

Donemne una idea lleujera, pero tot lo exacte possible, fenthi les observacions que hi calguin. I que'ns ho dispens nostre dols amic el Dr. Niepage lo molt qu'hem estat sense donar aquesta nota sobre'l seu preciós estudi. Es estat per falta de l'espay i del [179] sossec, indispensables per engarbullar tal nota. No es tan bona de fer com donar un encals i una aglapida a n-els colaboradors dormilegues o que's passen el temps badant.

§ 1.
La Declinació.

1. *¿Queda res dins el Mallorquí de la declinació llatina?* Comensa el Dr. Niepage per consignar lo que dins *Grundriss* del Dr. Gröber (2a ed., *Das Catalanische*, § 55) diu nostre benvolgut amic Mr. Saroïhandy, que'l

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

català no ha conservat res de la declinació llatina, i que, si bé's troben, dins els vells monuments, rastres de la regla de la *s*, característica del nominatiu singular de certs noms, rastres de la declinació francesa-provensal, —en l'us de les formes de nominatiu i acusatiu reyna la més completa anarquia. Axí n'hi pren, diu el Dr. Niepage, dins els documents mallorquins; i fa notar que sols la paraula *Deu* durant els sigles XIV i XV surt sovint ab la *s* flexiva (*Deus*). El Dr. Niepage aduex un enfilay d'exemples; ventassí uns quants: *en Senyor DEUS* (document de 1349, veyau P. Villanueva, *Viaje Literario*, T. XXI, p. 280); *a DEUS ha plagut* (doc. de 1450, *Bolletí de la S. Arqu. Luliana*, T. IX, p. 124); *disposant nostre Senyor DEUS* (doc. de 1450, ib. p. 125).

2. *Noms formats dalt el nominatiu:* —Ja's sap que l'inmensa majoria dels noms catalans surten, no del *nominatiu* llatí, sino de l'*ablatiu*. El Dr. Niepage en retreu alguns de formats demunt el *nominatiu*, fent notar que tant s'usen en cas *recte (nominatiu)* com en cas *embiaxat (obliquus)* o *retgit* (els altres casos fora'l *nominatiu*). Ventaquí uns quants: *a*) *sor* de SOROR, i no de SORORE (se troba en plural dins un document de 1371, *Hist. de Pollensa*, T. II, p. 139: *dones e SORS del monestir*); —*b*) *ladre* de LATRO i no de LATRONE (se troba dins doc. de 1395, *Boll. de la S. Arqu. Luliana*, T. IX, p. 30); —*c*) *sènyer* de SÉNIOR i no de SENIORE (se troba dins doc. de 1427, *Hist. de Poll.* T. I, p. 173); —*d*) *drach* de DRACO i no de DRACONE (se troba dins doc. de 1549, *Boll. de la S. A. Lul.* T. VIII, p. 370. Aqueys mots si fossen sortits de l'*ablatiu*, serien: *soror < sorore, lladró < latrone, senyor < seniore, dragó < dracone*.

3. *El pronom indeterminat* ALTRI. —El Dr. Niepage retreu el *genitiu* ALTRI, i en posa aqueys exemples: *que ALTRI sen servesca* (doc. de 1643, *Hist. de Sóller*, T. I, p. 119); *en so de ALTRI* (doc. de 1521, ib. p. 141); *empero ALTRI mo ha dit* (doc. de 1507, *Boll. de la S. Arqu. Luliana*, T. X, p. 306). —D'aqueys exemples se desprèn qu'altre temps s'usava en *nominatiu*. D. Tomàs Forteza dins la [180] seua preciosa *Gramática Catalana*, n. 245, pàg. 199 diu que «*altri*» «es forma» «oblicua; es decir, que no puede usarse en nominativo». Avuy lo ordinari es que s'usi en cas

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

embiaxat: v. gr. *anar sota d'ALTRI*; *fer feyna per ALTRI; mal d'ALTRI riayes son; a ca-d'ALTRI es contes son bons de fer; qui escudella d'ALTRI espera, freda la menja; ab ALTRI no hi vatx.* —Ens sembla que dins la conversa familiar mallorquina (no sabem que's conservi *altri* fora de Mallorca) no seria difícil aglapir frases aont aquexa forma s'usi en *nominatiu*. Ara, es ver, no mos n'ocorre cap.

4. *Formació del plural.* —Consigna el Dr. Niepage que la característica del plural es *-s*; pero que en els noms de *tema* acabat en *-n* (*maNu, soNu, fiNe,* etc.), fins i tot en els *proparoxitons* o *esdrújols* (*àsiNu, hómiNe, térmiNu, júveNe,* etc.), aquesta *n*, perduda fa estona dins el singular (*mà, sò, fí, ase, home, terme, jove*), torna comparèxer dins el plural (*maNs, soNs, fiNs, àseNs, hòmeNs, térmeNs, jóveNs*), si bé fa avinent, respecte dels *proparoxitons*, que dins els documents devegades se troben, devora les formes plurals ab *-n-*, altres sense (*ases, homes, termes, joves*), i cita un *termes* d'un document de 1635, un *joves* d'un altre document de 1577, i un *ases* d'un altre document de 1700; i afirma que fins i tot en català no manca may tal *-n-* dins el plural dels corresponents *paroxitons* (mots que tenen l'aczent a la penúltima), i qu'un troba sempre dins els documents: *catalans, moltoNs, rahoNs,* etc., pero may *catalàs, moltós, rahós.* —Per la nostra part hem de fer notar: 1r que dins Mallorca aqueys plurals en *-ens* dels *proparoxitons* llatins fa temps que's son perduts dins la llengua viva, com també dins la Catalunya oriental, conservantse generalment dins el reyne de València i Catalunya occidental; i 2n que dins el Rosselló, Conflent i Capcir tal *-n-* s'es perduda absolutament dins tots els plurals, i axí diuen: *kəpəʎàs* [capellàs], *b[e]s*, *bís*, *u̥rəsiús* [oraciós] en lloc de *capellaNs, beNs, viNs, oracioNs*.

5. *Plural dels noms acabats en –ELL.* —Consigna el Dr. Niepage un cas de conversió de la *ʎ* (ll) en *l* + *s: aquels* (dins un doc. de 1521, *Hist. de Sóller*, T. I, p. 517). Aquest cas no es decisiu per quant els antics en l'escriptura no distingien la *l* de la *ʎ* (ll), això es, les usaven indistintament.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ara lo que hi ha, que dins una partida de pobles de Mallorca (Manacor, Santanyí, Felanitx, Llucmajor, Calonge, Randa, Algaida, Montuïri, Campos, Pina, Llorito, Costitx, Petra, Ariany, Vilafranca, Pollença) fan axí els plurals dels noms acabats en *-ell*, axò es, fan *-[e]ls* en lloc de *-[e]ʎs*; i per lo metex diuen: *kəp[e]ls, əws[e]ls, ək[e]ls*, en lloc de *kəp[e]ʎs, əws[e]ʎs, ək[e]ʎs (capells, aucells, aquells)*; i a [181] l'arraval de Santa Catalina (Palma) fan *-ʃ (x)* la *-s* de tals plurals, i per lo metex pronuncien: *kəp[e]ʎʃ, əws[e]ʎ ʃ, ək[e]ʎ ʃ.*

6. *Plural dels noms acabats en -ST.* —Consigna el Dr. Niepage que dins els documents aparexen tals plurals a voltes conservant la *s* temàtica devant *t*, i a voltes sense tal *s*, axò es, un cop posen *triSts, honeSts, aqueSts, poSts*, i un altre cop: *trits, honets, aquets, pots*. —Nosaltres no hem trobat viu el plural en *-sts* més que a Eivissa, i encara entre'ls senyors antics, que ja no'n romàn casi cap, que feyen sonar ben viva la *-s* temàtica, pronunciant, v. gr. *disgusts, posts, justs*. A Mallorca l'escrivim, pero no la pronunciam. A Catalunya afiquen una *-o-* entre *-st* i la *-s* desinencial, i axí diuen *disgustos, honestos, aquestos, tristos, impostos*. Dins la pagesia d'Eivissa trobàrem lo metex. —El Dr. Niepage fa notar que's troben tals formes plurals en *-stos* dins documents dels sigles XVI, XVII i XVIII, i diu ab raó que no's pot negar que sien d'influència castellana.

7. *Plural dels noms acabats en* -SC, -SP, -C, -P, -RC, -RT, -RN, -RP, -NC, -NT, -ɲ (ny), -LT, -LP, -MP. —No'n diu res el Dr. Niepage de tots aquests plurals tal com aparexen dins els documents mallorquins. Dins la llengua viva se formen afegint una *-s* a n-el singular, sufrint aquelles consonants diferents tramudanses: *a*) respecte de *-sc*, se pert la *s* i la *c* torna *t*; i axí de *boSC, barriSC, aumeSC, GuaSC,* en lloc de pronunciar *bɔsks, bərrisks, əwmásks, Gwascs,*[28] pronunciam *bɔsts, bərrists, əwmásts,*

[28] Nota (1) de l'original: Ab lo signe *w* representam el so *billabivelar fricatiu sonor* de la *-u-* de *guany, deuen, mouen*, fent sentir bé tal *u*, no fentla *v* sino *u*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gwasts; —*b*) respecte de *-sp*, succeex lo metex que acabam de veure, se pert la *s* i la *p* torna *t*; i axí de *GuaSP*, en lloc de Gwasps, pronunciam Gwats; —*c*) respecte de *-c* i *-p*, tornen *t*; i axí de *sac, tap*, no pronunciam *saks, taps*, sino *sats, tats*; —*d*) respecte de *-rc, -rt, -rp, -nt, -lt, -lp, -mp*, se pert el derrer so, axò es, la *c*, *-t, -p*; i axí de *aRC, poRT, seRP, muNT, aLT, aLP, caMP*, no pronunciam *arks, pɔrts, s[e]rps, munts, alts, Alps, camps*, sino *ars, pɔrs, s[e]rs, muns, als, Als, cams*, i més sovint encara *cans*, fent sonar *n* la *m*. —*e*) respecte de *-nk*, *-ɲ* (ny), en sobrevenirlos la *-s* del plural, se tramuden en *-jn* i se fa *-jns*; de manera que *bərranks* (*barrancs*), *əstəʎáks* (*Estellencs*), *gráɲs* (*grenys*), *puɲs* (*punys*), sonen *bərrajns*, *əstəʎájns*, *grəjns*, *pujns*; i a l'arraval de Santa Catalina (Palma), l'aplec *-nks, -ɲs*, torna *-nʃ* (*nx*), i, per lo metex, tals mots ab tots llurs similars sonen a Santa Catalina: *bərranʃ, əstəʎánʃ, gránʃ, punʃ*. Aquex metex fenòmen el trobàrem dins casi tot el reyne de València i dins els Pirineus lleydetans. [182]

8. *Plural dels noms que a n-el singular acaben ab -s.* —Diu el Dr. Niepage que tals noms sembla que antigament no havien mester distingir el plural del singular, axò es, feyen el plural sense afegir res a n-el singular, com succeex avuy encara ab els mots *temps, calis*, que son lo metex en singular que en plural. El Dr. Niepage només trobà dos casos d'axò dins els documents mallorquins: *a*) *divers homs (diversos homes)* dins un document de 1343 inclòs a n-el *Cronicon Mayoricense* de N'Alvar Campaner, p. 55; *b*) *els calis* dins un doc. de 1368 del *Boll. de la S. Arqu. Lul.* T. X, p. 262. Ab el temps tals mots en *-s* feren el plural afiginthi *-es* o *-os* (*arnès* > *arneses* o *arnesos, nas* > *nasses* o *nassos*). El Dr. Niepage no considera exacta la conjectura de Mr. Saroïhandy (*Grundriss*, p. 853, A 5) de que tals plurals en *-es*, que's troben dins els vells monuments catalans, porien esser provensals i just formes literàries, no populars; i no admet tal conjectura perque dins els documents dels arxius mallorquins, estranys a tota influència i costum de parlar ni d'escriure provensal, el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

plural en *-es* se troba devora el en *-os* fins a mitjàn sigle XV; i, per provarho aduex *coranta set* exemples de plurals en *-es* (*uses* [usos], *meses* [mesos], *pageses* [pagesos], *angleses* [anglesos]), trets de documents desde l'any 1291 fins a 1450. —L'exemple que posa «passes» (Schritte), tret d'un document de 1487 (*Hist. de Pollensa*, T. I, p. 248) no sevex, per quant no es el plural de *pas*, sino de *passa*, com se veu, fixantse en la frase aont figura dit plural: «... de deu en deu *passes* crexent e tornant a *les* cinquanta (passes) ne mes sobrepujant a cent passes...» —D'exemples de tals plurals en *-os* en posa *dos* (*usos, presos*), trets del doc. de 1291; *tretze* de doc. de la primera mitat del sigle XIV; *setze* de la segona mitat del metex sigle; *vint* del sigle XV; i diferents dels XVI, XVII i XVIII. De manera que'l plural *-es* dels temes acabats en *-s* se va perdre de tot durant la segona mitat del sigle XV, dominant de llavò ensà esclusivament el plural en *-os*.

9. *¿D'ont surt el plural en -OS dels temes acabats en -s?* —Diu el Dr. Niepage que dins les regions aont la vocal final se pert (*nas* < *nasU, mes* < *mensE, bras* < *brachiU*) bellament se poria desplegar per sí metex el sufitx *-os*. Tenguem present, diu, que ben sovint dins els documents mallorquins la vocal *pretònica* i la *postònica* s'assimilen a la tónica; i axí s'hi troben formes com *nivili* i *singuinea* en lloc de *navili, sanguinea*, i especialment *homo, onclo, nostro, noltros, voltros* en lloc de *home, oncle, nostre, no(sa)ltres, vo(sa)ltres*. I axí mos porem imaginar que del plural en *-əs (-es)* se va desplegar primerament el plural en *-o̥s (-os)*, i a-les-hores per via d'analogia i favorit potser p'el plural correlatiu castellà [183] en *-os*, se va entendre per tot arreu. —Com-e fonts d'aqueys plurals en *-o̥s* s'oferexen els nombrosos adjectius en *-os* (en llatí *-osu*) i sustantius com *cɔs* < *corpus, c[o]s* < *cursu, trɔs;* axí no ha de sorprende que entre tants d'exemples com posa'l Dr. Niepage de plurals en *-əs* dels temes en *-s*, sols n'hi haja tres que tenguen *o* per vocal tònica, axò es: *a*) *orses* < *ursu* = *ossos* dins un doc. de 1338 del *Cronicón Mayoricense*, p. 47; *b*) *sospitoses* dins un doc. de 1370 (*Hist. de Pollensa*, T. II, p. 94); *c*) i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

virtuOses homens, dins un altre doc. de 1451 (*Hist. de Sóller*, T. I, p. 458). En camvi se troben *cOssOs, trOssOs, pOrxOs, abdOsOs, endOsOs, religiOsOs, congoxOsOs, dolorOsOs, zelOsOs, virtuOsOs, freturOsOs, ambiciOsOs* i molts d'altres. —«Podria, diu el Dr. Niepage, demanar qualcú com es que'ls plurals femenins en *-ES* no han suferta com els masculins la tramudansa en -OS, si sols fey entrar factors fonètics en tal tramudansa dels plurals masculins. A n-això se podria respondre que, p'el sentiment de la llengua, la desinència -ə (del singular) i -əs (del plural) estava massa fortament engafetada ab la idea del femení per admetre una tramudansa fonètica en tal sentit. D'altra banda havia d'escaure prou l'arribar a posseir per la via fonètica la desinència -o̥s després d'una tònica -[o], com-e desinència dels plurals masculins, ben diferent de la desinència dels plurals femenins, i tant més havia d'esser axí quant ab això se conseguia ensems una alternació de desinències plurals corresponents a les formes de l'article *los* i *les*».

10. —*Sentit d'un text del Governador Çagarriga*. —«Dins un document del sigle XIV, continua dient el Dr. Niepage, s'usen ab el metex sentit les desinéncies -*o̥s* i -*əs*. Aquest document es de l'any 1392 (*Boll. de la S. Arqu. Lul.* T. VIII, p. 56) i s'hi mana: *que neguna persona de qualsevol ley, condició o stament sie no gos traure de la illa de Mallorques ne en fusta marítima alcuna portar CONVERSOS ne CONVERSES alcuns sens licentia... del dit Governador*». —Que'ns perdón el Dr. Niepage: consideram qu'aquest exemple no prova lo que ell diu, per quant, mirat bé'l document ab altres que l'acompanyen, se veu que'l *conversos* se referex a n-els homes procedents del judaisme i el *converses* a les dones de la metexa procedència, puys més avallet diu aquex document: «mana... lo dit Governador a tots e sengles *conversos* axí grans com pocs e mascles com fembres...». El metex Governador, Çagarriga, dos anys abans havia donat un altre decret sobre *conversos* (ib.) dirigintse a «tot *convers* e juheu axí *hom com fembra* que sia stat de la ciutat e ylla de Mallorques». El citat de 1392 era de 31 de matx; doncs En Çagarriga en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dirigí un altre dia 7 de juny següent «a tots e sengles *conversos* del Reyne de Mallorques» «e» «les dones [184] viudes *converses*», que's presentassen «en lo castell Reyal de la ciutat de Mallorques» (ib. p. 57); i dia 10 de setembre manà una tercera crida sobre «tots e sengles *conversos* axí grans com pochs, mascles e fembres», privant de treure de Mallorca «*conversos* mascles e fembres», i de «acompanyar *conversos* e *converses* de qualsevol edat e condició» «per» «que pusquen exir de la dita ylla», i de «cerguar o goytar ni fer cerquar *conuerses* alcuns, grans o pochs, mascles o fembres». ¿Que's desprèn de tot això? Que dins aqueys decrets o *crides*, si s'anomenen *converses* ensems que *conversos*, es per espressar les *dones*, no'ls *homes*, procedents del judaisme; i, en posar sols *conversos*, se fa constar que hi entren tots, «mascles o fembres»; i l'única vegada que's parla just de *conuerses* en sentit masculí, se té prou esment d'espressar que's parla de tots «mascles o fembres». Per lo metex, no acaba d'esser exacta la tesi del Dr. Niepage de que dins aquell passatje que posa de la *crida* de 31 de matx de 1392, s'usin ab el metex sentit les desinències -*o̯s* i -*əs*, sino que s'hi usen en sentit diferent, això es, la -*o̯s* (*co̯nvɛ́rso̯s*) p'el plural masculí, la -*əs* (*co̯nvɛ́rsəs*) p'el plural femení, i sols una vegada la -*əs* p'el masculí i femení ensems.

11. *Plural dels mots acabats en -ʃ (-x) o -tʃ (-tx).* —Diu el Dr. Niepage qu'aqueys mots, segons la manera mallorquina de fer el plural, el fan en –*i̯s* (-*js*); i en posa una partida d'exemples: *mateis* < *matex*, del còdic Çagarriga del sigle XIV; *mateys* (doc. de 1291, Villanueva, *Viaje Lit.* T. XXI, p. 288; *rays* < *ratx* (doc. de 1437, *Hist. de Pollensa*, T. II, ap. 41); *safareis* < *safaretx* (doc. de 1610, *Hist. de Sóller*, T. II, p. 233; *gois* < *gotx* (doc. de 1558, ib. p. 500); *sais* < *satx* (doc. de 1598, ib. p. 474). Oposa a n-aqueys exemples aqueys altres: *raigs* > *raig* (doc. de 1437, *Hist. de Pollensa*, T. I, ap. 41); *mateixs* < *mateix* (còdic Çagarriga, p. 112); *puigs* < *puig* (doc. de 1399, Villanueva, *Viaje Lit.* T. XXI, 237); *desigs* < *desig* (doc. de 1712, *Hist. de Poll.* T. II, p. 50); *desitgs* < *desig* (doc. de 1580, *Hist. de Sóller*, T. I, p. 863); i diu que tals plurals son

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

escrits demunt la forma del singular, axò es, just afegint una *-s* a n-el singular. De manera que no s'hi escriu lo que s'hi pronuncia. Aqueys plurals només diferexen d'aquells altres gràficament, no fonèticament. —Retreu el Dr. Niepage un cas de plural en *-jts*: *goits* < *gotx*, tret d'un document del sigle XV *Hist. de Poll.* T. II, p. 75, i diu que, segons Mr. Saroïhandy (*Grundriss*, p 868, A 1), la pronúncia *gɔjts rajts* té més el seu agre a Catalunya continental. Efectivament, may hem sentida tal pronúncia a Mallorca. La trobàrem a Alacant, Granollers, Caldes de Malavella, Arbúcies, Sant Hilari de Sacalm. Sens dupte es a moltes altres [185] comarques de Catalunya continental. —Diu el Dr. Niepage que son formes continentals ademés *matexos, peixos, bestaxos*. Els exemples que posa d'aqueys plurals son trets de documents dels sigles XV, XVI, XVII i XVIII. I acaba dient que'ls plurals *tristos, aquestos, estos* i altres axí, que no surten dins els documents fins a n-el sigle XVI, son evidentment d'influència castellana. —Sobre tot axò sols feym avinent que se nota avuy a Mallorca en la formació dels plurals dels mots acabats *-tʃ* (*tx*) una tendència molt aczentuada a sustituir la desinència *-js* per *-tʃ[o]s* i *-dʒo̥s* (*dəspatʃ* > *dəspatʃo̥s, dəzitʃ* > *dəzidʒo̥s*); i respecte dels mots acabats en *-ʃ* (*x*), s'usa casi sempre la desinéncia *-ʃo̥s* (*p[e]ʃo̥s, kəlaʃo̥s*), i sols en molts pocs casos la *-js* (*ək[e]js, mət[e]js* i qualcún altre).

L'historia dels objectes i l'estudi de les paraules (185-192)

[ANTONI GRIERA]

Al donar comte Mn. Alcover en son últim BOLLETÍ del *Anuari del Institut d'Estudis Catalans* de MCMVIII ha demanat a Mn. Gudiol un vocabulari de les belles arts antigues catalanes. Que se'm permeti exposar la meva opinió sobre el particular.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'estudi sobre els objectes, eynes, utensilis, mobles i robes dels sigles mitjevals no sols es necessari per l'arqueologia i la cultura. L'estudi de la llengua necessita de l'historia dels objectes. La vitalitat del mot està en relació ab la vitalitat el objecte; un estudi sòlit i a conciència de la llengua de l'Edat mitja ha d'anar acompanyat del estudi dels objectes metexos. L'etimologia i l'aclaració de fenòmens qu'entren en la gramàtica històrica sense el conexement del objecte metex es imposible. Entre la paraula i la cosa existeix una relació. D'aquí la nova tendencia de la Geografia i Geologia llingüística.

Un objecte sortit d'un centre s'estén per tota una regió, aquest objecte té un nom; el nom i l'objecte's transporten i van a parar a un extrem d'una regió on viuen o moren per falta de vitalitat i d'utilitat. Vé un nou objecte qu'el sustituex; aquest retira l'anterior i's queda cubert el primer per una nova capa, d'un tercer nou objecte, una nova paraula. Vé un objecte que substituex al segón, de mercat a mercat va a parar fins a n-el poble més escabrós: tenim una tercera capa sobre'l segón objecte, sobre'l segón mot. Hi ha pobles que son altament conservatius; en els Pirineus encara trovem avuy les costums patriarcals de l'Edat mitja; van cent anys enrera de la moda; lo metex en les costums, en la pràctica de la vida. Estudiant detingudament el conjunt dels utensilis, mobles i objectes de diverses regions, obtenim el parament de la casa desde'l temps mijeval fins avui.

L'estudi de la vitalitat del mot en les diverses regions proporciona l'historia del mot metex en tots els períodes de la seva evolució. L'objecte i'l mot es muden plegats. D'aquí l'utilitat, dels Atlas llingüístics. [186]

Cada poble té una unitat acompanyada d'una multitut d'indivualitats. Una llengua ab multitut d'individualitats forma un conjunt, una unitat condicionada per la comunitat de vida, per condicions històriques. Una unitat podem trovar en la vida privada i cultural qu'ha passat. Aquest conjunt s'ha de reconstruir posant de relleu capes soterrades al costat d'elements qu'agonitzen. A voltes convé reconstruir completament l'etapa ja desaparescuda. El geólec ens descobrex capes sobre la formació de les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

quals no té fites històriques. La tasca del arqueólec versa sobre objectes, sobre capes la formació de les quals conex l'historia. Els dos procediments junts ha d'emplear el filòlec. Les capes de mots qu'el filòlec classifica, i ordena l'historia del objecte, del utensili, moble o eyna, justifica la seva verosimilitut. Es per consegüent de suma importancia pel filòlec l'història del objecte, es sumament necessari que qui pugui, ens dongui no un vocabulari sino l'estudi dels objectes, eynes, mobles, robes, etc. dels segles mitjevals. No sols es necessari que l'objecte estigui en el museu, convé que tingui vitalitat. Es sumament necessari reconstruir les èpoques dels objectes, la reconstrucció de la casa del noble i potentat ab tots els mobles i tapissos, cada cosa a son lloc; convé poguer estudiar la casa del pagés i del pastor i les petites industries mitjevals tals com eren. Quina nomenclatura més rica! Qu'en seria d'interessant la casa de mitx mora de València ab multitut d'utensilis moros! L'aclaració de l'etimología, procedencia i classificació del mot tindría un aussiliar potentíssim. No es suficient axò p'el filòlec. Més interesant es l'historia del objecte, sa procedencia, la seva forma, la seva importació. La representació gràfica del objecte. Recordo aquí l'interessantíssim trevall de W. Meyer-Lübke *Zur Geschichte der Dreschgeräte* (per l'historia de les eynes i arreus de batre) en la revisa *Wörter und Sachen* (paraules i coses); l'estudi de *L. Gauchat: Les noms galloromans de l'écureuil* (esquirol), ont el tipo verjat per esquirol que surt en part del domini francès, es eslàvic i importat ab les pells. (*Mélanges Willmotte*, pàg. 175).

L'historia dels objectes té auxiliars importantíssims; la representació d'aquests objectes en les pintures murals, taules romàniques i gòtiques, capitells, els inventaris i'ls albarans son fons valiosíssims per l'estudi del objecte i ab ell del mot. Coneguda l'historia dels objectes, multitut de problemes de la gramàtica històrica, etimologia i l'historia del metex mot quedarien resolts.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En algunes regions de Catalunya se conserven encara avuy les mesures del *almud, pixell, sester,* la *romana, tona* i *cantre*; els documents dels sigles XI i XII ja'n parlen. En aquella època estaven esteses per tot Catalunya i fora d'ella; podem comprovar llur procedència forastera per conducte dels documents. Per medi de la reproducció fotogràfica, per conducte de les descripcions podem sapiguer exactament lo que foren tals mesures i [187] objectes; podem saber si eren d'origen estranger en l'època que varen esser introduits. Conexent l'història del objecte podrem conèxer l'història de la paraula i del sò; el nom i la cosa van sempre junts. La vitalitat del objecte condiciona la vida de la paraula, i sols per medi de l'història de l'objecte podem conèxer la vitalitat d'ella.

Conegut es encara avuy en les regions del Pirineus (Olot) el [*nəansat*], que gayre bé en tot Catalunya es conegut per [*tu̥pí*] i al Ribagorça i Pallars per [*pitxeʎ*] (*pitxell*);[29] al fer un estudi sobre la vitalitat d'aquestes paraules, ens preguntem: quina fou la primera? quina fou la seva extensió i vitalitat? quan va esser substituida per l'altra? quina representa la capa inferior o primera? Dins l'escriptura d'una donació que feu Riculphus d'Elna a la seva iglesia dia 9 de desembre de l'any 915, trovem, entre altres objectes, *concas áureas II ad crisma conficere, urceolo I cum aqua manile, ansatum ereum I cum aqua benedita, serindos paria III*[30] etc. Per aquest invent podem deduir que l'*ansatum* no era com avuy de terrissa sino de bronze i que'l [nansat] era vivent la primaria del sigle X en el Rosselló. En documents i inventaris del sigle XII trovem l'*enap* < germ. *hnapp*. M. Gudiol en son interessant trevall *La Vaxella de fusta en el sigle XIII (Memòries del primer Congrès d'Història de la Corona d'Aragó)*. Barcelona, 1910, pàg. 4) diu que «una memória dels censos que cobrava lo Comte de Barcelona a Prats de Molló, relació jurada datada en 1151, fa constar que tres torners d'aquella vila pirinenca, devien donar anyalment 450 *escudelles*, 24 *gradals* o safates, 24 *enaps* o

[29] Nota (1) de l'original: A Mallorca es *pitxer [pitʃer].* Nota de la Redacció.
[30] Nota (2) de l'original: *Histoire del Langedoc V* (pàg. 135, 136) *ed. Privat*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vassos de beure y 24 *canadeles* o atuells per líquits (Arx. Cor. Ar., perg. 233 d'en Ramon Berenguer IV)» «Als tres dies abans de kalendes de Mars (27 de Febrer) de 1286, un tal Huguet Burgunyó, enaper o torner d'*enaps*, confessava y regonexía deure al vigatà Bernat de Carca la quantitat de quaranta un *enaps*, de bruch y d'arbós ab peus per rahó de la venda que li havia feta.» «L'altre document es encar més interessant. Es de data de 3 kalendes Març o sia l'endema del document citat. En ell lo metex Uguet Burgunyó promet y convé ab un tal Deuslovega llombart, y també *enaper*, aprimar tota la obra de vasos que aquest derrer fés a la moda francesa...» «Podem treure conseqüències d'aquest document. En ell intervenen dos personatjes com *enapers* o torners de vaixella de fusta, tots de nom foraster, burgunyó l'un y llombart l'altre, noms que semblen [188] esser indicadors de la terra ahont havian tingut sa naxensa. Lo llombart es un enaper que dòna a aprimar l'obra seua de torner feta a la *franxescha*, o a la moda francesa, al Uguet, borgunyó, que, al afinarla y pulirla, la convertia en vaxella de la que's feya en lo seu pahís y que per los termes del document hem de pensar qu'era molt millor que la que's feya a Catalunya...».

D'aquí podem clarament deduir que la fabricació d'*enaps* va venir de França no molt avans del sigle X. D'aquí podem concloure qu'el germànic *knapp* no va venir ab els barbres sino uns quants sigles més tart.

Tenim el català (dʒərðí) (*jardí*) < germ. *Garten*. Aquesta paraula no'ns ha vingut directament del germànic, sino per mediació del francès; *ga-* > (dʒa-) n'es una prova. Quina era la paraula que (dʒərðí) ha rellevat? A quina època? Recordo molt bé en mon poble l'introducció de la paraula (dʒərðí). Crec que no pot posarse avans del sigle XVII l'introducció de (dʒərðí) al català.[31] Aquí entra en qüestió l'historia de la horticultura i el

[31] Nota (1) de l'original: A Mallorca hi va haver un bisbe, Ponç *de Jardino* (1283-1303), que tenia un germà, Arnau *de Jardino*, bisbe de Tortosa, naturals de *Bitem*, de la regió tortosina (Villanueva, *Viaje Literario*, XXI, 151-162). Tots els documents coneguts d'aquex bisbe estàn en llatí, i presenten, segons costum del sigle XIII, els llinatjes llatinisats, de manera que *Jardino* inclou el nom de *Jardí*, que, per lo metex, existia dins

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

senyalar l'època en que substituia l'*hort, horta* pel (dʒərðí) *hort de senyors*. Molts pobles encara avuy conserven el tipo primitiu *hort*. La toponomàstica abunda en noms de *hortus*.

Els dialectes del Ribagorça presenten el tipo (*ạnsérạ*)[32] per *nansa*. El tipo (*nansə*) es anterior al de (*ạnsérạ*) o no? En el sigle X, més amunt, hem trovat l'*ansatum*. [189]

Per medi de l'*Ars Grammatice* del sigle XIV, gramàtica llatina ab prop de dos mil gloses catalanes, manuscrit de la Biblioteca de Munic, que tinguérem proporció de copiar i que pot localitsarse a Montsó pel llenguatge, trovem en el fol. 8 v.º 1: *ansera* pel llatí *anser*.

En català tenim la paraula (*əspázə*) < *spatha*. Si examinam aquest mot bax el punt de vista fonètic, vorem que no ha evolucionat segons regla *-th-* > -(d)- en català, may > -(z)-; en cambi *-th- -d-* en provensal > *-z-*; direm doncs que (*əspázə*) es una importació provensal.

Es que de fet *spatha* l'hem rebuda del provensal? miremho:

La paraula llatina que senyalava l'objecte la (*əspázə*) era *gladium*.

El primer soldat romà va venir a l'occident ab el *gladium* i no ab la *spatha*. Una serie de fets ens ho prova. *Gladium* va viure en les llengues romanes occidentals. Va tenir vitalitat: en italià, *ghiado*; en francès, *glaie*; en provensal, *glasi glaujo*; en català, *glavi*.

Catalunya ja a n-el sigle XIII. Raynouard dins son *Lexique Roman ou Dictionnaire des Troubadours* (París, 1844, T. III, p. 581) posa aquex mot, aduint autoridats d'En Girard de Bornell, de la 2a mitat del s. XII, i d'En Marcabrus, de la 1a mitat del metex sigle; també'l posa Emil Levy dins son *Provenzalisches Suplement-Wörterbuch. Berichtingungen und Ergänzungen zu Raynouards Lexique Roman*, Leipzig, 1904, T. IV, p. 249. La *Consueta* antiga, còdic manuscrit de mitjàn sigle XIV, de l'arxiu de la Seu de Mallorca, fol corresponent a XXX d'agost diu lo següent: «Monseny en Pons de *Jiardi* bisbe que fo de Mallorcha establi en la seu .I. aniversari de .III. sous al bisbe e de XX diners e cascu canonge e X diners a cascu beneficiat quitis qui's fa lo jorn d'amunt dit e jau en l'altar de Santa Catherina aquest aniversari fa hom se XXX sous». Aquexa cita la mos ha proporcionada nostra bon amic el distingit seminarista de Mallorca, En Mateu Nebot i Antich. — Nota de la *Redacció*.

[32] Nota (1) de l'original: A Manacor (Mallorca) se diuen *ənsərəls* els corretjos passats p'els quatre traus de la *varca* (de sola o cuyro) aont van fermades les cordellines que subjecten la *varca* a n-el peu. *Varca* es la *sandalia* de sola o cuyro. —Nota de la Redacció.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aquest nom seria aviat usat per denominar la *flur del glaujo*, cat. *glavi*. Per l'evolució de *bj* > *ʒ* podem deduir qu'era bastant primerenc. Tenim en provensal: *e porto crots e glavi ab que jutjo membrat*: (Crois. Alb. 3352); *el galiols de lonc lo riu blanc* (Ibs. I Mahn Ged. 661. 1) (Raynouard). El francès té *gloie*: *Carectum gloie* (Gloss. 1. Gall., Richel. 1. y 69); *de jonc et de glaiol ont la terre vestie* (Chetif B. N. 12558, f.º 1326 Ducange IX, 701.ª).

En Catalunya no sabem si va tenir molta vitalitat el *gladium*: *Gladius cathalanaticus vulgo épée de Catalogne olim in pretio* (*Lit. remis.* ann. 1395 in reg. 148) (Ducange *Gladius*). *Causae defensionis sue evanginavit gladium suum cathalanaticum*. (ib. reg. ch. 99). Avuy tenim encara la *flor de glavi*, com té'l provensal *glasi* (espasa) i *glaujo* (flor); (*[e]sgláy*) i (*[e]sglayársə*) en son derivats. Hem de veure doncs el *gladium* com a primera capa en el domini romà.

Va venir després la *spatha*. Aquesta tindría una forma diferenta del *gladium*, quan trovem: *se il porte glaive va a destre, et si il porte espee va a senestre* (Brun. *Lat. Tres.,* p. 60 *chabaille*); *sens glaive et sens espee* (1214 paix de Metz) (Arch. Metz); *esquills de sanch toutes d'espees* (1479 Lille, ap. La Fons *Gloss.* ms. Bibl. Amiens. Ducange); *esquilles d'espees pour les quarfurs* (ib.). *Espeer* s. m. qui ven les *espees, spatarius vel qui fait spatas* (*Glos. lat. gall.*, Richel. l. 7 684 Ducange; *espaza* se trova sovint en provensal. Raynouard i Levy en porten tota una serie d'exemples de *espaza* i *espazier*; sols un cop surt *espada*: *sovent ferez d'espada e de coutel* (P. Bremon Ricas Novas: Tant fort en Raynouard). [190]

El provensal modern té *espaso*. En castellà antic la trovem *espada*. Lo metex en català *spases* (*Ceremonial de Cervera* de 1428). L'antiga traducció dels *Usatges* no'ns oferex cap exemple de *spasa*. En cambi tenim llinatges com *Espadaler*, tenim nom de toponomàstica com *Espadamala* (Plana de Vic); tenim el verb (əspaðá kánəm); i també tenim (əspaðá) arma i (əpázə) flor (*glaujo*).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En Ducange hem trovat *Gladius Cathalanaticus* vulgo *Epée de Catalogne... Espée à haut taillier major gladius,* vulgo *Espadon* (in *Testam. Th.* de Failly ann. 1473 ex Bibl. reg.). Que podem deduir de tot això? Ab els romans va entrar el *gladium* en França, Provença, Catalunya, Castella. Se traspassava son nom a la planta, no sabem per que, en les metexes llengues. Avans de la sonorisació de les intervocals sordes, entra *spatha*, variant del *gladium*. La distinció's guarda en França fins a l'Edat Mitja com hem dit més amunt.

En vell provensal ja's confonien *espaza* i *glavi*: *e porto crots e glavi ab que iutio membrat* (Chrest. Appel. *Albigenserkrieg* v. 192). En Girart de Roussillon surt *espade*: *s'espade peciade et s'ast'en trois* (ib. Girart de Roussillon 99); *et de s'espaza grant ferir et de sa lanci'en loyn tausír* (ib. Alexander *fragment* v. 95); *non fezets colp d'espaza ni de lanssa* (ib. 90 Albert de Malespina i Raimbaut de Vaqueiras).

El novell provensal encara avuy entén lo metex per *espaso* que per *glasi*; la planta conserva el nom de *gladium*. El català abandonà'l *gladium* (arma) i'ns dexà sols la denominació en la planta i en els derivats (*əsglaj*) (*əsglaya*). La planta prenia'l nom (*əspazə*) també al costat de (*glaßi*); *gladium* i *espada* visqueren junts a Catalunya. La desaparició de *gladium* se verifica ab la desaparició d'*espada*, pel provensal (*əspázə*) d'avuy.

L'*Espadon* que'ns dona Ducange serà d'influencia catalana o castellana si tenim en comte el resultat de *-d-* en francès i en provensal. Es curiós veure les diferents capes d'aquexa paraula: *gladium, gladi, glavi; spath, espada, espasa*.

La paraula llatina *canna* (cat. *canya*) ens presenta un problema molt curiós. Els documents més antics que fins ara conexem del català, son els publicats a la *Revue Hispanique 1908* per l'infatigable i meritíssim historiador J. Miret y Sans. En una noticia de les rendes de l'iglesia d'Organyà del final del sigle XI trovem *kanada .I. de vi... kanades de vi .VII. ... et canades de vi .XII. ... et canades .V. de vi...* Mn. Gudiol en son trevall ja citat escriu: «Un inventari de la catedral de Vic, fet l'any 957,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

parla de *chanadas cum coopertorios de stagno III* (*Viaje Literario* VI, [191] pàg. 273), frase duptosa sobre la materia de que era fet l'atuell, puix no se sab si l'estany se referex a tota la *channada* o sols al sèu tap. De totes maneres es de notar com la paraula *channada* o *canada* que trovem en documents catalans del sigle XIII y XIV y en sa derivada *canadella* semblen indicar un origen com de fusta, de canya, puix que aquesta materia ab poc treball debia proporcionar uns vasos apropòsit per beure-hi vi o lo que fos». Pels documents citats podem constatar la *channada*, mesura de liquit en tot el domini català. El provensal: *et ab canavera feritz* (*Brev. d'Amor* 167); *canaviera per tot vent si mov.* (*Elenc de las prop.* fol. 202); *cum fai lo vent la cana torneiar* (P. Cardinal, *Jhesum Crist.*); *plus frevols que ranzeus* (Giraut de Borneil, *Quand lo fregz*).

En vell francés tenim *cane* per un vas: Hec anphora, *cane* (*Gloss. de Glasgov.* Meyer. Ducange). *La pucele a sa chane prise ki por servir i eirt rendue* (Brut ms. Munic 3875 ib.)

El metex porta exemples del Poitou (*channe, canne*), de Normandia (*canne*), de Picardia (*kenne*), de Rouchi (*kenne, quene*).

L'alemany fins avuy ha conservat el *kanne* (vas). El castellà d'avuy encara té l'expressió: *echar una cana al aire. Canne* avuy en francès significa *bastó*. Aquest significat ja'l trovem dins el vell francès: *e la menor avoit LIII d'une cane mult fort* (Roum. d'Alix, f.º 22^{b} Michelant Godefroy). Tenim, doncs, un *canna* i derivat per significar un *vas*, un *atuell* per begudes.

Es que té raó Mn. Gudiol al suposar la *canna* com a materia de que estava primerament formada la *chanada*?

En altres paraules *chanada* < *canna* + *ata*? Si mirem la carta del *Atlas llingüístique* n.º 1166 *le roseau* podem observar que'l tipo *cunna* acaba de perdre's. Sols el representen l'Hérault B. du Rhône. «la Provensa i'ls Pirineus Orientals. La Gasconya: Llengadoc presenta el tipo (kanabér[o]). Lo restant de la França presenta'l tipo (brãʃ) en els llocs

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

més conservatius i lo demés està representat per *roseau*. El gascó (kanabér[o]) no es més qu'una substitució del *canyar* per la *canya*. El castellà té *caña*. El vell provensal té *cana* (canya): *cum fai lo vent la cana torneiar* (P. Espanyol, *Entre que.* M. Raynouard). En Rambaut de Vaqueiras trovem *raus: ab sa lansa lo mes el raus.* (*El so que,* Raynouard).

Hem citat *rauzeus* en Girard de Rosselló.

En vell francès no trovem may *cane* per *canya: as javelocs e as rosels* (*Tristan* III, 20, Michel). *Cannaberium: pratum cum cannaberio* (Ducange) *chenneviere* in charta (ann. 1158); *canna* surt com a *mesura* com a *vas*, may com a *canya*. [192]

Aquí tenim el fet de que en els sigles XII i XIII *canna* ja no significava *canya* en el nort de França, i qu'el provensal ja posseia'l *canaviera* igual al (kanabér[o]) d'avuy. L'extensió geogràfica no ha variat molt desde aquella època.

En una època bé debía haver existit al nort quant tenim tants derivats de *canna*. Es que'ls derivats varen esser la causa de la pèrdua de *canna*? No ho creyem.

El llatí té el tipo *quaercus* per «alzina». Sembla qu'aquest no va tenir vitalitat. Els noms de toponomàstica catalana *Quer (kér)* pot ser poden atribuirs'hi; (*k[é]ra*), soca d'arbre consumida, sembla apoyar aquesta etimología. Un fet es qu'en la llenga escrita no trovem rastres de *querqus*. Era substituit per *kassinu*; aquesta s'estenia per tot França i per tot Catalunya. Avuy el català l'ha perdut aquest tipo; sols viu isolat en alguns pobles del Ribagorça: (*kas[e]*) (*kaʃig[o]*). La seva existencia en tot Catalunya ens la comprova el seu derivat (*kesəné*ʎ*ə*).

A França *kasinu* > *kasne, kanna* > *kane*. En l'època que *-sn-* torna *n*, tenim un homònim. Tenim tot una serie de significacions per *canna* (vas, mesura, bastó). Resultat: la *canya* es feble i sucumbex a la fortalesa del *kasinu*. L'extensió màxima de *chêne* se limita ab la presencia de *canna*. (Vid. Atlas Lang. cart. 265).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Servexin aquexes notes mal ordenades sols per significar l'importancia que té per la filología l'arqueología, i per demanar a nostre bon amic Mn. Gudiol no sols un vocabulari de les belles arts antigues», sino *un estudi detallat ab descripció, fotografía i datació, si es possible, de tots els utensilis i objectes i eynes de la casa catalana en l'Edat Mitja*.

ANTONI GRIERA

Zuric, desembre de 1910

¡Grans mercés, bons confrares catalanistes! (192-194)

Demunt el BOLLETÍ de novembre férem una *crida* a n-els confrares catalanistes, anomenant aquells ab qui tenim canvi, pregantlos que'ns fessen costat en la tasca d'esperonar la gent catalana a colaborar a l'*Obra del Diccionari*, tasca que mos bastaria que consistís en donar el *Sumari* de cada BOLLETÍ que surti i escitar llurs lectors a que tots posin un'espal·leta a la nostra *Obra*, quiscún segons els seus possibles. Això es lo que sol fer *La Veu de Catalunya*, i le hi agraim ab tota l'ànima.

A n-aquesta *crida* han respost, que sapiguem: *Sometent* d'Igualada dia 10 de desembre, *El Deber* de Olot dia 17 del metex mes, *Sembra* de *Terrassa* dia 23 del metex desembre i el metex dia la *Costa de Llevant* de Canet de Mar. Si altres han respost, no mos es arribat. Els quatre confrares esmentats son molt esplícits, i ens prometen fer ab molt de gust [193] lo que'ls-e demanàvem. *Sometent* i *Costa de llevant* comensaren a l'acte a ferho tot ardits, donant un estracte de dit BOLLETÍ. —*El Deber* s'estén en consideracions sobre la trascendència de l'obra d'un diccionari, aont va la gent a beure, molta volta sense fixarse en si l'aygua es neta o tèrbola, i la se passen, i allò els-e queda; i, si es bo, les fa bé; i, si es dolent, si es l'obra d'un sectari, les fa mal. ¿Qui es capaç de calcular el mal que feu l'*Enciclopedia* d'En Voltaire, D'Alambert i demés banyons de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'Anti-Crist? Per lo metex, insistex *El Deber* en que'ls devots de la Relligió s'han de interessar d'una manera especial en el bon èxit de l'*Obra del Diccionari*, ajudanthi a les totes; i a l'efecte recorda que casi tots els Bisbes dels territoris de llengua catalana beneiren la nostra *Obra*, i que sobre tot la benehí el Bisbe de tots els Bisbes, el sucessor de Sant Pere i Vicari de Jesucrist el santíssim Pare Pius X en audiència de dia 28 d'octubre de 1907. —*Sembra* fa constar qu'ha passat molt de gust de sentir la nostra *crida*, i en fa una de ben calenta i repicada a tots els tarrassencs, cridantlos a donar una maneta a la nostra *Obra*. Vetassí lo que'ls diu, entre altres coses:

«La feina per ferla bé ha de ser ben ordenada, lo més ben ordenada possible: y dividint els trevalls ferem més tasca, que més tart pro ben aviat, podrem unificar.

«Perque la empresa es variadíssima, no molt fàcil, sino costosa, sent necessari algún sacrifici; pero tot es ben poca cosa si considerem el fi magnífic y nobla ahont encaminèm nostres trevalls.

«Y com que volèm procedir ab tot ordre y economía, volent fer obra que duri, patriòtica y verdaderament profitosa y de tots, comensèm per cridar a tots els que poden (y deuen anavam a dir) ajudar a fer feina bona y llesta.

«Valgui per una crida solemne lo que diem. No mireu qui ho diu sino perque's diu; en tot això no s'hi ha de veure res més que lo que hi hà: la gloria y profit de tots. Aquí han de fer cap tots els que a hores d'ara han pogut compendre d'algún modo la colossal obra d'un diccionari de la llengua catalana; el camp es més ampla de lo que sembla. En primer terme han de venir tots aquells materials que hagin recullit o estiguin en el cas de fer recullir.

«Si no poguessin colaborarhi directament, no seria difícil que hi poguessin contribuir ab la propia y selecta biblioteca que molts posseeixen o bé també facilitant pera l'obra altres medis conduents al propòsit establert.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Tots hi queden convidats y no desesperin de poder fer obra profitosa, perque aquesta es una ciència de un caràcter ben universal y fins popular, ahont cada hu pot dirhi la seva.

«Això ve a esser com una esposició local; entre tots bè podèm manifestarnos y dur a cap coses importants sempre, per mès humils que apareguin».

Ens sembla que *La Veu de l'Empordà* de Figueres també ha contestat a la *crida* nostra, però no hu porem fer cert perque mos ne [194] manquen uns quants nombres. Lo que si va publicar día 17 de desembre un article *¡Molt bé!* fense seu el nostre del BOLLETÍ passat *Per tenir lectors escriure en castellà?*, fentne un comentari ben calent, ben sustanciós, ple de bon afecte envers de nosaltres, qu'agraim de tot cor. ¡Que Deu vos ho pagui, o bons amics de *La Veu de l'Empordà*!

Colaboradors que tenen poca son (194)

En Pere Ginebra, seminarista de Vic ha omplides 1.300 cèdules de llenguatje vivent de la regió de Torelló, Sant Feliu i Vidrà; —Mn. Pere Canyes, Rector de St. Josep (Mataró), 1.450; —Mn. Salvador Ferran, Vicari de Bruc, 1.450; —N'Emili Genís i Horta, de Pineda, 2.000; —Rt. Fr. Pere Riera, Fra-Menor, del convent de la Bisbal, 1.000.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

D. Fidel de Moragas (194)

Aquest estimadíssim amic i fervent colaborador ens ha enviada la seua magnífica i riquíssima replega de cèdules, aont feya tants d'anys traballava. ¡Ell no son tot herbes no la feynada de D. Fidel! **10.337** cèdules mos ha enllestides, i ja les tenim dins la *calaxera*, gràcies a Deu, i ben guardades que les hi tenim! ¡Ja mos hi ha fets re-de-contents D. Fidel ab aquexa remesa! ¡Ah si'n teníem unes quantes dotzenes de colaboradors com ell, vaja si mos hi faríem envant! ¡Prou que la tendríem acabada o a punt d'acabar l'*Obra del Diccionari*! Que Deu les vos pagui io bon amic! aquexes **10.337** cèdules, axí com nosaltres ab tota la nostra ànima les vos agraim. Amèn.

Replega de noms d'aucells (194)

El bon amic i entès colaborador En Joan Rosselló de Ciutadella, segons carta de 7 d'octubre que'ns escriu, ha comensat a replegarmos el nom dels aucells que's conexen dins aquella illa germana. ¡Endevant, bon amic! ¡A veure si mos ne trobau molts i bons! ¡I enviaulos tot d'una! ¡fora sòn!

La Llengua Catalana a l'Universidat de Zürich (194-195)

Ens escriu de Zuric N'Antoni Griera (a 16 de desembre) que's prepara per rebre'l Doctorat en Filología Romànica a n-aquexa Universidat, per lo qual presentarà una Disertació sobre la frontera llingüística del català, i la hi admetràn escrita en català. Ah idò? L'Universidat o Sorbona de París ha

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

admesa a N'Amadeu Pagés la disertació en català per obtenirhi el Doctorat; i ara serà l'Universidat de Zuric que farà lo metex ab la disertació doctoral de N'Antoni Griera. —¿Ho sentiu, senyors centralistes esveuvats, estantissos, enderrerits? ¡Les Universidats estrangeres, tan [195] famoses com les de Zuric i de París admeten disertacions en català p'el Doctorat! I ara girem fulla. ¿Les hi admeten les Universidats de l'Estat Espanyol? ¿Que li succeiria a n-el pobre estudiant que presentàs a qualsevol de les nostres Universidats la dissertació en català per obtenir els graus acadèmics? ¿No es tal volta una vergonya que les Universidats estranjeres hajen d'admetre com-e llengua internacional el català i que les Universidats espanyoles no le hi vullen admetre? ¿Tal volta no es espanyol el català, tant com ho puga esser el castellà? ¡Aquesta injustícia clama venjansa a n-el cel!

Homenatje a n-En Prat de la Riba (195)

Ja's sap que la primeria d'enguany, els elements més prestigiosos de Catalunya, per desagraviar el digníssim President de la Diputació barcelonina de les calúmnies i mals tersos de qu'era estat objecte fins a l'estrem de tractarlo de traydor a Catalunya i desertor de la causa de la Pàtria, —varen organisar un homenatje en honor seu, que havia de consistír en una gran edició de la seua obra magistral *La Nacionalidat Catalana*, decàlec i catecisme de tot bon catalanista, per escamparla per tot arreu com-e pa beneit qu'es, i llavò fer altres actes literaris en obsequi d'ell. —L'edició ja es feta i d'una manera magnífica, i ja'n corren centenars d'exemplars per tot arreu. —Dia 23 del corrent la *Comissió de l'Homenatje*, composta d'En Joan Maragall, En Narcís Oller, En Ramon Picó i Campamar, En Manel Folch i Torres, En Jordà i En Roig-i-Roqué, units'hi En Ramon d'Abadal i en Josep Puig i Cadafalch, se presentaren a mitj-dia a Ca'n Prat de la Riba, i li entregaren un exemplar de la nova

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

edició de dita obra, esplèndidament encuadernat, fenthi un bellíssim parlament En Maragall, a n-e que contestà En Prat com ell sap ferho, i s'hi lletgí una admirable carta del Dr. Rubió i Lluch, de la *Comissió*, que no hi pogué assistir per trobarse a Madrid per feynes de la seua Càtedra universitària. Al vespre, la *Jovintut Nacionalista* va celebrar en honor d'En Prat de la Riba una vel·lada literària, concorregudíssima i solemníssima, presidida p'el President de la Lliga, N'Abadal, aont tiraren discursos molt eloquents i espressius En Josep M.ª Tallada, En Puig i Cadafalch, En Jaume Bofill i Mates i finalment En Ramon d'Abadal. —Tothom en va sortir encantadíssim. —*El Bolletí del Diccionari*, que a son temps va manifestar d'una manera ben llampant la seua adhesió a l'Homenatje d'En Prat, renova avuy la seua adhesió, i enviam ab tota la nostra ànima la més coral enhorabona a n-el gran patrici, a la columna de la Pàtria, esperansa de tots els bons catalans i meritíssim President de la Diputació de Barcelona, lo Exm. Sr. N'Enric Prat de la Riba.

¡Beníssim! (195-196)

Dalt *La Veu de Catalunya* de 22 del corrent veym que dia 21 va celebrar sessió la Diputació de Barcelona, aont lletgí el Sr. President una *Memòria* de tot lo principal qu'ha fet la Diputació i de lo que troba'l [196] Sr. President qu'hauria de fer. Parlant dels bons fruyts que ha donat l'*Institut d'Estudis Catalans*, diu que caldria ampliarlo, instituints'hi l'estudi de ciències naturals, físiques, matemàtiques i filosòfiques; i «cal també, diu la *Memòria*, afegirhi l'organisme encarregat directament de la cultura de la nostra llengua: l'escola d'estudis filològics».

¡Ben hajen En Prat de la Riba i la Diputació de Barcelona per llurs grans iniciatives a favor de la nostra llengua estimadíssima! ¡Deu fassa qu'aquex desitx d'En Prat de la Riba aviat sia un fet! ¡Amèn! ¡Amèn!... ¡Bé pinta la cosa, gràcies a Deu!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Ben fet! (196)

Diu el nostre confrare *La Costa de Llevant* lo següent:

«Els diputats senyors Sunyol, Gubern y Folguera, presentaren en la darrera sessió de la Diputació Provincial, una proposició urgent, pera que's consideri caducada la subvenció de 2.500 pessetes que s'havia concedit al Congrés Internacional de la Tuberculosis, per no haver complert el Comité organisador la condició que li imposa la Diputació, de que en dit Congrés la nostra llengua catalana hi tingués el lloch d'honor que li es degut. Y que dita quantitat se destini a premiar la millor gramàtica catalana pera les escoles de primera ensenyansa, que se presenti a un concurs que's convoqui a l'efecte.

«El senyor Sunyol apoyà la proposició en vibrants paraules en honor de la nostra estimada llengua, injustament preterida en dit Congrés, als organisadors del qual censurà merescudament.

«Nosaltres felicitém de tot cor als dignes diputats provincials senyors Sunyol, Gubern y Folguera, per la seva patriòtica proposició.»

Enviam també nosaltres a n-aquests senyors la nostra més coral enhorabona.

Llista de col·laboradors del Diccionari per orde cronològic (196)

1609. —En Valentí Brisa, seminarista , Ribes.

1610. —N'Adolf Carrera, seminarista, Pobla de Segur.

1611. —D. Josep Rodrigo Pertegàs, València.

1612. —Rt. Fr. Pere Riera, franciscà (Convent de Franciscans), la Bisbal.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1613. —En Bartomeu Bosc, seminarista, Palma.

1614. —En Ramon Forn, notari, Girona

1615. —En Pascual Boada Nogués, Blanes.

1616. —N'Eduard Perelló. —Rambla Centre, 37, Barcelona.

1617. —En Pau Modolell i Sans, (província Barcelona), Sant Vicenç dels Horts.

1618. —N'Emili Genís i Horta (Costa de Llevant), Pineda.

1619. —D. Manuel Ferrándiz Irles. —Plassa de Sta. Creu, València.

1620. —D. Francesc Martínez Martínez. —Governador vell, València.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1910

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Butlletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[197][*]

La llengua catalana i Mn. Casadesús (97-201)

Dia 25 d'aquest més Mn. Casadesús donà una conferència a l'*Ateneu Barcelonès* sobre les dificultats qu'ha trobades per traduir en català el poema de Milton i sobre l'estat actual de la nostra llengua com instrument literari. El tema es ben interessant. Vetassí lo que digué de tal conferència *La Veu de Catalunya* de dia 26:

«Mossèn Josep Casadesús es un dels primers capellans que en temps del malaguanyat bisbe Morgades va predicar en català.

«Després Mossèn Casadesús va marxar a terres llunyanes, y tot seguint el moviment patriòtich per medi dels diaris y publicacions que rebía sovint, va devenir catalanista.

«Més tart, un amich que devía conèixer prou lo que val el docte filòlech, li va comanà que treballés per Catalunya, y al preguntarli mossèn Casadesús que podía fer, li va contestar aquell, que traduís a n'en Milton al català.

[*] T. VI. —Janer de 1911. —N. 1 [sic per 13].

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Y l'animós sacerdot va comensar la traducció dels dotze mil versos del *Paradís perdut*, que acaba de deixar enllestida.

«Més ab aquesta feyna se li varen presentar nombroses dificultats. Va consultar les gramàtiques catalanes, va fullejar les obres dels nostres mestres y com més estodiava, més dificultats trobava. Va llegir a n'en Verdaguer, a n'en Guimerà, a n'en Prat de la Riba, a l'Oller, y tots escribien de diferent modo.

«Y aleshores va comensar a consultar y estudiar de fort y de ferm sobre aquest tema.

«Y aquest treball el va donar a conèixer ahir, en forma de conferència, desde la Càtedra del Ateneu Barcelonés.

«Va comensar presentant les diferències que hi hà entre la llengua rústica y la culte, y fent veure ab nombrosos exemples, com aquesta darrera es caòtica en el lèxich, en la fonètica, en la morfologia, en la sintaxis y sobre tot en l'ortografia. [198]

«Ab tot aquest munt d'inconvenients y defectes a molts els hi ha entrat el desencoratjament y ja no treballen.

«Fa referència a l'obra d'en Verdaguer que haguèrem pogut aprofitar, a la diversitat d'opinions del nostres gramàtichs, a la manca de diccionaris, y finalment a l'obra de l'Alcover, a la que saludà respectuosament com un esforç gegantí. Més aquesta obra també tindrà els seus inconvenients. La seva aparició tardarà, el seu cost serà considerable, tal vegada no serà respectada com se mereix...

«Y lo que cal ara es anar sense tardar a fer feina pràctica. Mentres l'obra venerable del filòlech mallorquí va avansant, mossèn Casadesús creu que podría fundarse un Institut pera la unificació, depuració y expansió de la nostra llengua literaria. Y tot demostrant com convé portarho aviat a terme, indicà de la manera que podría constituirse y les orientacions que podría tenir. Y a n'aquesta obra deuría coloborarhi tothom, deixant apart lluytes de partit y ideals de tota mena.

«La conferència de mossèn Casadesús, d'un valor científich considerable, va èsser escoltada pel triat auditori que va congregarse en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

el saló d'actes del Ateneu, ab religiosa atenció. En ella batega un amor intens per la nostra llengua.

«Pera acabar direm que'l distingit catedràtich va èsser molt aplaudit y felicitat».

Per ben fet qu'estiga aquest estracte, si's funda just en les idees cullides al vol p'el periodista, no acaba de servir per jutjar degudament la *Conferència* de Mn. Casadesús. Lo primer de tot, agraim coralment a Mn. Casadesús la menció honorífica i les alabanses vives que, segons sembla, va fer de la nostra *Obra*. Mentres no sapiguem testualment lo que va dir sobre lo que s'hauria de fer i dexar de fer respecte de la nostra llengua literària, no porem dir si estam conformes ni disconformes. En lo que li atribuex *La Veu de Catalunya*, hi ha conceptes que no porem aceptar. —Per exemple: *a*) ¿Que «hi ha» «diferències» «entre la llengua rústica y la culta? Prou que n'hi ha, pero axò metex passa en totes quantes llengues existexen demunt la terra que tenguen escriptors. En lloc del mon s'es vist que no's diferenciy prou lo que s'escriu de los que's parla. Lo que s'escriu, sempre té més d'artificial i de convencional que lo que's parla, i en lo artificial i convencional està precisament la diferència. Per lo metex, axò no es cap defecte esclusiu ni característic del català, sino general a totes les llengues que tenen literatura. —*b*) ¿Que la llengua «culta» es «caòtica» en el lèxic, en la fonètica, en la morfologia, en la sintàxis i sobre tot en l'ortografia»? —Tota [199] llengua literària té una mica de «caòtica», perque sol esser una selecció dels llenguatjes que's parlen a les diferents regions del domini llingüístic, selecció que, segons el criteri ab que la jutjin, no es estrany que qualcú la trobi una mica mal-igual, «caòtica». Per lo que's referex a la «fonètica» i «morfologia», no acabam de veure que la llengua «culta» sufresca cap desgavell que no's trobi dins la llengua parlada. —En quant a la sintaxis, la llengua qu'escriuen moltíssims de literats catalans i valencians oferex una mostra tristíssima de l'influència castellana que patexen, tan fondament esfondradora de la nadiua autonomia de la nostra llengua. Sí, hi ha que dirho ben fort, a tota veu: la sintaxis de la major part dels escriptors catalans i valencians està

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

molt més avall i al bax que no la de la llengua vivent de totes les comarques catalanes. —En quant a l'ortografia, la anarquia que hi ha, no en tot, sino respecte d'algunes grafies, prové més de l'incultura gramatical, característica de tota Espanya, no sols de Catalunya, i prové ademés i principalment de que, com els nostres grans escriptors del sigle d'or (sigles XIV i XV) no tenien cap sistema gràfic complet ni constant, el mos hem hagut de fer nosaltres els escriptors del Renaxement; i ja's sap que un sistema d'ortografia, complet i acabat, no es cosa que's puga fer ab quatre grapades, ni basten cinquanta ni xixanta anys, i menys a n-els temps de crítica i d'escorcoll en que'ns trobam. Si s'havien de fer ara tant l'ortografia castellana, com la francesa i fins i tot l'italiana, no obtendrien l'acceptació i acatament que trobaren quant les feren (sigles XVII, XVIII). Llavò la gent no filava tan prim, i tenien més bo de fer acalar el cap i rendir l'enteniment. —Tampoc estam conformes que tots aqueys inconvenients siguen un motiu valedor per «fer entrar el desencoratjament» i qu'haja retreta la gent de «traballar» en la restauració de la nostra llengua. Lluny de mancabar l'entusiasme per tal restauració, es evident que aumenta i crex de cada dia, gràcies a Deu. —*c*) ¿Que Mn. Verdaguer, En Guimerà, En Prat de la Riba i N'Oller «escriuen de diferent modo»? Concedit, ¿i que? Tan diferent escrivien Santa Teresa, Fr. Lluís de Granada, Fr. Lluís de Leon, En Cervantes i Lope de Vega; tan diferent escrivien En Valera, En Donoso Cortés, En Pereda; tan diferent han escrit sempre els escriptors de tota nació qu'han iniciada una nova època literària, com ho han fet els escriptors de l'actual Renaxensa catalana. —*d*) Axò de «unificar» i «depurar» «la llengua literària» es una empresa més grossa i més enrevisclada i més mala de fer bé, que molts no's creuen. Sí, primer cal escorcollar ben arreu la llengua vivent a tots els endrets i [200] recons de Catalunya, Balears, València i Alguer, i la llengua escrita dins els arxius de totes aquexes regions. Sí, per sebre com pertoca «depurar» i «unificar» «la llengua literària», es precís, es indispensable abans fer l'estudi científic, ben de rel, ben a fondo, de lo qu'es vertaderament i de fet la llengua catalana, la vivent i l'escrita.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sense sebre tècnicament bé lo qu'es, lo que tenim, ¿com es possible aficarmos dins el carrerany, tan envitricollat com ple de reclaus i sobams, de la «depuració i unificació de la llengua literària»? Seria feyna completament perduda. ¿Que no hi ha més que «depurar»? Primer hem de sebre qu'es «lo pur», i no hu sabrem fins qu'estiga fet l'estudi científic de tota la llengua. ¿Que no hi ha més que «unificar»? No's pot arribar a la «unificació» sense sacrificar especialidats llingüístiques d'una o d'altra regió. Axí's fan totes les «unificacions», escapsant, axermant i axellant d'assí i d'allà. I ¿quina ha d'esser la regió o regions escapsades, axermades, axellades en llur llenguatje propi i especial? ¿les Balears, València, Catalunya? Bé se'n poren fundar d'*Acadèmies* i d'*Instituts* literaris, que, si proven de fer tal «unificació» escapsant, axermant i axellant especialidats llingüístiques d'aquexa o d'aquella regió, no faràn tec, no la treuràn proveida, *fracassaràn*. —No, l'*Acadèmia* o l'*Institut* que's fundi, no ha d'esser per anar de cop i boley a la «unificació», sino primer a l'escorcoll i després a l'estudi científic de la llengua parlada i escrita, pero una cosa i altra fetes ben de rel i ben de fondo. Fins qu'això siga fet, no hi ha que pensar en «depuracions» ni en «unificacions». En esser això fet, llavò veurem quina «unificació» procedex i cal fer dins les variedats i especialidats llingüístiques existents, ben reyals i ben vitenques algunes, entre les diverses regions i comarques del domini de la llengua catalana. —¿Que això suposa molts d'anys de feyna, i que n'hi ha per estona? Prou que sí; pero no hi ha qu'oblidar que'ls nirvis ni les presses ni les frissors no servexen gens gens gens per l'obra colossal i gegantina de restaurar i «depurar» una llengua. Es qüestió de molt de suc de cervell, de poca sòn, de molta, pero moltíssima forsa de voluntat, i sobre tot de molta, molta, molta constància, calma i paciència; es qüestió d'*anarhi bé ab seny de bístia vella*, com deym a Mallorca, si volem que l'obra surta presentadora, prenidora, digna de la gloriosíssima llengua catalana, i no un cocòrum ni un cent-cames que llavò se'n hajen de riure massa. La qüestió no es fer les coses, *Deu t'afic, Deu t'aferr*, sino ferles bé, axí com cal.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Axò es el nostre parer, lleyal i franc, com ho som sempre, sobre'ls punts que segons l'estracte de *La Veu de Catalunya* de [201] dia 26, tocà en la seua conferència el benemèrit i digníssim Mn. Casadesús. Si aquells punts no estàn ben estractats, no vaja res per dit.

La nostra exida a Barcelona (201-203)

Mos embarcam dia 7 del corrent; hi arribam dia 8, i presidim la distribució dels premis del Concurs Lexicogràfic que l'importantísim *Centre Autonomista de Dependents del* Comerç *i de l'Industria* obrí, mesos enrera, ple de zel per la Pàtria i per la Llengua. Vet-assí com donà conte del acte *La Veu de Catalunya* de dia 10 d'aquest més:

«Ab un plè a vessar se celebrà diumenge en dita entitat una solemne festa ab motiu de la repartició dels premis d'aquest Certamen, organisat pera cooperar a l'obra magna del Diccionari Català que ab tant de zel ha emprès y porta a cap el conegut apòstol de nostra parla, mossen Antoni M. Alcover.

«Comença l'acte ab un agradable parlament den Wifred Coroleu que, en nom de la Comissió organisadora del Concurs, feu historia d'aquest y de sa finalitat. Esposà ab tota claredat les vicisituts per que han degut passar la majoría de les llengües actuals, abans de ésser respectades y admeses com a tals, esmentant el fet de que, en un principi, se les califiquès de dialectes, com a títol despectiu, fent sobre això atinades observacions ab lo que ha passat y passa ab el català en sa competencia ab el castellà, de la que sempre ne surt victoriós y en sortirà més el día que sigui un fet la publicació del Diccionari ofert per mossen Alcover.

«El seu parlament fou amenisat per divertides anécdotes molt escayentes al acte, y acabà donant gracies a totes les persones y entitats que ab sa cooperació feren possible la celebració del Concurs, dedicant un especial recort a una de les que ab més entusiasme l'havíen afavorit y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

avuy ja es mort, don Josep Matas, soci gerent de la coneguda casa Matas y Companyia.

«Seguí la Memoria del Jurat, llegida pel secretari mateix, en la que d'una manera sobria, com corresponia, s'analisen les diferentes particularitats dels treballs rebuts, que donaren per resultat la publicació del veredicte, essent guanyadors dels premis els següents senyors:

«Del premi I. Accèsit, autor anònim. —De II. No s'adjudica. —Del III, Accésit, don Josep Gisbert. —Del IV. Don Melcior Calvet i Garulera. —Del V. Acèssit, don Laureà Mialet i Ferran. —Del VI. Don Josep Oliveras i Devesa. —Del VII. Accèssit, don Josep Sala Bonfill. —Del VIII. No S'adjudica. —Del IX. [202] Don Antoni Careta i Vidal. —Del X. Accèsit, don Joan Morera i Soler. —Del XI. Accèsit, don A. Torres i Tomàs. —Del XII. Don Salvador Casamitjana i Roger. —Del XIII. Primer accèsit, don Tomàs Torrent i Roig. Segón accèsit, Don Martí Calvet. —Del XIV. No s'adjudica. —Del XV. Don Albert Aldrich. —Del XVI. Accèsit, don Albert Aldrich. —Del XVII. Don Salvador Casamitjana i Roger. —Del XVIII. Primer accèsit, don Antoni Careta i Vidal. Segón accèsit, don Gabriel Nougués i Garcia.

«Diploma de cooperació, don Josep Clot.

«El benemèrit doctor mossen Alcover, que presidía la Junta, pronuncià un entusiasta parlament sobre l'obra del Diccionari y dels treballs preliminars que tenía començats el plorat Marian Aguiló. Apaibagà las impaciencies dels que no saben explicarse com encara no s'ha publicat dit Diccionari, dient que, sortosament pera les exigencies del moment, ja n'hi hà d'altres y encara s'en publica algún més. Feu saber haverhi recullides ja més de 800 mil paperetes, nombre encara petit tractantse d'un diccionari de la llengua, com cal. Felicità efusivament a la Diputació de Barcelona per l'enviu de joves al extranger a perfeccionarse en els estudis filològichs, acabant prometentse grans esperances dels mateixos, creyent que ab ells vindrà la definitiva solució del Diccionari tan esperat.

«Finalment el diputat provincial senyor don Manuel Folguera i Duran feu el discurs de gracies d'una manera altament simpàtica y

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

corprenedora, enaltint l'obra del Diccionari y al eminent patrici que la porta a cap.

«Tant els oradors com els guanyadors de premis foren molt aplaudits per la nombrosa concorrencia que assistí a la festa y que'n sortí favorablement impressionada.»

L'enhorabona més coral a n-el meritísim *Centre Autonomista* p'el bon resultat de tal *Concurs*, i grans mercès p'el nombrós i selecte cabal lexicogràfic que'ns farà venir cap a la nostra *Calaxera*. N'hi haurà enfilalls de mots esclusius de l'*indústria* i el *comerç* que mos seràn cent cavalls, com aquell qui diu, per la nostra *Obra*. ¡Ben haja el *Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de l'Indústria*! ¡Ben hajen els qui han remenades les cireres en tot això del *Concurs*! ¡Les hi han sabudes remenar ben bé!

Els dies següents celebràrem entrevistes ab nostre benvolgut amic lo Excm. Sr. N'Enric Prat de la Riba, meritísim President de la Diputació de Barcelona, gran impulsador i ferm puntal de la cultura catalana, parlant del pervindre de la nostra filologia i de l'*Obra del Diccionari*, i mos ne digué coses molt encoratjadores, que ja ensata dins la seua magnífica *Memoria* presidencial, [203] lletgida a una de les derreres sessions de la Diputació, paragraf que transcrivim més avall. Per ara no porem esser més esplícits; seria entrecuytarmos. Basta dir qu'estam molt esperansats, i que hi ha coratje de que l'*Obra del Diccionari* dins breu temps rebrà un'empenta forta i farà hora per llengua. ¡Bé mos anirà, si Deu ho vol!

També conversàrem llargament ab alguns amics que formen l'*Institut d'Estudis Catalans*, tots molt encoratjats i ardits en llurs estudis i grans projectes i obres per l'enaltiment de Catalunya en tots els rams de la ciència i l'art. Ens passàrem llargues hores consultant diferents còdics i incunables catalans, preciosíssims p'els nostres estudis gramaticals i lexicogràfics. L'*Institut* poseex ja sens dupte el més gran i interessant aplec de manuscrits i impresos catalans antics de tot lo mon. Un xala a-les-totes de veure tal tresor, tal bé de Deu, replegat dins aquells suntuosos armaris d'aquelles senyorívoles sales de l'*Institut*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

completament a disposició dels erudits i dels qui s'agraden d'estudiar les coses d'aprop fins arribar a l'enfront. ¡Hi ha que beneir l'hora que's fundà l'*Institut*. ¿Qui sap el bé que ja ha fet, fa i farà ab el temps? ¡Una cosa grossa grossa! ¡Glòria i llor a tots els qui contribuiren eficaçment a fundarlo i consolidarlo!

El bon amic En Flors i Calcat, benemèrit Director del *Col·legi de Sant Jordi*, català fins en el moll dels ossos, ens convidà a veure aquest important centre d'ensenyansa catalana. Hi anàrem, i en romanguérem encantats. Hi ha uns noys molt xalests i desxondits, que fan un cap ben viu, i molt ben ensenyats qu'estàn, gràcies a Deu. Una colla dels més grans s'oferiren a colaborar a la nostra *Obra*, fentmos milenars de cèdules bax de l'inmediata inspecció d'un dels professors del *Col·legi,* el nostre bon amic i colaborador N'Antoni Rubí. Los hem enviades *Lletres de Convit* abastament per que tots puguen espassarse les ganes que tenen de fer bona feyna lexicogràfica.

Després d'haver vi[s]ts altres amics, tans com en tenim a Barcelona demostrantse la major part entusiastes de la nostra *Obra*, dia 13 del corrent prenim vaxell cap a Mallorca, aont arribam dia 14 dematí.

Sobre tot, ¡bé mos es anada aquexa derrera exida a Barcelona. Sempre mos hi campam bé a n-aquexa gran ciutat, gràcies a Deu! ¡Beníssim!

Bentornat! (203-204)

Ha tornada visitar la nostra Redacció lo bon company i confrare *El Pla de Bages* de Manresa. Feya temps que no le hi [204] havíem vist lluir, no sabem per que. N'estam ben gojosos de que torn, sobre tot, veent que ha crescut de tamany. Senya d'anar quart crexent. Beníssim!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«La Aurora» de Manacor (204)

Aquex xalest confrare de Manacor a la fi s'es resolt a sortir tot en bon mallorquí, sense castellanades, que vertaderament hi ploraven. Que's desenganin els nostres amics manacorins: per aprendre mallorquí de saba, poren anar a Manacor; per aprendrehi castellà, no hi anirà negú may, en no esser que tenga'l cap a les onze o a compondre o qu'estiga tocat de la caxa de Sant Pere. Per prendre mostra de bon castellà, aniràn a un periòdic escrit a terres castellanes, no d'un recó de Mallorca com Manacor. En camvi per aprendre mallorquí d'aquell sensa mattàfara, qualsevol filòlec, qualsevol sabi voldrà estudiar tot periòdic que's públic a Manacor, si està escrit tal com sa [sic] parla a Manacor. —¡O manacorins una mica estantissos que, per donarvos to, deys que vos agrada més lo escrit en castellà! ¿quant serà que cobrareu una micoyineua de seny i de sentit comú? ¿Com no hu compreneu que feys massa rialles a les persones que saben aont tenen la man dreta en questió de literatura? —La nostra enhorabona més coral a *La Aurora* per esserse feta mallorquina de tot. Que seguesca «sortint» «cada disapte» «donant «ventim i altres erbes a n-es qui s'ho guany». ¡Que molts d'anys puga fer tan bona tasca! ¡com més, millor!

Academia de la Llengua Catalana (204-205)

Vetassi lo que'n diu la *Memòria* que no fa gayre En Prat de la Riba lletgí a la Diputació de Barcelona com-e President de la metexa:

«Aquexes *seccions* de l'*Institut* (la *històrica* i la *arqueològica* ja existents, i les de *ciències naturals, biològiques, antropologiques* i *sociològiques* que van a crearse), publicant en llengua catalana els seus

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estudis y aixecantla així a instrument de cambi científich internacional, contribueixen vigorosament a la dignificació de la nostra llengua. Però la seva missió característica és l'investigació científica, no'l conreu, l'estudi de l'idioma.

«Perxò, al costat de la secció històrich-arqueològica ja existent y de la secció de ciencies, hauría de constituirse la secció filològica, és a dir l'Academia de la Llengua Catalana. Els catalans que han fet de l'estudi d'aquesta llengua el centre de totes [205] les seves activitats, s'uniríen als poetes y prosadors que ab la seva producció literaria l'han refeta y salvada. La seva missió sería fer el diccionari de la nostre llengua, magna empresa en que trobaríen la col·laboració entusiasta, amorosa de tots els catalans, pera inventariar la llengua; de les altres seccions de l'Institut pera definicions, descripcions, historia dels mots, gravats, etz.; y ahont podríen els nostres pensionats d'Alemanya, ausiliars indicats d'aquesta empresa, demostrar que han sabut correspondre als propòsits de la Diputació d'iniciarlos en tots els avenços de la técnica filològica».

Notes Bibliogràfiques (205-211)

Homenatje | **al P. Sallarés** | *celebrat en la ciutat de Sabadell lo dia XIV d'abril de l'any MCMX.* —Imprenta y encuadernacions de J. Canals Domenech. —Sabadell. —Un volum de 184 planes de 212 x 126 mm.

Es un garrit i senyorívol volum, consagrat a la bona, a la gloriosa memòria del meritíssim Rt. P. Sellarés, de les Escoles Pies de Sabadell, i que inclou la delitosa toya de flors que sos amics depositaren demunt la seua tomba, rendintli homenatje d'admiració i d'agraiment. Comensa l'*Homenatje* ab un preciòs retrat de l'inoblidable Escolapi; vé llavò la llista dels adherits a l'*Homenatje, cent vint i set* persones i corporacions, lo bo i millor de tot Catalunya; seguexen després cartes ben espressives en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

honor del P. Sellarés, que firmen Mn. Jaume Collell, N'Àngel Guimerà, Mn. Costa i Llobera, Mn. Alcover, el Dr. Estanyol i Colom, de l'Universitat de Barcelona, En Joan M.ª Guasch, Mn. Antoni Navarro, N'Agnès Armengol i Badia, En J. Batllevell i N'A. Domènech; venen tot seguit articles necrològics dedicats a n-el metex honenatjat per la *Revista de Sabadell i Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, una poesia del conegut historiador Antoni Ferrer del Rio, una petició de totes les Entidats de Sabadell demanant a l'Ajuntament que's posi'l nom del P. Sellarés a un dels millors carrers de la ciutat, l'acte de l'*Homenatje* que's tributà a la memòria del benemèrit Escolapi dia 14 d'abril de 1910 aont feu un discurs ben calent el bon patrici En Puig i Cadafalch, una *Memòria biogràfica* del metex p'el seu germà d'hàbit Rt. P. Concabella, articles en lloansa de l'homenatjat deguts a la ploma de Mn. Antoni Navarro, d'En Mir i Marcet, de N'Àngel Sallent i Gotés, d'En Giralt Sellarés, d'En Manel Folch i Torres, d'En Serra i Ustrell, de Mn. Francesc Màs, d'En J. Carner, d'En Felip Pedrell, del Dr. Feliu Sardà i Salvany, de N'Àngel Guimerà, de Mn. Ll. Carreres, i una poesia d'En Manel Ribot i Serra. Dins un apèndic s'inclouen fragments de diferents sermons de l'*homenatjat* i traduccions seues de poesies de Mn. Cinto, Mn. Costa, En Carner i Mn. Navarro. —Bé han fet els organisadors de l'Homenatje de perpetuarlo ab la publicació de tan esquisit volum. Tot los ne sia enhorabona. Ab això han prestat un [206] bon servey a Sabadell i a Catalunya, puys honrant sos fills s'honra i s'engrandex la Pàtria, la nostra mare.

El Doctor | **Andreu Duràn** | *1833-1909 Vich*. | En J. Horta, impressor; Méndez Núñez, 3 i 8. Barcelona. —Un opuscle de 45 planes 162 x 124 mm.

No sabem a n-e qui devem el present d'aquest opuscle ab que mos han obsequiats ni qui es que l'ha escrit. Es persona que sap aguantar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

magistralment la ploma, que manetja senyorívolment la nostra llengua fentla brollar llampant, ardida i afalagadora. Encapsalen l'opuscle unes curtes, pero ben espressives retxes de l'I·lm. i Rdm. Dr. Torras, Bisbe de Vic, en honor del biografiat, lo Dr. Andreu Duran, ornament esplendorós de l'Església de Vic, catedràtic molts d'anys d'aquell Seminari, Rector primer de l'esglèsia dels Caputxins d'allà, més tart Rector de la Seu, llavò Canonge Lectoral i finalment Dignidat d'Ardiaca de la metexa Seu vigatana, exemplar tota la vida d'estudi, oració, zel i ciència de Deu, mort dia 23 de desembre de l'any 1909. L'opuscle es escrit de qui'n sap de debó. Tot li sia enhorabona, i grans mercès de l'exemplar ab que mos han honrats. Es estada una idea molt bona la de escriure i publicar aquexa nota biogràfica del Dr. Duran per conservar per la posteridat la dolsa, la beneida, la gloriosa memòria d'aquell meritíssim operari de la vinya del Senyor. Axí se fa Pàtria i Relligió.

El Fet | **de la** | **Revelació** | *Conferències* | *Apologètiques* | *per lo P. Ignasi Casanovas. S. J.* | *Quaresma de 1908* | *Ab llicéncia* | Gustau Gili, Editor | carrer de l'Universitat, 45 | Barcelona —MCMX. —Un volum de 256 planes de 190 x 122 mm.

Seguex el nostre estimadíssim P. Casanovas publicant les seues *Conferències Apologètiques*, que han cridada tan fort l'atenció de totes les persones que s'interessen per la Relligió i la Cultura de bon de veres. Aquest volum inclou les vuyt que donà durant la Corema de 1908 sobre'l *Fet de la Revelació*, aont toca magistralment, meravellosament la partida de questions d'alta crítica històrica que la Ciència moderna llegitima i la bordissenca ab el nom de *positivisme, racionalisme* i *modernisme* han promogudes i que tant i tant preocupen encara moltíssims d'esperits. ¡Quina satisfacció no ha d'esser per tota ànima catalana de rel i fondament cristiana el veure tractades en bon català totes aquelles

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

envitricolladíssimes questions sobre'ls origens i nissaga del Cristianisme! Això es una de les coses qu'ha mester més la nostra literatura; per integrarse, per devenir verament nacional, no basten les poesies ni les novel·les ni'ls periòdics; calen obres científiques que esclovellin tots els punts no sols de tal o qual ciència, sino de totes les ciències i de tots els rams de cada una de les ciències.

Per això es tan benemèrita i patriòtica l'obra del Rt. P. Casanovas dotant les nostres Lletres d'aqueys admirables tractats apologètics aont [207] vest de tan bell català les seues altes especulacions filosòfiques i teològiques.

¡Molt bé, estimadíssim amic! ¡tot vos siga enhorabona! i ¡grans mercès de l'exemplar ab que mos heu afavorits!

Trascendencia | **de la** | **Revelació** | *Conferències* | *Apologètiques* | *per lo* | *P. Ignasi Casanovas. S. J.* | *Advent de 1908* | *Ab llicència* Gustau Gili, Editor. —Carrer de l'Universitat, 45— | Barcelona— MCMX. —Un volum de 223 planes de 192 x 122 mm.

Es un altre volum de sis *Conferències* fetes durant l'*Advent*, també l'any 1908, sobre la *Trascendència de la Revelació*, aont estudia sobiranament les altíssimes i fondíssimes questions de la Relligió, de la Ciència devant Deu, de la Moral humana dins la civilisació, de la vida social dels pobles, de la *ordenació subjectiva, objectiva* i *artística* de l'home envers la Bellesa, i de la *Mística* ortodoxa i heterodoxa, això es, la comunicació íntima de l'home ab la Divinidat. Es admirable i notabilissima la mestria i domini absolut de la matèria ab que'l P. Casanovas toca totes aquexes altíssimes questions. S'hi fa ben amunt i ben amunt, i en dexa anar de llum i de clarianes del cel qu'aclarexen gloriosament els ferèstecs baxests de la vida humana dins aquexa vall de llàgrimes aont graponetja la nissaga d'Adam. Repetim lo qu'hem dit mès amunt: es un gran

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conhort, una alegria grossa el veure tractades en català i tan bon català aquelles grans questions de la vida humana, tasca perpetual de tots els teòlecs i filosofs de tots els sigles. ¡Beníssim, P. Casanovas! ¡La Pàtria i les Lletres catalanes vos ne sabràn grat! L'enhorabona per tals *Conferències* i ¡grans mercès! de l'exemplar de que'ns heu fet present.

Apologética de Balmes. | *P. Ignacio Casanovas, S. J. (Con licencia).* | —Gustavo Gili, Editor | Universidad, 45. Barcelona (1910). —Un volum de 424 planes de 198 x 127 mm.

L'any 1910 es estat un any fecundíssim p'el P. Casanovas, com ho prova aquest nou volum, tan notable com els anteriors, aont presenta científicament sistematisada tota la feyna apologètica d'En Balmes, escampada dins la partida d'obres que va escriure. Allà hi ha resumida tota la riquíssima i estupenda sustància apologètica del gran filosof de Vic. El llibre es dedicat a n-el *Congrés d'Apologètica de Vich*, celebrat ab motiu del centenari del naxement d'En Balmes.

Llamentam que'l P. Casanovas no escrigués en català aquex llibre, dexantse dur, sens dupte de revers pel, de certs miraments i consideracions que predominaren una mica massa a n-aquell *Congrés*, aont ab l'idea d'esser cortesos ab els hostes, els congressistes castellans, resultà una mica de desayre a la llengua de casa nostra, la pròpia d'allà ont se celebrava'l *Congrés*, la que En Balmes, si no hi va escriure, la va mamar ab la llet de sa mare i la parlà tota la vida. Doncs bé, les coses [208] se varen dur a l'estrem de que, de tots els traballs en català presentats al *Congrés*, sols un va esser admès a la sessió de *despedida*, després de feta la *clausura*, i l'altre senyalat per la sessió capvespral del penúltim dia, no s'arribà a lletgir per falta de temps, per haver durat massa lectures anteriors. Lo que hi havia a n-el programa se lletgí tot o part. Fou una llàstima que, posats a n-el cas d'haver de suprimir qualque

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cosa, justament fos sacrificat lo únic català que hi havia. Bona es la cortesia, pero no duyta a l'estrem d'un oblidarse a sí metex. Això va succeir desgraciadament a n-el *Congrés d'Apologètica de Vich*. —No, no n'hi feym cap càrrec tampoc a n-el P. Casanovas perque escrigué aquex llibre en castellà; només llamentam que no l'escrigués en català. No volem esser més esplícits per no ferir susceptibilidats. De totes maneres, n'hi donam l'enhorabona i li agraim l'exemplar ab que'ns ha afavorits.

P. Ignacio Casanovas, S. J. | **La Apologética Balmesiana** | *en el Congreso de Vich* | *(del volumen del Congreso)* | .—E. Subirana, edit. i Lib. Pontificio | Puerta ferrissa, 14 —Barcelona. —1910. —Un volum de 73 planes de 192 x 121 mm.

Es la memòria que lletgí en part a n-el *Congrés d'Apologètica*. Ja'n parlàrem quant vàrem donar conte de les sessions del *Congrés*. Es una elevació sublim de la polent i brillant inteligència del P. Casanovas sobre la sustància filosòfica i apologètica del gran filosof vigatà. Bè ha fet de publicarho en volum apart per que's puga fruir més a la regalada. L'enhorabona a l'autor í grans mercès a l'amic per l'obsequi d'un exemplar.

P. Ignasi Casanovas, S. J. | **L'ideal del sacerdoci**. | Gustau Gili, Editor | Universitat, 45. —Barcelona. Un opuscle de 197 x 126 mm.

Es una conferència dedicada a la *Missa Nova* de Mn. Lluís Carreras i Mas, que la va celebrar dia 20 de desembre de 1909. Aquí surt de bell nou el P. Casanovas de sempre ab tot lo seu preciosíssim bagatje científic i literari, ab la seua fonda cultura teológica i mística i ab el seu català

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

senyorívol. Seguiu, bon amic, donant noves mostres del vostre privilegiat enginy í enriquint la nostra literatura d'obres d'altura, axí com vos sabeu engiponarles. —Ab aquest i aquell altre de *Reliquias literarias de Balmes*, publicat aquest estiu passat, son sis els llibres que du publicats el P. Casanovas durant l'any 1910. Pocs n'hi ha que dins un metex any publiquin tanta cosa i tan bona. ¡Endevant sempre!

Gori | **der Rebell** | *Román* | *von —José Pous*. | Verlag der Literarischen Anstalt | Rütten et Loning, frankfurt ª M. | 1910. —Un volum de 332 planes de 194 x 130 mm.

El fervent i entès catalanòfil alemany, Dr. Eberhard Vogel, de Aachen, que escriu el català com moltíssims de catalans no son capaces [209] d'escriure'l, ens ha enviat, i le hi agraim de tot cor, un exemplar de la novel·la d'En Josep Pous i Pagès: *Gori der Rebell*, qu'ell ha traduida i publicada en alemany. Essent l'alemany la seua llengua i conexent tan a fondo el català, se pot coletgir bellament que la traducció ha d'esser, com ho es, ben feel i ben feta ferm. Per lo metex estàn d'enhorabona el Dr. Vogel per la seua novíssima publicació, En Pous i Pagès per haver alcansat l'honor de que li hajen traduida un'obra seua en alemany, i llavò les Lletres catalanes perque tal traducció es un nou triunf que consaguexen contra llurs inimics, consolidantse més i més llur personalidat. ¡Que seguesca la sàbia Alemanya traduintmos les nostres obres! ¡Beníssim!

Obres originals | *del* | *Illuminat Mestre Ramon Lull* | **Libre de Contemplació** | **en Deu**, *escrit a Mallorca* | *e transladat darabic en romanç vulgar* | *devers l'any M.CC.Lxxij* | *Transcripció directa* | *ab*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

facsímils y variants dels més vells manuscrits | *per* | *M. F.* | *Tom III.* | *Palma de Mallorca* | *Comissió Editora Luliana.* (En l'Estampa d'Amengual y Muntaner. —Conquistador, 30. —Palma de Mallorca). —Un volum de 424 planes de 245 x 157 mm.

Ell la *Comissió Editora* de Bt. Ramon Llull ja ha publicat, gràcies a Deu, un nou volum, el III, del *Libre de Contemplació*, l'obra capdal luliana, l'obra mestra del gran poligraf mitj-eval, fins avuy inèdita desgraciadament en la seua llengua pròpia. No son tan miserables els temps que correm com alguns mal-axamussos pretenen. Més de sicents anys fa que'l Bt. Ramon va compondre aquest llibre, i passaren quatre sigles i mitx d'imprenta sense que l'arribassen a estampar. Fins a n-el sigle XX no hi ha hagudes ànimes prou ardides per ferlo sortir en lletres de mol·lo. Grat sia a Deu, que'ns ha dexada veure aquexa bon'obra comensada i a punt de seguir endevant fins a l'acabatall! Sí, ja teniem tres *volums* publicats del gran monument lulià. ¡Que prompte hi poguem veure'ls altres fins el derrer de tots! Amèn.

Aquest es, com tots els altres, un... senyor volum: paper de fil, fet aposta a Ca'n Guarro, caràcters gentilíssims fusos aposta per tal edició, ab un facsímil preciós d'una plana del còdic del sigle XIV, pertenexent al *Col·legi de la Sapiència* de Mallorca. ¡Hala idò, lulistes afamegats, fora sòn!

Semprevives | *Poesies* | *de* | *Mossèn Joan Planas y Feliu* | *.* Figueres | Imprempta del Forn, nombre 5 | 1910. —Un volum de 136 planes de 205 x 133 mm.

Devem a l'amabilidat dels Editors d'aquex llibre un exemplar, que'ls agraim de tot cor. Una bona obra han feta aqueys bons amics de les Lletres catalanes recullint i publicant en bell volum la polent, la brillant, la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

valenta producció poètica de Mn. Planas. Era una llàstima grossa que tals poesies anassen aperduades dins revistes i periòdics, ja [210] casi del tot desapareguts. La Musa de Mn. Planes era de les capdals: per ella parlaven sobiranament la Patria i la Fe i l'Amor de tota cosa dolsa i alta; ella li va merèxer un sitial distingit entre'ls poetes de rassa de la renaxensa catalana, i resultà un dels menys tarats de castellanisme. Sí, el seu català es de lo més pur que s'escrivia a n-aquell temps. Cal per lo metex qu'aquex volum de *Poesies* figuri a la llibreria de tot bon catalanista, de tot amador de la nostra llengua benvolguda.

La Chançun de Guillelme | *Französisches Volkepos des XI Jahrhunderts* | *kritisch herausgegeben* | *von* | *Hermann Suchier.* | Halle | Max Niemeyer. | 1911. —Un volum de VIII + LXXVI + 196 planes de 234 x 152 mm.

La fina amabilidat del nostre estimadíssim amic Dr. Suchier, professor de Filologia Romànica de l'Universidat de Halle, un dels romanistes caporals de tot lo mon, ens ha obsequiats i distingits ab un exemplar qu'agraim coralment, de la seua derrera publicació *La Chaçun de Guillelme*, comte de Barcelona, una *epopeya popular* francesa del sigle XI que'l meritíssim Dr. Suchier acaba de publicar *críticament*. Forma part el volum d'una *Bibliotheca Normannica, Denkmäler Normannischer Literatur und Sprache, herausgegeben von Hermann Suchier*, axò es, qu'aquest docte professor publica, i aquest es el volum vuytè, una biblioteca dels *monuments de la literatura i llengua normàndica*, es a dir, del dialecte *normant*, un dels més vells i rics de la literatura heroyca entre'ls dialectes del vell francès. Comensa'l volum ab un pròlec (*Vorwort*) donant les gràcies el Dr. Suchier a tots els qui li han proporcionades clarícies sobre'ls còdics i demès circunstàncies de la *Chançun*. Vé llavò una introducció, un estudi ple de suc de cervell i de lo més interessant

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sobre'ls manuscrits que's conexen de *Chançun de Guillelme* i *Chançun de Rainoart*, sobre'l contengut d'aquella *Chançun*, forma dels versos de la metexa, mètode seguit per refer el text, llenguatje del poeta-autor, lloc i temps de la redacció de la *Chançun*, manera com es presentada, alusions que hi ha a altres epopeyes i fets, indicacions geogràfiques que s'hi fan, fonament històric i prehistòria de la *Chançun*, la seua eficàcia i influència dins la literatura. Posa després el Dr. Suchier la bibliografia de la *Chançun de Guillelme*, i tot seguit el text de la metexa ab nombroses variants i notes: se compòn de 1893 versos. Seguexen llavò unes observacions molt encertades, esplicant els mots més enrevisclats i les frases més envitricollades. Després per via d'*apèndic* se reproduex el text segons la primera edició, feta a Londres l'any 1903 a l'estampa de Chriswick. El Dr. Suchier ha revisada tal edició tenint a la vista el manuscrit que serví per ferla, que'l poseex el senyor J. A. Hebert. Vé llavò un preciós vocabulari o diccionari dels mots de la *Chançun*, després un dels *noms propis* que hi entren i finalment una taula de les assonàncies dels noms *masculins* i *femenins*. —Es per lo metex, completíssim, acabat de tot, l'estudi del Dr. Suchier sobre la *Chançun de Guillelme*, axí com ho fan els grans mestres de la filologia romànica. Per tot lo qual ens creym a n-el cas i ens complavem d'enviar a n-el Dr. Suchier la [211] nostra més coral enhorabona per aquest estudi seu sobre la famosa *Chançun de Guillelme*.

Maria Antonia Salvà | **Poesies**. | —Palma de Mallorca | 1910. —Un volum de XII —164 planes de 186 x 117 mm.

Grans mercès a l'autora del exemplar ab qu'ha tenguda l'amabilidat d'honrarmos i l'enhorabona més coral per aquest garridíssim aplec de poesies ab qu'acaba d'enriquir i d'endiumenjar les Lletres mallorquines i catalanes. Sí, hi estam bé d'enhorabona tots els amadors de la nostra llengua benvolguda, tots els devots de la poesia de rel i de cor, de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

poesia de bon de veres, ab aquest tom de Na Maria Antonia Salvà, sens dupte la primera de totes les poetises qu'ha tengudes la nostra renaxensa literària, nol sols a Mallorca, sino a Catalunya i a València. No'n conexem cap qu'haja posseida una inspiració tan ingènua, tan llampant, tan polent, tan coral, tan corprenidora. La llengua catalana rumbetja dins aquexes Poesies ses millors i més agradoses gales, precisament perque may s'hi veu l'esfors ni l'estray per atenyerles, per aglapirles, precisament perque dins totes les estrofes batega la més encantadora naturalidat, la ausènsia més absoluta de tot artifici i amarenament; tot hi es candi, coral, ver, sens cap postissura; i hi llampega ben sovint, vibrant i enlluernador, el geni divinal de la més íntima poesia. En lo qu'es especialment notable la producció poètica de Na Salvà, es en la puresa, netedat, integridat, encant i galania de la llengua. En quant a n-axò, de tots els nostres poetes sols Mn. Costa i Mn. Riber l'igualen. Se veu ben bé que Na Salvà ha begut i s'es nodrida sempre de la font mare, de la saba mare del mallorquí de la pagesia, i especialment de la pagesia *del pla*, qu'es la qui conserva més pura i més fonda l'ànima mallorquina. En quant a n-axò *el pla* guanya de molt a *la muntanya*. —¡O digníssima i meritíssima poetisa! aquex tomet que'ns acabau de donar, tot una llepolia d'àngel(e)s, tot una ambrosia, seria una tremenda acusació contra vos si no fos un *precursor* d'altres! No, no es acabada la vostra florida; no vos es passada per no tornar may més la primavera. N'han de venir d'altres d'*aplecs* de poesies vostres! Si no'n venien, ¡oh! no mos ho dexeu pensar! merexeríeu un... càstich de Deu! ¡Endevant, noble i alta filla de l'inspiració! ¡Ales axamplades! i ¡per amunt per amunt! per dins les sublims regions de la augusta i capdal Poesia, per ferlamos sentir sobiranament a tots els qui graponetjam terra terra, seguint el quest del cel.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La Gramàtica catalana del Dr. Todesco (211-212)

Dins el BOLLETÍ de desembre de 1908 —juliol de 1909 (T. IV, p. 305) anunciàrem que'l nostre bon amic Dr. Venanzi Todesco, venecià, que, del temps que va estar a Alguer (Sardenya), escriu el català tan admirablement, havia comensat a escriure una *Gramàtica catalana* p'els italians. El Dr. Todesco es més home de fets que de paraules. Va [212] emprendre tal *Gramàtica*, i l'ha acabada com tot un home. Ab data de 23 de desembre ens escrivia que la tenia acabada, pero que'ls editors Hoepli de Milà i Paravia de Torí, convidats per fer l'edició, no havien gosat acceptarho per por de que l'obra no tengués sortida; pero dia 14 del corrent ens escriu tot xalest que la cosa ha mudat de vert en blau, gràcies a Deu. Escoltau com s'esplica ell metex en bon català. (tal com ens ho envia, ho posam): «... Tinc així el gust d'escriure-li una segona vegada y darli també altres noves.

«Li deia doncs en aquella carta que la meva gramàtica catalana p'els italians era acabada, més que no sabía a-n-a quin editor enviarla per la publicació, desprès les probes infructuoses ab En Hoepli y En Paravia.

«Feya dos o tres dies que li havía escrit, quant vaig saber que hi havia un concurs al qual calia que jo partecipassi.

«Alesores decidí d'estampar la gramàtica a meves espeses, ab el motiu d'enviarla a la Comissió del concurs unidament a les altres meves publicacions, y així a la derrería d'aqueix mes esper poguer-li enviar un exemplar tot y acabat.

«Sí que me'n sap de greu que per la pressa y la falta de temps no hagi pogut enviar el manuscrit a vosté qui hauría sigut jutge tant il·luminat! Qui sab quina enfilalla d'errors y de lacunes hi haurà!

«Deu m'els perdoni que jo ab l'ajuda de vosté els corregiré en una segona edició».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Com vosté veu, jo no deixo occasió de fer conèxer als italians les coses de Catalunya! Lo que'm desplau es que les meves forces siguin així modestes y me falti també, a vegades, el mitg d'explicarles».

Bo es de veure que'n som contentíssims de les bones noves que mos envia'l Dr. Todesco. ¿Quin amador de la nostra llengua no se'n alegrarà?

Això es lo que'ns interessa, que's vaja estenent dins les nacions estranjeres el conexement literari i científic de la llenga catalana! *Per això plora s'al·lot*, que deym a Mallorca, es a dir, això es lo que volem, lo que desitjam, lo que'ns convé a caramull.

Una nova «Gramàtica catalana» (212)

Es la del notable filòlec i bon amic nostre En Pompeu Fabra. Ens digueren ara a Barcelona que ja l'acaben d'estampar, i que formarà un tom ben considerable. Sembla qu'està en castellà per que se'n puguin servir els qui només saben aquexa llengua i desitjen aprendre la nostra. Beníssim! Deu fassa qu'aviat quedi llesta, i la poguem ensaborir i se'n puguin aprofitar tots els qui estàn a n-el cas d'aprofitarse'n, que son tants i tants. Donada la gran competència d'En Fabra en questions gramaticals i filològiques, la nova *Gramàtica* ha d'esser ben interessant i una passa grossa cap a la regeneració i restauració de la nostra llengua estimadíssima.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1911

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[213][*]

A n-els catalans de France (213-221)

Amics nostres benvolguts: ab la sorpresa i l'esglay qu'eren d'esperar, hem rebut d'un dels vostres caporals, ab data de 14 del corrent, un cartell fulminant aont ens diu que «prega a Nostre Senyor tengui en sa santa guarda el molt il·lustre senyor doctor Antón Alcover que tant ha molestat als catalans de França, germans i amichs seus, en el *Bolletí del diccionari de la llenga catalana*. No cal més dir: *¡ay Castella Castellana | si la terra catalana | no t'hagués conegut may!* Direm nosaltres: *ay Germanya germanica, si la terra de Mallorca no t'hagués conegut may!* Sapigui ab tot l'amich mossèn Antón que la bellíssima parla catalana s'es, per fi, despertada a Rosselló i que'l patricis que tant han treballat pera procurar son felix èxit, merexen grans elogis i pochs blasmes».

L'hem hagut de lletgir tres o quatre vegades aquex cartell per veure que efectivament venia de la persona que l'encapsala ab lo seu nom. No hi ha cap dupte, per nosaltres son escrites aquexes couentes i punyentes paraules. Lo que no'ns esplicam com negú les ha pogudes escriure ab dret seny, ab cap motiu ni raó. ¿Aont ni quant hem posat res demunt el

[*] T. VI. —Febrer de 1911. —N. 2 [sic per 14].

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

BOLLETÍ per «molestar»«els catalans de Fransa»? ¿Com axí cap de vosaltres, ¡o germans del Rosselló, germans de nissaga i de llengua! no mos n'havíeu dita ni mitja parauleta, ni endressada la més petita quexa ni la més insignificant mostra de disgust? ¿Es axí com procedexen els «germans» i els «amics»? Si «tant» vos «hem molestats», ¿com no havíeu may alsada la veu de «germanor» i d'«amistansa», tocant a n-el cor del «germà» i de l'«amic», que bé sabíeu qu'era ubert, ben ubert, per tots vosaltres, i ben dispost a donarvos totes les esplicacions i satisfaccions imaginables?... I lo que més llamentam, lo que més ens estreny el cor es que l'amic respectabilíssim que tals coentors ens escriu, no se sia dignat especificar quines son les coses que hàjem dites dalt el [214] BOLLETÍ, que, a lo que's veu, «han molestat tant els catalans de Fransa». Nosaltres porem assegurar i fins jurar davant Deu i tot lo mon que may per may hem escrita ni mitja paraula per «molestar» en lo més mínim aquells honorables «catalans» ni que creguéssem que en res ni per res los pogués causar la més petita «molèstia». Fent examen de conciència i fulletjant els derrers anys del BOLLETÍ, trobam que mos ocupàrem de coses referents a n-el català de França i a n-els qui'l parlen, demunt els BOLLETINS de desembre (1908)—juriol (1909), agost-setembre de 1909 i febrer i mars de 1910. Hem lletgit ab tot esment tot allò qu'escriguèrem, i no hi hem sabut afinar res, res, res escrit, ab l'intenció de «molestar» en lo més mínim «els catalans de France». Pero com se veu que qualque cosa hem escrita que les ha «molestats», demanam de tot cor que lo mos senyalin, i les donarem totes les satisfaccions possibles. Per lo que'ns envia a dir l'autor del cartell, se desprén qu'es el nostre entusiasme per Alemanya i per les Universidats alemanyes que los fa sobres, que los fa mal d'ulls a n-els «catalans de France», que's son sentits «molestats». Ja'l docte En Joan Amade, de Ceret, professor de l'Universidat de Montpeller, l'invernada de 1908 se va permetre dalt al diari *La Dépêche* de Tolosa alsar la seua autorisada veu contra'l fet d'haver la Diputació de Barcelona enviats tres joves a estudiar filologia romànica, no a cap Universidat francesa, sino a la de Halle

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'Alemanya, i fins ab això va creure afinar «una corrent anti-francesa» que pretenia decantar de França l'Espanya i fermos anyellets de cordeta d'Alemanya; i no sols va creure això l'amable Amade, sino fins i tot una conspiració contra la forma republicana dominant a França. —Ja llavò rebutjàrem tals suposicions i fantasies, i férem constar que la Diputació de Barcelona havia enviats aquell tres joves a la Universidat de Halle, no per res de lo que suposa N'Amade, sino senzillament «perque a les Universidats alemanyes s'estudia la filologia romànica com a cap altra nació, i els filòlecs alemanys son de tots els estranjers els qui's dediquen més fondament a l'estudi de la filologia de les diferents branques de la llenga d'oc. Això es un fet que sols la passió tot [sic] desconèxer». Que contestà a n-axó N'Amade o els altres que li feyen chor? No res, que sapiguem. Els fets han demostrat qu'era axí com nosaltres dèyem, puys aquest any passat un dels tres joves enviats a Halle, En Griera, dexà aquexa Universidat i se'n anà a la de Zuric, senzillament perque hi ha el Dr. Gauchat qu'es una eminència en el ram de lexicografia, i lo metex seria anat a qualsevol Universidat francesa, si hi hagués conegut un professor [215] més entès que'l Dr. Gauchat. De manera que per nosaltres la qüestió no es fogir de França i jonyirmos a n-el jou dels alemanys; tota la qüestió es anar a n-els professors millors, a n-els qu'hajen demostrada més competència i més interés per la filologia romànica, sien alemanys, suissos, italians, francesos o turcs. ¿Hi pot haver en tot això cap injúria, ofensa ni «molèstia» per negú? ¿No seria una... *enormidat* considerarse «molestat» negú per tal manera nostra de procedir? —Més envant, dins l'agost de 1909 la *Revue Catalane* de Perpinyà ens va fer a sebre que l'Universidat de Montpeller havia comanat a N'Amade que hi donàs un curs d'una llissó setmanal sobre *Canigó* de Mn. Verdaguer, al cel sia, i qu'era «d'esperar que'ls estudiants catalans» d'Espanya «respondrien nombrosos a la crida». Nosaltres ens permetèrem duptar que n'hi acudissen gayre, si just les havien de «esplicar una volta en la setmana un poema català tan conegut com *Canigó*»; i tot seguit fèyem constar la competència, a n-el nostre entendre indiscutible, de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

N'Amade per «esplicar» aquell gran poema, i que tal «esplicació» «era molt d'agrair» i que «l'agraíem per la nostra part ab tota la nostra ànima». ¿Hi havia tal volta en tot això res ofensiu ni «molest» p'els «catalans de France»? Per nosaltres es evident que no. Això no obstant, mos sortí demunt *Revue Catalane* de Perpinyà un tal Vernede censurant que haguéssem dit lo que diguèrem referent a la llissó setmanal de N'Amade sobre *Canigó*. May ens hem considerats indiscutibles ni may hem pres tort qu'altres tenguen en determinades qüestións lliures punts de vista diferents del nostre; per això no'ns creguérem ni molt menys «molestats» perque En Vernede no apreciàs lo metex que nosaltres aquelles llissons de N'Amade sobre *Canigó*; pero En Vernede no's contentà en censurarmos que no pensàssem com ell, sino que's va permetre, ponderant el gran fruyt que's poria treure de les llissons referides, dir lo següent: «No es pas indispensable haver d'anar a n-el fondo d'Alemània per iniciarse en la fonètica provensal i catalana; si'ls professors francesos no van a reclutar personalment a Catalunya llurs estudiants, no son menys capaces de dirigirlos com cal, tant en llurs estudis literaris com en llurs escorcolls filològics». A n-això contestàrem: «Se veu qu'encara certs francesos no han pogut pair que la Diputació de Barcelona enviàs tres joves a estudiar a Halle filologia romànica. ¿Que hi farem si l'any 1907 no teníem notícia que a cap Universidat francesa s'estudiàs la filologia romànica ab aplicacions a la especialidat catalana ab l'estensió i intensidat ab que's feya a Halle? I ¿per que, abans que'l Dr. Schädel tengués la pensada de [216] proposar a la Diputació de Barcelona tot un pla d'estudis romanistes per formar joves catalans que poguessen alsar la filologia catalana a l'altura que li cal, —no li ocorregué a cap professor francès proposar lo metex a la Diputació de Barcelona? ¿Tenim nosaltres la culpa de que'ls francesos no hi pensassen i hi pensàs un alemany»? Després demanàvem a n-En Vernede quines obres o quins cursos de filologia romànica havien fets els catedràtics de les Universidats del mitx-dia de França, ja que nosaltres no'n teníem notícia, ni conexíem N'Amade per cap obra d'aquestes, sino p'els seus estudis de crítica

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

literària, fent constar que, si havia escrit res de fonètica, «desd'ara deym que seria ben interessant». Després dèyem a n-En Vernede que just ab una llissó setmanal, «maldement el professor fos tan discret i axerit com N'Amade», ancque «duràs dos ni tres anys», no'n tendrien prou els tres joves enviats a Halle, «per adquirir» «la formació científica que'ls exigia'l pla de estudis que'ls-e senyalà la Diputació de Barcelona»; puys «a Halle els-e donen qualque cosa més qu'una llissó setmanal: en tenen diferents cada dia, i d'aquelles pitjades». I acabàvem dient: «Vaja, amics francesos, no exagereu la nota patriòtica, treyentla del seu lloc. ¿Que vosaltres teniu qüestions pendents ab Alemanya? No mos hi hem d'aficar nosaltres. Perque vosaltres mirau ab cert mal ull els alemanys, ¿els hi hem de mirar nosaltres? ¿Aont treu cap això? ¡No mescleu cols ab caragols! ¡No emboliqueu les qüestions científiques, les qüestions filològiques ab les polítiques, ab les patriòtiques! Una cosa es una cosa i una cosa es l'altra». —¿Va esser tal volta això que «molestà» tant «els catalans de France»? No hu comprenem que pogués esser això. Si això resultà «molest» per qualcú, més hi resultaven per la Diputació de Barcelona i tots els qui teníem gens de part en lo d'enviar els tres joves a Halle, aquelles ponyides insistents d'En Vernede. ¿No som germans els catalans de França i els d'Espanya? I essentho, ¿no es lo més natural que'ns respectem mutuament les respectives preferències, mentres no incloguen ofensa reyal i positiva de lo que'ns fa germans? ¿Quin'ofensa poria esser per aquells germans nostres que la Diputació de Barcelona enviàs tres joves a estudiar filologia romànica a Halle? ¿Tal volta l'objecte i l'intenció no era de promoure més i més la restauració, l'enaltiment de la llengua catalana, qu'es tant dels rossellonesos com nostra? Aquex objecte, aquest fi, ¿no era noble, no era elevat, no era, al menys, digne de respecte? Poria no esser acertat, pero no essentho i tot, com inspirat per l'amor a la llengua comuna, p'el desitx del bé de la llengua comuna, sempre lo menys era digne de respecte i [217] de consideració i no dels darts i setgetes d'En Vernede i de N'Amade. Tal volta cap català d'Espanya se'n va sentir gens, fora de nosaltres, d'això d'aqueys senyors;

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i nosaltres, més tost que sentiment, ens feu rialles i compassió; lo que no mos va fer, gens de «molèstia». Això si que no. —I, prezindint de tot això, ¿no's diuen els rossellonesos entusiastes de la llengua catalana? no militen bax de les banderes d'aquexa llengua? ¿no cerquen l'enaltiment i la glorificació d'aquexa llengua? Essent axí, ells s'havien d'alegrar de tot lo que's feya per promoure aquex enaltiment, aquexa glorificació. I ¿qui hu dupta que a n-això s'encaminava la Diputació de Barcelona enviant aquells joves a Halle. ¿Tenien «els catalans de France» centres universitaris aont s'estudiàs més a fondo la filologia romànica que a les Universidats alemanyes? Si'n tenien d'altres de centres axí de més intensa cultura didàctica p'el romanisme que les Universidats alemanyes, ¿per que no'ns ho feren avinent? ¿Aont van els «catalans de France» a aprendre filologia romànica? ¿A n-e quins centres d'ensenyansa romanista acudexen que sien superiors a n-els centres universitaris alemanys? Si'n tenen de superiors a n-aquests, ¿aont son? ¿per que no les mos mostren? ¿per que no les anomenen?

¡Ah «catalans de France», germans nostres benvolguts! ¿no heu sentit dir may qu'*un malalt vol salut*? i que, si té gens de sentit comú, se'n va tot dret a n-el metje de més fama que'l puga curar, ancque li haja de costar de la bossa? Un cop de bossa no espenya; ens farà anar una mica de la banda o anca rossegant una temporada; pero ja mos espassarà ab el temps: la qüestió es curarse de la malaltia. Els catalans, tant de França com d'Espanya, fa temps qu'estam malaltets, per no dir malaltots, respecte de la llengua i de moltes altres bandes del nostre cos; pero sobre tot la nostra llengua, la catalana, la tenim molt al bax, sense un diccionari ni una gramàtica axí com li calen. Estàvem en descubert nosaltres els d'Espanya ab la nostra casi nul·la cultura filològica, i vosaltres els de França ab tota la vostra cultura universitària, que no més vos ha lluit p'el francès, no p'el català, que'l teniu més magre i més escotiflat encara que nosaltres, qu'es tot quant se pot dir; doncs tenint el català d'aquexa manera tan poc digna, tan vergonyosa, volentlo dotar d'un estol de filòlecs que'n fessen l'escorcoll i l'estudi que calen, segons

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

els avenços i la derrera paraula de la ciència romanista, escorcoll i estudi que vosaltres, io «catalans de France»! heu fet tan poc com nosaltres, i no hu deym per ofendrevos ni «molestarvos», sino perque es la pura veritat; i, si no, digauho [218] aont ni quant heu fet ni provat de fer tal escorcoll filològic del vostre català; comprenent nosaltres que'ls únics que ab èxit porien fer tal escorcoll i tal estudi eren filòlecs de ver, formats científicament a n-els primers centres universitaris europeus aont més a fondo s'estudiy la ciència romanista, pensa qui pensa i mira que mira aont se trobaven tals centres, vàrem creure honradament, sincerament veurelos a Alemanya. Si'n teniu de tants bons a França, no les hi sabérem afinar; i no es que no hi miràssem ben arreu. Cabalment la nostra cultura era més francesa que res; i ab el francès crèyem tenirne prou per podermos posar al corrent de totes les qüestions científiques imaginables, perque mos érem criats ab la creensa de que tot lo de ciència que no s'escrivia en francès, s'hi traduia, per poc que valgués. —No res, diguérem, com vàrem emprendre l'*Obra del Diccionari*, venguen totes les obres filològiques que servesquen per il·lustrar la lexicografia i la gramàtica catalana. De tot d'una en trobàrem algunes d'escrites en francès i altres d'autors estranjers que les hi havien traduides. No'ns bastaven ni d'un bon tros totes aquexes obres, casi totes elles ja una mica antiquades; i en canvi ens trobàvem ab el *Grundriss* del Dr. Gröber, gran compilació i aplec de tota la ciència romanista novíssima, pero ab alemany, sense traduir, ab el ferest alemany, que'l dimoni que l'entengués, ab alemany i sense traduir el metex tractat d'En Morel-Fatio sobre'l català, que l'havia escrit en francès, pero le hi havien girat en alemany per enquebirlo dins el *Grundriss*, i ni a ell ni a cap altre editor francès havia ocorregut publicarlo apart, tal com se va escriure, en francès. I no sols era el *Grundriss* qu'estava ab alemany, eren tot un enfilall d'obres i estudis especials sobre els punts caporals de la ciència romanista que necessitàvem porer veure per fer el *Diccionari* i la *Gramàtica* de qu'afreturàvem, i tot ab alemany, i casi res d'això traduit en francès. —Pero, ¿que fan els francesos, ens dèyem, que no traduexen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquexes obres? Aviat aclarírem que no les traduien perque els qui les havien de mester, aprenien l'alemany, i axí en sortien d'una vegada. De manera, io amics i germans de França! que'ns trobàrem en l'alternativa de quedarmos sense porer donar una passa pus en filologia o aprendre l'alemany. I com nosaltres a tota ultransa en voliem donar moltes, pero moltes més de passes, ens tiràrem de cap a estudiar l'alemany, i l'estudiàrem a la desesperada, a matar, perque no hi ha altra manera d'aprendre'l; i ens posàrem en relació ab filòlecs alemanys que'ns tractaren magníficament, que's demostraren apassionadíssims del català, venintlo a estudiar a Catalunya metex, a les Balears, a València, i un d'aqueys filòlechs; [219] el Dr. Schädel, ens proposà tot un pla d'estudis romanistes per formar filòlecs catalans que poguessen fer l'estudi complet del català, segons els dictats de la ciència romanista. ¿Medis de conseguir tot això? Enviar joves pensionats a n-els grans centres universitaris romanistes, oferintse aquell filòlec, catedràtic de l'Universidat de Halle, a donar ab els altres col·legues seus d'allà aquella ensenyansa, aquella formació científica. Ho proposàrem a la Diputació de Barcelona, la qual, magnànima i munífica com sempre, acceptà ab entusiasme la proposta, i enviàrem els tres joves a l'Universidat de Halle, aont han seguit estudiant a matar fins avuy, essentse'n anat enguany a Zuric un d'ells per lo qu'hem dit més amunt. I aquest estiu acabaràn, si Deu ho vol, i se'n vendràn ben arromengats i ben anostrats i pleníssim el cor d'entusiasme per emprendre la redacció del *Diccionari*... I ¿axò io «catalans de France»! es lo que us es caygut tan tort? ¿Ab axò vos sou sentits tan «molestats»? ¿Perque som anats a Alemanya a cercar salut per la llengua catalana, tan vostra com nostra? ¿per que acudírem a metjes alemanys? Doncs ¿per que no's desxondiren els metjes francesos? ¿Aont son les obres dels filòlecs francesos sobre el català? No mos citeu Raynouard, Morel-Fatio ni Saroïhandy, que feren prou p'el català, pero que son la vostra condamnació. Les obres de Raynouard o estàn agotades o son raríssims els exemplars que'n queden i per lo metex caríssims. La França no s'es cuydada de ferne edicions noves. Les obres d'aquells altres dos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estimadíssims escriptors estàn publicades en alemany; ni alè ni delit ha tenguts la França per publicarlosho tal com ells ho escrigueren. ¿Qu'ha fet la França oficial, la França sàbia p'el català? Digaumosho io «catalans de France»! si hu sabeu. Nosaltres, pobrets, no'n tenim cap nova ni clarícia... ¿I trobau io «catalans de France»! qu'havíem de seguir axí pus temps? ¿trobau qu'era sufridor aquell estat de coses del català, despreciat, perseguit, befat per la ciència oficial, sense cultura filològica, sense'ls instruments més indispensables per la vida d'un idioma: un *Diccionari* i una *Gramàtica*, fets axí com mana la ciència llingüística? ¿Vos hi trobàveu a pler vosaltres dins tal estat de coses? Doncs nosaltres no. *Melius est mori quant inhoneste vivere*, deyen els llatins, i han de dir tots els pobles dignes. I nosaltres, els catalans d'Espanya, no'ns dona la gana de morirmos per ara ni per suara. Volem la nostra llengua ben viva, ben honrada, ben revenguda, ben encitronada, ben enllestida, ben gloriosa; i estam disposats a anar aont-se-vulla, a qualsevol que'ns puga proporcionar els medis per conseguir tot això. I perque, mira que mira per dins Europa, [220] creguérem que dins les Universidats alemanyes trobaríem els remeys que'ns feyen falta, perque allà vérem més fondària i més intensidat de ciència romanista que dins França i dins les altres nacions que conexíem, per això apellàrem a les Universidats alemanyes, per això enviàrem els tres joves pensionats a Halle. I ¿per això vosaltres io «catalans de France»! vos sentireu tan «molestats»? Es una cosa que no comprenem ni mos esplicam satisfactoriament; es una cosa que llamentam ab tot el nostre cor pero que no hi sabem cap remey, ni estam disposts a posarn'hi, si ha de consistir en no utilisar pus la ciència filològica que'ns vé d'Alemanya. Si mos ne vengués tanta o més de França, mos seria més curt i més còmode prendrela de França; pero ¿que hem de fer, si no mos ne vé casi gens de França? ¿Mos hem de quedar a les fosques, ans que admetre llum d'Alemanya? Hi poreu quedar vosaltres io «catalans de France»! si tant la duys dels alemanys. Nosaltres volem llum sia de qui sia, venga d'ont venga; la qüestió suprema per nosaltres es *veurehi*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En quant a lo que'ns diu el bon amic, autor del cartell, qu'ells, recordant allò d'En Balaguer: «*O castellana castellana!* | *si la terra catalana* | *no t'hagués conegut may!* —estàn a n-el cas de dir: *¡Ay Germanya Germànica! ¡si la terra de Mallorca no t'hagués conegut may!* —contestam que'ns dol la poca sort dels «catalans de France» que tenguin l'ocurrència de dir tal cosa, perque no hi venen gens gens gens oportunes a n-el nostre cas aquelles cèlebres paraules d'En Balaguer. En Balaguer les va escriure per execrar i maleir l'oblit que va patir de sí metexa Catalunya quant s'uní ab Castella, enamorantse de lo castellà i rebutjant lo català. Ara bé, ¿ens ha fet fer res d'axò l'apellar a la ciéncia romanista de les Universidats alemanyes? ¿han produit res d'axò les nostres relacions ab filòlecs alemanys? A la vista està qu'ha succeit tot lo contrari; som anats a Alemanya, hem apellat a la ciència romanista d'Alemanya per esser més catalans, per favorir, per enaltir, per alsar amunt ben amunt la llengua catalana. No, no té que posarse'n dol ni Catalunya ni la llengua catalana de l'apellació a la ciència romanista dels alemanys. No es de dol que s'ha de vestir, sino de festa. Per lo metex ¡o germans i amics d'allà dessà les Alberes! ¡o «catalans de France»! creysmos, no perdeu el temps dient: *¡Ay Germanya Germànica! ¡si la terra de Mallorca*... etc. ¡Vaja! ¡no hu digueu! ¡feys servir la boca per dir altres coses que venguen a lloc!

En quant a lo altre que'ns diu el bon amic rossellonès de que «la bellíssima parla catalana s'es per fi despertada a Rosselló», —[221] sí que mos n'alegram ab tot el nostre cor, ja qu'era tal despertament un dels desitjos més vehements de la nostra ànima. ¿Vol dir aquesta vegada s'es arribada a despertar la nostra «parla» «a Rosselló»? Sí qu'es gros. No res, ¡tot vos siga enhorabona, o rossellonesos! I ¡mirau quina cosa! ¡No mos n'érem temuts de que precisament ara «per fi» se fos «despertada» entre vosaltres la «nostra bellíssima parla»! I axò que lletgim ab gran esment i interés la vostra *Revue Catalane*; i lo qu'es diu dins les planes de tan apreciables *Revue* no hi hem sabut afinar tal «despertament», sens dupte serà la curtedat de la nostra vista que no'l mos ha dexat guipar. ¿Axò vol

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dir que neguem tal «despertament»? ¡En via neguna! ¡Deu mos ne guart! Lo únic que feym constar es que no'n teníem cap nova ni mos n'èrem temuts, pero que mos n'alegram de bon de veres de que a la fi «se sia despertada» «la nostra bellíssima parla a Rosselló». Lo que sí mos agradaria molt, seria veure alguns indicis, algunes proves d'aquex «despertament», no perque no creguem que hi sia, sino just p'el ple de veurehu. ¡En som tan afectats de veure «despertaments» de l'ànima catalana, de la llengua catalana!

Finalment el nostre respectabilíssim amic, autor del cartell, ens diu que «els bons patricis que tant han treballat pera procurar tan felix èxit (el «despertament» aludit), merexen grans elogis i pocs blasmes». ¡Conformes de tota conformetat! ¡Prou que «merexen grans elogis i pocs blasmes»! «Elogis», molts; «blasmes», cap. Pero, ¿es una indirecta a la nostra bona voluntat envers dels rossellonesos? ¿Quant ni aont hem enflocat cap «blasme» a n-aquells «patricis» del Rosselló qu'han traballat i traballen per la llengua catalana? Les planes del nostre BOLLETÍ parlen; estàn a la vista. ¡Veyam qui es capaç de mostrarmoshi cap «blasme» per tals «patricis»! Lo que hi ha, son «elogis» a forfollons per tots els rossellonesos que demostren amor i entusiasme per la nostra llengua benvolguda!

I ara tot posant punt a n-aquest esplay del nostre cor, tan greument ferit per la couentor i agrura d'aquex cartell que'ns arriba del Rosselló, que consti que no hem escrita ni mitja paraula per ofendre ni «molestar» negú, i molt menys els nostres germans «catalans de France». No hem fet més qu'obrir el nostre cor i posar a la vista de tothom lo que hi tenim: un amor flamejant a la llengua catalana, sense una bul·lafa d'odi a cap altra llengua ni a negú nat del mon! [222]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Calendari-Pere-Botet (222)

L'hem rebut el d'enguany, tan interessant i patriòtic com el d'entany. Axí'ns agrada, axí cal que siguen els catalans, catalans de rel, de cor, i sobre tot d'obres. Les obres, no les paraules son la nota autèntica!

Grans mercès a l'amic Botet, i ¡endevant!

A «Sometent» d'Igualada (222)

Grans mercès a tan bon confrare per l'esment que posa en donar un estracte de cada BOLLETÍ que surt, fentne un platet a sos lectors, esperonantlos a que'ns ajudin en l'obra magna, demunt el BOLLETÍ de desembre. No mos som temuts de qu'haja dit res del de janer. ¿O no l'hauràn rebut? Ens agradaria sebrehu.

Grans mercés a Mn. J. Barrera (222)

Aquest bon amic ha donat, demunt *Lo Missatjer del Sagrat Cor de Jesús* del passat desembre, lo seu vot de calidat sobre'l nostre *volum V* de *Rondayes Mallorquines*. Agraim coralment els vius elogis que'n fa, que, més tost que'l mèrit de la nostra obra, els hi ha dictats el seu bon cor; i sobre tot li agraim que califiqui tan ventajosament la nostra tasca lexicogràfica, anomenantla «apostòlica creuada i treball fructífere en pro dels estudis llingüístics, d'eficacia innegable».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Renaixament» (222)

Aquest simpàtic confrare setmanal de Barcelona ha millorat molt de paper i tamany i d'empenta i coratje. Ens n'alegram prou i ens plau ab tota l'ànima establir el canvi ab ell, demanant a Deu que li concedesca bona sort en totes les seues coses per bé de la causa catalana, i molts, moltíssims de suscriptors, tots els necessaris per porer tirar endevant!

Un amic nou a Itàlia. —Els sabis estranjers i els castellans respecte del català (222-223)

L'amic nou es el docte romanista Dr. Clement Merlo, catedràtic de l'Universidat de Pisa, que fa un estudi sobre'ls *noms romànics* del *Carnaval* o *Carnestoltes*. Ens ha escrit demanantmos com se deya en català el *Carnaval*, a fi d'incloure dins el seu estudi el nom o noms que li donem els catalans de les diferents regions. Prou que li contestàrem a l'acte donantli totes les clarícies que teníem demunt aquesta cosa. I sabent el Dr. Merlo que publicàvem aquest BOLLETÍ, consagrat a la restauració i enaltiment de la llengua catalana, s'hi es volgut suscriure; i a volta de correu li enviàrem tota la col·lecció. ¡Bé mos va, gràcies a Deu, cobrant amics i més amics dins es centres universitaris d'Europa! [223]

I ara ens ocorre una cosa: no recordam que may cap escriptor castellà ens haja escrit demanantmos res del català per cap estudi ni per cap altra cosa; en camvi ja son una partida els sabis estranjers que'ns han escrit o parlat demanantmos clarícies sobre'l català. No parlem ja dels Doctors Schädel i Suchier de Halle, Vogel d'Aachen, Hadwiger d'Àustria, Gauchat i Jud de Zuric, ni de MM. Morel-Fatio, Saroïhandy, Foulché-Delbosc, Amadeu Pagès; d'Itàlia només estam en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

correspondència ab los Drs. Guarnerio i Salvioni de Milà, Zanardelli de Bolonya, i ara el Dr. Merlo de Pisa. Es molt que tots aquests sabis s'interessin tant p'el català i ens escriguen demanantmosne clarícies, i no hi haja may cap sabi ni no-sabi castellà que li ocorrega fermosne cap ni mitja de consulta de tal cabermoni. ¿Com deu esser axò? ¿Que'ls castellans no estudien? ¿O es que nosaltres som tan menudoys que no mos destrien ni colombren p'el poc comú que feym? Si es axò, no comprenem com ens afinen i troben desde França, Itàlia, Suïssa, Alemanya i Àustria, i justament de Castella no mos afinin gens gens. —¿O serà tal vegada que'ls sabis castellans consultin els altres conradors de la llengua catalana? Tot poria esser. Per axò demanam desd'ara a tots els nostres confrares de defensa de la llengua catalana que diguin si n'han rebudes gayre de consultes d'escriptors castellans sobre la nostra llengua. Seria curiós fer un escorcoll demunt aquesta cosa.

Una aclaració sobre l'edició de «La Chançun de Guillelme» (223)

Mos escriu ab data de 13 de febrer el nostre dolsíssim amic Dr. Suchier de Halle agraintmos coralment la nota bibliogràfica que posàrem a n-el nombre passat sobre la seua edició de dita *Chançun*; i mos fa notar que patírem una equivocació ab lo dir qu'ell «va tenir a la vista el manuscrit que serví per fer» «l'edició» de Londres de 1903. No es axí, ens diu el Dr. Suchier, ni es el posseidor del manuscrit «el Sr. J. A. Hebert», com diguérem. El Sr. Herbert es el Bibliotecari del *British Museum*, i ell publicà a l'estampa de Chriswick tal *Chançun* l'any 1903, i per fer aquesta edició el qui posseex el tal «manuscrit», le hi dexà veure just a ell. De manera que'l Dr. Suchier no l'arribà a veure. ¡Ja hu deu esser estrambòtic aquest inglès! ¡Axò no es passada de fer tenir tan tancat un tresor d'aquesta casta! ¡Merexeria una tupada forta!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Notes Bibliogràfiques (223-226)

Memoria | *endreçada a la Diputació de Barcelona* | *pel seu President* | *don Enrich Prat de la Riba* | *segón periode de sessions de 1910* | Barcelona | Imprenta de la Casa Provincial de Caritat | Carrer Montalegre, núm. 5 | 1910. —Un volum de 126 planes de 227 x 145 mm.

Devem a l'amabilidat del meritíssim President de la Diputació de Barcelona un exemplar, qu'agraim ab tota l'ànima, de la seua tan [224] notable *Memòria*, de la qual s'ocupà tota la Prensa barcelonina. Es una relació i esposició ben llampant dels projectes, idees i pensaments que en bé, profit i enaltiment de la Pàtria En Prat de la Riba i tots els altres Diputats que li fan costat, se proposen dur a bon terme, després de lo moltíssim que ja han fet en tal sentit des que son a la Diputació. El *programa* es llarc, complexe i grandiós, i els moltíssims de punts qu'abrassa s'aboldronen en quatre capítols o seccions: *Obres Públiques* (carreteres, ferro-carrils secundaris), *Cultura* (institucions científiques, d'ensenyansa i pensionats), *Beneficència* i *Hisenda provincial*. Aquest programa demostra la gran talla d'En Prat de la Riba com home d'Estat i de Govern. Tots els qui li fan costat, merexen bé de la Pàtria. Lo que diu *La Memòria* sobre L'*Acadèmia de la llengua catalana* ja hu copiàrem dins el BOLLETÍ de janer. —¡Deu fassa que tots aqueys grans pensaments, idees i projectes que *La Memòria* esposa ab tanta sobriedat i eloquència, tots se puguen dur a cap axí com tots els bons fills de la Pàtria voldríem! ¡Amèn!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El Deslliurament | **de Morella** | *Cant* | *per* | *Mossèn Joaquim Garcia y Girona* | Morella | Imprenta de la Tipografia Catòlica, Pilar, 2 | Any 1910. —Opuscle de 16 planes de 227 x 152 mm.

Devem a l'amabilidat del nostre estimadíssim amic Mn. Garcia i Girona, Rector del Seminari de Saragossa, un exemplar d'aquesta obreta que agraim de tot cor. Mn. Garcia, natural de Benassal, vila de l'alt-Maestrat, es un colaborador meritíssim de l'*Obra del Diccionari*; tant qu'ens ha enviats alguns milenars de cèdules plenes. Es un dels pocs entusiastes de la nostra llengua i un dels pocs devots de Catalunya que conexem en tot el reyne de València. Ell pertenex d'altra banda a la *Congregació de Vocacions Esglesiàstiques*, i en tal concepte retgex el gran Seminari de Saragossa, i per metex n'està llunyet del territori de la nostra llengua. Això fa més meritori el seu viu entusiasme per ella. Amant i sentint fondament, intensament, com-e bon nacionalista, les muntanyes nadiues i les grans gestes que hi dugueren a cap els hèroes de la Reconquista contra'ls sarrains, ha volguda cantar l'escelsa poesia que tot això inclou i cantarla axí com li ha alatetjat dins el cor, en la llengua nadiua, la dolsa, la tenre, l'estrènua llengua catalana. I li sortí tot un poema, que'ns envià per que'l vèssem nosaltres i qualque amic que hu entèn ferm i que hi diu ben de prim.

Li donàrem el nostre parer clar i lleyal; i ara s'es resolt a publicarne un fragment, qu'es el que umpl el present opuscle aont se descriu la presa de Morella a n-els sarrains per D. Blasco d'Alagó i l'entrada triunfal que hi va fer el rey En Jaume I, tot d'una de la conquista, lo qual descriu el poeta majestuosament. Sobre'l valor real i positiu que té com obra poètica aquest *Cant* de Mn. Garcia sols direm que'ns ha feta bona impressió, i que hi veym poesia autèntica. Ara ens interessa més directament com obra de llengua catalana. En tal concepte Mn. Garcia ha prestat un bon servici a la llengua nostra, fent veure a n-aquella [225] gent de l'alt-Maestrat, tan acastellanada, que en català pot i sap parlar la musa èpica. El llenguatje es pur; i, comparat ab lo qu'escriuen els altres

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

poetes i prosadors valencians, resulta puríssim. Es de lo menys acastellanat qu'hem lletgit de tota la literatura renaxent valenciana. Seguesca Mn. Garcia conrant i enaltint la nostra llengua; seguesca la gloriosa, la meritíssima creuada de dignificar, d'alsar ben amunt aquesta estimadíssima llengua nostra, tan desjectada i vil-tenguda entre aquella bona gent del Maestrat, tan bona com inconcient de la seua alta personalidat ètnica. —Se recomana'l *Cant* de Mn. Garcia per l'armonia, adondament i ductibilidat dels endecasilabs, que mostren una mà molt destre en el manetx de la llengua i de la rima. Hi surten també especialidats llingüístiques de les regions valencianes ben curioses. En citarem algunes: *a*) *axí parla AD aquell; a Nos i AD ell*. Es la conservació de *d* de la preposició llatina *ad*, que fora del reyne de València fa molt de temps qu'es tornada *n*, i per axò deym: *an aquell, an ell* (Catalunya) o *a ell* (Mallorca) sensa la *d* ni la *n* sustituidora de la *d*. —*b*) *Pareix l'ESTRÈL del alba;* en lloc de *estel*. La *r* que hi conserven els valencians, fa veure que *estel* no ve d'*stella*, sino d'*astellu* —*astru*, i per lo metex caldria escriure *astrèl, astel*. —*c*) *... DISme ara* | *el goig...* L'imperatiu DIS surt del *dic* llatí, fentse del so velar esplosiu sort de la *c* del so linguodental fricatiu sort de la *s*, canvi ben freqüent en català com se pot veure per *bras* —*brachiu*, *jo fAS* de *faCio, dus* de *duCis.* Aquesta forma d'imperatiu es raríssima fora del reyne de València. —Altres especialidats poriem retreure, pero allargaríem massa aquexa nota, que clouem enviant la més coral enhorabona a n-el digníssim i estimadíssim Mn. Garcia i Girona per la bon obra qu'ha feta desde'l punt de vista de la llengua i de la Pàtria.

Daniel Martínez Ferrando | **La Cansó del isolat** | *Poesies* | *Imp. A. López y C.ª* | *Isabel la Catòlica, 3* | València. —Un volum de 84 planes de 186 x 130 mm.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'autor ens ha obsequiats, i le hi agraim de cor, ab un exemplar d'aquex llibret de poesies. Es també En Martínez Ferrando un dels pocs joves valencians entusiastes del valencià com-e variedat del català i que consideren com-e parts de Catalunya tots els territoris de la nostra llengua. ¡Quina llàstima que sien tan pocs els valencians que pensin, que sentin axí! Mentres els valencians no tinguin aquest criteri, poc xeu, pocs progressos faràn a favor de la llengua. El volum de «Poesies» d'En Martínez Ferrando es un esfors cap a n-aquest ideal. Sens entrar a discutir el valor positiu de l'obra poètica del volum, que per nosaltres es evident, i considerantlo com-e monument de llengua valenciana, ens interessa prou. Ab tota la bona voluntat i l'esment de l'autor per depurar la seua parla, per motiu del ferest acastellanament que veym dins la ciutat de València, d'ont es natural En Martínez, encara li escapen castellanismes ofensius; fora d'això brolla dins aquexes poesies axerida i vitenca, tenra i etsisadora la gentil parla valenciana, i hi surten [226] especialidats llingüístiques, ben dignes d'atenció. Ventassí unes quantes: —*a*) *Asserps* per *serps* (es la *pròtesis* de *a*, això es, *afitx* per devant, com *Acostum* per *costum*, *Assoll* per *soll*, *Allissó* per *llissò*, etc. —*b*) *EScomensa* per *comensa* (un'altra *protesi*). —*c*) *soNs llavis* per *sos llabis* (a Mallorca hi ha l'espressió: *primer som jo que MONS hereus.* —*d*) *fruit* per *fruyt* de *fructu* (es ben estrany que'l so *y* —mediapalatal fricatiu sonor— procedent de la *c* seguida de *t*, se sia vocalisat fentse *i* —vocal anterior no arrodon[i]da ab abertura petita). —*e*) *òvila* per *oliba*, una metàtesi de la *l* ab la *b*. —*f*) *engrunsar* per *gronxar* dels catalans i *engronsar* dels mallorquins. —*g*) *l'han VISTA* (la Carme) *en València* (casos axí de mantenirse a València la concordansa del participi ab el terme d'acció, primera lley general a tots els territoris de la llengua, son ben rars avuy en dia desgraciadament. —*h*) *Amostrava* per *mostrava* (un altre cas de pròtesis de *a*); —*i*) *begau* (imperatiu) per *beveu*, i *sintau* (subjuntiu) per *sentigueu* o *sentiu*, son formes ben llegítimes i interessants. —*j*) *Porta el vent UNA calor* (es notable que's conservi a València el genre femení a n-el mot *calor*, com s'hi usa encara a Mallorca i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

primer era general a tots els territoris de la llengua). —*k*) *no'm FAS* (jo) *a esta vida tan freda* (a València, com a Mallorca, fan axí la primera persona del singular del present de *fer*: *jo FAS* en lloc de *jo fatx*). —*l*) *abraçant el BUIT*, en lloc de *buyt* (es el metex cas que *fruit* en lloc de *fruyt*). —Clovem aquexa nota enviant a n-el bon amic En Martínez Ferrando l'enhorabona més coral p'el bell esplet de *Poesies* que'ns acaba de donar i p'el seu *valencianisme* ben orientat, i llavò grans mercès per havermosne dedicada una d'aquexes *poesies* i havermos honrats enviantmos el gentil volum.

Justicia a la llengua catalana (226-228)

N'hi acaben de fer dos Reverendíssims Bisbes, el de Tortosa i el de Perpinyà, dues diòcesis ben infestades i enverinades de forasterisme, una de la banda de Castella, l'altra de la banda de França del Nort. Aqueys dos Reverendíssims Sucessors dels Apòstols, posats per l'Esperit Sant per retgir i pèxer l'Esglèsia de Deu a n-aquelles encontrades, se son trobats, homes tots dos de rectíssima conciència i encesos del zel de Deu i de les ànimes, ab un fet terribilíssim per llur cor de Pastors d'Israel; se son trobats que dins llur remat, s'era introduida, fa temps, la irracional, estúpida i esbordellada costum, millor dit, abús ferest i atentatori contra Deu i les ànimes, d'ensenyar en foraster a n-el jovent el catecisme de la doctrina cristiana, axò es, la lley de Deu i les oracions ab que l'home ha d'ordenar la seua vida i nodrir son esperit cap a Deu, desde que té us de raó fins a n-el derrer alè de la vida: resultant de tan horrible abús tot un esglayador desastre per la fe i la piedat de les ànimes que Deu los ha confiades per donarlos el menjar de vida eterna, la veritat; resultant que de fet, repartintlos la veritat de Deu, l'Evangeli, ab una llengua que no comprenen o comprenen imperfectíssimament, no l'aglapexen, no li arriben, en romanen en dejú, lo qual es una desgràcia ferestíssima. —I

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿qu'han fet aquells dos zelosissims Prelats, vers homes de Deu, devant tal desgràcia? Veutassí: [227]

Lo Rdm. e Ilm. Sr. Bisbe de Tortosa

Comanà a persona intesa que traduís en bon català *tortosí* el *Catecisme* que no hi ha gayre el Papa va fer compondre i recomanà a les Diòcesis del Província Romana; i ademés va donar dit Sr. Bisbe una grossa suma per estampar tal catecisme, recomanantlo a n-els seus diocessans i aplaudint els sacerdots de la *Congregació de la Doctrina Cristiana* que's destexinen per qu'aquest *Catecisme català* sia l'únic text que s'enseny a totes les escoles, això es, les públiques i privades.

¡Quina passa més ben donada cap a Deu qu'es això qu'ha fet el Bisbe de Tortosa de promoure per la seua Diòcesi un *Catecisme* en català que sia'l que s'enseny per tot arreu dins aquella estensa diòcesi! ¡Re-de-beníssim!

Lo del Bisbe de Perpinyà

Ab data de 6 de janer d'enguany ha publicada una valenta i lluminosa *Pastoral*, enviantmosne dos exemplars qu'agraim de tot cor, tot anunciant la publicació d'un *Abregé de la Doctrine Chrétienne* en català i en francès, aont, entre altres coses, diu lo següent:

«Nos l'hem fet estampar (l'*Abregé* o *Compendi* esmentat) en francès i en català, seguint també ab això l'exemple de Monsenyor de Flamenville» (un dels antecessors de Monsenyor Carsalade). «Gràcies a Deu, avuy en dia, com llavò, la llengua catalana s'usa dins la nostra diòcesi, i malgrat tots els esforsos dels partidaris d'un unitarisme impossible, ella es encara plena de vida, i fins a l'hora d'ara en plena actividat. Hi ha dins França, diguemho tot passant, intel·lectuals que s'enrabien contra l'orde establert

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de la Divina Providència dins el mon i que s'han passat p'el cap de tramudar aquex orde en profit de llurs idees personals. Doncs bé, sapigau que Deu ha volguda i disposta la diversidat dels pobles. Ell ha donat a cada un d'ells un caràcter particular, una personalidat pròpia que reflectex la terra que tal poble habita, la llengua qu'ell parla i que determina la seua nissaga. La terra i la rassa son inseparablament lligades una ab altra; s'influexen mutualment, i de llur unió es nada la llengua, desprès d'una gestació qualque volta secular. Provar de destruir un dels tres termes d'aquexa *trinidat*, la rassa o la llengua, fins ab l'escusa de l'unidat nacional, es un'obra impia i quimèrica. Es tan poc possible nivellar els pobles com ho seria nivellar la terra. El català es una llengua, i viurà tant com la terra catalana i com la rassa catalana».

«Pero tornem a n-el punt greu que'ns ocupa. Ens trobam devant un fet, axò es, que, tret de tres Deganats francesos que'ns afegiren quant feren la reorganisació de l'Esglèsia de França l'any 1801, tota la diòcesi de Elna parla habitualment la llengua catalana; dins la major part de les parròquies la predicació i l'ensenyansa oral del Catecisme se fan en català; d'ont resulta la necessitat d'un Catecisme en abdues llengues.

«Nos vos hem dit i redit sovint, benvolguts germans nostres, que l'ensenyansa del Catecisme en català s'imposava com un dever. Ja no [228] hi ha remey més segur, més recomanat d'una llarga esperiència, qu'aquex, per gravar ab caràcters inesborrables dins l'enteniment dels infants les veritats essencials, aquelles que no han d'oblidar may i llurs pregàries de cada dia.

«Es igualment incontestable, es un fet d'esperiència que l'haver arreconada de la predicació la llengua catalana es estat a certes bandes una de les causes principals d'haver patida una gran devallada'l sentiment relligiós. Les nostres poblacions rurals no han comprès lo que les predicaven, o si hu han comprès tot d'una, no hu han pogut retenir perque la llengua en la qual les esplicaven la doctrina cristiana no era aquella en la qu'estaven avesats a pensar. ¿Com ha d'esser gens d'admirar, per tot axò, que'l Concili de Trent menàs a n-els pastors de les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ànimes qu'evangelisassen llurs pobles en la llengua popular (Sess. XXIV, cap. VII)?

«Els Reverents Arxiprestes i Degans i els altres Esglesiàstics que Nos hem convocats ab els membres del nostre Consell, per discutir la qüestió del *Petit Catecisme*, tots preveres de gran esperiència, tots a la una han reclamada l'edició catalana que vos presentam. I han espressat el greu més viu de que'ls preveres joves tenguessen tan bona de dexar en la predicació la llengua del país, i Nos han pregat que hi intervenguéssem per posar terme a tal rebutx de la llengua pàtria qu'ella i Nos consideram absolutament com un desastre. Lo Reverent Superior del *Seminari Gran*, penetrat del metex pensament i vivament desitjós d'anostrar els futurs preveres de manera que puguen fer el major bé possible, els exigex que fassen en català llurs devocions de cada dia i que s'exercitin tant en la predicació catalana com en la francesa. Nos ens consideram ben sortats d'aquexa avinentesa que s'es presentada d'exaltar devant vosaltres l'antiga llengua dels vostres avis, de celebrar sos mèrits incomparables, proclamarla ab tots els sabis del mon la filla major del llatí, *filla primogènita del llatí*, de dirvos en rudes que teniu un dever sagrat d'honrar i d'estimar aquesta llengua tan bella, tan sonora, tan enèrgica i tan dolsa, tan magnífica i ensems de tan alta simplicitat, qu'es estada durant sigles la llengua dels vostres pares, la llengua de les cartes de les vostres llibertats i dels vostres corporacions comunals, la llengua de les vostres cròniques, de les vostres poesíes, dels vostres cansons populars, dels vostres *goigs* tan plens de fe i de piedat, la llengua sobre tot de les vostres admirables pregàries».

¿No es ver, amics tots de la nostra estimadíssima llengua, que s'axampla suavissímament el cor de sentir tot un Bisbe francès, de llengua gascona, qu'ha hagut d'aprendre'l català a forsa de lletgirlo i de conversarlo ab sos diocessans, fer tan calenta apologia de la nostra llengua cent voltes benvolguda? ¡Deu Nostre Senyor le hi pagui a Monsenyor Carsalade el gran servey qu'ha prestat ab aquesta *Pastoral* i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ab el nou *Catecisme* a n-el català! ¡Ben haja una i mil vegades el Reverendíssim Monsenyor Carsalade, Bisbe de Perpinyà!

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1911

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[229][*]

Disertació Doctoral del Dr. Martí Niepage[33] (229-234)

§ 1

Declinació dels adjectius i numerals

12. —*Aumentatius*. —Diu el Dr. Niepage que la declinació del adjectius correspòn a la dels sustantius, i que, per la formació d'*aumentatius*, empram l'adverbi *més* < *magis*; i posa aquex exemple: «... tenien per *mes* expedient morir en mans dels cristians que...» doc. de 1591, *Hist. de Sóller*, T. II, p. 744. —El superlatiu se forma afegint l'article *determinatiu* a n-el *comparatiu*, v. gr. «tota *la millor* gent de guerra», id. ib. p. 741. —Posa com-e *comparatius orgànics*, axò es, que la paraula de sí metexa significa *comparació*: *millor*,[34] *pitjor*, *major*; i retreu dos exemples de *pitjor*: un de l'any 1370, *Hist. de Poll.* T. I, ap. p. 76, i un altre de l'any 1612, ib. T. II, p. 78; i llavò un de *major* de l'any 1384, ib. T, I, ap. p. 81. Diu que s'es conservat el *superlatiu proximus* > *pruymes* (proisme),i en dona un exemple de l'any 1282, *Boll. Arqu.*

[*] T. VI. —Mars de 1911. —N. 3 [sic per 15].
[33] Nota (1) de l'original: Veyau BOLLETÍ desembre 1910.
[34] Nota (2) de l'original: El Dr. Niepage no'n posa cap exemple. Ventassí un: «quatre bons homens dels *millors*...» (doc. de 1384, *Hist. de Poll*. T. I, p. LXXXVII).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Luliana, T. V, p. 30. —Posa com-e restes dels *comparatius* neutres llatins: *mils* < *melius* (doc. de 1396, *Hist. de Poll.* T I, p. 72), *més* < *magis* (ib. p. 59), *menys* < *minus* (doc. de 1453, *Boll. Arqu. Luliana*, T. IX, p. 365), i diu que *menys* actualment es sustituit per *manco* o p'el castellà *menos*. Crida l'atenció demunt l'us de *més* com adjectiu, que's troba dins un doc. de 1386 (*Hist. de Pol.* T. I, pàg. 114): «la *més* part dels tixadors...»; «per *més* bé d'aquexa vila» (ib. p. 85).

a. —Ens estranya que'l Dr. Niepage no incloga, entre'ls [230] *comparatius orgànics*, el mot *menor* < *minore*, que's troba ben sovint dins els nostres monuments: v. gr. «... E lavos la filla *manor* del dit P. Andreu...» (*Enquesta* feta a Pollença l'any 1400, *Hist. de Poll.* T. I, p. 61); «aquells de ma *menor*...» (*Pragmatica* d'En Sagarriga de l'any 1384, ib. p. LXXXV).

b. —També es estrany que no posi res dels *aumentatius* cap-avall, això es, *diminutius*, tan abundosos en català i qu'axí metex surten dins els monuments escrits de Mallorca.

c. —També trobam molt que no retregui la formació de *comparatius superlatius* ab l'adverbi *pus* < *plus*: v. gr. «... segons que *pus* larch en les dites ordinacions se conté...» (doc. de 1384, *Hist. de Poll.* T. I, p. LXXXII); «quatre bons homens dels millors e *pus* sufficients que trobar se puxen...» (ib. p. LXXXVII); «... e cobrara com abans e *pus* profitosament puxa...» (ib. p. LXXXVIII).

13. —*Noms numerals cardinals.* —Posa totes aquexes formes, citant els documents d'ont les treu: *hu, hun, una; dos, dues, abdosos; tres; cotra, quatra; cinc; sis; set; huyt, vuyt; nou; deu; onse; dotse, dotze; tretse, tretze; quatorse; quinse, quinze; setse; deset; devuyt, divuyt; denou; vint; trente; coranta, quoranta, quaranta; sinquanta; xexanta, sexanta; setanta; vuytante; noranta; cent; docentes; quatrecens; cinccents; mil.* —Fa avinent que'l *dos* pren la forma *dues* per espressar pluralidat de noms femenins: v. gr. «*dos* besties» (doc. de 1523, *Hist. de Sóller*, T. I, p. 896); «*dos* vegades» (doc. de 1747, ib. T. II, p. 361). —En

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tractarse d'alguns *mils*, surt el plural *milia*: v. gr. «tres *milia* rosins» (doc. de 1435, *Boll. Arqu. Lul.* T. VIII, p. 361).

a. —Anant *dos* i *sis* just devant el nom *sous*, perden la *s* final (*do-sous, si-sous* en lloc de *dos-sous, sis-sous*), això entre la gent vella; pero es general tal pèrdua devant *cent*; i per això negú diu *dos-cents, sis-cents,* sino *do-cents, si-cents*. Ja's sap que la *c* devant *e i* sona en català just *s* sorda.

b. —També's conserva encara entre la gent iliterata el dir: *onze-cents, dotze-cents, tretze-cents, catorze-cents*, etc. Sens dupte tals espressions no's deuen trobar gayre dins els monuments, quant el Dr. Niepage no'n cita cap. Aquexa manera de contar els *cents* es general a tot el territori de la llengua entre la gent sensa lletres; anant de Puigcerdà a Martinet, el tartaner que mos hi duya, mos contà qu'un senyor de Martinet havia feta una gran dexa a n-el poble que produia *vint i set centes* pessetes (2700).

c. —El *milia* avuy només sa conserva a la pagesia, i encara just ab el mot *lliures*, i sense cap fracció de mil: v. gr. *dos* [231] *MILIA lliures, vint MILIA lliures;* pero *deu-MIL-cinc-centes lliures*, etc. —També usam el mot *mílies* per espressar una riquesa grossa qu'un tenga: v. gr. *Aquex? Ell té MILIES,* això es, *està riquíssim*.

d. —Criden igualment l'atenció els indeterminats *mexanta* i *milanta* per espressar les moltes de vegades qu'un ha feta una cosa; pero es segur que no's troben dins cap monument escrit, i per lo metex, no es gens estrany que no les pos el Dr. Niepage.

14. —*Els numerals ordinals*. —Dona aquexes formes documentades: *primer; segón; ters, quarta* (femeni); *sinquè, sinquena; sisè; setè; deçè; dotsena* (femení); *setzens,* (plural), *setçena; vintens* (plural); *trentena (femení); quarantè.* —Cita com-e derivat directe del *primus* llatí el mot *primson* (*primer-sò*), tret d'una *Enquesta* feta a Pollença de l'any 1381 a 1387: «... entorn hora de *primson* i mitjanit...» (*Hist. de Poll.*, T. I, p. 131). Posa també *delme* (*deume*) com-e derivat de *decimus*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a. —El Dr. Niepage posa només els ordinals qu'ha trobats dins documents. De manera que no vol dir que'ls que no posa, no fossen dins la llengua. Hi eren, com consta per altres monuments escrits, per exemple, el *Libre de conexensa de Deu* del Bt. Ramon Llull (ed. d'En J[eroni] Rosselló. —Palma de Mallorca, 1901),[35] que posa la numeració *ordinal* de les *qüestions*, no ab cifres, sino ab lletres qu'espressen tals nombres, d'aquesta manera: *qüestió primera, segona, terça, quarta, cinquena, sisena, setena, vuytena, novena, dezena, onzena, dotzena, tretzena, catorzena, quinzena, setzena, desetena, devuytena, denovena, vigessima, vigessima primera, vigessima segona, vigessima terça, vigessima quarta, vigessima quinta.* En canvi, el *Libre dels feyts d'armes de Catalunya* de Mn. Bernat Buades, Rector de Blanes, acabat d'escriure dia 9 de novembre de 1420 (ed. d'En M. Aguiló. —Barcelona, sens indicar any), que també du ab lletres la numeració *ordinal* dels capítols, oferex la particularidat de usar dits *ordinals* fins a n-el cap. *vinten*, i del cap. *vint e quatren* fins al cap. *vint e nouen*, mentres que posa: cap. *vint e un, vint e dos, vint e tres, trenta, trenta e hun, trenta e dos,* qu'es el derrer del *Libre*. I lo bo es, que posa cap. *quart*, i llavò cap. *vint e quatren*. —Se veu que'ls *ordinals* de vint en-avall eren usats axí metex; pero de vint en-amunt, no gayre.

b. —En la conversa familiar, s'usen poquíssim els *ordinals* a [232] Mallorca. Els-e sustituim ab la perífrasi: *ES QUI FA dos (segón), ES QUI FA tres (terç), ES QUI FA quatre (quart)*, etc. etc.

e. —Oferexen la particularidat els ordinals catalans de no formarse demunt els llatins, fora dels tres primers (*primer* < *primariu; segón* < *secundu; terç* < *tertiu*), sino demunt els *cardinals* afegintlos el sufitx llatí *-enu -ena*, propi dels *distributius* llatins, com fa notar D. Tomàs Forteza (*Gramàtica Catalana*, p. 193).

---

[35] Nota (3) de l'original: D. Jeroni Rosselló comensà l'edició dels texts lulians originals, pero no'n dexà llest cap tom. La *Comissió Editora* actual, acabà els tres toms que D. Jeroni dexà casi llests, un d'ells, el que inclou aquest *Libre de Conexensa de Deu*. Per axò dit tom sortí l'any 1903, quant D. Jeroni ja era mort, feya anys.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d. —Dels *ordinals* se son formats els sustantius *vuytena* (estrofa de *vuyt* versos), *novena* (sèrie de *nou* sermons), *desena* (les *deu* ave-maries que's diuen en honor de quiscún dels Misteris del Rosari), *dotzena* (la suma de *dotze* objectes), *quinzena* (període de *quinze* dies), *corantena* (els dies qu'estan d'observansa els procedents de llocs empestats).

e. —Els *ordinals vintena, trentena, corantena, cinquantena, xixantena, setentena, vuytantena, norantena* servexen per espressar una cantidat que s'acosta, poc sà poc llà, a n-el nombre *cardinal* corresponent a tals ordinals. I axí per exemple *una TRENTENA de llibres*, vol dir que son *trenta*, poc sà poc llà, que, si no arriben o passen de tal cantidat, no es de gayre. —Quant el Dr. Niepage no resa de res d'això, es que no n'ha afinats rastres dins els monuments estudiats.

15. —*Els altres numerals*. —No diu res el Dr. Niepage dels *multiplicatius, colectius* ni *partitius*, sens dupte perque o li passaren per alt tot lletgint els documents mallorquins, lo qual no creym, o perque dins els documents que va veure, no n'hi havia cap, lo qual es més provable. Tractam d'aqueys numerals dins *Qüestions de Llengua y literatura catalana* (BOLLETÍ, T. I, p. 467).

§ 3
Declinació dels pronoms

16. —*Pronoms personals: formes tòniques*. —El Dr. Niepage posa aquestes: *a*) de primera *persona singular*: 1. del *nominatiu*: *yo* (doc. de 1299); *io* (doc. de 1412); —2. de l'*acusatiu*: *mi* (doc. de 1249); —3. del *nom.* i *acus.* plural: *nos, nosaltres, noltros*. —*b*) de segona *persona singular*: 1. del *nom.* i *acus.*: *tu*; —2. del *nom.* i *acus.*: *vos, vosaltres*. —c) de tercera *persona singular*: 1. del *nom.* i *acus. sing.*: *el, ell, ella, el* (neutre); —2. del *plural nom.* i *acus.*: *els, ells*. Fa avinent que just el *noltros* es especial del mallorquí, i que hi correspòn el *voltros*, que no ha afinat dins cap document dels qu'ha vists.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a. —No posa'l Dr. Niepage cap altra forma per no haverne afinades dins els documents. Hi ha *la* (*mirəlá*, *dulá*), *los* (*donəlos*, *donəlás*), *elləs*.

b. —El neutre *el* encara s'usa ab algunes frases: *DEL seu se pagarà; e-hi va DEL seu; posehu DEL teu; e-hi pos DEL meu*. [233]

c. —No diu res de les formes *naltrus* i *valtrus,* usades a la vall de Sóller.

17. —*Pronoms personals: formes àtones*. —Vetaquí les que retreu el Dr. Niepage: *a*) De primera *persona singular*: 1. del *nom.*: *yo*, *io*; —2. del *datiu* i *acus*.: *me*; —3. del *nom. plural*: *nos, nosaltres, noltros*; —4. del *dat*. i *acus. plural*: *nos, mos* (doc. de 1613, *Hist. de Sóller*, T. II, 118). —*b*) De segona *persona singular*: 1. del *nom*.: *tu*; —2. de l'*acus*.: *ta* [*tə*], *te*; —3. del *plural*: *nom.: vos, vosaltres;* —4. del *dat.* i *acus.*: *vos*. —c) De tercera *persona singular*: 1. del *nom*.: *el, ell, ella, el* (neutre); —2. del *dat*.: *li, le*; —3. de l'*acus*.: *lo*; —4. del *plural nom*.: *el, ells*, —5. del *dat*.: *los, lur, lus* (doc. de 1282, *Boll. Aqu. Lul.* T. V, p. 30); —6. de l'*acus*.: *los*. —Llavò hi ha'l reflexiu *se, si* (doc. de 1450, *Hist. de Sóller*, T. I, p. 398). —Fa notar el Dr. Niepage que les formes *nos, vos, me, los*, s'afigen sovint ab la paraula que acaba ab vocal com *que, e lo*, etc. perdent aquells la vocal, per exemple: *quens* = *que nos*, *queus* = *que vos*, *ens* = *e nos*, *am* = *a me* (*m'ha*), *els* = *e los*, *quels* = *que los*. Ab tals aplecs, de *me, nos, se* se formaren *em, ens, es*: vg. *hem* (*me*), *ens* (*nos*), *es* (*se*).

18. —*Tonicidat dels pronoms personals enclítics*. —Hi ha, diu el Dr. Niepage, una especialidat del mallorquí d'avuy, que sols se troba, que sapiguen, dins el dialecte de *Viozene* de la Ligúria, i que consistex en carregar l'aczent demunt els pronoms personals sufegits a l'*infinitiu* i *imperatiu*: *dirme, dirse, casarlo*, que's pronuncien *dirmá*, *dirtá*, *kəzərló*. Fa avinent el Dr. Niepage que dins els monuments qu'ha estudiats no ha pogut comprovar tal fenomen fonètic, i això que certes distraccions dels escrives el porien denunciar bellament; perque, allà ont *a* i *e* àtones coincidexen sonant ə, un escriva, per anostrat que fos, pronunciant ell *kəzərló əmərvós*, hauria pogut qualque volta escriure *e* en lloc de l'*a* de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

desinència de l'infinitiu, i axí seria sortida d'una manera clara dins tal escrit la tonicidat de tals pronoms enclítics, escrivint *amernos, caserlo*, en lloc de *amarnos, casarlo*. Pero tals distraccions dels escrives no's troben.

19. —*Pronoms possessius.* —«Sonen en posició tònica, quant es un posseidor totsol, els següents: *meu, mia, meua; teu, seu, seva, sua; meus, meuas, mies; seus, suas, sevas*». Com sempre, el Dr. Niepage indica la font d'on treu cada forma d'aquestes.

a. —Hi falten: *a*) *mi*, forma molt antiga, que consta dins un verset de la rondaya *La Princesa bella* (*Aplech de Rondayes Mallorquines*, T. II, p. 211): —*¡O pinteta mia!* | *io veteta mia!* | *io cabeyet MI!* —*b*) *teua, tua*. Quant no posa tals formes es que no les ha trobades dins els monuments estudiats.

Fa notar que només s'usen com-e *proclítics* (devant el nom): [234] *mon, ma; son, so, sa; mos, mes; sos, ses*. —Per lo metex, no trobà cap cas de: *ton, ta; tos, tes*. No hi serien dins els monuments que'l doctor va veure; pero sí dins els altres. —No posa tampoc *mons* (*mos*), que dura encara dins l'adagi: *Primer som jo que MONS hereus*. El *tons* (*tos*) s'usa encara a València.

Les formes tòniques qu'espressen pluralitat de posseidors i qu'ha trobades dins els monuments vists, son aquexes: *nostro; vostre, vostro; llur; sua; vostros; llurs; suas*. —De manera que no trobà cap cas de: *nostre* (masculí); *nostra* (femení); *vostra* (femení); *seu, seua; seus, seues*. —Ja's sap qu'antigament si bé s'usava a Mallorca el *llur* (*illorum*), que denota esclusivament pluralidat de posseidors, sovint se'n descuydaven i empraven *seu, seus; seua, seues*, en lloc de *llur*.

Les formes àtones, corresponents a n-aquexes tòniques, qu'ha trobades el Dr. Niepage dins els nostres monuments, son aquestes: *nostre, nostro, nostren, nostron; nostra*; —*vostro, vostron; vostren*; —*lur; son, sa*; —*nostros, nostres*; —*vostros, vostrons, vostres*; —*lurs; sos, ses, sas*.

20. —*Pronoms demostratius*. —Posa aquexes formes, documentades, com sempre: *aquest, aquesta; aquests, aquets, aquestos* (molt

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

rarament); *aqueix, aquex aquexa, aquexes; exa* (qualque vegada); *est, este* (doc. de l'any 1665: castellanisme segurament), *esta* (doc. de l'any 1310); *esto* (doc. de 1722); *estos* (doc. de 1561), *estas* (doc. de 1576); —*aquell, aquella, aquells.* —De manera que no trobà cap cas de *aquelles* ni *aqueys*, tan usat actualment.

Dels *pronoms relatius, interrogatius* i *indefinits* en parlà més envant, després de l'*article*, segons veurem, si Deu ho vol, un altre dia.

¡Gros de tot! (234-243)

Ho es lo triunf que la causa de la llengua catalana acaba d'obtenir a la Diputació de Barcelona. Es tan gros, qu'un se creu qu'es un somni. Aquexa Diputació acaba d'aprovar per unanimidat una proposició del seu President lo Exm. Sr. N'Enric Prat de la Riba sobre ampliació de l'*Institut d'Estudis Catalans* creant una nova *Secció de Ciències* i una *Secció d'estudis filològics* i d'*Espansió de la llengua catalana*. Volem honrar les planes del BOLLETÍ insertanthi aquexa gloriosa proposició d'En Prat de la Riba, que la Diputació ha votada per unanimidat. Diu axí:

«En la Memòria últimament endreçada per aquesta presidencia a la corporació provincial, s'insisteix en la necessitat, ja en altra ocasió [235] solemne assenyalada, de completar l'Institut d'Estudis Catalans, ab la Secció de Ciencies y la Secció filològica de la llengua catalana.

«El grau d'enfortiment, verament admirable, que han aconseguit les seccions actuals concretades als estudis històrichs y arqueològichs, fà desitjar més vivament, extendre'ls beneficis d'aquest fecónd treball colectiu al estudi de la nostra estimada llengua y al de les disciplines científiques totes. Y el prestigi que tan ràpidament s'han guanyat a Espanya, aixis com les continuades proves de consideració, de respecte y fins d'admiració, rebudes de les grans corporacions culturals d'Europa,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

subratllen vigorosament la conveniencia d'ampliar aquesta institució, de completarla, de donarli un camp més vast en el qual pugui treballar per la nostra iniciació científica y per l'enfortiment y la glorificació de la cultura catalana en tots els ordres.

«La Diputació, que compta en la seva historia ab profitoses iniciatives culturals, que va pensionar, entre altres, a n'en Fortuny, que va adquirir la Biblioteca musical Carreras abans de que emigrés a terra extrangera, que va enviar a n'en Rubió y Lluch a Grècia a estudiar la dominació catalana a l'Orient, que s'encarregà de les escoltes tècniques quan l'Estat va suprimirles, que va publicar una de les primeres cartes geogràfiques de Catalunya, que ha subvencionat sempre totes les institucions y manifestacions culturals desde les exposicions d'arts als treballs de botànica, desde les investigacions geològiques a les més humils funcions tècniques, ha entrat ab la creació de l'Institut en la vida de la organisació colectiva del treball científich, que en tots els pobles ha multiplicat la fecondidat de l'esforç individual isolat donant gran esplendor, amplituts excelses, irradiacions dilatades a les mateixes energies individuals.

«Tan clara va aparèixer la fecondidat d'aquesta forma de treball colectiu, que poch després d'haver creat aquesta Diputació l'Institut d'Estudis Catalans, els estudiosos de Madrid varen adonarse de la superioritat del nou instrument científich, y l'Estat, imitant lo nostre ha acabat per criar [sic] un centre d'estudis, semblant al nostre Institut. Y quan aquest centre d'Estudis, recullint una iniciativa de l'Institut, ha arrancat a l'Estat medis per organisar una escola a Roma, ha tingut de cercar la cooperació de la jove y ja gloriosa corporació catalana, que disposava d'un bell planter de novells investigadors, formats en el veritable seminari d'investigació que l'Institut constitueix, ensinistrats en les formes del modern treball científich colectiu.

«L'èxit d'aquesta fundació, molt superior al que de moment podíem esperançar, fà més apremiant la obligació nostra, de dotar d'aquest instrument fecondíssim l'estudi de les ciencies y el de la nostra llengua.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I

La secció Filológica

«La situació de la llengua catalana no té paritat ab la de les altres llengües. Les dels pobles que han viscut normalment sense solució de [236] continuitat en la evolució de tots els elements de la seva personalitat, ab academies ó sense academies, han estat sempre estudiades y treballades, y la funció d'aquestes institucions colectives es naturalment molt simplificada, molt fàcil y senzilla, apart de menys necessaria y urgent.

El cas actual de Catalunya

«Però quant un poble —y aquest es el càs de Catalunya— ha estat quatre sigles sense conreuar el seu idioma, quant aquest idioma no ha pogut aprofitar, com els seus germans neollatins, al entrar en l'adolescencia, la gimnasia incomparable del reneixement clàssich; quan, mentres els altres idiomes s'enfortíen y aixamplaven donant forma ideològica a les noves disciplinas científiques y als descobriments geogràfichs y a les invencions industrials, y als nous ideals dels homes, l'idioma català restava isolat, reclós, com empresonat, lluny de les corrents y les preocupacions y els treballs del món, sense poetes y literats que'l polissin y embellissin, sense oradors y polítichs y estadistes que l'usessin, sense savis y investigadors que l'augmentessin, sense multituts que sempre y en tots els actes y en tot el viure se'n servissin, allavors la necessitat d'aquest altíssim instrument de renovació es imponderable y la urgencia d'instituirlo d'una evidencia irresistible.

«En els pobles que s'han desenrotllat normalment y sense interrupcions violentes, per la tradició dels grans escriptors de totes les comarques y la cooperació de tots els elements de la vida colectiva, especialment dels organismes de l'Estat, s'ha format un tipu de llenguatge

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

escrit, la llengua literaria, que ha donat un centre de unitat al idioma y el guarda de caure en el perill gravíssim de l'anarquía dialectal. En els pobles, espiritualment colgats per un cataclisme històrich durant sigles, com Catalunya, al tornar a la vida, no hi ha cap centre de coessió, l'anarquía es completa, no hi ha tradició literaria, no hi ha coneixement total de totes les formes comarcals o regionals del idioma; no hi hà una llengua literaria a continuar. Hi ha tantes llengües escrites com escriptors; tantes com comarques o regions, y, naturalment, no hi ha tampoch gramàtica, sinó gramàtiques, no hi hà ortografia, sinó ortografies, y les coleccions de paraules que s'estampen no son pàs l'inventari de la llengua, no son propiament diccionaris, sinó llistes de mots més o menys útils com treball preparatori. Aixís ha passat a Catalunya. En els sigles mitjos, la nostra llengua era una, tant en la ploma del rey en Jaume y den Muntaner, com en la de Ramon Llull o en la d'Ausiàs March, en boca del rey Martí com en la de Sant Vicenç Ferrer; que's fos de València o de Mallorca, que's fos de Rosselló o de Barcelona, no importava; la llengua era la mateixa. Si hagués seguit normalment la seva evolució, aquesta forma de llengua literaria hauria estat enfortida per les generacions successives, y el Renaixement clàssich l'hauría consagrada definitivament, posantla en condicions de soportar tranquilament y sense perill els temporals socials, els daltabaixos de la historia.

La nostra llengua no havía aconseguit aquest grau d'estudi quan va interrompres la seva normal evolució; perxó al repèndrela ara [237] modernament, el treball o esforç a esmersarhi ha d'ésser més intens, més formidable, perque hem de guanyar el temps perdut y hem de remoure obstacles també formidables. Y aquesta mateixa situació que la posa en condicions d'inferioritat en la lluita o concorrencia ab els altres idiomes, fà més necessaria, més indispensable per ella, la possessió de tots els instruments de perfecció, de tots els medis d'enfortiment y expansió que cabalment per aquestes rahons de son procés històrich ella no posseeix y tenen en cambi al seu servey les altres llengües llatines.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Missió de la nova secció. —Gramàtica. —Diccionari. —Estudi científich del català

«A n'aquesta necessitat respòn la creació d'una secció filològica a l'Institut d'Estudis Catalans, y la major y més perfecta adecuació a tal finalitat ha d'ésser la lley que presideixi a la organisació, dotació y regulació d'aquest Institut.

«La seva missió primera, primordial, es descobrir y formular les lleys gramaticals del nostre idioma, escatir y fixar les seves formes ortogràfiques, inventariar el lèxich català, totalment, integralment, ab filiació etimològica, ab notació fonètica, ab totes les varietats dialectals, ab la evolució històrica dels mots, ab l'ària geogràfica de cada un, ab la expressió gràfica de les coses que cada paraula ha representat o representa, ab la definició científica de les mateixes.

«Tots els medis adecuats a semblant missió han d'ésser usats per aquest Institut: investigacions històriques: investigacions geogràfiques, excursions; estudis fonètichs; estudis comparatius; consultes, informacions públiques; concursos; organisació de la colaboració en totes les terres de llengua catalana, desde Perpinyà a Elx y desde Fraga de Aragó a Alguer de Sardenya; cooperació d'elements tècnichs en els diferents ordres de l'actividat social; discusions ab l'Institut d'Estudis Catalans en ple; publicació de textes y de qüestionaris, de instruccions pels cooperadors, d'estudis parcials o fragmentaris...

Expansió y enfortiment de la llengua catalana

«Peró aquesta institució n'ha de tenir un'altre de missió o funció, molt necessaria per la situació especial de la nostra llengua: la d'estimular o fomentar la restauració, això es, l'enfortiment, la expansió de la llengua catalana. Funció aquesta certament circunstancial; però que per molts y molts anys serà indispensable. Les vicisituts polítiques dels pobles

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

trascendeixen a la vida de les llengües que parlen: les de la nostra história han desarticulat l'idioma català fins el punt de fer creure que son llengües diferentes les que s'usen a València, al Rosselló y a Mallorca, que'l català es no més el llenguatge del antich Principat de Catalunya. A n'aquesta perturbació del ària geogràfica propia de la nostra llengua, s'ajunta la reducció del ària viva, de la massa d'homes pels quals aquesta llengua es l'idioma de tota la vida, això es, no solament el parlat, sinó també l'escrit, el del viure social y públich. Car [238] aixis com els idiomes en plena força depassen l'aria geogràfica, vessen y irradien enllà de les seves fronteres territorials, els idiomes que decauen, y els que renaixen o surten d'un gran adormiment, no dominen, sinó que son dominats a dins meteix de la seva propia ària geogràfica. Aixís de reducció en reducció el mercat d'aqueixos idiomes devé tan petit que la iniciativa dels autors y editors no troba l'estimul de la remuneració o del negoci, y per aqueixa mateixa causa, la producció, que hauría d'ésser més intensa que en els altres idiomes a fi de recabalarse del temps perdut, es rudimentaria. Es aquest un nou obstacle pera que puguin sortir de l'estat d'empobriment en que han caigut, car no hi ha producció literaria allà hont no hi hà lectors, ni's formen lectors de les llengues en les quals manquen llibres per llegir.

Incorporació de la cultura universal al català

«El patrimoni d'un idioma es el conjunt d'obres escrites en aqueix idioma; la riquesa, la varietat, la importancia d'aquestes obres, es el factor principal de la seva forsa. L'idioma català, que ha estat sigles fora de la circulació, no solament ha deixat de posseir la producció indígena que hauria tingut durant aquests sigles, sinó que s'ha vist privat d'un altre element d'importancia capitalissima. Els pobles no viuen isolats, deslligats els uns dels altres, sinó que viuen en una comunitat espiritual, cada dia més intensa sobre tot després de la descuberta de la imprempta. L'home

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

modern se nodreix no solament de lo que han escrit els seus compatriotes, sinó també de lo que en totes les llengues, desde les que han mort a les que avuy tenen l'imperi del món, han buidat els homes genials de tots els pobles. Y es una situació d'inferioritat, la d'un poble que tot aquest moviment espiritual no'l pugui rebre per la via natural de la llengua propia; com es una situació d'inferioritat, pera aquesta llengua, no haverse enriquit, enfortit, guanyat magestat y gracia y agilitat y precisió en aquesta tasca d'incorporació de tota la espiritualitat antiga y moderna.

«Apart de que es deficient, incomplerta la vida d'un idioma que no té lexich y formes d'expressió pera totes les disciplines humanes, científiques o técniques, abstractes o pràctiques, ni'ls instruments més vulgars pera'l seu estudi elemental com gramàtica y diccionaris pera'ls homes d'altres llenguatges, ni les publicacions pedagògiques en que's formen els sentiments de la massa, de la generalitat.

«Perxò es necessari naturalisar en la nostra llengua totes les obres clàssiques de les llengües sabies y de les llengües vives, les obres mestres en tots els ordres del coneixement, les obres essencials consagrades pel temps, aixis com els instruments moderns més elementals de la vida de l'esperit. Perxò aquesta tasca ha d'èsser l'altre funció que s'ha d'encarregar a la novella secció de l'Institut.

El tipu de la nova institució

«Totes aquestes consideracions gaire bè prejutjen ja'l criteri per triar entre'ls dos tipus d'institució usats pera'l treball científich colectiu, [239] entre'l tipu de academia y el d'institut. Certament aquesta diferenciació s'ha produit ab el temps. La primera academia, la famosa de la Crusca, creada a Florencia l'any 1582 cabalment pera fer el diccionari de la llengua toscana, venia a ésser una comissió de treball, no un Senat d'eminencies a la posta de la vida, a l'hora en que manca la voluntat y'l

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

temps y les forces físiques pera entregarse el treball iustens. Però l'Academia Francesa, adaptació de la Crusca, feta per Richelieu, que ha servit de model a altres academies nacionals, entre elles, a la «Real Academia de la Lengua» de Madrid, ha estat y es una assamblea destinada a tributar una nova honor, una glorificació nacional als homos eminents, més que a treballar la llengua francesa, que en veritat no ho necessita.

«Escau donchs, més a la modestia de la nostra condició present, a les necessitats d'activitat intensa que l'estat de la nostra llengua reclama y a l'urgencia del seu estudi y expansió, tant se val el nom que s'usi, el tipu de comissió de treball, de centre d'investigació científica, al qual se portin els homes mes adaptats a les funcions que li son encomanades. Y això no es pas obstacle a que un altre dia ab més medis y representació que avuy, se pugui completar o ampliar, fentse a l'hora que instrument de trevall, augusta seu de glorificació, cridanthi a tots els conreuadors eminents de la nostra llengua.

II
LA SECCIÓ DE CIENCIES

«Tots aquells que's preocupen del nostre renaixement cultural se dolen de la vergonyosa situació en que's troba entre nosaltres un altre ordre d'estudis, els de les ciencies matemàtiques, físiques y biològiques, predilectes de la civilisació contemporania, y el florir ditxós de les quals es mirat en cada país com indispensable, no tan sols a l'assoliment de la seva majoritat intelectual, sinó a son meteix progrés material y prosperitat econòmica.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El cas actual de Catalunya

«Aquesta situació no es nova, ni tan sols recent. L'atràs científich general del nostre país, data de més lluny que no pas ahir. Peró may com ara havía estat tan gran, ni havía devingut tan perillós el desequilibri, entre aquesta inferioritat nostra y la superioritat dels demés, creixenta en poder y més difosa cada dia. Les nacions del mon dediquen avuy energies poderosíssimes y sumes enormes, ab l'ambició cada una d'assolir una supremacia cientifica, que ja no saben considerar com a deslligada de la supremacia política. Y totes hi volen ésser en l'obra de la ciencia; la Italia, descuidada fa poch, ha volgut referse, en quaranta anys ha lograt una entrada triomfal y definitiva en la vida científica internacional, fins al punt d'haver lograt imposar la seva llengua, relativament poch difosa, com oficial als Congresos y demés manifestacions semblants, al costat del francès, del anglès y de l'alemany. Pobles considarats ahir com a barbres, se han posat avuy en primera línia, en la competencia mondial, mercés a l'heroisme ab que han volgut entrar y [240] han entrat en el cultiu de la ciencia; y es ja un tópich citar els considerables esforços y bella tasca realisats pel Japó en aquest punt. Ni deixa tampoch algun país que l'historia havia lligat a nosaltres, d'havernos pres una considerable devantera en l'obra de combatre la fatalitat que secularment sembla condempnarnos al atràs cientifich.

«Trist es dirho, pero, entre nosaltres, en aquest ordre de coses, tot, absolutament tot està per fer... No hi escau a un document com el present dir el detall y fer el quadre de les penosíssimes circunstancies de la nostra situació actual. No més en un aspecte de la qüestió voldríem insistir, que certament, a judici dels que s'han ocupat del mal y de sos remeys, sembla esser son central problema: la manca d'un viure científich, colectiu y organisat, manca que fa estèrils constantment y condempna a quotidians fracassos les energies més potentes y les més

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

belles iniciatives. Entre'ls mals de que sofreixen els nostres aciençats, ab un valor personal digne certament de major ajuda, el pitjor de tots es l'aillament; si no es que aquest sia la causa o ocasió de tots els altres. La gratuita disposició pera'l saber, que dona a certs homes la naixença, no deu haver mancat evidentment de produirse sovint, aquí com per tot. Pero, arreu ahont la vida cientifica existeix organisada, una poderosissima colaboració social vé a lligarse ab aquest element que porta l'individu. La ciencia es, com reconeix tothom, una obra essencialment social. Suposa com a necessari precedent una organisació civil, un aplech d'homes dotats del sentit de les empreses colectives, de la colaboració dels uns ab els altres, de la cooperació internacional, de l'unitat superior que aporta en l'empresa comuna, no sols tots els cercadors d'avuy, sino aquests ab tots els del passat y ab tots els de l'avenir. Aillarse, lligar estretament el saber a la persona, representa la negació de qualsevulla ciencia veritable. Els nostres aciençats, que la fatalitat històrica condempna encara a l'aillament, tan sols dificilíssima y extraordinariament poden integrar son esforç y els resultats del mateix a l'obra científica universal. Y d'altra banda, la dura necessitat de referirho tot per ells mateixos els sol inclinar ab tendencia tràgica, a un dels dos extrems: a un ambiciós bastir edificis ab pures intuicions, ab la pretenció d'arribar tot seguit als núvols; o a un humil renunciament, a una servil copia y dócil seguiment dels resultats de la producció extrangera, com si aquí, per una misteriosa maledicció definitiva, fos a jamay impossible una sola descoberta o la producció d'un sol pensament original.

Ciencia en català

«L'integritat de la nostra renaixença cultural necessita per altra banda que no oblidem el domini de les ciencies, en l'actual moment decisiu, quant tractem de assegurar pera sempre a la nostra parla aquella

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

posició de dignitat acadèmica que li pertoca. Tots sabem quina es, en dit punt, la dolorosa lluita que sostenen els nostres aciençats entre les exigencies de la edició que imposen económicament llengues no nadiues y les tendencies sinceres de son esperit, que'ls portarien a valerse tothora de l'únich llenguatge en que, integra y fidelment, les [241] concepcions de son esperit poden trobar expressió y vehícol. Pera que's produís en català una literatura, orgull del nostre poble, revelació entre les gents y perpetuació en els sigles de l'ànima de la Catalunya moderna, n'hi ha hagut prou ab els impulsos sentimentals; pera que's produexi ciencia catalana, revelació de la nostra espiritualitat també, aquells no basten; es necessaria una organisació sólida y eficaç de la cooperació colectiva. Y l'afirmació de la llengua catalana no serà definitiva sinó quant en ella hagin parlat a tot el mon culte matemàtichs, històlechs, psicòlechs, investigadors de la química, dels astres o de les condicions biològiques del fons del mar. No es necessari, altrement, insistir en l'indispensable aussili que'ls homes de ciencia poden prestar a certes empreses filológiques com la del Diccionari, les definicions del qual careixeríen tal volta, sense una colaboració d'aquest ordre, de la precisió y la propietat que han de concedirles per temps y temps l'autoritat necessaria.

La Ciencia y la riquesa pública

«Però aquesta cooperació social al treball científich ens es exigida ademés pels nostres mateixos interessos económichs, amenaçats més apremiantment cada dia per la superioritat científica extrangera. No ja solament a la competencia internacional ni en la lluita pels mercats se tradueix aquesta; sinò que, a casa nostra mateixa, ens subjecta a una mena de condició vergonyosíssima de colonia, fent venir a mans extrangeres les millors empreses, els més nous y importants afers dins la vida económica del pais. La nostra terra sembla nostra, la nostra ciutat sembla nostra; en realitat son, en gran part, domini d'extrangers, que les senyorejen per la ciencia, per la técnica, per la organisació. Mil vegades

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

s'ha dit en mil tons distints: sense ciencia original en un pais, no hi hà industria original; sense industria original, no hi hà vida económica independenta. Qualsevol temptativa que's fassi pera redimirnos de la esclavitut en aquest punt, ha d'ésser estèril si no combatem el mal per l'arrel. La ciencia d'avuy representa, pera nosaltres, la riquesa pública de demà.

La nova secció del Institut

«Les condicions ineludibles de la realitat exigeixen, donchs, d'una manera urgent, que aquelles corporacions que vulguin correspondre a les exigencies de la opinió pública, tractin de posarhi remey eficaç. Pera aquesta tasca, la Diputació de Barcelona vé preparada, y vé també fins a cert punt obligada per lo que ja ha fet y fa en l'ordre de l'investigació històrica, ab la creació y sosteniment de les actuals seccions de l'Institut d'Estudis Catalans.

«Hauría, donchs, de procedir a completar l'Institut ab les seccions de ciencies matemàtiques, físiques y biològiques, formant un organisme nou, un Institut de ciencies, que colocat en unitat conjunta ab les actuals seccions históric-arqueológiques y aprofitant alguns dels medis y pràctiques ja reunits y utilisats per aquest, el completès en l'ordre científich, [242] donantli la complexitat indispensable a una entitat pública que no vulgui(n) donar preponderancia viciosa a una de las branques del saber humà, en perjudici de les altres. Un nou departament en el nostre Institut, aplegant homes y obres especialment donats al cultiu de les ciencies matemàtiques, físiques y naturals, serà'l primer pas y el més decisiu segurament, en aquesta empresa trascendental que ha de conduirnos al nostre plè viure científich universal, permetent als nostres aciençats sortir de l'aillament y realisar investigacions propies y redimintnos a tots a l'hora de la desorganisació actual y del vergonyós asserviment respecte de la producció extrangera.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

III
Organisació del Institut en ple

«La creació de l'Institut de llengua catalana y de l'Institut de Ciencies, pera completar l'Institut d'Estudis Catalans, format avuy per seccions que constitueixen un institut Històrich-Arqueológich, planteja alguns problemes d'organisació pera mantenir la unitat de la novella y ja gloriosa institució, sens perjudici de la llibertat, de l'autonomía de cada una de les seves tres grans seccions o branques.

«L'Institut Nacional de França, creat per l'article 298 de la Constitució de 5 fructidor de l'any III (22 agost 1795), compost de les cinch grans academies, es presidit per torn pels presidents de les mateixes. El nostre Institut, que no estaria format més que per tres instituts o academies, podría ésser presidit també per torn, però de manera que en un mateix any turnessin els tres presidents en el càrrech, ocupantlo per exemple, quatre mesos cada un. Mes, com es convenient un cert «esperit de suite», una continuitat sense solució o interrupció en la conducció de les tasques colectives, especialment en la vida de relació, convé que sigui permanent el secretari, això es, nomenat per un temps indefinit entre'ls secretaris de les tres seccions o academies o instituts.

Unitat dels tres Instituts

«La actuació ordinaria de l'Institut hauría d'ésser per seccions. Els tres Instituts, Històrich-Arqueològich de la llengua catalana y de Ciencies, se reuniríen y treballaríen separadament ab plena autonomía, ab representació, medis y publicacions propies. Mes, sempre les publicacions de tota mena deuríen portar el nom de l'Institut d'Estudis Catalans en la portada, així com dels fondos, ingressos o bens propis, especials de cada secció o branca, hauria de destinarse una part als gastos generals de l'Institut y de la Biblioteca.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'Institut s'hauría de reunir en plè, ajuntant tots els seus membres sense separació de seccions, en les sessions inaugurals, de recepció de membres, de formació de presupost general, així com per resoldre respecte d'actes, funcions, reunions o institucions en que hagi de actuar, intervenir o ésser representant l'Institut en plè. [243]

La nostra Biblioteca Nacional

«La nostra Biblioteca Nacional, encara que nascuda a redòs de l'Institut, es convenient que tingui una organisació propia seva, separada de la de l'Institut. Perxò ha d'instituirse una Junta Patronal de la Biblioteca en que hi hagi una representació dels tres instituts y de la qual puguin formar part representants de les corporacions y entitats que fassin donatius de importancia a la Biblioteca, així com persones que hagin contribuit d'una manera extraordinaria a formarla.

Proposta

«Per tot això considera aquesta Presidència que ha d'insistir en la moció continguda en la Memoria al començament esmentada, respecte de la necessitat d'ampliar l'Institut d'Estudis Catalans, creant un Institut filològich o de la llengua catalana, y un Institut de Ciencies, al costat de les seccions actuals que formen un Institut Històrich-Arqueològich, funcionant ab llibertat y autonomía els uns dels altres a dins de la superior unitat de l'Institut d'Estudis Catalans que tots plegats constitueixin.

Deu guardi a V. E. molts anys. —Barcelona a 4 de febrer de 1911. —E. Prat de la Riba.

Es tan gros el triunf que l'*Obra del Diccionari* acaba d'alcansar, que no mos ne porem avenir que sia ver. No'ns ho crèyem, es ben ver,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

triunfar tan pronte i tan trascendentalment. Es un servici inmens qu'En Prat de la Riba i tota la Diputació de Barcelona acaben de prestar a la causa de Catalunya, a la causa de la nostra llengua, qu'es l'ànima i el bessó de la Patria Catalana. ¡Milions de gràcies a Deu nostro Senyor per aquest gran triunf qu'acabam de conseguir tots els qui sospiram per la restauració i glorificació de la llengua catalana! ¡Mils de gràcies a n-En Prat de la Riba i a tota la Diputació de Barcelona! Bè estam a n-cas d'entonar ab tota la nostra ànima: *Te Deum laudamus*!

Vetassí'ls noms de les persones que la Diputació de Barcelona ha designades per constituir les dues noves *Seccions* de l'*Institut d'Estudis Catalans*:

Per la *Secció de Filologia i Espansió de la llengua catalana*: Mn. Frederic Clascar, Mn. Antoni M. Alcover, En Pompeu Fabra, En Joan Maragall, N'Àngel Guimerà, el Dr. Lluís Segalà, Catedratic de l'Universidat de Barcelona, i En Josep Carner.

Per la *Secció de Ciències*: Dr. Fargas, Dr. Turró, Dr. E. Terrades: Dr. Pi i Sunyer, En Pere Coromines, N'Eugeni Ors, En J. M.ª Bofill i Pitchot.

Sia a tots l'enhorabona més coral. [244]

«Revue» i «Bulletin» de «Dialectologie Romane» (244)

Acaben de sortir els nombres d'aquexes dues publicacions, corresponents a juliol—desembre d'antany.

El nombre de la *Revue* inclou els estudis següents, ab el nom de llurs autors: *P. Babier fils*, Certaines formes latines des gloses latines anglosaxonnes; *F. Fankhauser*, Das Patois von Val d'Illiez (Unterwallis) I; *C. Battisti*, Zur Lautlehre der Nonsberger Mundart.[36] — MELANGES: *K. Hard af Segerstad*, Saint Coisne; *J. Haust*, Etymologies wallones.

[36] Nota (1) de l'original: Estudi per la fonètica del dialecte de Nonsberg.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

—COMPTES RENDUS: *C. Salvioni* sur G. Lombardo, Saggi sul dialecto nisseno; *C. Salvioni*, sur A. Schiavo Lena, Il dialetto del Circondario di Modica; *C. Salvioni* sur G. Bologna, Un testo in volgare siciliano del sec. XIV; *C. Salvioni* sur G. P. Palma, Vita di S. Onófrio, testo siciliano del sec. XIV; *C. Salvioni* sur P. Rolla, Dallo Spicilegium di Scoppa; *K. Sandfeld-Jensen* sur G. Weigand, Linguistischer Atlas des dako-rumänischen Sprachgebites;[37] *G. Weigand* sur G. Pascu, Despre cimilituri; *G. Pascu* sur Th. Capidan, Die nominalen im Aromunischen;[38] *A. M. Espinosa* sur R. Lenz, Los elementos indios del castellano de Chile; *E. Staff* sur F. Hansen, Spanische Grammatik auf historischer Grundlage.[39] —ANNUAIRE CRITIQUE: *H. Urtel*. Lorraine. Compte-rendu retrospectif jusqu'en 1908; *M. G. Bartoli,* Dalmazia e Albania. Relazione sul quinquennio 1905-1910; *P. Barbier fils*, Chronique ètymologique des langues romanes». —Tots aqueys articles umplen 319 planes.

Vetassí ara'l *sumari* del *Bulletin*:

F. Boillot, Faune et Flore Franc-comtoises. COMPTES-RENDUS: 1. *H. Goelzer*, Le latin de Saint Avit, évêque de Vienne (J. M. Meunier); 2. *P. Premoli*, Il Tesoro de la lingua Italiana; 3. *D. Behrens*, Beiträge zur Französischen Wortgeschichte;[40] 4. *F. Sandmann*, Zur Formenlehre des Werbums im Neufranzöischen; I.;[41] 6. *J. Buckeley*, Beiträge zur Französischen Ortsnamenforschung (F. Rechnitz);[42] 7. *C. Flam*, Lautlehre des französischen Textes in Code Vindobonensis (W. Suchier);[43] 8. *O. Reich*, Beiträge zur Kennis des Bauernlebens im alten Frankreich (F. Boillot);[44] 9. *K. Bergmann*, Die Ellipse im Neufranzöischen (F. Küchler); 10. *J. d'Albrey*, L'Ortographe et l'Etymologie (W. Suchier); 11. L. Schneider, Das französische Volkslied (W. Cüchler); 12. *Ch. Lecomte*, Le

[37] Nota (2) de l'original: *Atlas llingüístic del domini de la llengua daco-rumènica.*
[38] Nota (3) de l'original: *Els sufixes nominals en aromunic* (dialecte de Rumènia).
[39] Nota (4) de l'original: *Gramàtica espanyola ab fonament històric.*
[40] Nota (5) de l'original: Contribució a l'historia de paraules franceses.
[41] Nota (6) de l'original: Per la morfologia del verb dins el francès modern.
[42] Nota (7) de l'original: Contribució a l'escorcoll dels noms de lloc francesos.
[43] Nota (8) de l'original: Fonètica del text francès del còdic Vindobonenc.
[44] Nota (9) de l'original: Contribució a la conexensa de la vida dels conradors de la França vella.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

parler dolois. Etude e glossaire des patois comparès de l'arrondissement de Saint Malo, I (F. Boillot); 13. *A. Horning,* Wortgeschichtliches aus den Vogesen. 14. Chronique de la Société. Avis aux membre de la Société. — Nouvelles. Bibliographie. Index, Errata». —Aquest nombre conté 35 planes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[245][*]

Defensa d'un mot català (245-250)

El nostre bon confrare *La Aurora* de Manacor ha sostenguda una polèmica contra l'invasió del mot castellà «*abono químic*», sostenint que cal dir femada «*femada química*». Vetassí les raons en que s'es fundat per sostenirho?

Dia 4 de mars va dir tot axò:

«Es nostro bon amic D. Eugeni Aguiló, perit agrícola d'aquesta Província, manifestà dia 22 de febrer dalt *Correo de Mallorca* que no li acaba de semblar bé que diguem «femada química» en lloc de «abono químic», perque, venint «femada» de «fems» i essent «fems» lo que en castellà diuen «estiércol», —«femada» es lo que en castellà diuen «estercoladura», axò es, «s'acció i s'efecte de *estercolar*» (femar), i per lo matex resultarà «impropi» es voler significar amb so mot «femada» es concepte «astracte» des mot «abono» o sia «tota sustància del reyne animal, vegetal o mineral, qui, directa o indirectament, una volta afegida a sa terra, servex d'aliment a ses plantes».

«Creym qu'es axò lo que vé a dir el Sr. Aguiló: que's mot «femada» no servex per espressar es concepte general de «sustància afegida a sa

[*] T. VI. —Abril de 1911. —N. 16.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

terra per alimentar ses plantes», perque «femada» inclou un sentit especial, espressa just una classe de tals «sustàncies» alimentadores de plantes, just la «sustància» formada «d'aliments d'origen orgànic distint».—

«Mos sembla que's sistema d'estudiar es mallorquí, prenent per punt de partida's castellà, axò de voler fixar es sentit de «femada» respecte de «fems» per lo que significa «estercoladura» respecte de «estiércol» —es estat sa causa de que'l Sr. Aguiló no ha tengut en conte un fet que destruex tota sa seua argumentació. Aquest fet es que en mallorquí «femar», que vé de «fems», ha significat sempre es concepte general de alimentar ses plantes ab sustàncies» tant «animals» com «vegetals» com «minerals»; i «femada» ha significat sempre també es metex concepte general. Sa terra cremada per medi de formiguers, ¿qui no li diu «femada»? «Femada» de formiguers es una espressió tan véya com es pastar i admesa per tot-hom. Per lo tant, no es ver que «femada» sia just una especialidat de «sustància alimentadora de ses plantes», que no espressi es concepte general de tals sustàncies». L'espressa i deu més a [246] n-aquex concepte general; per lo tant, està completament justificat í fundat en raó i en veritat es dir «femada química», i es lo que pertoca dir, si hem de conservar sa propiedat i sa puresa mallorquina. Que a Catalunya continental diguen *adob químic*, me sembla molt bé; pero trop que, tenint noltros es mot «femada», no hi ha cap necesidat d'introduir s'«adob», entre altres raons perque a Mallorca ja té's sentit de «compostura d'una cosa»: «*adobar* un'eyna; fer un *adob* una cosa espenyada».

Pero, i «femada», derivat de «fems» i «fems» des llatí «femu», ¿no du en sí es sentit especial de «sustància» formada «d'elements d'origen orgànic»? Etimològicament, sí; primitivament, sí. Lo que hi ha, que's seu sentit va evolucionar, de sentit especial passà a general, com succeí en moltíssims d'altres mots, no sols en mallorquí, sino en totes ses altres llengos. *Arribar*, primitivament just significava *posarse just a la riba; equipar* primitivament just voliar dir *armar una nau*, del germànic *skip;*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

soldada primer just significava *suma* o *cantidat de sous*, no sa *paga d'un criat* o *criada; doblers* i *doblerada* primer just era *suma* o *cantidat* de tal moneda anomenada *dobler*, no el valor genèric de *moneda*. En poríem omplir tot un llibre de mots que primitivament tenien un sentit especial, particular, i que llavò passaren a espressar el sentit general, el concepte abstracte. Aquest es el cas de mot «femada»; i per axò està molt ben dit «femada química», i es lo que pertoca dir, i no sa castellanada de «abono químic» o «abono» tot sol.

Dia 18 de mars *La Aurora* digué axò altre:

«A lo que diguérem que'l mot «femada» primitivament just se referia a «fems» de *femu*, i que desprès «evolucionà» passant a espressar es concepte general d'element afegit a sa terra per ferla més productiva, — contesta el Sr. Aguiló negant tal evolució, dient qu'ell ni «casi sa totalidat des nostros conradors no'n tenen noticia». Se veu a la llego que ni el Sr. Aguiló ni «casi sa totalidat des nostros conradors» no s'eren fixats en que «femada» etimològicament, primitivament, just se referia a «fems» i que després, ja fa molts de sigles, es sentit de tal mot «va evolucionar», se va estendre, venint a significar es concepte general d'element afegit a sa terra per ferla més productiva. Se veu que no'n tenien notícia d'aquest fet de llengo. Lo que no es ver que «sa casi totalidat des nostros conradors» no sàpia que «femada» espressa es concepte general d'element afegit a sa terra per ferli produir més. Que'ns dispens el Sr. Aguiló, en matèria de peritatje agrícola i de ses altres coses de sa professió del Sr. Aguiló, acalarem es cap devant ell i mos ne guardarem com de caure d'anarli a negar es fets d'aquell ram seu qu'ell sostenga; pero en matèria de «fets» de llengo mallorquina i catalana, ab que mos som ocupats casi tota la vida, que hi hem cuydat a perdre ses dents, pretenim estarne millor informats que'l Sr. Aguiló. Som pagesos de Manacor i tota sa nostra nissaga es de pagesos, i hi vàrem néxer, com aquell qui diu, ab sa «femada» i ab sos «formiguers»; per axò sostenim que a Manacor i a tots es pobles veynats «femar» i «femada» espressa i ha espressat sempre desde molts de sigles, es concepte general que's castellans espressen ab

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sos mots: *abonar* i *abono;* i [247] sostenim, perque hu hem comprovat, que en tots es pobles de Mallorca succeex lo metex. Precisament aqueys dies hem tenguda avinentesa de parlar ab diferents persones de Marratxí, Villafranca, Felanitx, Porreres, Llucmajor, Deià, Caimari, Campos, Búger, Pollença, Alcúdia, Montuïri, Artà, Son Servera, Sant Llorenç, Algaida, Sa Pobla, Ses Salines, Maria, Consell, Sencelles, Binissalem, Inca, Bunyola, Sineu, Sant Joan, Santa Margalida, Santa Maria, Campanet, Petra, Randa, Son Sardina, S'Horta de Ciutat. Demanàrem a n-aquestes persones: —*¿De que «femau» ses terres a n-es vostro poble?* I totes infaliblement contestaven: —«Ab fems, formiguers, alga» etc. De manera que totes aquexes persones de tants de pobles entenen per «femar» exactament just lo metex que's castellans entenen per «abonar». ¿Negarà el Sr. Aguiló que sia ver que persones de tots aquells pobles mos donassen tal contestació? ¿Negarà's valor i sa trascendència de tal contestació? Seria negar s'evidència. —Noltros lo que no concebem, com el Sr. Aguiló i ets altres que li fan costat, no veuen que no es possible que's poble mallorquí, que's conradors mallorquins, que sempre han hagut de «femar» tant i tant, que sempre han hagut d'«afegir elements» a sa terra per ferla mes productiva, no's treguessen, no formassen una paraula, axò es, un «verb» i un «sustantiu» per espressar es concepte general de tals elements reforsadors de sa productividat de sa terra! Que's pobles no tenguen paraules per espressar ses coses que no conexen, ses feynes que no fan, se comprèn, i axò es lo que succeex; pero qu'un poble que fa molt d'una cosa, que la fa per porer viure, no tenga una paraula, no tenga un «verb» i un «sustantiu» per espressar aquella cosa, per espressar es concepte general de tal cosa, —axò es lo que no's comprèn, axò es lo que no's veu dins cap llengo del mon. Seria's primer cas aquest des poble mallorquí, que cuyda y ha cuydat sempre a caure mort «femant», i «femant» de diferents maneres, per diferents sistemes, que no li hagués ocorregut formar una paraula, un «verb» i un «sustantiu» per espressar es concepte general d'aquexa cosa. Sería una cosa inaudita, sa més rara i «estranya» del mon; i més tractantse des poble mallorquí, que ha donada

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una estensió fora mida a sa llengo catalana que mos dugueren es pobladors de Mallorca, venguts de Catalunya, cridats p'el rey En Jaume; una estensió tan admirable, que de tot nom fa un *verb* (*porta* > *portetjar*, *guinaveta* > *guinavetetjar*, *llibre* > *llibretjar*, *capell* > *capelletjar*, *bé* > *benetjar*, etc.); i de tot *verb* fa un *nom* per espressar ses ganes de posar s'acció de tal verb (*cantar* > *cantera*, *mirar* >*mirera*, *dir* > *diguera*, *cuir* > *cuiguera*, *ballar* > *ballera*, etc.). ¿Se pot concebre que, ab tanta de fecundidat com tengué's poble mallorquí en so formar paraules, justament s'enrocàs i se retés devant es concepte de «femar», una cosa que no s'aturava de fer i de vàries maneres; i se quedàs sensa formar una paraula per espresarho? No volem insistir pus ab aquest punt perque el consideram evident, i que sols un apassionat pot dexar de veurehu.

«No, no es cap cosa just de Manacor axò de donar a n es mot [248] «femar»[45] es sentit genèric que's castellans donen a n-es seu «abonar». Es cosa de totes ses Balears i de tot Catalunya i fins d'ets altres territoris de sa llengo d'oc (provensal, llemosí, tolosà, etc.) Vetassí unes quantes proves de tot axò, que negú es capaç desfer ni invalidar: *a*) A Menorca «femar» es equivalent a n-es castellà «abonar»; axí consta p'es *Diccionario Menorquín-Castellano* (Maó, 1833) de D. Jaume Ferrer i Parpal, que diu (T. II, p. 709): *Femar:* abonar las tierras; *Femarse:* abonarse. —*b*) A Eivissa, segons mos confessaren dos seminaristes de la pagesia d'allà s'altre diassa que vengueren, es verb *femar* espressa també es sentit general de *abonar* des castellans. —*c*) A Catalunya vé a succeir lo metex, com e-hu comproven: 1r Es *Diccionari de Barbrismes*

[45] Nota (1) de l'original: Es innegable l'*evolució* del sentit etimològic dels mots «fems» i «femada». El metex Sr. Aguiló digué que «fems» son «elements d'origen orgànic distint». Ara bé, no es aquex el valor primitiu, etimològic, de «fems», que surt de *fĕmu* < *fĭmu* llatí, que no significava més que «escrement» animal. Per lo metex, «fems» no's pot dir de cap sustància just «vegetal» segons el valor primitiu del mot; sols estenent el seu sentit, *generalisantlo*, se pot aplicar a n-els «varis elements d'origen orgànic distint» que's diuen fems. A Palma metex ¿tal volta tothom no anomena «fems» les agrenadures, i cloveyes, paladures, i royissos de fruyta i hortolissa, que's posen dins un cossiol i el *femeter* recullex de casa en casa? I ¿quant aquestes coses son estades may lo que'ls llatins deyen *stercora*, *fimus*, *femus*? Tenim, per lo metex, el «fet» de l'evolució del sentit del mot «fems», axò es, un sentit que primer era especial i esclusiu d'una sustància determinada i que després passà a tenir un sentit general, espressant diferents sustàncies.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

introduits en la llengua catalana (Barcelona, 1901), de N'Antoni Careta i Vidal, pàg. 6, que diu: «*Abonar la terra:* adobar, engreixar, *femar*». —2n El *Diccionari de la llengua catalana*, edició de la Casa-Salvat (Barcelona, 1909), t. I, p. 33, que diu: «*Adobar:* agr. *femar* les terres: abonar, engrasar, beneficiar». —3r El *Diccionari Popular de la llengua catalana* de N'Aladern (Barcelona, 1904), que diu (t. I, p. 200): «*Adobar*... les terres: *femarles* o posarhi guano»; —4t es *Novíssim Diccionari Manual de les llenguas catalana-castellana* (Barcelona, 1894) de D. Jaume Àngel Saura diu (p. 195): «*Femar* les vinyes ab drapots», axò es, enterrar certa cantidat de pedassos devora ses rels des ceps. Com es pedassos no's pot dir que sien «fems» ab so valor i sentit literal del *fimus* llatí, resulta aplicat es verb «femar» ab so sentit general que noltros sostenim que té. —5t Es *Diccionario Catalàn-Castellano* del P. M. Fr. Magí Ferrer (Barcelona, 1854), pàg. 309, posa sa metexa frase: «*Femar les vinyes ab drapots*». —6è El conegut agricultor d'Agullana (alt-Empordà), D. Joan Torrent, dins les seues *Llissons d'Agricultura Moderna* (Figueres, 1909) distingex sempre perfectament entre «fems» i «femades», com es lógic, veyentse ben clar que dona a n-aquestes dues paraules un sentit ben diferent. I en carta particular de 15 de mars mos diu: «En aquesta comarca (Empordà), si bé les paraules *femar* i *femada* deriven de *fems*, s'han vingut aplicant fins de poc temps a n-aquesta part, en relació a tota mena de sustàncies aplicades a la terra per ferla [249] més productiva. —7è Un amic de Sant Vicenç dels Horts (prop de Barcelona), D. Pau Modolell, consultat sobre aquest particular, ens escriu ab data de 24 de mars que a n-aquella comarca es cosa corrent dir, per exemple: «Aquesta terra es prima; i, si no l'*afemen*, no lleba». De manera que's verb *afemar* té allà el sentit genèric de *abonar* castellà. —En quant a n-es territoris del mitj-dia de França que parlen diferents branques de la llengo d'oc (i es català i per lo metex es mallorquí no es més qu'una branca de tal llengo), tenim *Lou Tresor dóu Felibrige*, es gran diccionari de totes aquelles branques, obra de l'escels Frederic Mistral, imprès a Ais de Provença l'any 1878, que posa: 1) «*Femà:* fumà la terre, v. *endrudi;* llavò esplica's sentit

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'*endrudi* dient qu'es «engrexar ses terres, fertilisar; —2) «Acò vau uno *femado* (axò val una femada): cela vaut un amendement». Ja's sap que en francès se diu «amendement» lo que's castellans diuen «abono» i «adop» a Catalunya; —3) «Proverbi: vau mai sesoun que *femado*» (val més saó que *femada*). Es evident qu'aqui «femado» equival a s'«abono» castellà; —4) «anà fumà li maulo: aller fumer les mauves», axò es, «anar a *femar* ses vaumes». Ab aqueste frase es provensals espresen es morirse i durse'n es mort a n'es cementeri a podrirse dins sa terra. Es evident qu'aquí «femà» no té's sentit especial des «fimus» llatí, sino es sentit general que sostenim noltros, equivalent de «abonar» castellà, puys es cos d'una persona no es «fimus». Totes aquexes cites des diccionari d'En Mistral son tretes des T. I, p. 1114 i s. En posa d'altres de frases, donant es metex sentit general a n-es mot «femar» i «femada», i no les copiam per no allargar massa. —I no es just d'ara que «femar» i «femada» tenen aquex sentit general: es desde que hi ha memòria de llengo d'oc i català, com consta p'es *Lexique Roman ou Dictionnaire de la Langue des Troubadours comparée avec les autres langues de l'Europe latine* (Paris, 1844) de Mr. Raynouard, diccionari fet demunt tots es monument coneguts de s'antiga llengo d'oc, anteriors a n'el sigle XVI. Idò bé, dins el T. III, p. 301, se troba: «*Femadura:* s. f. engrais»; axò es, lo metex que's castellans diuen «abono». I dins sa plana següent se troba axò altre: «Milgranier (magraner) amar *femat* de fems porci», axò es, que's magraner ama «femada» de *fems* de porc». Aquesta cita està treta des manuscrit n.º 1523 de sa biblioteca de Santa Genoveva de París, titulat: *Elucidari de la propietat de totas res naturals*. Si aquí «femat» no tengués es sentit de «abono», si no espressàs es concepte general, si just espressàs es concepte primitiu de *fimus*, *fems*, ¿seria anat s'autor a fer sa revolteria de «femat de fems» de porc? ¿no hauria dit tot dret que's «magraner ama fems de porc»? Es evident axò, i no hi volem insistir pus».

Agraim a n-el nostre bon confrare *La Aurora* de Manacor que haja feta aquexa defensa tan resolta de la puresa i propiedat i dignidat de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nostra llengua benvolguda respecte dels mots «femada» i «femar». Les autoridats que retreu *La Aurora* de les diferents regions i comarques i èpoques de la nostra llengua, proven fins a la derrera evidència que aqueys dos mots han tengut sempre en català el sentit genèric «de reforsar ab sustàncies adecuades la terra per ferla més [250] productiva», per més que primitivament sols tendrien el sentit especial del *fimus* llatí. Aquexa *evolució* del sentit *especial* cap a n-el *general* es una lley del llenguatje humà, i totes les llengues n'estàn plenes de mots qu'han esperimentada tal *evolució*. Lo que hi ha en el cas present es que, a conseqüència de la maleida invasió castellana que patex el català, se veu que dins moltes de regions catalanes i valencianes s'hi son aficats a-poc a-poc els mots «abonar», i «abono», i els mots antics «femar» i «femada» han sufrida una *capitis diminutio*, les han arreconats, conservantse tot lo mès ab el sentit primitiu del *fimus* llatí. Pero nosaltres tenim la persuació de que, ben escorcollades aquelles regions i comarques, encara s'hi han de trobar dins aquelles pagesies, entre'ls conradors sense lletres, vestigis, rastres i senyes evidents dels mots «femar» i «femada» en sentit genèric, exactament igual a «abono» dels castellans, per lo qu'hem dit, qu'es impossible que la gent catalana no's formàs i no tengués un mot per espressar aquella idea general de «reforsar la productividat de la terra, afegintli altres sustàncies adecuades».

Aquexa qüestió lexicogràfica es d'un gran interés per l'*Obra del Diccionari*; per lo metex, ens endressam a tots els nostres colaboradors de totes les regions de parla catalana demanantlos per Deu, per la Pàtria i per la Llengua que tots volen enaltir i glorificar, que fassen el favor, quiscún dins el seu redol, dins la seua comarca d'escorcollar bé els pagesos, els conradors sensa lletres, a veure si encara el verb «femar» conserva en boca d'aquexa bona gent del camp el sentit genèric que's veu p'els monuments que cita *La Aurora* que tenia antigament per tot arreu. Per escorcollar, per aclarir els fets de llenguatje, un ha d'escoltar els minyons i la gent sense lletres. Si un pregunta la gent instruida, s'esposa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a no arribar a la veritat del fet llingüístic, perque la gent instruida ben sovint ignoren molts de mots i frases del poble o se creuen que son coses maldites que no s'han de dir; i si los demanau: —¿Diuen això aquí? —vos respondràn sense trampoletjar que no's diu tal cosa. Si'ls estrenyeu un poc, sortiràn dient que no més ho diuen certs ignorants que no saben que's mentjenquen i que no'n poren prendre formetat. I devegades succeex que llavò a n-aquexes metexes persones instruides, sense adonarse'n, los escapa aquell mot o aquella frase qu'han jurat i perjurat qu'allà no existia. ¡Que de voltes ens ha succeit això en les nostres exides filològiques per Catalunya i Reyne de València! —¡Que hu tenguen en conte tot això els nostres colaboradors! i ¡que s'animin tots a fermos aquex escorcoll, quiscún dins la seua regió, entre'ls pagesos i gent de camp: a veure si'ls mots «femar» i «femada» conserven encara el sentit general equivalent a «abonar» i «abono» dels castellans. ¡Hala, colaboradors de l'*Obra del Diccionari*, a veure si'ns aydau a aclarir aquest fet de llenguatje! [251]

Notes Bibliogràfiques (251-257)

Unificació | *Depuració y* | *Expansió* | *de la* | ***Llengua catalana literaria*** | *Conferència* | *donada al* | *Ateneu Barceloní* | *25 Janer 1911* | *per* | *Josep Casadesús, pbr. P. M.* | *Catedràtic de Llengua Inglesa* | *(per oposició) en l'Escola Superior de Comers de Barcelona* | *President de la Secció d'Idiomes* | *de l'Acadèmia Científich-Mercantil* | *ex-Director de l'Escola Superior de Comers* | *de la Corunya* | Barcelona | Escola Tipogràfica Salesiana | 911. —Opuscle de 32 planes de 154 x 105 mm.

Agraim coralment a Mn. Josep Casadesús l'exemplar, ab que mos ha obsequiats i honrats, de la seua *Conferència* a l'Ateneu de Barcelona, de que parlàrem dins el BOLLETÍ de janer. Se veu que Mn. Casadesús es

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

homo d'estudi i que no té rues a la llengua. —Desgraciadament l'estracte que donà *La Veu de Catalunya* dia 26 de janer de tal *Conferència* reflexa prou bé la sustància de lo que hi va dir Mn. Casadesús de la llengua catalana i de lo que caldria fer per alsarla i fins refondrela. Lletgida la *Conferència*, tot agraint coralment les grans alabanses que fa de la nostra *Obra*, ens veym a n-el cas de ratificarnos en tot lo que diguérem dins el nostre article de janer *La llengua catalana i Mn. Casadesús*. Ens avenim pocot ab aquest bon amic en la manera d'apreciar l'estat actual de la nostra llengua i de lo que caldria fer per alsarla i tornarli la seua nadiua reyalesa. Consideram molt injust i inexacte lo que retreu Mn. Casadesús per provar que la llengua catalana «està» «am perill de mort», que no es «sana», «pura» ni «una», qu'es una «Torre de Babel», que la multiplicidat de formes en la nostra conjugació per un metex *modo*, *temps* i *persona* sia «misèria» i no «riquesa». —I ¿d'ont ha tret Mn. Casadesús que'l nostre *Diccionari* haja d'esser «molt voluminós», «caríssim per forsa», i que «solament podràn tenirlo els particulars y entitats de molt diner», i que «la majoria de catalans restaran sens ell»? Això no es més qu'una suposició de Mn. Casadesús sense cap fonament en la realidat. Ab tal sistema es bona de combatre qualsevol obra. —¿Vol sebre Mn. Casadesús que serà'l nostre *Diccionari*? Doncs miri la *Lletra de convit* i el desplegament d'ella dins les planes dels sis toms del BOLLETÍ, i porà coletgir fundadament lo que serà. ¿Qu'ell creu que no anam ben *orientats*? A n-això contestam qu'hem fet i feym tot quant hem pogut i porem per anarhi, i que no mos ne som anats del nostre cap, sino qu'hem pres consell i *orientació* dels romanistes capdals d'Alemanya, Suïssa i Itàlia, dels mestres caporals de la ciéncia llingüística. ¿Van descaminats i *desorientats* tots aquests? Creym que no; si Mn. Casadesús creu que sí, mos sap greu, pero paciència.

Consideram ilusoris els remeys que proposa Mn. Casadesús per «l'obra» de «l'unificació, depuració y expansió de la llengua catalana culta», com son: 1) fer una «Gramàtica, curta, precisa; preu, una peseta»; 2) fer un «diccionari, curt i precís,... quatre pessetes»; i que,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

com si aquexes dues obretes fossen l'Evangeli, tothom s'hi subjectàs absolutament, i hi sacrificàs cada qual les pròpies conviccions i fins les [252] especialidats dialectals de la seua respectiva comarca o regió. Bo seria que's fes aquexa *Gramàtica* d'una pesseta i aquex *Diccionari* de quatre pessetes que demana Mn. Casadesús; seríen uns bons, uns nous instruments, essent ben fets, per la divulgació, conexensa i foment de la nostra llengua i literatura. Ara que servissen per lo que vol Mn. Casadesús i voldríem nosaltres si hu creguéssem factible, ens permeti Mn. Casadesús que hu posem en corantena. A n-el sigle XVII o a n-el XVIII o la primeria del XIX, tal vegada aqueys remeys que proposa Mn. Casadesús, haurien donat el resultat que somia tan bon amic; avuy, època d'escorcoll i de crítica i que s'es esveit, segurament per a sempre, el famós *Magister dixit*, ho consideram absolutament imposible; i si no, ¡que's fassen les proves! ¡que's fassa tal *Gramàtica* d'una pesseta i tal *Diccionari* de quatre pessetes, i en tornarem parlar de llur resultat dins deu o vint anys, si som vius; i, si som morts nosaltres, els qui'ns sobrevisquin! —Tenim por de que Mn. Casadesús no miri'l problema de català massa ab ulls de *professor d'idiomes*, que, es natural, necessita indispensablement una *Gramàtica* i un *Diccionari* manuals, sense lo qual no pot dar una passa. Nosaltres veym molt d'altra manera tal problema, i no'ns fa ni una mica de por aquex «caos» dialectal, aquexa «anarquia» dialectal que tan esfereex Mn. Casadesús. ¡Tant de bo que sortíssin més, molt més encara, dins la literatura catalana totes aquexes diferències i especialidats dialectals de totes les comarques i encontrades de la nostra llengua! ¡No hu crega Mn. Casadesús que la mort ens haja de venir de tal cayre! Tots els arguments que fa ell per provar allò del «caos», «anarquia» i «torre de Babel» de la nostra llengua, se porien fer a totes les literatures naxents o renaxents del mon; se porien fer sobre tot a la més gloriosa, a la més alta de totes les literatures de bax la capa de Deu, la literatura grega. ¿Tal volta no constituien la llengua grega, p'el cap bax, una cinquantena de dialectes? ¿Tal volta no escrigueren en llur dialecte respectiu llurs obres estupendes aquells escriptors inmortals que's deyen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Homer, Hesíode, Heròdot, Píndar, Plató, etc. etc. etc.? Aquelles formes dialectals tan divergents, aquella trequelada de formes dialectals, una cap a llevant, l'altra cap a ponent, l'altra cap a llebetx, l'altra cap a gargal, que's ballugaven tan vitenques dins els dialectes grecs i que dins el català fan tant de mal-d'ulls a Mn. Casadesús, i no sol mal-d'ulls, sino que's veu que li lleven del dormir; —doncs bé, tot aquell avalot de dialectes grecs ¿aturà en res ni per res la vida del grec? ¿aturà en res ni per res la llengua grega d'esser literariament la reyna, l'emperatriu de les llengues, i la seua literatura la reyna i l'emperatriu de totes les literatures del mon i dels sigles? Se desengàn Mn. Casadesús, no hi ha que tenir gens, gens, gens de por a n-aquex «caos», a n-aquexa «anarquia», a n-aquexa «Torre de Babel». Que recordi Mn. Casadesús lo que demostra el gran Max Müller dins les seues admirables *Lectures*, fetes a «the Royal Institution» de Londres els anys 1861-1863 sobre «the Science of Language», que totes les llengues literàries viven, se nodrexen, se renouen i s'aguanten precisament dels dialectes, que son l'element viu, la rel, la font, l'ànima de les llengues. Sí, aquexa bella munió de formes dialectals que, gràcies a Deu, posseim desde Salses fins a Santa Pola, desde Calaceit i els [253] cims nevats de les *Maleides* fins a Alguer, son la rel, la font, l'ànima, la vida de la llengua catalana. Lo que'ns falta es replegar totes aquexes munions de formes dialectals i posarles en circulació, donarles a conèxer per tot arreu, ferles còrrer la gandayna de llevant a ponent, de tramuntana a mitj-jorn, i ja'n farà el poble català la garbelladura convenient, sortintne, resultantne la futura llengua catalana, estrènua, inconstrastable, triunfant, gloriosíssima. No se'n preocupi Mn. Casadesús, ja's farà la garbelladura! ¡prou que's farà! ¡i no la farà cap acadèmia ni cap cenacle! ¿No l'han feta prou sense res d'això la llengua inglesa, l'alemanya i altres?

I ¿d'ont ha tret Mn. Casadesús que'l mot «coral» (=*cordial*) es cap creació dels nostres «descastellanadors»? Vol dir «coral» ara mos resulta que just és el *pòlip* d'aquex nom i adjectiu de *chor*, allà on canten? Si Mn. Casadesús, abans de donar la seua *Conferència* hagués pegades algunes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mirades a la llengua vivent, hauria vist que dins regions importantíssimes, fa sigles, molts de sigles, s'usa l'adjectiu «coral», exactament com el «cordial castellà, parlant-se d'*amics* CORALS, d'amor CORAL, d'estimar CORALMENT. I ¿aont treu cap anar a dir qu'usar tal adjectiu es «empobrir l'idioma».

I ¿com sap Mn. Casadesús que les desinències àtones *-as* (*dona-donas*) i *-an* (*eran-erant*) es precisament «avuy», això es, modernament, que «han caygut en el so de *e* sorda? ¿No li diu res a Mn. Casadesús el fet de que dins tots els monuments coneguts de la llengua catalana, especialment els més antics, *-as*, i *-es*, *-an* i *-en* se confonen sovint, predominant, això sí, *-es* i *-en*, constituint precisament una de les característiques de la variedat catalana dins les nombroses branques de la llengua d'oc? ¿Com no prova, doncs, aquest fet que'ls qui tals documents escrivien, donaven exactament el matex sò a la *a* àtona que a la *e* atona? De manera que tal coincidència de sò no es d'«avuy» ni dels derrers sigles, sino de tots els sigles i de tots els monuments de la llengua catalana. I ¿com s'atrevex Mn. Casadesús a afirmar tan decretoriament qu'«avuy» tal *a* de *-as* i *-an* «han caygut en el sò de la *e* sorda»? essent axí que dins tota la província de Lleida i dins mitja província de Tarragona i dins tot el reyne de València tal *a* es ę̥, tancada, com en castellà, això sí, *relaxada* o *afluxada*; per lo metex, totes aquelles estensíssimes comarques diuen: dɔnę̥s, [e]rę̥n, etc. Ens crega Mn. Casadesús, es massa esposat parlar de la *realidat* de la llengua catalana i donar orientacions per la seua depuració, sense fixarse abans una mica en la realidat *dialectal*, sense fer una mica de volta per les diferents comarques i regions de la llengua catalana, sense sortir de Barcelona, encastellats dalt una càtedra de la Ciutat Comtal, ancque sia tan alta y espayosa com la de l'*Ateneu Barcelonès*.

I ¿com sap també Mn. Casadesús que la *-ch* final (*po*CH), *llo*CH, etc.) sia «general i característica en el català», «una lley catalana que portem a la massa de les sanchs», una «tradició» dels nostres monuments escrits,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«una segona natura, més forta que la primera»? Conformes que desde el sigle XVI s'anà generalisant aquexa *-h* final derrera la *-c*; pero ¿i abans? ¿era axí abans del sigle XVI? ¿Pot provar Mn. Casadesús ni negú altre ab los monuments catalans ab la mà, ab els nostres manuscrits [254] ab la mà, anteriors a n-el sigle XVI, que tal *-h* sia res d'això que diu Mn. Casadesús ni provi res d'això, ab fets, no ab afirmacions gratuites?

I ¿com sap també Mn. Casadesús que la *o* àtona de *títol*, això es, la *o* àtona, sortida de la ŭ llatina (de *tĭtŭlŭ* per exemple), «avuy a quasi tot Catalunya sona altre cop *u*, com en temps de Ciceró»? Doncs sàpia Mn. Casadesús que tota la provincia de Lleida, bona part de la de Tarragona, això es, tota la Ribera d'Ebre i el Maestrat i tot el reyne de València i Mallorca fora de la vall de Sóller, no fan *u* tal *o*, sino que la pronuncien com *o*. ¡A veure si es capaç Mn. Casadesús de desmentirmos! ¿Ho veu com es una mica esposat anar a donar *orientacions* per la «depuració» de la llengua catalana sense tenir en conte la *realidat* de la metexa?

Es molt d'agrair l'entusiasme i ardor que demostra Mn. Casadesús envers la llengua catalana i l'obra magna de la seua «depuració i expansió»; i se veu clar i llampant que Mn. Casadesús reunex condicions envejables i capdals per aquexa «obra» gloriosa. Estam segurs de que la feyna metexa que du entre mans per atènyer tal «obra», li farà veure quin es el *camí* avengut i quina es l'*orientació* bona per dur endevant la tasca gloriosa de la restauració i enaltiment de la llengua catalana, tasca en que mos plau moltíssim tenirlo per colaborador incansable, brillant i esperimentat, encara que divergent de la nostra manera de veure. Aquexes divergències de criteri son coses tan menudes que *no paguen l'oració* ni han de mancabar may en lo més mínim l'afecte *coral* i germanívol que'ns ha d'unir a tots els qui mos consagram a la causa santa de la nostra llengua, que cal que fassem *un sol cor i un'ànima sola*, per *poderne sortir ab la nostra*, això es, la restauració definitiva de la nostra llengua i la consolidació gloriosa de la nostra renaxent literatura.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Rossend Serra y Pagès | **La Festa del Bisbetó a Montserrat** | *y* | *origens de la meteixa* | Barcelona | Tipografia «L'Avenç», Rambla de Catalunya, 24 | 1910. —Un opuscle de 46 planes de 280 x 202 mm. ab 8 gravats.

Devem a l'amabilitat i bon afecte de l'autor, qu'agraim de tot cor, un exemplar d'aquexa curiosíssima monografia d'una costum tan antiga, pintoresca i sugestiva com la del *Bisbetó*, que es una de tantes proves del caràcter espansiu, xelest i divertit dels pobles mitj-evals, que no tenien res de funest, mújols ni mal-axamussos, com escriptors ignorants i mal intencionats han volgut suposar per odi a la fe cristiana, que a-les-hores dominava, com may ha dominat dins el mon, encara que'l seu domini fos complet ni de bon tros. Conta En Serra i Pagès en que consistia això del *Bisbetó*, això es, que a les esglèsies d'Espanya i França per la diada dels Innocents vestien de bisbe un escolanet i figuraven allà que comandava com si fos un bisbe de bon de veres, i ab això armaven truy i bogiot i trempaven rialles i fins arribaven a estrems punibles, sobre tot fentse dins les esglésies i ab coses sagrades. De manera que hu varen haver de privar casi per tot p'els abusos que'n provenien. A la Abadia de Montserrat s'es conservada tal costum del [255] *Bisbetó*, això es, tot lo qu'era conservable. Essent la costum del *Bisbetó* una part de la vida catalana antiga, tan interessant per l'*Obra del Diccionari*, bé ha fet En Serra i Pagès de descriurela dins aquexa monografia, que prova una volta més la sòlida il·lustració del nostre bon amic i l'acredita novament de benemèrit de les Lletres catalanes. Desde'l punt de vista de la llengua, es d'un gros interés el *Sermó del Bisbetó* que s'inclou dins aquexa monografia, tret d'un còdic del sigle XV de la Biblioteca de l'Universidat de Barcelona, *Sermó* que sembla'l feya'l *Bisbetó* de la Seu de Barcelona.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Traducció dels Usatjes, | **les més antigues Constitucions de Catalunya | y les Costumes de Pere Alabert**. —Estret de l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* de 1907: un opuscle de 54 planes de 322 x 243 mm.

El nostre amic coral Mn. Josep Gudiol ens ha obsequiats, i le hi agraim de tot cor, ab un exemplar d'aquexa publicació que va fer dins l'*Anuari* de l'*Institut* de 1907, ab lo qual prestà un gros servey a l'*Obra del Diccionari*. Se tracta d'un còdic del Museu Episcopal de Vic, del sigle XIII, inclouent una traducció dels *Usatjes* feta, segons tots els indicis, durant la segona mitat del sigle XIII, i llavò'l text de les *Costumes de Catalunya entre senyors i vassalls* d'En Pere Albert, canonge de la Seu de Barcelona, de mitjàn sigle XIII. Es per lo metex, el contingut de tal còdic un ver monument, sobre tota ponderació interessantíssim, de la nostra llengua, i qu'oferex un camp grandiós per l'estudi dels nostre filòlecs; el lèxic i la gramàtica hi tenen molt, pero molt qu'espigolar. Contam ferhi no ja gavelles, sino garbes a forfollons per la nostra *Obra*. —¿I no hi haurà cap colaborador que's resolga a buydar tota aquesta *Traducció* docentista en cèdules per la nostra *Calaxera*? ¡Vaja, bona gent! ¡fora por! ¡coratje! El qui s'animi, que'ns posi un mot, i ja li proporcionaríem un exemplar de la gentil publicació de Mn. Gudiol.

Privilegi | **de les** | **Aigües de Xerta** | *Encabessament y certificat data en castellà* | *Text català, traduít del llatí* | *per* | *Antón Añón* | Tortosa | Imprenta Querol | 1910. —Un opuscle de 27 planes de 157 x 110 mm.

El patriarca del catalanisme de Ribera d'Ebre, el respectabilíssim D. Antoni Añón, de Xerta, amic coral nostre, ens envia aquest opuscle, senyorivolament estampat, aont ens oferex una gentil traducció catalana d'un document llatí sobre drets d'aygues, firmat del rey En Pere IV l'any

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1383. Molt ens alegram que de tan bon amic encara tenga delit per demostrar publicament la seua amor i entusiasme de tota la vida per la nostra llengua cent voltes benvolguda. Donam a l'amic Añón la més coral enhorabona i li agraim ab tota l'ànima la fina atenció d'enviarmos un exemplar de tal publicació. [256]

Eleneta | **y la** | **Primera Comunió** | **dels noys** | *Traducció* | *Ab les degudes llicències* | Tortosa | Imprenta Querol | 1911. —Un opuscle de 26 planes de 147 x 104 mm.

No sabem qui mos ha enviat, i le hi agraim de cor, un exemplar d'aquest opuscle aont se conta la meravellosa i angelical vida de la minyoneta irlandesa, Elena Horgan Aherne, nada dia 24 d'agost de 1903, duyta, per mort de sa mare, a l'Hospici-Escola del Bon Pastor de St. Fiubar, aont a forsa de precs i d'instàncies conseguí que li dexassen fer la Primera Comunió a n-els quatre anys i mesos (6 desembre 1907); i, havent combregat una trentena de vegades, va entregar l'ànima a Deu just una santeta dia 2 de febrer de 1908. Les nines d'aquell Hospici-Escola feren una novena en memòria de N'Eleneta per conseguir de Deu la gràcia de que tots els nins del mon poguessen combregar tan prest o casi casi com ella; i dins breu temps vengué aquexa gràcia, donant el Papa el seu cèlebre decret sobre la comunió dels infants. —El fet d'aquesta minyoneta ha tenguda ressonància, i se'n han publicades relacions ab inglès, ab italià i altres llengues, i ara's publica aquesta en català, i prou bon català. Bé va! Això hem de procurar, que tots els fets de ressonància del mon trobin eco a Catalunya, i se consignin en català. Es una manera de fer integral la nostra literatura.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'Ermità de Cabrenç | **¡Visca Rosselló!** | *Cantate Catalane* | *(avec la traduccion française* | *en l'honneur de l'Inauguration du Monument* | **Montanyas Regaladas** | *de Raymond Sudre* | *à Perpignan, le 5 Juin 1910* | *. Musique de MM.* | *Simon Siné* | *et* | *Gabriel Parés* | *Chef de la Musique* | *de la Garde Républicaine* | *Executée par* | *les Sociétés Chòrales de Perpignan* | *et la Musique* | *de la Garde Républicaine* | *.* Perpignan | Imprimerie Catalane de J. Comet | 1910. —Un opuscle de 47 planes de 237 x 154 mm.

Hem rebut, no sabem tampoc de qui (sia'l qui sia que'l mos ha enviat, grans mercès!) aquest gentil opuscle. Es una *glosa*, plena a redols d'afecte patriòtic, sempre coral i agradosa, sobre les inmortals estrofes de la solemníssima cansó rossellonesa *Montanyes Regalades*, que fa vibrar tan dolsament, tan intensament tots els cors catalans. El llenguatje es prou pur, i n'hem tretes una partida de paraules p'el *Diccionari*. Això es lo qu'han de fer els escriptors rossellonesos: anar a escorcollar llur llenguatje per les serralades del Canigó, de Conflent, del Vallespir, de la Cerdanya, de Capcir, i buydar-lo dins poesies i proses que ferin el cor dels fills de la Pàtria i els-e despertin l'amor encesa, vibrant, qu'esbronca per tot i triunfa de tots els ostacles, l'amor que'ls rossellonesos haurien de tenir més viva i més ardent envers la llengua llur i la tradició llur, que son les úniques coses que'ls-e poren fer viure com-e poble. [257]

Topografia Mèdica | **de** | **Pons** i **sa Comarca** | per | Dr. Francisco X. *Montanyà i Santamaria* | *individuu corresponent de la Real Academia* | *de Medicina y Cirugia de Barcelona* | *Obra llorejada ab el Premi de la Academia* | *de Medicina de Barcelona* | *(Medalla d'or i* | *títol d'Acadèmich corresponent) en el concurs* | *obert per aquella docta corporació l'any 1906* | Tipo-litografia | Sol y Benet | Lleyda — 1910. —Un volum de 301 planes de 215 x 155 mm. ab 9 làmines i un mapa de Pons i sa comarca.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Agraim coralment a l'autor l'exemplar d'aquexa obra ab que mos ha obsequiats i li donam de tot cor l'enhorabona d'haverla escrita i publicada. Sí, ha prestat el nostre benvolgut amic i colaborador En Muntanyà un bon servici, no sols a Ponts, sino a Catalunya. Vé a esser els seu llibre una monografia completa d'aquella xamosa ciutat, reuninthi tot lo que interessa i fa referència a Ponts. Comensa per fer l'història de la ciutat, i llavò la descripció completa, no sols de la població, sino de son terme, plans, muntanyes, corrents d'aygues, la flora, la fauna, i llavò el caràcter, aspecte, hàbits, costums, il·lustració, moralidat i particularidats llingüístiques dels *ponsetans*, ab taules-resums de llur *matrimonialidat, natalidat* i *mortalidat*, i llavò posa les malalties més freqüents a Ponts i els remeys i medicines populars, casolanes, i fins i tot consells i instruccions molt útils per defensarse de certs mals i accidents repentins. Tot ponsetà hauria de tenir i lletgir el llibre del Dr. Muntanyà a n-e quí Ponts té d'estar agraidíssim. ¡O quina cosa que seria tan bona i tan bona que tots els pobles de la llengua catalana..., i els de llengua castellana igualment tenguessen un llibre que dugués de cada un de tals pobles lo que du de Ponts el llibre del Sr. Montanyà! ¡Que hi contribuiria de molt axò a la cultura general d'Espanya i particular de cada població, i quines facilidats no donaria per tota classe d'estudis científics, socials i literaris! A cada població de llengua catalana hi ha un o varis metjes. Ab bona voluntat actuada, tots porien fer respecte de llur respectiva població axò que respecte Ponts ha fet el Dr. Montanyà: una *Topografia Mèdica*. ¡Hala, Srs. Metjes! ¡a veure si us agafa gens d'enveja del Dr. Montanyà! ¡No li tengueu por a tal enveja, que no es aquella que figura entre'ls set capitals! No es cap pecat; es una virtut. ¡Hala, idò, Srs. Metjes! ¡fil a l'agulla i fora sòn!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lo «Rat Penat» (257-258)

A la fi aquexa benemèrita institució valenciana s'es resolta a publicar una *revista mensual* bax d'aquex nom tan simpàtic. Ja'n son sortits dos nombres, el de janer i el de febrer. Romp el foc el venerable caporal d'aquell moviment literari tan gloriós, En Teodor Llorente, tan benvolgut de tots els cors catalans de rel, encapsalant el nombre de janer ab una carta a n-el *President* del *Rat Penat*. La revista forma un quadern de 80 planes de 240 x 160 mm., axò es, 48 planes per articles i poesies actuals i 32 planes de folletí per donar a conèxer obres valencianes antígues, havent comensada a publicar: *a*) *Istòria de la Passió de nostre* [258] *senyor deu iesu crist ab algunes altres piadoses contemplacions seguint lo evangelista Sant iohan* de Mn. Fonollar i d'En Pere Martínez; *b*) i *Apologia de la laboriosidad y conducta del P. M. Fr. Bartolomé Ribelles, del orden de Predicadores*. —El nostre bon amic i colaborador benemèrit, lo Rt. Fr. Lluís Fullana, franciscà, ha comensat a publicarhi son *Estudi sobre Filologia valenciana* que li premià lo *Rat Penat* anys enrera i de que parlàrem a son temps demunt el BOLLETÍ. —Prou ho necessiten els valencians desxondirse a favor de llur llengua! Prou els urgex aplicar a son estudi els sistemes i mètodes de la ciència llingüística. Sense tals estudis d'anys i anys, ens creguin qu'es temps perdut pensar en la fundació de cap *Acadèmia de la llengua valenciana*, si aquexa ha d'esser res formal i positiu, i no un joc d'infants o de desenfeynats.

¡O bons amics del *Rat Penat*! ja es hora, ja passa d'hora de pegar cossa a la sòn i d'alsarvos tots plegats per salvar l'honor i la dignidat de la vostra dolsíssima llengua! ¡Fa massa temps que la vos dexau botxinetjar! ¡fa massa temps que la vos dexau tractar a cosses, pitjor que'l més vil dels esclaus! ¡O bons amics del *Rat Penat*, sigauho d'una vegada amics de la vostra llengua! pero amics no de nom ni just de boca, sino d'obres i de fets!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es escusat dir que establim de bon cor el canvi ab la novella revista mensual *Lo Rat Penat*, saludantla coralment i desitjantli molts, molts d'anys de vida, i molts, ben molts de suscriptors, i que senyali el principi d'una nova fase de progrés i enaltiment resolt i vitenc per la causa nobilíssima de la llenga valenciana. Amèn.

El Diccionari català-alemany del Dr. Vogel (258)

Ens escriu aquex gran amic de Catalunya, ab data de 27 del passat desembre, que'l seu *Diccionari català-alemany* s'està estampant a la vela, que ja està llesta la lletra A, axò es, les paraules que hi comensen, i que'l primer volum sortirà p'el juliol, si Deu ho vol i Maria. I ens diu el Dr. Vogel, son les seues metexes paraules, que «contindrà uns mil, si fa no fa, de mots nous, trèts dels autors i aclarits (esplicats) per ells metexos». —¡Axò sí que hu es un'altra boníssima nova! ¡Quina gran cosa no serà fer la difusió de la nostra literatura dins l'estranjer, el tenir un instrument d'introducció tan poderós i eficaç com serà aquell diccionari del Dr. Vogel! Bé s'hi poràn espassar les ganes que tenen de lletgir català els grans estudiadors alemanys ab aquest diccionari català-alemany, fet principalment per ells! ¿Hi ha cap poble que lletgesca tant com l'alemany? Per axò es de tanta de trascendència que hi haja un diccionari català-alemany. Bona, boníssima idea va tenir el Dr. Vogel de ferlo! Benhaja ell! ¡Amèn que'l tenga aviat llest i estampat i a disposició de tot lo mon! ¡Amèn!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Colaboradors que tenen poca son (258-259)

El Dr. Niepage, de Wernigerode (Alemania), mos ha enviades 1000 cedules, tretes de documents mallorquins; —N'Emili Genís i Horta de [259] Pineda, 4025; —Mn. Bernardí Mateu de Mancor, 1000 de bell nou; —Rt. P. Vives de l'abadia de Montserrat, 1859; —Mn. Jeroni Cloquell, 1162 de bell nou; —D. Pau Modolell, Mestre de Minyons de Sant Vicenç dels Horts, 1270.

Per un que no sabem qui es (259)

Mos son arribades tres fulles escrites bax del títol *¡Que n'es de rica la nostra llenga!* sense més firma que *Un vallesà*, per si hu volem posar dalt el BOLLETÍ. No tenim inconvenient de posarho; pero abans necessitam sebre qui es que'ns envia axò. Les fulles son vengudes totes soles sense cap tarjeta ni carta esplicatòria.

Més noms de lloc i llinatjes, acabats en -ac[46] (259)

325. —**Arnabach**: llinatje català.
326. —**Bausach**: llinatje valencià, actual i del sigle XIII; hi hagué un bisbe a València que nomia axò.
327. —**Bufiach**: llinatje mallorquí del sigle XIII. *Hist. de Sóller* de Mn. J. Rulla, T. I, p. 789.

[46] Nota (1) de l'original: Veyau T. II, p. 364; T. III, p. 16, 71, 94, 106; T. IV, p. 39, 95, 134, 334; T. VI, p. 131.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

328. —**Calasachs** (Rodrigo de): bal·le de Stopanga del Comtat de Benavarri a 10 de febrer de 1414 (Pergamins comprovants contes Bal·lia de València).

329. —**Fillach** (Misser Nicolau): Vice-Canceller del Rey d'Aragó dia 23 de janer de 1455 (Pergamins comprovants contes Bal·lia de València).

330. —**Fullerachs**: llinatje català actual.

331. —**Gallach** (Johan de): Canceller i Vice-Canceller de la Cort del Rey dia 2 de matx de 1472 (Pergamins comprovants contes Bal·lia de València).

332. —**Mallachs**: llinatje català actual.

333. —**Portusach**: llinatje català actual.

334. —**Renovach**: llinatje mallorquí del sigle XIV. *Hist. de Pollensa* de Mn. Rotger, T. I, p. 74.

335. —**Santanach**: llinatje de la Bisbal (província de Girona).

336. —**Sistach**: llinatje català.

337. —**Vesach** (Felip de): de l'offici de Mestre Racional a 20 de juny de 1451 (Pergamins comprovants contes Bal·lia de València).

Contra un qui va errat (259-260)

El nostre bon confrare barceloní *Renaixement* dia 11 de febrer dona una bona llissó a un tal Antich que demunt el periòdic *República Social* [260] va tenir el poc seny d'escitar els catalans a «abdicar de tot llur programa», arreconant fins la llengua catalana, que, segons ell, «no conex negú». ¡Quina mentidassa! *Renaixement* li fa comprendre a n-aquex Antich que va ben lluny d'osques i pert el temps miserablement si's figura convèncer els catalans de res d'això, i li dona proves de que'l català el conexen prou a n-els primers centres de cultura de fora d'Espanya, i que escrivint en català un se pot donar a conèxer dins tot lo mon. Agraim a *Renaixement* la menció honorífica i plena de bon afecte que'ns dedica,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

com també'ls termes d'alt encomi qui té per l'*Obra del Diccionari*: Grans mercès de tot.

Un colaborador aprofitat (260)

El nostre benvolgut amic i antic colaborador Dr. Agustí M.ª Gibert de Tarragona ha empresa una tasca importantíssima: ens replega'ls noms de tot Catalunya ab llur correspondència científica i qualcom més, referents a Història Natural. Deu nostre Senyor conservi n-el Dr. Gibert la salut i el delit per dur avant i a cap aquesta tasca gloriosa, que pot esser, i serà sens dupte, d'un gros profit per l'*Obra del Diccionari*.

---

†

D.ª Manuela Herreros, viuda de Bonet (260)

Dia 29 d'aquest més va passar d'aquex nom a l'altre, plorada de sos fills i de tots els seus coneguts, qu'eren molts, perque tothom l'apreciava i la respectava. Era una gran senyora, una mare i una viuda exemplar, i llavò una de les poetises més notables de Mallorca i de tota la llengua catalana. Brollà la seua musa en les seues jovintuts, i brollà espontània, llampant, plena de briu i de *vis comica*, sempre en bon mallorquí. Una de ses poesies més notables es, ben segur, aquella aont diu per qu'escriu sempre en *mallorquí* i fa la defensa, pero ¡quina defensa! del català de Mallorca, —Quant se casà, dexà anar ses poesies desgraciadament. ¡Quina llàstima que no les replegàs dins un volum! ¿Com no hu fan els fills? ¡Que hu fassen per l'amor de Deu!

Sobre tot, que'l Bon Jesús l'haja trobada en estament de gràcia; i, si encara estigués entretenguda dins el purgatori, que la trega i l'admeta a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'etern descans de la santa glòria; i doni a tots els seus fills i filles i demés parents molts d'anys de vida per pregar per ella, i el conhort i conformasa que tant necessiten per suportar una pèrdua tan grossa com es la mort de la meritíssima i inolvidable D.ª Manuela Herreros. Al cel lo vejem. Amèn! [261]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1911

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[261][*]

Sobre fonética catalana (261-269)

[PERE BARNILS]

Vocals

I.VOCALS TIVANTES

I. Temps ha que teniem concebuda la idea del present estudi. Les notes preses que se'ns anaven apilotant confusament en els calaixos y may fins ara'ns havia llegut el poguerne ordenar una petita part.

La investigació fonética reclama cada dia mes precisió; exigeix mes minuciositat al donar la descripció dels fonemes qu'integren una llengua. El màximum d'aquesta precisió importantíssim per resoldre problemes fins avuy desconeguts, no pot obtenirse mes qu'ab l'auxili de la nomenada Fonética experimental tal com l'exposa l'*Abbé Rousselot*.[47] Sense aquesta la evolució exacte y completa d'un fenòmen llingüístich qualsevulla es impossible y exposada a les més grans equivocacions. Emprô a manca d'aparells grans de precisió matemàtica, pot recòrrer's a un senzill utillatje (v. mes evall) assequible a tothom y'l que, si bé no dona resultats infalibles, per nosaltres que no disposèm per ara ni

[*] T. VI. —Matx de 1911. —N. 17.
[47] Nota (1) de l'original: Principes de phonétique experiméntale, Paris, 1908.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

coneixèm el manetj de millor, té quan menys la ventaja d'ajudarnos a prevenir certs errors y deixarnos acostar a una apreciació acceptable del objecte.

2. Per lo que sabèm, les vocals catalanes fins avuy no han sigut estudiades ab aquella detenció y cura que fora de desitjar y per conseguent tampoch axí descrites, llevat d'una exposició qu'apareix firmada per *B. Schädel,*[48] feta a base del sistema analfabètich de transcripció proposat per *O. Jespersen.*[49] Mes [262] aquest sistema ingeniós y acertadíssim sobre tot com a mètode pedagògich, no'ns diu pas encare tot lo que voldriam, tot lo que desitjèm saber de les vocals catalanes. Tots els que hi hajin probat fer un estudi fonètich sobre un determinat individuu, saben bé prou lo costós y molest que resulta per agent y pacient quan se tracta de determinar la posició dels orgues vocals. Quan un investigador per sos estudis disposa d'un individu benigne que se presta a deixarse analisar ab tota paciència, podrà ser molt pràctich el sistema analfabètich a que havèm aludit, prô'ls datos mancaràn encare de la precisió del número. Ademés en aquest cas l'individuu estudiat lo mateix deixarà introduirse un senzill palet en la boca, qu'un escayre o un compàs y aixís l'us d'aquests altres objectes en l'investigació ens portarà sens dupte a conseqüències mes satisfactories, principalment per lo que's refereix a les distancies.

3. Lo mateix en el cas anterior qu'en altres semblants en que's recorri a aparells complicadíssims, l'únich inconvenient que's presenta es que podèm obtenir sols els resultats d'un nombre escàs de representants d'un dialecte y ab ells no es ben segura la deducció d'una regla general aplicada a tots els individuus; molt es no obstant conèixer al detall lo que passa a casa d'uns quans, car mutatis mutandis les diferencies no deuràn pas ser esgarrifoses, suposat naturalment que l'individuu o individuus estudiats no presentin una excepció per la llur diformitat.

---

[48] Nota (2) de l'original: Ueber Schwankungen und Fehlerghensen beim phonetischen Notieren (Bulletin de Dialect. rom., II, pàg. 1-29).
[49] Nota (3) de l'original: Lehrbuch der Phonetik, Leipzig y Berlín, 1904.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

4. Per açò creyem important un estudi rigurós y detingut dels sons catalans y concretantnos al present, de les vocals catalanes. Creyèm qu'un estudi semblant facilitarà als lectors del BOLLETÍ, als col·laboradors del Diccionari que s'interessin per una producció exacta dels sons y un coneixement exacte de la manera com aquests s'originan, la comprensió del funcionament dels orgues vocals; pot ser fins els esperonarà a indagacions anàlegues que podrian ser molt lluminoses.

Advertim que no tractèm aquí d'un procediment aplicable al transcriure fonèticament el lèxich. No; aquí tractèm de qüestions fonètiques pures per dir-ho aixís. Naturalment, aquestes qüestions estan íntimament lligades ab l'empleu que's fassi d'un sistema determinat de transcripció y aquest tindrà d'acudir a elles en cassos dubtosos y de resolució difícil ab la sola ajuda de l'impresió auditiva.

5. Y ara entrèm en materia y estudièm primerament les vocals *tivantes*. L'estudi d'aquestes es necesari si volèm fernos càrrech de lo que son les *relaxades*. No podèm tenir una idea cabal de les unes sense conèixer bé les altres. [263]

Notèm una vegada per totes que l'anàlissis següent l'hem fet prenent per base la *pronuncia propia* i constatèm per endavant la possibilitat de les lleugeres desviacions inevitables sempre que s'intenti una feyna semblant sense disposar d'aparells de precisió matemàtica.

L'utillatje d'investigació a que'ns referiam mes amunt y del que'ns havèm servit, es composa senzillament de: tres miralls (un de gros d'us general; un de mà ordinari y un altre de rodó, de 17 mm. De diàmetre, fixat al extrèm d'un suport prim de 20 cm. de llargada y formant ab ell un àngul de 135º aproximament); un compàs de punta; un regle ab la corresponent escala y una sèrie d'escayres graduats qu'havèm fet partint diagonalment unes quantes tarjetes de visita. Ademés un joch de palets lleugers y un de cartrons tallats en forma de pera y de totes mides.

L'objecte principal de quiscun es: el mirallet rodó de 47 mm. introduhit a la boca, ajudar a determinar els llochs del paladar, ens els casos que permet la naturalesa de la vocal; el compàs y els escayres,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

precisar les diferents distancies y graus d'obertura dels llavis y de les mandíbules; els palets y el regle, donarnos l'espay que va dels dos incissius mitjers inferiors a la llengua; els cartrons-peres, reproduirnos la distancia entre la llengua y el punt d'articulació del paladar.

6. Ab l'auxili d'aquests objectes havèm fixat: *a*) la distancia que va dels dos incissius, del punt mes exterior de la mandíbula inferior, a la cara anterior de la llengua; *b*) la distancia entre aquesta articulant y el paladar; *c*) l'obertura de les mandíbules; *d*) la commissura dels llavis[50] y; *e*) l'obertura vertical y horitzontal dels mateixos.

La sonoritat de les vocals, un de sos elements mes importants, no podèm precisarla. Foran necessaris altres instruments. Contentem-nos donchs en dir que totes son *sonores* com realment ho son y deixèm per qui pugui l'averiguar l'intensitat y nombre de les vibracions. Fem la mateixa salvetat per lo que respecta a la força d'expiració.

7. Repetides varies vegades les operacions per evitar erros en quan fos possible hem arribat als següents resultats: [264]

[ə].[51]—*a*) 30 mm.; *b*) 28 mm.; *c*) 5 mm.; *d*) per fora, arràn dels incissius; *e*) 5 x 47 mm. —En aquesta posició la llengua que topèm a 30 mm. endintre de la boca, apareix alçada cap endarrera en sa totalitat sobrepujant el seu pla 5 mm. Al nivell format pe'ls molars de la mandíbula inferior.

La distancia que donèm de 28 mm. Respecte del paladar no significa aquí altra cosa que la distancia màxima d'aquest respecte de la llengua, car al produir la [ə] no hi ha propiament punt d'articulació.[52] P. ex.: *pare* [*parə*].

---

[50] Nota (1) de l'original: Ab aquesta expressió designèm l'àngul de la boca (els queixos); una ratlla horizontal imaginaria tirada del un al altre, ratlla qu'en la pràctica havèm traduhit per un feble bastonet rodó, ens dona la posició dels mateixos respecte de les mandíbules.

[51] Nota (1) de l'original: Que se'ns permeti comensar per la ralaxada per excelencia (ə) encara que sigui un altre lloch el seu. Si ho fem axis es per facilitar la comparació.

[52] Nota (2) de l'original: Cf. *B. Schädel*, Manual de fonética catalana. Cothen, 1908: pàg. 67 s.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[a]. —*a*) 35 mm.; *b*) 32-35 mm.; *c*) 10-12 mm.; *d*) casi al mitj del primer molar; *e*) 15 x 44 mm. —Al pronunciar aquesta vocal la llengua seguint el moviment d'obertura de les mandíbules s'abaixa considerablement en la boca i desapareix en conseqüència casi per complet aquella alsada qu'hem observat en [ə]. P. ex. *tapa* [*tap*ə].

[ε]. —*a*) 20 mm.; *b*) 15 mm.; *c*) 10 mm.; *d*) igual que per [a]; e) 13 x 14 mm. —Al topar a la llengua a 20 mm. dintre de la boca, la veyèm elevada en sa part devantera ab una convexitat sobtada y tocant lleugerament els marges al tercer molar de la sèrie superior, mes fortament el quart y estrenyentse a partir d'aquí. Per la part de baix y desde la distancia hont l'hem trovada, la llengua omple de plè a plè la boca y en el segon molar inicia un aixamplament de banda a banda per sobre l'arcada de molars de la mandíbula inferior. P. ex: *fe* [*fε*].

[e]. —*a*) 15 mm.; *b*) 10 mm.; *c*) 5-7 mm.; *d*) igual que per [a); *e*) 10 x 44 mm. —La llengua s'alsa del devant y avença tocant per la part de dalt dos llochs mes en avant en la dentadura y els demés molars de dalt y de baix que queden enradera. Observis que l'avenç de la llengua es ascendent ja que en la mandíbula inferior apareix fregant el segon molar (de devant a darrera). L'aixamplament iniciat en [ε] s'accentúa arrivant fins a cubrir la meytat de la superficie dels molars, degut sens dubte a una dilatació del *transversus*. P. ex.: *fer* [*fer*].

[i]. —*a*) 10 mm.; *b*) 5 mm.; *c*) 3 mm.; *d*) igual que per [a]; *e*) 8 x 44 mm. —La llengua toca de baix el caní esquerre y el primer molar de la dreta.[53] Per la part de dalt en cambi frega ab [265] regularitat els dos canins; s'alça aprimantse quelcom y desapareix l'aixamplament sobre la mandíbula inferior observat en [e]. P. ex.: *fira* [*fir*ə].

Lo que cal tenir en compte es que la canal formada per la llengua y la volta del paladar a mesura que's va desplassant avant (respectivament

[53] Nota (3) de l'original: El tenir el caní pret quelcom anormal cap enfora vers l'incissiu immediat, explica aquesta anomalia.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

enrera per les posteriors) disminueix també'l seu diàmetre. Les diferentes mides d'aquest havèm cregut oportú deixarles y ens havèm concretat ab la distancia màxima del punt articulant de la llengua respecte del paladar.

[ɔ]. —*a*) 40 mm.; *b*) 20 mm.; *c*) 10-12 mm.; *d*) abarca'ls quatre incissius; e) 12 x 37 mm. —La llengua's bomba a partir del tercer molar endins, omple'l llit de la boca posterior tot just y si be la massa muscular s'eleva mes que'l nivell de la mandíbula inferior, no per çò s'aplana sobre d'ella. P. ex.: *home* [*ɔmə*]

[o]. —*a*) 45 mm.; *b*) 15 mm.; *c*) 10-12 mm.; *d*) aplega'ls dos incissius mitgers; *e*) 5 x 25 mm. —La convexitat de la llengua comença a la meytat del següent molar del respecte de [ɔ] y's presenta mes bombada matenintse en quant a la seva amplaria dintre l'espay tancat per la mandíbula interior. P. ex.: *fona* [*fonə*].

[u]. —*a*) 45 mm.; *b*) 15 mm.; *c*) 15-20 mm.; *d*) cau uns 5 mm. fora de les dents; *e*) 3 x 8 mm. —Una indicació mes precisa de la forma que pren la llengua se'ns fa aquí impossible. P. ex.: *pruna* [*prunə*].

8. Expressament hem deixat d'examinar les vocals [ạ], [ą], [e], [o] entre altres motius pe'l fet de que la llur existencia en la nostra parla no l'hem poguda fixada aixis com voldriam y tot quan hauriam fet per precisarles hauria sigut forçat y artificial. Ademés pe'l nostre objecte sembla mes oportú concretarnos a les vocals exposades que son les generals y que per estar tant distanciades en l'escala fisiològica, ofereixen mellor punt d'apoy pera jutjar de les diferencies que presentan.

En les petites aclaracions qu'hem afegit a quiscuna de les vocals exposades; ens hem concretat especialment a la llengua. Per altres que fem ampliades sobre la mateixa, axí com sobre les altres parts de la boca, ens remetem als apartats sucessius.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

9. Apleguèm avans els datos obtinguts, ordenemlos degudament per fer veure el conjunt ab mes claretat y tindrèm la següent taula:[54] [266]

Taula I

	Distància de les dents a la llengua	Distància de la llengua al paladar (*)	Obertura de les mandíbules	Commissura dels llavis Horizontal d'unió	Obertura dels llavis vertical	Obertura dels llavis horizontal	
[ə]	30 mm.	28 mm.	5mm.	passa per fora arràn dels incissius	5mm.	47 mm.	neutra
[*a*]	35 mm.	32-35 mm.	10-12 mm-	cau al mitg del primer molar	15 mm.	44 mm.	mitja
[ε]	20 mm.	15 mm.	10 mm.	cau al mitg del primer molar	13 mm.	44 mm	anterior
[*e*]	15 mm.	10 mm.	5-7 mm.	cau al mitg del primer molar	10 mm.	44 mm.	anterior
[i]	10 mm.	5 mm.	3 mm.	Cau al mitg del primer molar	8 mm.	44 mm.	anterior
[ɔ]	40 mm.	20 mm.	10-12 mm.	abarca'ls quatre incissius	12 mm.	37 mm.	posterior
[*o*]	45 mm.	15 mm.	10-12 mm.	aplega'ls dos incissius mitjers	5 mm.	25 mm.	posterior
[*u*]	45 mm.	15 mm.	15-20 mm-	cau uns 5 mm. enfora de les dents	3 mm.	8 mm.	posterior

[54] Nota (1) de l'original: Comp. aquest aplech de detalls que van a continuació ab els recullits en el trevall de *B. Schädel* y al qual ens hem referit mes amunt*: Ueber Schwankungen und Fehlergrenzen beim phonetischen Notieren*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(*) *Lloch d'articulació:* [*a*], punt màxim d'elevació del paladar; [*ε*], començ del paladar dur; [*e*], darrera els alveols; [*i*], punt mitg entre [*ε*] i [*e*]. —[*ɔ*] començ de la vela del paladar: [*o*], vela del paladar un xich més endarrera que [*ɔ*]; [*u*] extrém de la vela del paladar. [267]

10. La precedent taula se presta a algunes curioses observacions:

a) *Distancia de les dents a la llengua*. —A partir de la posició de repòs o indiferència [ə], la llengua per arrivar a [a] s'abaixa al mateix temps que's replega quelcom enradera. Segons això sembla que la [a] l'hauriam de contar dins la serie posterior, mes tinguem en compte que'l lloc d'articulació es lo mes important y de conseguent cayent aquest al bell mitj de la boca, justifica que seguim contantla com a mitja prescindint de lo que'ns diu la profonditat en que's trova en la boca respecte de [ə]. Com pot veure's el reculament de la llengua per les vocals posteriors se verifica ab una progressió de 5 mm. (contracció dels *longitudinales*). Per l'igualtat que presenten [o] y [u] veyeu mes avall.

En cambi per les anteriors tenim la mateixa progressió, un avenç analech proporcional en la disminució de la distancia.

b) Distancia de la llengua al paladar. —Deixant apart [ə] y [a] que forman aquí prupo propi, y referintnos primerament a les anteriors, trovem una disminució també regular (de 5 mm.) del espay entre'l punt d'articulació de la llengua y el paladar. Aquesta disminució va acompanyada d'un acostament també proporcional de la llengua a les dents. Aquest acostament es produhit ab ajuda del *genioglossus* y contracció del *longitudinalis inferior*. Això fa que les vocals anteriors siguin formades articulant contra'l paladar la part extrema de la nomenada part anterior de la llengua y que la punta d'aquesta caygui vers la base de la boca. Per lo que toca a les posteriors la proporció's presenta sols entre [ɔ] y [o]; en cambi [o] y [u] ofereixen aquella paritat constatada en l'apart precedent. Això'ns fa crèure qu'en les vocals posteriors y particularment

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en [o], [u], mes essencial que la posició de la llengua respecte del paladar, tal vegada ho sigui la dels llavis tirantse considerablement endavant per configurar la caixa de ressonancia. L'alçament de la part posterior de la llengua en [u] sembla anar acompanyat d'un apartament enlayre de la vela del paladar y axis s'explica tal volta que no s'alteri la distancia com a tal, car la disminució que sorgeix per una part, queda sens efecte per l'altra.

c) *Obertura de les mandíbules*. —Aquí no hi trovem una relació constant que'ns orienti. Els datos oscilen entre ells mateixos y no servan cap proporció. Això sembla indicarnos que si be un moviment de obertura de les mandíbules acompanya regularment la producció de les vocals, no per açò es essencial.

Observèm de passada qu'al parlar de l'obertura de les mandíbules, parlem sols d'una obertura relativa tota vegada que sols [268] una d'elles, la inferior es movible y de conseguent sols ella pot tenir moviment d'obertura en relació ab la seva paralela superior immovible.

d) *Commissura dels llavis*. —Aquesta es igual per [a], [ɛ], [e], [i]; mes al produirse la [ɔ], ja's tira fermament endavant y aquest avens va creixent també ab certa regularitat fins a caure l'horitzontal a la part de defora y allunyada de les dents. El desplassament de la commisura dels llavis endavant va acompanyat d'un reculament de la llengua.

e) *Obertura dels llavis*. —Tampoch aqui ofereixen proporció regular els números. En cambi es precis fer observar que'ls llavis no's mostren pas *passius*, ço es, no segueixen sense mes ni mes el moviment d'obertura de les mandíbules ja qu'ademés del moviment forçat que'ls imprimeixen aquestes, podèm constatarne d'altres independents: En [a], [ɛ], [e] el llavi superior penja immòvil (passiu); el llavi inferior es *actiu* y s'abaixa fins a deixar al descubert tota la superficie devantera corona dels quatre incissius. En cambi en [i] abdós llavis son actius, mes el superior ho es mes que'l inferior car mentres qu'aquest cedeix en el moviment constat en [a], [ɛ], [e], aquell se curba pronunciant un arch minúscul que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

s'eleva fins a mes de la meytat de la corona dels dos incissius mitjers superiors. En [ɔ], [o], [u] abdós llavis mostran un moviment actiu comú mes accentuat qu'en les altres vocals, moviment que determina la seva commissura. L'obertura dels llavis en les vocals posteriors, no presenta en la nostra pronuncia may una forma *arrodonida* perfecta, ni en la producció de la [*u*]. Aquest fenòmen qu'apareix també en la [ú] del meu amich A. Griera ab qui haviem tingut bones ocasions de comprobarlo, *B. Schädel* creu poder atribuirlo a una lleugera contracció rara del *orbicularis.*[55] La forma d'*escletxa* que presentan les vocals, en sa llargària es igual per [a], [ε], [e], [i] lo qual s'acorda plenament ab la commissura dels llavis; en cambi per lo que respecta a [ɔ], [o], [u] la llargaria que s'escursa progressivament avença al àngul (els queixos) de la boca. No s'ha de confondre aquest ab la clausura suau dels llavis.

[Si es que'l nom d'*arrodonides* que s'acostuma donar a les vocals posteriors se basés únicament en la forma d'obertura qu'ofereixen els llavis, seria discutible aquesta denominació, mes que mes si fos igual al resultat obtingut en l'observació d'una llarga sèrie de subjectes. No serèm nosaltres qui pretinguèm desterrarla per ara consagrada com està per l'us, can ens sembla [269] que pot tenir ademés el seu apoy en el fet de que aquest calificatiu correspón a la configuració esfèrica que prenen els llavis al tirarse endevant en la producció de dites vocals].

PERE BARNILS

(Seguirà)

Halle a. S. 30 abril, 1911.

---

[55] Nota (1) de l'original: Ueber Schwankungen... (Bulletin de dialect. Rom. II., p. 19, nota).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«L'Institut Filológic i d'Espansió de la Llengua Catalana» fent via (269)

Se va constituír dia 9 an al Palau de la Generalidat de Barcelona bax de la Presidència del President de la Diputació, Exm. Sr. N'Enric Prat de la Riba. Foren elegits: *President,* Mn. Antoni M.ª Alcover; *Vice President*, Dr. En Lluís Segalà, Catedràtic de Grec de l'Universidat de Barcelona; *Bibliotecari*, Mn. Federic Clascar; *Depositari*, En Pompeu Fabra; *Secretari,* En Josep Carner.

Dia 12 arribà de Mallorca Mn. Alcover, i a les dotze del dia, a n-el metex Palau prengué possessori de l'espressada *Presidència*, i a l'acte ja celebrà sessió l'Institut, tractants'hi punts interessants, ensatantse ja els grans projectes que duen entre cella i cella els membres del novell Institut.

Hora baxa d'aquex metex dia s'aplegaren representants de les tres Seccions de l'Institut per fixar el Presupost ordinari de cada una d'elles reynanthi la més perfecta concordansa.

Dia 15 i dia 19 celebrà l'Institut-Filològic noves sessions, dibuxantshi d'una manera mès concreta i especificada els plans magnífics concebuts per dur endevant ab gran alè i coratje l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* i l'espansió de la nostra llengua i literatura. No creym del cas encara dir quins son aqueys plans. Val més que Catalunya en veja primer les obres que les paraules; i les veurà les obres, si Deu ho vol i Maria, i ben aviat. El temps ens guardarà de mentir.

Per avuy sols direm que's consignaren just per enguany *dos mil pessetes* per comprar llibres de filologia romànica, qu'han d'esser les eynes indispensables per porer fer, així com Deu mana, la gran feyna lexicogràfica i gramatical. Els altres anys sens dupte s'hi gastarà més encara en tals llibres, que en general son caríssims, fins a tenir la biblioteca filològica tot lo completa i reblida que s'es mester.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es gros de tot el coratje que tenen els de l'*Institut Filològic i d'espansió de la llengua* de porer dur avant, pero ben avant, l'obra magna que Catalunya'ls acaba de confiar per via de la meritíssima Diputació de Barcelona.

Molt, moltíssim té la Pàtria Catalana qu'haver d'agrair an aquexa enlayrada Diputació i especialment an el President de la metexa, lo Exm. Sr. N'Enric Prat de la Riba. [270]

El *Criterio* en català (270)

Aquexa gran obra d'En Balmes, una de les més genials que espanyols hajen escrites i que cada retxa val a preu d'or, acaba de publicarse traduida en català p'el *Mestre en Gay Saber* lo M. I. Sr. Mn. Jaume Collell, amic nostre estimadíssim. Han feta aquexa edició, per cert molt nombrosa, les Societats Econòmiques de Barcelona, per escamparla per tot arreu, lo qual es una idea avengudíssima. —Axí'ns agrada; això es lo que'ns convé, que's vajen buydant en català les grans obres dels genis, les obres capdals de totes les literatures. Tot això son altres tantes passes que's donen cap a l'assoliment del nostre ideal: la reintegració de la nostra nacionalitat.

Ruscino (270-271)

Bax d'aquex títol el nostre benvolgut amic i colaborador En Pere Vidal, «Bibliotecari de la vila de Perpinyà», sens dupte un dels escriptors caporals del Rosselló, ha comensada a publicar una revista trimestral «d'història i d'arqueologia del Rosselló i dels altres paissos catalans.»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Cada nombre fa un fascicle de 160 planes de 226 x 141 mm. El primer nombre du articles ben interessants sobre: *a*) la primitiva *Ruscino*, població de la plana rossellonesa que Anníbal trobà tot passantne cap a Roma, l'any 218 abans de Jesucrist; *b*) *Origens cristians del Rosselló*, article pòstum del famós arxiver rossellonès [Julià Bernat] Alart; *c*) L'*esglèsia de St. Juan vell*, la Seu actual del Rosselló; *d*) *Fonts narratives locals de l'història del Rosselló en català*; *e*) *Contribució an el Diccionari de la llengua catalana*; *f*) i altres estudis d'història rossellonesa, ab una secció de *Crónica arqueològica* i *Bolletí bibliogràfic*. —Encara que *Ruscino* sia tot en francès, oferex a la nostra *Obra* un interés ben marcat p'els documents catalans que comensa a publicar i els que sens dupte anirà publicant.

Ens criden l'atenció particularment dos articles, abdós d'En Pere Vidal: el relatiu a les *Fonts narratives locals* i la *Contribució an el Diccionari*.

Les *fonts narratives* que cita En Pere Vidal: *a*) *Les Memòries d'En Pere Pasqual*, notari (anys 1595-1644), publicades l'any 1905 dalt *Revue d'histoire et d'archéologie du Roussillon*; *b*) *Memòries* d'En Jeroni Cros, cirugià del sigle XVII, i *Llibre de raó d'una familia de pagesos rossellonesos del sigle* XVII, publicada una i altra cosa per Mn. Felip Torrelles dalt *Bulletin de la Societé Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales* l'any 1902; *c*) *Memòries de l'esglèsia de St. Jaume, de Perpinyà, llibre... començat en lo any 1373 fins lo any 1624*, que Mn. Joan Buadella va seguir fins a l'any 1637: sensa publicar; *d*) *Memòries de l'esglèsia de St. Joan* de Perpinyà, qu'abrassa de l'any 1439 fins a 1743, ab alguns buyts o llacunes: escrit bossins en llatí i bossins en català de 1439 fins a 1500; en català, de 1559 fins a 1588; bossins en llatí, bossins en català i bossins en castellà de 1610 fins a 1633; escrit bossins, en llatí, bossins en català i bossins en francès de 1721 fins a [271] 1743; *e*) *El Llibre vert major* i el *menor*, dos cartorals de la ciutat de Perpinyà: el *menor* du notes històriques dels sigles XIV, XV i XVI, que'ls notaris posaven an el marge de l'acte o a qualque plana que'ls-e quedava

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sobrera. D'aquexes notes En P. Vidal en publica trenta quatre, referents: a fets de 1324 fins a 1448, i seguirà publicantne. —*f*) La *Contribució an el Diccionari de la llengua catalana* son les cèdules qu'En Pere Vidal ha anades fent de mots catalans, trets de llibres vells i documents d'arxiu; i diu qu'ha aprofitades les cèdules que dexà enllestides el meritíssim Alart, sembla que ab l'idea de fer un diccionari històric de la llengua catalana. L'estudi de N'Alart se guarda dins la Biblioteca Municipal de Perpinyà, *Manuscrits*, n.e 116. Diu En Pere Vidal que presenta aquexa *Contribució* per que'l contem entre'ls *Colaboradors qui tenen poca sòn*. Le hi contam desd'ara; i p'els VINT I UN MOTS que'ns dona de tal *Contribució*, molt ben espinzellats i esplicats, donantne les fites ben netes, se veu qu'En Pere Vidal ha feta, com sempre, bona feyna. N'estam contentíssims que public demunt *Ruscino* tal *Contribució* per qu'axò servesca per animar i encoratjar els altres rossellonesos a fi de que'ns ajudin a-les-totes en la tasca lexicogràfica, que tant s'es mester.

Clouem aquexa nota donant a la novella *Ruscino* la nostra més coral benvinguda a n-el camp de les lletres catalanes, i que Deu li do molts d'anys de vida, plena i gloriosa per la nostra llengua, i llavò molts de suscriptors.

¡O amics rossellonesos! Vosaltres que us teniu per fervents amadors de la vostra llengua i que tantes de vegades ens heu promès que trabayaríeu per l'*Obra del Diccionari*, ¿com no us animau a buydar en cèdules tots aqueys documents catalans que ressenya *Ruscino* en son primer nombre? ¡Hala fora sòn! ¡tiraula la sòn a la paret! ¡no hi volgueu res ab ella, que no fa més que anul·larvos i vilipendiarvos! ¡Creysme qu'es ben hora! ¡ja passa d'hora de despertarvos! ¡No es hora de dormir com-e saulons! ¡es hora d'estar ben desperts i de fer feyna a-les-totes! ¡A treballar manca gent!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Notes Bibliogràfiques (271-273)

Llibret de Recorts | *escrits per* | *Joseph Bodria y Roig* | *Soci de mèrit de lo Rat-Penat* | *Prefaci* | *de* | *D. Francesch Badenes Dalmau* | *Mestre en Gay Saber* |. *Valencia-1911* | Imprenta de Manuel Pau | Carrer de Quart, 25. —Un volum de 122 planes de 163 x 114 mm.

Agraim coralment a l'autor l'exemplar ab que'ns ha obsequiats. La musa d'En Bodria es dolsa, gentil, escayent, modesta, púdica, tota cor, valenciana de rel, entusiasta de la nostra llengua. Si no alcansa vols sublims, no rossega may p'en terra, ni menys se bolca dins el fanc ni rabetja may les seues ales dins cap bassiot, ni ensutza la venerable majestat de la santa Poesia. Per tot això l'amic Bodria merex la mès coral enhorabona p'els seu simpàtic *Llibret de Recorts*. Donat el caràcter [272] del BOLLETÍ, que no's dedica, perque no es alou seu, a la crítica literària, sino a la filològica, hem de dir que dins el *Llibret* aquex surt la llengua valenciana actual pentinada ab amorosa cura i enllestida ab totes ses gales. Ens hi han cridada l'atenció d'una manera especial els mots següents: *a*) «les *purnes* brunzentes». Sens dupte *purna* es la forma primitiva, que se's conservada a València; mentres a Catalunya ha pres el sufix *es*-, com tants d'altres mots, i ha resultat *espurna*. La *pròtesis* de *es*- es freqüentíssima en català. —*b*) «*gojavem* sens penes». Es notable que a València, i no an els altres territoris de la llengua, per lo que sabem, se conservi aquex verb *gojar*, que evidentment surt de *gaudiare*. ¿Pot haver donat origen tal verb a n-el *gojat* (fadrí, enamorat), *goujato* (fadrina, enamorada), tan freqüents an els Pirineus i an el Mitj-dia de França. —*c*) «*agrunsadora*». Axí's diu a València, mentres a Mallorca deym: *engronsadora*; i a gran part de Catalunya: *gronxadora*. Es instructiva la comparansa d'aquestes tres formes. —*d*) «corregueren a *empomarte*». Vol dir: *amparar*, *agafar a l'ayre* una cosa que cau i agafarla abans d'ella arribar en-terra. ¿Vè de *rebre una cosa dins la palma de la*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mà? De *palma* sortí: *pauma*, *paumell*; *palm*, *paum*, d'ont es natural que resultàs: *pom*, i ab tal mot se fés el verb *em*POMAR. —*e*) «colomes *sinse* fel». La *ĭ* de la preposició *sĭne* se veu que s'es conservada a València, mentres que a Catalunya i Balears es tornada *e*: *sense.* —*f*) «y somnolent *acamina*». Sovintetja molt aquexa *pròtesi* de la *a-* dins tots els territoris de la llengua. —*g*) «y *mampreníem* després | lo camí». Es un verb curiós: *prendre ab la mà*, per espressar ab més forsa el sentit de *prendre*. —*h*) «aquella plantada | del vuy florit *abruxell*». Es curiós que del **ărbŏrĭscĕllŭs* i **arbuscellus*, d'on el francès antic feu: *arbroissel* i el modern: *arbrisseau*, i l'italià: *arbuscello*, —el català haja fet: *abruxell*, i que sia a València aont se conservi tan escayent diminutiu. —*i*) «lo mal *Afaram*». A València significa un *animal de mals averanys*, una *mala-pècora.* A Catalunya diuen: *faram* (*animals de ploma de casa i cunills de casa*); a Mallorca: *aviram* i *viram*. La *a-* de València i de Mallorca ¿es una *pròtesi* o es que'l mot surt de la rel llatina *avis*? —*j*) «*ormejava* les pilotes». Ho diu el poeta de la seua mare, que ella metexa enllestia tal menja o aguait. No havíem vist may aplicar a coses de cuyna el verb *ormetjar*, d'us tan freqüent entre mariners i pescadors i que significa: *armar*, *proveir*, *aparellar*. —*k*) «de flors silvestres *punjoses*». Es de notar aquest adjectiu de *punxa: punxós*, *-sa*. A Catalunya diuen: *punxagut,* i a Mallorca: *punxarrut.* —*l*) «Puix *periren*, desgarrantse | els tronchs payrals...». Es també notable que's conservi a València, i no a les altres regions de la llengua, el verb *perir*, del llatí: *perire* (fer ull, abolirse, esveirse, ferse mal-bé). —*ll*) «les estrelles | que *brillegen* en lo cel». Es preciós també aquex derivat de *brillar: brilletjar*. No l'havíem afinat ni aglapit en-lloc may. —*m*) «... s'*allunta* (un ceguet) | ab sos melòdichs accents». Mentres a Catalunya i Balears de *longe* han fet: *lluny* i *allunyar*, a València n'han fet: *llunt* i *alluntar.* —*n*) «... el pobre ceguet... | camina | *pidolejant* una almoyna». Es un diminutiu ben curiós del llatí *petere*. A Catalunya diuen: *pidolar*, i a València, donant una passa més, fan un nou derivat: [273] *pidoletjar*. Lo bo es que del llatí *petere* no hem fet més que'l *diminutiu* no el *positiu*, com el feren el castellans: *pedir*. —*ny*)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«*topeta* al fi en una rosa». No sabem qu'aquest verb *topetar* (topar, trobar) s'usi fora del reyne de València. Sols a escriptors valencians el veym usar, i sols an aquelles regions l'hem sentit. —*o*) «percibireu la *flayror*». Es ben escayent aquex derivat de *flayre*, sinònim d'*aroma*, d'us corrent a València. —*p*) «Li buscarem bona dida | *bledanota* y de bon cor.» A València l'adjectiu *bledà*, *-na* té un sentit més viu que a Catalunya. A València significa: *sá, vitenc, robust*; a Catalunya: *fresc*, *esponerós*, *gras de grex va*, *farc*. A Mallorca no hem sentit may tal adjectiu. —*q*) «Amunt y avall s'*empentaven*». Se veu que a València, ademès d'*empènyer*, han fet de *empenta* el verb *empentar*. Es ben fet i espressiu. —*r*) «... com vas filant | a poc a poc l'*estopada*». Es un colectiu d'*estopa*, molt avengut: significa el *muxell* o cantidat d'*estopa* que s'embolica a la filosa per filarla. —*rr*) «... oracionetes de sants | que has *deprés*». El verb *deprendre* ab son participi passiu *deprès* surten del llatí *deprehendere*, *deprehensus*, ab l'accepció que tè dit verb llatí de *conèxer*, *afinar*, *aglapir*, *agafar*. No sabem que *deprendre* s'usi actualment fora del reyne de València. —*s*) «y a poc a poc *lletrejant* | per llegir bé...». Aquexa forma *lletrejar* ¿es antiga dins la llengua o es feta damunt el castellà *deletrear*? —*ss*) «la caxa que tens de fusta | en que guardes l'*eixaguar*». Es una forma paralela ab lo *ajuar* castellà: es el *parament*, l'*ormetx*, la *caxada* de roba i demés arreus que's fa a la dona en casarse. —*t*) «que'l teu remor *badoqueja* | les poncelles de les flors». Aquí'l verb *badoquejar* no es *fer el badoc*, *badar*, *perdre'l temps mirant*, sino l'acció de *badarse* les fruytes de clovella gruxada, com *magranes*, *figues*, *mel·les*, etc. —*u*) «La basquinya *ramejada* | de seda, de fondo blau». Aquest participi *ramejat*, del verb *ramejar*, es un derivat de *ram*, i significa que tal roba fa *ramatges* o brancatges *de seda*. Es una forma ben avenguda. —*v*) «... un aussellet *pauruch*. La forma *poruc* (el qui té *por*) surt de la rel llatina *păvŏr*, **păvūra*; tornant *-o-* la *-au-* llatina, fenomen qu'es tan freqüent en català, resultà *por*, d'ont brollà *poruc*. Ara a València s'es conservada la *-au-* llatina, i per això diuen: *pauruch*. *w*) «una velleta, molt vella, | està allí *calfantse* al foc». Es el matex cas de *purna* - *espurna*, axò es, la forma

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

primitiva d'aquex verb *calfar*, despullat de l'afitx *es-* (ES*calfantse*). *Escalfar* es la forma predominant dins Catalunya i Balears.

Ja es hora de posar punt an aquexa nota bibliogràfica, repetint an En Bodria l'enhorabona de la publicació del seu *Llibret*, donantlehi especialment per la bona cura qu'han posada d'escriure ben valencià. Això es lo qu'haurien de fer tots els escriptors valencianistes quant escriuen: esser ben valencians, reproduir fidelíssimament el llenguatje d'aquella regió, ben net i esporgat de tot castellanisme i demés ingredients de mala rel. ¡Si'n tenen de feyna senyada'ls escriptors valencianistes! [274]

Embassada de feyna (274)

En tenim molta. Avuy comensam a publicar, com veys, el preciós estudi de fonètica catalana qu'En Pere Barnils mos ha enviat de Halle, aont se veu si s'es ben aprofitat de la *pensió* que fa tres anys li passa la Diputació de Barcelona per formarse en la ciència del llenguatje an aquella Universidat.

Tenim també an els telers la crítica i resum de la disertació doctoral del Dr. Martí Niepage sobre'l *mallorquí dels documents*, que seguirem publicant axí com lleurà.

De més a més, tenim totes aquexes obres demunt la taula per donarne conte axí com ens serà possible: *Tratado de Ortografía Valenciana Clàsica* de D. Josep Nebot i Pérez; *Passions e somnis* d'En Joan Malagarriga; *Verger de les galanies* d'En Josep Carner; *Grammatica della Lingua Catalana* del Dr. Venanci Todesco; *Lo que sé de Miramar*, de Sa Altesa R. i I. Sr. D. Lluís Salvador, Arxiduc d'Àustria; *Agricultura Pràctica Regional* de Mn. Pere Antoni Cerdà; *Almanac Literari* del periòdic *Ca-Nostra* d'Inca i altres que'n van venint.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

L'Obra del Diccionari de la Suissa romànica (francesa) (274)

El seu nom es *Glossaire des patois de la Suisse Romande.* Va molt endevant, bax de la sàbia direcció del gran romanista Dr. Lluís Gauchat, catedràtic de filologia de l'Universidat de Zuric, que té enguany per dexeble el nostre bon amic i colaborador i *pensionat* de la Diputació de Barcelona N'Antoni Griera. Aquexa *Obra* publica trimestralment un *Bulletin* aont surten mostres de la feyna que's va fent p'el futur *Glossari* o *Diccionari*. Rebèrem l'altra diassa els nombres 3-4 d'entany (1910) formant un quadern de 32 planes. Ventassí'l *Sumari*: L. Gauchat. *La Triologie de la vie. Articles-specimens du Glossaire Romand. II. Françailles et mariage*, axò es, els mots referents a *prometatjes* i *casaments.* —W. Pierrehumbert. *Les èquivalents d'«importuner» dans le parler suisse romand.* (N'hi ha un sens fi; per tot abunden els *importuns*. No deym res si n'hi haurà d'haver molts de mots d'axò dins el *Diccionari català*). —J. Jeanjaquet. *La vilyè*,[56] chanson populaire en patois d'Hermance (Genève). —L. Gauchat. Etymologies: 1. *barnai*; 2. *arādzo*;[57] 3. *cordero*; 4. *agrī*.

Aquex *Bulletin* corre deu anys que's publica; es més vell que'l nostre.

Bulletí del Centre Escursionista de la Comarca de Bages (274-275)

Els derrers nombres que n'hem rebuts, no fa gayre, son els de agost-setembre i octubre-novembre. Duen articles interessant p'els [275]

[56] Nota (1) de l'original: No tenim an aquexa imprenta el signe gràfic de la *i* d'aquex mot, que du una retxeta horizontal demunt i una embiaxada devall de dreta a esquerra.
[57] Nota (2) de l'original: La segona *a* du'ls metex signes diacrítics que la i de la nota anterior.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

escursionistes, i llavò notes folk-lòriques, llistes d'adagis populars, i *gacetilles curioses*, tretes de documents del sigle XVI de Manresa metex. Seria molt de desitjar que les revistes catalanes que surten a diferents comarques de la nostra terra, imitassen aquex *Butlletí* de Manresa, axò es, que publicassen documents dels arxius de llurs respectives localidats, per lo interessant qu'es conèxer el català antic tal com se parlava an els diferents endrets del territori llingüístic.

Una Conferencia del Dr. Barberà (275)

La donà dia 3 del corrent a la sociedat valencianista *Lo Rat Penat* sobre l'arquebisbe de València Folch de Cardona (1657-1724) que tanta de part tengué en la guerra de successió entre Felip V de Borbón i En Carles Arxiduc d'Àustria, fins an el punt de morir a Viena essent *President de Consell Suprem d'Espanya*, sostenint els drets de l'Arxiduc. El Dr. Barberà se dedica fa temps a reivindicar la memòria de tots els grans homes qu'engrandiren i enaltiren València ab les lletres i ab llurs talents. Creu i té moltíssima de raó, qu'axò es fer Pàtria i dur pedres per la reconstrucció de l'edifici de la nostra Nacionalidat, aont tots els fills de la Patria haurien de traballar, si no volen esveirse dins el gorc, dins l'avenc vergonyós del centralisme, cent voltes maleit i penjador. ¡Quin'altre no seria la sort de València si tots els valencians treballassen per la terra i llengua llur com hi traballa'l Dr. Barberà! El Dr. Barberà donà aquexa *conferència* en valencià, com se suposa, i sembla que agradà fora mida an el distinguit i selecte auditori, que l'aplaudí a-les-totes.

¡Enhorabona, Dr. Barberà! ¡enhorabona, amic estimadíssim! ¡seguiu, endevant sempre, batallant les batalles de l'esperit i de la llengua de València! Qui no's cansa, alcansa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La renexensa catalana an el Rosselló (275-276)

Ens han feta bona impressió els nombres d'abril y matx de la *Revue Catalane* de Perpinyà. Duen poesies catalanes, interessants per llur lèxic, morfologia i sintàxis; retreuen documents del vell català rossellonès, guardats fins ara dins els arxius, que mostren la nostra llengua ab tota la seua nadiua i ecsisadora gentilesa; i llavò hi surt un article, molt encoratjador, d'En Joan Amade, que parla en nom de la *Redacció*: i diu que la *Revue* va endevant, que troba per tot arreu cares i mans amigues; que de cada dia són més els qui s'interessen per la sort de la nostra llengua an el Rosselló; que la *Société d'Etudes Catalans*, cobrant nous adeptes i consolidant la seua influència patriòtica, ha fet tocar ab les mans lo que cal fer per anar d'una manera pràctica i segura a la restauració i enaltiment de «la idea catalana»; i que tot això ha duyta una crexensa visible i innegable dels ideals regionalistes. Per tot lo qual, se proposa la *Société d'Etudes Catalans* millorar i fer créxer la *Revue Catalane* i posarse en relacions ab els *regionalistes* de les regions veynades per porer tots [276] plegats, fent tots un cos, «contribuir més eficaçment a l'obra de reconstitució de les forçes de la gran patria» llengadociana. —Molt ens plau aquex coratje dels nostros germans del Rosselló a favor de les idees regionalistes i de la nostra llengua, que n'es la rel i l'ànima. ¡Endevant, bons amics i germans del Rosselló! ¡Per la llengua i per la Patria!

Un nou Centre d'estudis de català a Alemania (276)

Es a la gran ciutat de Hamburg, i se deu en gran part an el benemèrit catalanòfil Dr. Bernat Schädel. Aquest dexà per a Nadal les seues llissons

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de *Privatdozent* de filologia romànica de l'Universidat de Halle per una càtedra de llengues romàniques modernes, molt ben pagada, que li oferí la ciutat lliure de Hamburg, fentlo Director d'un *Seminar für romanische Sprachen und Kultur* (*Seminari per llengues y cultura romàniques*), que consta de: *a*) un *Professor*, el Dr. Schädel; *b*) un *Assistent* o *Aussiliar*, un jove molt exerit, dexeble del Dr. Schädel i suscriptor del nostre *Bolletí*, H. Krüger, a punt de prendre'l Doctorat en Filologia a l'Universidat de Halle, i qu'aquest estiu passat feu un escursió filològica p'els Pirineus per estudiar la frontera llingüística del català ab la *Gabatxeria* o *Llenguadoc*; *c*) un *Lector* o *Professor* de llengua castellana; *d*) un *Lector* de llengua francesa; *e*) i un *Lector* de llengua italiana. —El Dr. Schädel ens escriu que per l'octubre el Dr. Krüger donarà uns *exercicis de llengua catalana* an aquex *Seminari*; ab els sólits conexements que dit *Assistent* poseex de la nostra llengua.

Per coletgir l'empenta i la seriedat ab que la *ciutat lliure* de Hamburg ha fundat i sostén aquex *Seminari* que ha posat en mans del Dr. Schädel, basta dir que li han votats, just per enguany, **10.000** MARCS (12500 pessetes) per llibres de filologia i pedagogia romànica, i, passat enguany, 3000 marcs cad'any. —De llibres en mallorquí mos n-ha demanats d'un ventay per 155 pessetes. ¿Ah idò? que us figurau que s-hi posen per poc i que vajen gens de verbes aqueys alemanys?

De manera que a la gran ciutat d'Hamburg tenim un nucleu d'ensenyansa i de propaganda de la nostra llengua estimadíssima, gràcies a Deu! ¡Beníssim!

¡Axí'ns agraden els colaboradors! (276)

Son una bona partida que van responent a la crida que férem demunt el BOLLETÍ passat sobre replegarmos els diferents sentits que's donen an els mots *femada* i *femar* dins les diferents comarques catalanes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Deu fassa que mos ne venguen clarícies de totes les regions de la nostra llengua! ¡Amèn! ¡Hala colaboradors dormilegues, sorrers, malfenerandos! ¡fora sòn! ¡fora vessa! [277]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1911

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[277][*]

Sobre fonètica catalana (277-282)

[PERE BARNILS]

Vocals

II. VOCALS RELAXADES

11. Fins aquí ens havèm entretingut pacientment examinant la manera de ser, la formació, la producció de les vocals tivantes. Anèm ara a veure les relaxades. Com siga que aquestes en llur essencia son lo mateix que aquelles, ens abstindrèm de repetir moltes coses que son aplicables a les unes y a les altres, simplificant aixis l'exposició.

Primerament, que son vocals relaxades? *B. Schädel* ens diu que son vocals *produides amb els muscles més o menys relacsats*, en oposició a les vocals tivantes, que *son produides amb una estensió notable dels respectius muscles dels orgues vocals.*[58] Aquesta definició, passadora per un Manual, no'ns diu pas ni de molt lo que constitueix el relaxament de les vocals ni'ns dona una idea clara de la direcció y forma en que dit relaxament se verifica. Axí aquesta definició pe'l nostre objecte es tan senzilla com incompleta.

[*] T. VI. —Juny de 1911. —N. 18.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

12. El relaxament considerat en sí mateix es d'una importancia capital per la fonètica en general.

El fixar la base d'articulació d'una llengua presuposa una noció exacta del estat de relaxament dels orgues vocals durant una respiració tranquila.[59] Una valuació d'aquest estat de relaxament que pogués servir de punt de partida per classificar tots els sons del català p. ex., hauria d'apoyarse en una investigació experimental. Altra vegada'l cas de que parlavam al principi. La qu'això no'ns es assequible, intentèm quan menys una aproximació tal com havem fet al analisar les vocals tivantes y procedim desprès a veure en quines condicions s'originen les relaxades. [278]

13. Respirèm ab tota naturalitat y fem vibrar les cordes vocals. El sò que percebèm es indefinible, es una vibració casi impossible d'afiliar a cap vocal per la seva impresió acústica. Partim d'aquest punt y sense deixar la vibració de la glotis naturalment, esforsemnos en obrir la boca formant una escletxa d'un centimetre escàs entre les dents; a mesura que procedim per arrivar a aquesta obertura, la llengua s'abaixa, el sò avans indefinible, s'aclareix devenint perceptiblement una vocal ferma que cristallisa en [*a*]. Aquest es el primer grau de vocal tivanta neutra o siga que no pertany ni a la serie anterior ni a la posterior. Fixemnos bé en la posició de la llengua al produir aquesta [*a*]; disminuim a poch a poch la tivantor de la mateixa y tindrèm la [*ḁ*].[60] Com la disminuhim aquesta tivantor? La disminuim donant una forma lleugerament convexa a la llengua qu'avans estava relativament plana y estirada en la boca. Aquesta posició ve a ser acústicament y fisiològica una intermitja entre [*a*] y [ə].

---

[58] Nota (1) de l'original: Manual, § 34, p. 33

[59] Nota (2) de l'original: Vid. *E. Sievers* en el *Grundriss der germanischen Philologie*, Vol. I, 2a ed. Strassburg, 1901; pàg. 287. També'l mateix autor en *Grundzüge der Phonetik...*, 4a ed., Leipzig, 1893, § 272, pàg. 105 s.

[60] Nota (1) de l'original: No citem exemple de [*ḁ*] com tampoch de [*ɛ*], [*e̞*] car no'l coneixèm en la nostra pronuncia, bé que'ns sigui fàcil el produhirles. El càs de [*ḁ*] devant de [*ɫ*] p. ex.: *el bras* [*ḁɫ ßras*] que *B. Schädel* (Manual, pàg. 65) consigna com corrent sovint en Barcelona i sa comarca, el posèm molt en dubte.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[Ab el signe [ə] entenèm el sò indiferent, inafiliable de que havem parlat, signe adoptat pe'ls fonètichs per expressar un sò confós, indeterminat. Aixís es que quan transcribim per [ə] la *-e* de *pare*, o la *-a* de *porta*, no expressèm pas un fonema exclussiu del català, sino un fonema existent també en mes o menys diferencia de matissos en altres llengues. En català mateix existeixen diferents graus de [ə], com ja distingeix En Josep M.ª Arteaga Pereira en alguns texts que transcriu.][61]

Per l'apreciació feta d'aquestes vocals y de les altres ab l'ajuda dels objectes exposats mes amunt, vegis la Taula II.

13. [sic per 14] A partir de [*a*] y de la seva corresponent [*ạ*], ens trovèm ab una aparent anomalia per fernos càrrech del reclasament de les altres vocals; car seguint la idea apuntada se'n deduiria que tanta més convexitat com oferís la llengua, tant mes relaxades haurian de ser les vocals en aquesta posició. Mes si bé'l cas se verifica pràcticament ab la [*a*] passant a [ạ], en les vocals corresponents a la sèrie anterior's verifica un procedir oposat.

Al emetre'ls sons [*i*], [e], [ε], els orgues vocals, la llengua està en posició tivanta; les vocals son tivantes. Ara bé: [279] pronuncièm isoladament una d'aquestes vocals, p. ex., la [i] y durant la seva pronunciació, afluixèm la llengua; que passa? La convexitat natural de la llengua corresponent a [*i*] disminueix, la distancia entre ella y'l punt d'articulació del paladar s'engrandeix una mica de passada que l'últim's desplassa un poch cap enradera. En conseqüència la caixa de ressonancia s'altera y l'impressió acústica rebuda ja no es de una [i], sino d'un sò entre [*i*] y [*e*], o siga de [*i̥*] valentnos del signe convingut per transcripció. Ex.: *dignitat* [*dikni̥tat*].

[61] Nota (1) de l'original: *Maitre phonètique*, 1904, pàg. 118 ss. —Comp. *Morel-Fatio* en *Grundriss der rom. Phil.*, I. 1904-06; pàg. 853.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lo propi passa al produir la [e̞] y la [ɛ]. El frech de la llengua en les parts laterals de la boca, qu'havèm observat en les vocals tivantes, si bé persevera, se fa molt mes suau y delicat.

Axis en el cas de [*a*] devenint [ạ̥] tenim lleugera convexitat de la llengua; en el cas de [i], [e], [ɛ] devenint [i̥], [e̞], [ɛ̞], disminució progressiva de la convexitat de la llengua que requereixen respectivament per alterar la ressonancia de la boca.

14. Les vocals posteriors no segueixen pas la mateixa via que les anteriors per lo qu'atany al relaxament y baix aquest concepte podriam dir que son una verdadera continuació natural de la [ạ̥]. Això sembla tenir quelcom d'heretgia fonètica, mes es la realitat que'ns ensenya'l funcionament dels orgues.

Pronuncièm ben netes y distintes la [*a*] de *pare* y la [ɔ] de *home* y afluixèm els muscles per produir les corresponents *relaxades* [ạ̥] y [ɔ̥] y comparèm sobre tot el funcionament de la llengua: la lleugera convexitat que ja hem notat en [*a*] al devenir [ạ̥], acompanya a la [ɔ] al ferla [ɔ̥], fentse el lloch d'articulació un poch enradera. Igual passa ab la [o] respecte de [o̥]. En aquestes vocals no hi ha disminució sino aument, encara que poch, de convexitat. La producció de la [u̥] presenta un fenòmen curiós: Al passar de [*u*] a [u̥] la part posterior de la llengua desplassa un poch la seva convexitat cap endevant al ensemps que l'aumenta una mica deixant entreveure un lleu aplanament per darrera vers l'arrel; d'això'n resulta que'l punt d'articulació de la [u̥] es quelcom mes avançat que'l de [o̥] respecte de la vela del paladar. P. ex.: *comodo* [*kɔ́mu̥ðu*].

15. Expressament hem deixat d'intercalar fins aquí, en cada vocal relaxada els datos recullits, tal com havèm fet en les tivantes. Mes ara que'ns hem fet càrrech de la manera com se verifica el relaxament qu'informa a n'aquestes vocals, serà bò constituir també llur corresponent

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

quadro perque'ns dongui una idea del conjunt y'ns serveixi de punt de comparança de les unes ab les altres:[62] [280]

Taula II

	Distància de les dents a la llengua	Distància de la llengua al paladar (*)	Obertura de les mandíbules	Commissura dels llavis Horizontal d'unió	Obertura dels llavis vertical	Obertura dels llavis horizontal	
[ə]	30 mm.	28 mm.	5mm.	Passa per fora arràn dels incissius	5mm.	47 mm.	neutra
[ạ̊]	38 mm.	30-32 mm.	7 mm-	Abarca els dos incissius mitjers	8 mm.	44 mm.	mitja
[ɛ̥]	20 mm.	17 mm.	8 mm.	Cau al mitj dels canins	11 mm.	44 mm	anterior
[ẹ̊]	15 mm.	12 mm.	5mm.	Abarca'ls dos incissius mitjers	8 mm.	47mm.	anterior
[i̥]	10 mm.	8 mm.	4 mm.	Cau fora, arran dels incissius	6 mm.	44 mm.	anterior
[ɔ̥]	37 mm.	18 mm.	13 mm.	Abarca'ls dos incissius mitjers	10 mm.	34mm.	posterior
[ọ̊]	36 mm.	14 mm.	9 mm.	Cau fora, arran dels incissius	4mm.	28 mm.	posterior
[u̥]	34-36 mm.	7 mm.	12 mm.	Passa per fora, poch apartada de les dents	3 mm.	18 mm.	posterior

(*) *Lloch d'articulació:* Per [ạ̊], [ɛ̥], [ẹ̊], [i̥], es un poch mes tirat enradera que les seves corresponents [*a*], [*ɛ*], [*e*], [*i*], (comp. Taula I). — Lo propi passa ab [ɔ̥] i [ọ̊] respecte de [*ɔ*], [*o*]; per [*u*] en cambi el lloch d'articulació es vers la part posterior de la vela. [281]

[62] Taula (1) de l'original: Repetim la nota que precedeix a la Taula I.9.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

16. Donèm ara una ullada sobre'ls datos y tinguém en compte la Taula I. Lo que de moment ens sobta es la manca d'aquella proporció observada en les vocals tivantes.

La distancia de les dents a la llengua, si bé's conserva igual per [ɛ, ɛ̥], [e, e̥], [i, i̥], aumenta per [ḁ] respecte de [*a*] y disminueix variablement per les vocals posteriors.

L'espai entre'l punt articulant de la llengua y l'articulat del paladar, es redueix en [*ḁ*] comparada ab [*a*] y aumenta [ɛ̥], [e̥], [i̥] contra les seves corresponents [ɛ], [e], [*i*]. En les posteriors [ɔ̥], [o̥] disminueix en cambi quelcom y's fa una mica gran per [u̥]. La disminució d'espay en [ɔ̥], [o̥] s'explica per la convexitat que prenen aquestes vocals cap enradera, convexitat que coincideix ab la cayguda natural inclinada de la vela del paladar que la forma concava; per la mateixa rahó's comprèn l'aument d'espay oposat de [u̥], si recordèm que la convexitat de la llengua al relaxarse no's verifica enradera sino que's desplassa un poch en avant.

L'obertura de les mandíbules se presenta aquí encare menys constant qu'en les vocals tivantes y mes deslligada de tota relació.

L'horitzontal d'unió reflexa d'una manera sorprenent el caràcter de relaxades d'aqueixes vocals. De primer entuvi ja'n deduim un avenç de la commissura dels llavis comú a totes, ja qu'en cap d'elles la linia cau tant en dintre con en les tivantes. El màximum de reculament el trobèm en [ɛ̥]; a partir de [ɛ̥] tenim la [ḁ], la [e̥] y la [ɔ̥] a les quals correspón l'horisontal que passa pe'ls dos incissius mitjers; venen després la [ə], la [i̥] y la [o̥] que ja la tiran a forsa arràn dels incissius y llavors la [u̥] que la desplassa encara quelcom mes endevant, emprô sense fer-ho tant com la [*u*].

En quant a l'obertura dels llavis podem dir en general que la vertical disminueix en totes les relaxades respecte de les tivantes y que la horitzontal no's presenta constant ni en aument, ni en disminució. Lo que si cal notar es qu'en la producció de [o̥], [u̥] la obertura horizontal

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aumenta de ferm sobre tot en la última vocal; s'explica perfectament tenint en compte lo qu'havem dit mes amunt, que no possehim obertura de forma plenament arrodonida y això fa qu'al afluixar els muscles, els llavis tendeixin a pronunciar mes la obertura-forma d'escletxa que'ls es natural.

17. Ab això hem arrivat al final del análissis de les dues grans series de vocals: tivantes y relaxades. No pretenim ni molt menys haver dit la última paraula sobre d'elles, principalment sobre les relaxades. Sols hem pretingut donar una idea mes clara [282] de la seva formació que no haviam tingut fins ara. Que haurèm caygut en equivocacions en el nostre procediment? No volèm negar'ho pas. Ahont principalment les temèm es en les vocals posteriors extremes [o, o̥] y [u, u̥] dificílissimes d'estudiar, no tant pe'l seu endinsament com per la nosa que fan els llavis al tirarse endevant y reduhir la obertura de la boca. Ab tot crèyem que defectuosa y tot, la investigació feta resulta prou interessant y'ns deixa entre-veure qualcom del conjunt de lleys fixes que presideixen la formació dels fonemes de la parla.

PERE BARNILS.

(Seguirà)

Halle a. S. 30 abril, 1911.

La llengua catalana i els notaris forasters (282-285)

El centralisme es un conjunt d'atrocidats contra la raó i el bon sentit natural. Una d'aquexes atrocidats es lo que passa ab els Notaris a les Balears, a Catalunya, a les Províncies Vascongades, per totes les terres espanyoles que parlen idiomes diferents del castellà, que s'hi son aficats una partida de notaris forasters, tan bones i excel·lentes persones com se vulga, pero que no entenen la llengua del país; i els qui se'n duen les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tornes, son els pobres qu'han de fer testament i no saben el castellà, que succeex a l'inmensa majoria de la gent. Ha denunciada aquexa *atrocidat* el digne Notari de Selva (Mallorca), D. Sebastià Canyelles, publicant un interessant article demunt *La Almudaina* dia 15 de desembre passat, bax del títol *El Dialecto en la Fé Pública*, aont crida l'atenció demunt lo absurt i desbaratat i irracional que resulta axò qu'està succeint, que hi haja una partida de Notaris forasters a les Balears, que no entenen el mallorquí lo necessari per porerse fer càrrec de lo que diuen els testadors que hi acudexen a fer testament i no posseexen el castellà, que son la inmensa majoria dels balears. Fa notar el Sr. Canyelles que'ls programes dels diferents Col·legis Notarials d'Espanya sempre exigien, i el programa actual vigent, publicat per la Direcció dels Registres, exigeix que'ls aspirants a notaries coneguen les llegislacions forals de les diferents regions espanyoles que'l Còdic Civil respectà. Està molt posat en raó que'ls notaris hajen de conèxer aquelles llegislacions forals. D'axò deduex el Sr. Canyelles ab rigurosa llògica que també cal obligar els notaris a conèxer i entendre les llengues que's parlen dins les regions aont ells han d'exercir la seua sagrada funció. ¿Tal volta té més importància el dret foral de cada regió que l'idioma que tal regió parla i ab que l'inmensa majoria de sos naturals espressen la seua voluntat, base i fonament de la testamentifacció? ¿L'espressió de la propia voluntat no es tal volta l'ànima del testament? ¿Que fa'l Ministeri Notarial més que recullir i consignar aquella espressió [283] fidelíssimament? I ¿com l'ha de consignar feelment si no l'entén, si la hi trameten ab una llengua que li es desconeguda?

El Sr. Canyelles recorda ab gran oportunidat que'l *Reglamento general para la organización y régimen del Notariado* de 9 de novembre de 1874, art. 4, paragraf 2n, no derogat per cap disposició posterior, mana que: «Los aspirantes a Notarías en distritos donde vulgarmente se hablen dialectos particulares, acreditaràn que los entienden bastantemente.» —S'observa axò? Ha dexat d'observarse, segons veym, desde que les oposicions de notari no's fa devant els respectius Col·legis

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Notarials. Com s'hi feyen, els Col·legis mantenien l'observansa d'aquell article, qu'era de simple sentit comú. Ara que les oposicions se fan a Madrid, ¡bona nit, Pastora! han enviat a rodar tal article, i ens van invadint la terra catalana notaris i més notaris castellans, sense entendre paraula de català.

La no observansa d'aquell art. IV constitueix «un trastorn» que, com diu el Sr. Canyelles, «patex la sociedat», «atacantli» «un dels medis d'adquirir la propiedat, i dexantla insegura, com qui no diu res, en les seues disposicions d'última voluntat, qu'es la funció sacratíssima de l'home», quant les amenassa'l Còdic ab la nulidat, si el notari no entén el testador». Recorda el Sr. Canyelles els articles 679, 687, 694, 699 i 705 del Còdic Civil, qu'establexen les solemnidats qu'han de reunir els testaments per esser valedors. L'article 679 diu: «Es ubert el testament sempre que'l *testador manifesta la seua derrera voluntat* DEVANT LES PERSONES **qu'han d'autorisar l'acte, quedant enterades** DE LO QUE S'HI DISPOSA». De manera que'l testador «ha de manifestar la seua voluntat» «devant els qui han d'autorisar l'acte». I ¿qui l'ha d'«autorisar» en primer lloc més que'l notari? ¡De manera que el testador «ha de manifestar la seua voluntat» «devant el notari», i el notari n'ha de «quedar enterat»! I ¿com se n'ha «d'enterar» si no entén el testador? Se porà servir, si no l'entén, d'un intèrpret? El Còdic metex dins l'article 684 ja prevé'l càs de quant el testador parla una llengua diferent, i diu: «Per testar en llengua estrangera se requerex la presència de dos intèrprets que'l testador elegex els quals traduiràn en castellà lo que qu'ell diga. El testament s'haurà d'escriure en abdues llengues». Per lo metex el Còdic dona per suposat que'l notari ha d'entendre la llengua que's parli an el territori espanyol d'ont es notari. Si no suposàs axò, resultaria que'l Còdic faria de pitjor condició els catalans, balears, valencians, viscains i gallecs que'ls estranjers, ja que an aquests les concedex la garantia dels dos intèrprets per assegurarlos la integra i feel transmissió i execució de llur derrera voluntat, i an aquells los dexaria completament desatesos i desamparats en llurs drets de ciutadans respecte d'una cosa tan sagrada

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

com es la integra i feel transmissió de llur derrera voluntat, que, per assegurarla i garantirla, han fet sempre els pobles civilisats tot quant han sabut. Sí, aquest article 684 es un indici evident de tota evidència de que'l Còdic Civil dona per suposat que'l notari ha d'entendre la llengua del territori espanyol aont ell fa de notari, i no propiament la *llengua oficial*, sino la llengua que s'hi *parla*. Si no l'entén, no pot cumplir ell lo que mana l'article 679, que «s'ha d'enterar» [284] «de la voluntat» que'l «testador» li «ha de manifestar» «devant». De manera que no «enterantse'n», el testament, segons l'article 687 del metex Còdic, resultaria nul; i, segons l'article 705 de dit Còdic, —com la nulidat vendria de l'ignorància inescusable del notari, per no esserse «enterat» de «la voluntat del testador» per motiu de no entendre'l, axò es, per la seua ignorància, —el notari seria responsable dels danys i perjudicis que pervendrien de la nulidat de tal testament. Es tan evident que'l Còdic Civil suposa que'l notari ha de sebre la llengua que's parla dins el seu districte notarial, que l'article 681 priva de porer esser testimonis de cap testament «els qui no entenen l'idioma del testador». Ara bé, si'l qui no entén l'idioma del testador, no pot servir per testimoni del testament, ¿com ha de porer servir per rebre la manifestació de la voluntat del testador i consignarla per escrit? ¿No es tal volta cent vegades més important dins un testament el paper de notari que'l de testimoni? ¿No pot esser testimoni d'un testament el qui no entenga l'idioma del testador, i porà negú, ignorant tal idioma, actuarhi de notari? No seria axò l'absurt més gros, més ferest, més horrible? ¿Se pot concebre que'l Còdic Civil admeta tal desbarat? ¿Se pot concebre que tal desbarat se puga amparar en cap article del Còdic? En via neguna.

Es ben ver que'l Còdic no autorisa tal absurt, tal desbarat; es ben ver que'l Còdic dona per suposat que'l notari ha d'entendre la llengua que's parla vulgarment dins el seu districte. Però també es ben ver que allà aont el llegislador posà un article, el 684, p'el cas de que fassa testament dins Espanya un estranjer, un qui parla una llengua estranjera, —essent axí que dins Espanya, ademés del castellà, se parlen altres tres idiomes,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

el català, el vasc, el gallec, —per evitar raons i emperons, pertocava consignar qualque cosa respecte de la testamentificació dels espanyols que només posseexen qualsevol d'aqueys altres idiomes nacionals, que no son el castellà. ¿Tant costava posarhi un article, establint lo just i raonable respecte dels testadors espanyols que no posseexen el castellà, que son tants de milions? El llegislador ha d'atendre a la realidat, ha de llegislar, no per lo qu'hauria d'esser, sino per lo qu'es reyalment, i la reyalidat brutal d'Espanya es que hi ha milions d'espanyols que no posseexen el castellà, que tenen un idioma propi, qu'usen sempre esclusivament i que no'n tenen d'altre. El desconèxer, el negar estúpidament aquexa reyalidat es un dels grans pecats del Centralisme, i causa de les causes de moltíssims de desbarats i atentats contra la raó i la dignidat i el dret i el benestar dels ciutadans espanyols.

Per acabar, direm que'l Sr. Canyelles ha feta una bona obra alsant la veu contra aquexa atrocidat del centralisme, de que hi ha notaris a Espanya que no entenen la llengua que's parla en llurs districtes notarials. Nosaltres ens feym nostres totes les seues reclamacions i les redoblam, no ja com-e *regionalistes*, sino com-e *nacionalistes* que som en cos i ànima, considerant l'abús denunciat p'el Sr. Canyelles, no sols com un atentat contra'l dret privat de cada espanyol que no posseex el castellà, sino que hu tenim com un atentat contra'l dret públic de la nostra nissaga i les altres nissagues espanyoles no castellanes; ho [285] consideram com un atentat contra la nostra gloriosíssima nacionalidat catalana, contra la nostra estimadíssima llengua catalana, reyna i senyora i mare nostra.

El Sr. Canyelles cridà l'atenció del M. I. Col·legi Notarial de Balears de la Excma. Diputació Provincial demunt tal abús que s'està cometent a les Balears ab la testamentifacció. Dins el janer l'Exma. Diputació Provincial prenguè en conte la moció del notari de Selva Sr. Canyelles.

No's poria esperar altra cosa del bon sentit ab que tal Corporació sol(s) inspirarse en la gestió dels altíssims interessos que li estàn confiats.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Hem de creure que la Diputació d'un vent o altre trobarà remey contra aquell mal que tant ens ofén i afronta. ¡Deu ho fassa!

Notes Bibliogràfiques (285-290)

Agricultura | **Pràctica** | **Regional** | *Llibre escrit per* | *D. Pere Anton Cerdà, Pvre.* | L'autor se reserva els drets de propiedat | Palma de Mallorca | Estampa d'En Sebastià Pizà. —St. Cristo, 20 | 1910 | Encarregat de la venta, Jaume Cerdà. Apotecaria de S. Josef del Senyor Antich | Carrer Colón, Palma. —Un volum de 124 planes de 214 x 143 mm.

Agraim a l'autor l'exemplar d'aquexa obreta, que recomanam de bon de veres i enviam a Mn. Cerdà la nostra enhorabona més coral per haverla escrita en bon mallorquí. Nosaltres no hi entenem paraula en ram de conrar la terra; per axò poc porem apreciar el mèrit qu'aquest llibre tenga p'els conradors devant l'art i la ciència de conrar. Nosaltres ens alegram molt que siga escrit axí com parlen els bons pagesos de Pollença, d'ont es natural l'autor. Axò es lo que interessa an els entusiastes del renaxement i restauració de la llengua catalana, que s'hi escriguen molts de llibres, no just de poesies i novel·les i periòdics, sino llibres de ciència i de totes les arts de la vida i de l'esperit, a fi de fer integral la nostra literatura, axó es, que hi haja llibres escrits en català de tots els rams de l'actividat humana.

Es d'alabar la puresa i ufania de llenguatje de que Mn. Cerdà ha brufat i endiumenjat en general el seu llibre. Es de llamentar que ensà i enllà li hajen escapat alguns mots tècnics sense *mallorquinisar*, com *calcio*, *oxígeno*, *hidrógeno*, *fósforo*, *cloruro* i qualcún altre, tan bons de fer catalans donantlos un acabatall adondat an el geni de la nostra llengua,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dient: *calci*, *oxigeni*, *hidrogeni*, *fósfor*, *clorur*, qu'es lo que cal dir, lo metex que *nitrogeni*.

Aquest mots tècnics, presos casi tots del grec i del llatí els hem de *catalanisar* donantlos un *acabatall* català, conservant el *tema* de la llengua originària, i no prenintlos o copiantlos servilment del castellà o d'un[a] altra llengua tan esquerrana de la nostra com el castellà.

Que no's desanimi Mn. Cerdà, i seguesca *conrant* aquest ram de l'agricultura, malevetjant cada dia escriure més *mallorquí*, millor dit, més [286] p*ollensí*. Essent ben *pollensí* serà ben mallorquí; serà ben català. ¡Endevant sempre per Deu i per la Pàtria!

Lo que sé | **de Miramar.** | 1911. | Palma de Mallorca. | A Ca'n Amengual y Muntaner. —Un volum de 82 planes de 245 x 161 mm.

No sabem com agrair a Sa Altesa R. i I. lo Sr. D. Lluís Salvador, Arxiduc d'Àustria, l'exemplar d'aquexa obreta ab que'ns ha honrats enviantlamos. Comensam per donarn'hi l'enhorabona més coral per haverla volguda escriure ab mallorquí clar i llampant. L'Autor comensa per fer avinent que «escriu» «en una llengo qui no es» «sa seua» «y en la qual no havia escrit may». En tot l'opuscle no's conex gens que no siga mallorquí ben recolat el qui l'ha escrit. Ja's porien donar per satisfets la major part dels mallorquins de sebre escriure un mallorquí tan ver i tan autèntic com Sa Altesa! Que mos ho perdoni Sa Altesa i no se'n ofenga: trobam que faría un pecat si no tornava a publicar coses en mallorquí. Axò que hi acaba de publicar seria una prova terrible contra ell, si no hi tornava a publicar res, perque es una prova incontrastable de que posseex el català de Mallorca admirablement. ¿Per que no hi traduex la preciosa història que publicà aquest estiu passat en alemany sobre'ls *castells* de *Alaró*, el *Rey* i *Santueri*, que's lletgirien aquí ab molt de profit? —*Lo que sé de Miramar* es una relació delitosa, brunent, encantadora, de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

com Sa Altesa va conèxer per primera volta Miramar i li vengué l'idea de comprarho, i hu comprà , i hi va fer tanta i tanta d'obra, i hi aplegà tantes i tantes de preciosidats històriques i artístiques, i llavò seguí comprant les masies veynades, arribant a ferne un conjunt admirable i que denota l'alta espiritualidat i la superior cultura de Sa Altesa.

Ens dexa tan bona boca aquest opuscle del Sr. Arxiduc per la seua saborosa *mallorquinidat*, que li suplicam de tot cor que no sia la darrera mostra que'ns doni del domini que té demunt *sa llengo* mallorquina; i sobre tot ija mos hi faria ben contents! si mos donàs una versió mallorquina de la seua mentada *història i tradicions dels castells roquers de Mallorca* (*Die Felsenfesten Mallorcas*).

Bibliografia | **de** | **Mn. Norbert Font y Sagué, Pbre.** | *per* | *M. Faura y Sans* | Barcelona | Tipografia «L'Avenç»: Rambla de Catalunya 24 | 1911. —Un opuscle de 14 planes de 227 x 159 mm.

Mn. Faura ens ha obsequiats, i le hi agraim de cor, ab un exemplar d'aquesta obra ab qu'ha volgut honrar la gloriosa memòria d'aquell gran amic nostre i alta glòria de Catalunya i de la Ciència, Mn. Font i Sagué. Resulta un homenatje eloqüentíssim just fer la relació de tot lo que va escriure i publicar durant els seus trenta sis anys de vida, consagrats a Deu, a l'Esglèsia, a la Pàtria i a la llengua catalana. La relació de les obres de Mn. Font i Sagué la posa Mn. Faura tal com les publicà any per any. Axí's veu que Mn. Font comensà el seu apostolat [287] de la Pàtria i de la llengua an els *setze anys*, l'any 1890, publicant *cinc* articles demunt el periòdic *La Comarca del Noya*. L'any 1891 n'hi publicà *vuyt* i *un* dalt *Las Quatre Barras*. L'any 1892 seguí publicant dalt els meteys periòdics i llavò dalt *Lo Sometent* i *El Defensor de Valls*; i els anys successius seguí colaborant a dits periòdics i ensems a tots aqueys altres: *La Veu de Catalunya, L'Olotí, La Renaixensa, Lo Regionalista, Butlletí del Centre*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Excursionista de Catalunya, Spelunca, Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, El Regional, Lo Pensament Català, L'Ilustració llevantina, Missatjer del Sagrat Cor de Jesús, Butlletí de l'Institució Catalana d'Historia Natural, Boletín de la Real Sociedad Española de Historia Natural, Montserrat, Mercurio, Ilustració Catalana, Lo Gironès, Catalunya. I de més a més va prendre part en certàmens literaris i científics, en Congressos i Acadèmies, brillant sempre p'el seu entusiasme abrasador per la causa de Deu, de la Ciència, de la Pàtria i de la Llengua Catalana. Bé ha fet son dexeble Mn. Faura de publicar aquexa *Bibliografia*. Ella posa ben de manifest la sagrada obligació que tenim els catalans de fer una edició completa de les obres de Mn. Font i Sagué. Sols així correspondrem de qualque manera a lo que aquell gran català va fer p'els nostres ideals, consagrant a ells tota la seua vida. Els colaboradors de l'*Obra del Diccionari* hi tenen molt qu'espigolar dins les obres d'aquell gran patrici. Paguem io catalans! A la seua memòria el deute que hi tenim!

Cançoner Satirich | **Valencià** | *dels segles XV y XVI* | *Publicat* | *ab una introducció y notes* | *per* | *R. Miquel y Planas* | *en vista dels manuscrits y edicions primitives.* | Barcelona | MCMXI. —Un volum de XXXVI —376 planes de 204 x 240 mm.

Grans mercès al bon amic En Miquel i Planes de l'exemplar ab que'ns ha obsequiats d'aquest preciós volum. L'*Introducció* que hi ha posada demostra una volta més l'indiscutible competència bibliogràfica i l'ull crític afinadíssim del nostre bon amic i el fa novament benemèrit de les Lletres Catalanes. Lo interessant d'aquest *Cançoner* es que reproduex i ens posa dins la mà una partida d'obres valencianes antigues ben notables i molt males d'haver per les poques edicions que se'n feren i perque d'aquexes i tot casi no'n quedaven exemplars. Aquestes obres son: *El Procés de les*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

olives y disputa dels joves y dels vells (València, 1497), *Lo Somni d'En Johan Johan* (València, 1497), *Disputa de Viudes y Donzelles* (València, 1561), *la Brama dels llauradors* (València, 1561), *Obra feta pera'ls vells* (Manuscrit, segle XV), *Coloqui de Dames* (Manuscrit, segle XV), *Fulles soltes satíriques, valencianes, del segle XVI: Consells a un casat, Consells a una casada, La crich-crach, Cançó de les Dones, Canción muy gentil.* En Miquel i Planes ha enriquida aquesta edició ab curioses i interessants notes sobre cada un d'aqueys poemes i llavò ab un *Glosari de noms propis, vocables obscurs i accepcions figuradas*, [288] tot lo qual dona un valor especial en aquexa edició, qu'es verament una bona obra feta a les nostres Lletres.

Primera | **Formació** | **Moral y Relligiosa** | **de les Noyes** | *per l'autor* | *de la* | «Pratique Progressive de la Confession | et de la Direction». | *Traducció de Lluís Carreras, Pvre.* | Eugeni | Subirana | Edit. y Lib. | Pontifici | Barcelona. —1910. —Un volum de XI—316 planes de 169 x 122 mm.

La meritíssima Obra de *la Veu de l'Angel de la Guarda* per mà del qui n'es l'ànima el nostre dols amic Mn. Eudald Serra, de Barcelona, ens ha obsequiats ab alguns exemplars d'aquex llibre que li agraim de cor. No es alou nostre examinarne el bessó, sino la vesta catalana de que l'ha revestit Mn. Carreres girantlo en bon català. Mn. Carreres s'acredita una volta més ab aquesta traducció de sebre manetjar magistralment, esplèndidament la nostra estimadísima llengua catalana. Bé de tot ha fet Mn. Carreres de endiumenjar, ab un català tan net i llampant com el seu, la veu del cel que parla dins aquest llibre d'or i que diu a les noyes i an els altres que no son noyes coses tan altes, tan fondes, tan lluminoses, tan suaus, tan avengudes, tot vida, tot llum, tot mel. Axò es una de les coses que mès han mester les Lletres Catalanes: llibres en català de tots els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

rams del sebre humà, de la vida humana, llibres originals i versions de les obres capdals de totes les altres llengues i d'una manera particular llibres de piedat i de devoció que incloguen tot lo més sanitós, ablamat, ardent, orientador i vitenc de la mística i de l'ascètica cristiana, a fi de que, per sadollar les nostres ànimes de la menja celestial, no hàjem d'anar a captar a fora-casa, sino que tenguem tant de recapte que poguem bellament convidar els nostres veynats. Répiguen per lo metex la nostra més coral enhorabona l'Obra de *la Veu de l'Angel de la guarda* i Mn. Lluís Carreres per aquex preciós present qu'acaben de fer a les Lletres Catalanes.

Les | **Cent millors Poesies** | **de la** | **Llengua Catalana** | *Triade per Ernest Moliné y Brasés* | Antoni Lopez: Editor | Llibreria Espanyola: Rambla del Mitg, 20. —Barcelona. —Un volum de 304 planes de 146 x 102 mm.

El nostre bon amic N'Ernest Moliné i Brasés ha tenguda l'amabilidat, que li agraim de bon cor, d'enviarmos un exemplar d'aquex delitós llibret, que conté les «cent» «poesies» que'l nostre bon amic ha cregudes les millors del verger ubèrrim de les nostres Lletres desde'l sigle XIV fins avuy, no contanthi les dels poetes encara vivents. En general hem de dir qu'En Moliner ha tengut bon ull i bon tranc per triar, i ha sabut fer un remell fragantíssim qu'es una delicia de Deu [a]costarhi'l nas. En Moliner i l'Editor han feta una bona obra a la nostra [289] literatura, a la nostra llengua posant en mans de tothom per *una pesseta* tantes i tantes de poesies catalanes que valen a pes d'or i son lo que's diu un bé de Deu.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Joan Malagarriga | **Passions e Somnis** | *Primer llibre de poesies.* | (Establiment tipografic den Ramon Tobella. —Carme. 18. —Barcelona- 1911). —Un volum de 96 planes de 200 x 121 mm.

L'autor ha tenguda l'atenció que li agraim d'enviarmos un exemplar d'aquesta obra, que, si es neta i polent de llenguatje, dexa massa que desitjar en punt a moralidat; hi va massa alloure la passió carnal. Es una llàstima que ella solli i enmetzini tan sovint els esplays de vera poesia i la opulencia de llengua qu'embellexen l'obra poètica d'En Malagarriga. El qual en punt a prosòdia respecte de la diptongació va, com la generalidat dels poetes catalans, absolutament desorientat, víctima, com se suposa, de l'influència castellana. May han fet diptonc en català les vocals *-io-* de *ilusIOns*, *passIOnals*, *visIÓ*, *delicIOsa*, *obcecacIOns*, etc. ni *-ie-* de *quiETs* i demés consemblants. Es en castellà que fan diptonc aquests aplecs de vocals, no en català. Ens guarden de mentir tots els antics poetes catalans, que may per may solien fer tals diptoncs senzillament perque no existeixen dins el català, com no existien dins el llatí. I el metex Malagarrida rendex tribut an aquex instint de la llengua, dexant de fer diptonc dins els mots *destr*iâ (p. 10) i *tr*io*mfant* (p. 28), allà ont, segons el seus principis, tocava fern'hi. Per lo metex no té cap raó d'esser l'escriure, com ho escriu En Malagarriga, *grand*iös, *enll*uë*rna*, *somn*iö*sa*, *tr*iö*mfant*, *ben*eï*da*, *pass*iö, *ob*eï*r*, *s*üa*u*, *cl*öe*m*, *po*ë*ta*. No, aqueys aplecs de vocals may han fet diptonc en català; per lo metex es ben sobrera la *dieresi* que hi posa En Malagarriga. —¡O poetes catalans que tantes de voltes heu meleida l'influència castellana que fa mal-bé *el bell catalanesc*! ¿quant serà'l dia que vosaltres vos emancipareu de tal influència, i tirareu lluny ben lluny el jou vergonyós de la prosòdia castellana? vergonyós, no per venir del castellà, que al cap i al fi es una glória altíssima de la civilisació humana, sino per esser una influència forastera i esquerrana, i per lo metex un esclavatje que may porem admetre.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ca-Nostra | *Almanac literari* | Tipografia de | Miquel Duran | Mallorca, I. | Inca. —Any 1911. —Un opuscle de 112 planes 138 sense foliar de 165 x 108 mm.

El nostre bon confrare Ca-Nostra d'Inca ha tenguda la bona idea de publicar enguany aquest *Almanac*, i'ns ha obsequiats ab un exemplar, que li agraim de tot bon cor. Sens dupte feya molt de temps que no n'havien publicat cap d'almanac en mallorquí. Per axò hem de celebrar la sortida d'aquest, i agrairla an el seu autor En Miquel Duran, que tan ayrosament sostén a Inca la bandera de la nostra llengua i de la moralidat [290] pública. A Inca encara n'hi ha un estol d'enamorats d'escriure en *castellà*; i, naturalment, les surt un *castellà* que Deu se'n apiat; un *castellà*, no de Toledo ni de Salamanca ni de Santander, sino... d'Inca. I ben bé que du la marca de fàbrica! Es inconfundible. I no es que a Inca siguen més baldrumers en matèria de castellà que an els altres pobles de Mallorca. Tots molen a un sou; son per l'estil dels dolents. Per axò es molt simpàtica i patriótica la magnanimidat i la constància d'En Duran en sostenir a Inca el seu periòdic, mallorquí sense mettàfara, no sols de llengua, sino d'ànima. I ara ha aumentat els seus mèrits publicant aquex *Almanac*, que ve acompanyat de vint i una composicions literàries, totes, fora dues, en català llampant, brollades de la ploma de poetas com Mn. Costa, Mn. Riber, En M. Ferrà, En M. Forteza, Na Maria Antònia Salvà i altres, i de prosadors tan vibrants com Mn. Salvador Galmés i En Joan Rosselló de So'n Fortesa.

¡Endevant, amic Duran, per Deu i per la Pàtria i per la nostra estimadíssima i dolsíssima llengua catalana! ¡No us canseu may de batallar dins Inca per una causa tan nobilíssima, i tan poc apreciada de molts de mallorquins, enrocats de mala manera dins es *filisteisme* més afonador!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Anton Vila y Sala, Pvre. | *El centenari d'En Balmes* | **Balmes** | **defensor dels bens del clero.** | Imp. y Enq. de St. Josèp. — Manresa, 1910. —Un opuscle de 40 planes de 170 x 113 mm.

Nostre bon amic Mn. Vila ens ha obsequiats, i le hi agraim de cor, ab un exemplar d'aquexa obreta seua, escrita ab un català net i llampant, com el que brolla devers el Pla de Bages. Son una sèrie d'articles, publicats demunt el nostre benvolgut confrare de Manresa *El Pla de Bages*, aont se fa un estudi i un estracte del famós opuscle d'En Balmes, un dels primers que publicà i que feu molt de renou i d'impressió dins tota Espanya, *Observaciones sociales, políticas y económicas sobre los bienes del Clero*. Bé va fer Mn. Vila d'escriure aquex estudi en català. No mos cansarem may de dirho: això es lo que necessita la nostra llengua, obres i estudis de tota classe i sobre tots els rams de l'actividat humana, a fi de que tothom haja de lletgir en català, vulla no vulla, a fi de que la llengua escrita s'afiqui per tot, se clavi per tot, s'ho fassa tot seu al menys dins ca-seua, qu'es ca-nostra. No hu oblidem may: la nostra literatura cal ferla integral. I som nosaltres que la hi hem de fer, no els forasters. Si aqueys la hi havien de fer, ¡a bona hora arribaríem! ¡A bons gats comanaríem el formatje!

Colaboradors que tenen poca son (290-291)

Lo Rt. Fr. Pere Riera, franciscà, del convent de la Bisbal ha omplides 3.000 cèdules; —En Rafel Patxot i Jubert, 1.000; —D.ª Irene Rocas viuda de Bassa, de [291] Llofriu, 1100. —Mn. Bernadí Mateu de Manacor ja n'hi manquen poques, ab les que mos ha enviades en diferents ocasions, per tenirne 10.000 de plenes. Beníssim!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A un confrare de la Costa de Llevant (291)

No'n sap gens de greu que'ls nostres confrares ens copiin les nostres coses; però lo just i lo regular es que, si hu fan, que diguin d'ont ho treuen. Ho feym avinent a un confrare d'aquella Costa que'ns ha copiades dues coses del BOLLETÍ de matx sense espressar la procedència.

Grans merces (291)

Desde'l novembre hem seguit rebent plecs, desde'l 43 fins el 68, de l'interessant publicació de la casa Alberto-Martín de Barcelona, *Crónica de la Guerra de Africa*, i 38 plecs de *Atlas Geográfico Pedagógico de España* de la matexa Casa i no menys interessant. Tot agraint coralment a la Casa Editora aqueys obsequis, ens complavem de recomanar aquexes dues publicacions que tant l'honren i acrediten.

Un colaborador d'aquells que *tenen poca sòn*, pero ben poca, ens ha enviades aquexes quatre paraules, que insertam ab molt de gust. Que servesca d'exemple an les altres, i que mos ne venga tot un ruxat de comunicacions com aquexa de *Un Vallesà*. Amèn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Qué n'es de rica la nostra llenga! (291-292)

Prescindint dels mots y modismes antichs que han caigut en desús y concretantnos a la parla que actualment està en vigor en distintes regions, encanta el trobar tanta varietat de sinònims per expressar una mateixa idea, després de l'incúria y persecució que per espay d'alguns sigles ha sufert de part del centralisme, que la deixà tan aclaparada y esmortuida. Cal escorcollarla per trobarhi sempre termes nòus; per això pòt dirse que somíen truytes els que voldrien que ab quatre dies o ab quatres anys es fés y publiqués un Diccionari català complet. No hi ha dupte que el de *Salvat*, que s'acaba de publicar a Barcelona, es el millor que fins ara ha surtit, però malgrat els 4 toms que té, ha de resultar molt deficient, y'm cònsta que, per no trobarhi lo que hi busca, un que'l té, ha dit: —«Mals-e-guanyats quartos que'm costa». De mica en mica s'aniràn convencent els amants de la nòstra llenga que, tal com avuy se tròba, es impossible improvisar un bòn Diccionari, puix que malament poden trobarshi'ls termes pròpis de les diferents comarques, si antes no's recullen. Tot lo qual proba la riquesa, no pròu coneguda, de la llenga catalana. [292]

Per mòstra solzament posarè avuy alguns sinònims de *anyell* y *porquet* ab llurs derivats, y les variants de *genoll*.

En el Diccionari de Labèrnia (edició del 1839) diu: «*Anyell*. Lo fill de la ovella antes de cumplir un any». Donchs a les provincies de Castelló y de Lleida diuen *corder* y *corderet*; a la de Tarragona, *bè* y *birét*; a Barcelona, a la Plana de Vic, al Empordà y altres comarques: *xay*. Al Diccionari tròbo també *biril*, que sèmbla afí de *birèt*, però no sé que s'usi en cap encontrada.

Segons el Diccionari, «*Porcell*=*Garrí*; y *porcellar*=parir la truja los *porcells*». A Castelló de la Plana diuhen: *bacó* y *baconet*; a la de Tarragona: *tocino, gorrí*; a Balaguer; *morranxó*; a la Conca de Tremp y al

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Empordà: *porcell*; al Vallès y a la Plana de Vic; *garrí* y *guday*; al Empordà, *garrí*, *porcell* y *cutí*.

De varis d'aqueixos sinònims se deriva'l vèrb equivalent a parir y'l colectiu de la fillada; puix que no's diu may la truja o la porcella ha *parit*, sino que, segons les diferentes encontrades, se diu: ha *gorrinat* o *garrinat*, *gudayat* o *cutinat*, y dels porquets fills d'un mateix part se'n diu: *gorrinada*, *garrinada*, *gudayada*, *porcellada o cutinada*. Y casi es segur que hi hauràn més sinònims en altres comarques; y de nòms còm aqueixos en tenim abundó en la nòstra llènga.

El Diccionari diu: *genoll* y *agenollarse*. En les provincies de Castelló, de Tarragona y Lleida diuen: *ginóll* y *aginollarse*; la gent il·lustrada de Barcelona: *junóll*, *ajunólla't* y *ajunallarse*; al Vallès, Plana de Vic y altres punts: *junóy*, *ajunóya't*, *ajunayarse*; al Empordà: *junèy*, *ajunèya't*, *ajunayarse*.

Els colaboradors, que tenen comunicació ab catalans de diferentes comarques, com son estudiants de la Universitat o de Seminaris, relligiosos que viuen en Comunitat, obrers que assisteixen a un mateix taller o reunió, etz., podríen anotar les diferencies que's descubrèixen en cèrts mots, o en el modo de pronunciarlos; y encara més, podríen preguntar sobre les damunt dites varietats, y vinga a umplir cèdules y endreçarles a la *Calaixera* del Diccionari.

UN VALLESÀ.

El català a l'Universidat de Halle (292)

Ens escriu En Pere Barnils ab data de 21 de matx que'l gran romanista Dr. Suchier, Catedràtic de filologia d'aquella Universidat, hi dona els dimegres aquest semestre un curs sobre *La Atlàntida* de Mn. Verdaguer; i fa lletgir el famós poema an els dos pensionats de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diputació de Barcelona, En Barnils i En Montoliu, per que els altres alumnes puguen sentir i aprendre la vera i autèntica pronúncia catalana. ¿No es ver qu'aquex Dr. Suchier es un benemèrit de Catalunya? [293]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1911

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[293][*]

Sobre fonètica catalana (293-298)

[PERE BARNILS]

Vocals

III. DISTRIBUCIÓ DE LES VOCALS

18. Ab la exposició de les vocals feta en les dugues parts precedents, podriam donar per acabada la tasca d'aquest breu estudi. Prô no'ns havem pogut sostrèure al desitj de fer algunes indicacions basades en les mateixes experiencies, per esvahir alguns errors que pululan respecte del català.

No'ns entretindrem en establir comparanses entre les vocals tivantes catalanes y les de les altres llengues, car per fer-ho bé y arrivar a determinar com cal els graus de diferencia que tenen les unes devant de les altres, ens manca una base experimental fixa. Mes sí que direm de passada que l'identificar les vocals catalanes (parlem del català de Barcelona y sa comarca) ab les italianes y franceses com fa *B. Schädel*,[63] ho considerem una equivocació. Llevat de que una identitat semblant

[*] T. VI. —Juliol de 1911. —N. 19.
[63] Nota (1) de l'original: Manual. § 46, pàg. 58 ss.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estrictament considerada ab prou feynes si existeix entre individuus d'un mateix domini llingüístich, la impressió acústica que produeixen les vocals franceses y italianes respecte del català, sobre tot la [*i*] y la [e], es diferenta a tot ser-ho, car aquelles sonen molt mes precises y metàliques que les nostres, ja sigui degut a una menor distancia entre la llengua y el punt d'articulació del paladar, ja a major tensió dels muscles, ja a una diferencia de base d'articulació, o a les tres causes juntes. Fem no més que constatar aquest fet, del qual se pot convèncer qualsevol que senti pronunciar un bon francès o italià.

19. Hem considerat les vocals tivantes. Com pot vèure's per l'epigraf d'aquesta tercera part, ens proposem mirar com van distribuides abdues classes dintre la paraula. Baixem per dir-ho aixis de l'observació pura a la seva aplicació. [294]

En el decurs de les pacientes experiencies fetes pronunciant y tornant a pronunciar les vocals, isolades, les unes darrera de les altres, comparantles lo mateix dintre mots semblants que dintre d'altres de diferenta constitució silàbica, ja'ns assaltava sovint una conseqüencia qu'hem guardat expressament per aquí. Aquesta conseqüencia es de que *no son relaxades totes les vocals inaccentuades del català* com afirma en general *B. Schädel*.[64]

[Qu'entre les vocals tòniques y àtones del català hi ha certa diferencia com entre les de les demés llengues, es innegable. L'accent d'ell mateix ja porta una força més gran d'expiració y per regla general aquest aument en la força d'expiració va acompanyat també d'un aument en l'alçada de la veu; més això no es motiu suficient per nomenar relaxades a les altres vocals si no volem exposarnos a concedir lo mateix per les vocals no accentuades de les altres llengues.]

---

[64] Nota (1) de l'original: Les vocals aparexen relacsades dins els dialectes del continent sols en sílabes que no duen accent; per consecuència son produides ab una espiració magre... Manual, § 47, pàg. 62.
En les paraules de dues o més sílabes transcrites fonèticament, pot reconexerse facilment quina vocal deu pronunciarse ab més intensitat, perque en català totes les vocals que no porten l'accent en la paraula, son vocals relacsades. Axis s'accentuarà en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

20. Llevat de la [ə] en sos diferents matissos corresponent[s] a les grafies *a*, *e* en posició no tònica, resten a considerar *i*, *o*, *u*. Aquestes *i*, *o*, *u* gràfiques, en la pronuncia devingudes [*i*], [*u*], son tivantes no sols quan formen sílaba tònica, sino també quant la silaba que forman porta un accent secundari.[65] Aquesta'ns sembla esser la regla que pot establirse en termes generals. Lo únich que les distingeix, es la força diferenta que porten els dos accents; la posició dels orgues es exactament la mateixa;[66] la impressió auditiva, igual. Ningú que senti pronunciar, p. ex., [295] *fira* [*firə*] y a seguit *rierada* [*riərarðə*], pendrà cap de les dues *i* per una *i* matisada de [*ə*] y això es un bon criteri per determinar si les vocals son o no relaxades. Sempre que una vocal donada sigui aplegada per l'orella tot seguit y sense dubtes com una *i* p. ex., la vocal serà tivanta; ara quan l'orella, al percèbre el sò vocàlich, tingui de fixarse atenta per determinarla, principalment si l'observador es veu precisat a ferlo repetir diferentes vegades, llavors se tracta d'una vocal relaxada.

Lo mateix qu'havem dit per *i*, val naturalment per *o*, *u* = [*u*]. p. ex.: *cobertora* [*kußərtórə*], duració [*durəsyó*].

[El fet de que s'escrigui *a* o *e* y's pronuncihi [*ə*] no es prou per suposar que's pronuncihi [u̥] la que s'escriu *u* o *o*. En el terreny de la Fonètica s'ha d'operar ab fonemes y no ab grafies. En els casos esmentats aquestes ens presenten dos problemes de gramàtica històrica no resolts fins ara y que no poden explicarse pas segurament per meres teories fonètiques enginyoses. Nosaltres creym qu'aquí juguen més bé tota una

---

la paraula la vocal que no porta el signe. ̥ Ibid. § 50, pàg. 72, not. 3. —Cf. també Zeitschrift F. rom. Phil. XXXIV (1910) pàg. 243 s.

[65] Nota (2) de l'original: *M.-Fatio*, Grundriss der rom. Phil., I. p. 853, consigna sols el cambi de la *o* àtona en *u* sense dir expressament si aquesta *u* es tivanta o relaxada.

[66] Nota (3) de l'original: Comparin[t]se p. ex. les dues fòrmules que posem a continuació, preses del estudi: *Uber Schawankungen...* (loc. cit.) a que ja's hem referit altres vegades:

[i] α 4' A 4 β,, γ 3g δ 0 ε 1 ζ 4 (loc. cit, p. 18)

[i̥] α 4' A 4 β,, γ 3g δ 0 ε 1 ζ 1 bis 3 (ibid. p. 19)

Com se pot veure les dugues fórmules son iguals; tant sols se diferencien per l'element ζ que representa l'accent y aquest ja ho havem dit, no'ns sembla prou en català per servir de punt de partida pe'l relaxament de totes les altres vocals qu'integran una paraula.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sèrie d'assimilacions y analogies interessantíssimes a desllindar y que sols podrà fer a base de minuciosos estudis dialectals que'ns donguin llum sobre l'origen de les mateixes.]

21. Als casos de vocal tivanta fora del accent principal o secundari, cal allistar els casos en que la vocal no sols es tivanta sino que no's tramuda en altra, conservant en consecuència el seu caràcter propi de quant forma sílaba tònica. Tal passa en els adverbis ab el sufitx *-ment* y en els mots compostos de dugues paraules tóniques.[67] P. ex.: *fredament* [*frɛðəmén*], *primerament* [*pri̥merəmén*], *bojament* [*bɔʒəmén*], *forsosament* [*fursọzəmen*], *malament* [*maləmén*], etc.; *rentamans* [*rɛntamáns*], *passaport* [*pasəpɔ́rt*] etc.

El primer cas es fixo;[68] el segón pot presentar excepcions y en presenta de fet. Més aquestes excepcions en sa major part s'expliquen per la pèrdua del sentiment de la composició que les acompanya. Aixis p. ex. avuy dihem [*kənsəláðə*], car s'ha perduda la noció del compost *carn + salada* que's com se [296] trova encare escrit en els textes antichs. També hi han exemples pe'l cas contrari; ço es qu'ab tot y haverse esvahit el sentiment de la composició, continua la vocal conservada en la seva forma plena, rastre inconcient d'una pronunciació antiga deguda a una influència culta (p. ex.; [*karnəstɔ́ltəs*] *carnestoltes*) no fruit d'una etimologia popular (p. ex., [*parənɔ́strik*] *pronòstich*).

[Es molt natural la conservació de la vocal plena en posició àtona en els casos en que's serva encare idea de la composició o'l poble la fa a la seva manera. Un cas curiós es el que s'ofereix entre la gent del meu poble al pronunciar el nom del mateix. El nom es *Centelles* y's pronuncia

---

[67] Nota (1) de l'original: V. *Josep M.ª Arteaga Pereira*: Ullada general a la fonètica catalana... (Volum del Congrés I, pàg. 457).

[68] Nota (2) de l'original: *B. Schädel* oscila en els textes que transcriu a la fi del seu *Manual*, contradintse ab la seva asseveració de que en català son relaxades. Axís, p. ex. loc. cit. p. 79, transcriu *graciosament* [*grasy[o]zam[e]n*] y en la p. 77, *sobtosament* [*supto̥zam[e]n*]*, y altres.

* Es axò tal volta una errada d'imprenta. —Nota de la Redacció.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

generalment [*səntɛyəs*], més la gent illetrada pronuncia [*santɛ́yəs*] creyent vèure un compost de *sant* + *teyes*. No poques vegades recordo haver sentit la pregunta: ¿Prô quin *sant* era aquest *Teyes* que no es en el calendari?

Y ara que vé a tom, que se'ns permeti una observació. En els textes catalans antichs surt frecuentment la grafia *sen* o *sent* al costat de *sant*. Es de creure que'l poble pronunciava [*san*] y no [*sen*] com avuy encare tothom diu,[69] p. ex. *sant Feliu* [*samfəliw*], *sant pere* [*sampérə*] etc. y axis la grafia *sen* o *sent* no traeix pas la pronuncia de [*ə*] en els casos esmentats, com suposa *M. Niepage*:[70]

Aquesta *e* gràfica en exemples semblants la considerem fruyt d'una confusió de *sant* ab *en* feta per l'escrivà. El títol de *en* era casi imprescindible tractantse de persones[71] y aixis pot explicarse molt bé la aplicació de *en* els sants, creuantse aquest *en* ab l'adjectiu comú a tots al escriure.]

22. Després de la regla indicada més amunt (v. 20), ja's desprèn quina posició ocuparàn en la paraula les vocals relaxades corresponents a la grafies *i*, *o*, *u* que son les úniques qu'entren en compte. Aquesta posició serà tota altra en que la vocal no porti un accent principal o secundari. P. ex.: *dignitat* [*dikn̥itat*], *comoditat* [*kumu̥ð̥itát*], *óliba* [*ɔ́lj̊ßə*], *cómodo* [*kɔ́mu̥du*], etc.

Mereixen considerarse apart els diptongs.[72] Les relaxades [297] s'ofereixen principalment en els *decreixents* o en els casos que no siguent propiament diptongs d'aquesta mena, poden no obstant considerarse tals, donada la naturalesa de les vocals concurrentes.

---

[69] Nota (1) de l'original: A Mallorca la gent iliterata diu sempre *sən-Pere*, *sən-Fəliw*, etc. Nota de la Redacció.

[70] Nota (2) de l'original: Laut-und Formenlehre der mallorkinischen Urkundensprachr, (Disertació) kap. II, § 26.

[71] Nota (3) de l'original: Citem com a cas curiós un exemple en que *en* fins s'aplica a una bestia: O *en* gat vos et io hauem menjada una vianda...» J. Miret, Oques, II, pàg. 29.

[72] Nota (4) de l'original: Veus aquí un capítol interessant sobre'l qual ni en termes generals ens diu una paraula *B. Schädel* en el seu *Manual*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[Els diptongs *decreixents* s'anomenen aixís per carregar l'accent sobre la primera vocal. Els *creixents* per carregarlo sobre la segona. D'aquí que'ls primers se nomenin també *propis* y els segons *impropis*; car axis com en aquells el caràcter de les dues vocals es més perseverant, en aquests en cambi's pert facilment el de la primera, que devé una consonant fricativa.]

Alguns exemples de diptongs decreixents: *aygua* [*ái̯gə*], *gayre* [*gái̯rə*], *causa* [*káu̯sə*], *reina* [*réi̯nə*], *feyna* [*fɛ́i̯nə*] etc., etc.

Fora'ls casos esmentats de diptongació qu'ofereixen els mots en sí mateixos, ja sía per conservar una diptongació llatina (paraules cultes), ja siga per evolució regular d'una o més consonants en determinades condicions, poden oferirse en català una llarga sèrie de combinacions de vocals procedents de distintes paraules (fi de l'una i principi de l'altra) que no analisarem al present; ens concretarem a dir que en general dugues vocals que's topen, formen diptong decreixent y per consegüent la segona es relaxada, suposat sempre que la qui precedeix tingui mes plenitut de sonoritat qu'ella. Un trevall minuciós y entretingut sobre'ls diptongs de tota mena en català, podria resultar força interessant.

23. De lo qu'havem dit en els apartats anteriors ja se'n desprèn que no totes les vocals àtones s'han de marcar ab el signe de relaxades.[73] La regla establerta (v. 20) emprô no volem pas donarla encara com indiscutible. Si l'hem senyalada ha sigut sols a base de la nostra pronuncia y segons la impressió acústica qu'hem experimentat al observar un parell de catalans que's troven a Halle. Pot-ser, un cop tornats a Catalunya, tindrem de modificarla y això encare tal vegada en sentit aumentatiu. Lo millor es que'ls qui's dediquin a transcriure'ns fonèticament textes parlats, operin sense prejudicis y trasladin escrupulosament lo que sentin. Les observacions que nosaltres havem fet,

[73] Nota (1) de l'original: L'empleu d'aquest signe y altres mereix una sèrie de consideracions que deixarem per ocasió mes oportuna.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que'ls serveixin solament per posarlos al aguayt y no dexarse fer esclaus d'una opinió fins y a tant qu'aquesta sigui fermament probada.

En aquesta tercera part el lector hi haurà notat probablement una certa rapidesa en la exposició. Ja dèyem al principi de la mateixa (v. 18) que sols volíem fer indicacions y ab senzilles indicacions no's poden deixar ben resolts els problemes. Ja [298] rependrem la tasca temps a venir, que no'ns mancarà pas ocasió. El camp de la fonètica catalana és extentíssim perque tot lo que hi ha per dir puga dirse d'una vegada. En les vocals mateixes resta encare molt per estudiar principalment per lo que respecta a les diferentes classes de [ə] que per simplificar no havem comentat en el present article. Y no parlem de les consonants a les que ni sisquiera havem fet una petita alusió!

PERE BARNILS

Halle a. S. 30 abril, 1911.

Tornemhi ab la pronuncia llatina (298-307)

Fa un poc més de tres anys que publicàrem demunt aquest metex BOLLETÍ (maig i juny de 1908) el nostre estudi *La pronunciació llatina entre catalans*. El publicàrem perque'l mos demanaven de diferents endrets de Catalunya els amics que, imitant lo Rdm. e Ilm. Sr. Bisbe de Vic, havien adoptada la pronuncia racional del llatí, i se veyen combatuts per l'inconciencia i l'ignorancia de certa gent que per llur caràcter i per llur posició social tenien obligació d'esser més concients i més llógics ab llurs actes. Aquell estudi nostre el lletgiren els llatinistes de la *nostra*, volem dir, catalanistes, i se'n aprofitaren, gràcies a Deu. Ara'ls altres, els *filisteus*, o no'l lletgiren, o, si'l lletgiren, no l'entengueren i se'n feren un nuu a la coa; i altres, sense esserse dignats passarhi la vista per demunt,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

el desjectaren, en feren befa, se'n rigueren. Lo que no feu negú, va esser provar de refutarlo, de desfer les raons i proves que hi aduíem, que hi presentàvem per dir i sostenir lo que hi dèyem i hi sosteníem. Aquelles befes i rialles ens feren molt poca forsa; no mos ne feren gens. May mos han feta por ni forsa les befes i rialles si no's funden en raó, si no son més qu'esclats i esplosions de l'ignorancia i de l'inconciencia. Poques coses hauríem pogudes fer a favor de la nostra llengua estimadíssima i per la restauració de la nostra tradició gloriosa i enaltiment de la pàtria, si'ns haguéssem hagudes d'escoltar les befes i rialles qu'han acompanyades casi sempre les nostres campanyes. Nosaltres sempre qu'emprenem una campanya, ens preparam fent una rialla ben fresca i ben llarga demunt tots quants durant el curs de tal campanya se'n riguen, nosaltres ja'ls hem pres el devant; ja mos ne som riguts primer.

De manera que'ls inimics de la pronúncia racional del llatí no son estats capaços de presentar cap raó, cap argument per desfer cap de les nostres raons, cap dels nostres arguments; només han sabut riure-se'n i ferne befa, víctimes de l'ignorancia i de la inconciencia més espantoses. Alguns qu'exercexen autoridat, han tenguda la mala hora d'arribar a [299] prohibir a llurs súbdits tal pronuncia, oblidant que l'Autoridat s'ha d'exercir *juxta rationem*; ha d'esser lo que diu Sant Tomàs: *ordinatio rationis*. Els actes d'Autoridat que no son això, son abusos, son actes de despotisme i de tirania, que deshonren i danyen més el qui les fa que el los patex. Sí, es un greu de l'ànima que hi haja hagut qui sia arribat a tals estrems, perque llavò resulta que'ls súbdits entren en comparacions, que sempre resulten odioses. A Catalunya tenim el fet de que l'Ilm. i Rdm. Bisbe de Vic adoptà, molt abans d'esser bisbe, la pronuncia racional del llatí; i, com entrà en la Diòcesi, seguí naturalment ab la metexa pronuncia, i tant l'Ilm. Capítol de canonges com els altres Rds. Sacerdots d'aquella Diòcesi han adoptada espontaniament la metexa pronuncia. Les derreres qu'ha tengudes lo Rdm. Dr. Torras de donar cap orde sobre això; lo racional, lo prudent es dexar la gent ab una amplíssima llibertat en coses d'aquexa naturalesa. I ara resulta que lo que fa'l doctíssim,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'exemplaríssim clero de la Diòcesi de Vic, lo que fa'l metex Rdm. e Ilm. Bisbe de Vic, a altres bandes està privat, està prohibit, es cosa vitanda, penable. Valdria la pena que'ls qui han creat aquex estat de coses tan anormal i monstruós, s'hi fixassen una mica, i vessen devant Deu i llur conciencia si es bo, si es convenient qu'existesquen aquexes contradiccions i prohibicions de coses completament lícites, i no sols lícites, sino que s'imposen perque son el resultat positiu d'estudis científics, i que més prest o més tart acabaràn per triumfar i imposarse a l'ignorancia i a l'inconciencia, per allò de que *la veritat sempre sura*. Per nosaltres es evident que aquexa pronuncia racional del llatí, qu'ara fa fer tants d'escarafalls i estufornos an els ignorants i inconcients i que fins es privada i prohibida a alguns endrets de Catalunya, dins trenta o quaranta anys serà la pronúncia llatina corrent dins totes les Esglèsies de Catalunya, senzillament perque se funda en la raó i la veritat, que sempre acaben per triunfar. I a-les-hores ¡quin paper més trist no faràn aquells que, abusant de l'Autoridat que exercíen, arribaren a l'estrem llamentable de prohibir lo qu'era la raó i la veritat, lo qu'era el resultat positiu de la ciencia romanista, invulnerable a tots els tirs, superior a totes les sobatudes! ¡Que hi pensin, que s'hi fixin bé per l'amor de Deu i de la Mare de Deu i per llur bon nom els aludits, persones d'altra banda dignes de tots els respectes i consideracions, i alguns amics nostres benvolguts! *Et nunc reges intelligite*. Aqueys *reges* no son just els qui's diuen *reys*, sino tots els qui *retgexen*, tots els qui *comanden*. Es que hi ha que badar els ulls ab lo de *comandar*, si un no vol pegar de cap.

Pero ¿per que tornam sucar els alls ab axò de la pronuncia llatina? No diguérem dins aquell estudi tot lo que teníem que dir? Tot lo que teníem que dir llavò, sí. Pero son passats tres anys, i algunes coses han succeides i algunes *clarícies* hem hagudes ab els nostres escorcolls que convé consignar per completar aquell estudi de 1908.

Abans de donar conte d'aquexes noves *clarícies*, convé qu'haguem raó d'un conat de refutació del nostre referit estudi qu'es sortit no fa gayre demunt un diari d'una regió de llengua catalana, que no volem

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

anomenar p'el bon nom de tal regió i de tal diari, ja que tal conat de [300] refutació es de lo més pobre, de lo més magre, de lo més balder, de lo més desgavellat i sense cap ni peus, un vertader cocòrum, un cent-cames, que Deu se'n apiat. Firma tal atentat un senyor J. que no sabem qui es, i mos n'alegram perque estam esposats que siga qualque amic nostre estimadíssim, qu'haja tenguda una *mala hora*, com la pot tenir qualsevol fill d'Adam i Eva, per allò de que *tots som de terra i terretjam*.

§ I

Primera envestida del Sr. **J**. L'arma li fa fetxida

El Sr. J. dona an el seu conat de refutació el nom *De Ortologia*. Publicà'l primer article dia 14 d'aquex més (juliol). Lo primer que'ns crida l'atenció, es la llista que posa d'obres aont anar a estudiar la recta pronunciació del llatí. Hi figuren autors com D. Pezzi, V. Henry, J. A. Juguet, J. M. Meunier i C. Couillault. ¡Axò son les fonts que'l Sr. J. indica per anar a estudiar la pronuncia llatina! ¿D'ont les s'ha tretes? ¿Aont es que son apreciades tals obres? Ens vengueren molt de-nou els noms d'aqueys autors perque en les moltes obres que tenim de filologia romanista, que's funda tota en el llatí i per lo metex tals obres prenen com-e base de llurs estudis el llatí, no recordàvem haverhi vist may citats cap d'aqueys autors. I aquexes obres que nosaltres teníem son les de més nota i més recents que corren per Alemanya i demés nacions que constituexen el mon de la ciencia, obres com *Grundriss der Romanischen Philologie* de Gröber, *Einführung in das Studium der Romanischen Sprachwissenschaft* de Meyer-Lübke, *An introduction to Vulgar Latin* de C. H. Grandgent, obres recentíssimes, que duen una llista copiosíssima de tots els estudis més notables sobre la llengua llatina, que son la derrera paraula de la ciencia. Doncs bé, no som estats capaços d'afinarn'hi cap d'aqueys autors que cita el Sr. J.; cap n'hi ha dins aquelles llistes. Just n'hem trobat un, D. Pezzi, dins la *Grammaire de la Langue Latine d'après la Méthode Analytique et Historique* dels professors J. M. Guardia i J.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Wierzeyski, impresa a París l'any 1876. Aquest Pezzi es de l'any 1872. Les obres de filologia de tants d'anys enrera, en no esser capdals, han envellit horrorosament per motiu de que la filologia es una ciencia d'escorcoll, d'investigació, i axí com se van descubrint monuments nous i se conexen millor els vells, la ciencia fa passes, fa via; axí'ls llibres tornen vells, i acaben per servir ben poc per orientar, sino que desorienten. De manera que'l Sr. J. mos resulta una mica enderrerit; se veu que no hi sap gayre les tresques dins la filologia llatina i romanista. ¡I lo bo es que'ns diu que surt al mig per «informar» i «enterar» el públic «de lo que's fa, se diu i se proposa» en «matéria» de pronuncia llatina! Si no té altres fonts d'informació que les qu'anomena, s'esposa a donar gat per llebra. Si un no està ben «informat», ben «enterat», ¿com pot «informar», com pot «enterar» els altres?

I mos diu el Sr. J. que «ni la Sagrada Congregació de Ritos, ni'ls Concilis Provincials i Sínodes Diocesans» ni'ls Rdms. Srs. Bisbes a llurs clergues respectius han dita may una paraula sobre pronuncia [301] llatina. Es natural; les Autoridats Esglesiàstiques se son distingides per la prudencia, discreció i parsimonia; may se son aficades en lo que no es alou seu. La pronuncia del llatí es una qüestió científica, d'historia de la llengua, que res té que veure ab el Dogma ni ab la Moral. Es la ciencia llingüística que ab los seus escorcolls i investigacions i a forsa de cremarhi oli i posarhi molt de suc de cervell, l'ha d'il·lustrar, l'ha d'aclarir, ha d'arribar a conclusions precises i llampants. I a-les-hores les persones que's retgexen per la raó, que no clouen, sino que baden els ulls a la llum que'ls envest, i tenen la docilidat suficient per admetre la veritat que los surt al devant, —aquexes persones admeten aquelles conclusions i les prenen com-e norma i criteri de llurs actes. Per lo metex, els Clergues, per adoptar una pronuncia del llatí que la ciencia lingüística demostri qu'es la vertadera, cap necessitat tenen d'esperar que parlin les Sagrades Congregacions Romanes, ni'ls Concilis Provincials ni'ls Sínodes Diocesans ni llur propi Bisbe. ¿Altera tal pronuncia en res ni per res la Sagrada Liturgia? En cap manera. ¿No pronuncien de manera diferent el llatí les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

diverses nacions cristianes? ¿no le hi han pronunciat sempre? Es evident que sí; i també es evident que tal diferencia de pronuncia llatina no ha alterada en res ni per res la Sagrada Liturgia. Si l'hagués alterada, les Autoridats Esglesiàstiques haurien parlat tot d'una. Com may han parlat sobre una tal cosa, es prova que la qüestió de la pronuncia llatina es del tot independent de l'incolumidat de la Sagrada Liturgia, de la moral i del Dogma; per lo metex trobam qu'està ben fora de lloc l'invocació del Sr. J. a la Sagrada Congregació de Ritos, Concilis Provincials i Sínodes Diocesans.

Lo que fa rialles es lo que cita el Sr. J. d'aquell Mr. Couillault, que no sabem si deu esser qualque teòleg o canonista, que diu que «qualsevol pot adoptar la pronúncia llatina que jutji més convenient (italiana, alemanya, facticia, clàssica, etc.), pero sempre ab una condició, de no topar ab negú («no chocar con nadie»), ni causar escàndol ni desorde». Tractantse de la pronuncia d'una llengua qualsevol, es senzillament un desbarat anar a dir que un pot «adoptar la pronuncia que jutji més convenient». Lo racional es adoptar la vertadera; pronunciar aquella llengua axí com la pronuncien els qui l'han mamada ab la llet. I tractantse aquí, com se tracta, d'una llengua morta, lo racional es pronunciarla axí com la ciencia històrica-llingüística demostra que's pronunciava tal llengua. Es una... enormidat, propia d'un que no es filòleg ni sap per ont hi van, anar a dir que la pronuncia d'una llengua, viva o morta, es *ad libitum*. Sols un ignorant en llingüística pot sostenir tal desbarat. D'altre vent, ens agradaria ferm sebre de Mr. Couillault o del Sr. J. quina diferència hi ha entre la pronúncia *clàssica* i la que'ls alemanys donen an el llatí. Ja'ns hi farien ben contents si mos ho esplicaven una micoyineua, tant un com l'altre, com també qu'es axò de pronuncia *facticia*. No n'havíem sentit motar may. —També seria curiós veure una pronuncia llatina «que no topàs ab cap altra», axò es, que no diferís de cap altra. ¿Quin possible es qui hi haja una pronuncia llatina que no topi, que no «xoqui» ab cap altra pronuncia, tantes com n'hi ha an el mon de tan diverses i estranyes? De manera [302] que no creym que's pugui trobar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

an el mon cap pronuncia llatina que reunesca la condició qu'exigex aquest bon senyor Couillault. I ¿que'n direm de les altres dues condicions que demana aquex senyor, això es, que tal pronuncia llatina, per poderla adoptar, no ha de «causar escàndol ni desorde»? No sabem veure quin escàndol, en no esser farisayc, ni quin desorde, en no esser imaginari, puga dur cap sistema de pronuncia llatina! ¡Quina sort més grossa per l'Humanidat si no's vessen may altres «escàndols» ni altres «desordes» que'ls que poren provenir de pronunciar certs sons llatins articulantlos a la vela del paladar o an el paladar del mig o an el de devant o entre la llengua i les dents, ab vibració de les cordes vocals o sensa tal vibració, ab fricció o esplosió. ¿No es ver que'n poren resultar «escàndols» ferests i «desordes» horrorosos dins l'Esglèsia de Deu d'aquexa diferent articulació de certs sons llatins? Ab una paraula, aquex bon senyor de Couillault sens dupte serà un bon teòleg, tal volta un bon canonista, un bon apologista de la fé, un bon periodista catòlic; pero filòleg se veu que no hu es gens, gens, gens. —I el Sr. J. qu'aprima tant el fil en matèria d'«escàndol», ¿no's fixà gens en si era gayre edificant anar a moure demunt un periòdic catòlic aquestes qüestions per desautorisar o pegar una sabatada a una persona que té un'alta respresentació dins l'Esglesia de Deu, persona an-e qui cada número que surt de tal periòdic, costa prop d'una pesseta? De manera que tal persona es un dels subvencionistes més grossos del periòdic, i le hi agraexen d'aquesta manera. ¡I ab tot això no hi ha vist res d'«escàndol» ni de «desorde» el Sr. J.!

Clou el seu primer article el Sr. J. posant unes paraules de dit Mr. Couillault i d'un canonista, Mr. Boudinhon, el qual, segons veym, «ensenya Dret esglesiàstic a l'Institut Catòlic de París». Sostenen aqueys dos senyors que'ls sacerdots privadament poren adoptar la pronuncia llatina que més els acomodi; pero que públicament en les funcions litúrgiques no poren reformar la pronuncia llatina corrent o «tradicional», sense «previ consentiment del Bisbe». En quins Cànons o Regles de Dret se funden aqueys senyors per sostenir això? No hu posa el Sr. J. De manera que no es més qu'una opinió particular d'ells i una opinió

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

presentada sense raonarla sòlidament. No basta dir que la manera de pronunciar el llatí «interessa d'aprop an el Culte públic». Si «interessa» tant, ¿com es que la Sagrada Congregació de Ritos ni Concilis Provincials ni Sínodes Diocesans s'hi son aficats may? Això es senya de que no «interessa» gayre, qu'es del tot indiferent «an el Culte públic». —No basta tampoc dir que la reforma de la pronuncia llatina «forsat produirà inconvenients, si hi ha discusió». ¿I si no n'hi ha? ¿I si la discusió no arriba a un grell d'ou, i aviat se resol ab no res? ¿I si sols ho discutexen els posseit de l'esperit de contradicció? ¿I si el qui introduex tal reforma de la pronuncia llatina, se limita a adoptarla ell sense imposarla a negú, ni admet cap discusió? Si es axí, ¿quins «inconvenients» ha de dur tal reforma, que meresquen esser presos en consideració? ¿No es pueril invocar tals «inconvenients»? No basta tampoc dir que no's pot introduir tal reforma de la pronuncia llatina «per autoridat privada, a l'atzar, sense uniformidat». I ¿per que? demanam nosaltres. ¿I aont ni quant es estada necessaria tal [303] «uniformidat»? ¿L'ha exigida may l'Esglesia? ¿No's pronuncía diferent el llatí dins totes les nacions? ¿Li ha ocorregut may a l'Esglesia imposarla a les nacions? Ara bé, si l'Esglesia de Deu may ha dita mitja paraula sobre tal «uniformidat», ¿qui es el Dr. Boudinhon ni Mr. Couillault per imposarlamos? Ells poren esserne tot lo partidaris que vullen, tot fora imposarla an els altres com obligatoria. —De manera qu'aqueys bons senyors no han aduides raons convincents de les seues teses. En definitiva, han afirmat; no han provat.

¡Ab quines neus ens surten el Dr. Boudinhon i Mr. Couillault dient que, per adoptar una reforma de la pronuncia llatina, es necessari «el consentiment previ de l'Ordinari»! I ¿aont s'es observat may aquex tràmit per introduir tantes i tantes de modificacions com se son introduides en la pronuncia del llatí? ¿Aont consta qu'els sacerdots cristians dels sigle IV se'n anassen a llurs Bisbes a demanar permís per dexar de pronunciar la *g* devant *i e* com-e *medipalatal esplosiva sonora* (el so que a Palma de Mallorca donen a *gue gui*) i comensarla a pronunciar com-e *prepalatal-fricativa sonora*, això es, com la nostra *j* devant totes les vocals *(jas, jeu,*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

jic, joc, juc) i la nostra *g* devant *e i* (*verge, gipó*), i com la nostra *y* de *desmayar, reyet, noya*? ¿Ho dupta negú que an el sigle IV se va fer tal canvi en el sò de *g* devant *e*, *i*, axí com, la primeria de l'Imperi o abans, la *g* devant les metexes vocals, de *velar-esplosiva sonora* (el sò que donen a Catalunya, València i Castella a la *g* devant *a*), tornà *medipalatal-esplosiva sonora*? Pot veure qualsevol dins Grandgent (*Vulgar Latín*, p. 110) un sens fi d'exemples de monuments escrits de dit sigle IV, aont, en lloc de *g*, s'escriu *j* o *i*, i en lloc de *j* o *i* s'escriu *g.* Ventassí uns quants: *Gerapolis* en lloc de *Hierapolis*, *congigi* per *conjugi*, *geiuna* per *jejuna*, *genuarius* per *jenuarius* (*januarius*), *aiebat* per *agebat*, *aiere* per *agere*, *iniens* per *ingens*.

¿Aont consta que'ls sacerdots cristians devers el sigle III i més tart devers el sigle VI demanassen permís a cap Bisbe per camviar, com camviava tothom a-les-hores, el sò de la *c* devant *e*, *i*, axí com l'havien camviat els llatins de la primeria de l'Imperi o derrers temps de la República? An aquexa època la *c* devant *e*, *i*, de *velar* tornà *medipalatal*; i devers el sigle III la passaren a *prepalatal*, i devers el segle VI la feren *linguodental-africada sorda*, això es, la primeria de l'Imperi dexaren de pronunciar *ci ce* just *ki*, *ke*, axí com els catalans i castellans pronuncien *que*, *qui*, i comensaren a pronunciar [c]*e*, [c]*i*, axí com a Palma de Mallorca pronuncien *que*, *qui*; dins poc temps s'aficà una *y* entre la *c* i la vocal següent, com a Son Servera (Mallorca), que, en lloc de dir *[c]ap* (cap), diuen *[c]jap* (quiap), fins que devers el sigle V la *[c]* + *y* torna *t'*+ *y*, i devers el sigle VI, tornà *t* + *s*, això es, el sò de *ts*; i un poc més endevant se reduí *s*, i axí se quedà dins el francés (*Célébrer*, *Ciel*) i dins el català (*Celebrar*, *Cel*). ¿S'atrevirà el Sr. J. ni cap altre a negar que la *c* devant *e i* sufrís entre'ls llatins totes aquexes tramudanses? Seria de veure que n'hi hagués cap de tan estúpid que s'hi atansàs. Li abocaríem demunt tot una calabruxada d'exemples de monuments escrits d'aquells sigles, exemples que no'ls hem espigolats nosaltres dins aquells monuments, sino que les espigolaren els filòlegs romanistes [304] que tenim a la vista, qu'hem haguts de roegar en alemany i en inglès.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Moltes altres tramudanses s'obraren en la pronuncia llatina desde'l sigle I de l'Esglèsia, fins que'l llatí acabà de transformarse en les llengues neo-llatines. No les retreym totes per no fermos massa pesats; pero lo qu'es cert que no consta en lloc que'ls sacerdots acudissen may an els Ordinaris, an els Bisbes, a demanarlos permís per adoptar cap d'aquells camvis de pronuncia. I si no, que'ns confonguen ab algunes cites que provin lo contrari, Mr. Couillault, el Dr. Boudinhon o el Sr. J.

I dexant anar els temps antics, fixantmos una mica an el temps moderns, vegem si negú may es anat a cap Ordinari a demanarli permís per adoptar les modificacions introduides modernament dins la pronuncia llatina. ¿Ens negarà el Sr. J. que'ls castellans an els sigles XVI i XVII, tot alterant la pronuncia d'una partida de sons llurs, com la *j*, la *s*, la *z*, la *x*, la *g* i la *c* devant *e i*, reformaren la pronuncia llatina aplicantli aquelles tramudanses que acabaven de fer en la pronuncia del castellà? ¿Ens negarà el Sr. J. que'ls catalans, valencians i balears durant el sigle XVIII i primera mitat del sigle XIX, a conseqüencia de la feresta *castellanisació* que patíen, dexaren llur pronuncia llatina tradicional, tan vella d'anys entre ells com ells en contaven d'existència, de manera que may n'havien tenguda d'altra pronuncia llatina? ¿Ens ho negarà tot axò el Sr. J.? No hu acabem de creure, perque seria negar l'evidencia. De manera que'ls castellans an els sigles XVI i XVII i els valencians, catalans i balears an el sigle XVIII i XIX reformaren la pronuncia llatina, millor dit, la desfiguraren horriblement, la capgiraren bàrbarament; va esser allò de no dexarli fesomia casi. Ara bé, ¿sap el Sr. J. que cometessen tal atentat ab el *consentiment previ* de cap *Ordinari*? ¿Ens poria provar que, abans de perpetrar tal atrocidat, se'n anassen a cap Bisbe perque *previament* hi *consentís*, decretant, com aquell qui diu, la comissió, la perpetració de tal *atrocidat*, de tal *delicte* fonètic? ¿Ho sap el Sr. J que'ls castellans se'n anassen primer an els Bisbes a impetrar llur *consentiment previ* per aplicar a la pronuncia llatina la confusió de la *s sonora* (de *casa*, *cosa*, *pesa*) ab la *s sorda* (de *cassa, cossa, pessa*) que's va consumar dins el castellà la derreria del sigle XVI; allà ont fins llavò les havia distingides el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

castellà perfectament? —¿Sap el Sr. J. que'ls castellans se'n anassen primer an els Srs. Bisbes a conseguir llur *consentiment previ*, per aplicar la confusió qu'acabaven d'introduir dins el castellà del sò de *c* devant *e i* ab el de *z* devant totes les vocals, confusió que venia de que del sò consemblant a *ts* que tenia *ce ci* (*linguodental africat sord*) i del sò de *ds* (*linguodental africat sonor*) que venia a tenir la *z*, en feren el sò *interdental aspirat sort* que té avuy en castellà la *c* devant *e*, *i*, la *z* devant totes les vocals? ¿Ens ho sabria dir el Sr. J. an-e quins Ordinaris anaren els castellans a demanar el *consentiment previ* per reformar la pronúncia llatina respecte d'aqueys sons? —¿Ens sabria dir també el Sr. J. an-e quins Ordinaris acudiren els castellans, alcansantne el *consentiment previ*, per aplicar a la pronuncia llatina la alteració qu'acabaven d'introduir dins el castellà, del sò de la *g* devant *e i*? Fins a la derreria del sigle XVI, com consta per autors castellans d'aquell temps, que citam dins el nostre estudi de 1908 (BOLLETÍ, T. IV, p. 53 i ss.), sonava casi com en italià la *g* devant *e i*, [305] axò es, *prepalatal-africada-sonora*; pero la derreria del sigle XVI i primería del XVII convertiren els castellans aquex sò en *velar-aspirat-sort*, axò es, el sò equivalent a la Χ grega, el que té avuy en castellà la *g* devant *e i* (*general; girar*) i la *j* devant totes les vocals. ¡A veure si es capaç el Sr. J. a provarnos que'ls castellans, per aplicar a la pronuncia llatina aquex sò que may el llatí va conèxer, se'n anassen primer a conseguir el *consentiment previ* de cap Ordinari! ¡Sí, Sr. J., digaumosho, si no vos sap greu, quin Ordinari va esser que donà'l *consentiment previ* perque'ls castellans introduissen dins la pronúncia llatina el sò *interdental aspirat sort* i el *velar-aspirat-sort*, completament desconeguts dins el llatí, fins a l'estrem que els mots grecs que duyen aqueys sons (Θ i Χ), els llatins los transcrigueren posant *th* per Θ i *ch* per Χ. Si'ls castellans moderns hi fossen estats, ho hauríem tengut ben bo d'arretglar, posant *ce ci* o *ze zi* i *ge gi*. Lo qu'hauria succeit que'ls llatins los haurien enflocada morma, enviantlos a passetjar per caps verjos. —De manera que'ls castellans an el sigle XVI modificaren la pronuncia llatina sense ocorrerlos anar a impetrar el *consentiment previ* de cap *Ordinari*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Quin paper més trist no faria avuy devant la Ciencia i les persones formals l'*Ordinari* que hagués concedit el *consentiment previ* per introduir dins la pronuncia llatina sons que'ls llatins no con(s)egueren may, i per llevarne dels qu'havíen tenguts sempre!

Pero ¿i sería capaç el Sr. J. de provarmos que'ls catalans i els balears an el sigle XVIII i primeria del XIX acudiren primer a impetrar el *consentiment* de l'*Ordinari* per reformar la pronuncia llatina tradicional, adoptant bàrbarament i a redols la castellana? ¿Aont consta que catalans i balears donassen tal passa abans de cometre la barbaridat de dexar la pronuncia llatina que posseíen feya tants de sigles, per aferrarse baldrumerament a la castellana, resultant un pastitxo de lo mès carabassenc, que té l'habilidat de fermos estranys aontsevulla anem, comensant per Castella? —¿Que per reformar la pronuncia llatina se necessita el *consentiment previ de l'Ordinari*? ¡Bé mos ne feys de rialles, Sr. J., ab aquexa pretensió vostra! Digaume ¿i de quin *Ordinari* han conseguit el *consentiment previ* els llatinistes de la vostra regió per introduir dins la pronuncia llatina la partida de coses que es ben segur que'ls clàssics no pronunciaren may? ¿Quin Bisbe vos autorisà *previament* per pronunciar com-e *t* tota *s* final seguida de paraula que comensi en *s* o *j*, pronunciant *omni*T *sanctus*, *servu*T *justus*, *rege*T *sapientes* en lloc de pronunciar *omnis sanctus*, *servus justus*, *reges sapientes*? ¿Quin Bisbe vos autorisà *previament* per clavar una *e* ben neta davant tota *s* que seguida d'altra consonant comensa paraula, pronunciant E*scio*, E*scientia*, *in* E*spe*, *velociter* E*scribentis*, *cum* E*spiritu tuo*? ¿Quant els clàssics pronunciaren tals barbaridats? ¿No es tal volta propi d'ignorants pronunciar axí aquexes paraules llatines? ¿Quina Autoridat Esglesiàstica ni no-Esglesiàstica pot haver donat el seu *consentiment previ* per destrossar de tal manera aquelles paraules llatines ab totes llurs similars? No es capaç el Sr. J. de citarme cap Ordinari qu'haja compromesa la seua sagrada Autoridat fins a tal estrem. —¿Quin Ordinari ha donat may el seu [306] *consentiment previ* an els llatinistes de la regió del Sr. J. per pronunciar com-e -*tt*- la cobla llatina -*ct*-, pronunciant *re*TT*or*, *do*TT*or*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

*fa*TT*us*, *re*TT*us*, en lloc de *rector*, *doctor*, *factus*, *rectus*, qu'era lo que pronunciaven els clàssics? ¿Quin *Ordinari* ha donat may el seu *consentiment previ* an aquells llatinistes per desnaturalisar la *x* llatina fentla sonar, no com-e *cs gs*, qu'era'l sò que tenia en llatí, sinó com-e *ts* en esser final, com-e *ts* o *dz* en esser intervocal, i com *s* rònega, en esser devant una altra consonant, fins a l'estrem de pronunciar *re*TS, *du*TS, eDZultans, eDZercitus, eDZitus, *sinta*TS*is*, *ad de*ST*eram*, *e*ST*raneus*, *e*ST*remus*, en lloc de pronunciar *re*GS (*rex*), *du*CS (*dux*), eCSultans (*exultans*), eCSercitus (*exercitus*), *e*CS*itus* (*exitus*), *sinta*CS*is* (*sintaxis*), *ad de*CS*teram* (*ad dexteram*), *eCSTraneus* (*extraneus*), *eCSTremus* (*extremus*)? ¿Que haurien fet els clàssics si haguessen sentides pronunciar aquexes paraules tan bàrbarament com les pronuncien els llatinistes de la regió del Sr. J.? Lo manco los haurien calat un quern de xisclets a ferir per esforrayadors i destrossadors de tals paraules llatines. ¿Quin Ordinari ¡O Sr. J.! ha concedit permís an els llatinistes de la vostra regió per fer *r* tot *s* final que va devant una paraula que comensa per *r*? ¿O no vos ne sou temut que pronunciau *omne*R R*eges, bonu*R R*ector*, *illi*R R*espondit*, en lloc de *omne*S R*eges*, *bonu*S R*ector*, *illi*S R*espondit*? ¿Pronunciaren may res d'axò'ls clàsics, Sr. J.?

¡Ah Sr. J.! ¿i com no heu de ferne moltes de rialles ab aquexa pretenció vostra de que, per introduir tota reforma en la pronuncia llatina, es mester *consentiment previ de l'Ordinari*? Aquells bons de francesos Mr. Couillault i el Dr. Boudinhon vos han desorientat! Me sembla que vos he fet tocar ab les mans que no es ver que, per reformar tal pronuncia, sia mester el *consentiment previ de l'Ordinari*. —I se dona'l cas ¡O Sr. J.! que cap de les ferestes alteracions de la pronuncia llatina dels clàssics que l'ignorancia llingüística dels llatinistes moderns ha introduides dins aquella pronuncia, vos havia preocupat may, ni vos havia alsat el ventrell, ni vos havia fet bategar gota. Es estat necesari que s'alsàs una persona, plena de sinceridat i d'entusiasme fervent per la depuració i rectificació de totes les coses depurables i rectificables, i proposàs una depuració i rectificació de la pronuncia llatina, entre catalans, llevantli tots els *adefesios*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

esborrancs, postissures i estravagancies que l'ignorància llingüística de sigles d'incultura filológica hi havia introduides, esposant tal persona ab tota la bona fe i lleyaltat del mon els fonaments i raons de ciencia que tenia per proposar tal depuració i rectificació; es estat necessari, repetim, que s'alsàs una persona axí, per fervos moure ¡O Sr. J.! i demanar llibres de França i fins Alemanya per porer sortir al mig. ¿A fer costat an aquella bon'obra de depuració i rectificació de la pronuncia llatina? a ajudar a restablir la pronuncia racional del llatí? Res d'això, sino tot lo contrari, per capturar aquella depuració, per desautorisarla, per ferla parèxer com un atentat anticanònic, fins i tot com un acte de preterició de l'Autoridat Sagrada de l'*Ordinari*.

Ah Sr. J.! vendrà dia que serà un fet la depuració i rectificació de la pronuncia llatina, senzillament perque la veritat la demana, perque la llum de la ciencia filológica la imposarà i tothom no tendrà altre remey que [307] sometre-s'hí; i llavò, naturalment s'escriurà l'història de tal *depuració* i *rectificació*. Desd'ara vos dic que, si cap historiador recorda i consigna l'intervenció vostra ab aquesta qüestió, hi fareu un tristíssim paper dins aquella història.

La Mancomunidat Catalana (307)

La Exma. Diputació de Barcelona acordà l'altra diassa convidar les altres Diputacions catalanes a que totes plegades acudissen a l'Estat per que les concedissen el porer constituir la Mancomunidat entre totes, que'l Projecte d'Administració Local i Provincial d'En Maura concedia i que seria un camí ben segur per restaurar la personalidat de l'antiga Pàtria Catalana. Les Diputacions de Girona, Tarragona, i Lleida acceptaren la proposta de la de Barcelona, i dia 20 i 21 d'aquest més se reuniren a Barcelona comissions de les quatre Diputacions reynanthí la més completa armonia i coincidencia de parers, acordantse per unanimidat la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

constitució de tal Mancomunidat de les Diputacions catalanes, en quant d'elles dependesca, i acudir a l'Estat perque hi don el seu beneplàcit.

Pero dirà qualcú: —¿Que té a veure tot això ab l'*Obra del Diccionari de la Llengua Catalana*? —¿Si té res que veure? Doncs tè molt, pero molt. Aquexa Mancomunidat ha de servir per donar un gran impuls a l'obra gloriosa de l'*Institut* d'*Estudis Catalans* i per lo metex a la nostra *Obra*. Per això mos n'alegram ab tota la nostra ànima de que les Diputacions catalanes hajen acordat constituirse an Mancomunidat. ¡Beníssim! ¡De primera, de primera! ¡Beneit sia Deu i la Mare de Deu! ¡Amèn!

---

†

En Teodor Llorente i Olivares (307-308)

Passà d'aquex mon [a] l'altre, confortat ab los sants Sagraments i la Benedicció Apostòlica, dia 2 del corrent, an els setanta cinc anys d'edat en la seua casa de València. ¡Que'l Bon Jesús l'haja trobat en estament de gracia! i, si encara estigués entretengut an el Purgatori que'l trega, i l'admeta a l'etern descans de la santa gloria; i doni a sos fills i demés familia molts d'anys de vida per pregar per ell i el conhort i conformansa que tant i tan necessiten per suportar una pèrdua tan grossa com es la mort d'aquex home eminent per tants de conceptes, com-e poeta, com-e prosador, com-e patrici. El caràcter del BOLLETÍ no permet ferne una biografia ni l'estudi complet, com ens agradaria. Només en porem donar les notes culminants. Nat l'any 1836, an els catorze anys publicà sa primera poesia. De llavó ensà se pot dir que no parà may de conrar les belles Lletres. Com era no sols un gran escriptor, sino un gran cor, adorador fervent i abnegat dels grans ideals, s'adherí de bon'hora an el moviment gloriosíssim a favor de la restauració de sa gran llengua materna, l'estimadíssima llengua catalana, unintse de cor an els patriarques de la renaixensa catalana, En Carles Aribau, En Joaquim

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[308] Rubió i Ors, En Milà i Fontanals i En Marian Aguiló, enarborant a València tan nobilíssima, tan heroyca bandera. Seguiren les seues petjades altres valencians il·lustres i meritíssims, i axí va esser un fet la renaixensa valenciana, i brollà a-les-hores *Lo Rat-Penat*, cenacle i redos dels amadors de les Lletres valencianes, i que si qualcú pot creure que no ha fet tot lo que poria fer per la nostra llengua, no's pot negar i cal regonèxer i dir ben fort qu'ha fet molt, ben molt, més que cap altra entidat valenciana. En Llorente va esser sempre l'ànima del *Rat-Penat* i de tot lo que fos treballar per la llengua i per la Pàtria. May va sentir ell les gelosies ni les prevencions qu'altres valencians senten envers Catalunya, ni somià tampoc may que València se'n hagués de desentendre ni allunyar. Tot lo contrari: va esser sempre un gran amic de Catalunya, se va sentir sempre català en el sentit ample de la paraula, això es, va regonèxer sempre la veritat històrica de que València ab tot son reyne com-e filla del rey En Jaume I, es com les Balears una derivació, una dilatació, un axamplament de Catalunya, de la rassa catalana, i que'l valencià no es més qu'una modalitat, una variedat, una especialidat del català i, que per això els restauradors de la llengua valenciana, si volen fer obra fructífera, obra avenguda, obra sòlida, s'han de donar les mans, s'han d'entendre i combinar ab los restauradors de la llengua catalana per la qual tant se destexinen a Catalunya i a les Balears, la llengua d'En Jaume I, del Bt. Ramon Llull, d'En Jaume Roig, de N'Ausiàs March, d'En Bernat Metge, es a dir, la metexa llengua que's parla ab modalidats una mica diferents, pero que no afecten d'un bon tros a la sustancia dins Catalunya, an el Rosselló, an el reyne de València, a les Balears. Això que molts de valencians no veuen desgraciadament, En Llorente ho va veure desde'l primer moment, i va obrar sempre en conseqüencia. Per això may va faltar la seua cooperació i el seu costat an els grans moments de l'obra colossal de la reneixensa catalana, per això va prendre part sovint an els Jocs Florals de Barcelona, i an el Congrés de la Llengua Catalana i en les festes del Cinqüantanari dels Jocs Florals. Fins quant els anys i la falta de salut el petxucaven tan fort, que casi nos poria moure, sempre el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

trobaven de peus per tot lo que fos defensar, enaltir i glorificar la nostra llengua. I no sols exercí aquex gloriós apostolat de defensa i d'homenatje, sino que hi posà'ls dits, axò es, va escriure pàgines inmortals, com la *Barraca*, *El Rosari de la viuda* i moltes d'altres poesies. Sí, En Llorente era un poeta capdal, no sols en català, sino en castellà. Com-e tal el coronaren solemnement l'any 1909 ab motiu de l'*Esposició Regional* de València, aont li rendiren homenatje els poetes i prosadors de totes les regions catalanes, que constituíen l'antic reyalme d'Aragó. Com-e poeta castellà se distingí estraordinariament per les seues versions rimades del gran poema *Faust* de Goethe i les celebèrrimes poesies de Heine. De manera que'n Llorente era el patriarca del renaixement valencià, columna de la Patria, gloria de la rassa catalana, honor d'Espanya. Sens dupte Deu nostro Senyor ja li ha premiat el molt de bé que feu demunt la terra, com li agrairàn sempre tots els devots de la nostra llengua i els bons fills de la Patria els grans serveys que prestà durant tants d'anys a la Patria i a la Llengua. ¡Al cel lo vegem! ¡Amèn!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[309][*]

Tornemhi ab la pronuncia llatina (309-368)

§ 2

Segona envestida del Sr. J., tan desgraciada com la primera. —Que era el llatí clàssic i el llatí popular, i relacions d'un i altre ab les llengues romàniques.

Dia 21 de juliol el Sr. J. tengué la mala hora de publicar demunt l'eludit diari un segón article de *Ortologia*, tan desgavellat com el primer. Abans de fermosne càrrec, cal dir qualque cosa d'una nota que'l Sr. J. posà demunt el metex diari devers dia 14 de agost, totd'una d'haver lletgit el BOLLETÍ de juliol, aont comensàrem a contestarli. Aquexa nota ens fa a sebre que'l primer i el segón i els altres articles que'l Sr. J. vé publicant baix del títol de *Ortologia*, no son cap refutació del nostre estudi sobre «la pronuncia del llatí entre catalans» de 1908 ni tenen res que veure ab l'autor de tal estudi, i que'l Sr. J. no pensa contestar an el nostre article de juliol ni an els altres qu'anem publicant sobre pronuncia llatina. Hem de creure que'l Sr. J. diu ver; pero, per esplicar lo qu'ha succeit ab aqueys articles del Sr. J., hi haurà que convenir en que o el Sr. J. no se

[*] T. VI. —Agost-setembre 1911 / octubre-novembre. —N. 20.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sabé esplicar dins tals articles dient tot lo contrari de lo que volia dir, o una partida d'amics i inimics nostres no saben lletgir. El dia que's publicà el primer article del Sr. J., dia 14 de juliol érem a Barcelona, d'ont arribàrem dia 16. Ens troben dos amics nostres, i a l'acte ens enfloquen aquesta: —¿Que no heu vista aquesta planissada que vos donen demunt el diari...? (No'l volem anomenar per no ferli mal). —Sobre? diguérem nosaltres. —Sobre'l vostre sistema de pronunciar el llatí. —Ens va venir completament de nou, perque no'n sabíem res. Després trobàrem altres amics, i tots ens parlaren de tal article com endressat contra nosaltres? Després un contrari [310] nostre demanà a un amic: *¿que hi diu Mn. Alcover a tal article*? Ell el trobava aclaperador per nosaltres. De manera que la gent va veure totd'una an-e qui apuntava i contra qui desparava el Sr. J. ab sos articles. Conforme qu'ell no haja tractat de refutar directament el nostre estudi de 1908; pero que no haja tractat de ferir l'autor de tal estudi, que, consegüent ab les seues conviccions de fonètica llatina, de llavò ensà pronuncia, segons aquell estudi, el llatí, en privat i en públic i per tot arreu, —axò ja es més mal de creure. Pero, com en cap manera volem fer mentider el Sr. J., direm qu'aquest senyor se espressà de tal manera, que, si no volgué pegar sabatada a l'autor de l'Estudi de 1908 sobre pronuncia llatina, pareix que n'hi volgué pegar, i axí hu va entendre la generalidat dels qui lletgiren tals articles. Per lo qual, no obstant la nota de dia 14 del Sr. J., seguirem nosaltres fentmos càrrec de dits articles, perque axí tendrem avinentesa de dir una partida de coses sobre la pronuncia llatina i l'historia interna i esterna del llatí que consideram convenients, donat l'atràs horrorós en que's troben sobre aqueys punts l'inmensa majoria de les persones que passen dins Espanya per cultes.

Si no hi hagués dins Espanya tal atràs ¿seria possible qu'una persona tan il·lustrada, com sembla qu'es el Sr. J., pogués publicar demunt un diari formal ni demunt cap revista seria unes... *enormidats* com les que conté sobre'l llatí *clàssic* i el llatí *vulgar* i la pronuncia d'un i altre l'article de Sr. J., publicat dia 21 de juliol? Les volem copiar literalment per que's

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

veja que no exageram, per que's veja fins aont arriba l'*indocumentació* del Sr. J. en la materia que tracta. Vetassí lo que diu dia 21 de juliol:

«Puro lujo de erudición fuera discurrir aquí acerca de las diferencias existentes entre el latín clásico y el popular, la historia de éste y sus relaciones con aquél y cómo vive en las lengua romanas, y de qué manera, merced á estas lenguas, á las inscripciones de los primeros siglos de nuestra era, y á los gramáticos antiguos, se conoce ahora aproximadamente la pronunciación del latín popular en la época imperial. De todo esto hablan, con su acostumbrada maestría, Jorge Mohl en la *Introduction à la chronologie du latin vulgaire*, Arsenio Darmesteter en el *Cours de grammaire historique de la langue française* y Meyer-Lübke en su monumental *Grammatik der Romanischen-Sprachen*; pero no constituye esto nuestro objeto, sino la pronunciación del latín clásico y singularmente el del siglo de Augusto, edad de oro de la literatura latina. Si nos hemos permitido mencionarlo, es con su cuenta y razón: porque, con alguna frecuencia, vemos preconizar como adoptables reglas ortológicas sacadas del latín vulgar, [311] en vez de las correspondientes de la lengua clásica, y, francamente, no acertamos á entender cómo tales reglas habrían de servir para la lectura, lo más aproximada posible á la realidad, de las oraciones de Cicerón, los escritos históricos de Cèsar y Tito Livio y los sonoros versos de Ovidio y del dulcísimo poeta de Mantua».

La lectura d'aquexes retxes del Sr. J., francament, fa pena. El Sr. J. mos sembla una persona verament il·lustrada, tal com s'entén la il·lustració dins Espanya. Lo que'ns fa pena es qu'una persona així se trobi dins una ignorancia tan grossa, com se desprèn d'aquex article, respecte de lo qu'era'l llatí clàssic i el llatí vulgar i de les relacions entre la fonètica de les llengues romàniques i la fonètica llatina. Lo qu'ens fa pena es que l'inmensa majoria de les persones *cultes* d'Espanya se trobin dins la metexa ignorancia que'l Sr. J. respecte de l'historia interna i esterna del llatí. Lo que hi ha en contra del Sr. J. que'ls altres al menys no s'afiquen a parlar d'això que no entenen, i ell ha tengut el poc acert d'aficars'hi. ¿Vol

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dir io Sr. J.! no té res que veure la pronuncia de les llengues romàniques ab la pronuncia llatina clàssica? ¿Vol dir les inscripcions lapidaries qu'ens queden de l'època romana, no'ns serveixen en res ni per res per determinar quina era aquella pronuncia? ¿Vol dir la pronuncia del *sermo vulgaris* o *llatí popular* no tenia res que veure ab la pronuncia del llatí clàssic, del llatí de Cícero, de Virgili, d'Horaci, de Tit Livi? ¿Com anau tan lluny d'osques, que teniu pit per sostenir tals... *enormidats*? ¡*El llatí popular*! ¡*el llatí clàssic*! ¿N'heu fet tan metex cap estudi formal de lo qu'eren propiament aquexes dues castes de llatí: de les coincidencies, discrepancies i diferencies que hi havia entre elles? No us ofengueu, Sr. J., pero'l vostre article demostra que no n'heu fet cap estudi formal sobre això; si l'haguésseu fet, no hauríeu escrites les inverosímils paraules que us hem copiades. Jo m'esplic perfectament que no l'hàjeu fet tal estudi, perque ¿qui es dins Espanya que's preocupa d'això de l'historia interna i esterna del llatí? ¡Ni a les persones *cultes* les passa per l'escudeller d'aficarse en tal xelim-i-xelam! Comensen, fins i tot la majoria de la gent il·lustrada d'Espanya, per ignorar l'alemany. Molts l'han estudiat; pero no es lo metex haverlo estudiat que poderse acabussar a un llibre alemany i enterarse de lo que diu. I com se dona el cas, vergonyós per totes les nacions llatines, que del llatí no hi ha cap gramàtica històrica, feta així com cal, en llatí ni en cap altra llengua neollatina; com els estudis fonamentals de l'historia del llatí son escrits ab alemany i ab inglés, pero sobre tot ab alemany; —resulta que per l'inmensa majoria de les persones [312] cultes d'Espanya, aquells llibres son com si no existissen, perque *el negre* de tals llibres, parlant en plata, *els embarassa*. Si no fos axí, n'estam seguríssims de que'l Sr. J. se seria enterat una mica més de lo qu'era el *llatí vulgar* i el *llatí clàssic* i de les relacions en qu'estaven ells ab ells, i per lo metex no hauria escrites les *enormidats* que inclou el seu desditxat article de 21 de juliol.

¿Qu'era'l *llatí clàssic*? ¿qu'era'l *llatí vulgar*? ¿quina relació hi havia entr'ells? ¿tenia res que veure un ab l'altre? Vegemho, servintmos de lo que'n diuen autors de tanta nota com: *a*) Meyer-Lübke dins el seu preciós

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tractat *Die Lateinische Sprache in den Romanischen Ländern (la llengua llatina dins els paissos romànics)*, que forma part de la monumental compilació del Dr. Gustau Gröber, catedràtic de filologia romànica de l'Universidat d'Estrasburg, *Grundriss der Romanischen Philologie*; *b*) Mr. C. H. Grandgent, catedràtic de llengues romàniques de l'Universidat de Harvard (Estats Units) dins lo seu notable estudi *An Introduction to Vulgar Latin*; *c*) el doctíssim professor de Innsbruck, Dr. Frederic Stolz dins la notabilíssima *Historische Grammatik der Lateinischen Sprache (Gramàtica històrica de la llengua llatina)*, que va escriure, repartintse la feyna ab els altres professors d'Universidats, H. Blasse de Giessen, G. Landgraf de Munic, J. H. Schmalz de Rastatt, Jos. Thüssing de Feldkirch, C. Wagner de Bremen i A. Weinhold de Grimma; *d*) F. Max Müller dins les seues famoses *llissons, donades an el Reyal Institut de Londres* els anys 1861 i 1863, i publicades baix del títol de *The Science of Language*; *e*) i W. M. Lindsay, del *Col·legi de Jesús* de Oxford, dins la seua obra clàssica *The Latin Language*, - *an Historical Account of Latin Sounds, Stems and Flexions*.

Comensem p'el Dr. Meyer-Lübke, el famós catedràtic de filologia romànica de Viena, un dels romanistes capdals dels temps moderns. Dins aquell tractat dedica un capítol a l'*historia de la llengua popular llatina* (Geschichte der lateinischen Volksprache), i diu axò: «Dins el gran espay de temps que separa'ls monuments llatins més antics dels monuments romànics, ha patides la llengua les més variades tramudanses; primer s'hi aficaren diferencies d'època i llavò diferencies locals en la forma esterna i interna de la llengua. Sols d'aquestes ens dona clarícies i encara imperfectes la llengua escrita. Els signes gràfics foren també antigament convencionals, i muden de valor tan a-poc poc i tan imperceptiblement, com se tramuden els sons qu'ells representen. L'antiga llengua escrita donava una regla fixa; era una prerrogativa d'una classe social il·lustrada, més o menys grossa, absolutament una minoria, la qual, precisament per això i [313] de resultes de la seua posició social, se considerava com-e directora, i lo que cercava era mantenirse en tal posició privilegiada. Ella

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en lo seu llenguatge usual, familiar, s'arrambava tot quant poria a la forma fixa del llenguatge escrit, i formà i congrià així, a-poc-a-poc, una segona llengua, més conservadora, més regularisada, pero també menys vitenca. Les tramudanses de la forma interna de la llengua son, no esclusivament, el producte de factors psicològics; la cultura i poliment de les forses psíquiques, la manera de concebre i veure les coses condicionen aquelles tramudanses, i troben llavò dins la llengua escrita llur espressió. La distinció entre'ls dos idiomes que van fent llur via un an el costat de l'altre dins el metex poble, sovint la trobam dins un metex individuu; així es que d'una banda se parla del *llatí escrit* o *llatí superior*, i d'altra banda del «llatí popular». Les llengues romàniques, que's funden en una tradició no interrompuda, donen la forma actual del *llatí popular*. La seua esposició, per lo meteix, ha de prendre l'espay més gros; el *llatí escrit* es així metex d'importancia en tan en quant d'una banda influeix demunt el *llatí popular* i d'altra banda demunt les llengues romàniques escrites. —La diferencia entre'l *llatí escrit* i el *llatí popular* no la varen desconèixer els antics, i sols incidentalment en fan menció; parlen del *sermo* (estil) *quottidianus*, *proletarius*, *rusticus*, *vulgaris*, *militaris*. (Veyau els monuments dins Schuchardt, *Vokalismus des Vulgarlateins*, 1866, I, 102 i ss.). Retòrics com Cícero i Quintilià en donen noticies ensà i enllà, que en general se referexen principalment a l'us de certes paraules i a certes propiedats d'estil, i encara tals noticies sempre son fragmentaries, a redols. Més abundosos son els enciclopedistes com Gelli i Sant Isidor de Sevilla, els escriptors esglesiàstics i finalment les nombroses gramàtiques dels temps dels Emperadors (*Grammatici latini ex rec*. H. Keilii, 1857-1880, set toms ab un suplement: *Anecdota Helvetica*, ed. H. Hagen). Molt lluny tals autors de fer cap estudi de la llengua axí com s'estudien les llengues avuy, molt lluny de donar cap esposició sistemàtica de les espressions *vulgars*, just les retreuen per fer avinent que no s'han d'usar; axí es que'ls capítols que destinen an els *barbarismes* i *solecismes* son els més interessants. Per tot lo qual no es permès *a priori* anarse'n a treure conclusions *ex silentio* (del silenci de tals autors). Ademés, mos trobam

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ab la gramàtica llatina completament baix de l'influència grega, no sols en la terminologia, traduida literalment i sovint a la bordellesca, sino fins i tot en la concepció i demble de la llengua; i axí n'hi ha que distingexen, a la faysó grega, entre *agut* [314] i *circumflex*, la diferencia entre ε i η, ο i ω, fa percebre la de ĕ i ē[74] ŏ i ō: la mateixa diferencia entre ĭ i ī, ŭ i ū passa per alt an aquells gramàtics perque dins el grec no existia. D'altra banda l'observació, l'escorcoll de tals gramàtics resulta molt superficial: Charisius (K. I, 39, I), Diomedes (K. I, 309, 14) i altres posen *tabo* com indeclinable perque casualment dins Virgili i Ovidi, pero no dins St. Lluc ni dins Sèneca, se troba just en ablatiu. Es un'altra arbitrariedat, devall diferencies ortogràfiques cercarne de llingüístiques: *robur de arbore*, *robor de virtute*, *rubor de colore* (Asper, *An. Helv* 42, 49), aont la diferencia entre la primera i la segona vocal està presa de la respiració. Derrera homònims que mostren diferent ortografia i en temps primer diferent pronuncia (*labat* i *lavat*, *Gramm. Lat.* IV, 199, 22), se troben tals paraules que per llur forma fonètica son aproximadament com les del temps del gramàtic: *procus* i *procerem* (202, 17), i també la aproximació de *nigro* i *migro* (202, 7) o *globus non glomus* (*Append. Probi*, 71) no testimonietjen una pronuncia igual. Qualcuna d'aquestes paraules poríen mirarse com-e formes inexactament indicades o broxament construides; (*Gramm. Lat.* IV, 182, ss.) també hi ha testimonis de *calcai*, *coco*, *fugíte*, *rídere*, *prandidi* i altres; al contrari, *ungēre* pot esser considerada com una espressió capgirada; *sedda*, de Scaurus (*Gramm. Lat.* VII, 19, 21), que se cita com-e forma antiga fins en l'edat-mitja en lloc de *sella*, es una forma afectada, si no's lletgí o no's va escriure malament per *sedla* en la font primitiva. Finalment s'ha d'atendre a que'ls tardans (els derrers) copien casi sempre els primerencs (els predecessors), i que ab axò sovint se fan errades (mots mal entesos o mal escrits); per axò, hi ha que

[74] Nota (1) de l'original: Hem de fer avinent qu'aqueixa *ĕ*, lo meteix que les següents *ŏ, ĭ, ŭ* duen l'aczent agut demunt i el signe de *ubertes* devall (una mitja lluna dreta), i la *ē, ō, ī, ū* duen també l'aczent agut demunt i el signe de *tancades* (un punt) devall. No les posam ab tals signes perque an aquexa imprenta no n'hi ha.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

recórrer sempre a la font primitiva, abans de formular conclusions demunt cap monument.»

«Una situació especial oferex l'*Appendix Probi* (veyau la derrera edició de Heräus, *Arch.-lat. Lex.* XI, 301-331; sobre'l punt d'origen, veyau G. Paris, *Mélanges Renier*, 302; K. Ullmann, *Rom. Forsch.* VII, 145-225). Es una llista qu'abrassa 227 mots que no s'han d'usar, i que just devora cada un se posa es [sic] mot correcte, que cal usar: *vetulus non veclus*, *favilla non failla*, etc. *miles non milex*. Allà se fa avinent an aquell que vol parlar o [315] escriure fí, que no empri tal i tal forma, que pot sentirse inclinat a usar. Hi ha fonament per creure fins a un cert grau que tal obra's va escriure a Cartago; pero no es possible localisarla llingüísticament ni's pot fixar la seua antiguedat».

Passa després Meyer-Lübke a estudiar les altres fonts de la llengua llatina que'ns oferexen claricies sobre les diferencies i discrepancies entre'l *llatí escrit* i el *llatí popular*, tractant en primer lloc dels *glossaris*, llavò de les *inscripcions* y després dels *manuscrits*. No's pot anar a beure an aquexes fonts a la babal·lana, sino ab molt de mirament, si un no's vol esposar a sensibles equivocacions i perbocs.

Glossaris. Diu que'l més antic que's conex, es el de Verrius Flaccus, del temps de Tiberi, anomenat: *De verborum significatione*. Sols se conserva en part dins els sumaris de Pomponius Festus, de mitjàn sigle II, i de Paulus Diaconus, del sigle VIII, i se veu que ab el de Placidus, del sigle V, sortien de fonts ben parentes ben parentes. Com-e tercer en antiguedat hi ha que anomenar Nonius Marcellus, de la segona mitat del sigle III, que's veu que va beure en part d'escriptors dels temps de la República i en part dels primitius *glossaris*. Desde'l sigle VII se multipliquen els aplecs de *glossaris*, fets en part demunt altres coneguts, en part demunt altres que's perderen, i tots copiats, combinats, tramudats. Durant la primera mitat del sigle VIII apareix dins Espanya un *Liber glossarum*, obra d'empenta, una especie d'enciclopedia per la gent instruida d'aquell temps, aont se descriuen no sols les coses, sino les paraules. Els *lemes* (Lemmata) inclouen paraules que sorprenen el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

glossador, que ja no s'usen an el seu temps; les *interpretacions* (Interpretamenta) donen els mots corrents; per això son importants per conèxer els vocabulari dels derrers temps, encara que en molts de casos sols son una mostra just del temps del manuscrit, ja que encara no s'es pogut aclarir quant precisament se va escriure cada un de tals *Glossaris*. El valor principal de les *glosses* naturalment està en el tresor de mots que donen; poques claricies se'n poren treure per la fonètica i la morfologia. Moltes formes que les *Glosses* donen, suposen una gran tramudansa de sons, de tal manera que ja no les hem mirar de com-e *llatines*, sino com-e *romàniques*. Naturalment, en la apreciació i aplicació de les *Glosses*, lo metex tractantse de manuscrits, hi ha que contar ab la possibilidat de que l'escriba fés qualque errada. —Com afegits a les *Glosses* hi ha que retreure les *notes tironianes* (dels deixebles), que igualment inclouen un cabal llingüístic que manca a la literatura, i que per altra banda ja l'aprofità l'autor del *Glossari*. [316]

Passa després l'autor a tractar de les fonts *indirectes* del llatí vulgar, la primera de totes, les *inscripcions*. Anomena *fonts indirectes* aquells monuments escrits que no's poren contrastar, aont no's pot sebre si les desviacions que presenten respecte del *llatí escrit*, son *conscients* o *inconscients*. Son les *inscripcions* ordinariament, no sempre, documents originals, i com-e tals en qüestions d'*ortografia* i *ortoepia* guanyen de molt an els manuscrits. Pero ab tot i això llur valor es ben divers. Fins entre'ls picapedrers domina una tradició d'escriptura, i les desviacions poren donar formes *populars*, pero també poren no donarles. Hi ha qu'observar i escorcollar el caràcter de l'inscripció, la manera i del nombre de les errades, el sistema en la distribució de les lletres demunt la pedra. Les *inscripcions* oficials dels temps de la florexensa de la cultura romana son correctíssimes; algunes de caràcter privat, això es, inscripcions tombals, ja no hu son tant; les cristianes, per motiu de que'l grau de cultura dels cristians del temps primitiu era primet, presenten més errades que les inscripcions gentíliques. Entre aquestes hi ha que distingir, d'una banda, les escrites de correguda i a la biorxa i que no son

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

altra cosa que quatre esborrancs i escaravats, trassats per les parets de qualque *cos de guardia* o dins cases de *Pompeya*, o llistes i relacions de soldats, que acusen la mà d'un escrivent poc destre, i d'altra banda les inscripcions dedicatories, fetes per encàrrec i segons lleys ben pesades i per escribes d'ofici. Sons que falten a final de retxa i supressions p'el mig de les retxes s'espliquen per la falta d'espay. Devegades s'obliden d'acabar certes lletres o de ferles; devegades les lletres d'una paraula se tramuden de lloc, posant l'una an el lloc de l'altra, just per descuyt. Tot axó, diu Meyer-Lübke, s'ha de tenir en conte en tractarse d'*inscripcions*. De manera que sols hi tenen valor llingüístic aquells fenòmens que ocorren sovint i que's confirmen per altres monuments i que no estàn directament en contradicció ab els fenòmens d'altres fonts. —Cita llavò Meyer-Lübke la superba *Col·lecció d'Inscripcions llatines*, quinze grans volums, que publicà l'*Academia de Berlin*, baix el títol de *Corpus Inscriptionum Latinarum*, aont figura tota inscripció llatina que se troba dins les nacions aont dominaren els romans, i ademés les col·leccions d'inscripcions cristianes de Roma, de les Gàl·lies, d'Espanya.

Llavò passa a tractar dels *manuscrits*, i diu que hi ha qu'aplicarlos la metexa norma que hem dita respecte de les *inscripcions*, per manetjarlos, per treure'n conseqüencies sobre'l *llatí popular*. També's pot sospitar devall les errades dels *manuscrits* se troben formes *populars*. Respecte dels *manuscrits*, es més grossa la [317] possibilidat d'una errada de lectura o de transcripció; dictant es ben bo de fer pronunciar malament un mot o entendre'l malament. Ademés, no s'ha d'oblidar que tots els manuscrits que'ns queden dels llatins, ja no son els autografs, sino copies de copies, passades per una partida de mans. Schuchardt (II, 358) cita monuments que posen *sacerdostes*, *libertaste*, *venienstibus*, aont se veu que l'escriba escrigué tot d'una'l nominatiu; pero llavò notà que allà d'ont copiava, hi havia un altre cas, i a-les-hores no feu més qu'afegirhi la desinencia de tal cas. Hi ha també que examinar en cada manuscrit l'avès i també sistema d'escriure de l'escriba, i que prezindir ans que tot dels fenòmens esporàdics i errades que ab facilidat s'espliquen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

paleograficament. En conjunt poren grafies de manuscrits venir a confirmar oportunament fenòmens documentats o aclarits per altres vies; ab tals grafies sols serà possible comprovar fets llingüístics, si un boldró de manuscrits que's sap quant i aont els escrigueren, son degudament escorcollats i del caràcter de l'escrit se pot coletgir en certa manera el grau de possibilidat de les errades de l'escriba (*Schreibfehlermöglichkeiten*). De manera que tampoc no es gens bo de fer treure dels manuscrits conclusions sobre'l *llatí vulgar* en ses relacions ab el *clàssic* o *escrit*.

Tracta després de diplomes (documents públics) d'Itàlia i França que arriben fins an el sigle VI, i dels d'Espanya i Retia, qu'arriben fins an el sigle VIII, els quals revelen un desplegament de la llengua que's fa molt envant. La llengua hi aparex molt desigual. Ni en els sons ni en les flexions no mostren aquells diplomes tramudanses essencials, i n'hi ha molts aont se veu clarament que'ls autors parlen una llengua ben diferent de la qu'escriuen, els quals ab l'insuficient coneixensa que tenen del *llatí escrit*, en part no l'empren i en part l'empren capgirat. Dins aquells diplomes se transparenten les diferencies locals més que no dins les *inscripcions* de la derreria; i llur exacta apreciació en molts de casos sols es possible tenint a la vista aquelles llengues romàniques dins l'influencia de les quals s'escrigueren.

Passà llavò a tractar de l'importancia que tenen per l'historia del llatí les paraules que'ls grecs, germànics, celtes i vascs manllevaren an el llatí i que los han conservada la pronuncia que tenien quant les varen prendre. Sabent l'época de l'influencia llatina demunt aquells pobles, axò es, quant aqueys manllevaren tals paraules, sabem quina era la pronuncia qu'aquestes tenien llavò en llatí.

Finalment posa les llengües romàniques com-e font aont poren anar a beure per aclarir que era la llengua llatina; i diu [318] espressament que «les llengues romàniques, inclús els elements llatins de l'Albanesc, presenten la fase actual del llatí». Les tramudanses que li sobrevenen unes son *internes* i les altres *esternes*. Les *internes* son la continuació de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les tendencies que hi havia dins el llatí a tramudar els sons, tendencies que la llengua escrita havia capturades, com, per exemple, suprimir la *n* entre vocals i *s (pensu > pesu, mensa > mesa, prehensu > prehesu)*. Les *esternes* eren preses de pobles no llatins. Les *internes* pertanyen a tot el domini llatí, això es, no sols se troben dins el rumà, italià, romanx, francès, llengadocià, català, castellà i portuguès sino dins tots els dialectes que constituexen tals idiomes. Les tramudanses *esternes* sols afecten certes regions. Els fonaments de l'esbrancament paulatí del llatí uniform en la multitut d'idiomes romànics, foren de varies classes. L'implantació de llatí a paissos estranys té per conseqüencia o un estacionament de la llengua o un desplegament ab una altra direcció; la llengua de les regions primerament colonisades retreu el llatí més vell, la de les colonisades més tart retreu el llatí més jove, i sols s'esveexen i s'abolexen aquexes diferencies ab la freqüencia de comunicacions i ab l'escriptura unificada per la llengua oficial de l'Estat, qu'era un escés d'unificació. Si cap nació de les que componien l'Imperi, se'n deslliga, dona'l metex resultat: les tramudanses, comunes a tot el domini llatí i interiorment connexes, ocorregudes després que la Dakia (Rumania) se deslligà de l'Imperi romà, ja no's troben dins el rumà o rumènic. Llavó ocorre una reacció dels idiomes estranys, que's manifesta ab la sustitució inconscient d'un so desconegut per un altre consemblant: *ü* (*u* francesa) per *ū*, entre els galo-romans, —o ab l'aczentuació, això es, la distribució de la intensidat d'espiració demunt les diferents parts integrants d'una paraula: el *vocalisme* francès (sistema de tractar les vocals) i el maneig francès de les consonants se funda ab una forta tendencia a fer recular la sílaba tònica cap an el principi del mot, això's deu an els Gals. També s'ha de considerar que'ls vells vincles etnològics, després de la romanisació i apesar d'ella, conserven el sentiment de llur homogeneydat, i així també queden junts llingüísticament. En terç lloc, son també de grossíssima importancia els vincles polítics i les relacions comercials. Els aplecs de gent d'una metexa llengua, separats políticament, comercialment i esglesiàsticament, fan llur propia via, cauen les barreres i axí poren

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

desplegarse de d'allà proporcionalment. Se fan camvis morfològics p'el camí de la associació. Les formes que ni per les leys fonètiques ni per l'analogia se poren esplicar dins una llengua romànica separadament de les [319] altres llengues germanes, s'han de mirar com-e llatines: tals *substractes* o elements son autèntics, verament llatins, si's poren esplicar dins el llatí. Al contrari, s'ha de rebutjar l'esplicació d'una forma pertanyent a totes les llengues romàniques, feta partint de la corresponent del *llatí-escrit* i segons les lleys de sons i de formació d'una de les llengues romàniques, si tals lleys no s'acomoden a les de les altres llengues germanes. Quant la majoria de les llengues romàniques presenten una tramudansa, i sols un dialecte, ailladament dels altres, conegut d'enrera o sols actualment, s'acomoda a la forma *clàssica* llatina, cal veure si tal acomodament es o no casual. Tampoc no s'ha de negar qu'una tramudansa local, limitadíssima, no puga provenir de l'època llatina, encara que clares vegades en provenga. S'ha de regonèxer que la llengua escrita, a forsa de forses, llivella, allà ont la llengua parlada conserva la forma antiga. No totes les tramudanses, ocorregudes an els primers sigles del primer milenar de la nostra època dins el llatí, han dexat dins el romànic llur rastre.

Després de tots aqueys preliminars, Meyer-Lübke passa a estudiar el llatí tal com aparex dins els diferents monuments de les nacions *romanisades*, axò es els escriptors *clàssics* i no-*clàssics*, inscripcions, glossaris, gramàtics, manuscrits, formulant les lleys idiomàtiques que se'n desprenen i qu'espliquen el principi de la transformació del llatí en les llengues neollatines, i consagra un capítol a esplicar l'estat i vicissituts dels *sons* llatins (*Lautlhere*), de les *formes*, o sia la *declinació* i *conjugació* (*Formenlehre*), de l'*estructura* i *congriament* de les paraules (*Wortbildungslehre*), i de llur *construcció*, *entrebaulament* o *sintaxis*, i acaba ab un capítol sobre la *llengua-escrita* (*Die Schriftsprache*), molt lluminós, i que consideram del cas estractar estensament. Ventassí la sustancia:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«El desplegament de la llengua escrita es condicionat p'el de la cultura, i s'oferex a la nostra vista en la seua fixació dins la literatura. L'escriure no pot aturar el pas an el desplegament de la llengua en les seues formes esternes, si d'altre vent s'ha de conservar la continuidat de temps i d'espay, que l'essencia de la cultura condiciona. La diferencia que d'això resulta entre la llengua escrita i la del poble, quant el nombre dels instruits es gros, s'estreny molt en perjudici de la llengua del poble; acaba tal diferencia ab la desfeta de la llengua escrita quant els instruits s'esveexen o quant ab un nou fonament, sense tradició històrica, se desplega una nova cultura, que ab lo seu escriure la llengua s'acomoda an el temps de la seua constitució o de la seua florexensa. En el primer període lo que s'escriu(,) es igual a lo que's parla; an el segón període, es igual a l'escrita la llengua dels [320] instruits, pero diferent de la llengua del poble; en el tercer període la llengua escrita es diferent de la llengua dels instruits: a-les-hores la llengua escrita ja es morta...».

«El poliment de la prosa llatina (prosaischen Schriftsprache) esdevengué en temps de Ciceró i Cèsar. Hi ha que observar bé dins Cícero no sols diferents períodes de desplegament, sino la materia de l'obra escrita: dins les cartes a son germà i a son amic del cor Atic, està propíssim del llenguatge familiar. Ab un cedàs molt fi se treu tot lo que pot esser mirat com-e vulgar, innoble, de tal manera que la distinció entra llengua-escrita i *llengua usual* o familiar (Umganssprache) arriba a la seua cuculla, an el seu més alt grau. Un poc més tart, en temps d'August, s'ha de posar la florexensa, l'esplendor de l'art poètica, la poesia; la seua més tardana fixació, la major llibertat que'ls poetes se permetien, esplica que llur llenguatge estigués ja més aprop del llenguatge vulgar, d'altra banda les relacions d'estreta amistat que'ls poetes manteníen ells ab ells, determinen, motiven una unidat de la llengua. Ells influeixen també demunt els prosistes de llavò (Livi), an els quals tota la faysó de pensament dels poetes augustans interessa més d'aprop que no la dels prosistes dels temps de la República. L'esfors, comú a tots, per atènyer l'espressió llampant, marca an aquell període el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

segell de l'unidat, devall el qual l'individidualitat s'esveex. Se decanten d'això, en fugen alguns esperits conservadors, inimics d'innovacions, els quals se mantenen més aprop de la *llengua usual*: Varro i en part Sal·lusti i Lucreci, i d'altra banda escriptors especialistes, no formats literariament: els autors *de bello africano* i *de bello hispano*, i l'arquitecte Vitruvi. Més enllà de tal època posseim les polents obres de Plaute i Terenci: el primer, p'el temps i per les materies que tracta, representa'l llenguatge popular; el segón, pertenexent a una classe social que ab la fina cultura grega ja havia aprimat i recolat el sentit estètic, el gust per l'espressió esquisida. Entre'ls representants de la literatura trobam, devora'ls estrictament itàlics, els cisalpins i narbonesos: Catul de Verona, Virgili de Mantua, Livi de Padua, —Gallus de Frejus, Pompeu Trogus i altres. En les floreixents colonies, aquí lo metex que dins Espanya, se va imitar ab gran zel la literatura de la capital de l'Imperi. Heraci (*Carm.* II, 20, 20) conta que an aquelles bandes el lletgeixen. No obstant se limita el redol de lectors a families de tot temps romanes.

«L'espay de temps subsegüent, la llatinidat argentina (de plata), desde Tiberi a Marc Aureli, mostra una actividat estremadament exagerada i ensems tots els síntomes de la decadencia. El lliure desplegament de la cultura i l'esteriorisació del [321] pensament consegueixen per la confiscació de llibres en temps de Tiberi el cop de mort. L'abaixament polític de Roma an el llivell de ciutat de provincia se fa efectiu, la cultura se fa comuna i al metex temps superficial, se reduex a erudició sense cap fons; el sigle II es el sigle dels aplegadors, dels compendiadors: Gel·li, Suetoni; la situació esterna du en sí una rapidesa de producció, funesta per la perfecció de l'estil, i que ademés, prezindint del contengut, se vest sovint d'una forma enrevisclada. Quintilià cerca tornar a l'antiga simplicitat i sencilleza, i s'esglaya devant les innovacions (VIII, 6, 32); al contrari Sèneca el *jove* i altres rebutjen a les clares Cícero. Axí's troba en la llengua una grossa subjectividat, l'element vulgar s'hi afica ab gran forsa, això es, en el congriament de paraules, i en el lèxic s'ofereix una riquesa may sospitada ni pressentida. L'escriptura

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

atropellada esplica la falta d'una construcció de períodes polidament compartida, el nombre de conjugacions es poca cosa. D'Adrià a Marc Aureli el grec safalca, aufega el llatí. Roma devant les provincies romàn enderrera, Espanya i Àfrica prenen la hegemonia. En abdues provincies les escoles havien pres un gran vol. Hi havia Còrdova que ab els dos Sèneques i Lucà ens dona tot una familia d'alta significació; d'Espanya sortiren l'esquisidíssim Quintilià, el geograf Mela i Columella, el qual tractant una materia menys acostumada (agricultura) tengué bona avinentesa de fer una esposició molt original. Ab això se fa Cartago un centre d'estudis, que aviat contrapassa Roma. Mentres els espanyols en gran part viuen en la capital de l'Imperi i s'hi aclimaten, se mantenen els africans independents, basteixen demunt llur propi fort, no tenen cap tradició a derrera; per això prenen senzillament elements del llenguatge popular, i ademés imiten els antics escriptors com Fronto Apulejus Gellius i els anteriors a Cícero. Aquell vol literari tan ràpid dels africans, independent de Roma, va dur en sí que dins el llenguatge d'ells se demostren més prest que a cap altra banda molts de trets de la sintaxis vulgar. Una actitut particular pren desde'l temps de Nero Apulejus, el qual en la seua *Cena Trimalchionis* fa parlar ab una forma, literaria, es ver, pero molt acostada a la llengua usual de la Campània, el seu protagonista, un cert estornell de dita regió, lo metex que les altres persones que surten dins la seua novel·la, que resulta'l monument més preciós que's coneix del llenguatge popular. An el sigle III s'aboleix casi completament la literatura, per fer llavò an el sigle IV una revivalla. Ab això havia brollat tot una literatura nova, original p'el seu llenguatge i p'el seu contingut: la *literatura cristiana*. [322]

«El seu comensament ocorre an el sigle II. Ella s'es desplegada dins una atmósfera, dins un redol de coses i de persones, completament distint del gentilisme; s'endressa a un altre públic, i s'afluixa generalment de prendre mostra de cap escriptor del temps clàssic. Derrera les versions de la Biblia, venen aviat obres originals. El llenguatge de tot això s'acosta ben molt a l'idioma vulgar. Els oradors i escriptors cristians, encara que,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gentils en llurs jovintuts, haguessen ensaborida i mamada tota la cultura gentílica, necessitaren no obstant per consideracions de conveniencia servirse d'una expressió popular. Recordau aquella frase de Sant Jeroni *(Quid ad nos? quid grammatici velint? Melius in barbarismo nostro nos intelligitis quam in nostra disertitudine vos deserti eritis,* in Ps. 36, 36: *¿Aont mos venen ara'ls gramàtics? Es millor que mos entengueu ab lo nostre barbarisme que si ab la nostra erudició havíeu de romandre en dejú)*. I no s'ha de perdre de vista que molts, com Novacià (207, 15), ab la caracterisació de llur estil, anomenantlo *rusticus agrestisque sermo*, fins hi juguen i se'n fan grossos, i de fet i en veritat llurs escrits son axí. Ab la consolidació del cristianisme devé l'oposició intencionada; se menyspreua l'estudi dels autors gentils; la forma només val com espressió del pensament, no per sí meteixa. El representant capdal d'aqueixa tendencia és Tertulià, el qual fins a la gramàtica vulgar proporciona molt de cabal, i lo meteix es Sant Ciprià, completament baix de la seua influencia, tots dos de Cartago. Després del temps de Constantí malavetjen els cristians apoderarse de la cultura gentil; el sigle IV mostra sobre tot una envestida cap amunt. Les escoles a l'Àfrica i especialment a les Gàl·lies floreixen de bell nou i més poderoses, l'Estat se'n encarrega, Gracià prescriu per edicte de 25 maig de l'any 376 (Cod. Theod. XIII, 3, 11) la manera de pagar els professors. Espressament se reglamenten les ensenyanses preliminars (Gramàtica i Retòrica), i per lo meteix les escoles gàl·liques se veuen visitades per estudiants forasters, per exemple Symmachus. Al contrari per filosofia i jurisprudencia acudexen els estudiants a Roma, «in qua est naturalis eruditio», segons diu Ennodi dins una carta de recomanació p'el seu nebot (133, 5). També passava com agre (camp) de bon llatí; per axò hi anà Sant Jeroni. —La llengua que s'escrivia, era una llengua morta; entre'ls gentils havia succeida una interrupció; els cristians s'arrambaven an els gentils tan com poríen en quant a llatí; es molt significatiu que Sant Jeroni revisàs ab aqueix criteri la versió de la Bíblia. Devora ell hi ha Firmicus Paternus de Sicília, Sant Agustí de Tagaste, Sant Ambrós de Tréveris, Sant Hilari de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Poitiers, l'espanyol Juvencus, un poc més [323] tart el seu parent Ausoni d'Aquitània, Paulí de Nola, Avit de Viena, Llucifer de Cagliari i altres, els cristians més importants, i llavò Symmachus de Roma i Claudià d'Alexandria, que sabè aglapir l'estil dels poetes del temps d'August admirablement. Aqueys dos son els representants més il·lustres del gentilisme. —La literatura surt de les escoles, la major part dels escriptors son retòrics; ells estudien ardorosament els antics clàssics (Sant Jeroni se'n du d'axò un aixebuc del cel) i malavetjen imitarlos; pero hu fan sols imperfectament, i per tot dexen traslluir massa llur propi idioma. Ja s'hi fan notar les diferencies de cada regió en l'us de certes paraules. Si'ls dos italians Symmachus i Lactanci se troben més aprop del vell llatí, dependeix de que llur idioma no se'n es allunyat gayre. Els gàll[i]cs mostren una retòrica fortament segella[da] de celta, un hereuatge dels celtes, que los ho havien tirat per la cara an el sigle I i an el II Juvenal (*Sat.* XV, III) i altres; baix de Calígula ja s'esdevengueren les lluytes dels retòrics gàlics i grecs; *Rhetor Gallicus* durant el sigle IV n'es una bona memoria. Per lo demès, figuraren com-e distingits llatinistes els de la Gàl·lia meridional i els d'Aquitània, i els anaven an el costat els del nort. Sulpici Sever, *Dial.* I, 2. *El sermó usualis* era sens dupte ben diferent d'allò. *Sidoni Apolinar,* IV, 10. Son típics els XII *Panegírics*, que per lo demès acusen una bona influencia ciceroniana. —Prenen un caràcter particular d'ells els escriptors especialistes, ben diferent dels altres, perque sense o casi sense pretencions de cap eficacia literaria i fins i tot sovint sensa cap fonda formació literaria, unicament pensaven de comunicar llurs coneixements; per axò envers del llenguatge s'allunyen ben poc de l'us ordinari. Aquí porem citar fins a un cert grau les relacions dels pelegrins de Jerusalem, com les que tenim de la gàlica Silvia, d'*Antoninus* de Piacenza i altres; també pertanyen an aqueix bordó els *canadors de terres*, llavò l'arquitecte Vitruvi, els metges, els menescals, els autors de receptes i *llibres de cocs*, com Aurelià, Oribasi, Teodor, Priscià; Chiron, Vegeci, Pelagoni; Apici, Anthim, Gargili, Marcel, etc. Especialment en l'aplicació dels casos i preposicions i també en moltes de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

formes de paraules i en el vocabulari mostren clarament lo molt, pero molt que llur llenguatge s'es allunyat de la forma clàssica.»

«*Ab l'increment de les gentades esternes cau la subsistencia de la cultura en mans de l'Esglesia; en lloc de les escoles profanes s'obrin les dels claustres; l'Esglesia mantén en peu la tradició de l'unidat romana; i així la seua llengua vé a trobarse aproximadament en la metexa situació respecte dels nous idiomes vulgars que la que tenía'l «llatí-escrit» respecte del «llatí-vulgar». Al meteix temps se fa sentir l'esperit claustral, inimich de la cultura clàssica, an el qual no's sap* [324] *completament sustreure fins Sidoni Apolinar, tan gentil ab el seu pensament. En conjunt, la llengua s'es feta més envant (ha donades prou passes); les construccions capgirades son ja nombroses; així's veu dins Draconci, Seduli, Ennodi, Victor de Vite, etc. També aquí se distingeix altra volta el romà Boeci. Baix de l'influencia de Cassià s'arruella i s'arronsa de tot la cultura gentílica; dins els claustres no lligen més que la Sagrada Escriptura i l'enciclopedia de Marcià Capella; fora d'això, prenen de Donat els coneixements indispensables de les formes i fórmules. Si la Gàl·lia ens mostra ab Venanci Fortunat de Treviso un poeta de gran ingeni per la forma, en camvi se plany agrement Gregori de Tours, la segona mitat del sigle VI, de no conèixer les formes gramaticals, i se fa greus càrrecs a sí meteix de tot això; an el seu sucessor Fredegari devers l'any 660 li es casi desconegut el «llatí-escrit», i lo meteix a l'anomenat Aethicus Ister, qu'escriu una cosmografia. A Itàlia St. Gregori «Magne», la primeria del sigle VI, rebutja les retgles de la gramàtica, i les seues obres el desmenten. Cassiodor se veu forsat a salvar els còdics dins la biblioteca del claustre. A Espanya se pert una mica més tart l'actividat literaria (hi ha que recordar Orosi); Sant Isidor de Sevilla, ben bé el més gran compilador que hi ha hagut, demostra haver lletgit molt, ben molt, encara que demunt demunt; pero, no obstant, la seua gran lectura el fa posseidor del «llatí-escrit». Més l'idea broixa de la seua obra i l'observació que fa espressament de que seria millor que'ls preveres cristians no lletgissen els autors gentils, mostra la tendencia a fer, fins allà ont se*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pogués, una cultura esclusivament cristiana. Un sigle més tart (VIII) *l'Islam aufega dins Espanya els estudis llatins.*»

Dedica després Meyer-Lübke dos paragrafs a resumir l'historia del llatí-escrit atravers de l'edat-mitja i de la moderna. Recorda la mica de revivalla que feren els estudis de llatí an el sigle IX a la Cort de Longobarts ab Pere de Pisa i Paul Diaca; tornen decaure fins an el sigle XI, qu'alsen de bell nou una mica'l cap; la cultura s'estén un poc fora dels clergues; Papias, Ugutio de Pisa i Juan de Gènova, tenint a la vista les velles *Glosses*, engarbullen aplecs de paraules. Desde'l sigle XII la forma es més correcta. El nombre dels lectors erudits encara es curt i no exerceixen gayre influencia demunt els escrits dels escolàstics. Petrarca inicia el coneixement de l'antiguedat, fentse ell un estil pur i individual; Vitorí de Rambaldi a la Cort dels Gonsagues, Guarí a la de Este obrin els primers gimnasis moderns; el vell Donat se retrempa dins l'ortografia de Gaspari de Barzizza i dins la gramàtica de Guarí. Se va aixamplant el redol dels qui escriuen en llatí; en temps del papa Nicolau V tenen lloc les traduccions dels autors grecs, no ab italià, sino en llatí. El sigle XV du'l *ciceronianisme* i [325] un entusiasme tal p'el llatí, que amenassa aufegar les llengues vulgars. Pero aquestes havien posades ja rels ben fondes i tenien tals fonaments interns i esterns, que foren elles que tombaren l'Humanisme, enderrocaren la dominació del llatí, i an el segle XVI meteix ja's consumà per tot el triunf de les llengues vulgars demunt el llatí.

Fins aquí Meyer-Lübke dins el seu magnífic tractat de *La Llengua llatina dins els paissos romànics*. ¿Diu res qu'autorís cap de les afirmacions del Sr. J. sobre'l *llatí-clàssic* i el *llatí-vulgar*? Es evident que no. Pero ¿tal volta dona peu a tals afirmacions del Sr. J. ab la seua *Grammatik der Romanischen Sprachen* que cità'l Sr. J., segurament sense haverla vista ni per les cubertes? Nosaltres la tenim aqueixa monumental *Gramática* de Meyer-Lübke, i l'oferim an el Sr. J., a veure si serà capaç de mostrarmos cap passatge que diga lo que li atribueix el Sr. J., es a dir, que «les llengues romàniques», i «les inscripcions dels primers sigles de la nostra era» i «els gramàtics antics» servesquen per «conèixer

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aproximadament» just «la pronunciació del llatí popular en l'epoca imperial», i no «la pronunciació» del *llatí-clàssic*. No, Meyer-Lübke ni dins la seua *Grammatik der Romanischen Sprachen* ni dins cap altra obra seua no ha dit ni ha pogut dir may que «les regles de pronunciació del llatí vulgar» no poren servir per la pronunciació del llatí clàssic, això es, les obres de Cícero, Cèsar, Livi, Ovidi, Virgili. No, tals... *coses* no les ha dites may Meyer-Lübke, ni porem haverles dites aquells altres dos autors que cita el Sr. J., Mohl i Darmesteter, filòlecs de talla. I si no, que citi el Sr. J. els passatges textuals aont ells diguen res que s'assembl an això. De manera que Meyer-Lübke no diu dins la seua *Gramàtica* res de lo que li atribueix al Sr. J., sino tot això altre (T. I, n.3, ed. francesa de 1889-1906): «An el costat de la llengua escrita, fixada ab les seues formes durant sigles, hi havia a Roma la llengua de la conversa, que empraven els literats i particularment el poble, la qual ab el temps i ab l'espansió del parlar llatí s'allunyà més i més de la llengua escrita. Les diferencies locals, pot-ser petites la primeria, cresqueren quant l'Imperi s'esfondrà, llavò que les relacions s'aturaren d'esser recíproques, i que en lloc d'un imperi homogeni, resultaren una partida d'Estats independents uns dels altres. Això s'esdevengué devers l'any 600: llavò comensaren les nacions romàniques. Més si un prova de posar an aqueixa època l'origen del desplegament llingüístic romànic, oposantlo an el llatí vulgar, se veu capturat per ignorar casi completament com se trobava la llengua popular a-les-hores... L'espressió de *llatí-vulgar*, en quant s'aplica a [326] qualque cosa diferent del romànic, no l'usarem més que en dos casos: 1r com-e designació del llatí vulgar dins les regions aont no s'es desplegada una nació romànica, es a dir, Àfrica, Bretanya, Germania; i 2n ab el nom de llatí vulgar designarem els fenòmens llinguístics que no s'espliquen per les lleys fonètiques d'una llengua romànica separadament de les altres, sino per la concordansa de totes les formes romàniques, puys si totes inclouen dits fenòmens, es una senya de que ells eren dins el llatí abans d'esbrancarse» aquest i resultarne l'estol de llengues romàniques. Això es lo que diu Meyer-Lübke dins la seua *Gramática*. No'n parla, fins i tot, del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llatí-clàssic, sino que, com els altres filòlecs, no resa més que de *llatí-escrit* i *llatí-popular* o *vulgar.* ¿Fa sortir tal volta Meyer-Lübke les llengues romàniques just del *llatí-popular*, escluint el *llatí-escrit* o el *llatí-clàssic*, com si l'*escrit* i el *clàssic* no tenguessen res que veure ab el *popular*? En via neguna; tota l'obra de Meyer-Lübke se consagra a demostrar com de les formes *llatines*, no esclusivament les *populars* o vulgars, sino les *llatines* en general, tal com figuren dins tots els monuments *llatins*, se congriaren a travers dels sigles les formes romàniques, les llengues neollatines. Si el Sr. J. hagués vista o fulletjada una micoya la *Gramàtica* de Meyer-Lübke, no li atribuiría lo que no diu, no li atribuiría lo contrari de lo que diu. Vetassí lo que té citar autors sens haverlos vists.

Passem ara a veure lo que el venerable Max Müller dins la seua obra *The Science of Language*, T. I, c. II, diu del *llatí-clàssic* i del *llatí-vulgar*: «Vegem d'una manera clara que entenem per llatí. El llatí-clàssic es un de tants de dialectes que'ls arians habitadors d'Itàlia parlaven. Era el dialecte del Laci, dins el Laci era'l dialecte de Roma, a Roma era'l dialecte dels patricis. El fixaren Livi, Andrònic, Enni, Nevi, Cató, Lucreci; el poliren els Scipions, Hortensis i Cícero. Era'l llenguatge d'una classe, reduida, d'un partit polític, d'un redol literari. Abans de llur temps, el llenguatge de Roma forsat s'hagué de tramudar i fluctuar considerablement. Plybi ens consta (III; 22) que'ls romans més instruits no eren capaços d'entendre sense dificultats el llenguatge dels vells tractats entre Roma i Cartago. Horaci (*Ep.* II, I,86) confessa qu'ell no entenia els vells poemes *Saliars*, i insinua que'ls altres tampoc no'ls entenien. Quintilià (i. 6, 40) diu que'ls sacerdots *Saliars* meteys ab dificultat entenien llurs himnes sagrats. Si'ls plebeus haguesen guanyat an lloc dels *patricis* i fossen anats demunt fulla, el llatí seria estat ben diferent de lo [327] qu'es dins Cícero. Sabem que fins Cícero, essent nat i criat a Arpinum, hagué de deixar les seues peculiaridats provincials, com era el no pronunciar la *s* final, quant ell

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

entrà dins la sociedat distingida i havia d'escriure an els seus novells amics *patricis*. Quant se posà com-e llengua de les lleys, relligió, literatura i civilisació general, el dialecte llatí clàssic devengué estacionari, estancat, embassat. No poria crèixer perque no li era permès mudar ni desviarse de la seua clàssica correcció. L'atabuixava el seu meteix esperit. Els dialectes literaris, es a dir, això que s'anomenen llengues clàssiques, paguen llur grandesa transitoria ab llur inevitable tomversa. Som com-e llacs artificials ran de grans rius: formen depòsits d'allò qu'era llengua viva i corrent, pero que ja no la fan anar pus endevant. A un cert temps pot semblar que tota la corrent del llenguatge la s'ha engolida aquell llac, i difícilment se poren marcar els rierols qu'encara corren p'el llit principal. Pero si més endins, això es, dins l'historia, trobam altra volta un nou sol del llenguatge estacionari formantse o format, porem estar segurs de que'ls seus tributaris foren aquells rierols que per temps casi les havíem perduts de vista. Així es que's pot comparar un idioma clàssic a la superficie congelada d'un riu, brillant i llisa, pero rígida i freda. La major part de les vegades els moviments polítics trenquen aquella superficie del llenguatge més polit i conreuat, i la se'n duen de d'allà les aygues que hi corren devall devall. Això s'esdevé quant les classes altes s'atzufen ab lluytes relligioses i socials o's tornen entremesclar ab les classes inferiors per rebutjar una invasió estranjera, llavò quant els treballs literaris se'n van en orri, cremen els palaus, se saquetjen els monestirs, i les càtedres d'ensenyar se fan mal-bé. Llavò es que'ls dialectes populars o vulgars, qu'han formada una especie de corrent-devall-devall, brollen entre la superficie crestallina del llenguatge literari, i tal corrent agrena i arruixa de d'allà, com el brant del brollador, les formacions embafoses, vertaderes noses, d'en-temps primer».

I segueix Max Müller disertant tan fondament, tan admirablement sobre les relacions entre'ls dialectes i les llengues clàssiques, que viuen i se nodreixen i se sustenten d'aquells i que sens ells no son possibles els idiomes literaris. Aqueixa comparansa que posa Max Müller dels rius (els dialectes) que corren i dels llacs o embassades que s'hi fan devora

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(idiomes literaris), de la superficie del riu que's gela i queda inmòvil i de l'aygua que segueix corrent devall-devall, es lluminosíssima aplicada an el llatí-clàssic (llac inmóvil, superficie gelada), i an el llatí-vulgar (riu corrent, aygua que corre devall la superficie gelada). Aquesta [328] comparansa dona una idea exactíssima de lo qu'era el llatí-clàssic i de lo qu'era'l llatí-popular i de les relacions entre un i altre. L'aygua del riu i la de l'embassada o llac de la vorera es exactament la meteixa aygua; l'aygua de la superficie que's congela es la meteixa aygua que seguex corrent devall el gel. El llatí-popular i el llatí-clàssic era la mateixa llengua; el popular era llengua broixa, sense pentinar, en brut; el clàssic era la llengua polida, refinada, seleccionada. Felicíssim està Max Müller ab aquella preciosa comparansa del riu i del llac de la vorera, de la superficie gelada i de la corrent que segueix devall-devall. ¿Ho veu el Sr. J. com, segons Max Müller, el llatí-clàssic i el llatí vulgar no son res de lo qu'ell se figura?

Pero seguiguem la nostra esposició. vegem lo que diu d'aqueixa qüestió del llatí-clàssic i del latí-popular el benemèrit C. H. Grandgent.

Vetassí lo que'n diu el docte professor de *Harvard University* dins la seua *Introduction to Vulgar Latin* (n. 2-5): «La llengua llatina com tota llengua viva estigué sempre en situació inestable. Com ho mostren les inscripcions i hu indiquen els gramàtics, desde'l principi fins a la fi de l'historia romana, el parlar va anar constantment tramudantse, essent la tramudansa més ràpida la primería i la derrería. Ademés hi hagué sempre, pero especialment abans de la *guerra social* (dels esclaus), considerables divergencies. Els pobles que parlaven llatí, no eren homogenis, i llur parlar revelava llur diferent nissaga. A Itàlia el llenguatge del Laci l'adoptaren tribus que parlaven llenguatges parents. De tot d'una hi hagué obstinada resistencia... Quant el llatí conquistava, se mesclava més o menys ab els idiomes nadius; les discrepancies

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

geogràfiques que'n resultaven, son notories demunt els primers monuments. La guerra social ab això va produí[r] un efecte llivellador, i el parlar a Itàlia devingué més uniform; pero sens dupte hi havia encara notables diferencies en la pronuncia i fins en el vocabulari». —«L'italià del sur, per exemple, pronunciava *-nn-* per *-nd-*; el dir *u* per *ō* pot esser del dialecte *osc*. *Pomex ēlex* per *pumex īlex* son pot-ser del dialecte *úmbric* (veyau *Lat. Spr.* 445-464)». —«En les provincies estra-italianes i fins a un cert grau en la meteixa Itàlia el llatí sustituía senzillament els idiomes estrangers, i en resultava poca o gens de mescla; al menys se conservava qualque mot nadiu, i ab això hi havia d'haver una variedat d'aczent. S'ha de tenir en conte, també, que'l llenguatge traginat a les diferents provincies no era, no fou idèntic: representava [329] diferents faixes cronológiques i diferents dialectes locals del llatí itàlic. Les nacions primerament conquistades rebíen un parlar més popular, i les derreres colonies un de més oficial. L'administració i el servici militar tendien a esborrar, a esveir distincions. En temps de l'Imperi les variacions arribaren a no ser gayre més grosses que les que hi ha ara dins l'inglès de l'Imperi britànic. Se pot dir en general que'l territori romà, escepte Grècia i l'Orient, quedà completament llatinitzat durant el sigle IV de la nostra era». —«Ab el comensament de la cultura i de la literatura vengué inevitablement una divergencia entre'l llenguatge de la classe alta i de la baixa i per lo meteix entre'l parlar de la ciutat i de la pagesia. L'influencia literaria es conservativa i refinadora, mentres que l'us popular tendeix a mudar. An el derrer temps de la República i la primeria de l'Imperi, el parlar de la gent polida devengué altament artificial, decantantse del llenguatge usual, de cada dia; per altra banda, l'idioma comú durant la República i l'Imperi anà constantment desplegantse i allunyantse del model arcayc del parlar elegant. Lo qu'anomenam llatí-vulgar es el parlar de les classes mitjes, tal com va crèixer fora del primerenc llatí-clàssic. No es un rebroll independent del vell llatí, continua el sistema de vocals clàssic, no el primitiu. Ni es el dialecte dels carrerons ni dels camps; els gramàtics ens parlen de no pocs vulgarismes urbans i pagesos que les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llengues romàniques no han conservats. Es distint de l'espressió conscientment polida de la sociedat culta, distint del parlar brossenc de la pagesia, distint del llenguatge groller dels barris baixos de la ciutat; pero estava tocat de tot això. El lltí vulgar naturalment se desplegava variadament en les diferents localidats, tant com ho permetia la llivelladora influencia de l'escola i de l'exèrcit; la universal inclinació del llenguatge a esbrancarse congriantse'n de nous, era reforsada p'els hàbits originals dels diversos parladors i per tals i tals peculiaridats de l'aczent nadiu, com havíen sobreviscut. La diferenciació anava endevant i s'atropellava quant les escoles dequeyen i l'organisació militar s'esfondrava, fins que'ls dialectes de localidats llunyanes resultaven mutuament ininteligibles. A les hores se pot dir que'l llatí-vulgar acabà i comensaren les llengues romàniques. Encara que tota data precisa forsat ha d'esser arbitraria, parlant rònegament, la poren fixar en el sigle VI o VII de la nostra era. El període del llatí-vulgar dura, doncs, desd'uns docents anys abans de Jesucrist fins devers l'any 600 de la nostra era; i se diferencía més fondament del llatí-clàssic en les derreres centuries d'aqueixa època.» —«Si comparam el llatí-clàssic i el llatí-vulgar, veurem que'l derrer anava sempre [330] fentse més flexible i més esplícit. Hi notam un gros desplegament de mots modificants i determinants, com eren els articles i les preposicions i un us abundant de prefixes. Hi trobam també(;) una grossa simplificació d'inflexions, deguda en part a causes fonètiques, pero sobre tot sintàctiques. Ademés, observam certs camvis en la pronuncia: alguns que poren atribuirse a l'inclinació a de[s]cartar aquells elements de les paraules que no son necessaris per llur identificació (aixi com de *viridis*, *vetulus* resultà *virdis*, *veclus*); alguns que's deuen a la tendencia a assimilarse sons adjayents dissemblants (així *ipse* se pronuncia *isse*, i el diptong *ai* se redueix a *e*); alguns altres se deuen an el desig de diferenciació (que rebaixa la *ĭ* a *[e]* per allunyarla més i més de la *ī*) i alguns (camvis) se deuen a raons desconegudes. Per que per exemple, *ai* devé universalment *[ε]*, mentres *au* en llatí no torna

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

generalment *[ɔ]*, es un problema no resolt encara». —«Les nostres fonts d'informació envers del llatí que's parlava correntment, son: *a*) les indicacions que'n fan els gramàtics (les utilitzà E. Seelman, *Aussprache des Latein-Pronuncia del llatí*, 1885; per una relació dels gramàtics llatins, veyau Stolz, 55-67), —*b*) les formes no clàssiques qu'ocorren dins les inscripcions i dins el manuscrits primitius (Ens presenta una partida H. Schuchardt, *Vocalismus des Vulgärlateins*, 1866-68); —*c*) els mots qu'escapen ensà i enllà an els escriptors instruits, tan primerencs com tardans; —*d*) alguns texts escrits de persones de curta instrucció; —*e*) alguns glossaris i llistes de formes incorrectes; —*f*) i més important que totes aqueixes fonts es el subseqüent desplegament de les llengues romàniques. Totes aqueixes fonts cal aprofitarles ab precaució, degudament. Son d'un valor especial: 1) la *Peregrinatio ab loca sancta*, un fragment llargarut d'una relació d'un viatge a Orient d'una dona sense gayre instrucció (provablement una monja espanyola), de la derrería del sigle IV (Veyau P. Geyer, *Itinera Hierosolymitana saeculi iiii-viiii* 1898; E. A. Bechtel, *Silviae Peregrinatio, The text and a Study of the Latinity*, 1902; E. Wolfflin, *Uber die Latinität der Peregrinatio ad Loca Sancta* dins la revista *Archiv,* IV, 259); —2) l'*Appendix Probi*, una llista de mots bons i dolents (això es, indicant quins s'han d'emprar i quins no), escrit pot-ser la primeria del sigle III (Veyau W. Heraeus, *Die Appendix Probi*, 1899; *Zur Appendix Probi* dins la revista *Archiv*, XI, 61; *Die Appendix Probi* dins el meteix *Archiv*, XI, 301; G. Paris dins *Mélanges Renier* 301, dins *Mélanges Boissier*, 5; W. Förster dins *Wiener Studien* XIV, 278); —3) i l'anomenat *Glossari de Reichenau*, fet a França el sigle VIII (Veyau W. Förster i E. Koschwitz *Altfranzösisches*, *Uebungsbuch* 1902; P. Marchot dins [331] *Romanische Forschungen* XII, 641; K. Hetzer dins *Zeitschrift* de Gröber, 7.è opuscle afegit)». —Entra llavò Mr. Grandgent a estudiar per menut les diferencies entre'l llatí-clàssic i el llatí-vulgar respecte del *vocabulari*, de la *sintaxis*, *fonologia* i *morfologia*, resultantne altres tants de capítols, que constitueixen l'obra de Mr. Grandgent. Es natural que si

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

el Sr. J. hagués poguda lletgir aqueixa obra, no se'n seria anat a escriure aquelles... *coses* que diu respecte del llatí clàssic i del llatí-vulgar o popular. —Comensa Mr. Grandgent el capítol dedicat a les diferencies de *vocabulari* ab aquestes paraules: «Es natural que'l parlar de la gent de lletres i senyoriu s'havia de diferenciar del parlar de la gent de baixa mà; així n'hi pren dins tots els pobles civilitzats. La literatura s'inclina a estendre'l sentit de les paraules, i l'avès popular tendeix a restrenyerlosho. El llenguatge polit té també moltes de figures poètiques i molts de termes astractes, desconeguts del populatge. D'altre vent, l'idioma popular té metàfores casolanes de les seues propies paraules, nombroses, especials i técniques i que no's troben dins la literatura». Llavò posa Mr. Grandgent: *a*) llistes de mots que «s'usaven tant en llatí-clàssic com en llatí vulgar»; *b*) llistes de mots que «emprava en sentit diferent el llatí-clàssic del llatí-vulgar»; *c*) llistes de mots qu'usava el llatí-clàssic i no el llatí-vulgar; *d*) llistes de mots qu'usava'l llatí-vulgar, pero no el llatí-clàssic. Dedica llavò un article a fer veure que'l llatí-vulgar tenia una gran riquesa de *derivats* i *composts* que'l llatí-clàssic no posseía; el llatí-escrit va perdre la facilidat i fins l'aumentà. —Dins el capítol destinat a les diferencies de *sintaxis* entre'l llatí-popular i el llatí-clàssic, diu: «L'orde (sintàctic) romànic es més simple i més racional que'l del llatí-clàssic. No permet la separació arbitraria de membres que pertoca anar plegats, com la preposició i el mot qu'ella retgeix o l'adjectiu i el nom que aquell modifica, per exemple allò d'Ovidi: *In nova fert animus mutatas dicere formas corpora*. Ni permet (el llatí-vulgar) el col·locar a diferents endrets els mots lligats entre sí llogicament, com allò de Lucreci:» *In multis hoc rebus dícere habemus*. Les combinacions més irracionals de la construcció del llatí-clàssic eren segurament artificials i no eren característiques del parlar usual. No obstant, hi ha una diferencia reyalment fonamental entre l'orde sintàctic vell i el nou: el romànic té per dirho així un moviment de creixensa i el llatí fins a un cert punt el té de mancap; el romànic posa l'enfasi a la fi del mot; el llatí molt sovint posa l'énfasi an el mig...». —«L'orde (sintàctic) modern no sustituí el vell cop

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en sec. Al contrari, se troba dins el llatí ab frequencia creixent, dins les [332] inscripcions i escriptors populars, desd'els texts més primitius; això ocorre qualque volta dins els autors literaris, especialment dins Cícero. Petroni té uns periodes notablement curts; i s'acosta ferm a la moderna estructura. Pero fins an el sigle IV la majoría de les sentencies llatines manteníen la trassa antiga. El llatí clàssic se pot dir que representa un estatge intermedi, mentres que la revolució anava fent la seua via; hi hagué una llarga lluyta; i durant sigles el sistema vell i el novell estaven ab us costat per costat. An el sigle IV el sistema sintàctic nou va prevalèixer». Recorre Mr. Grandgent la *sintaxis* de totes les parts de l'oració fenthi notar les diferencies que hi presentaven el llatí-clàssic i el llatí-vulgar, diferencies que's concretaven a la faysó de *construir*, connexionar els mots. —Vé llavò el capítol dedicat a la *Fonologia*, aont s'estudien les tramudanses de sons que presentava el llatí vulgar, decantantse del llatí clàssic, pero qu'eren tramudanses de la llengua viva, no just del poble baix, sino de tots els qui parlaven llatí, donantse'l cas de que'ls qui l'escrivíen, durant una partida de sigles, feyen tot quant sabien per mantenir en l'escrit el patró clàssic, estacionari, petrificat, mort. Resulta molt interessant aquest estudi de Mr. Grandgent sobre la tramudansa dels sons llatins bategant-se, coetjant dins el llatí-vulgar. —Vé finalment el capítol destinat a la *Morfologia*, aont fa veure Mr. Grandgent les discrepancies del llatí-vulgar respecte del clàssic en quant a declinacions i conjugacions. I això es en resum l'obra tan notable de Mr. Grandgent sobre'l llatí-vulgar comparat ab el llatí-clàssic.

En-lloc sostén Mr. Grandgent ni dona peu per que's puga sostenir res de lo que diu el Sr. J. del llatí-clàssic i del llatí-vulgar, sino tot lo contrari. De cap pàgina ni paragraf ni frase de Mr. Grandgent se pot deduir aquella.... *enormidat* del Sr. J. de que «les regles ortológiques» o de recta pronuncia del llatí-vulgar no fossen aplicables ni adaptables a la pronuncia del llatí-clàssic, que fossen diferents i fins diverses de les retgles ortológiques del llatí-clàssic, i que «no servissen per la lectura, lo més aproximada possible a la reyalidat, de les oracions de Cícero, escrits

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

històrics de Cèsar i Tit Livi» i les poesies d'Ovidi i Virgili. Ho prova fins a l'evidencia Mr. Grandgent que'ls canvis fonètics, els canvis de pronuncia dins el llatí, com dins totes les llengues, s'iniciaven dins la llengua viva, may dins l'escrita; sino que l'escrita acabava, com en totes les altres llengues, per reflexar els canvis esdevenguts dins la llengua parlada. I es natural que cap d'aqueys camvis era un obstacle per «pronunciar rectament, degudament» la llengua escrita, les obres dels clàssics, Cícero, Cèsar, Tit Livi, [333] Ovidi, Virgili. L'equivocació del Sr. J. està en figurarse que'l poble llatí, que la gent llatina del temps d'aqueys autors, pronunciàs diferent i divers de lo que pronunciaven tals autors; que la gent, per exemple, pronunciàs *medipalatals* o *prepalatals* i *linguodentals* i *fricatius* o *africats* els sons que tals autors pronunciaven *velars esplosius*. Res d'això s'indica dins l'obra de Mr. Grandgent, sino tot lo contrari, qu'aqueys camvis tan grossos no ocorregueren just entre'l poble, sino entre tots els qui parlaven llatí, alts i baixos, instruits i ignorants. Això es lo que apareix claríssimament dins l'obra de Mr. Grandgent. ¿Que no es capaç el senyor J. a citarmos ni un sol filòlec romanista, digne de tal nom, aont aparesca provat tot lo contrari, i que diga que «les regles ortològiques del llatí vulgar», parlat en temps de Cícero, Cèsar, Tit Livi, Ovidi, Virgili, eren diverses de les que retgien el llatí d'aqueys autors, i que «no servien per la lectura, lo més aproximada possible a la reyalidat, de les oracions de Cícero, escrits històrics de Cèsar i Tit Livi» i poesies d'Ovidi i Virgili?

Vegem ara lo que diu el doctíssim Professor d'Innsbruck Dr. Frederic Stolz dins la seua magnífica *Gramática-Històrica de la Llengua Llatina* sobre'l llatí-clàssic i el llatí-vulgar. Dins el capítol *Das Latein in seiner geschichtlichen Entwicklung (El Llatí en lo seu desplegament històric,* T. I, n. 18-38) distingeix dins el llatí ab el gran Guillem von Humboldt els tres períodes de desplegament llingüístic qu'ofereixen tots els idiomes, això

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

es, el d'*organisació*[,] el de *poliment* i el de *decadencia*; i diu que preszindint dels barbarismes que s'aficaren dins el llatí, s'obrà un desplegament naturalíssim, que mos du el llatí fins a l'anomenada *lingua romana*, i d'aqueixa fins a les actuals llengues romàniques, les quals estàn envers del llatí ab la meteixa relació que'l nou-alt-alemany envers del vell-alt-alemany. No, entre'l llatí i les llengues romàniques no hi ha més qu'un desplegament històric. Fixa llavò Stolz els tres períodes de la llatinidat: *llatí arcayc*, *llatí clàssic*, *llatí que se'n va cap avall* (decadent). El *llatí arcayc* el subdivideix en *prehistòric* (desde que comensà fins a la mès remota tradició històrica), *preliterari* (els primers monuments escrits, com el *Carmen Saliare*, *Carmen Arvale*, els fragments de les *Lleys de les dotze taules* i algunes inscripcions com la de la *Fibula de Palestrina*) i *arcayc* en sentit estricte, això es, desde'l comensament de la literatura devers l'any 280 abans de Jesucrist fins a Cícero. —El *llatí-clàssic* se conta desde Cícero fins a la mort d'August (any 14 de Jesucrist). —El llatí *que tomba cap avall*, presenta tres [334] subperíodes: 1r l'*edat de plata*, de l'any 14 fins a l'any 117 de la nostra era; 2n el temps *arcaitzant* o d'esfors per tornar an el llenguatge antic, de l'any 117 fins a l'any 180; i 3r el temps de la decadencia completa de la vida i de la llengua literaria. —Del *llatí arcayc en sentit estricte* diu que la seua literatura no brollà ni's formà per impuls propi i segons la nadiu manera d'esser del llatí, sino baix de l'influencia grega. Els dos més il·lustres representants d'aquella època del llatí son Plaute i Terenci. Diu Stolz que la comedia de llavò, segons l'opinió comú, té molt de popular i pot esser considerada com-e font del llenguatge usual de Roma: «Atenent, diu Stolz, an el fet que Cícero testimonietja dins la seua obra *De Oratore*, 12, 44 i 45, això es que l'orador Crassus contava que'l llenguatge de la seua sogra Laelia li feya l'impressió del de Plaute i de l'altre antic poeta Naevius, se pot sostenir ab molt de fonament que les families dels Senadors no parlaven diferent de lo qu'aquells poetes escrivíen, prezindint de les particularidats individuals ab que l'escriptor sempre segella més o meys el seu estil. Lo pla i senzill d'aqueix parlar usual a Roma entre la gent instruida d'aquell temps

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

contrasta ab el parlar elegant i ayrós del poeta Terenci, el qual dins les seues obres reflecteix la manera de parlar usada entre'l redol de gent fina que feyen la cort a Scipió». «Així es que la llengua de la poesia dramàtica, com no poria esser d'altra manera, puys els romans no havien posseida cap llengua literaria, un cop s'acosta an el llenguatge ordinari de les classes baixes i una altre cop an el de les classes altes; i així no es propiament l'espressió d'una manera de parlar popular, sino qu'es ja'l traspàs a una llengua literaria. I ab major escala's pot dir això de la llengua de la poesia. Com-e llengua propiament *artificial* (Kuntsprache) se caracteritza la d'Enni: *a*) per les seues formes arbitraries com *cael* (*annal.* 561 v.) i *gau* (ib. 451 v.), en lloc de *caelum* i *gaudium*, aont se pot veure una imitació molt lliure del δω homèric, —*b*) com també per les seues molt arbitraries *tmesis* (esqueixar un mot i posar entre'ls dos bocins un altre mot o tota una frase), v. gr.: *saxo cere comminuit brum* (*annal.* 568 v.), en lloc de *saxo cerebrum comminuit*; i *Massili- portabant juvens ad litora -tanas* (ib. 605), en lloc de *Massilitanas portabant iuvenes ad litora*. Enni trobà imitadors, puys Lucili se permetia escriure *conque tubernalem* (30, 90 Müll.), en lloc de *contubernalem*; *deque petigo* (*depetigo*, 30, 88 M. segons Scaliger). També en participà Lucreci, II 154, posant *conque globata*, en lloc de *conglobata*, *ordia prima* en lloc de *primordia*. Fins Virgili no s'empegueí d'acabar (Georg. III, 381) un vers ab aqueixa [335] espressió: *Septem subiecta trioni* (Veyau Cledonius, Gr. L. V 390 K.), en lloc de *septemtrioni subjecta*». Creu Stolz que construccions tan violentes com aqueixes *tmesis* les pogueren favorir aquelles frases antiquíssimes que Festus va trametre: *ob vos sacro (obsecro vos), sub vos placo (supplico vos),* aont se fa la *tmesis* entre la preposició i el verb. «Es ademés cert que l'us freqüent de posar plegats dos adjectius, lo qual se troba dins els poetes còmics i tràgics, es igualment qualcom artificial, com ho va percebre agudament Cícero (*De Oratore*, 49, 164), que acusa els poetes primitius d'aquest vici de *asperitas* (aspror). La costum d'encletxar frases gregues dins el text llatí, que's veu dins Enni, Lucili i Varro en les *satirae Menipeae*, correspòn an el dembla d'un llengua artificial. Lo meteix

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cal dir de l'hàbit introduit desde Accius (Varro d. l. l. X 70 M.) d'emprar les formes gregues en lloc de les llatinisades, aont veya la gent una propiedat de l'estil fi. D'altra banda la llengua dels poetes s'acostava altra volta ferm a la llengua viva, especialment en la formació de paraules, que demostra una variedat molt més grossa que no la que la llengua clàssica presenta. Veyau, per exempla, els sustantius *-ela, - mōnium, - tūdō* i els nombrosos adverbis en *-iter*, més envant cayguts en desús i que sortien de la soca d'adjectius en *-o*». —«D'una influencia decisiva dalt la llengua escrita fou l'exacte regularitsació de la *quantidat*, que fou una conseqüencia immediata de l'introducció del vers dactílic per via de Enni. Després s'embotona ab lo nom d'Ennius l'endoblament de les consonants, tan estrictament lligat ab la fixació de la *quantidat* de les vocals, com ja'ls poetes més tardans, Lucili i el dramàtic Accius, juntament ab els gramàtics, s'ocupen zelosament de qüestions ortogràfiques, i santen regles, de qu'haurem d'haver raó més envant. Va esser possible arribar a la fixació de la *quantidat* perque a-les-hores encara la diferencia de la mida de les sílabes se sentia viva i exactament observada. El poema indígena *saturnal* no hauria donada ocasió a res d'això, puys, segons els novíssims escorcolls sobre aqueix poema vell-itàlic, a penes se pot duptar que's midava segons l'*aczent*, no segons la *quantidat*. Això m'assembla que s'infereix ab perfecta certesa després dels estudis que sobre tal punt han fet Skutsch demunt el *Jahresbericht* de Karl Vollmöller I, 37, i *Anzeiger für indogermanische Sprach- und Alterthums-Kunde*, III, II ss.; i Lindsay demunt *American Journal of Philology*, XIV, 139, ss., i 305 ss. D'altre vent no's pot desconèixer l'influencia de la mida *quantitativa* demunt els versos saturnals de Livi Andrònic i Nevi». «També els rims que s'usaren preferentment dins la [336] poesia dramàtica, el *jambic-troqueu*, los manetjaren els poetes romans fins a Fedre ab una gran llibertat, i no hagueren mester per això una fixació exacte de la *quantidat*, la qual fou una necessidat innegable per midar el vers *dàctil*. Baix d'aqueix concepte afirmam ab Ritschl que existí una influencia del *metre* demunt l'historia de la llengua». —Diu després Stolz que's considera que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«la prosa llatina» «comensà ab el Censor Appi Claudi», pero «tancada dins unes fites ben estretes»; pu s [sic] «l'aixamplitut i l'actividat que desplegà el primer prosista del romans, el vell Cató, no ocorre fins un sigle més tart. Aquest representant del romanisme específic, sens dupte dins els seus escrits històrics i enciclopèdics, com també dins sos discursos i ab lo qu'escrigué d'agricultura, que es tan dificultós que mos sia arribat ab la seua forma original, s'es acostat ben d'aprop an el llenguatge popular de Roma. També se veu dins la prosa una influencia grega ben declarada», sobre tot dins els historiadors romans, que no sols copiaven l'estil dels grecs sino'ls temes, lo qual comensà en temps de Gracchus.

Passa després Stolz a estudiar la característica del llatí arcayc, fixantse en el *vocalisme* (sistema de tractar les vocals), *consonantisme* (sistema de manetjar les consonants), *declinació*, *flexió verbal*, *vocabulari* i *sintaxis*. En quant an el *vocabulari* fa notar que hi ha una diferencia molt grossa entre'l llatí arcayc i el clàssic, es a dir, que «un nombre considerable de mots que s'estilaven en l'època arcayca, en la clàssica deixaren d'emprarlos, pero se conservaren dins el llenguatge del poble». Un passatge interessant se troba dins Quintilià (VIII 3, 24 ss.) sobre'ls mots antiquats, aont ab visible exageració se diu: *totus prope mutatus est sermo*». «Les mines polents del vocabulari llatí-arcayc son l'obra de Verrius *de verborum significatu*, conservada dins els resums de Festus i per Paulus Diaconus, els vells dramàtics, els bossins de poesia *dactílica* i les col·leccions de glosses, que conserven molta cosa antiga. En quant a la *sintaxis* diu que la arcayca se decanta molt de la clàssica principalment en lo referent a la *construcció* de la frase, que en la llengua antiga ofereix senzilles *parataxis* (ordenació, col·locació de les paraules), i una preferencia especial per les *construccions relatives*... «Si's comparen els bocins que mos son arribats del text de Plaute ab les inscripcions d'aquell meteix temps, s'espliquen: *a*) en part per la circunstancia que'l nostre text de Plaute presenta una redacció tardana (retocada de mans posteriors), qu'ha patides no poques innovacions respecte de vocalització

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i decantament de la *-d* final, que Ritschl ab raó l'ha restablerta dins dit text; —*b*) i en part perque dins els [337] documents públichs, que mostren més que no'ls documents privats coetanis una tendencia molt pronunciada a conservar les formes antigues; hi reyna cert estil curial, que lo meteix que'l modern estil oficinesc es més conservador que no la llengua literaria».

Després de tot això, passa Stolz a tractar del *període* del llatí-clàssic, axò es, desde Cícero fins a la mort d'August; i lo primer que fa, es demanar: ¿que s'entén per clàssic? S'arramba a la definició de Ritschl, que senyala com-e període *clàssic* de la llengua llatina aquell aont tengué lloc la depuració (Läuterung) i armònica concordansa entre la llibertat subjectiva i l'impuls objectiu, obrant sense enravanament ni rigidesa. La característica d'aqueix període es l'acort i l'armonia en la norma corrent de la llengua.

«Ara mos venen devant dues idees: *latinitas* i *urbanitas*. La primera la defineix *Auctor ad Herennium* 4, 12, de la següent manera: *latinitas est, quae sermonem purum conservat, ab omni vitio remotum*; i com s'anomena *vitium* no sols el *solecisme* sino també el *barbarisme*, se pren (el mot *latinitas*) com oposat a tot lo no llatí. Al contrari, la *urbanitas* es la llengua dels redols de gent instruida de la capital (Roma), com se desprèn de Quintilià, VI, 3, 107, que diu: *Nam meo quidem judicio illa est urbanitas, in qua nihil absonum, nihil agreste, nihil inconditum, nihil peregrinum neque sensu neque ore gestuve possit deprehendi; ut non tam sit singulis dictis quam in toto colore dicendi, qualis apud graecos* αττικισμὸς *ille reddens Athenarum proprium saporem*. (Puys an el meu entendre la *urbanitat* es allò aont no's pot trobar res groller, res tosc, res esburbat, res estrany ni ab el sentit ni ab els mots ni ab la boca ni ab el gest, de manera que sia, no sols en cada cosa que's diu, sino ab tot el to i demble de lo dit, just allò que deyen els grecs *aticisme*, que donava la sabor propia dels ateniencs). Comparau això ab lo que diu Cícero (*Brutus*, 46, 171). La *urbanitas*, en certa manera la potencia més alta de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

latinitas, si jo hu agaf així com es, es oposada an el *sermo plebeius* o *rusticus*. Dins la secció aont tractàrem de la relació ab qu'està'l llatí respecte de les llengues romàniques, ja diguérem sobre això i recordàrem que modernament s'era alsada una tempestat per dos vents contra aqueixa distinció de llatí-escrit i llatí-popular, la que feya temps havia presa carta de ciutadania entre'ls romanistes i llatinistes; i ensems indicàrem el fonament que teníem per mantenirmos ab certes reserves forts en la manera antiga de veure la cosa. Segons les observacions fetes més amunt, ni en rigor està fora de lloc Seelman quant, veynat de la llengua [338] ordinaria del poble, distingeix una llengua del populatge (ell l'anomena *llengua vulgar* o del *populatge: Pöbelsprache*), ni estigué gens fora de lloc Stittl quant ab una comunicació feta an el *Congrés de filologia* de Görliz l'any 1889 va voler distingir tres gradacions: el *sermo cotidianus* o *consuetudo* (llenguatge usual de la gent instruida), *oppidanum genus dicendi* (dialecte de les ciutat menudes), *rusticitas* (llenguatge de la pagesia). Ab alguna certesa se distingeix únicament la *llengua escrita*, la *llengua usual de la gent instruida* i la *llengua ordinaria del poble*. Aqueixes tres castes de llengua surten a llum dins la *Scena Trimalchionis* de Petroni. Pertany aqueixa obra ja an el període següent. Per raons de congruencia ab aquest estudi, sia permès resumir assí lo que de la consideració de la llengua de tal obra se pot treure de profit per aquest anàlisis nostre. —Friedländer la caracteritza ab la seua edició, pàg. 9, de la següent manera: *la llengua del qui conta la SCENA, es la usual de la gent instruida d'aquell temps, que's permet sovint llibertats no admeses en la llengua escrita, presa ab un sentit restret, i ensà i enllà passa a l'espressió poètica. Lo molt que concorda ab lo llenguatge de Sèneca jove, ho ha demostrat Studer* (*Rhein. Mus.* II [1843] 50 i 202). *Lo contrari n'hi pren a la llengua que parlen Trimalchio i sos companys, que van tan alloure, qu'es la llengua popular parlada llavò an el sur d'Itàlia, espesses voltes no broixa, sino tan estilitzada i afeytada, que no contrasta massa ab la elegancia del narrador; pero no obstant es sempre rica i polent d'espressions i girs, populars, de faltes de llenguatge i idiotismes (i per lo*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

meteix resulta una font caporal per conèixer el llatí vulgar), i rica especialment de proverbis i de maneres de parlar proverbials (pàg. 10)». Fa veure llavò Stolz ab exemples que'l llatí-popular del sur d'Itàlia estava molt tocat d'influencia grega; que tramuda el genre de sustantius, fent *vinus, caelus, balneus, malus, Fatus* de *vinum, caelum, balneum, malum, Fatum*; que posa *acusatiu* en lloc d'*ablatiu* ab les preposicions ab l'idea de igualar o remitjar les funcions d'abdos casos, i axí's troba sovint: *prae mala sua, prae líteras, fuit in funus*; i du formes que no's troben dins el llatí escrit, pero sí dins les inscripcions, com *vocitus* per *vocatus*, *fefellitus sum* (H. 61), *faciantur* 74, *vetuo 53*, *vinciturum* 45. «Aqueixa *Scena Trimalchionis* juntament ab l'*Appendix Probi*, sobre'l qual hi ha que veure lo que diuen derrerament Ullmann (*Roman. Forsch.* VII, 146 ss.) i Guillem Förster (*Weiner Stud.* XIV, 275 ss.), son les dues millors fonts literaries per conèixer llengua popular. Així hu comprèn Jederman; pero mos creym autoritzats ab Sittl per considerarles com-e les dues úniques fonts. Me sembla completament verosímil la dita de que hi [339] havia escriptors que no posseíen prou formació literaria per compondre en llatí escrit plenament correcte, i que per això manllevaven sovint espressions i frases a la llengua popular que'ls era corrent. Un d'aqueys era l'arquitecte Vitruvi, el qual, segons Sittl (*Burs. Jahr.* LXVIII; 277), sols devia escriure a forsa de pregaries i trobanthi moltes de dificultats. Respecte d'això som del parer de Miodon'ski (*Archiv. für latein. Lexicogr.* VIII 146 i s.), i tenc per *vulgars* les particularidats de l'estil de Vitruvi, al menys la major part, com per exemple, les propiedats en la formació de paraules». —«Si d'aqueixes consideracions sobre la oposició de la llengua escrita a la llengua usual de la gent alta i de la gent baixa, volem passar a la caracterització del període de la llatinidat clàssica, la qual en rigor venia a esser clarament una esquisida selecció del cabal llingüístic (der classischen Latinität..., deren exclussive Strenge in der Auswahl des sprachlichen machen lässt...), segons lo que Gelli (I, X) dins el primer llibre del seu tractat *de analogia* retreu del gran Cèsar, que deya que hi havia que «fogir, com d'un escull, de tota paraula no sentida o no usada»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(tamquam scopulum fugere inauditum et insolens verbum), —hem de regonèixer que constitueix una característica capital la distinció llampant entre l'estil poètic i el de la prosa. Cal considerar com-e representants clàssics de la prosa Cèsar i Cícero. El model de la senzillesa i de la netedat del llenguatge i d'estil es Cèsar; Cícero, que va fer arribar la prosa oratoria i filosòfica an el seu grau més alt d'esplendor, tant que Plini (*Nat. hist.* VII, 30) l'anomena *parens facundiae llatinarumque litterarum* (*pare de la eloqüencia i de les lletres llatines*), s'acosta més a l'estil poètic per la fesomia de la seua manera de parlar, designada p'els antics com-e *copia* (cadencia de l'espressió). Aqueixa oposició entre el *genus dicendi* de l'estil de la poesia i de la prosa, no existia dins la poesia dramàtica, com se desprén clarament dels nostres estudis anteriors. Al contrari ja demostràrem més amunt que'ls poetes dactílics, devant de tots Enni, havien comensada a congriar una llengua poètica propia, que conseguí son apogeu en mans dels poetes dels temps clàssic. De bell nou s'enterbolí la distinció entre dicció poètica i dicció de la prosa per obra dels prosistes posteriors an el temps clàssic, que no's decantaven gens d'enflocar elements poètics dins la prosa. Me basta per això retreure l'exemple de Tàcit, les nombroses reminiscencies virgilianes del qual, ha replegades en general Dräger dins la seua obra *Syntax und Stil des Tacitus*, 104 i ss. —P'els vells gramàtics, Virgili constitueix l'ideal més alt d'un poeta baix de tots els punts de vista. Igualment no porem errar si [340] senyalam com-e llengua poètica la més pura la de les *odes* d'Horaci, el qual ja dins la seua *Epístola ad Pisones* se demostra com-e gran coneixedor de la llengua i com-e crític de primera. Es tot lo contrari el to coral de la comunicació amistosa ab que'ns parla dins les *Sàtires*, les quals ab motiu passen com-e font preferent per conèixer la llengua usual de les classes instruides». Parla després Stolz de l'influencia grega que's nota dins les *odes* d'Horaci, conservants'hi en les paraules manllevades del grec la desinencia grega, costum que introduí el poeta Acci. Fa notar després que «la llengua dels poetes èpics se permet també arcaismes. En quant això dona'l cap devant Lucreci, que no sols en les formes flexives i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

declinatives, sino també en la estructura de les paraules se'n va ben sovint ab els models primitius». Sobre aquest punt concret envia Stolz a consultar estudis que hi han fets Dräger, altenbur, Proll, Lachmann. I segueix Stolz dient: «També'l cantayre de Eneas ofereix un bell enfilall d'arcaismes, sobre'ls quals cal consultar l'estudi de Wotke (*Wien. Stud.* VIII 131-148)». «Ab molt de fonament aquells arcaismes, que's troben dins la poesia examètrica de tot temps, els esplica Wotke per la forsa esterna del metre (o mida del vers). D'altra banda també s'esplica l'us de certes formes arcayques p'el punt de vista que indica Quintilià (VIII, 3, 25): «*Olli* enim et *quianam* et *miis* et *pone* pellucent et aspergunt illam, quae etiam in picturis est gratissima, vetustatis inimitabilem arti auctoritatem». Posa llavò Stolz alguns exemples d'aqueys arcaismes, i acaba lo del llatí-clàssic. —Passa després a tractar de la decadencia de la llatinidat, comensant per l'*edat de plata* (desde l'any 14 an el 117 del naixement de Crist), i diu que la seua característica es que'ls elements propis del llenguatge usual de les persones instruides s'aficaren dins la llengua escrita. Anteriorment ja va fer notar que la llengua escrita d'aqueixa època (*edat de plata)* està farcida de mots i girs poétics. En la llengua domina l'individualisme, no subjectantse els autors a altres regles que a llurs arbitraries ocurrencies, lo qual havia d'acabar per desnaturalitzar l'estil i esbucar tot l'edifici de la llengua escrita. De tal mal està tocadíssim el meteix Tàcit. —Passa després Stolz a estudiar el segón periode de la decadencia llatina, de devers l'any 117 fins a l'any 180 de Crist, que califica de *arcaitzant*, perque hi dominava una tendencia, representada per Fronto, Gelli i Apuleu, a tornar an els escriptors preciceronians. [341] Seguiren aqueixa direcció els retòrics africans i els de les Gàl·lies, contantse, entre'ls imitadors de Fronto, Sant Jeroni i Claudià essent també molt seguit Apuleu. Dins Ammià Marcel·lí se troben reminiscencies de Cícero, Sal·lusti, Livi, Tàcit, Gel·li. «L'autoridat de Cícero se mantengué llarc temps entre'ls escriptors esglesiàstics, la major part dels quals generalment per respecte an els redols de lectors an-e qui's dirigíen, escriuen un llatí de fesomía fondament popular, fins an el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

punt de que llurs obres son una font capdal per conèixer el traspàs del llatí an el romànic». Fa notar Stolz com anaven els elements vulgars aficantse sempre més dins la llengua escrita, i com Roma deixà a-poc a-poc d'esser el centre del moviment literari, prenintne aviat la direcció els escriptors del nort d'Àfrica i del mig-dia de la Gàl·lia, resultantne el colorit africà que va prendre'l llatí, anomenat *tumor africus*. Estudiades les inscripcions llatines africanes, «s'hi noten molts de punts de contacte ab les primerenques versions de la Biblia i primers Sants Pares de l'Esglesia (d'Occident), la major part africans, ab Petroni i ab alguns juristes (Scevola, Papinià, Ulpià i Paul)». «Aqueys punts de contacte se veuen principalment en la formació de paraules, en l'estilística i en el vocabulari, mentres que respecte de la flexió i de la sintaxis sols presenten lleugeres desviacions de l'estat de la llengua popular en les altres provincies. Sempre justifiquen aqueixes diferencies l'espressió de Sant Ciprià (*Epist. 25) Latinitas et regionibus mutatur et tempore* (la llatinidat muda ab el temps i ab les regions)». També fa constar Stolz que tampoc manquen rastres de particularidats del llatí gàlic. —Per cloure aqueixa caracterització de la llengua llatina en los diferents períodes del seu desplegament, dona una ullada a la llengua popular consignada en les inscripcions. Parlant de la *Scena Trimalchionis*, ja va tocar lo de les particularidats característiques de la llengua popular del sur d'Itàlia; i fa notar que les inscripcions i més sovint esborrancs que's conserven per les parets de Pompeia, mostren la meteixa indeterminació en les desinencies que's troben dins el llatí arcayc: per exemple, *ama valia relinque* en lloc de *amat valeat relinquit.* Sovint se troben, una al costat de l'altra, indiferents, les desinencies verbals *-it -et;* la final *-t* la representa *-d*; falta completament la final *-m*; la *quantidat* es descuydada. «El procés de descomposició sempre creixent de la llengua popular llatina desde la derreria del sigle II de la nostra era fins a la derreria de la Dominació romana, que's conservà dreta els dos derrers sigles ab l'ajuda dels *barbres (barbari),* se demostra ab tots aqueys fenòmens: *a*) *descuyt, confusió* i *perdua* de [342] diptoncs; *b*) *perdua* de la *quantidat*, de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

manera que ja no's resa més que de *pronuncia uberta* o *tancada* i d'allà ont calia aczentuar, coincidint la tònica del mot ab l'aczent del vers; *c*) introducció d'un so *siulant* devant *e i:* i així's feu una *assibilació* ab la pronuncia de *t, c, g,* això es, tornaren *sibilants* aqueys sons *linguodental* el primer, *velars* els altres dos, *esplosius* tots; *d*) la *h* desapareix completament de la pronuncia: si's conserva en l'escriptura, no son rares les voltes en que's posa a principi de mot sense pertocar; *e*) la *b* torna fricativa convertintse en *v; -ct –pt-* tornen *-tt-; -sc-* torna *-ss-;* i devant *sc- sm- sp- st-* s'hi afica *e* o *i; —f*) la desaparició de les desinencies *-m; -t* fa grans progressos fins a desaparèixer completament; *g*) nombroses formacions analògiques ab els noms femenins de parentesc, com *nura socra* en lloc de *nurus, socrus;* i altres tramudanses en la *flexió nominal.*

Per acabar de resumir tot lo que diu Stolz del llatí-clàssic i del llatí-popular, apuntarem ara les idees capdals qu'esposa dins un altre capítol que dedica an «el llatí en les seues relacions ab les llengues romàniques» (Das Lateinische in seinem Verhältniss zu den romanischen Sprachen). Vetassí lo que'n diu: «Ja'ls escriptors antics oposaren an el *sermo urbanus* el *sermo plebeius* i *lingua rustica.* També's troben aisladament les espressions *oppidanum genus dicendi, proletarius sermo, cotidianus sermo* (segons Quintilià XII 10, 40 «*quo cum amicis, coniugibus, liberis, servis loquimur*»), i sovint frases com *vulgo vocant* i *vulgo dicitur* dins els gramàtics i glossadors (Schuchardt, *Voc.* I, 102, s.)». No es duptós que «entre les formes dels mots del llatí-vulgar i les de la llengua clàssica sovint hi havia diferencia». «Així es que espesses vegades la *quantidat* de la vocal tònica era diferent en llatí-vulgar que en llatí-escrit. Per via d'exemple sols recordaré que'ls romànics, continuadors (dels llatins) an aqueixes paraules del llatí-escrit *pēior, pīgnus, pēius, pīsum, pūlex, pūlmo, pūnctum, stīpa, tēstum, ūndecim, ūnio,* tramudaren totes aquelles vocals tòniques de llargues en breus; i així resulta *pĕior, *pĭgnus, etc. Diferencies de *quantidat* mostren també el llatí-vulgar **rĕgīmen* i **sēcăle* devora'l llatí-escrit *rēgĭmen, sĕcāle*». «Segons totes aqueixes apreciacions, no puc esser del parer de Sittl, que dins *Bursian's*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Jahresberichten, T. LXVIII, 226, sostén que'l llatí vulgar, demunt el qual operen els romanistes, es una cosa fantàstica (sense reyalidat), i se gira contra'l Dr. Gröber, que dins la meteixa revista (ib. 283 ss.) tracta del *substrat* o *fons* vulgar-llatí de les paraules romàniques. Respecte d'això, som del meteix parer en lo sustancial que Miodon'ski (*Arch. für lat. Lexicogr.* VIII, 146, s.), que en les llengues romàniques veu el correctiu [343] (rectificador) dels testimonis o monuments del llatí-escrit, que la literatura i les indicacions dels gramàtics mos han conservats. Ara cal convenir en que l'oposició entre'l llatí-escrit i el llatí-vulgar no's pot prendre en sentit massa rònec, massa esclusiu. Demunt *Deutsche Literaturzeitung* v. J. 1891, 413 i s., dins una crítica del llibre de Mr. Bonnet *Le latin de Gregoire de Tours* que surt contra l'opinió dominant d'una separació proporcionalment primerenca entre la llengua popular i la llengua escrita, fa avinent Meyer-Lübke que ran ran de la llengua escrita un afina una infinita multitut de matíssos de la llengua usual (Verkehrsprache), diferenciacions de l'espressió llingüística, que son una conseqüencia de la posició social, de la vocació de vida, de la criansa i formació de l'esperit, etc. Ab les limitacions qu'acabam d'espressar, creym podermos mantenir en la vella opinió de que s'ha de distingir entre la llengua del poble i la llengua escrita (així opina, per exemple, Schwan, *Grammatik des Altfranzösischen*, 2a ed. Leipzig, 1893, pàg. I.)». —«Del llatí arcayc procedeixen, un an el costat de l'altre, igualment llegítims (ab els mateixos drets) l'idioma del poble i l'idioma escrit. Ab la conquista que'ls romans feren de Sardenya, Espanya, Iliria, la Gàl·lia i altres, dugueren an aqueixes regions la llengua popular, i d'allà va crèixer a cada provincia el llatí provincial, particularment, com era naturalíssim, a les colonies romanes i en les *ciutats militars* (Lagerstädten) que's redossaven devora'ls campaments romans, de tal faysó que la soldadesca romana juga un paper sens dupte no gens despreciable en la espansió de la llengua llatina dels primerencament anomenats centres de la llecor i de la cultura romana». Posa llavò Stolz que, an el parer dels romanistes, la romanització de les provincies romanes se feu de tal faysó que primer se

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llatinitzà Sardenya, llavò Espanya i més envant la Gàl·lia; i fa notar qu'això's comprova, no sols ab clarícies històriques, sino estudiant d'aprop l'estructura dels dialectes romànics sarts, espanyols i francesos, que mostren an el fons un estat del llatí-vulgar més antic a Sardenya que no a Espanya, i més antic a Espanya que no a França. I acaba Stolz formulant aqueixa conclusió, tan fonda com lluminosa: «Si ans que tot hi ha que admetre que la llengua llatina en boca dels pobles barbres va esperimentar varies tramudanses en quant a sons, formes, vocabulari i sintaxis, així an el veure unànim dels romanistes, aqueixa influencia dels idiomes preromans damunt el llatí en cap d'aquells conceptes (sons, formes, vocabulari, sintaxis) no va esser particularment més fonda ni més forta. Així es que'l sistema morfològic (declinació i flexió) del llatí-vulgar en tots els dominis aont penetrà la [344] llengua llatina, quedà tot un, armònic. També'l vocabulari queda just tocat d'un nombre relativament curt de mots manllevats a les llengues preromanes de les provincies. I també demunt els sistema fonètic romànic han exercida una influencia molt insignificant les poblacions preromanes, segons afirma Meyer-Lübke (*Gramm. der r. Spr.* T. I., 540). Segons tot això, hi ha que corretgir i rectificar l'opinió de Gabelentz (*Die Sprachwissenschaft*, p. 192), segons la qual la *lingua rustica* brollà de la llengua llatina com el ximporrat *criollo* just un bestart selvatge».

Fins assí el doctísim romanista de Innsbruck Dr. Stolz. Si poc agafall donen els altres autors qu'hem citats, an el Sr. J. per cap de les seues afirmacions sobre'l llatí vulgar i el llatí clàssic, més poc n'hi dona d'agafall el Dr. Stolz ab tot això que li acabam de traduir o estractar. Tot això del Dr. Stolz es la reprovació i la condamnació més terminant i absoluta de tot lo que diu el Sr. J. que de «les llengues romàniques» i de les inscripcions dels primers sigles de la nostra era» i dels «gramàtics antics» se pot «conèixer aproximadament», no «la pronunciació» del llatí en general, sino just «la pronunciació del llatí popular de l'època imperial»; i que «les regles ortològiques tretes del llatí vulgar» son tan poc «adaptables» an el llatí clàssic, son tan diferents de «les regles

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ortològiques» del llatí clàssic, que no «serveixen per la lectura, lo més aproximada possible a la realidat, de les oracions de Cícero, els escrits històrics de Cèsar i Tit Livi» i els versos d'Ovidi i de Virgili. Res d'això es sostenible ni's pot admetre segons les conclusions que treu Stoltz del seu magistral estudi sobre'l *desplegament històric* de la llengua llatina en sos dos aspectes *escrit* o *clàssic* i *vulgar*, sentat com-e conclusió final que'l llatí-escrit o clàssic no era cap llengua diferent del llatí-vulgar, sino una depuració que'ls escriptors feren de la meteixa llengua que parlava'l poble, depuració que no's referia a cap «regla ortològica», sino a usar o deixar d'usar certes paraules diferentment del poble i a la manera de construir la frase i ordenar els períodes i cadencia.

Ara vegem lo que diu el clàssic W. M. Lindsay, catedràtic de Oxford, dins el seu famós llibre *The Latin Language* sobre la pronuncia del llatí clàssic i del llatí vulgar. Veyam si dona gens de peu a cap de les afirmacions del Sr. J. sobre aqueixa qüestió nostra. Mr. Lindsay dedica tot el cap. II a la *pronuncia* del llatí, i l'estudia so per so, comensant p'els sons vocals, distingintlos en *llarcs* i *breus*, i llavò els sons consonants en totes les posicions [345] en que's poren trobar. I descriu Mr. Lindsay tots els sons llatins servintse de tots els monuments llatins per mica de llum que puguen donar. Entre aqueys monuments figuren els gramàtics llatins, i copia literalment la descripció que quiscún d'aquells gramàtics fa de cada so llatí. I resulta que cap d'aquells gramàtics que descriuen els sons llatins, son del temps clàssic; la major part son dels sigles II, III, IV i V. ¿Son clares i llampants aqueixes descripcions? Algunes sí; la major part son boyroses i envitricollades, fetes ab paraules vagues i poc precises. I anem a lo principal del nostre cas. ¿Distingeix cap d'aquells gramàtics entre pronuncia clàssica i pronuncia popular? No; tot lo més, consignen que qualque so vocal el poble o *vulgus* el pronuncia més *tancat* o més *ubert* que la gent de lletres. En quant an els sons consonants, no n'hem

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

notat cap d'aquells gramàtics que consigni que'l poble n'articuli cap de consonant a lloc diferent ni de *calidat* diversa que la gent instruida, que'ls clàssics; cap d'aquells gramàtics diu, per exemple, que qualque so qu'entre'ls escriptors es *velar* i *esplosiu*, entre'l poble sia *palatal* o *llinguodental fricatiu.* No, cap d'aquells gramàtics que retreu Mr. Lindsay, fa may distinció entre pronuncia del llatí clàssic o escrit i pronuncia del llatí popular, de manera qu'establesqui may cap d'ells unes «regles ortològiques» p'el llatí-*clàssic* o *escrit* i unes «regles ortològiques» p'el llatí popular, diferents i diverses unes de les altres, fins an el punt de que les del llatí popular no sien «adaptables» ni «servesquin per la lectura aproximada» dels autors clàssics. De manera que cap d'aquells tants de gramàtics dels quals Mr. Lindsay copia les descripcions que fan dels sons llatins, fa en-lloc la més petita menció de tot això que s'embolica el Sr. J. de les «regles ortològiques del llatí vulgar» contraposades a les «regles ortològiques del llatí clàssic, fins a l'estrem, segons el Sr. J., de no servir per «la lectura aproximada» de les obres de Cícero, Cèsar, Tit Livi, Ovidi, Virgili. Cap d'aquells gramàtics que copia Mr. Lindsay se proposa just descriure la pronuncia del llatí-vulgar, preszindint del llatí escrit o clàssic. ¿Que no es capaç el Sr. J. de citarmosne cap de gramàtic de l'època llatina que pregués per tema de la seua obra la descripció dels sons llatins just en boca del poble i no en la boca dels escriptors? ¿Com, idoncs, dins el seu article de 21 de juliol va dir el Sr. J. que «mercè an els gramàtics antics» «se coneix ara aproximadament la pronunciació del llatí popular en l'època imperial»? ¿D'ont ho ha despenjat el Sr. J. qu'aquells «gramàtics» servesquin per aclarir quina era la «pronunciació del llatí popular en l'època imperial», contraposant aqueixa «pronunciació», com ho fa el [346] Sr. J., a la «pronunciació» «clàssica»? ¿Que no es capaç el Sr. J. de citarne cap de gramàtic d'aquells que doni gens de peu per dir lo qu'ell, el Sr. J., diu? Hem de fer el favor an el Sr. J. de suposar que parla de tals autors sense haverlos vists, fiantse de lo qu'haurà lletgit dins qualque *canonista* o *teòleg* francès, que, sensa sebre palada de filologia, s'es volgut aficar a donar llissons de pronuncia llatina, oblidant

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llastimosament que, per donar llisons d'una cosa, cal abans haverla estudiada d'asseguts pero ben asseguts. N'estam seguríssims de que, si'l Sr. J. hagués vists aquells «gramàtics antics» que invoca, no'ls-e posaria'l barret que los posa, no'ls atribuiria lo que no diuen ni han dit may.

En resum: que Mr. Lindsay ab la seua obra monumental sobre la *llengua llatina*, tan notable, que'ls meteixos alemanys l'han traduida en alemany i dins les Universidats seues, emporis de la filologia llatina i romànica, figura com una obra clàssica, com una obra capdal; doncs Mr. Lindsay no dona gens de peu a cap de les afirmacions del Sr. J. contengudes dins el seu article del 21 de juliol referents an el llatí popular i an el llatí clàssic. I no sols això, sino que l'obra de Mr. Lindsay es la condamnació més terminant i absoluta de cada una d'aquelles afirmacions.

Més autors poríem aduir contra'l Sr. J.; per hu consideram innecessari. Ja n'hi ha prou ab els qu'hem citats per demostrar fins a l'evidencia que'l Sr. J. s'esberra ab lo que se treu del llatí popular i del llatí clàssic dins el seu desgraciat article de 21 de juliol. Perque hi diu unes coses molt... cèlebres el Sr. J. dins tal article i els altres qu'ha anat publicant demunt el metex diari sobre «Ortologia». Sortí el Sr. J. tot aixarmat dia 14 demunt l'eludit *diari catòlic* contra això de que un qualsevol adopti dins la sagrada liturgia una pronuncia llatina diferent de la que s'usi dins tal Iglesia o nació, pretenint que, per fer una tal cosa, era indispensable el permís de l'Ordinari; i anunciava una serie d'articles per informar els seus lectors sobre «els estudis» fets ab «dos fins», «un purament acadèmic o universitari», i l'altre «relligiós o esglesiàstic», referent a «la pronuncia» dels «romans de l'època clàssica». I mos deya el Sr. J. que modernament tot una «multitut de professors» han fets «fondos estudis filològics» per aclarir quina era la «pronuncia» llatina de «l'època clàssica». Se veu que'l Sr. J. l'ha aferrada ab el llatí *clàssic* i ab

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'època *classica*, i d'assí no'l treuen. Els filòlegs moderns, que formen verament tot una llegió, es ver qu'han «fets» «estudis fondos» [347] sobre'l llatí, pero no concretantse an el *clàssic*, a «l'època clàssica», sino estudiant totes les «èpoques» del llatí, les primeries i les derreries del llatí, lo meteix que les mitjanies, l'auba i la posta, lo meteix que'l mig-dia, l'*edat d'or*, lo meteix que l'*edat de plata* i l'*edat de ferro*. Així estudia la ciencia les llengues; així l'han estudiada i estudien els «filòlegs» «moderns» i la «multitut de professors» la llengua llatina; l'estudien tota, desde'l principi fins a la fi, desde'ls primers monuments que's troben del llatí fins an els derrers que s'escrigueren, entrada ja no sols d'edat mitja sino fins l'edat moderna. ¿Aont son aqueixa «multitut de professors» de que mos parla el Sr. J. qu'hajen dedicats llurs «fondos estudis filològics» just a aclarir com «pronunciaven els romans de l'època clàssica»? Ens faria ben contents el Sr. J. si les mos anomenava tot[a] aqueixa «multitut de professors» que diu ell, moderns, perque, francament, no'n teníem noves. No, Sr. J., els «filòlegs» moderns no tenen el mal gust ni incorren en la curtedat d'anarse'n a estudiar just «la pronuncia» llatina «de l'època clàssica», sino qu'estudien tota «la pronuncia» llatina; i se serveixen, per estudiarla, de tots els monuments llatins coneguts de totes les èpoques del llatí; ab una paraula, estudien el llatí científicament, no a bocins ni a redols, sino tot el conjunt de l'idioma, de cap a peus i per tots vents. No, Sr. J., els «filòlegs» moderns no cometen la *criaturada* de pretenir que'l llatí sia just el *clàssic*, just lo qu'escrigueren Cícero, Cèsar, Tit Livi, Ovidi, Virgili, Horaci; i que tot lo que no sia això, sien agranadures, fems, que no valga un gafet ni l'aixecar. El *clàssic* no es el llatí, sino just una fase, un cayre del llatí, un redol, un boldró del llatí. Això de tancar tot el llatí dins el *clàssic* i no voler sebre res pus del llatí que'l *clàssic*, es propi de gent que no té'l concepte tan sols de lo qu'es la ciencia llingüística. Així conceberen el llatí els escriptors del Reneixement (sigles XV, XVI, XVII), quant no existía de fet tal ciencia. El concebre avui el llatí d'aqueixa manera tan manxola i esquefida, es característic dels qui no's son enterats encara de que ja fa mig sigle de qu'existeix aquella ciencia. Que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hu ignor un qualsevol que no s'afica a donar llisons an el públic de lo qu'era o deixava d'esser la llengua llatina i de com s'ha de pronunciar tal llengua, no té res de particular; pero que hu ignor un que, sense demanarlehi, s'afica a donar tals llissons, —fa rialles senzillament, Sr. J.

I ¿que'n direm de lo que posa el Sr. J. sobre que «mercè» «a les inscripcions dels primers sigles de la nostra era i an els gramàtics antics, coneixem ara aproximadament la pronuncia del llatí popular en l'època imperial»? —¿Aont treu cap anar [348] a dir això? Per lo de la pronuncia clàssica, qu'es la feria [sic] del Sr. J., ¿que té més «el llatí popular» de «l'època imperial» que'l de les altres «èpoques»? ¿O se figura el Sr. J. que en temps dels clàssics i abans dels clàssics no n'hi havia de «llatí popular»? Preocupantlo a ell tant el llatí clàssic, ¿com no anomena per res el llatí popular coetani del clàssic; i se'n ha d'anar a retreure just el de «l'època imperial»? Lo meteix ocorre demanarli ¿per que treu a rol·lo només «les inscripcions dels primers sigles de la nostra era»? ¿Tal volta no n'hi havia a betzef d'inscripcions abans i després d'aqueys «primers sigles»? Sí, en romanen moltíssimes d'inscripcions del temps clàssic i del temps arcayc, anterior an el clàssic, si bé no tantes; i totes son igualment interessants per la qüestió de la pronuncia llatina. Sí, les anteriors i les posteriors an «els primers sigles de la nostra era», son tan importants com may ho puguen esser les d'aqueys «primers sigles», que retreu el Sr. J., per la qüestió d'aclarir quina era la vera pronuncia llatina. —Igualment fa rialles que se'n venga'l Sr. J. a dirmos que «mercès» «an els gramàtics antics», «sabem avuy aproximadament quina era la pronuncia del llatí popular». Això sí qu'es tot una troballa del Sr. J. Els filòlegs moderns, després de registrar tots aquells «gramàtics», per veure si hi porien endardellar i aclarir qu'era propiament el llatí popular, se queixen, entre altres, Meyer-Lübke (veyau més amunt, pàg. 313), de que no'n donen casi cap claricia; i que, si retreuen may res de *sermo vulgaris*, es per dir que tal o qual paraula de dit *sermo*, no s'ha d'usar. Doncs bé, ara'l Sr. J. mos assegura baix de la seua paraula que, «mercé» an aquells «gramàtics», «coneixem ara aproximadament la pronuncia del llatí

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

popular»! Quant el Sr. J. assegura això, els seus motius tendrà. ¿Per que no retreu els passatges d'aquells «gramàtics antics» aont fassen res de lo qu'ell suposa? Si no hu va fer dia 21 de juliol, ¿per que no hu fa ara? Mir que'ns faria un favor gros de tot. A l'acte escriuríem an el mateix Meyer-Lübke i a tots els filòlecs alemanys, italians i francesos que coneixem, donantlos aqueixa bona nova, que hi ha tal i tal «gramàtic antic» que dona del llatí vulgar claricies tan puntuals, que'ns fan «conèixer aproximadament la pronuncia» de tal «llatí» «de l'època imperial». Perque tots aquells filòlegs dins llurs obres demostren no sebre'n res de tals claricies d'aquells «gramàtics» que suposa'l Sr. J. I lo bo es que'l Sr. J. atribueix aquest enfilall d'inexactituts a autors de tanta nota com Jordi Mohl, Arseni Darmesteter i Meyer-Lübke. Aquest derrer el tenim, i no diu res de lo que suposa'l Sr. J. Els altres dos no'ls-e tenim; pero, donada la seua talla científica, [349] jugam qualsevol cosa an Sr. J. que no diuen res de lo qu'ell pretèn.75 I si no, que transcriga el Sr. J. els passatges d'ells, íntegres, i ho veurem si hu diuen o si no hu diuen.

---

75 Nota (1) de l'original: Estampat ja això, es arribada a les nostres mans l'obra de Darmesteter, *Cours de Grammaire Historique de la Langue Française.* Fulletjam el tom I, dedicat a *fonètica*; i hi afinam, baix del títol *Latin populaire et latin classique,* l'article següent: «An els primers temps de la República romana, el llatí se presenta baix d'un aspecte diferent d'aquell que tendrà tres o quatre sigles més tart: es el llatí arcayc, conservat dins algunes rares inscripcions, sobre les quals discuteixen els llatinistes. Durant aquells sigles de barbarie guerrera, aont tota literatura es desconeguda, el llatí que cap acció conservadora detenia, se transforma ràpidament. La conquista de Grècia li obri una era novella: baix de l'influencia de les lletres gregues, se congria a Roma una escola de prosadors i de poetes. Livi Andrònic i Naevius cerquen polir aqueixa llengua ruda i grossera i regularisar la seua gramàtica i pronuncia. Un poc més tart, Enni, escriptor d'ingeni, fixa'ls principals caràcters del llatí clàssic: es p'el llatí lo que Dante fou per l'italià, Luter per l'alemany, lo que Ronsard tengué l'ambició d'esser p'el francès modern; ab motiu porem considerar Enni com-e pare de la llengua literaria de Roma. Els grans escriptors qu'ompliren el sigle abans de Jesucrist no hagueren de fer més que continuar l'obra d'Enni, i feren d'aquesta llengua escrita l'admirable instrument de les obres-mestres que sap qualsevol. Es de llamentar mentres tant qu'aquesta llengua escrita, nada baix de l'influencia de Grècia, patís fins a tal estrem la seducció i l'encant de la literatura grega, que may no se'n arribàs a emancipar. Lluny d'això, menyspreuant son propi geni, cercà esmol·lar son lèxic, ses construccions, sa versificació demunt el lèxic, sintaxis i versificació dels grecs. Així la forma de *tota* la poesia llatina clàssica, en lloc d'esser una forma nacional, no fonc may altra cosa qu'una forma manllevada. —Hi hagué així meteix una corrent contraria a l'influencia grega (*Cato),* pero fou massa fluixa per exercir una acció sensible. —Aquesta llengua escrita qu'admiram dins els clàssics, ¿ab quines relacions estava ab la llengua parlada? Un se'n pot formar una idea comparant (encara que la comparansa flaquetji per molts de vents) el francès literari ab el francès parlat. El francès es una obra artística, formada per l'acció perseverant d'un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

enfilall no interromput de grans escriptors, la llengua de cada dia se distingeix per certes diferencies de pronuncia, de lèxic i sobre tot de sintaxis. D'altre vent, les diferencies se van aczentuant ab les diverses classes de la sociedat, segons qu'un devall de l'aristocracia elegant i de la burguesia il·lustrada an el poble, [350] el qual ab lo seu parlar més franc, més lliure i més natural, no s'empatxa de cap de les regles apreses a l'escola o haventles ab gent de mon. —Lo meteix n'hi ha pres a la llengua parlada a Roma: l'aristocracia, les classes directores empraven un llenguatge acostat tot lo possible a la llengua literaria; ara'l de la burguesia ja tenia un demble més lliure. Mentres tant l'ensenyansa de l'escola, i a una edat més avensada, l'educació literaria, l'acció d'un medi social aont la llengua escrita s'imposava com-e *llengua oficial*, essent la llengua dels tribunals i de l'administració civil, religiosa i militar, manteníen sens alteracions massa fondes el parlar popular. La *plebe* meteixa, que's poria més fàcilment sustreure a les influencies conservadores, en sufria l'acció fins a un cert punt; car, oint parlar en torn d'ella una llengua gramatical ab regles fixes, se sentia com-e capturada de seguir la corrent que tan propmpte se'n havia de dur el llatí a mal viatge. —Vetassí perque la llengua parlada varia poc durant la República i l'Imperi. Ara an el sigle V, quant la llengua clàssica, des·sustada després de les obres mestres de Cícero, Tit Livi, Tàcit, Lucreci, Virgili, Horaci, romangué condamnada a l'esterilitat, i ab l'immens edifici imperial hagué donat cobri a la *llengua oficial*, —la que'l poble parlava, alloure a-les-hores i independent, se desplegà sense fre ni contrast segons el seu propi demble. —Dues causes especials precipitaren aqueix moviment: l'adveniment del cristianisme i les invasions dels barbres. D'una banda, el sacerdoci, per atreure-se la multitut i arrambarla a la fe novella, parla el llenguatge de la multitut, elevantlo fins a ell; i d'altra banda, els barbres, esfondrant Roma, esfondren la seua llengua oficial. —Una partida de construccions i de formes de mots, que la llengua literaria, massa primcernuda o massa conservadora, havia rebutjades, triunfaren d'una manera irresistible; i, com en materia de llenguatge el nombre fa lley, i d'altre vent, la derreria de l'Imperi, la *plebe* formava l'inmensa majoria de la nació, foren les faysons de parlar pròpies de la multitut les que dominaren esclusivament. Es ab aquest sentit que cal dir que les llengues romàniques surten del llatí popular; elles en son la continuació dins la sucessió del temps.....».

Això es lo que diu Damesteter, i no lo que li atribueix el Sr. J. ¿Com s'esplica que'l Sr. J., que nosaltres creym incapaç de mentir, atribuesca en aqueix autor, coses que tal autor no ha dites? Nosaltres creym qu'es que'l Sr. J. no ha vista aqueixa obra de Darmesteter, i s'es fiat de les referencies que'n deuen fer aqueys *teòlegs* i *canonistes* [351] francesos que retreu com autoridats filològiques, allà ont se veu a la llegua que ni'n fan olor. An aqueys soscayres s'esposa el qui se'n va a citar autors sense haverlos vists. De manera que Darmesteter diu del llatí-popular i del llatí-clàssic exactament lo qu'hem vist que'n diuen Meyer-Lübke, Grandgent, Stolz, Lindsay, etc., lo que'n diuen unànimement tots els filòlegs moderns, dignes de tal nom; res de lo que'n diu el Sr. J., sino tot lo contrari.

De manera que tot allò del Sr. J de que «les inscripcions dels primers sigles de la nostra era» i els «gramàtics antics» servesquin de ver per «conèixer aproximadament la pronuncia del llatí-popular de l'època imperial», i no la del llatí-escrit, i allò altre de que «les regles ortològiques tretes del llatí-vulgar» no son «adoptables» per coletgir la «pronuncia llatina» ni servesquin per lletgir Cícero, Tit Livi, Cèsar, Ovidi, Virgili; —tot això no hu ha tret el Sr. J. de Darmesteter, sino del seu propi cervell o de qualque *teòleg* o *canonista* francès d'aquells que'ls Sr. J. cita i que's veu que en quant a filologia fan els meteixos graus, poc sà poc llà, que'l Sr. J., que no'n fa gayre. Nosaltres no li retreuríem si'n fa molts ni si'n fa pocs, si no s'hagués volgut aficar a dir la seua en coses que's veu clar que no ha estudiades ni mitjanament, i que per lo meteix no hi entén palada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per cloure aqueixa ullada general demunt el llatí i per porer-ne formar un concepte integral, pertoca fixarnos una mica en la fase que presenta aqueixa llengua baix del nom de *llatí cristià.* [350]

Ah, Sr. J.! Vos qui sortíreu dia 14 de juliol tan respectuós ab l'Autoritat sagrada de l'Ordinari, i vos atansàreu a pegarmos una batcollada perque hem tengut i tenim l'atreviment de pronunciar en públic el llatí així com creym que cal pronunciarlo, això després d'haver donades dins el nostre estudi de 1908 sobre tal cosa les raons i els fonaments de ciencia en que'ns fundàvem, sense que negú nat del mon se sia atrevit a refutarlesmos a la [351] descuberta; vos idoncs ab tots els autors que al·legau a favor de que's pronunciy el llatí just així com el pronunciaven els *clàssics* i que sembla que no admeteu altre llatí que'l *clàssic*, hauríeu d'esser una mica més respectuòs ab la tradició cristiana; ho hauríeu de tenir una mica més en conte lo que feu l'Esglesia, lo que feren els Papes i els Bisbes i els Sants Pares de l'Esglesia quant entraren dins la llatinidat, quant varen adoptar el llatí com-e llengua de la lliturgia i de la predicació i de la propaganda escrita ¿Quant ni aont se passaren p'el cap aquells Papes, Bisbes i Sants Pares dels primers sigles de no voler altre llatí que'l *clàssic*? ¿Quant ni aont les va ocórrer no admetre dins l'Esglesia de Deu altre llenguatge que'l de Cícero, Cèsar, Tit Livi, Ovidi, Virgili? ¿Ho sabeu, Sr. J., que a cap Papa, Bisbe ni St. Pare li ocorregués res d'això a-les-hores? Clar està que no n'hi hagué cap, senzillament perque, ademés de l'assistencia de l'Esperit Sant ab que contaven, comensaven per tenir sentit comú; i per això no se'n anaren a perdre temps a endardellar com era que s'espressaven els *clàssics* per subjectars'hi servilment, cegament; sino que prengueren el llatí tal com se parlava en aquell temps, esporgantlo, afaytantlo, tot lo possible, això sí, per que de qualque manera fos digne de la majestat de la Paraula de Deu i dels Misteris inefables de la sagrada lliturgia. El Sr. J. ho sap tant bé com nosaltres que l'Esglesia acceptà el llatí tal com se trobava quant [352] ella prengué possessori de l'Imperi Romà; i parla i escrigué'l llatí tal com llavò's

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

parlava i s'escrivía; i no sols això, sino que hi introduí un sens fí de paraules, necessaries per espressar exactament les veritats, els dogmes cristians. Ab la llengua que parlava'l poble a Itàlia, a l'Àfrica *proconsular*, Espanya i les Gàl·lies, tot d'una que s'hi va estendre'l Cristianisme, s'hi feren versions de la Biblia; i no anaren a cercar el llatí dels clàssics sino'l qu'aquells pobles parlaven. Una d'aqueixes versions, que Sant Agustí anomenava *Itala*, Sant Jeroni *Vulgata* i Sant Gregori *Vella,* predominava ja entre totes les altres la derrería del sigle II. La derrería del sigle IV Sant Jeroni d'orde del Papa Sant Damas, revisà i corretgí aqueixa *versió,* deixantla ab un llatí, que's troba a cent llegues del clàssic i ran ran del llatí popular, i això que Sant Jeroni era un entusiasta ferventíssim de Cícero. Derrera les versions de la Biblia en llatí, vengueren les obres originals dels Sants Pares i Escriptors esglesiàstics: Tertul·lià, Sant Ciprià, Lactanci, Sant Ambròs, Sant Agustí, St. Jeroni, Seduli, Aureli Prudenci, Sant Lleó i molts d'altres. Aquests formaren el llatí-cristià, que no es cap imitació servil dels *clàssics*. Com fa notar molt agudament Meyer-Lübke, segons hem vist més amunt (pàg. 322), fins després de Constantí que'l Cristianisme consolidà la seua existencia dins l'Imperi, els escriptors cristians no'n volien sebre res dels escriptors *clàssics*, i fins se'n feyen grossos d'esberrarse d'ells. Després de Constantí malevetjaren els cristians ab molt d'acert apoderarse de la cultura gentil i ferse propies totes les gales, elegancies i garrideses de llenguatge i d'estil dels antics escriptors *clàssics*, pujant envers d'això demunt tots Sant Jeroni. Pero somià tal volta cap d'aquells escriptors cristians ni el meteix Sant Jeroni tancarse dins Cícero, dins Cèsar, dins Tit Livi, dins els *clàssics*, de manera que llur llatí fos ni més ni pus que'l dels *classics?* No, i cent voltes no. No parlem ja dels altres escriptors cristians; concretantmos a Sant Jeroni, el seu llatí, per més reminiscencies *clàssiques* que s'hi balluguin, difereix *toto caelo* del llatí de Cícero, de Cèsar, de Tit Livi, de tots els altres *classics.* Ell meteix en fa gala (veyau més amunt, pàg. 322) de no subjectarse a la gramàtica d'aquells antics escriptors, qu'ell venerava. De manera que la tradició cristiana, la tradició de l'Esglesia de tota l'època

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llatina ens dona un criteri respecte del llatí, del tot oposat an el Sr. J. No, els Papes, Bisbes i Sants Pares de l'Esglesia no pretengueren may ni somiaren lo que sembla pretenir i somiar el Sr. J.; tancarse dins els *clàssics* en materia de llatí i no admetre altre llatí que'l de Cícero, Cèsar, Tit Livi, Ovidi, Virgili i demés *clàssics*. I va tan tapat el [353] Sr. J. que no veu qu'el llatí d'aqueys grans escriptors no es més qu'una fase, qu'un cayre, qu'una època del llatí; no es d'un bon tros tot el llatí, i sobre tot, no es el llatí que'n dona la tradició cristiana, esmol·lat i plasmat per l'Església de l'època llatina, la qual, francament, hem de creure que'n sabia una mica més que no el Sr. J.

Aqueixa obra sobirament meravellosa de la plasmació del llatí-cristià, de la *cristianisació* del llatí, la descriu admirablement aquell meritíssim i piadosíssim escriptor, gloria de la França de mitjàn sigle XIX, A. F. Ozanam, dins la seua obra, tan notable per molts de conceptes, *La Civilisation au Cinquième Siècle.* Hi dedica tota la *Disertació XV* baix d'aqueix títol: *Com la llengua llatina tornà cristiana*. Escoltaulo una mica per un gust. Diu que'l Cristianisme «introduía'ls esclaus, els pobres i les dones a la vida de l'esperit». «Aquesta invasió dels desheretats del mon antic, d'aquells que la sociedat despreciava, es, a mon entendre, lo que prepara, precedeix i contrapassa de bon tros, ab ses seues proporcions, l'invasió dels barbres. Es ella qui engrandeix l'auditori an-e qui's dirigirà la paraula humana, i qui per consegüen renovella l'inspiració de les lletres».

«Més s'era mester, diu Ozanam, per primera que la literatura cristiana trobàs la seua llengua, i allò qu'es més difícil, que l'engarbullàs ab elements existents i rebel·los. S'era mester que l'Esglesia d'Occident parlàs llatí, això es, la llengua natural d'aquella sociedat moridora qu'ella havia de consolar en l'agonía, la llengua manllevada d'aqueixa multitut de Germans, de Francs, de Vàndals que ja invadeixen les terres de les fronteres, les plasses de l'exèrcit i fins-i-tot els primers càrrecs de l'Imperi. Més ens manca sebre per quin prodigi el llatí, aquella llengua pagana tan vella, que guarda'l nom de trenta mil Deus, aquella llengua sollada ab les impureses de Petroni i Marcial, tornà cristiana, tornà la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llengua de l'Esglesia, la de l'edat-mitja; com aquest idioma que semblava destinat a finir ab el mon, ja qu'era sortit de les seues entranyes, romangué llengua viva demunt la tomba de la seua sociedat morta, fins an el punt que durant tota l'edat mitja no s'aturaren de predicar, d'arengar i d'ensenyar en llatí... Per això, d'aqueixa transformació sens exemple dins l'historia de l'esperit humà, es que'ns pertoca donar conte... Res sembla de tot d'una menys capaç d'idees cristianes qu'aquesta antiga llengua llatina, que ab la seua primitiva asprura, no sembla feta més que per la guerra, per l'agricultura, p'els processos. Vetallà'l llatí antic ab ses formes dures, concises, monosil·làbiques; es bé l'idioma d'un poble que no passa gust de perdre-se, [354] com els grecs, dins llargarudes conversades que no consumeix el temps demunt els graons de marbre del *Parthenon* ni devall els pòrtics de l'*Agora.* Un veu, al contrari, homes atrafegats que van menys d'idees que de ganancies, que's topen apenes per un camí polsós, petxucats d'un sol que capona, i que's diuen, aviat i tan curts com poren, els mots que denoten fortes espressions: *Mars, vis* (la guerra, la forsa), *aes* (el coure que'n fan les armes). Si's tracta del camp, no espereu qu'espressin les seues belleses ab mots armoniosos que vos umplin l'orella; al contrari, son paraules d'una síl·laba: *flos, frux, bos (flors, fruyt, bou)*. Tot lo qu'es necessari a l'home del camp acaba ab un sò breu, tan curt com el moment que necessita per escampar la llevor i taparla ab l'arada. La llengua dels negocis té la seua rel, el seu germen dins aqueixes espressions atesades aont sembla que s'es concentrada tota l'energia d'un poble pledetjador, d'un poble jurídic: *jus, fas, lex, res* (dret, justicia, lley, cosa), ab un mot, totes les rels essencials de la llengua del dret».

Després descriu Ozanam la poderosa influencia que'l grec exercí demunt el llatí i la pronunciació del clàssic, moment massa curt d'un esplendor sublim de les lletres llatines que'l poble may arribà a atènyer, fent la seua via'l llatí popular, romanent com-e petrificat i salsit el clàssic. Fa notar que Cícero «senyalava ab molt de greu, com edat d'or de la llengua, el temps de Scipió *l'Africà*». «Per Cícero, com per molts d'altres,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

el sigle en que vivia, li feya tristor, i el considerava un sigle de decadencia, col·locant l'edat d'or més enllà. Va esser, diu ell, un privilegi del sigle dels Scipions el parlar bé i viure bé. De llavò ensà la multitut d'estranjers ens ha mestayat el parlar». Quintilià (*Inst.* I, U, c. VII) testimonietja que sovint la gentada qu'omplia'ls teatres i els circs, entusiasmada ab la representació dels drames llatins, rompia ab fortes esclamacions en llengua bàrbara. «I així es que's declara desde'ls primers temps de l'Imperi, la corrupció de la llengua... No es el cristianisme qui'l mata (el llatí); al contrari, es el cristianisme que'l farà reviure». Diu després que «tres genis se comparteixen l'antiguedat, el geni d'Orient», «de la contemplació, del simbolisme»; «el geni grec», «de l'especulació, de la filosofia»; «el geni llatí, «de l'acció, del dret, de l'imperi». «Per que la civilisació antiga sencera passàs dins l'hereuatge dels moderns», «era precís que's conservassen aqueys tres genis», que «l'esperit» de «l'Orient, de Grècia i de Roma vengués de qualque manera a formar l'ànima de les nacions naixents. La llengua llatina oferia an el [355] cristianisme un instrument meravellós de llegislació i de govern per l'administració d'una gran sociedat; més s'era mester que la llengua de l'acció tornàs la llengua de l'especulació; s'era mester ablanir, popularisar aquella llengua rígida i sabia, donarli qualidats que li mancaven per satisfer la raó ab tota la regularidat de l'exactitut de la terminologia grega i per ferir l'imaginació ab tot l'esplendor del simbolisme oriental». «El cristianisme ho conseguí ab una obra que de tot d'una semblava ben petita, ben humil; pero que, com tot lo qu'es humil, incluía un dels més grans pensaments que may s'hajen concebuts: això va esser la *Vulgata*, la traducció de la *Biblia».*

Descriu llavò Ozanam la gran feynada de Sant Jeroni ab la correcció de la *Vulgata* i ab la traducció nova que feu dels llibres hebreus del *Vell Testament*, que dona per «una de les obres més prodigioses de l'esperit humà, i que no es estada prou estudiada desd'aquest punt de vista. Per ella entra dins la civilisació romana el riu del geni oriental, i no es p'el petit nombre de mots hebreus intraduibles que Sant Jeroni ha conservats

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i qu'es inútil tenirlos en conte. No es perque la llengua llatina ha adoptat l'*Alleluia* i *l'Amèn* qu'ha multiplicades les seues riqueses, sino qu'es per les construccions ardides que s'ha apropiades, per aquestes alianses de mots qu'un no se'n feya contes, per aquesta prodigiosa abundor d'imatges, p'el simbolisme de les Escriptures, aont els fets meteixos i els personatges son les figures d'altres fets i d'altres personatges; aont Noé, Abraham, Job valen sobre tot com a representacions anticipades del cristianisme; aont les noces sagrades de Salomó, representen les futures noces del Mesies ab l'Esglesia; aont, per dirho així, tota imatge de lo passat crida lo futur. D'aquí lo qu'encara no s'es notat prou dins les profunditats del geni hebreu, lo qu'arribava d'aquesta manera dins la novella llengua cristiana, vull dir, aqueix paralelisme qu'es el geni meteix dels hebreus».

Fa notar Ozanam que l'hebreu no té present, sino just passat i futur. Dins aqueix idioma, diu ell, «el temps s'esborra, i no queda més qu'una cosa, una gran idea que constitueix el fons del pensament oriental, i qu'entra ab ell dins la llengua llatina»; «lo que hi entra dins aqueixa llengua», «lo que hi penetra i hi arrela, es l'idea de l'eternidat». La «part» grega del Vell Testament, «i tot el Nou, les *Cartes* dels Apòstols que conteníen el resum de tota la teologia cristiana i els llibres dels primers Pares», «tot això» que «estava en grec», «ho varen haver de traduir molt prest en llatí per satisfer les necessitats dels feels... Per consegüent, les riqueses teològiques del cristianisme grec [356] passaren aixís dins la llengua llatina; i assí també tenc poc en conte els mots novells que fou forsat haver de manllevar an els grecs, com per exemple, tots els mots relatius a la Lliturgia i a la Jerarquia: *episcopus, presbyter, diaconus,* el nom de *Crist, Paràclit, batisme, anatema* i tants d'altres». —«Més això no son conquistes que fassen alsar el cap a una llengua; son com aquelles pedres qu'aplega la llau de neu que's congria d'un borrelló an el cim de les muntanyes, que'l vent fa redolar, i redolant redolant cap avall, va aplegant borrellons i borrellons, arribantse a fer un pilot colossal com dues o tres cases grans, capdellant tot lo que troba, fins que s'atura an el fons de la vall, esglayant per la grandaria fora mida del seu vorjo i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

embalum». —«Lo que la llengua llatina aprengué dins l'escola del cristianisme, no foren els artificis oratoris, aquells jocs de nombre i de ritme aont xalava tant Cícero; sino que hi aprengué de suplir la seua insuficiencia filosòfica, aquella insuficiencia de que's queixava'l meteix Cícero, quant, desteixinantse per traduir els escrits de Plató i dotar la seua llengua del tresor intel·lectual de Grècia, a estones se confessa impotent, descoratjat, vençut. El cristianisme no acceptà tal desesper, tal descoratjament, tal derrota. Quant la llengua llatina se va esser atansada una volta a traduir les *Cartes* de Sant Pau, es a dir, lo que hi havia de més atrevit i més difícil dins la metafísica cristiana, ja no hi hagué res a-les-hores que no pogués intentar». —«De tot d'una el cristianisme va fer aquestes paraules, indispensables a tota teologia cristiana: *spiritualis, carnalis, sensualis*, per designar lo que's relaciona ab l'esperit, la carn i els sentits; llavò va haver de fer aquells verbs qu'espressen aquelles idees que'ls antics no coneixíen, per exemple, el verb *salvare,* puys Cícero confessa ell meteix qualque vegada que no existeix cap mot per traduir el grec αωτηρ (*salvador*), i s'era mester una innovació cristiana per dir *salvator, justificare, mortificare, jejunare*. Vetassí una partida de verbs que calia produir». —«Això no bastava; calia devallar més endins que no'ls antics dins les delicadeses del cor humà. Sèneca sens dupte havia duyt ben lluny el rigor de l'anàlisis; pero'l cristianisme contrapassa Sèneca de molt, va més envant i destria dins els derrers replecs del cor virtuts de les quals els antics no creyen capaç l'home. Els antics romans no havíen dit may, i els cristians ho digueren els primers: *compassio.* Es ver que'ls cristians no fan sempre mots llatins, sino que's contenten a voltes d'enflocar els grecs rónegament. Per això digueren *eleemosyna (almoyna)*. Era precís dur avant aquest treball qui creava així a la llengua uns cabals de que fins llavò no havia tenguda noticia; calia perdre la por de fer [357] espressions noves». —«La llengua llatina havia conservat sempre'l caràcter concret; la lengua llatina no amava les espressions abstractes; no tenia'l do de treureles del seu propi fondo. Així en lloc d'*agraiment*, els antics llatins deyen *gratus animus*; i, per dir *ingratitut*,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

deyen: *ingratus animus*. El cristianisme fou més ardit i digué ab una paraula: *ingratitudo*. D'assí vengué la facilidat de construir bona partida de mots consemblants per multiplicar les idees abstractes; així's formaren *sensualitas, gratiositas, dubietas*. Totes aqueixes espressions no eren superfluixes ni propies per engaumeir i enferfegar ab fullaraca una llengua que ja's bastàs a sí meteixa; sino qu'espressaven elles totes soles lo qu'abans s'espressava ab perifrasis, es a dir, lo que sovint no s'espressa de cap casta, perque ordinariament no's diu de gust lo que no's pot dir just ab una paraula. Per tal motiu, els raonaments seguits, les discusions més subtils podíen sostenirse en llengua llatina; la llengua cristiana, per seguir les disputes espinoses dels arrians, s'era vista obligada a besquetjarse la flexibilidat i la delicadesa de la llengua grega i adquirir la meteixa prontitut de servir l'inteligencia donantli la paraula oportuna i adequada, un mot aposta per un pensament definit. El llatí, idoncs, era arribat casi casi an aquesta riquesa del grec de porer crear sempre mots quant s'era mester». —«Més el cristianisme no poria arribar an aquest renovellament de la llengua llatina, sino violentant qualque poc aquesta hermosa llengua de Cícero i Quintilià per ferli acceptar aquestes espressions desconegudes qu'acabam de citar, per que fos possible dir ab aquest idioma, altre temps esquisit, *sensualitas*, *impossibilitas*, i tots aquells altres mots necessaris, fos com fos, per les disputes dels concilis. La Biblia era estada el principal, el gran instrument de la reforma del llatí, introduint d'una banda les riqueses filosófiques del grec. Més la meteixa Biblia i el cristianisme ab això tengueren aussiliars: per un costat els africans, per l'altre el poble, es a dir, el poble d'aquesta època, un poble mig barbre». —«Vos crit l'atenció demunt aquest fet, massa poc estudiat, de la invasió dels africans dins la literatura llatina, i sobre tot dins la cristiana an el temps que anam estudiant. S'es observat més d'una vegada que les lletres llatines fan la volta en certa manera, del mediterrani: enconades dins aqueix bres que formen la *Magna-Grecia* i l'Etruria, en sortiren per doblegar els Alps i trobar dins la Gàl·lia escriptors com Cornelli Gallus, Troc Pompeu i llurs contemporanis; després dins

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Espanya, aont se trobaren poetes i historiadors d'un gust menys pur, i finalment, un poc més tart, dins l'Àfrica, aont va nèixer la derrera, més [358] no la menys feynera generació, que dugué a les lletres tota la fogosidat del seu clima». —«Foren en temps de Nero Cornut, deixeble de Sèneca, Clavo Fronto, Mestre de Marc Aureli, el poeta Nemecià, Apuleu i molts d'altres, essent el derrer de tots Mars Capella. El geni dels africans es sobre tot conegut per Apuleu, que dins la seua novel·la, *L'Ase d'or*, bé fa veure'l seu gust de metàfores oscures, d'espressions antiquades, d'hipèrboles temeraries. Apuleu carregà sa prosa de tots els ornaments de la poesia; fa de la prosa un llenguatge poètic, trepitjant totes les regles del bon gust llatí. A dir ver, pareix qu'aqueys escriptors africans han de venjar l'injuria d'Anníbal en la llengua de llurs vencedors. Més no's pot desconèixer, en mig d'aquest desorde, una certa fogosidat que s'hi sent de l'ardor del sol i dels arenals del desert. I se coneix més encara quant l'escola africana torna cristiana, quant ella produeix els més il·lustres Pares de l'Esglesia, i els més primerencs: Tertul·lià, que Sant Ciprià anomenava *el Mestre*, quant deya a son secretari parlant e les seues obres: —*Donameu'l Mestre.* Després Sant Ciprià meteix, Arnobi, i per demunt tots Sant Agustí». —«Vosaltres ho veys, la literatura cristiana, desde'ls primers sigles es tota africana d'origen i, per consegüent, en té el caràcter. Tertul·lià, el cap d'aquesta escola, tenia tots els perjuys del geni africà: no coneix la calma, i això ja es un gran perjuy devant aquesta antiguedat, que té com un dels seus caràcters la calma, qu'es ordinariament el caràcter més gran de les obres artístiques. La impetuosidat del pensament se tira, no demunt l'espressió més ajustada, sino demunt la més forta i la més dura. Si ha de presentar una veritat, no espereu que la presenti p'el cayre qu'atreu, sino p'el cayre que fer i nafra. Es temerari, provocador; crea conflictes a les intelligencies que'l segueixen; pero dins les seues tenebres hi coetjen sempre vergues de llamp; dins els seus escrits la pompa de les paraules no serveix may per tapar l'indigencia dels pensaments; fa trossos dels mol·los antics, pero es perque la lava que vessa, ja no hi cap. Les seues espressions, tan

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

enèrgiques que semblen reptaments, ben sovint acaben per forsar la vostra raó a regoneixerse vençuda; i aquest home que hu diu tot d'una manera tan bàrbara, a la fi arriba an allò que constitueix el triumf de l'eloqüencia humana, a dir lo que vol dir. Tal volta ho dirà malament; pero hu dirà tot sencer, sense miraments, de la manera més forta i més durable. Es així qu'ell va fer un dia per la necessidat d'espressar el conjunt de la civilització romana, aqueixa paraula monstruosa, sí, pero eloqüent: *romanitas*. Es així que, havent de definir l'Esglesia, [359] ha dit ab una llengua que cap romà segurament hauría volguda regonèixer per seua: *Corpus sumus de conscientia religionis et disciplinae divinitate, et spei foedere.* Es ell també que volent donar la derrera pinzellada, pintant la descomposició de l'organisme humà, ha trobades aqueixes fortes espressions: *Cadit in originem terram, et cadeveris nomen ex isto jam nomine peritura in nullum inde jam nomen et omnis vocabuli mortem.* I ell ha deixada a Bossuet aqueixa frase immortal: *aquest jo no sé que, que no té nom dins cap llengua.* Així els africans son barbres, pero barbres eloqüents. Ells fan caure la picassa demunt aqueix edifici sabi de la llengua llatina, així com l'havíen enllestida els antics, els deixebles dels grecs; pero bé's comprèn que ab aquesta destrossa se podrà reconstruir qualque cosa més gran». —«Ab tot i ab això, no eren els africans tot sols qui aydaven an el cristianisme ab aquesta tasca de destrucció i reconstrució; eren només el cap d'aquesta columna bàrbara que formava en reyalidat el poble romà, aqueix poble reclutat de totes les barbàries»... «Vetaquí com aquest poble que s'anomenava el poble romà, no era altra cosa que'l gran i progressiu reclutament de la barbarie. Era també'l reclutament del cristianisme; perque aquesta relligió, que no tenia desdenys p'els petits ni p'els ignorants, qu'havia fetes les primeres passes per sortirlos a camí, los obri les portes de bat en bat; no té por de llur brossa, i permet que les catacumbes se cubrissen d'inscripcions grolleres, sembrades de barbarismes i de solecismes: *quam stabiles tivi haec vita est. —Refrigero Deus animo hominis. —Irene de calda*». —«Vosaltres ho veys. La llengua de les inscripcions de les catacumbes es la llengua

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'aquest poble qu'hem vist que no s'empatxava ni de regles eufòniques ni de regles llògiques, i que tenia una pronuncia ben diferent d'aquella de la sociedat escullida i elegant, que parlava la llengua de Cícero i Horaci. El poble desfigurava fins i tot el llatí tan popular dels psalms, i Sant Agustí conta que dins les esglesies d'Àfrica els clergues no havíen pogut conseguir may que la gent cantàs: *super ipsum efflorebit sanctificatio mea*. Sempre cantaven: *floriet*. Tota la docilitat cristiana no havia pogut desarrelar aquest *solecisme*; i diu Sant Agustí que, per que'l poble ho entengués, no havíen de dir: *non est absconditum a te os meum*, sino: *ossum meum*. I ell s'estimava més parlar així, «perque, diu ell, no se tracta tant d'esser llatí com d'esser comprès». Sant Jeroni, per més enamorat qu'estiga encara de l'hermosa llengua de Cícero i de Plaute, troba que les Escriptures han d'esser una cosa tan natural i tan plana, que les puga entendre una assamblea d'ignorants». —«No [360] obstant, es dins la poesia sobre tot que's coneix l'intervenció del poble, novella i fecunda ab el cristianisme.....». —«El cristianisme, tan condescendent ab les aficions populars, no tenia segurament cap raó per contrariar aqueixa (l'afició a la rima); i també dins els mès antics essaigs poètics, sortits d'una mà cristiana, vé molt de-nou trobar la rima desinvolta fins a un punt que'ns transporta a les consuetuts dels temps moderns. Jo cit per primera vegada un poema ben poc conegut, que negú l'ha citat encara, i que'm sembla, no obstant, decisiu ab aquesta materia; es un poema baix del nom de Sant Ciprià, que com que no sia d'ell, pero qu'es sense cap dupte del seu temps, del temps de les persecucions. Tracta de la resurrecció dels morts; i els catorze primers versos formen una gran tirada monorrítmica. De llur armonia poreu ara jutjar per la mica que vos donaré a conèixer: *Qui mihi ruricolas optavi carmine musas* | *et vernis roseas titulari floribus auras,* | *aestivasque graves maturari messis aristas,* | *succidi tumidas autumni votibus uvas...* Després de catorze versos que rimen en *-as*, cinc rimen en *-e* i sis en *-is*; i d'un cap a l'altre el poeta cristià que cerca gravar sos versos dins la memoria dels oyents per ensenyorirse de la d'aquests i seduir la imaginació llur, no ha trobat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

medi mès avengut que la rima». —«Un poc més tart el cristià Conmodià, encara en el temps de les persecucions, compòn vuytanta capítols, *adversus gentium Deos*, que volen esser versos. Ells no valen lo qu'aquells que us acap de lletgir. No tenen de l'antic vers heroyc més que'l nombre de síl·labes, que les hem de fer llargues o breus arbitrariament, per obtenir dàctils i espondeus. Els vint i sis derrers versos formen una llarga tirada monorrítmica: *Incolae caelorum futuri cum Deo Christo* | *tenente principium vidente cuncta de caelo,* | *simplicitas bonitas habitet in corpore vestro.* Es detestable, pero curiós. Vetaquí la rima que's pronuncia, que's fa senyora de tot; després d'esser estada accessoria dins els poemes del sigle d'August, vé a esser la sola dificultat dels poemes moderns, aont l'imitació dels versos heroycs no es més en certa manera qu'una tradició desfigurada». —«Sant Agustí deixà a un costat totes les pretensions de restablir els procediments de l'art antic, arreconant totes les recordanses de la mètrica llatina ab que havia compost altre temps un tractat de cinc llibres; per el mester de les seues orelles, per gravarlos dins l'esperit els principis de la controversia contra'ls *Donatistes*, que havíen tant de temps malmesa i dividida l'Esglesia d'Àfrica, compongué un psalm *Contra Donatistas*. Aquest psalm no té menys de docents vuytanta quatre versos, dividits [361] en vint cobles de dotze versos cada una, acompanyada d'un adagi, sense contar l'epíleg. Aquests versos son tots igualment composts de setze a desset síl·labes, dividides al mig per una *cesura*, i acaben tots ab la meteixa rima: *Omnes qui gaudetis de pace, modo verum judicate,* | *habundantia peccatorum solet fratres conturbare;* | *propter hoc Dominus noster voluit nos premonere,* | *comparans regnum caelorum reticulo misso in mare...* Ja veys que aquí tots els artificis de la poesia antiga han desaparegut; tot lo que retirava a *quantidat, dàctils, espondeus,* està esborrat; no queden més que'ls dos elements de tota poesia popular moderna, això es el nombre de síl·labes i la rima». —«Lo que vé més de-nou encara, es que aquesta forma, qui consisteix en seguir la meteixa rima durant vint, trenta, quoranta versos, fins que romàn agotada, es precisament la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

primera baix de la qual se produiren els nostres antics poemes cavallerescs de l'edat-mitja, els poemes carlovingis i les més velles llegendes; la meteixa assonancia continuà durant tota una pàgina fins qu'ha cansada la paciencia del joglar i de l'auditori. Per tal motiu es precís que l'esperit humà trobàs un eczís singular dins aqueix artifici novell que venia a ocupar el lloc de tots els de la poesia antiga. Mirantho de prim conte, se pot veure que l'atractiu de la rima consisteix justament en l'espectació qu'ella escita i satisfà, ab l'esperiencia qu'ella fa néixer i ab la recordansa qu'ella fa venir, ab la tornada de la meteixa consonancia agradable, ab la tornada del meteix pler, quant tots els plers passen, i retornen tan clares vegades. Vetassí tal volta el principi psicològic d'aquest registre novell, d'aquest art novell que s'introdueix ab l'element popular dins la llengua llatina, i que vendrà a esser principi de tota la versificació moderna.» —«Vetassí lo que va fer el cristianisme ab la Biblia per instruments, els africans i barbres per servidors, i ademés el poble, es a dir, el reclutament de la barbarie. No s'era mester menys qu'aqueix gran adop de la llengua llatina, per reunirhi tots els elements de la civilització antiga i per ferne la llengua de l'edat mitja.» —«Per primera, l'edat mitja havía d'esser una època de contemplació. Recordauvos d'aquells ascetes sens nombre, aquells monjos; aquella vida cenobítica que esbronca a-les-hores per tot, era ben necessari que trobàs la seua expressió dins una llengua que hagués presa color dins el foc que iluminava els anacoretes d'Orient; era necessari que l'edat mitja trobàs dins l'idioma que parlaría, l'espressió d'aquell simbolisme qu'era també una de les seues necessitats. Cap època ha cercat més representar les idees ab figures, descubrir dins cada ser les senyes d'un pensament divinal, així es que per tot, dins la seua poesia, dins la seua [362] arquitectura, dins les obres del pinzell, com dins les del cizell, l'edat mitja conservarà'l caràcter alegòric. Tant sols el cant dels psalms poria prestar a la catedrals gòtigues una veu digna d'elles. El llatí era la llengua indispensable de la lliturgia, qu'es l'ànima poètica de l'edat mitja». —«En segón lloc, l'edat mitja té'l geni de l'especulació, una actividat d'esperit

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que no's cansa may de distingir, d'analitzar. Produirà aquelles llegions de llògics, de controversistes, que ab llur infatigable sutilesa no's cansaràn d'analitzar les coses de l'esperit. S'era mester igualment, per traduir una llengua dòcil segons la demanaven la llògica i la metafísica gregues: el llatí de l'edat mitja vengué a esser la llengua de l'escolàstica». —«En tercer lloc, l'edat mitja té'l geni de l'acció, i l'idea del dret, la du en revolt. La major part de les guerres d'aquells temps comensen ab grans processos. S'hi pledetja p'el Sacerdoci i contra'l Sacerdoci, s'hi pledetja per l'Imperi i contra l'Imperi, p'el divorci i contra'l divorci. Hi havia, repetesc, un plet an el fons de totes les querelles armades de l'edat mitja. Aquesta època es una època sobiranament jurídica; ella produí tot el dret canònic; era del cas qu'ella tengués també una llengua feta per espressar totes les sutileses, per satisfer totes les necessitats dels jurisconsults: el llatí de l'edat mitja fou la llengua de les questions». —«Sobre tot, l'edat mitja era l'infantesa de totes les nacions cristianes: era precís qu'aquesta infantesa comuna tengués la meteixa llengua per servir a la meteixa educació. Ademés era necessari qu'aquesta llengua fos senzilla, càndida, familiar, capaç de prestarse a la pobresa d'esperit d'aquells saxons, d'aquells gots, d'aquells francs que formaven la gran multitut de la nació cristiana. Vetassí perque el cristianisme havía ab raó preferit l'idioma del poble a l'idioma dels sabis, i per endevant preparat així un llenguatge an aqueys fills dels barbres qu'havíen ben promte d'omplir el bancs de les escoles».

«Així totes les llengues modernes havíen de néixer de l'influencia i de la fecundidat de l'antic llatí. No solament aquestes que s'anomenen neo-llatines, l'italià, el provensal, l'espanyol, havíen de trobar llur origen dins la llengua dels romans, sino fins i tot les llengues germàniques no s'eren alliberades d'aquesta especie de tutel·la que'l llatí havía exercitada demunt elles. Llarc temps n'han sentida la ditxosa influencia, i la llengua inglesa, per exemple, aont aquesta influencia s'es conservada millor que dins les altres llengues del nort, es també la qu'ha adquirida més claredat i més forsa i popularidat». —El llatí qu'ha donada la fesomía a les llengues

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

modernes, no es el llatí de Cícero ni menys el llatí de Virgili, per més estudiat que fos en [363] l'edat mitja: es el llatí de l'Esglesia i de la Biblia, el llatí relligiós i popular de que vos he feta l'historia. La Biblia es el primer llibre que les llengues naixents s'esforsen per traduir; el primer del qual tenim asaigs de traducció en la llengua francesa del sigle XII, en la llengua teutònica del sigle VIII i IX; es la Biblia que ab ses admirables relacions, ab aquesta senzillesa del Gènesi, ab ses pintures de l'infantesa del genre humà, s'es vist que parlava'l llenguatge qu'era precís parlar an aquells pobles talment infants, qu'arribaven per la seua entrada a la civilització i a la vida de l'esperit. Els nostres pares teníen per costum de cubrir d'or i de pedres precioses el volum de les Santes Escriptures. I feyen més; quant un concili se reunía, el llibre de les Santes Escriptures el posaven demunt l'altar, al mig de l'assamblea, demunt la qual dominava. Aquell llibre havia de conquistar d'alguna manera els esperits dels qui estaven allà congregats. Si les pompes relligioses sortien defora, Alcuin ens conta que al mig de les fileres de la processó duyen la Biblia en triunf dins una caixa d'or. Els nostres avant-passats teníen raó de portar la Biblia en triunf i de cubrirla d'or. Aquell llibre, el primer dels antics, es el primer dels moderns: ell es, per dirho així, fins i tot l'autor de tots els llibres, perque de les seues planes havíen de sortir totes les llengues, tota l'eloqüencia, tota la poesia i tota la civilització dels temps moderns».

Per tenir una idea més espinzellada d'això del llatí-cristià, convé recordar dos fets: 1r les discussions entre'ls escriptors del Renaixement sobre si'l llatí-cristià era o no barbre; si tenia o no un valor literari efectiu; i 2n la célebre qüestió que's suscità a França a mitjàn sigle XIX sobre si s'havíen de permetre dins les escoles cristianes la lectura dels clàssics pagans com únics exemplars de bon llatí, i si el llatí dels Sants-Pares i demés grans escriptors cristians dels primers sigles de l'Esglesia era un bon llatí que servís per ensenyar tal llengua dins les escoles cristianes.

No anam a engolfarmos ara dins aqueixes qüestions que'ns allunyaríen del fi que duym; només les hem de tocar per lo que's refereixen an el nostre objecte, qu'es el valor reyal, l'importancia efectiva

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i la trascendencia innegable del llatí-cristià, que no es cap barbarie ni cap degeneració ni cap parodia, sino tot una fase, tot una època de l'historia esterna i interna del llatí, que si no's coneix ni s'aprecia ni's pren en conte, no's té un coneixement complet, trascendent i definitiu de la llengua llatina.

L'entusiasme fora mida i el furor d'admiració envers dels [364] grans escriptors pagans de l'època clàssica que molts de *renaixents* dels sigles XV i XVI sentíen, varen motivar un gran despreci envers del llatí de Sants-Pares i demés escriptors esglesiàstics dels primers sigles de l'Esglesia, suposant qu'aquell llatí qu'ells escrivíen i qu'usava l'Esglesia en la sagrada lliturgia i predicació no valia un dobler de mac, era una pura barbarie, que no poria anar ni ab rodes. —No anam a retreure totes les autoridats que hi haja a favor del llatí-cristià; sols en retreurem unes quantes de cap de brot: N'Erasme de Rotterdam i En Lluís Vives, del sigle XVI, i el papa Pius IX i la Sagrada Congregació del Sant Ofici de l'Inquisició Romana.

¿Qui no sap qu'En Desideri Erasme, nat a Rotterdam l'any 1467 i mort l'any 1536, *infant de chor* tot d'una, canonge regular més tart i prevere, va esser un dels primers escriptors del Renaixement, sens dupte el de més anomenada dins tota Europa, gran partidari dels clàssics llatins i grecs? Doncs bé, aquest *príncep dels estudis* i *caporal suprem de les lletres*, que li deyen els seus contemporanis, lluny de despreciar gens el llatí dels Sants-Pares i Escriptors esglesiàstics dels primers sigles de l'Esglesia, va treure cara per ells i los defensà ben granat contra'ls insults, befes i improperis que'ls enflocaven molts de *renaixents* d'Italia i fora d'Itàlia, arribant N'Erasme a dir tot això: «Vosaltres sosteniu que'l llatí-cristià es una llengua mig bàrbara i que, per parlar bé, es precís sustituirli la llengua de Cícero. Fassem, doncs, unes proves: prenguem just una frase de la llengua llatina cristiana; possem aqueixa frase en bon llatí del sigle d'August, i vegem lo que guanyarà d'armonia, exactitut i bellesa» (ap. Moigno, *Les Splendeurs de la foi*, I, 113). «Es gros així meteix que rebaixeu els Sants-Pares de l'Esglesia, els grans escriptors de l'edat-mitja,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sant Tomàs, Escot, Durant i altres. No trobau paraules abastament per denunciar llur barbarie; i ab tot això, considerat el cas ab sanc freda, aqueys grans homes, que no bravetjen d'eloqüents ni de ciceronians son més ciceronians que tots vosaltres plegats». (Ap. A. Pidal, *La Ciencia Española* de Menéndez Pelayo, T. II, p. 374 i 375). Dins el seu diàleg *El Ciceronià* se'n riu d'aquells llatinistes de son temps que's feyen escrúpol d'emprar cap mot que no's trobàs dins Cícero i que no gosaven dir: *Jesucrist, Verb de Deu, Esperit-Sant, Trinidat, Gracia Divina*, etc.; i feya notar ab raó que Cícero meteix dins les seues obres de retòrica i de filosofia emprava molts de mots nous o ab un sentit nou; i, que, si fos estat cristià, hauria parlat cristianament. Per lo meteix sostenía Erasme qu'era imitar ben poc Cícero voler un cristià parlar a un altre [365] cristià de coses cristianes ab lo llenguatge del paganisme» (Rohrbacher, *Histoire Universelle de l'Eglise Catholique*, T. XI, 243). De manera qu'Erasme, a pesar de tota la seua despreocupació, desinvoltura i impiedat dins moltes de les seues obres, sostenia el valor reyal del llatí-cristià, com una fase, com una època de la llengua llatina; no com una barbarie ni degeneració, sino com tot una literatura absolutament, incontrastablement llegítima i gloriosa.

I ¿que pensava del llatí-cristià aquell altre príncep del Renaixement, aquell gran espanyol nat a València l'any 1490 i mort l'any 1540, una de les glories més pures de la ciencia moderna, un dels cervells més ben equilibrats del sigle XVI, un dels caporals més insignes de les lletres llatines renaixents i de la moderna filosofia ben encaminada? Doncs aquest ingeni escels, tractant de restaurar i fomentar l'estudi del llatí, sostenia que l'educació del jovent s'havia de fer ab elements cristians *(a christianis cristianae)*, i volía que «se lletgissen els poetes cristians com Prudenci, Prosper, Paulí, Seduli, Juvencus, Arator, els quals tenint com tenen coses altíssimes i sanitosíssimes per l'ingeni humà, no gens brossencs ni's poren despreciar. Tenen moltes de coses que per la llur elegancia i garridesa de versificació poren competir ab els antics, i ab

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

algunes fins los contrapassen».[76] —De manera que ja an el sigle XVI els oracles més il·lustres de les lletres humanes, dos *classicistes* ferventíssims com N'Erasme i En Vives, ja regonegueren i proclamaren el valor absolut, incontrastable del llatí-cristià.

I ¿que succeí quant esclatà a França a mitjàn sigle XIX aquella gran controversia que va promoure Monsenyor Gaume, Vicari General de Nevers, sobre si'l llatí dels Sants Pares i Escriptors Esglesiàstics dels primers sigles de l'Esglesia servia per ensenyar el llatí an el jovent de les escoles cristianes i per formarlo ab el bon gust literari, o si per això just servíen els clàssics pagans? Aquella controversia se va encendre i s'enmaleí tan fort que'l Papa Pius IX va creure del cas donar dia 21 de mars de 1853 la celebre bul·la *Inter multíplices*, aont declara: «Es convenient que'ls clergues joves, sense esposarse a sufrir cap [366] seducció de l'error, aprenguen la vera elegancia del llenguatge i de l'estil, bé ab les obres, tan piadoses com sabies, dels sants Pares, bé ab los més célebres autors pagans ben esporgats». De manera que la Santa Seu declarà i proclamà el valor, llegitimidat i autoridat del *llatí cristià*, negant l'esclusiva dels clàssics pagans com-e mestres i exemplars de bon llatí, declarant que també era bon llatí el dels Sants Pares i que servía per formarhi el bon gust i l'elegancia del llenguatge i de l'estil del jovent. —Surt després el Bisbe de Tloa i Administrador Apostòlic de Quebec, consultant dia 14 de maig de 1867 la Sagrada Congregació del Sant Ofici de l'Inquisició Romana sobre lo que hi havia que fer en la formació literaria del jovent del seu Seminari en quant a clàssics pagans i Sants Pares i Escriptors Esglesiàstics llatins. La Sagrada Congregació per boca del Cardenal Patrizzi contestà repetint lo que havia dit sobre això la Santa Seu dins la bul·la *Inter multíplices*, qu'hem transcrit més amunt. També hi digué la seua ab això del *llatí cristià* el famós Monsenyor Freppel, Bisbe

[76] Nota (1) de l'original: «Legendi et poetae nostrae pietatis, Prudentius, Prosper, Paulinus Sedulius, Juvencus, Arator; qui quum habeant res altíssimas et humano ingenio salutares, non omnino sunt in rebus rudes et contemnendi. Multa enim habent quibus elegantiae et venustate carminis certent cum antiquis, non nulla quibus etiam eos vincant. (Ap. Aguilar, *Compendio de Historia Eclesiàstica*, T. II, p.125).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'Angers, dia 13 de juliol de 1874, presidint la distribució de premis an el petit Seminari de Beaupreau. Vetassí, entre altres coses, lo que hi digué: «Els autors cristians no tenen, segons alguns, l'elegancia ni la correcció dels escriptors pagans; vivint ells, diuen, a una època de decadencia literaria, se ressenten llurs obres de l'alteració del gust i de la llengua. La resposta an els qui diuen això, es fàcil: deixau llurs defectes i preniu llurs qualidats bones. I una altra cosa: no volgueu exagerar tampoc aqueixa inferioridat relativa (dels escriptors llatins cristians). Un sabi qu'arribàs a escriure'l grec com Sant Basili i Sant Crisòstom, seria sens dupte el primer helenista de la seua època, i els literats de totes les Universidats del mon tremolaríen devant un modern qu'hagués après de manetjar el llatí com el manetjaven Lactanci i Sant Jeroni... Hi ha que convenir en que no donam a la literatura esglesiàstica una part prou ampla en l'instrucció del jovent. De manera que això es susceptible de millores, perque la questió tan important del repartiment dels autors cristians o gentils en l'ensenyansa clàssica mereix l'atenció de qualsevol que s'interessi, no dic solament per la relligió i la moral, sí[no] que també p'els avensos de la filologia i les belles lletres. —El *Consell Superior d'Instrucció pública* (de França) no ha duptat gens de prendre aquest camí. Enguany els Sants Pares de l'Esglesia preníen lloc per primera vegada dins el programa de la llicenciatura de lletres. L'any vinent l'estudi dels Pares grecs en el tercer curs i dels Pares llatins en el segón, serà obligatori per tots els establiments d'ensenyansa pública. Nosaltres ens afanyarem a donar a la literatura cristiana un espay [367] molt més gros qu'en temps passats» (ap. Moigno, ib. p.241). —Finalment volem retreure'l Breu que Pius IX envià a Monsenyor d'Avanzo, Bisbe de Calvi i Teano, felicitantlo per haver posats a totes les classes del Seminari el[s] autors clàssics gentils perfectament esporgats, juntament ab els autors cristians. Vetassí lo que li diu: «Roma, Sant Pere del Vaticà, 1r d'abril de 1875, any XXIX del nostre Pontificat. Nos hem rebuda la sabia carta que m'heu escrita respecte de l'ensenyansa mista de la llengua llatina, perque ella vindica molt bé l'honor de la llatinidat cristiana, que molts han acusada d'esser

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una corrupció de l'antiga llengua, allà ont es evident que la llengua, o sia, l'espresió de l'esperit i de les costums públiques, per forsa ha haguda de revestir una forma nova després de l'introducció de la lley de Crist. Efectivament aquesta lley que va alsar la sociedat humana, reconstituintla per les coses espirituals, demanava per això meteix una llengua d'un caràcter nou, diferent de la que'l geni d'un sociedat carnal, essencialment donada a la mollor de la carnalidat, havia conservada fins llavò. Aquesta observació ha trobada necessariament la prova de la seua exactitut dins els monuments que ab tan bon ull heu triats, aglapintlos de diferents sigles de l'Esglesia, monuments qu'espliquen la gènesis de la nova forma de llenguatge, sos avensos i superioridat, demostrant en el meteix temps que l'Esglesia tengué sempre per sempre la costum d'iniciar el jovent en la coneixensa de la llengua llatina per la lectura combinada dels autors sagrats i dels escriptors clàssics. Per la llum a balquena que'l vostre opuscle escampa demunt aqueixa questió, després de tot ja resolta, aquest escrit persuadirà més eficaçment els mestres de la jovintut que hi ha que posar en mans d'aquesta les obres d'aqueixes dues castes d'escriptors» (els Sts. Pares i els clàssics). Nos desitjam que la vostra obra alcansi tal resultat».

Massa sabem que la questió del valor literari del *llatí-cristià* no es cap questió de fe, que s'haja de solventar ab cap definició dogmàtica, sinó una questió purament literaria que l'ha de resoldre la ciencia. Per això, no hem invocada la sagrada autoridat de Monsenyor Freppel ni de l'Eminentíssim Cardenal Patrizzi ni la sacratíssim de Pius IX per demostrar que'l *llatí-cristià* es lo que pretenim, sino per fer veure quin es el sentit de la tradició cristiana i de l'Esglesia Docent sobre'l valor que té i la consideració que's mereix el llatí dels Sants Pares i demés Escriptors Esglesiàstics, i per que'ls Escriptors catòlics com el Sr. J. vajen alerta a desjectarlo an el *llatí-cristià* per exaltar el llatí-clàssic, arribant a suposar que no hi ha més llatí de bon de veres que'l clàssic ni altra pronuncia llatina que meresca gens de respecte i [368] consideració ni que valga una agulla escossada més que la pronuncia clàssica. —No, ni'ls catòlics

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

poren desconèixer ni despreciar el *llatí-cristià* sense ofendre la tradició cristiana i l'autoridat divina de l'Esglesia, que mantén i ha mantengut sempre tal llatí com-e llengua seua, ni poren desconèixer el valor científic ni despreciar l'alta significació literaria de tal llatí els qui preszindesquin absolutament de la fe cristiana, mirant la questió esclusivament en sí meteixa, perque el *llatí-cristià* es un fet trascendental dins l'historia de la llengua llatina i de la ciencia del llenguatje, es una part importantíssima de la vida del llatí, que romandria horriblement mutilat si li escapsaven l'element cristià.

¿Vol dir tot això que nosaltres pretenguem que no s'han d'estudiar ni contar per res els clàssics pagans i que just hàjem d'aprendre'l llatí ab els Sants Pares i demés Escriptors cristians dels primers sigles? En via neguna. Això sería l'altre estrem, i hi ha qu'evitar tots els estrems. Així com no tendria una idea completa del llatí el qui desconegués el *llatí cristià*, tampoc coneixería completament el llatí el qui desconegués els clàssics pagans. Tant aquest com aquell només posseiríen un tros del llatí, un llatí escapsat, manxol, fragmentari. An aquest cas demostra trobarse desgraciadament el Sr. J. El compatim de tot cor.

Cronica de la Secció Filologica de l'Institut d'Estudis Catalans

(368-372)

No ha tenguda gens de sòn aqueixa «Secció» des que s'inaugurà la primería de maig; s'es reunida casi cada setmana, i ha feta feyna per llarc. Com té dos talls, dos redols d'acció, això es, la filologia i l'espansió de la llengua i literatura catalana, hi ha molt de camp per córrer.

Ja dins el juny va acordar la *Secció Filològica* publicar tot un aplec de llibres pedagògics, això es, per servici de les escoles catalanes, per mostrar de lletgir i escriure i anostrar el jovent català en tots aquells coneixements que cal que s'ensenyin dins les escoles de primera i segona

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ensenyansa i fins de les ensenyanses superiors. Per això se feren venir els millors llibres pedagògics que corren dins Alemanya, Anglaterra, Estats Units i demés nacions que en materia de cultura duen el cap devant. Vengueren aquests llibres, i a l'acte ja hi va haver persones tècniques que comensaren la feyna d'aprofitar llurs orientacions i compondre'ls llibres pedagògics que calen a Catalunya.

Acordà també la *Secció Filològica* publicar tot una biblioteca de traduccions en català de les obres capdals de totes les literatures, comensant per la grega i la llatina, es a dir, d'autors sagrats i profans. I aqueixes edicions unes han d'esser monumentals i altres de pura divulgació. [369] —Per primera, s'acordà fer una edició monumental de la Biblia i de la Iliada, idea que, a forsa de discutirla i madurarla, s'es arribada a concretar i fixar de la següent manera:

LA BIBLIA: se'n fa una edició *políglota*, això es, de quatre *columnes*: la 1a serà l'original hebreu; la 2a la versió grega dels *Setanta*; la 3a la *Vulgata llatina;* i la 4a una versió catalana, directa de l'hebreu i del grec respectivament, i que ja ha comensada, i per cert deliciosament, Mn. Frederic Clascar, aydantli el Dr. D. Lluís Segalà, catedràtic de grec de l'Universidat de Barcelona i altres persones competents. De tal versió ja n'ha somesos Mn. Clascar una bona partida de capítols del Gènesis a l'examen i aprovació de la *Secció Filològica*; i ja han comensat els preparatius per emprendre l'estampació d'una obra tan colossal i tan gloriosa. Basta dir que en castellà no n'hi han feta cap de *Biblia Políglota*. La que va fer el gran Cardenal Cisneros, la primera que's va fer dins Europa, era en llatí.

LA ILIADA: ha d'esser el text grec ab una versió catalana, feta espressament p'el Dr. D. Lluís Segalà, que ja hi ha posat fil a l'agulla i hi traballa a la vela; i llavò hi ha d'haver a cada plana il·lustracions de monuments i objectes arqueològics de la Grècia antiga a fi de que puga'l lector ferse càrrec millor de l'inmortal poema d'Homer i entrarhi ben bé dedins. I hi ha que notar qu'aqueixa edició constituirà un fet gloriosìssim

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per Catalunya, tota vegada que dins Espanya may s'es estampada l'Iliada en grec, i aqueixa edició la donarà sencera, si Deu ho vol.

Ademés de tot això la *Secció Filològica* ha comanades a persones tècniques totes aqueixes altres obres: 1r un *Diccionari de butxaca llatí català*, que no n'hi ha cap en català ni en castellà; 2n *Traduccions d'Oracions* i *Cartes* de Cícero, *Faules* de Fedre, *Vides d'homes il·lustres* de Corneli Nepote i *Elegíes* d'Ovidi, ab lo ben intès que hi ha d'haver la traducció interlineal en català, castellà i portuguès i llavò una versió lliure en català. Aqueixes versions son comanades a persones competents, i han d'anar revisades i examinades per la *Secció Filològica*. I el pla es que dins breu temps ja estiguen llestes totes aqueixes obres per que'l públic se'n puga aprofitar.

També està acordat comensar l'estampació dels *Himnes homèrics*, això es, l'original grec ab la versió catalana en *exàmetres* del genial poeta En Juan Maragall i llavò una versió catalana *ad pedem litterae*. Sembla que serà una golosía literaria, que'ls entesos se'n xuclaràn els dits.

També acorda la *Secció Filològica* publicar un *Diccionari Català provisional*, propiament del llenguatge escrit, sense aficarse gayre dins les variedats i opulencia lexica dels diferents dialectes catalans, tan vitencs, gracies a Deu, a Catalunya espanyola i a Catalunya francesa, a les Balears i an el Reyne de València, això es, un *Diccionari* aont s'incloguen gran part dels mots que surten per tot arreu dins els autors i demés monuments escrits antics i moderns i que no's troben desgraciadament dins cap dels *Diccionaris catalans* actuals. Naturalment, això no ha d'esser el nostre *Diccionari* que tantes de vegades hem promès, que fa tants [370] d'anys que'l preparam, que'ns costa tants i tants i tants de sacrificis, per el qual ens han enviades milies i milies de cèdules qu'umplen tants de calaixos de la nostra *Calaixera*. El *Diccionari* així com el bosquetjàrem dins la *Lletra de Convit*, així com hem dit tantes de vegades que seria, així com el somiam desde l'any 1901, ha d'esser l'obra-capital de la *Secció Filològica*; an aqueixa obra estam abocats nosaltres i una partida d'amics fa tants d'anys, i hi seguirem abocats i s'hi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

abocaràn tots els elements de la *Secció Filològica* i tots els que dita *Secció* puga moure i desxondir per tot arreu. Per aqueixa obra enviàrem l'any 1908 a Alemanya els tres pensionats de la Diputació, En Griera, En Montoliu i En Barnils, que ja han fets an aquelles Universidats els estudis filológics qu'eren del cas, i ara se posaràn a la tasca cent voltes gloriosa del *Diccionari* gros de la nostra llengua, aont s'ha d'aplegar tota la llengua catalana, l'antiga i la moderna, l'escrita i la vivent, les formes literàries i totes quantes formes dialectals se balluguin i poguem aglapir en tot Catalunya d'Espanya i de França, en tot el Reyne de València, en totes les Balears, fins a Alguer de Sardenya. Pero com per enllestir tal *Diccionari* se necessitaràn molts d'anys, i no es cosa d'estarmos sense un que duga al menys lo més obvi i corrent de la llengua literaria, per això la *Secció Filològica* acordà dins el juliol fer tal *Diccionari Català provisional*, encarregantse'n principalment En Pompeu Fabra i Mn. Alcover.

També acordà dins el juliol la *Secció Filològica* que's procedís a ordenar alfabeticament el cabal lexicogràfic que hi ha replegat de moltes de regions de Catalunya, Balears i València dins la nostra *Calaixera*; i varen prendre tal escarada tot d'una cinc joves de no gayre anys, pero de molt de delit i de coratge, que hi treballen, de la derrería de juliol ensà, baix de la nostra direcció, vuyt o nou hores cada dia; i no son tot verbes la feynada que hi han feta, i no s'aturen de fern'hi. Tot d'una hi trobaven reclaus i sobams, una mala petja horrorosa; pero ara, gracies a Deu, ja se'n hi van com un cavall an el cos. A les cèdules de monuments escrits han haguda de posar ab abreviatura l'indicació de la *font* d'ont procedeixen; i hem hagudes de fer unes *llistes* de tals abreviatures, per porer acudir an aquelles fonts i aclarir tot lo que sia del cas quant s'elaborin definitivament aquelles cèdules. An aqueixes *llistes d'abreviatures* hi ha **139** FONTS utilisades, casi totes de monuments manuscrits. Per que's veja si hi ha gran cabal de mots replegats, basta dir que de cèdules de paraules que comensen en *Re*... n'hi ha MES DE NOU MIL. ¿Ay idoncs? ¿Que vos pensau que paupam?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ademés de tot això la *Secció Filològica* té ab estudi la publicació d'una *Revista de Filologia Catalana*. Se'n ha parlat de prop en les derreres sessions, i creym que se va planetjant la cosa, i que aviat serà a l'enfornador, si Deu ho vol. *¡Ell que hu véssem!* va dir el cec.

Dins el juliol la *Secció de Ciencies* demanà a les altres *Seccions* de l'*Institut d'Estudis Catalans*, que s'acordàs un *sistema ortogràfic uniform* per les publicacions de l'*Institut*, sistema de que freturava aquella *Secció* per les publicacions qu'anava a emprendre. La *Secció Filològica* acceptà l'idea; pero baix de la condició de que tals *Normes Ortogràfiques* no [371] tenguessen el caràcter de *definitives*, sino de *provisionals* per motiu de que'l *Sistema Ortogràfic* definitiu d'una llengua no's pot fixar fins qu'està fet l'estudi científic de tal llengua; i per ferse tal estudi, primer s'ha d'escorcollar tota la vida de tal llengua, això es, tots els monuments escrits antics i moderns de la meteixa i llavò el llenguatge vivent a totes les regions, comarques, endrets i recons aont se parla tal llengua, estudi que respecte del català casi no està comensat. Les tres *Seccions* de l'*Institut* convengueren una *Comissió* per engarbullar dites *Normes*, composta de sis *Membres* de la *Secció Filològica* (Mn. Alcover, En Pompeu Fabra, el Dr. Segalà, Mn. Clascar, En Joan Maragall i En Josep Carner), tres de la *Secció Històrica-Arqueològica* (Dr. D. Antoni Rubió i Lluch, En Miquel dels Sants Oliver i En Jaume Massó i Torrents) i *dos* de la *Secció de Ciencies* (En Pere Coromines i N'Eugeni d'Ors). Mn. Alcover va formular un projecte de *Normes Ortografiques provisionals*, que va ampliar En Pompeu Fabra ab lleugeres divergencies, i en sessió de dia 21 de juliol comensaren a discutirse, seguint la discussió en diferents sessions fins a mitjàn agost, que's va suspendre la tasca per que tovàs la cosa, i hi pensassen bé tots els de la *Comissió*, ja que's tracta de tot un enfilall de questions molt envitricollades, no gens bones de destriar ni d'aclarir. En Fabra romangué encarregat de redactar de bell nou les *Normes* acordades, fent un resum de les discussions que hi havia hagudes demunt cada punt, apuntant les raons al·legades d'una banda i altra. — Dia 13 d'octubre se reuní l'*Institut* en ple, això es, les tres *Seccions* que'l

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

componen, baix de la *Presidencia de torn*, que la té ara el Dr. Fargues, President de la *Secció de Ciencies*, acordantse instar En Fabra per que redacti aquella relació de les discussions, a fi de que la *Comissió* anomenada puga dur a terme la discussió de totes les *Normes* i a-les-hores sometre'l resultat final a l'*Institut* en ple.

Entre les traduccions comanades d'obres capdals de les velles llengues sabies figura la traduccio de la *Eneida* de Virgili comanada an el tenral *Mestre en Gay Saber* Mn. Llorenç Riber, que ja l'ha comensada, i la fa en vers blanc endecasilab.

Esperam que Mn. Riber se'n desfarà com tot un... helenista, com tot un apassionat d'En Virgili. ¡Hala Mn. Riber! desplegau bé les ales, i per amunt! que ni vos manca briu ni espay per volar!

L'esperansa de la *Secció Filològica* son els joves que la Diputació de Barcelona envià l'any 1908 a estudiar filologia romànica a l'Universidat de Halle. Ells han d'esser el bras dret de l'*Institut* per la tasca grandiosa de la formació del nostre *Diccionari* i de la nostra *Gramàtica*; i tornen de l'Universidat de Halle plens de coratge i d'entusiasme per posar els barons, que duen ben anostrats, an aqueixa feyna gloriosa.

La primeria d'Octubre la *Secció Filològica* anomenà *Secretaris* seus *d'Estudi* En Montoliu i En Barnils; i quant torni En Griera, sustituirà En Montoliu, que ocuparà un altre càrrec de l'*Institut*, aont podrà servir bellament l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica*, aportanthi tota la seua actividat i coneixements filològics. [372]

En Barnils, acabada la seua escursió filològica a la regió alicantina durant el setembre, l'*Institut* l'ha enviat a París, i hem conseguit que la Diputació de Barcelona le hi pensioni, per fer un *curs* de *fonètica* ab el primer fonetista del mon, professor de la Sorbona i de l'*Institut Catòlic* d'allà, el famòs sacerdot Rousselot, i un *curs de geografia llingüística* ab l'altre professor de la Sorbona, el celebèrrim Mr. J. Gilliéron, la primera autoridat d'Europa en *geografia llingüística.*

A fer aqueixos mateixos *cursos* a París es anat també, pensionat per la Diputació de Barcelona, En Griera despres de prendre'l Doctorat en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Filologia Romànica a l'Universidat de Zuric, segons veurem més avall. La questió es que aqueys dos joves obtenguin tota la formació científica que's puga per que puguen treballar en el *Diccionari* i en la *Gramàtica* ab les eynes millors que fins ara's coneixien i ab totes les garanties de competencia i de seny que les poguem alcansar.

Vaja! mos va tot, gracies a Deu, re-de-beníssim! ¡Que dur i qu'aument! ¡Deu ho fassa, qui pot!

¿Ho veys si n'ha feta de veta i si n'ha tayada de rama la *Secció Filològica?* Deu nostre Senyor li assistesca i li don medis i remeys per porer dur avant totes aqueixes obres i les altres que li bullen dins el cervell. Amèn.

En Griera Doctor En Filologia Romànica (372-273)

Sí, ens ho escriu aqueix bon amic ab data de 28 d'octubre, quant acaba tot just de sortir de l'examen que acaba de fer per obtenir tal grau acadèmic, el més alt que's pot conseguir. I ha tenguda En Griera la bona sort de merèixer del Tribunal de Catedràtics que l'examinà, la calificació superior, que's diu *Magna cum laude*. Ademés va presentar la *dissertació* de lley sobre'ls dialectes catalans de Ribagorça, estudi que preparà entany ab la seua escursió an aquelles encontrades. Sembla qu'ha obtenguda la calificació superior també per aquest treball, escrit en català.

¿No es ver qu'això es un triunf gros per la nostra llengua? Sí, l'Universidat suissa de Zuric, com la Sorbona de París, ha admesa la llengua catalana com una de tantes llengues literaries d'Europa que tenen entrada an els grans Centres de cultura mundial.

¿Ho sentiu, filisteus centralistes, inimics mortals de la llengua catalana, que despreciau i odiau ab tota la vostra ànima? L'Universidat de Zuric ha admesa una disertació en català p'el Doctorat en Filología, i en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

virtut d'aqueixa disertació i de l'examen corresponent N'Antoni Griersa es *Doctor en Filologia Romànica.* ¿Que vos sembla, grans filisteus biduins? ¿Que diríeu si una Universidat espanyola fés lo qu'ha fet la de Zuric. [373]

I ¿no es tal volta una vergonya qu'una Universidat estranjera haja de considerar i apreciar més el català que no les Universidats espanyoles? ¿Qui es que queda malament aquí: la llengua catalana o les nostres Universidats?

Enviam la nostra enhorabona més coral an En Griera per haver obtengut tan brillantment el Doctorat en Filología Romànica a l'Universidat de Zuric, presentanthi la *Dissertasió del grau* escrita en català.

Aquest triunf se deu en gran part a la bona voluntat i estraordinaria il·lustració filològica dels Catedràtics de l'Universidat de Zuric, Dr. Lluís Gauchat i Dr. Jud, entusiastes del Català, que'ls ha cativats per la seua gentilesa, estensió i trascendencia llingüística. Sí, la ciencia, res pus que la ciencia els ha fets tan entusiastes del català.

Tots els qui tenim ànima catalana els hem d'estar agradíssims i beneir el llur nom, conegut i respectat de tots els filòlegs romanistes. La justicia i la noblesa de cor ho demanen.

Corrigenda (373)

Dins el curiós estudi *Sobre Fonètica Catalana* que sortí demunt els *Bolletins* de maig, juny i juliol, d'En Pere Barnils, ens escaparen algunes errades de caixa que cal corretgir; son les següents:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Paragraf	ratlla	diu	ha de dir
§ 1	11	evolució	valuació
§ 7	12	casi	cau
§ 10 e)	8	corona	(corona)
§ 16	13	que la...	que té la...
§ 16	28	forsa	fora
§ 18	13	estrictameut	estrictament
§ 20, nota 3,	5	ɜ l	ɛ l
§ 21	8	[*fu̯rso̯zəm[e]n*]	[*fu̯rs[o]zəm[e]n*]
§ 23	9	qeu	que

Exida filologica d'En Pere Barnils a la regió alicantina (373-374)

Dins el programa que la Diputació de Barcelona imposà an els tres Pensionats que envià l'any 1908 a estudiar filologia romànica a l'Universidat de Halle, figurava una escursió [374] filològica a una de les comarques de la llengua catalana per ferhi l'estudi de les formes dialectals. En Griera feu tal escursió per les riberes de Ribagorça, Éssera, Isàvena i Cinca durant l'agost de 1910; En Pere Barnils l'ha feta dins la regió alicantina. Li donàrem una *carta de creensa* per tots els amics que tenim dins aquella regió i l'Exm. Sr. N'Enric Prat de la Riba també n'hi donà una com-e President de la Diputació de Barcelona. S'espitxa dia 3 de setembre cap a València, i se tira a Pego, aont comensa l'escorcoll llengüístic dialectal d'aquella vila, i, fent lo meteix, recorre a la Vall de Gallinera, Atzúvia, Parcent, Benissa, la Vila Joiosa, Callosa, Tàrbena, Alacant, Benidorm, Xixona, Tibi, i ademés estudia el llenguatge d'altres poblacions veines, topant per xamba persones de dites poblacions, ab qui pogué parlar llargament i estudiar llur dialecte. També feu l'estudi d'Alcoi, d'ont se'n torna a Alacant i pega a Elx, aont troba dos subjectes de Santa Pola i els aglapeix llur dialecte. S'espitxa després a Crevillent i, estudiada

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aqueixa vila, li copa cap a Almoradí, Guardamar, Novelda, Asp i Montfort, i arriba a Monòver. A totes aqueixes poblacions troba tresors dialectals i de llengua. De Monòver passà a Biar, Benajama, Bocairent, fent gran replega de cabal llingüístic per tot arreu. Ab això se passa tot el setembre, i arriba a Barcelona dia 6 d'octubre, aont ens trobàrem, i férem una conversada llargaruda de tots aquells pobles de la regió alicantina que nosaltres correguérem també en gran part l'any 1902. En Barnils venia entusiasmadíssim de la riquesa imponderable de la llengua que hi ha encara dins els pobles d'aquella regió, i la munió meravellosa de fenòmens fonètics que s'hi troben, discubrints'hi un sens fi de lleys que regulen la tramudansa dels sons i la plasmació dels mots i la flexió. En Barnils se veu que hi ha feta feyna per llarc devers la regió alicantina. En porta una pila de llibretes i quaderns reblits, fercits de notes i de transcripcions fonètiques, i du l'idea de ferne una *Memoria* per presentar a la Diputació de Barcelona, per que's veja qu'ell ha cumplit en tot i per tot el programa que la Diputació li imposà l'any 1908, quant l'envià a estudiar a Alemanya. Confiam de qu'aquesta *Memoria* veurà la llum pública an el seu dia. Lo que no s'escapa de que l'aprofitem de bon de veres per la nostra *Obra*. En Barnils ha prestat ab aquesta escursió filològica un bon servey a la causa de la nostra llengua. Beníssim. Tot li sia enhorabona.

---

[375]

Feyna qu'espera torn (375)

N'hi ha molta, i no sabem com n'hem de sortir. Molt de greu ens sap no haver pogut encara acabar la crítica de la preciosa *Disertació doctoral* del Dr. Martí Niepage sobre el *Català de Mallorca dins els monuments escrits.* Tampoc hem poguda fer la crítica del notable *Tratado de Ortografia Valenciana Clàsica* del bon amic En Josep Nebot i Pérez. En

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sortirem d'aqueixes dues crítiques tot d'una que tenguem l'espay qu'elles demanen.

Llavò hi ha demunt la taula de la nostra Redacció totes aqueixes obres d'amics nostres, qu'esperen un mot nostre, que'l direm en porer. Son les obres següents: *Historia de Manresa* d'En Sarret, *Ensaig Historich* d'En Ruiz Manent, *Maria* de Na Gili i Güell*, Crònica de les Festes del Centenari d'En Balmes* d'En Ll. B. Nadal, *La Gropada* d'En N. Oller, *Valldemosines* de Na C. Rosselló, *Verger de les Galaines* d'En J. Carner, *La Fille sans mans* del Dr. Suchier de Halle, *Appunti Lessicali e Toponomastici, Ottava Puntata* del Dr. Zanardelli de Bolonya, *Osservazioni Varie Sui Dialetti Meridionali di Terraferma* del Dr. Salvioni de Milà, *Historia de la Literatura Catalana Antiga,* publicació de Mn. J. Barrera, *Disertació Doctoral* a l'Universitat de Giessen del Dr. Fritz Krüger de Spremberg, *Flors Semprevives* de Mn. Bauzà i Adrover, *Notes Históriques de St. Hilari Sacalm* d'En Carreras i Candi, *Ancora di Dalmatico* del Dr. C. Merlo de Pisa, i llavò *L'Anuari* de l'*Institut d'Estudis Catalans*, corresponent a 1909 i 1910, i *La Llengua catalana* d'En Moliné i Brasés, i *Grammatica della Lingua Catalana* del Dr. Todesco, venecià. Veyès si es gros el fester!

Nous confrares (375)

Han visitada la nostra Redacció *Boletin de la Real Academia Gallega* de Coruña, *Revista de la Sociedad de Estudios Almerienses d'Almería i Revista de Estudios Franciscanos* de Barcelona. Benvinguts sien tan bons confrares, i admetem de bon gust el *camvi* que'ns demanen, ab el qual ens consideram ben honrats.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Grans merces (375)

El benemèrit Editor de Barcelona N'Albert Martín ens ha obsequiats ab unes postals, cada una de les quals es un mapa d'una de les regions del Marroc que cauen dins la zona d'influencia que'ls tractacs internacionals ens hi regoneixen. ¡Bona idea ha tenguda En Martín de donar tal caràcter an aqueixes postals! Li agraim de tot cor tan bon present. [376]

La llengua catalana y els notaris forasters (376)

De juliol ensà ha fet molt de camí la reivindicació dels drets de la llengua catalana en la testamentifacció. No'n porem ara donar totes les clarícies per falta absoluta d'espay. Ho farem, si Deu ho vol, dins el proper BOLLETÍ.

El Diccionari Català-alemany del Dr. Vogel (376)

Ja es acabat d'estampar, gracies a Deu, i sembla que, si encara no n'hi ha exemplar a les llibreríes, n'hi haurà ben aviat. ¡Vaja quin servey més gros haurà prestat a la nostra llengua aqueix meritíssim Dr. Vogel! ¡An aqueix sí que també ens cal estarli agraidíssims tots els amadors de la nostra llengua! ¡Deu lo vos pagui, amic estimadíssim, el gran bé de caritat que'ns heu fet ab aquest *Diccionari* vostre.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En Griera i En Barnils a París (376)

Ab data de dia 11 i 12 del novembre ens escriuen respectivament desde París aqueys bons joves i amics estimadíssims, que ja han comensats llurs cursos an els grans centres d'ensenyansa de París, anomenats *École pratique des Hautes Etudes, École de Chartes* i *Institut Catholique*. Fan un curs ab l'Abbé Rousselot i un ab Mr. J. Gilliéron; i llavò fan cursos *de provensal* ab el professor Mr. Jeanroy, de *rumà* ab Mr. Roques, de *celta*, *aràbic* i *filologia romànica* ab Mr. Paul Meyer; i conten també ferne un ab Mr. A. Thomas. Ens escriuen qu'estàn plens de coratge i ab unes ganes rabioses a d'aprendre molt, pero ben molt per porer esser útils a la Pàtria.

Beníssim! Això es qu'hem mester com el pa de cada dia: joves plens de coratge i ben abrinats i ab ganes rabioses d'estudiar per servir Catalunya, per esser útils a la causa de Catalunya, qu'es la causa de la llengua i de la cultura en tots els ordes i respectes.

¡Desperta ferro! ¡firam! ¡firam!

Errades de caixa (376)

Mos n'han escapades algunes. Cridam l'atenció demunt les següents: dins la plana 309, retxa 2 de l'epigraf diu *clàsic*, i ha de dir *clàssic*; dins la pl. 364, r. 28 diu *Esplendeurs*, i ha de dir *Splendeurs*; dins la pl. 365, r. 41 diu *Compenàio*, i ha de *Compendio.* [377]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1911

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[377][*]

Fa deu anys! (377-379)

Sí, ja'n fa deu que comensàrem a publicar aqueix BOLLETÍ DEL DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA; el primer nombre que sortí fou p'el dezembre de 1901. ¡Si n'han passades de coses de llavò ensà, unes bones i altres que no hu son estades gayre; de tot hi ha hagut com a la vinya de Deu. Tot d'una vengueren grans glopades de colaboradors i d'entusiastes, que'ns feyen mil promeses i deu mil oferiments. An el dir d'ells, ab quatre grapades arramassaríen tot el cabal llingüístic de totes les comarques i regions de llengua catalana, no sols el del llenguatge vivent, sino de tots els monuments escrits. Nosaltres ja acceptàvem tot això a *benefici d'inventari*, com solen dir; i procuràrem treure'n tot el profit possible. Passaren mesos, passaren anys; molts, gràcies a Deu, cumpliren les promeses fetes, treballant heroicament així com poríen, replegantmos milenars i milenars de cèdules, que anaren reblint calaixos i calaixos de la nostra *Calaixera*. En camvi moltíssims d'altres només tengueren l'envestida; treballaren alguns mesos en la gloriosa tasca lexicogràfica, pero aviat desmayaren i hu deixaren córrer, o ni fins an això

[*] T. VI. —Dezembre de 1911. —N. 21.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

arribaren, perllongant i perllongant el posar fil a la gulla, renovant des-i-ara, això sí, els bons propòsits formats de contribuir a l'obra magna del *Diccionari*, per no bastantlos may el cor per deixarse de perllongues i posarhi les mans, cumplint la paraula tantes voltes empenyada. Molts d'aqueys arribaren a l'estrem, tant els-e pudia ja l'*Obra del Diccionari*, qu'acabaren per esborrarse i tot del BOLLETÍ; altres en camvi, i aqueys son estats els més, gràcies a Deu, han seguit suscrits an aqueixa modesta publicació nostra, que així s'es poguda sostenir folgadament, i que nosaltres hem anat alimentant i mantenint de la millor manera qu'hem sabut i pogut; i ens sembla que qualque cosa ham feta, qualcom hem conseguit per la causa de la nostra [378] llengua i per la seua restauració i enaltiment. El fet només de sostenirse deu anys un periòdic esclusivament consagrat a replicar les campanes per la nostra llengua, sense que'ls lectors se'n sien cansats, sino que més tost han anat aumentat sempre, fent viure polent el periòdic com pocs se'n trobaràn dins tota Espanya de consagrats esclusivament a una especialidat literaria i que no estiguen baix de l'ombra i sopluig de qualque corporació o congregació poderosa; aquest fet només d'haver pogut sostenirse aqueix BOLLETÍ per espay de deu anys i ab coratge i ab totes les probabilidats de viure'n altres tants, no parlant may més que de la llengua catalana i de filologia, un ram completament descuydat i desconegut casi de tothom dins tot Espanya, fins an el punt de que aqueix BOLLETÍ es l'únic periòdic de tota Espanya consagrat an aqueix ram, l'unic periòdic espanyol de caràcter filològic; —el fet només, repetim, d'esserse sostengut el BOLLETÍ tots aqueys anys, sense mancarli may suscriptors per sostenirse, sobrantn'hi sempre i venintn'hi continuament de nous, tants o més que'ls qui des-i-ara li fan flaca, es un motiu per nosaltres de gran satisfacció i que'ns umpl de coratge i briu per tirar endevant ab més ardiment que may. No hem d'esser nosaltres que hem de dir tot lo qu'ha fet aquest periòdic per la Llengua Catalana, per allò de *laus in ore proprio vilescit*. Entre les moltes de satisfaccions que Deu ens ha concedides durant aqueys deu anys de deteixinarmos per l'«Obra del Diccionari de la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Llengua Catalana» desde les columnes del BOLLETÍ i fora d'aqueixes columnes, tres n'hem tengudes de ben grosses, i son estades: 1r el *Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, fet a Barcelona l'any 1906; 2n que la Excma. Diputació de Barcelona enviàs l'any 1908 els tres joves a estudiar filologia romànica a les Universidats alemanyes, els majors emporis de tal ciencia dins tot lo mon, i aont han estudiat heroicament per espay de tres anys i ara dos d'ells los tenim a París per completar llur formació científica dins les càtedres de les primeres eminencies filològiques d'aquell gran centre de cultura mundial; i 3r la creació de la *Secció Filològica i d'Espansió de la Llengua Catalana* dins *L'Institut d'Estudis Catalans*, una de les creacions més glorioses de la meritíssima Diputació de Barcelona. Aqueys tres fets capdals els-e consideram com èxits de les nostres campanyes, pero no que's deguin just a elles, ja que n'hi ha molts d'altres que hi tenen una part principalíssima. Tot això fa que avuy clouem aqueix tom VI de BOLLETÍ, re-de-plens de satisfacció i de gaubansa per tot lo que hem conseguit per la nostra Llengua Catalana durant aqueys deu anys de vida del BOLLETÍ, de tot lo [379] qual rendim milions de gràcies a Deu nostre Senyor, que tant demostra i ha demostrat sempre estimar la nostra nissaga catalana i la nostra llengua cent voltes estrenua, gloriosa i benvolguda. Posada, doncs tota la nostra confiansa en Deu i en la Mare de Deu de Montserrat i en els alts destins i bona sort de Catalunya, clouem aqueix tom VI BOLLETÍ, ben preparats i disposts a comensar el tot VII ab l'any de gràcia de 1912. Amèn! que vol dir: *així sia!*

¿Ho veys, bons germans del Rosselló? (379-380)

Per vosaltres parlam que sense cap fonament vos posàreu gelosos perque la Diputació de Barcelona l'any 1908 envià aquells tres pensionats a estudiar filologia romànica a les Universidats alemanyes. Vosaltres tot

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'una ja vos n'anàreu a creure qu'era que'ls catalans d'Espanya no volíem sebre res de França, que mos érem fets alemanys contra França, qu'havíem armat un complot fins i tot contra la República Francesa, segons apuntà un periòdic de Tolosa, donant proves d'una lleugeresa incalificable. Ja us ho diguèrem llavò que no hi havía res de lo que vosaltres vos figuràveu; que, si havíem enviats aquells tres joves a les Universidats d'Alemanya, era senzillament perque crèyem que allà era el punt aont floríen més els estudis de filologia romànica de tot lo mon; i que, així com llavò els havíem enviats a Alemanya, els enviaríem demà a una altra nació, a França *inclusive*, en sebre que hi hagués cap gran eminencia científica de qui convengués que dits tres joves rebessen llissons. I així es estat efectivament: l'any 1910 En Griera deixà l'Universidat de Halle, i se'n anà a la de Zuric, aont ha fet el *Doctorat en filologia romànica*; i ara ell i En Barnils els hem passats a París aont perfeccionen i completen llur formació filològica baix de la direcció de les eminencies científiques l'abbé Rousselot, Mr. Gilliéron i altres. ¿Ho veys, bons germans del Rosselló, catalans de França? ¿Ho veys com els catalans d'Espanya no hem duyta may cap idea de fer cap agravi a França ni al el vostre patriotisme? ¿Ho veys com tot allò del complot armat a Barcelona contra la República Francesa i les Universidats franceses ab la feta d'enviar la Diputació de Barcelona aquells tres joves a estudiar filologia a Alemanya, no passava d'una ilusió, d'una fantasia desgavellada i sensa cap ni peus del vostre cervell, una mica alsurat? ¡Que consti, idoncs, que'ls catalans d'Espanya no mos som volguts aficar may en qüestions internacionals que pogueu tenir vosaltres francesos ab els alemanys, qüestions que no'ns [380] atanyen en res ni per res! ¡Que consti que'ls catalans d'Espanya som estats sempre germans lleyals vostres i que no hem donada may cap passa contra França! ¡Que consti que'ls catalans d'Espanya en tot quant hem fet dins i fora de Catalunya, no'ns ha guiat altre fi ni altra idea que favorir i enaltir la nostra llengua estimadíssima, que no es sols nostra, sino que també es vostra; i per lo meteix treballant per ella, hem treballat ensems per vosaltres, fins i tot

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ab això dels tres joves enviats a les Universidats alemanyes que tant i tant ens criticàreu!

No'n parlem pus de tot això i treballem tots ab tota l'ànima per la nostra llengua estimadíssima fins que la tornem asseure an el trono de reyna que li pertany, ab el cetre a la mà i la corona an el front, reynant i comandant com-e reyna qu'es de bon deveres del reyalme català segons tot dret de justicia.

«Revue» i «Bulletin» «de Dialectologie Romane» (380-381)

Son sortits, no fa gayre, els nombres d'aqueixes dues publicacions benemèrites corresponents a janer-juny d'enguany, reblides d'estudis ben interessants:

El *Sumari* de la «Revue» es la següent (traduim en català els títols alemanys):

F. *Frankhauser:* El patuès de Val d'Illiez (Untervallis)-Suïssa. —G. *Bottiglioni:* Dalla Magra al Frígido: Saggio fonetico. —F. *Krüger*: Escorcolls geogàfics llingüístics an el Llengadoc i an el Rosselló, I. —MÉLANGES: G. *Bertoni:* Un nuovo documento volgare emiliano del sec. XIV. —O. *Nobiling:* Brasileirismos e crioulismos. —ANNUAIRE CRITIQUE: P. E. *Guarneiro:* Il dominio Sardo. Relazione retrospettiva degli studi sul sardo fino al 1910. —P. *Barbier fils:* Chronique étymologique des langues romanes.

Aquests estudis umplen 250 planes de la «Revue».

El «Sumari» del «Buletin» es el següent (també posam en català els títols alemanys; les obres de A. M. Espinosa son en inglès i també les traduim):

J. *Jud:* Dalla storia delle parole lombardo-ladine. —COMPTES RENDUS: E. *Tapolet:* Les termes de fenaison dans les patois romands. —J. *Jeanjaquet:* L'extension du français et la qüestion des langues en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Suisse. —*Petitjean:* Le pays vosgien et ses habitants. —*Sperber:* Característica dels aplecs de rondalles de Lotharingia (Lorena) de E. Cosquin. —H. *Lurquin:* Glossaire de Fosse-lez-Namur. —F. *Hanssen:* Espicilejio gramatical. —ANALYSES D'AUTEURS: K. *Morgenroth:* Escorcolls psicològics-llingüístics ab particulars referencies an el francès. —E. O. *Weise:* Característica [381] de la llengua llatina. —C. A. *Westerblad:* «Baro» et ses dérivées dans les llangues romanes. —A. M. *Espinosa:* «Metipsimus» en espanyol i en francès. —O. J. *Tallgren:* La rime italienne et les Siciliens du XIIIe siècle. —A. *Counson:* Le nom de Belgique. —G. *Vallet:* Simples notes Lugdunum. —R. *Menéndez Pidal:* Contestación al discurso de D. F. Codera. —A. M. *Espinosa:* La llengua espanyola a Nova-Mèxic i sur de Colorado. —A. M. *Espinosa:* Folklore espanyol nou-mexicà. —K. *Löwe*: Els sufixes d'adjectiu dins el dacorumènic. —CHRONIQUE DE LA SOCIÉTÉ: Nouveaux membres. Nouvelles. —Polémique. —Bibliographie.

Ab aqueys «sumaris» ja's pot coletgir la vera importància d'aqueixes dues publicacions, *Revue* i *Boulletin* de la *Sociedat Internacional de Dialectologia Romànica* que ab tant de zel, esment i competencia el Dr. Schädel dirigeix desde Hamburg.

Notes Bibliogràfiques (381-391)

Dr. Venanzio Todesco | **Grammatica** | **della lingua Catalana** | *ad uso-degli italiani* | La casa d'Aldi Editrice | Milano | Galleria de Christoforis, N. 58. —Un volum de 134 planes de 183 x 130 mm.

Aquest meritíssim Dr. Todesco ens ha honrats enviantmos un exemplar de la seua *Gramàtica de la llengua Catalana* qu'acaba de publicar. Li agraim ab tota la nostra ànima l'obsequi. Ja'l coneixen els nostres lectors an aqueix Dr. Todesco. Es un venecià que va anar de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Professor a Alguer (Sardenya), trobantse qu'allà parlaven una llengua especial, la catalana, que hi dugueren els pobladors catalans qui s'hi establiren an el sigle XIV. El Dr. Todesco s'enamorà d'aquella llengua; i, no sols la va aprendre tal com se parla a Alguer, sino que amplià els seus coneixements estudiantla com se parla a Catalunya, qu'es la rel de l'alguerès. Llavò passà de l'*Institut* d'Alguer a altres del Continent italià, pero sense perdre gens el seu entusiasme per la nostra llengua, que l'ha duyt a l'estrem laudabilíssim de publicarne una *gramàtica p'els italians*, per qu'aqueys puguen aprendre fàcil i correctament el català. ¿No mereix tal volta aqueix entusiasme pràctic del Dr. Todesco tota l'admiració i agraiment dels bons catalans, de tots els qui parlen la nostra llengua estimadíssima i s'interessen p'el seu resorgiment i esplendor? Homes com el Dr. Todesco que posen el seu suc de cervell a compondre i publicar una *gramàtica catalana p'els italians*, i com el Dr. Vogel component i publicant un *diccionari català p'els alemanys*, això son vers apòstols, vers héroes de la causa catalana; això son amics de bon de veres de la nostra llengua benvolguda; això's diu treballar granat i a l'uf per aquesta llengua estimadíssima. —De manera que l'intenció del D. Todesco no poría esser més bona. ¿Com li ha resultat l'execució de tan bon pensament? Porem dir que li ha resultat casi tant bé com la seua intenció. El Dr. Todesco, ab tot i esser un estranjer, té una inmensa ventatge demunt tots els altres estranjers que han escrit de gramàtica catalana: que parla'l català, que [382] l'ha viscut uns quants d'anys. Així es que fa l'efecte de qu'es un filòleg català qu'escriu en italià una *gramàtica catalana p'els italians*, tal es l'exactitut i la puntualidat de casi tot lo que diu, de casi tots els exemples que posa. I les poques, petites i insignificants inexactituts que li escapen, se deuen casi sempre an els solecismes que's veu que's son aficats dins l'*alguerès* desgraciadament, per quant el català d'Alguer ha tenguts dos contraris grossos: l'influencia de la dominació castellana dels sigles XVI i XVII i l'italiana dels sigles XVIII i XIX i qu'encara dura, naturalment. Així es que'l català d'Alguer pateix de *castellanismes* i d'*italianismes*. —¿S'ha proposat el Dr. Todesco fer una *gramàtica* p'els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

filòlegs, de caràcter científic, segons els sistemes qu'usen els romanistes per llurs estudis llingüístics? No. S'es concretat a fer una gramàtica elemental per que qualsevol italià puga aprendre bellament ab ella el català. La *Gràmatica* del Dr. Todesco es un llibret sense cap pretensió, pero que de fet resulta més útil i fins més científic que molts que los feren figurantse tocar ab un dít an el cel. Ah! ¡que'ns hi aniría de bè i de bé que totes les gramàtiques catalanes que s'escriguen p'els naturals d'altres nacions estranjeres, fossen tan pràctiques, tan exactes i tan avengudes per ensenyar el català, com ho es la del Dr. Todesco. Per això se mereix aqueix bon amic de Catalunya i amic estimadíssim nostre l'enhorabona més coral, que li enviam desde aqueixes columnes ab tot lo nostre cor. Per la nostre banda hem de fer constar el nostre més fondo agraiment an el Dr. Todesco per les moltes de vegades que mos cita dins la seua obra per fonamentar les seues dites i perque posa les nostres *Questions de llengua i literatura catalana* i aquest BOLLETÍ entre les fonts aont es anat a beure per compondre la seua Gramàtica.

Aquí poríem donar per acabada aqueixa *nota bibliogràfica*, si el Dr. Todesco no mos hagués suplicat que li féssem demunt la seua obra totes les observacions propies de tot aquell que practica la célebre dita: *Amicus Plato sed magis amica veritas*, a fi de que, en fer el Dr. Todesco una segona edició de la seua obra, se'n puga aprofitar en bé de la meteixa llengua catalana. Per tal motiu anam a fer unes quantes d'observacions:

1a *El català es una branca de la llengua d'oc.* —Molt avengut està el Dr. Todesco en donar per cert lo que ensenya el gran Mestre Milà i Fontanals (*Obras*, T. II, 50-52, 57, 60, 481; T. IV, 116), i es la pura veritat, i feym constar nosaltres dins les nostres *Qüestions de llengua i literatura catalana* (BOLLETÍ, T. I, p. 256-263; 393-401), que'l català «es una branca», una variedat, «de la llengua d'oc», no «trasplantada an el sigle VIII» de «la Provensa» «a Catalunya», sino que brollà i se congrià a Catalunya, ensems que a Provensa i «paralelament» an «el provensal».

2a *Sobre si la g i la b, seguides de* L, *sonen sempre dobles o senàs,* —Tractant de la *g,* diu (p. 15) el Dr. Todesco que, precedida de vocal i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

seguida de *l* se pronuncía doble». —Aquesta regla tè una escepció que es passada per alt an el Dr. Todesco, i es que, si la vocal que precedeix la *g* es *a*- inicial, sense cap consonant devant ella, la *g* se pronuncia senà, no doble: v. gr. ÀGL*apir*, AGL*apit*, AGL*à*, AGL*anar*, [383] AGL*abar*, AGL*omerar*, AGL*utinar*, AGL*í* AGL*utinant*, (nom de riu del Rosselló), ÀGL*assar*, AGL*assament*. —Lo meteix succeeix a la *b*, que sona igualment senà, si seguida de *l*, només du devant *a*-: v. gr. ABL*anir*, ABL*amar*, ÀBL*atiu*, ABL*avirse*, etc.

3a *Un cas de pèrdua* DE L. —Diu (p. 16) que no's pronuncia la *l* de *salm.* —Això serà si acàs a Alguer. No tenim recort d'haver sentit may a les Balears, Catalunya ni València que's menjin tal *l*, sino que sempre l'hem sentida sonar ben llampant dins el mot *sa*L*m*.

4a *Distinció entre* B i V. –Diu (p. 17) la V «se pronuncía casi com la B italiana, fora algunes regions com Mallorca, aont sona com-e *v* italiana». –Les «regions» que distingeixen perfectament la *b* de la *v*, són més que molts no's creuen; ademés de Mallorca, son Menorca i Eivissa, tot el Reyne de València, fora'l Maestrat i la regió de parlar *pitxat* (Veyau BOLLETÍ, T. IV, p. 260 [e)]), el Vendrell o Baix Penedès, casi tots els pobles del *Camp de Tarragona*, casi tot *el Priorat*, i els pobles de Ribera d'Ebre veins del *Priorat* (Veyau BOLLETÍ, T. IV, p. 296-297).

5a *Lletres eufòniques.* —A l'acabatall de la «fonologia» tracta el Dr. Todesco de les anomenades «lletres eufòniques», això es, *a*) la *n* que s'afica entre la preposició *a* i els articles *el els* i els pronoms *ell aqueix aquest aquell* i els adverbis *aquí allí*; *b*) la *n* que devegades du, com-e coa, la repetició de la preposició *a* quant segueix una paraula que no comensa en vocal: v. gr. *a-n-a quina hora es vingut?* —c) la *e* que s'afica derrera el pronom *els*: v. gr. *digals-e*, i entre la preposició *ab* i la paraula següent que no comensa en vocal: v. gr. *Ab-a qui éts vengut? ¿ab-a que li pegares?* —Aqueixa esplicació de les *lletres eufòniques* respecte de tals sons la solen donar generalment els gramàtics catalans, i nosaltres la donàrem molt de temps; pero devant el rebuig que'n fan filòlecs com el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dr. Schädel i altres, deixàrem anar tal esplicació per infundada i arbitraria. Així es que la consideram inadmisible.

Respecte de la *n*, estam segurs que no es més qu'un camvi de la *d* de la preposició llatina *ad*. Ja férem notar mesos enrera (BOLLETÍ, T. VI, p. 225) que an el reyne de València se conserva encara la preposició llatina intacta en casos com aqueys: «així parla *ad* aquell»; «a nos *ad* ell» (poesia de Mn. Garcia Girona de Benassal del Maestrat). Del camvi de *d* en *n* no coneixem altre cas més que el que ocorre dins el mot, popular a Mallorca, caNavera de caDavera: *esquelet*; però sí que'n coneixem de camvis de *n* en *d*, com verem dins la crítica que de l'estudi de Mr. Morel-Fatio i Mr. Saroïhandy sobre'l català dins *Grundriss* del Dr. Gröber publicàrem l'any 1909 demunt aquest meteix BOLLETÍ (T. IV, p. 281); allà férem constar que a Conflent diuen *Dingú* i a Vernet de Conflent *Digú*, a la Pobla de Segur *Dengú*, a Manacor i a altres pobles de Mallorca *Domes* i a Gandia *llauDa* en lloc de *Ningú*, *Nigú*, *Nengú*, *Només*, *llauNa.*

En quant a la *a (ə)* de ab-A *qui, an-A-quina hora*, i demès casos consemblants creym que son casos de lo que anomenen els filòlegs *contaminació*. La freqüencia ab que la preposició *ab* va ab els pronoms *aquest, aqueix, aquell, allò, això,* ha fet qu'aqueys mots *contaminassen* la preposició *ab*, això es, avesassen l'orella a sentir *ab-a*(quest) [*əmb-(əkest)*], [384] *ab-a*(quell) [əmb-ə(keʎ)], *ab-a*(xò) [əmb-ə(ʃɔ)], ab-a(llò) [əmb-əʎɔ], i això fa que llavò, en venir derrera «ab» un mot que no comen ab *a-*, també li enfloquen la *a-* i per lo meteix pronuncien: AMB-E *qui vengueres,* AMB-E *que li pegares*, AMB-E *tornar.*

En quant a la *a* (ə) de *an*-A *quina hora, an*-A *que vé això*, això es, la duplicació de tal so (a=ə), deym lo meteix que an el cas anterior. La freqüencia ab que la preposició *an*, la *ad* llatina, va ab els mots *aquest, aqueix, aquell, allò, això* ab llurs femenins i plurals, ha fet que tals mots contaminassen la preposició *an* comunicantli llur so inicial *a-*, això es, avesassen l'orella a sentir AN-A(quest) [n-ə k[e]st)], AN-A(queix) [ən-

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ə(k[e]ʃ), *an-a*(llò) [ə*n-ə(ʎɔ)*], *an-a*(xò) [ə*n*-əʃɔ]; i així llavò, en venir derrera *an* [ə*n*] un mot consemblant, com *qui que*, que no comensa ab *a-*, també li enfloquen *a-* [ə], i per lo meteix diuen: AN-A *quina hora vens* [ə*n*-ə *kin*-ɔrə *v[e]ns*], AN-A *que vé això?* [ə*n-kəv[e]*ʃɔ]. —Hi ha que dir que tal reduplicació del so ə només té lloc ab tals pronoms; i que, si a Catalunya diuen: AN-A *mi, vaig lletgir això* AN-A *La Veu de Catalunya* (diari), es sens dupte un cas d'estensió, d'imitació, de prolongació del fenomen.

Ja es més mal d'aplicar el so -ə (e) que el pronom *els* (datiu o acusatiu plural) presenta: *diga*LS-E, *mire*LS-E, ELS-E *veren*, ELS-E *daren això.* I no sols se presenta aqueix so derrera *els*, sino derrera *ens* i *eus*, que resulten *ens-e*, *eus-e*, sonant *enze*, ə*wz*ə ¿D'ont surt aquest -ə? Es per *eufonia* que posem aqueix -ə derrera aquells pronoms? Creym que no. Si fos per *eufonia*, per endolcir el so de les dues consonants de *e*LS i *e*NS, no caldria afegir res a *eus* que només du una consonant final; i ademés hauríem de afegir -ə a tots els mots que acaben ab dues consonants, que son tants i tants en català, i no deym res dels que acaben ab tres consonants, que no son gens pocs. Així es qu'això de l'*eufonia* creym que no esplica absolutament res. D'ont surt, idoncs, tal -ə? Els nostres gramàtics no hi han enfondit demunt això. Sols dins la famosa *Grammatik der Romanischen Sprachen* del gran Meyer-Lübke (T. II, § 76 i § 83) trobam quelcom que dona, creym, una mica de llum. Tractant de les diferents formes que presenta dins les diverses llengues neollatines el pronom plural de tercera persona, posa que'l *Cartulari de Milhau* o *Llibre de l'Esperver*, antic monument provensal, publicat per L. Constans l'any 1882, du el pronom plural *elses* en lloc de *els*. De manera que la parla de Quercy, Ariège i Rouergue posseía la forma *elses* per *els*. Es evident la consemblansa de els-e [ə*lz*ə] ab *elses.* No creym gens arriscat dir que's tracta de la meteixa forma. Pero ¿i d'ont sortiria *elses*? Creym que poria

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sortir bellament de *illis-ipsis* o *illos-ipsos* o *illas-ipsas*. ¿Era cap cosa desconeguda aqueix aplec de pronoms propins? En poríem trobar molts dins els documents de llatí-vulgar, per poc que hi escorcollàssem. Nyrop dins la seua preciosa *Grammaire Historique de la Langue Française*, Copenhague, 1903, cita el següent, pres de Rozières: *Recueil général des Formules usitées dans l'empire des Francs* n.º CCCCLXVI: IPSIUS (il)LUI *solvere deberet. Illui* en lloc de *illi* es [385] es freqüent dins aquells monuments. El metex Meyer-Lübke (ib. § 83) diu que dins la parla del poble de París se troba aqueix pronom plural retgit: *lözí*, i que a Alsàcia es *lozí*, i *lezí* a Coligny; i posa qu'ell creu que surt tal volta de *les* + *i*, fet a imitació de l'acusatiu singular *l*(e) i el datiu *li*. Per tot això creym que no es gens desbaratat dir o considerar que *els-e*, *ens-e* i *eus-e* no son cap cas de lo que diuen eufonia, sino que poren esser sortits de *illos-ipsos*, *nos-ipsos*, *vos ipsos*. —Ja's sap que *ens* es una transformació de *nos* i *eus* de *vos.*

Per donar per resolta aquesta qüestió de ə*nz*ə i ə*uz*ə, falta escorcollar bé tots els monuments escrits, sobre tot els vells, i tots els territoris de la nostra llengua i de tota la llengua d'oc. Els monuments vius i escrits, ben estudiats i sospesats, han d'esser que resolguen una tan envitricollada qüestió.

6a *L'article personal* EN. —Diu (p. 27 i 28) que «an els casos *embiaixats (obliquus)* entre la preposició i un nom propi que comensi en consonant s'usa la forma 'N». I posa aqueys exemples: «De'n Pere, a'n Pere». —El primer exemple no serveix perque hi ha *elisió* entre *d*E i E*n;* i essent la *e* de la *de* la menys important, es ella que's pert, i per lo meteix queda: d'EN *Pere.* En quant en això de «*a'n Pere*» pot esser que hu diguen a Alguer. Dins Catalunya no sabem que's diga absolutament en-lloc. Lo que's diu, es: «AN EN *Pere*»; AN EN *Juan*; AN EN *Pau,* etc. Lo que hi ha que quant el nom propi comensa en vocal, s'inverteix l'article dient *N'* en lloc de *En:* v. gr. N'*Andreu,* N'*Emili*, N'*Albert*, N'*Oriol*, etc. Això derrer ho fa constar el Dr. Todesco.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

7a *Rectificacions sobre diferents mots*. N'inclourem una partida, per lo curtes que son, dins un meteix boldró.

a. —Posa (p. 31) com exemples: *aio (ayo)* i *aia (aya)*. —Això no son estats may mots catalans, sino castellans rònecs, introduits dins Alguer per l'influencia castellana durant els sigles XVI i XVII.

b. —Diu (ib.) que'ls noms «que acaben en *-au, -eu, -iu, -ou,* formen el femení mudant la *-u* en *-va*». —Aquesta lley dista molt d'esser general. Hi ha regions com Palma de Mallorca que formen tals femenins just afegint *-a* i fent sonar la *-u* com-e *w* (billabi-velar): *Delm*AU > *Delm*AUA, *m*EU > *m*EUA, > *P*iu > *p*IUA, *t*OU > *t*OUA.

c. —Diu (p. 32) que'l femení d'*alcalde* es *alcaldessa*. —Lo que hi ha que *alcalde* no es estat may un mot català, sino castellà per essencia i potencia. El mot català corresponent es *Bal·le* a les Balears, i *Ball·lle* a Catalunya continental.

d. —Posa (ib.), com a masculí de *cabra, bec*. —No es *bec*, sino *boc*. El *bec* es la boca dels aucells, *rostrum* en llatí.

e. —Posa (p. 33) per exemple: *la deute*. —Es un altre castellanisme; en català es EL *deute*, masculí com en italià: *il debito*.

f. —Posa (ib.) també com exemples: *guapo* i *tonto*. —Son mots castellans; els catalans son: *garrit, polit; boig, bobià*.

g. —Du (p. 43) dos intensius ben curiosos i ben llegítims, sens dupte esclusius d'Alguer: *ase* > ASENAÇ, ASENET. Aqueixes formes surten de la rel llatina ASIN*u*, que passà an el català tramudant la *i* an *e: asen*, [386] que's reduí a *ase* perdent la *n*. A Catalunya encara hi ha *Vila-d'asens*, nom d'una vila.

h. —Diu (p. 44) que de *bou* se fa *boet*. —Sí, pero es més freqüent dir *bovet* i *bouet*.

i. Posa (ib.) aquest exemple: «EL *home*». —Això es un castellanisme de Alguer. Lo català genuí es: L'*home*, L'*animal*, L'*ofici*, etc. —Lo meteix deym de l'exemple que posa dins la plana 45: «L'*ase*».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

j. —Diu (p. 45) que'l comparatiu d'inferioridat se forma per medi de *mènos de*: v. gr. *tu ets mènos estudiós de mi*. —Això es un *italianisme* d'Alguer. A Catalunya may hem dit res consemblant, que sapiguem.

8a *La primera persona singular del present d'*HAVER. —Posa només el Dr. Todesco (p. 59): *Jo he*, o *haig*. Aquest derrer diu qu'es p'els temps d'obligació *(haig de fer tal cosa)*, i que, en lloc de *he* se diu *hi* devant un participi passat: *jo hi llegit*. —Aquesta primera persona té una partida més de formes, usades dins grans regions. Dins la regió de Tortosa, Ribera d'Ebre i bona part de la provincia de Lleida diuen *hay* en lloc de *he*, i dins casi tot el reyne de València diuen: *jo* HA *vist, llegit, caminat,* etc.

9a *Diferents formes del verb* ESSER: Hi ha algunes coses que advertir, envers de lo que'n diu el Dr. Todesco (p. 61-63).

a. —Posa només aqueixes dues formes de la primera persona singular del present: *Soc* i *som*. Hi ha també la forma *so*, usadíssima.

b. —Com-e formes del subjuntiu posa només *sigui* i *sia*. *Siga* i *sii* son també molt usades. El subjuntiu en *-a* es la forma antiga, predominant entre la gent d'alguna edat, especialment a Mallorca. El subjuntiu en *-i* es modern, pero que va invadint tot el territori català. A Mallorca es general entre els infants i tot el jovent.

c. —Posa que'l «verb *ser*» «forma en català els temps composts ab l'acusatiu *haver*», «tot lo contrari de l'us italià», que fa tals «temps composts» ab l'aussiliar *esser*. —El Dr. Todesco hauria d'haver posat que modernament per l'influencia castellana a Catalunya i a València el verb *esser* ha pres l'aussiliar *haver* per formar els temps composts, mentres que a Mallorca encara conserva generalment la lley antiga, general a tot el territori català, qu'era la meteixa lley que la que retgeix en italià, segons la qual els temps composts del verb *esser* se formen ab el meteix verb *esser:* SOM *estat*, ERES *estat*, SERÀ *estat*, SERÍEM *estats*, SIGAU *estats*, FOSSEN *estats*.

10a *La primera persona singular del present dels verbs regulars i no incoatius*. —Posa el Dr. Todesco (p. 64, 66, 70 i 73) just la forma en *-o* (jo *canto, temo,* i *sento*), i respecte dels acabats en *-ar* posa tres formes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

–*o*, -*e* i la rel rònega sensa *desinencia: cant-o, cant-e, cant.* També diu que ab «l'us modern de Barcelona» «generalment» «acaba en -*o*» aquesta primera persona; pero que «no son rars els casos en que's troben encara formes que acaben en consonant, les quals, per exemple, s'usen a Mallorca». —Ab això hi ha una mica de confusió. Aquesta primera persona singular del *present* ofereix en català dins les diferents regions del domini llingüístic una partida de variants, això sobre tot dins els verbs de la conjugació en *ar (amar)*, ja an els primers temps de la llengua, si bé fins an el sigle XVI la forma [387] més general i més usada era la rel *pura*, sensa desinencia afegida (*jo* AM, *jo* PENS, *jo* CAMÍN) forma qu'avuy ja només se conserva dins les Balears (Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera) i a Alguer (Sardenya). Les altres formes son: *a*) en -*i* (*jo am*-I, *jo pens*-I, *jo camín*-I) an el Rosselló, Conflent, Cerdanya, Vall de Ribes, Ripollès, Vallespir i tota la vessant pirinenca espanyola fins a Cadaqués; —*b*) en -*ic* (*àm*-IC, *pèns*-IC, *camín*-IC) a diferents endrets de les regions qu'acabam d'anomenar, com Olot, Camprodon, Rocabruna; —*c*) en -*u* (*am*-U, *pens*-U, *camin*-U), dins tota Catalunya oriental i central (provincies de Girona, Barcelona i tota la part oriental de la de Tarragona); —*d*) en -*uc* i -*ut* (*am*-UC i *am*-UT, *pens*-UC i *pens*-UT, *camin*-UC i *camin*-UT) dins l'Empordà i la Garrotxa; —*e*) en -*o* (*am*-O, *pens*-O, *camin*-O) dins tota la província de Lleida, Ribera d'Ebre, alt i baix Maestrat; —*f*) en -*oc* (*àm*-OC, *pèns*-OC, *camín*-OC) a alguns punts de les regions qu'acabam d'anomenar, entre altres, Porrera del Priorat; —*g*) en -*e* (*am*-E, *pens*-E, *camin*-E) dins el reyne de València desde Orpesa (província de Castelló de la Plana) fins a Santa Pola; —*h*) en -*ec* (*àm*-EC, *pèns*-EC, *camin*-EC) a alguns endrets d'aqueixes regions qu'acabam de anomenar, entre altres, Torreblanca (província de Castelló de la Plana). —Això es l'estat actual de primera persona singular del *present* de la conjugació en -*ar*. ¿Havia de devallar el Dr. Todesco a totes aqueixes pedres menudes? Creym que no, pero seria estat ben convenient localisar les cinc formes principals: la de la *rel pura* sensa desinencia (*am*), la en -*i* (*am*I), la en -*u* (*am*U), la en -*o* (*am*O) i la en -*e* (*am*E).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

11a *L'optatiu (3a terminació de l'imperfet de subjuntiu) en* -ÀS (*am*-ÀS, *pens*-ÀS, *camin*-ÀS) dels verbs en -AR. El Dr. Todesco només posa la forma en -ÉS (*am*-ÈS, *pens*-ÈS, *camin*-ÈS), qu'es la que s'usa dins casi tot el Reyne de València i qu'està prou estesa dins la Ribera d'Ebre i la província de Lleida. En camvi dins tota Catalunya oriental i la central, inclouenthi la Catalunya francesa, s'usa la forma en *-ès (ε)* (*am*-ÈS, *pens*-ÈS, *camin*-ÈS), i dins totes les Balears i bona part de Catalunya occidental (Andorra, província de Lleida, alt-Maestrat) i Capcir se conserva la forma en *-às* (*am*-ÀS, *pens*-ÀS, *camin*-ÀS). Aquesta es la forma primitiva, general primer a tot el domini llingüístic. La forma en *-és (-[e]s)* i *-ès (-εs)* es moderna, que va invadint el domini de la *-às* i fins desterrantla, com se veu dins la província de Lleida, aont coexisteixen encara les dues formes, i dins la província de Girona coexistíen no fa gayre.

12a *La segona persona singular del present.* —Diu el Dr. Todesco (p. 73) que'ls verbs «que tenen per derrera lletra de la rel *c, rr, s, x* per eufonia afiquen una *e* entre aqueixes lletres i la *-s* desinencial». —Això de les *lletres eufòniques* està manat retirar; es una lley fabricada per alguns gramàtics sense cap fonament dins la realidat llingüística. Aquesta *e* de la segona persona singular del present es rigurosament etimològica; no es més que la *-a-, -e-, -i-* que tals verbs teníen respectivament en llatí, tramudantse ab -ə- dins les Balears, Catalunya oriental i central, i ab –*[e]*- dins Catalunya occidental i el reyne de València.

13a *Verbs incoatius*. —El Dr. Todesco (p. 76) posa com-e no [388] *incoatius* tots aqueys: *Acudir, ajupir, bullir, cosir, cruixir, cullir, dormir, escupir, fugir, grunyir, lluir, mentir, morir, munyir, obrir, omplir, pudir, sortir, sumir, tossir*; pero diu qu'alguns d'aquests, ab «la forta tendencia que hi ha sobre tot a Barcelona de fer incoatius tots els verbs de la tercera conjugació (en *-ir*)», «se poren conjugar *incoativament*». —La major part d'aquests verbs presenten dins casi tot el domini de la llengua la forma *incoativa* al costat de la primitiva (no incoativa). Sols *dormir, fugir, morir, obrir* i *sortir* no'ls hem trobats en-lloc ab forma *incoativa;*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tots els altres sí. —Lo que diu el Dr. Todesco que *fugir* fa *jo fugio*, no es ver, sino: *jo fujo, jo fuig*.

Altres coses hi ha que fer avinent demunt lo que diu el Dr. Todesco:

a. —Només posa com-e desinencia de la primera persona singular del present *incoatiu -eixo*. N'hi ha d'altres que convenia consignar, al menys dues: 1a la característica del valencià: *-ixc (patixc: patisk)*, i 2a la característica del balear i molt estesa encara dins Catalunya oriental i central: *-esc (pətə́sk i pətésk)*. Demunt aquesta forma se fa, naturalment el subjuntiu: *patixca, patixques, patixca, patixquen; patesca, patesques, patesca, patesquen,* i també *patesqui, patesquis, patesqui, patesquin*.

b. —Diu també el Dr. Todesco que «la 1a persona del present pot deixar la desinencia *-o*, i a-les-hores resulta: (jo) *vesteix*, (jo) *ofereix*». —Es una distracció del Dr. Todesco. No tenim noticia que cap regió catalana, valenciana ni balear posseesca tals formes. Tal volta son a Alguer. Bé poría esser.

c. —Diu també que'ls verbs *absorbir, cubrir, establir, imprimir, oferir, rublir, sofrir, suplir* fan el participi passiu irregular: *absort, cobert, establert, imprès, ofert, rublert, sofert, suplert.* —Es ben ver que fan aqueys participis, pero també fan aqueys altres: *absorbit, cubrit, establit, imprimit, oferit, reblit, sofrit, suplit*. Alguns d'aqueys som molt mès usats que no aquells que posa'l Dr. Todesco.

14a —*El perfet i l'optatiu de* DONAR. —Posa (p. 82) el Dr. Todesco com única forma: *Dongui, dongueres*, etc. i *dongués, donguessis*, etc. —Sens dupte deuen esser les formes més usades a Alguer. La forma antiga, casi esclusiva encara a Mallorca i molt més usada àduc a Catalunya es: *Doní* (viva encara an el Reyne de València i Eivissa), *donares, donà*, etc.; *donàs, donasses o donés, donésses, donés,* dins les respectives regions (Veyau l'*Obs.* II. ª)

15a —*Notes sobre diferents mots.* Pe'l bon orde les aboldronarem dins una sola *Observació:*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a. —Dins la plana 85 posa *solgut* com e participi passiu de *soldre* o *soler*. Sens dupte serà un participi usat a Alguer; no recordam haverlo trobat may dins cap endret del nostre domini llingüístic.

b. —Com-e perfet de *cabre* (*quebre*) només posa: *Capiguí, capigueres, capigué,* etc. A Catalunya i a Balears es més freqüent *caberes, cabé, cabérem,* etc.

c. —Entre'ls *adverbis de temps* (p. 97) posa *nunca*. —Se veu a la llengua qu'es un castellanisme del temps de la dominació espanyola. [389]

d. —Entre les *conjuncions* posa (p. 99) *aunque*. —Un altre castellanisme, que no pot passar en via neguna.

16a —*Sintaxis dels articles i pronoms*. També aboldronam dins aqueixa *observació* lo que hi ha que notar sobre diferents dites del Dr. Todesco.

a. —Sobre l'us o no us de l'article determinatiu, posa (p. 100) que van sensa article els noms *cacera*, *palau, pesquera*, quant no's vol determinar la *cacera, palau* o *pesquera* que's retreu i adueix com exemples: «Carles va a cacera, a pesquera»; «el rey va a palau». —No recordam haver sentides may a Catalunya, Balears ni València cap espressió d'aquestes. Els noms qu'hem sentits usar sense article son *Ciutat* i *Vila* quant se tracta de la capital de la regió; i així a Mallorca diuen: —«Me'n vaig a Ciutat» «veng de Ciutat», referintse a Palma. A Eivissa també diuen: «me'n vaig a Vila; venc de Vila» per espressar la capital de l'illa.

b. —Diu (p. 102) que l'article personal (*En, Na)* no s'aplica an els estrangers. —A Mallorca i també a diferents endrets de Catalunya aplicam aqueys articles, tant an els catalans com an els forasters i estrangers. ¿Qui no ha dit o sentit a dir: EN *Cànovas*, EN *Sagasta,* EN *Bismark*, EN *Napoleon*, EN *Garibaldi*, etc.?

c. —Diu (p. 105) que quant se topen dins una frase en cas retgit dos pronoms personals, un en acusatiu i l'altre en datiu, l'acusatiu va devant i el datiu derrera: v. gr. *els llibres* LOS TE *daré; la roba* LA TE *duré,* etc. —

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Això era la lley primitiva de la llengua, general a tot el domini llingüístic català fins devers el sigle XVI; avui només se conserva a Mallorca i Eivissa, i sens dupte se deu conservar a Alguer, quant el Dr. Todesco hu posa com-e lley general actualment. An els altres territoris catalans posen el datiu devant i l'acusatiu derrera: v. gr. *els llibres* TE'LS *daré; la roba* TE LA *duré*, etc.

d. —Diu (p. 108) respecte de l'us dels pronoms possessius *mon, ton, son*, que, si'l nom comensa en *a-*, maldement sia femení, sovint s'usa el possessiu masculí per evitar la *cacofonia*; i adueix com exemple allò de Mn. Verdaguer: *De dia i de nit | mon ànima us crida.* —Vetassí lo que consegueixen els poetes catalans prenentse llibertats que'l llenguatge vivent no autoritza. ¿Quant ni aont els catalans, conversant, han dit may *mon ànima*? No hu han dit més que'ls poetes de l'actual renaixensa, moguts per la maleida influencia castellana (v. gr. EL *agua,* EL *alma, etc.*); pero just quant se son vists estrets per les dificultats de la versificació. De manera que Mn. Verdaguer ab aquell *mon ànima* que clavà dins tal poesia contra tota la realitat vivent de la llengua, va enganar el Dr. Todesco i li feu cometre la pifia d'atribuir an els possessius catalans *mon, ton, son,* funcions que no tenen. Cal fer avinent que no es sols Mn. Verdaguer qu'ha comesa la pifia d'escriure: MON *ànima*, o v. gr. TON *alegria*, SON *abilidat*, etc. —Tot això ha motivat l'error del Dr. Todesco.

17a —*Sintaxis del verb.* També hi ha qualque cosa que rectificar en lo que diu el Dr. Todesco envers d'aqueix punt.

a. —Diu (p. 117) que l'optatiu compost en oracions condicionals se pot fer de dues maneres: v. gr. *Si* HAVIA (O HAGUÈS) *pogut venir, sería* [390] *vingut; Si* HAVÍEM *tingut gana, hauríem pogut fer-ho.* —Això no es ver. En tal cas, hi ha que usar l'optatiu *hagués* i no l'imperfet *havia*. L'imperfet només sustitueix l'optatiu simple: v. gr. *Si jo'n* TENIA, *n'hi* DONAVA; *si'm* PENSAVA *trobarlo, hi* ANAVA.

b. —Diu (p. 119) que dins el català actual «haver» serveix d'aussiliar a tots els verbs, sien quins sien; pero fa constar qu'antigament no era

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

així, sino que «els intransitius prenien l'aussiliar «esser», i que «encara hi ha qualque escriptor que mantén l'us antic». Després posa qu'encara hi ha verbs, com *arribar*, *caure, fogir,* etc. que sovint prenen l'aussiliar «esser»; pero que els verbs reflexius prenen per aussiliar «haver». I llavò a una nota posa que nosaltres, fundantmos en l'us popular de totes les regions que parlen català i demunt documents literaris, establim les regles de l'us dels aussiliars, això es, 1r que'ls verbs reflexius, i 2n els intransitius *anar, venir, entrar, sortir, eixir, partir, arribar, tornar, pujar, muntar, devallar, debaixar, passar, romandre, nèixer, morir* duen l'aussiliar «esser» per formar els temps composts de la veu activa. —Agraim an el Dr. Todesco això que diu de nosaltres. En quant a lo altre, incorre en alguna inexactitut. L'aussiliar «esser» p'els temps composts de la veu activa es viu, ben viu encara dins tot Mallorca, dins el Rosselló, Vallespir, Conflent, Capcir i Cerdanya, i fins dins l'Empordà i dins altres comarques catalanes. Per això el Dr. Todesco no havia de dir tan absolutament que «avuy en dia tots els verbs, sien quins sien, prenen dins el català l'aussiliar «haver»; havia d'haver feta menció de que encara hi ha regions importantíssimes que conserven d'aussiliar «esser». De manera que no es cosa d'escriptors això de conservarse viu tal aussiliar, sino de moltíssima gent catalana, regions senceres com les qu'hem retretes.

c. —El Dr. Todesco posa (p. 122) la vera doctrina sobre la concordansa del participi ab el terme directe d'acció, afirmant que's mantén tal concordansa per totes aquelles regions poc someses a l'influencia castellana; i llavò retreu les regles que nosaltres donam sobre tal concordansa dins les nostres *Qüestions de llengua i literatura catalana*.

d. —Posa (p. 124) que en català sovint se fa retgir de la preposició *a* l'acusatiu de les oracions d'activa: v. gr. *ell ama* A *son pare; tu deus estimar* AN *els teus germans.* —Sobre això ja saben els nostres lectors el nostre sentit: abrigam cada dia més la convicció que l'us de tal preposició *a* per l'acusatiu de les oracions d'activa, fora de poquíssims casos, se deu esclusivament a l'influencia castellana, com ho demostren els monuments

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

escrits anteriors a tal influencia i l'us de les regions menys castigades per aquella maleida i pestífera influencia.

Aquestes son les observacions que'ns ocorren respecte de la *Gramàtica Catalana* del nostre amic estimadíssim Dr. Todesco. Les hi feym ab tota la sinceridat, claredat i franquesa que solem posar en totes les nostres coses, i les mos dicta el nostre entusiasme per la llengua catalana i el desitx de l'obra del professor italià sia tot lo acabada i perfecta [391] possible, per que puga fer molt, pero molt de profit a tots els qui la lletgesquen, i estendre molt, pero molt la coneixensa de la llengua catalana entre aquella gran gent com son els italians, els hereus caporals de la llatinidat. Deu ho fassa qui pot. Amèn.

---

†

En Juan Maragall (391-392)

Nat a Barcelona l'any 1860, cursà a l'Universitat els estudis de Dret, llicenciants-hi an el seu temps; feu la pràctica d'advocat an el despatx d'En Joan Sardà, misser de gran nota a Barcelona, i comensà a fer poesies sense publicarne cap fins que'ls seus amics les hi aplegaren dins un volum, que li oferiren el dia del seu casament. Deixa la carrera d'advocat i entra de redactor an el *Diario de Barcelona*. El director d'aquest, el benemèrit patrici D. Joan Manyé i Flaquer l'anomena secretari particular, i se posa a publicar una serie d'articles molt notables, que més tart la revista *Catalunya* aplegà dins un volum ben revengut. Quant cridà fort l'atenció com-e poeta fonc ab la publicació del tom «Poesies» l'any 1985, una d'elles la famosa «Vaca cega». També va obtenir un èxit ab altre poesia «Lo mal Cassador» que li premiaren els Jocs Florals. A-les-hores comensa la *primera part* de «Comte l'Arnau». L'any 1900 publicà «Visions de Cants»; «Disperses» l'any 1904; «Tria» l'any 1909, qu'es un tom de proses i poesies p'els noys i noyes de les escoles de Catalunya.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Publicà també «Enllà» l'any 1910, un aplec de poesíes que li valguè el premi Fastenrath an els Jocs Florals d'aquell any; i enguany havia publicades les «Sequencies». En prosa havía publicat tot això: «Artículos», aquells qu'hem dit que li coleccionà la revista *Catalunya* l'any 1904; «Elogi de la paraula», discurs presidencial del curs de 1903 a 1904 de l'Ateneu de Barcelona; «de les reyals jornades», l'any 1904; «De la Bellesa», discurs presidencial de la *festa de la Bellesa* feta a Palafrugell l'any 1905; «Elogi de la Poesia», l'any 1909; «Joan Sardà», discurs a l'Ateneu de Barcelona l'any 1900; «El Doctor Robert», discurs an el meteix Ateneu l'any 1903; «Mossen Jacinto Verdaguer», discurs fet an el *Centre Excursionista de Catalunya* l'any 1905. —També publicà una serie de traduccions: la «Efigenia a Taurida» de Goethe l'any 1898; «La Margarideta», escenes del *Faust* del meteix, l'any 1904; «Eridon i Amina» del meteix demunt la revista *Catalunya* l'any 1904; «Enrich d'Ofterdingen» de Novalis, l'any 1907; «Pensaments» de Goethe l'any 1910. Tot això en català; en castellà publicà l'any 1900 una traducció de «Fisonomías de los Santos» d'Ernet Hello. Ademés posà gran nombre d'articles en català y castellà demunt diferents periòdics, casi tots molt notables, alguns que corregueren de cap a cap de la Península, entre altres el famós «¡Viva España!» ab motiu del triunf electoral de la *Solidaridad Catalana* l'any 1907. Seguí colaborant an el *Diario de Barcelona* fins que l'any 1906 se'n separà ab els altres elements catalanistes que hi havía quant veren aquests i En Maragall que no hi poríen defensar la Causa [392] Catalana. Com dit periòdic fa devers un any qu'es tornat, gracies a Deu, an el bon sentit que sempre havia demostrat respecte de catalanisme, En Maragall ara hi tornava a colaborar, haventhi publicats alguns articles d'aquells de cap de brot. —Ab totes aqueixes publicacions En Maragall s'era demostrat, no ja sols a Catalunya, sino dins tota l'Espanya, un poeta y un prosador capdal. ¿Qui hu dupta qu'era un dels primers poetes qu'ha tenguts l'Espanya moderna? ¿Qui hu dupta qu'era un dels primers periodistes espanyols? L'altesa del seu esperit, la claredat meridiana de la seua inteligencia, l'integridat

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

incontrastable del seu caràcter, la seua encantadora i edificant bondat, el seu intens optimisme, la serenidat olímpica dins la qual sempre's va sebre mantenir an mig de les lluytes i desconcordies dels fills de la Patria, tot això donà un relleu estraordinari a la seua personalidat no sols entre'ls poetes i literats, sino entre'ls polítics i tota la gent instruida. Per això era tan lletgit i tan escoltat, no sols a Catalunya, sino dins la resta d'Espanya; per això la seua mort de cristià fervorós, ocorreguda dia 20 del corrent a Barcelona, impressionà tan fondament l'Espanya culta, com se va veure per la Prensa de tots colors, comensant per la de Madrid, que li dedicà articles sentidíssims, i sobre tot se va veure en lo seu enterro dia 21, aont va concórrer tot lo més granat de Barcelona, presidint el Governador Civil, el Bal·le de Barcelona, el President de la Diputació i representacions dels Bisbes de Barcelona i de Vic. Feya temps qu'En Maragall anava aczentuant la seua significació relligiosa, coronantla ab la seua mort edificantísima. —Una de les notes més vitenques de l'esperit d'En Maragall era la seua amor encesa, vibrant, ablamada, xardorosa a Catalunya i a la seua llengua, que tant i tant enaltí y glorificà ab les seues poesies i proses capdals. Era un entusiasta ferventissim de l'*Obra del Dicconari i de la Gramàtica de la llengua Catalana;* i sempre que'ns veya, ens hi animava i encoratjava. Dins la *Secció Filològica i d'Espansió de la Llengua Catalana* de la qual era ornament caporal, sempre ens feya costat i hi treballava a les totes. —¡Quina llàstima que Deu l'haja volgut per Ell tan prest i el mos haja pres an els cinquanta dos anys d'edat, quant tant y tant poríem esperar d'ell i tant i tant estava cridat a fer per Catalunya i per la nostra llengua estimadísima. ¿Que hi farem? Paciencia! qu'es Deu que hu ha fet, i Deu sap que fa i no pot errar. N'estam segurs de que'l Bon Jesús el trobà en estament de gracia! Per si encara estigués entretengut en el purgatori, demanemli an el Bon Jesús de bon cor que'l tregui de aquelles penes i l'admeta a l'etern descans de la santa Gloria, i doni a la seua digníssima viuda, a sos tretze fills i demés familia molts d'anys de vida per pregar per ell i el conort i conformansa que tant necessiten per suportar un cop tan terrible com es estada la mort

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'aqueix gran home, no sols per la seua familia, sino per tots els seus amics i admiradors i per tot Catalunya. Al cel lo vegem. Amèn.

****

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.